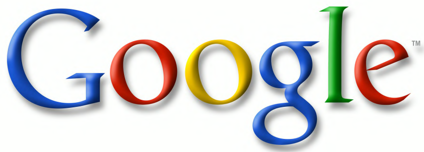
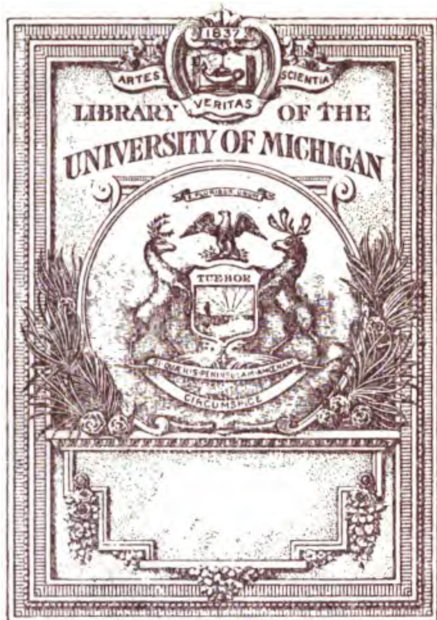

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

VADERLANDSCH

HISTORIE.

ZESTIENDE DEEL

Wagenaar, Jan

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE GESCHIEDENISSEN DER VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenkstukken samengesteld.

Met Konstplaaten opgehelderd.

ZESTIENDE DEEL,

Beginnende in 't jaar 1689, en eindigende met de Ryswykscbe Vrede, in 't jaar 1697.

TWEEDE DRUK.

Te AMSTERDAM,
By de Wed. *ISAAK TIRION.*

Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westfriesland.

MDCCLXX.

MR. JACOB VERHEYE,

Raad-pensionaris van Zeeland,

voormaals ordinaris gedeputeerde dier Provincie ter Vergadering van haar Hoog Mogenden.

A. Schouman del. na het Origin. van P. v. Dyk, berustende by deszelfs Kleinzoon, de W. Mr. Jacob van Citters, Burgerm. te Middelb.

...RION excud. *J. Houbraken fec.*

VADERLANDSCHE HISTORIE.

EENENZESTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *De Staaten verklaaren Frankryk den oorlog. Verbieden allen handel met dit Ryk.* II. *Wederzydsche Oorlogsverklaaringen van Frankryk en Spanje. De Staaten werpen bezetting in Luik. Gevegt by Walcourt. Fransche Linien by Gend veroverd.* III. *Krygsbedryven in Duitschland. De Bondgenooten bemagtigen Rynberk, Ments, Bon en andere Plaatsen. Staat des Turkschen Oorlogs. Krygsbedryven in Katalonie.* IV. *Groot Verbond tusschen den Keizer en de Staaten. Aanmerkelyk afgezonderd punt.* V. *Vreugde hier te Lande over de krooninge van Koning Willem. Handeling met hem, wegens 't uitrusten eener Vloote. Kosten van de toerusting des voorleeden jaars. Koning Willem verklaart Frankryk den oorlog. Lodewyk de XIV, doet het hem insgelyks.* VI. *Buitengewoon Gezantschap naar Engeland. Deszelfs handeling aldaar. Inbreuk der Engelschen op de jongste vereenkomst. Verdrag om den handel op Frankryk te beletten. Verdrag op het herneemen van Schepen. Aanvallend en*

verweerend Verbond. Vrugtelooze poogingen om eenig voordeel voor den Koophandel te bedingen in Engeland. Groot-Britanje treedt in 't Groot Verbond. VII. *Krygsbedryven in Ierland. Aanslag der Franschen op Suriname mislukt. Zy bemagtigen S. Eustatius. Prins Henrik Kasimir wordt Veldmaarschalk. Antoni Heinsius Raadpensionaris.* VIII. *Verschil over de verkiezing van Schepenen te Amsterdam, in het afzyn des Stadhouders. De Stad begeert, dat zy door 't Hof geschiede. Verscheiden' Leden kanten zig hiertegen.* IX. *Twist of een Raadsheer van 't Hof te gelyk in den Oud-Raad van Dordrecht zyn kan.* X. *Verschil van de Stad Amsterdam met den Graave van Portland, over 's Graaven regt om onder de Edelen van Holland zitting te neemen. Misnoegen van Koning Willem op Amsterdam.* XI. *Vertoog der Edelen tegen Amsterdam. De Stad verdedigt zig. Koning Willem vordert, dat hem de Nominatie van Schepenen van Amsterdam toegezonden worde. Amsterdam weigert het.* XII. *Het Hof geeft de Nominatie, ongeopend, terug. De Stad verdedigt haare Privilegien, byzonderlyk dat van 't jaar 1581. Haare redenen vinden geen' ingang.* XIII. *Zy komt een weinig by. Bedreiging der Edelen. Voorslag der Stad, tot bemiddeling. Voorslag der Edelen. Nieuwe voorslag der Stad. Haare uiterste aanbieding afgeweezen. De dienende Schepens worden ontslaagen verklaard. Amsterdam protesteert.* XIV. *De Vroedschap besluit toe te geeven. De Nominatie wordt den Staaten overgeleverd, dieze naar Engeland zen-*

zenden. Koning Willem doet 'er de Verkiezing uit. XV. *Onlusten in Overyssel, tusschen de Ridderschap en de Steden.* XVI. *Verschil tusschen de Staaten en den Stadhouder van Stad en Lande, over 't begeeven van eene Kompagnie paarden.* XVII. *Haagsche byeenkomst. Spanje neemt het Groot Verbond aan.* XVIII. *Veldtogt in de Spaansche Nederlanden. Gevegt by Namen. Slag by Fleury. Verraad te Sluis ontdekt.* XIX. *Zeeslag voor Bevesier. Van Brakel en Dik sneuvelen.* XX. *Krygsbedryven in Ierland. Slag aan de Boyne.* XXI. *Staat van den Oorlog in Duitschland en tegen den Turk.* XXII. *Krygsbedryven in Katalonie. De Hertog van Savoje verlaat de zyde van Frankryk. Treedt in 't Groot Verbond.* XXIII. *Geweldige oproer te Rotterdam.* XXIV. *Opschudding te Haarlem.* XXV. *Beverningk sterft. Schets van zyn aart en bedryf.*

FRankryk hadt zo dra den Staaten, op 't einde des voorleeden jaars, den oorlog niet verklaard (*a*), en de vyandlykheden, in de Meierye van 's Hertogenbosch en in de Baronye van Breda, met het branden van verscheiden' Dorpen, tegen hen begonnen; of zy zogten zig, zo veel de gelegenheid toeliet, in staat te stellen, om 't geweld, welk hun dreigde, af te keeren (*b*). 't Liep nogtans aan tot in de Lente deezes jaars, eer zy ge-

1689.

I. De Staaten verklaaren den oorlog aan Frankryk.

(*a*) XV. *Deel*, *bl.* 486.
(*b*) Resol. Holl. 23 *Dec.* 1688 *bl.* 674.

1689. gereed waren met eene Oorlogsverklaaring tegen Frankryk, die, den negenden van Lentemaand, gedagtekend was. *Zy behelsde,* „ dat de Koning van Frankryk, in den jaare „ 1672, hadt konnen goedvinden, hun, terwyl zy in Vrede en Verbond met hem stonden, en buiten staat waren, om zulk eenen „ magtigen Vorst te wederstaan, onverwagts, „ te overvallen, met eenen fellen oorlog, „ die den Staat op 't punt van zynen ondergang gebragt hadt. Dat de Staaten, in deezen wanhoopigen toestand, in aanmerking „ neemende, dat de Koning verklaard hadt, „ alleenlyk de vermeerdering van zynen roem „ te zoeken, door de wapenen, en, steunende op de regtvaardigheid hunner zaake en „ op den bystand des Hemels, den moed niet „ hadden opgegeven, maar onder 't wys beleid van zyne Hoogheid, den Heere Prinse van Oranje, alles hadden opgezet, om „ den waaren Hervormden Godsdienst, de „ Vryheid en het lieve Vaderland, tegen „ zulk een onregtvaardig geweld, te beschermen: tot dat, na 't vergieten van veel „ onnozel bloeds, en na dat 's Lands ingezetenen veele ongehoorde wreedheden van „ de Franschen geleeden hadden, de Vrede „ des jaars 1678 gevolgd was, op deezen verderfelyken oorlog. Dat de Staaten de Verdragen van Vrede, Koophandel en Zeevaart, toen te Nieuwmegen gesloooten, heiliglyk onderhouden hadden; doende, terstond, vernietigen de Plakaaten, waarby „ de Fransche waaren, handwerken en ge-

„ was-

„ wassen hooger belâst geweest waren, en 1689.
„ verdraagende, stilzwygens, verscheiden
„ verongelykingen, hun, na 't sluiten der
„ Vrede, aangedaan door Frankryk. Dat
„ de Koning van Frankryk ook wel hadt af-
„ geschaft de buitengewoone belastingen, ge-
„ legd op den Koophandel en Scheepvaart
„ van den Staat; doch dat zyne bevelen, op
„ veele Plaatsen, slegts voor een gedeelte,
„ ter uitvoeringe waren gebragt. Dat hy, se-
„ dert, ook den Koophandel van den Staat,
„ op veele Plaatsen, in en buiten Europa, be-
„ kommerd hadt, door zyne Oorlogsschepen;
„ zelfs de schepen van den Staat dwingende,
„ zig te laaten onderzoeken, en dezelven,
„ in volle Vrede, aantastende en bevegten-
„ de. Dat hy de handwerken en Visschery
„ deezer Landen, door nieuwigheden, hadt
„ belemmerd, onder ydele voorwendsels en
„ tegen de Verdragen; de vertoogen, die,
„ daartegen, van der Staaten zyde, dikwils,
„ gedaan waren, met verontwaardiging, van
„ de hand wyzende, en den Staatschen ge-
„ zanten de eer weigerende, welke hun, al-
„ toos, plagt beweezen te worden. Dat hy,
„ eene schrikkelyke Vervolging begonnen heb-
„ bende tegen zyne Gereformeerde onder-
„ daanen, de ingezetenen van deezen Staat,
„ die zig, alleen tot het dryven van hunnen
„ handel, in Frankryk, hadden nedergezet,
„ mede onder deeze Vervolging begreepen,
„ en met banden en andere strengheden be-
„ let hadt, dat Ryk te verlaaten, scheidende
„ de vrouwen van de mannen, de kinders van

1689. „ de ouders; en de Consuls van den Staat
„ zelven wreedelyk mishandelende. Dat hy,
„ kort na de Vrede, de wapenen voerende
„ omtrent de grenzen, de Staaten genood-
„ zaakt hadt, om zig, te water en te lande,
„ met zwaare kosten, gewapend te houden,
„ terwyl hy hen, met zoete woorden, en
„ zelfs met aanbieding van Verbonden, ge-
„ zogt hadt in slaap te wiegen: of als zy, tot
„ bewaaring der Nieuwmeegsche Vrede, naar
„ andere Verbonden stonden, hun dreigen-
„ de met eenen oorlog. Dat hy, in volle Vre-
„ de, beslag hadt doen leggen op de schepen,
„ goederen en Persoonen der ingezetenen
„ van deezen Staat; ook de schepen derzel-
„ ven doende aantasten en veroveren; tegen
„ den inhoud der Verdragen, waarby den
„ wederzydschen onderzaaten zes en negen
„ maanden tyds vergund werdt, om zig, in
„ geval van Vredebreuk, te bergen met hun-
„ ne schepen en goederen. Dat hy zelfs de
„ Schippers en bootsgezellen hadt doen per-
„ sen, om hun geloof te verzaaken, hen, ten
„ deezen einde, in hegtenis houdende. Dat
„ hy, eindelyk, verscheiden' Dorpen, onder
„ 't gebied van den Staat, hadt doen plon-
„ deren en plat branden, eer nog de Oor-
„ logsverklaaring afgekondigd ware. Dat hy
„ geene andere reden tot deeze Oorlogsver-
„ klaaring hadt voorgewend, dan eenige bui-
„ tengewoone toerustingen der Staaten, van
„ welken zy niemant rekenschap schuldig wa-
„ ren, en die zy hadden noodig geoordeeld,
„ ter hunner eigene bescherminge, en om

„ niet

„ niet wederom, door Frankryk, welks toeleg hun niet onbekend geweeſt was, overvallen te worden, terwyl zy zig weerloos bevonden: alles, onaangezien zy den Koning verzekerd hadden, dat zy zig, met de verkiezing van eenen Keurvorſt van Keulen, niet zouden bemoeijen; gelyk ook niet blyken zou, dat geſchied ware; ſchoon zy zig ongehouden rekenden, om van hun gedrag, in dit opzigt, reden te geeven aan Frankryk. Dat zy van Frankryks kwaade voorneemens tegen deezen Staat allen goeden Ingezetenen hadden willen onderregten, om elk te doen bezeffen, wat men van deeze Kroone te wagten zou hebben, zo haare voorneemens eens konden uitgevoerd worden; daar de Vorſt zyne eigene Gereformeerde Onderdaanen wreedelyk vervolgde, en zyne Geloofsgenooten zelven, in de Steden en Landen, die zig ter goeder trouwe aan hem onderworpen hadden, handelde, ſtrydig met de beloften, by de Verdragen gedaan. Dat elk, hierdoor, moeſt bewoogen worden, om, nevens hen, de hand te ſlaan aan 't verdedigen van den Godsdienſt en van de Vryheid: in welke verwagting, zy de wapenen ook zouden opvatten, en den Koning van Frankryk den oorlog verklaaren; gelyk zy deeden, by deezen." Wyders, verboodenze hunnen ingezetenen, eenige krygs- of mondbehoeften, uit deeze of uit andere Landen, te voeren naar Frankryk. Ook zou zulks, door geene vreemden, uit deeze Landen, mogen ge-

1689.

Zy verbieden allen handel met Frankryk.

1689. geschieden. Waaren van *Contrabande*, waardoor zy allerlei vuurwerken, wapenen en oorlogsgereedschappen verklaarden te verstaan, zouden ook voor goeden prys gehouden worden, zo zy, door onzydigen of vrienden, gevoerd werden naar Frankryk. De bevelhebbers van 's Lands Oorlogsschepen kreegen last, om alle schepen, naar Frankryk willende, en op welken eenig vermoeden vallen mogt, aan te houden, en te onderzoeken: mids zig, in alles, naar de Verbonden en Verdragen, gedraagende. Ook werdt verbooden, hier te Lande, eenige verzekering te doen op goederen, den Onderdaanen van Frankryk toebehoorende; of op schepen en goederen, die derwaards gevoerd werden. De Kollegien ter Admiraliteit zonden vonnissen, over de overtreedingen van dit Plakaat (*c*).

II. Frankryk verklaart den oorlog aan Spanje.

Lodewyk de XIV., niet vergenoegd met zig den Keizer en de Staaten te vyand gemaakt te hebben, verklaarde, in Grasmaand, ook Spanje den oorlog, voor reden hiervan geevende, dat de Landvoogd der Spaansche Nederlanden deel gehad hadt, in de onderneeming des Prinsen van Oranje op Engeland; en dat de Spaanschen, nog dagelyks, hun werk maakten, om dien Prins te beweegen, dat hy Engeland in oorlog hielp tegen Frankryk (*d*). Doch in Zomermaand des voorleeden jaars, was 'er, omtrent Alikante, reeds eene ontmoe-

(*c*) Resol. Holl. 5 *Maart* 1689. *bl.* 148. *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 213 *en* Holl. Merc. *van* 1689 *bl* 114.

(*d*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 161.

1689.

moeting voorgevallen tusschen de Fransche en Spaansche Oorlogsschepen: waaruit opgemaakt werdt, dat Frankryk verschil zogt met Spanje (*e*). In de Oorlogsverklaaring van Karel den II, Koning van Spanje, die hierop, in Bloeimaand, volgde, werdt den Koning van Frankryk het staan naar de algemeene Heerschappye, met ronde woorden, te last gelegd (*f*). Kort te vooren, was 'er reeds eene Oorlogsverklaaring tegen Frankryk uitgekomen, op den naam van den Landvoogd der Spaansche Nederlanden (*g*): welke waardigheid thans bekleed werdt, door *Don Francisco Antonio de Agurto*, *Markgraaf van Gastanaga*, Opvolger van den Markgraave van Grana, die, op den twintigsten van Zomermaand des jaars 1685, overleeden was (*h*).

Spanje aan Frankryk.

De Staaten waren, reeds in den aanvang deezes jaars 1689, door den Spaanschen Landvoogd, aangezogt geweest, om onderstand. Doch 't liep tot in Zomermaand aan, eer 't Leger der Staaten gereed was, om iet te onderneemen, in de Spaansche Nederlanden. Midlerwyl, hadt de *Graaf van Flodroff*, Bevelhebber van Maastricht, Staatsche bezetting weeten te brengen in Luik. De Franschen, in Slagtmaand des voorleeden jaars, reeds bezetting in Huy geworpen hebbende (*i*), hadden den Prins en Bisschop van Luik, in

De Staaten werpen bezetting in Luik.

(*e*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 119-121.
(*f*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 163.
(*g*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 178.
(*h*) Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 242.
(*i*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 318.

1689. in Sprokkelmaand daarna, genoodzaakt, om 't Kasteel van Luik te laaten springen, en onzydigheid te belooven. Wat laater, hadden zy eenige Krygsbehoeften en anderen voorraad gekogt, te Luik, die zy, van daar, naar Bon dagten te voeren. Doch Flodroff hadt eenige Manschap uitgezonden, om deezen voorraad te onderscheppen. De Franschen, de onzen gewaar geworden zynde, toen zy pas buiten Luik gekomen waren, weeken wederom naar binnen. Flodroff schreef, hierop, een' brief aan de Burgemeesters der Stad, waarby hy den Franschen voorraad in beslag nam, en voor goeden prys verklaarde. De Burgemeesters beweerden, dat zy deezen voorraad niet overleveren konden, zonder de onzydigheid te breeken, welke zy zogten te bewaaren. Ook verklaardenze, dat de waaren, buiten hunne kennis, gekogt, en in de Stad terug gebragt waren. Doch Flodroff hieldt zig niet te vrede, met dit antwoord. Hy vorderde, dat men hem aanweeze, waar de Fransche voorraad geborgen ware, en dat men de Dragonders, die den zelven binnen Luik gebragt hadden, in hegtenis name, of hem de poorten opende, op dat hy zig beide van de Dragonders en van den voorraad zou mogen meester maaken. Hy liet het niet by deezen eisch; maar vertoonde zig, op den tweeden van Grasmaand, met een groot deel der bezettinge van Maastricht, in de voorstad van Luik; daar hy dreigde te zullen blyven leggen, tot dat men hem voldoening gegeven zou hebben. De Regeering van Luik verliet toen de

onzydigheid. De Fransche voorraad werdt, onder de Keizerschen, Staatschen en Luikenaars, verdeeld. De Bisschop en 't Kapittel koozen de zyde der Bondgenooten openlyk. In de Stad, werdt Staatsche bezetting ontvangen. Men herbouwde 't Kasteel, en beschermde, met behulp der Bondgenooten, de zwakke Steden en het platte Land des Bisdoms, tegen de strooperyen en brandschattingen der Franschen (*k*). 1689.

Het Leger der Staaten, onder den Veldmaarschalk George Fredrik, Prins van Waldek, wien, naar gewoonte, twee Afgevaardigden te velde waren toegevoegd, trok, eindelyk, in Zomermaand, omtrent Judoigne of Geldenaken in Brabant, byeen. Het was versterkt met een gedeelte der manschap, die in Engeland geweest was, en met omtrent vyfduizend Engelschen, onder Joan Churchill, nu verheeven tot Graave van Marlborough, behalve, dat de Spaanschen een goed getal Ruiters, by 't vereenigd Leger, gevoegd hadden. De Franschen hadden, hieromtrent, ook een Leger byeengebragt, onder den Maarschalk d'Humieres, die zig, aan de Haine, hadt nedergeslaagen. Doch de veldtogt verliep, zonder dat 'er iet van merkelyk belang voorviel. Alleenlyk, overviel de voorhoede des Franschen Legers, op den vyfentwintigsten van Oogstmaand, omtrent agthonderd Staatsche knegten, die 't Dorp Forgé bezet hadden, om de voederhaalers te dekken. De kneg-

Het Leger der Staaten, onder den Prinse van Waldek, komt te velde.

Gevegt by Walcourt.

(*k*) Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 169-175.

1689. knegten weeken, al vegtende, tot by Walcourt, in 't Graafschap Namen, hebbende, midlerwyl, de gantsche magt des vyandlyken Legers op den hals gekreegen. Doch 't Leger der Bondgenooten, eenige dagen te vooren, over de Sambre, getrokken zynde, dreef den vyand te rug, naar zyne Legerplaats. De Franschen rekenden zelven, in deeze ontmoeting, vierhonderd dooden en driehonderd gekwetsten gekreegen te hebben. Van de zyde der Bondgenooten, was de schade klein geweest. De bergagtige Landstreek gedoogde niet, dat men den vyand vervolgde: doch men behieldt het slagveld, tot 's anderendaags. Eenige Fransche krygskundigen hebben 't beleid van d'Humieres, in deeze gelegenheid, zo zeer afgekeurd, dat zy geoordeeld hebben „ dat men nimmer van 't gevegt by Walcourt behoorde te spreeken, dan om te voorkomen, dat men 't ooit navolgde (*l*)." Op den zesden van Herfstmaand, deedt d'Humieres, uit dertig stukken, sterk schieten op het Leger der Bondgenooten. Maar deezen weerden zig zo wakkerlyk, dat zy den vyand, met merkelyk verlies, deeden wyken van de hoogte, waarop hy 't geschut geplant hadt. De Markgraaf van Gastanaga overmeesterde, kort hierna, de Linien, die de Franschen, onder den Heere *Calvo*, by Gend, hadden opgeworpen. Hy deedtze, terstond, slegten; doch zy werden, na zyn vertrek, in Wynmaand, hersteld, door den vyand, die de Lan-

Fransche Linien by Gend veroverd.

(*l*) Feuquieres Memoir. Histor. & Milit. *Tom.* II. *p.* 61.

Landen, onder 't Fransch gebied, in Vlaanderen, gelegen, hierdoor, beveiligde tegen de strooperyen der Bondgenooten (*m*). Hierna, betrokken de wederzydsche Legers de Winterkwartieren. 1689.

Doch de veldtogt in Duitschland was vroeger begonnen en gelukkiger uitgevallen. De Keurvorst van Brandenburg, gesterkt met Munstersche troepen, en met de Staatsche manschap onder den Generaal Aylua, hadt aangenomen, de Plaatsen langs den Ryn van Fransch Krygsvolk te zuiveren. Den Keizer en 't Ryk den Koning van Frankryk, reeds in Grasmaand, den oorlog verklaard hebbende; waren 'er nog drie Legers op de been gebragt, het Keizerlyke, onder den Hertoge van Lotharingen, en die der Keurvorsten van Beieren en Saxen. Ook zogten de Ryksvorsten de Zwitsersche Kantons tot bystand te beweegen: hoewel zy hier kwalyk slaagden, hebbende Frankryk middel gevonden, om de Kantons te doen besluiten tot onzydigheid (*n*). Doch eer dit gebeurde, hadden de Brandenburgsche en Staatsche troepen, onder den Veldmaarschalk *Schoning*, niet verre van Meurs, een Fransch geleide, dat naar Rynberk wilde, geheellyk, geslaagen, op den elfden van Lentemaand. Lin, Nuis en andere Plaatsen in deezen oord werden, daarna, ligtelyk, bemagtigd, door de Bondgenooten. Rynberk gaf zig

III. Krygsbedryven in Duitschland.

Rynberk,

(*m*) TINDAL Contin. *of* RAPIN *Vol.* I. [*or* XVI.] *p.* 399. Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 175-178, 180. DANIEL Journal, *p.* CLII.

(*n*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 180-205.

1689.

Ments, Bon en andere Plaatsen gewonnen, door de Bondgenooten.

zig aan hun over, op den veertienden van Bloeimaand, en werdt met Staatsche en Brandenburgsche bezetting voorzien. Keizerswaard werdt, op den vyfentwintigsten van Zomermaand, ook ingenomen, by verdrag. In 't begin van Hooimaand, toog de Keurvorst van Brandenburg voor Bon: doch deeze Stad, welke eene sterke Fransche bezetting in hadt, hieldt het langer uit. Zy werdt, in 't eerst, hevig beschooten; doch op 't einde van Oogstmaand, begon 't beleg wat te verslaauwen, doordien de Keurvorst een deel manschap gezonden hadt naar Ments, welk, sedert het midden van Hooimaand, belegerd geweest was, door de Keizersche, Beiersche en Saxische troepen, en, na eenen hevigen storm, die een groot getal der belegeraaren het leeven kostte, overging, op den negenden van Herfstmaand. De Hertog van Lotharingen trok toen ook voor Bon. 't Beleg deezer Vestinge werdt, sedert zyne aankomst, zo sterk voortgezet, dat zy, in 't laatst van Herfstmaand, hevig bestormd zynde, zig, eindelyk, op den twaalfden van Wynmaand, by verdrag, overgaf. De Franschen onder den Maarschalk van Bouflers hadden, in Oogstmaand, de Vesting Kocheim op de Moezel veroverd. Na 't overgaan van Bon, werdt de veldtogt aan den Rynkant beslooten (*o*). 't Leger des Keizers zou meer hebben konnen verrigten in deezen oord, was het sterker van manschap ge-

(*o*) Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 207-239. DANIEL Journ. *pl.* CLIIJ, CLIV.

geweest. Doch Leopold hadt zyne meeste magt noodig, in den kryg tegen de Turken; die, sedert het jaar 1684, met redelyken voorspoed, gevoerd was. De Keizerschen hadden, in de volgende veldtogten, de meeste Plaatsen van Hongarye veroverd: de Aartshertog Jozefus was, in 't jaar 1687, tot Koning van Hongarye gekroond, en, in 't volgende jaar, bemagtigden de Keizerschen Peter-Waradyn, Belgrado en andere Steden (*p*). De Prins Lodewyk van Baden, die, in deezen jaare, het Keizerlyke Leger in Servie en Moravie geboodt, sloeg de Turken, by Jagodin en by Nissa, en maakte zig wederom van verscheiden' Steden meester (*q*). Midlerwyl hadden de Staaten, in Zomermaand, berigt ontvangen, dat het Fransche Hof onophoudelyk woelde, om de Porte tot een beschadigend en verdedigend Verbond over te haalen (*r*). 1689. Staat des Turkschen oorlogs.

Lodewyk de XIV. hadt, na 't verklaaren van den oorlog aan Spanje, den Hertog van Noailles, met een Leger, gezonden naar Katalonie; daar Koning Karel de II. geen volk hadt konnen te velde brengen. Noailles sloeg, in Bloeimaand, 't beleg voor Kampredon, welk, eerlang, aan hem overging. Doch de Hertog van Villa Hermosa kwam, in Oogstmaand, voor de Plaats, die, nevens het Kasteel Roqua, wat laater, geslegt en verlaaten werdt, door de Franschen. Anders viel 'er, dit Kryגsbedryven in Katalonie.

(*p*) Heiss Hist. de l'Emp. *Tom.* III. *p.* 246, 247.
(*q*) Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 239-252.
(*r*) Secr. Resol. Gener. *Luna* 6 *Juny* 1689. *MS.*

1689. dit jaar, niet voor, in deezen oord (*s*). De Piemonteesche Dalluiden ondernamen, in Oogstmaand, eenen togt, uit Zwitserland, naar de Valeien, uit welken zy verdreeven waren. Doch de Hertog van Savoje, met Fransche magt gesterkt, tastteze aan by 't Meir van Geneve, en dreefze naar Zwitserland te rug (*t*). Ook was reeds, door sommigen, voorzien, dat deeze togt kwalyk slaagen zou, gelyk my, uit zekere geschreeven' Aantekeningen van deezen tyd, gebleeken is.

IV. Verbond tusschen den Keizer en de Staaten, naderhand, het *groot Verbond* genaamd.

Onder dit woelen der wapenen aan alle zyden, arbeidden de Staaten der Vereenigde Gewesten aan een vast en naauw Verbond, met zulke Mogendheden, die, even als zy, belang hadden, om zig te kanten tegen de oogmerken des Konings van Frankryk. Zy hadden, sedert eenigen tyd (*u*), den Heer Jakob Hop, Pensionaris van Amsterdam, gezonden naar 't Weener-Hof, om over zulk een Verbond te handelen met den Keizer (*v*). Het werdt, te Weenen, geslooten, op den twaalfden van Bloeimaand.

Inhoud van het zelve.

De Keizer en de Staaten beloofden, by het zelve, „ den Koning „ van Frankryk, met vereenigden raad en „ kragten, te zullen beoorloogen, ter zee en „ te lande; geene vrede te zullen maaken, „ dan met gemeene bewilliging; noch, voor„ dat alles hersteld ware in den staat, waarin „ het,

(*s*) DANIEL Journal, *p.* CLIV. Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 164-166.
(*t*) Holl. Merc. *van* 1589. *bl.* 166-169.
(*u*) Secr. Resol. Gener. 15 *April* 1689. *MS.*
(*v*) Secr. Resol. Holl. 27 *May* 1689. V. *Deel*, *bl.* 248.

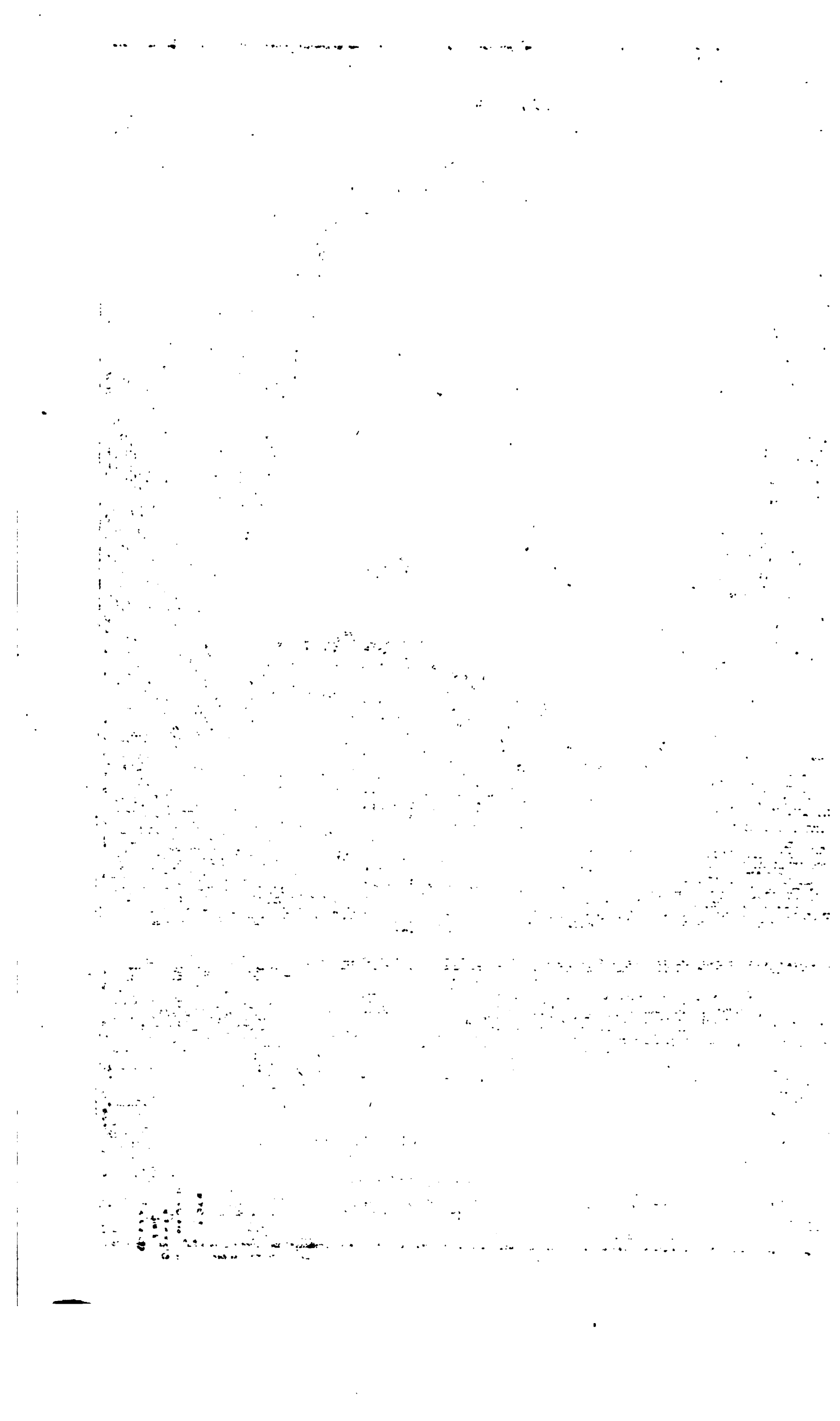

Mr. JACOB HOP,

Raad en Thesaurier-Generaal
der Vereenigde Neederlanden enz.

H. Potheren del. naar 't Origineel by den Hr. Mr. C. Hop, Burgermeester en Raad van Amsterdam. *J. Houbraken fec.*

Is. Tirion excud.

„ het, door de Westfaalsche en Pyreneesche „ Vreden, gebragt was geweest. Na 't sluiten „ der Vrede, zou 'er, tusschen den Keizer „ en de Staaten, een altoosduurend Verbond „ van onderlinge bescherming, tegen de Kroo„ne van Frankryk en derzelver aanhangers, „ stand grypen. De geschillen over de gren„zen, die, in vervolg van tyd, tusschen de „ Bondgenooten, ontstaan mogten, zouden, „ by minnelyke overeenkomst, tusschen we„derzydsche Gevolmagtigden, worden by„gelegd. De Keizer zou de Kroon van Span„je; de Staaten die van Groot-Britanje no„digen, om in dit Verbond te treeden. En „ zou men 'er den Hertog van Lotharingen, „ dien men, in 't bezit zyner Staaten, zou „ zoeken te herstellen, insgelyks, in ontvan„gen'." Voorts, was 'er een afzonderlyk punt by dit Verbond gevoegd, welk, naderhand, gewigtige gevolgen gehad heeft, en hierom verdient, dat wy 't, van woord tot woord, uit het Latyn overgezet, hier, invoegen: „Na „ dat, (dus luidde het) uit den naam van „ Frankryk, in verscheiden' Hoven en Plaat„sen, openlyk verspreid is, dat, onaange„zien den plegtigen afstand, men gezind is, „ in geval de Katholyke Koning zonder wet„tige nakomelingen overlyden mogt, de op„volging in de Spaansche Heerschappy, door „ geweld en wapenen, voor den Daufyn, te „ verzekeren; te gelyk, niet donkerlyk doe„lende op de verheffing van den gemelden „ Daufyn, tot Roomsch Koning; zo hebben „ de Heeren algemeene Staaten der Veree„nig-

1689.

Aanmerkelyk afgezonderd punt.

1689. „ nigde Nederlanden, in aanmerking neemen-
„ de, hoe veel afbreuk aan de gemeene zaa-
„ ke, en hoe veel nadeel aan de onderlinge
„ rust en welstand, door 't een en 't ander
„ van deeze twee oogmerken, zou worden
„ toegebragt, by dit afzonderlyk punt, welk
„ van gelyke kragt zyn zal, als of 't in 't Ver-
„ bond zelf ware ingevoegd, wel willen be-
„ looven: *Vooreerst*, dat zy, zo de tegen-
„ woordige Koning van Spanje ('t welk God
„ genadiglyk verhoeden wil) zonder wet-
„ tige nakomelingen, mogt overlyden, zyne
„ Keizerlyke Majesteit of deszelfs erfgenaa-
„ men, tot het verkrygen en bezitten der op-
„ volginge in de Spaansche Heerschappy, en
„ in de Koningkryken, Gewesten, Landen en
„ Regten, daartoe behoorende, op welken
„ hy een gegrond regt heeft, zullen helpen
„ en sterken; hem, in deeze bezitting, tegen
„ de Franschen en derzelver aanhangers, die
„ zig, regelregt of door omwegen, zouden
„ mogen kanten tegen deeze opvolging, uit
„ al hun vermogen, bevestigende, en zulken,
„ met geweld, keerende, die zig, hiertegen,
„ met geweld, zouden willen verzetten. *Ten*
„ *anderen*, zullen zy de Keurvorsten des Ryks,
„ hunne Bondgenooten, zoeken te beweegen
„ om den doorlugtigsten Koning van Honga-
„ rye, Jozefus, oudsten Zoon der Keizerly-
„ ke Majesteit, ten spoedigste, tot Roomsch-
„ Koning te verkiezen; en zo men, van de
„ zyde van Frankryk, toeleggen mogt, om
„ deeze verkiezing, door bedreigingen of
„ door de wapenen, te verhinderen, zullen

„ zy,

„ zy, om dit te weeren, der Keizerlyke Majesteit, insgelyks, allen bystand toebrengen. „ De Kroon van Engeland zal ook verzogt „ worden, om in dit afgezonderd punt te „ treeden. Gedaan te Weenen, den twaalfden van Bloeimaand 1689 (w)." 't Verbond, waarvan wy spreeken, kreeg, daarna, toen 'er ook andere Mogendheden in traden, den naam van het *Groot Verbond.* Doch daar verliep nog eenige tyd, eer dit gebeurde. De Kroon van Engeland werdt 'er eerst toe overgehaald. Vooraf, was 'er egter meer dan een Verdrag geslooten, tusschen deeze Kroon en de Vereenigde Staaten. Doch om de gelegenheid hiertoe wel te verstaan, moet men zig den staat der zaaken in dit Ryk, terstond na de verheffing van Koning Willem en Koningin Maria, kortelyk, te binnen brengen. 1689.

V. Koning Willem geeft den Staaten kennis van zyne komst tot de Kroon van Groot-Britanje.

De Prins van Oranje hadt den Staaten der Vereenigde Gewesten, op den zelfden tweeëntwintigsten van Sprokkelmaand, op welken hy tot Koning verklaard was, kennis gegeven van zyne verheffing; doch hun, te gelyk, verzekerd „ dat deeze nieuwe waardig„ heid geenszins verminderen zou de zorg „ en genegenheid tot de welvaart van hun„ nen Staat, welken hy altoos gevoeld hadt." Hy voegde 'er by „ dat hy zig zelfs bekwaam „ vondt, om de ampten, die hy in hunnen „ Staat bekleedde, tot meerder dienst en „ voordeel van de Landen te zullen konnen „ waar-

(w) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. P. II. p. 229.

1689. „ waarneemen. Ook zou hy zyn best doen, „ om het goed verstand, tusschen zyne Koningkryken en de Vereenigde Nederlanden, te doen aangroeijen en bestendig worden, en eene onverbreekelyke vriendschap „ en verbindtenis met dezelven onderhouden, tot verzekering der wederzydsche rust, „ te, en tot beveiliging en handhaaving van „ den waaren Protestantschen Godsdienst „ (x).” Uit dit schryven, was klaarlyk te bespeuren, dat Koning Willem niet gezind was, de ampten, welken hy in deeze Gewesten bekleedde, af te leggen, gelyk men wil, dat eenigen hier te Lande zig verbeeld hadden. Ondertusschen, toonde men, over de verheffing van den Erfstadhouder van vyf Gewesten, groote tekenen van vreugde. De algemeene Staaten schreeven, deswege, eenen plegtigen dankdag uit, tegen den dertigsten van Lentemaand. De dag der Krooninge werdt hier ook gevierd. Te Haarlem, te Amsterdam, in den Haage en elders, gaf men, met het lossen van 't geschut, met het ontsteeken van vreugdevuuren, met het opregten van praalboogen en andere blyken van blydschap, zyn genoegen, over deeze ongemeene gebeurtenis, te kennen (y). Doch de verandering in Engeland gaf den Staaten gelegenheid tot gewigtiger werk. Zy hadden, reeds in Louwmaand, de Heeren Nikolaas Witsen, Burgemees-

Vreugde, deswege, hier te Lande.

De Staaten zenden bui-

(x) Resol. Holl. 2 *Maart* 1689. *bl.* 145. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 18.

(y) Resol. Holl. 7 *April* 1689. *bl.* 211. Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 31-34.

MR. NICOLAAS WITSEN,
Burgermeester en Raad van Amsterdam,
Extraordinaris Ambasſadeur in
Groot-Britanje enz.

H. Pothoven del. naar 't origineel by den Hr. Mr. N. Witsen, Secretaris van Amsterdam. *J. Houbraken fec.*

Is. Tirion Excudit.

meester en Raad der Stad Amsterdam, van Odyk en van Dykveld gezonden naar Engeland (z); met de hoedanigheid alleen van buitengewoone Afgevaardigden: en naardemaal ik in staat gesteld ben, om van 't beloop en den uitslag deezer buitengewoone bezendinge, uit de *Aantekeningen* en *Papieren* van den Heere WITSEN zelven, naauwkeuriger verslag te doen, dan tot hiertoe geschied is, kan ik niet voorby, daarmede, hier, eenige bladzyden te vullen. 1689. ...tengewoone Afgevaardigden naar Engeland.

De Prins van Oranje, eer hy nog tot Koning verheeven was, dienstig geoordeeld hebbende, dat de Staaten hem eenige buitengewoone Afgevaardigden toeschikten, om over den tegenwoordigen toestand der zaaken met hem te handelen, hadt daartoe de drie genoemde Heeren voorgeslaagen, die, terstond, door hunne Hoog-Mogendheden, aan zyne Hoogheid werden afgezonden. De Prins hadt den Heer van Dykveld, die hem reeds te vooren veel dienst gedaan hadt, noodig in Engeland. De Heer van Odyk hadt zyne Hoogheid, voor zyn vertrek, verzogt, dat hy, oversteekende naar Engeland, hem niet in Holland laaten wilde. Doch Witsen, die zig niet dan met moeite hadt laaten overhaalen tot dit gezantschap (a), begreep in 't eerst niet, waarom hy 'er zo byzonderlyk toe benoemd was; hoewel hy, in Engeland zynde, wel haast verstondt, Hunne handeling aldaar.

(z) Missive van den Ambassad. VAN CITTERS van $\frac{8}{18}$ Jan. 1689. MS.

(a) N. WITSEN Byzonder Verbaal der Deputat. en Ambass. in 1689. f. 1. enz. MS.

1689. ſtondt, dat zulks geſchied was, om aldaar eene vertooning van eensgezindheid te maaken tuſſchen zyne Hoogheid en de Stad Amſterdam (*b*). De laſt der Afgevaardigden, die alleen aan zyne Hoogheid hieldt, was den agtſten van Louwmaand getekend. Zy kwamen, na 't doorſtaan van eenen zwaaren ſtorm, te Harwich, en ſpraken den Prins, op den agttienden, te Londen. 't Eerſt dat zyne Hoogheid hun vraagde was, *wat zegt men nu tot uwent? Is 't nu wel dat gy my dit werk geraaden hebt? Hadt men 't zo goed wel genomen?* Nogtans, hadt hy, toen reeds, zo veel bevinding van de veranderlykheid der Engelſchen, dat hy 'er deeze of diergelyke woorden byvoegde, *'t Is hier nu* Hoſanna! *maar 't zal, veelligt, haaſt* kruiſt hem, kruiſt hem, *zyn* (*c*). Weinige dagen laater, begeerde zyne Hoogheid, dat 'er ook Afgevaardigden der Admiraliteiten naar Engeland kwamen, om over de begrooting der Vloote te handelen. Odyk dreef dit ſterk door, tegen 't gevoelen van Witſen, die verſtondt dat de Sekretaris de Wildt alleen dit werk wel af kon (*d*); en in Sprokkelmaand kwamen de Heeren *van Katwyk*, *Turk*, de Wildt, *Godin* en *Krap*, wegens de Admiraliteiten te Londen aan (*e*). Zy bleeven 'er tot in Grasmaand, en keerden toen, onverrigter zaake, naar huis, voornaamlyk, zo

Merkwaardig zeggen van zyne Hoogheid.

(*b*). N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 11. *c.* 3. *f.* 13. *c.* 2, *f.* 21, *c.* 2. *f.* 40. *c.* 12. *MS.*
(*c*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 3. *c.* 2, 3. *MS.*
(*d*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 8. *c.* 1. *MS.*
(*e*) Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 123.

zo Witsen geloofde, om zig niet gehaat te maaken door het staan over een Verdrag, waarby het punt van den rang tusschen de Engelsche en Staatsche Zeeoversten, stondt bepaald te worden: over welk punt, ter wederzyde, lang en hevig, getwist was (f); gelyk wy terstond zien zullen. 1689.

De Heeren Witsen, Odyk en Dykveld vorderden den Prinse, zo dra hy tot Koning verheeven was, den onderstand af, dien 't Ryk den Staaten, volgens het Verdrag van Lentemaand des jaars 1678, verschuldigd was; waarop, eerlang, het afzenden van vyfduizend man onder den Graave van Marlborough volgde. Zy drongen, wyders, op het overzenden van geld tot voldoening der zwaare kosten, hier te Lande, gemaakt tot den Overtogt. Men leverde van deeze kosten, al zeer spoedig, eenen Staat over aan 's Konings Gemagtigden: waarvan wy niet ondienstig agten, hier een kort uittreksel in te voegen:

De Staatschen vorderen den Koning onderstand af.

en voldoening der kosten op den Overtogt gevallen.

Onkosten op de Vloote, aan den Staat, 28 February 1689, in rekening gebragt	f 2,288,464: - :-
Verdere onkosten, tot 22 Maart 1689. - -	189,616: - :-
Verlies van twee schepen.	59,500: - :-
Lyftogt, Paardevoeder, zadels, stalling enz. - -	186,000: - :-
Huur van Transportschepen. - - -	1,245,000: - :-

Huur

(f) N. Witsen Byzonder Verbaal, f. 69. c. 4. MS.

1689.

Huur van Transportſchepen op de rivier. - -	60,000: - : -
Lyftogt gekogt by 't wederinvallen der Vloote. - -	175,000: - : -
Lootsgelden en gehuurde Lootſen. - - -	44,500: - : -
Huur van dertig vaartuigen, tot ontſcheeping van 't voetvolk: waarvan 'er zes verlooren zyn. - - -	47,880: - : -
Hoofd-tractementen, enz. -	161,989: 6 : 8
Artillery- Hospitaal- en andere onkoſten. - -	85,612: 19: 8
Franſche Vlugtelingen onder de Officieren. - - -	77,364: - : -
Binnenlandſche ſchepen, tot vervoering van 't Krygsvolk.	66,960: - : -
Inlegering van het zelve. -	89,624: 2 : -
Wagens. - - - -	169,911: - : -
Inkoop van paarden, op zee verlooren. - - -	81,264: - : -
Uitgaaven aan 's Konings Stoet, Troepen enz. - -	250,000: - : -
Ruitery en Dragonders. -	391,430: 13: 6
Voetvolk. - - - -	531,205: 19: 8
Aanritsgeld en andere onkoſten op het overneemen en vervoeren van vreemde troepen, enz. - -	1,100,600: - : -
	f 7,301,322: 1: 8 (1).

De

(1) Uit *een Affchrift van 't Oorſprongkelyke.* Zie ook zulk een' Staat, in Tindals *Contin. of* Rapin *Vol.* I. [*or* XVI.] *p.* 207. waarin nogtans verſcheiden' misſlagen zyn.

De Afgevaardigden hielden ſterk aan by den Koning op 't voldoen deezer koſten, hem voorhoudende, dat men den oorlog hier niet zou konnen voortzetten, noch 's Lands Vloot in zee houden, zo deeze ſchuld te lang onvoldaan bleeve (*g*). De Koning betuigde wel, by alle gelegenheid „dat hy en 't Ryk de hoog„ſte verpligting hadden aan den Staat, die „goed en bloed voor hem gewaagd hadt." Hy gaf zelfs te verſtaan „dat hy, in Enge„land, liever alles wilde laaten dryven, en „naar Holland te rug keeren, dan dat hy „den Staat zou zien verlooren gaan (*h*)." Ook hadt hy, in zyne eerſte aanſpraak aan 't Parlement, reeds gedrongen op voldoening van der Staaten verſchot, en op onderſteuning der Vereenigde Geweſten tegen den Koning van Frankryk (*i*). Doch hierop volgde, behalve het afzenden der vyfduizend man, alleenlyk, een beſluit van het Huis der Gemeenten, om den Staaten *zeshonderd duizend ponden ſterlings* voor hun verſchot toe te leggen. 't Leedt nog meer dan vyf maanden, eer men de middelen vaſtſtelde, waaruit men deeze penningen vinden zou (*k*). Midlerwyl, werdt 'er een gedeelte van de ſchuld overgemaakt op rekening: en daar verliepen omtrent

1689. die na lang draalen geſchiedt.

(*g*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 37. *c.* 4. *MS.*

(*h*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 34. *col.* 1. *f.* 38. *col.* 2. *MS.*

(*i*) *Zie* zyne Aanſpr. *in de* Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 129.

(*k*) Miſſive *der* extraord. Gedeput. *van* 22 *Maart* / 1 *April* 1689. *MS.*

Tindal *Vol.* I. [*or* XVI] *p.* 207, 383.

1689. trent drie jaaren, eer alles afbetaald was (*l*).

Handeling over 't uitrusten eener vereenigde Vloote. Onder dit draalen, werdt, over de uitrusting en begrooting eener samengevoegde Vloote, gehandeld met 's Konings Gemagtigden. Men kwam haast overeen, over het getal der schepen, die men, van de eene en de andere zyde, in zee brengen zou. Doch daar rees

Verschil over den rang. groot verschil over den rang, in welken men, in den Krygsraad der vereenigde Vlooten, zou stemmen. De Engelschen beweerden dat hun Admiraal niet slegts bevel behoorde te hebben over den onzen, maar dat alle hunne Oversten voor de onzen zouden zitten en stemmen in den Krygsraad; zo dat de minste Engelsche Kapitein rang voor onzen Admiraal hebben zou. De Staatschen verstonden, daarentegen, dat onze Admiraal eerst stemmen zou, en dus, gelyk men 't in Engeland begrypt, rang hebben na den Engelschen; daarna, de Engelsche Oversten en Kapiteins; voorts de Staatschen, in derzelver rang; en eindelyk, de Engelsche Admiraal, volgens de gewoonte daar te Lande, alwaar hy, die laatst stemt, den eersten rang heeft. Of, zo dit niet goedgevonden werdt, zouden de Staatsche Kapiteins eerst stemmen, daarna de Engelschen: voorts, de Staatsche tweede Admiraals, daarna de Engelsche tweede Admiraals, dan de Staatsche, en eindelyk de Engelsche Admiraal. Nog sloeg men voor, dat, zo de Leden van den hoogen Krygsraad, die alleen uit

(*l*) *Uit* verscheiden' Missiven *van den* Ambass VAN CITTERS *van* 1689, 1690, 1691 en 1692. *MSS.*

1689. uit Engelsche en Staatsche Hoofd-Officiers bestaan zou, niet eens mogten konnen worden, de Kapiteins zouden worden ontbooden; die alleen zouden spreeken, zonder de Vlagofficiers te hooren. Doch deeze voorslagen werden van de Engelschen verworpen. Men wisselde, over dit punt van den rang, verscheiden' schriften (*m*): men sprak 'er over met den Koning, die de zyde zyner Engelschen hieldt. Men zogt den Heer Bentink te beweegen, om zyne Majesteit te doen veranderen van gedagten: doch hy weigerde zig, met het stuk van den rang, 't welk hy *vodderyen* noemde, te moeijen. Dykveld yverde 'er ook flaauwlyk in. Odyk sprak 'er naauwlyks van, *om dat*, schryft Witsen, *'s Konings wil hem eene wet was* (*n*). Witsen alleen stondt zo sterk op het stemmen by heurten, dat hy 'er zig 's Konings ongenoegen door op den hals haalde. Doch hy merkte zyne zugt voor de eere van den Staat aan *als een' parel aan zyne Kroon* (*o*). Hy kon, nogtans, zyne twee Medeafgevaardigden niet doen veranderen van gedagten. Op den negenentwintigsten van Grasmaand, werdt 'er eene Overeenkomst getekend, waarby 't stuk van den rang, genoegzaam naar den zin der Engelschen, bepaald werdt. Voorts, werdt 'er in besflooten „ dat „ hunne Majesteiten vyftig, en de Staaten „ der-

Overeenkomst wegens

(*m*) *Uit de* Papieren *van* Burgem. WITSEN, *en zyn* Byzonder Verbaal, *f.* 54. *c.* 2. *f.* 61. *c.* 2. *f.* 64. *c.* 1. *f.* 70. *c.* 1, 2 *enz.* *MS.*

(*n*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 94. *c.* 3. *MS.*

(*o*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 281. *c.* 2. *MS.*

1689. „ dertig Oorlogsschepen in zee zouden bren-
de sa- „ gen, benevens eenige Fregatten en Bran-
menge- „ ders; dat deeze Vlooten zig, zo dra mo-
voegde „ gelyk, zouden vervoegen ter plaatse door
Vloote. „ den Koning te benoemen; dat zy in drie „ Esquaders zouden worden verdeeld, van „ welken het eerste gebruikt zou worden in „ de Middellandsche; het tweede in de Ier- „ sche zee en 't Kanaal, en het derde van de „ Hoofden tot Yarmouth in Engeland, en „ Walcheren in Zeeland; dat elk Esquader „ beide uit Engelsche en Staatsche schepen „ zou bestaan, en dat de Engelsche Admiraal „ het opperbevel over de vereenigde Vloo- „ ten hebben zou: dat de pryzen verdeeld „ zouden worden naar 't getal der schepen, „ welk ieder in de Vloot hadt, en dat, over „ 't stuk der pryzen, zou geoordeeld worden „ door het Kollegie ter Admiraliteit, waar „ onder het Oorlogsschip, welk den prys ge- „ maakt hadt, 't zy in Engeland of in den Ver- „ eenigden Staat, t'huis hoorde: of zo de prys „ door beiderlei Oorlogsschepen gemaakt was, „ door het Kollegie, waarvan de schepen, die „ 't meeste geschut voerden, afhingen." 't Gene omtrent den rang vastgesteld was, kwam hier-op uit: „ dat de Krygsraad bestaan zou uit de „ wederzydsche Vlagofficieren in gelyken ge- „ tale; doch in geval van verschil, zouden 'er „ de wederzydsche Kapiteinen worden byge- „ voegd: dat de Engelsche Opperbevelheb- „ ber altoos voorzitten zou, en, benevens „ de Hoofd-Officieren en Kapiteinen hunner „ Majesteiten, het hooger einde van de ta- „ fel

„ fel bekleeden. Dat zaaken, persoonen, die „ alleen in dienst van eene van beide de Mo„ gendheden waren, betreffende, geoordeeld „ zouden worden door een' Krygsraad, uit „ Officiers van deeze Mogendheid bestaan„ de; doch zaaken, betreffende persoonen, „ die beide de Mogendheden dienden, door „ een' Krygsraad, uit beiderlei Officieren sa„ mengesteld (*p*)."

1689.

't Verschil over den rang, welk het tekenen deezer overeenkomst eenige weeken gestremd hadt; maar vooral het draalen van het Huis der Gemeenten met het vastsbellen der middelen, waaruit het aanzienlyk verschot der Staaten zou konnen gevonden worden, bragt te wege, dat de Staaten ook draalen moesten, met het uitrusten der dertig Oorlogsschepen. Ook was Koning Willem, die egter, in Grasmaand, de Staaten vermaand hadt tot deeze uitrusting (*q*), reeds eenigszins in staat, om de onderneemingen van Frankryk te stuiten; alzo de Vloot, door Koning Jakob verzameld, tot zyne zyde was overgegaan. Zy stondt nu onder 't bevel van den Admiraal Herbert, die, op de Iersche kusten kruissende, den elfden van Bloeimaand, slaags raakte met de Fransche Vloote, onder den Graave van Chateaurenauld, welke onderstand naar Ierland bragt. Doch 't gevegt duurde niet zeer lang, en veroorzaakte, van we-

(*p*) *Uit* Papieren *van den* Heere WITSEN. *MS. Voiez aussi* DU MONT Corps Dipilom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 222. TINDAL Contin. of RAPIN *Vol.* I. [*or* XVI.] *p.* 354.

(*q*) *Zie* zyne Missive *in de* Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 142.

1689. wederzyde, kleine schade (r). Weinige dagen hierna, kwam 'er, op 't sterk aanhouden der Staaten (s), eene Oorlogsverklaaring van Koning Willem tegen den Franschen Koning in 't licht: waarin deeze beschuldigd werdt, „ dat hy 's Konings Bondgenooten en vrienden, den Keizer en den Staaten, den oorlog verklaard hadt; dat hy zig van de Visschery van Newfoundland hadt gezogt meester te maaken; dat hy zig in 't bezit hadt gesteld van eenige Engelsche Volkplantingen, in Amerika; dat hy de Engelschen, ook in Europa, zeer gekweld, hun het Regt der vlagge betwist, en, eindelyk, veele Engelsche Protestanten in zyn Ryk wreedelyk vervolgd hadt: om alle welke redenen, hem de oorlog werdt aangezeid (t)."

Koning Willem verklaart den Franschen Koning den oorlog.

Doch Lodewyk de XIV. bleef Koning Willem, dien hy * *Overweldiger van Engeland* noemde, geen antwoord schuldig. Hy verklaarde, eenige weeken laater „ dat hy den Prinse van „ Oranje, reeds voorlang, den oorlog zou „ aangezeid hebben, hadt hy niet gevreesd, „ hem te zullen vermengen, met de getrouwe onderdaanen van zyne Britannische Majesteit; noch geduuriglyk gehoopt, dat alle „ eerlyke Engelschen, wederkeerende tot „ hunnen pligt, waarvan zy, door de aanhangers des Prinsen van Oranje, waren afge-

* *Usurpateur.*

Lodewyk de XIV. doet zulks hem, insgelyks.

(r) TINDAL *Vol.* I. [*or* XVI.] *p.* 354. Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 139 142.

(s) N. WITSEN Byzond. Verbaal, *f.* 41. *c.* 3. *f.* 58. *c.* 1. *MS.*

(t) BURNET *Vol.* II. *p.* 12. TINDAL *Vol.* I. [*or* XVI.] *p.* 350. Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 134.

„ gebragt, dien Prins, uit Engeland en Schotland, zouden hebben helpen verjaagen. „ Doch nu, vernomen hebbende, dat de „ Prins van Oranje hem den oorlog verklaard „ hadt, beval hy al zynen onderdaanen, de „ Engelschen en Schotten, begunstigers van „ den overweldiger der Koningkryken van „ Engeland en Schotland, vyandelyk te bejegenen (u)." 1689.

VI. De buitengewoone Afgevaardigden en twee anderen worden tot buitengewoone Ambassadeurs aangesteld.

Zo dra deeze Oorlogsverklaaringen geschied waren, verwagtte men eenen fellen zeekryg. Koning Willem hieldt, hierom, van tyd tot tyd, aan by de Staaten, op de uitrusting hunner Vloote. Doch deezen maakten, hiermede, nog geenen grooten haast, ten deele, om dat hun verschot nog niet voldaan werdt, ten deele, om dat zy eerst een nader Verbond wilden sluiten met Groot-Britanje. Hiertoe, en om den Koning en de Koningin, met hunne komst tot de Kroon, geluk te wenschen gaven zy den titel van buitengewoone Ambassadeurs aan de Heeren *Alexander Schimmelpenning van der Ooye, Heere van Engelenburg*, Witsen, van Odyk, van Citters en van Dykveld; van welken de vier laatsten reeds in Engeland waren. De Koning hadt, terstond na zyne verheffing, begeerd, dat de Afgevaardigden met den rang van buitengewoone Ambassadeurs werden vereerd, en de Staaten hadden 'er, zonder uitstel, toe besllooten. Witsen zou, als de eerste in de Ambassade, nu het woord hebben moeten voeren. Doch alzo hy

(u) *Zie* Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 149.

1689. hy genoegzaam niets van 't Engelsch verstondt, 't Fransch niet volkomen sprak, en een weinig schroomagtig was, hadt hy te wege gebragt, dat de Heer van Engelenburg, wegens Gelderland zitting hebbende ter Generaliteit, tot eersten in de buitengewoone Ambassade werdt aangesteld: waarby ook de gewoonlyke Ambassadeur van Citters gevoegd werdt (v). 't Groot oogmerk deezer Ambassade was het aangaan van een beschadigend en verdedigend Verbond, waarvan men, reeds in Lentemaand, hadt begonnen te spreeken met den Koning (w). Doch de onderhandelingen deswege werden vervolgd, na dat de Ambassadeurs, in 't begin van Zomermaand, eene pragtige intreede gedaan, en openbaar gehoor by hunne Majesteiten gehad hadden (x). Twee voornaame zwaarigheden deeden zig op in de handeling, die 't sluiten van 't Verbond lang stremden. De Engelsche Gevolmagtigden, (want de Koning moeide zig, ten minsten in 't eerst, luttel met dit werk, om den zynen geen ongenoegen te geeven (y); vorderden, dat men gelykelyk oorloogde en niet dan gelykelyk vrede maakte; en dat men, geduurende den oorlog, alle schepen, die op Frankryk handelden, zonder onderscheid, wegname, en voor goeden prys verklaarde. Doch beide deeze voorwaar-

Oogmerk deezer Ambassade.

Verschil over 't gelykelyk oorloogen en vrede sluiten.

(v) N. WITSEN Byzonder Verbaal, f. 30. c. 4. f. 31. c. 1. f. 41. c. 3. f. 50. c. 3. MS.

(w) N. WITSEN Byzonder Verbaal, f. 41. col. 1. MS.

(x) N. WITSEN Byzonder Verbaal, f. 86. c. 4. f. 87. c. 3. f. 103. c. 4 enz. MS.

(y) N. WITSEN Byzonder Verbaal, f. 106. c. 4. MS.

waarden vielen den onzen hard te verzwelgen. Zy merkten, omtrent de eerste, aan, 1689.
„ dat men, gelykelyk oorloogende, vooraf, „ diende te bepaalen, hoe veel manschap elk „ tot den gemeenen oorlog zou behooren te „ leveren, alzo 't niet redelyk ware, dat „ Groot-Britanje, zo veel magtiger dan on„ ze Staat, en om welks wille de Staat zig „ eigenlyk den oorlog op den hals gehaald „ hadt (z), een gelyk, of minder getal van „ volk te velde bragt: en, zo men niet dan „ gelykelyk vrede maaken mogt, zou Groot„ Britanje zo lang konnen oorloogen als men „ 't daar goeddagt, of 'er zyn belang in vondt, „ terwyl onze Staat verpligt zou zyn, zig uit „ te putten om Groot-Britanjes wille; en on„ dertusschen de gunstigste voorwaarden ee„ ner afzonderlyke Vrede van de hand te wy„ zen." De Ambassadeurs, met naame Witsen en van Citters, konden hierom bezwaarlyk bewilligen in deeze voorwaarde (a). Zy spraken 'er, meer dan eens, over met den Koning, die 'er styf op staan bleef: 't zy dat hy voor niet meer dan redelyk in zig zelf hieldt, dat Mogendheden, zo nauw verbonden, zig niet naar elks byzonder welgevallen ontsloegen van den last des gemeenen krygs; 't zy dat hy, gelyk Witsen aanmerkt (b), *zig zelven op den troon van Groot-Britanje dagt te handhaaven, door het geld en het volk der Staaten;*

(z) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 129. *c.* 4. *MS.*
(a) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 105. *c.* 1. *f.* 125. *c.* 1. *MS.*
(b) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 137. *c.* 1. *MS.*

1689. *ten; en hen zo lang in oorlog te houden, als Frankryk Koning Jakob zou willen ondersteunen.*

En over 't neemen van allerlei schepen, op Frankryk handelende.

De tweede voorwaarde, vorderende dat men alle schepen, die op Frankryk voeren, zelfs van vrienden en onzydigen, en evenveel wat zy ook inhebben mogten, neemen en prys verklaaren zou, stiet den onzen niet minder. Zy voorzagen, dat zulks Zweeden en andere handeldryvende volken, die buiten den oorlog bleeven, ten hoogste verbitteren zou, en merkten 't aan als vierkant strydig met de Verdragen, die met eenigen deezer volken geslooten waren. Doch 't bleef een stokregel by de Engelschen, *alle zeilen blank te speelen*, zonder zig te kreunen aan 't gene by de Verdragen bepaald was. De Staaten zelven hadden hier bevinding van.

De Engelschen doen inbreuk op de jongste Overeenkomst.

't Was, by de jongste Overeenkomst van Grasmaand laatstleeden, uitdrukkelyk vastgesteld, dat van de opgebragte pryzen geoordeeld zou worden door de Admiraliteiten, onder welken de neemers behoorden, 't zy in Engeland, of hier te Lande. Doch alle de Fransche pryzen, die, in Portsmouth en elders, door Staatsche Oorlogschepen, werden opgebragt, werden, ondanks de herhaalde Vertoogen onzer Ambassadeuren, in Engeland, geoordeeld; en, zo Witsen aantekent, dikwils, op verdigte Overdragten, door Engelschen benaderd (*c*). Onder de menigvuldige voorbeelden, my hiervan

(*c*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 112. *c.* 4. *f.* 119. *c.* 3. *f.* 119. *c.* 2. *f.* 122. *c.* 4. *f.* 130. *c.* 4. *f.* 132. *c.* 3. *f.* 135. *c.* 3. *f.* 135. *c.* 4. *f.* 140. *c.* 1. *MS.*

van in zyne aantekeningen voorgekomen, meldt hy byzonderlyk, dat hy zig eene ongelooflyke moeite gegeven hadt, om Kapitein *Wildschut* van Rotterdam met zyn' prys vry te krygen, zonder iet te hebben konnen verwerven, dan dat de Graaf van Nottingham ten laatste gezeid hadt, *men zou zien, of de zaak by te leggen ware* (*d*). En als men deezen Staatsdienaar voorhieldt, hoe zulk eene handelwyze aanliep tegen de Verdragen, en tegen de pas gesloten Overeenkomst, antwoordde hy, volgens deeze zelfde aantekeningen „ de Wetten zyn, hier, boven de Verdragen: de Koning maakt Verdragen; doch „ hy kanze niet tegen de Wetten maaken. „ Hier is eene Wet, dat wy alle schepen, die „ wy in onze havens vinden, aldaar aanhouden en te regtstellen konnen (*e*)." En deeze Wet werdt uitgevoerd, ook omtrent schepen van onzydigen en vrienden (*f*). De Staatschen, gewoon, eenen gantsch anderen voet te houden, in tyden van oorlog, stelden zig ernstelyk tegen het beraamen eener voorwaarde, waardoor zy zig, by Verdrag, verpligt zouden hebben, geene schepen op Frankryk handelende te ontzien. Engelenburg en Dykveld lieten zig 't eerst overhaalen tot bewilliging. Odyk, schoon wegens Zeeland afgezonden, viel hun by, *om den Koning*, schryft WITSEN, *te vleijen* (*g*). Doch Witsen zelf en

1689.

(*d*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 134. *c.* 1. *MS.*
(*e*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 101. *c.* 3. *MS.*
(*f*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 173. *c.* 4. *MS.*
(*g*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 182. *c.* 3. *MS.*

1689. en van Citters maakten nog zwaarigheid. De eerste hadt, reeds te vooren, ondervonden, dat hy zyne Majesteit, over 't stuk der Zeevaart, bezwaarlyk, tot andere gedagten brengen kon; want hem, ter gelegenheid dat men zeker schip, welk Teer gelaaden hadt, verbeurd verklaaren wilde, hebbende voorgehouden, dat Teer geene contrebande was; werdt zyne aanmerking *zot* genaamd, met byvoeging „ hoe 't wonder ware, dat hy niet beter „ wist; doch 't bleek klaarlyk, dat de Zeelui„ den geene Staatkundigen waren (*b*)." Ook dreef de Koning sterk, dat men alle schepen neemen moest, wat zy ook naar of uit Frankryk voerden (i). Hy drong Witsen, in Oogstmaand, sterk om te tekenen; schoon hy, te gelyk, erkende, dat men geen regt hadt om onzydige schepen prys te maaken. *Maar 't moest*, zeide hy, *nu zo zyn. 't Was* * droit du Canon (*k*). De Ambassadeur hadt, ondertusschen, den Raadpensionaris (2) om raad geschreeven, die hem vermaande het tekenen niet langer uit te stellen. Hy besloot 'er dan, eindelyk, toe, ziende hoe 't hier te Lande gesteld ware, en hoe bezwaarlyk men iet tegen den zin van Koning Willem doorzetten durfde. Hy nam, daarenboven, in aanmerking, dat, zo 't Verdrag langer ongesłooten bleeve, de zaaken in Engeland in de war loopen zou,

Koning Willem dringt op 't neemen van al wat op Frankryk vaart.

* *Regt des Oorlogs.*

(*b*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 27. *c.* 2. *MS.*
(*i*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 117. *c.* 4. *MS.*
(*k*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 161. *c.* 3. *MS.*

(2) Heinsius; van wiens aanstelling wy beneden (§. VII.) melding maaken zullen.

zouden, en de Koning het mogelyk te kwaad krygen. Van Citters bleef egter nog weigerig. „ Men zou ons, zeide hy, verfoeijen, en t'ee„ nigen tyde voor schelmen verklaaren, om „ het tekenen van zulk een Verdrag." Odyk en hy kreegen hooge woorden. Men kwam, op den twee- of drie-entwintigsten van Oogstmaand, byeen, om het *Verdrag tot verhindering van den handel op Frankryk*, gelyk het genoemd werdt, in orde te brengen. Doch van Citters verscheen niet in deeze byeenkomst (*l*). 't Verdrag werdt nogtans, naderhand, door hem ondertekend. Het behelsde eene Verbindtenis, niet alleen om Frankryk met vereenigde kragten te beoorloogen; maar ook om niet te gedoogen, dat 'er, door de wederzydsche Onderzaaten, eenige Koophandel gedreeven werdt op dit Ryk. „ En naardemaal, dus luidde het Verdrag, ook ver„ scheiden' andere Mogendheden met Frank„ ryk in oorlog waren; en haaren onderzaa„ ten den handel met dit Ryk reeds verboo„ den hadden, of haast zouden verbieden, zó „ was men ook overeengekomen, om niet toe „ te laaten, dat de onderzaaten van andere „ Mogendheden eenigen handel deeden op „ Frankryk: zullende de waaren, welken men „ derwaards brengen mogt, door de Oor„ logsschepen of Kaapers des Konings van „ Groot-Britanje en der Staaten, vryelyk, „ genomen, en, door de bevoegde Regters, „ voor

't Verdrag tusschen den Koning en de Staaten, om den handel op Frankryk te beletten.

(*l*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 152. e. 4. *f.* 153. e. 1. *f.* 154. e. 1, 2. *f.* 165, e. 1. *f.* 167-169. *MS.*

1689. Aanvallend en verweerend Verbond getekend.

„ voor goeden prys verklaard mogen wor-
„ den (*m*)." De beschadigende en verdedigende Verbindtenis werdt, op den vierentwintigsten, in 't net gebragt. Het bovengemelde Verdrag, het Verdrag over de vereeniging der Vlooten van Oogstmaand laatstleeden, en de Verdragen van 1667, 1674, 1675 en Lentemaand 1678 werden 'er in bevestigd. Voorts, beloofde men „ elkanders bezittingen en Ver-
„ dragen, tegenwoordigen en toekomenden,
„ te zullen handhaaven, en geene Vrede,
„ noch met Frankryk, noch met eenige an-
„ dere Mogendheid, te zullen maaken, dan
„ gezamenlyk, en met gemeene bewilliging.
„ Ook zou men, ten spoedigste, overeenko-
„ men, wegens 't getal der Oorlogsschepen
„ en troepen, die de eene en de andere Mo-
„ gendheid zou behooren te leveren (*n*)."
Men onderschreef dit Verbond, eerst op den derden van Herfstmaand, wanneer van Citters, uit hoofde van onpasselykheid, wederom afwezig was; schoon hy daarna getekend heeft. Witsen tekende niet dan met veel onroering, *zo als*, schryft hy, *myne beevende hand getuigen kan* (*o*). En dus werdt het belang van den Staat, veel naauwer dan ooit te vooren, verbonden aan dat van Groot-Britanje. Voorts, werdt 'er, op den twee-entwintigsten van Wyn-

Overeenkomst,

(*m*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 238. Holl. Merc. *van* 1689 *bl.* 143.

(*n*) *Uit* een Afschrift van 't Oorsprongkelyke, *onder* WITSENS Papieren. *Voiez auſſi* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 236.

(*o*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 174. *v.* 1, 2. *MS.*

Wynmaand (3), eene overeenkomst getroffen, tusschen de twee Mogendheden, wegens het herneemen van schepen, door den vyand hergenomen, behelzende „ dat zulke schepen, „ door een' Kaaper hernomen wordende, eer „ zy, in vyandlyke havens, of binnen de be„ scherming eener vlagvoerende vyandlyke „ Vloote, gebragt waren, aan den eigenaar „ te rug gegeven zouden worden; mids deeze „ een vyfde van de waarde voldeede aan den „ herneemer, wanneer 't schip slegts twee „ etmaalen genomen geweest was, eer het „ hernomen werdt; doch een derde, indien „ het twee etmaalen in 's vyands magt was „ geweest, en binnen vier etmaalen hernomen werdt; en de helft, zo het, vier etmaalen in 's vyands handen geweest zynde, „ daarna, op de voorgemelde wyze, hernomen was. Doch zo eenig schip, door een „ Oorlogschip, hernomen werdt, eer het in „ eene vyandlyke Haven of Vloote gebragt „ ware, zou de eigenaar alleenlyk een agtste „ deel van de waarde betaalen, welk, tusschen den Koning en de Staaten, verdeeld „ zou worden. De hernomen' schepen zouden, door een gelyk getal van luiden, wederzyds te benoemen, gewaardeerd worden. „ Of zo deezen elkanderen niet mogten konnen

1689.

wegens het herneemen van schepen.

(3) Du Mont plaatst (*Corps Diplom.* Tom. VII. P. II. p. 301.) deeze overeenkomst, ten onregte, op het jaar 1691. Men vindt, over den inhoud van dit en diergelyke Verdragen, eenige aanmerkingen by den President van Bynkershoek, *Quaest. Jur. publ.* Libr. I. Cap. IV, V.

1689. „ nen verstaan, zouden de eigenaars of de „ herneemers de schepen op prys moeten „ stellen; wanneer het der andere partye vry „ zou staan, dezelven, tot den gestelden „ prys, naar zig te neemen. Zo iemant der „ Bondgenooten deel begeerde aan deeze o„ vereenkomst, zou hy 'er, op dezelfde voor„ waarden, in ontvangen worden (p)." Koning Willem sloot, omtrent deezen tyd, ook een Verbond met den Koning van Deenemarke, waarby deeze beloofde, hem zevenduizend man, oude ervaaren' troepen, te zullen byzetten (q). 't Wegneemen der geschillen tusschen Koning Christiaan den V. en den Hertoge van Holstein, waartoe de Staaten ook hadden gearbeid, hadt den weg gebaand tot het sluiten van dit Verbond (r). De buitengewoone Ambassadeurs bleeven nog eenigen tyd aan 't Engelsche Hof. Koning Willem hadt den Staaten, reeds in Zomermaand, in erkentenis van dit Gezantschap, den *Graaf van Pembroke*, als buitengewoonen Ambassadeur toegezonden. Hy toefde hier, tot in Wynmaand, en werdt toen, door den buitengewoonen * Gezant, *Thomas van Berkelei*, *Burggraave van Durslei*, opgevolgd (s). De Markgraaf van Albyville, Gezant van Koning Jakob, hadt zig hier nog opgehouden, tot in Bloei-

* *Envoyé.*

(p) *Zie* Resol. Holl. 9 *Dec.* 1689. *bl.* 616. Notul. Zeel. *van* 1689. *bl.* 276. Groot-Placaatb. V. *Deel*, *bl.* 395.

(q) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 237. Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 154.

(r) Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 205-207.

(s) Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 147-148.

Bloeimaand; wanneer de Staaten hem bevalen, het Land te ruimen: gelyk hy deedt (*t*). 1689.

De buitengewoone Gezanten der Staaten, in Engeland handelende, hadden de gelegenheid waargenomen, om Koning Willem te ondertasten, of 'er ook kans zyn zou, om de intrekking der nadeelige Akte van den jaare 1651 te verwerven. Doch zyne Majesteit hadt hun te verstaan gegeven, dat het nog geen tyd was, om hiervan te reppen (*u*). En sedert bleek niet donkerlyk, dat de Koning ongezind was, om den Staaten, in dit opzigt, genoegen te geeven. Hy lagchte, schryft Witsen, als men hem sprak van het vernietigen der gemelde Akte, en verklaarde 't voor onmogelyk (*v*); zo dat wel haast openbaar werdt, dat 'er, voor den Koophandel der Vereenigde Gewesten, niets altoos zou te bedingen zyn, in Engeland. Zo ver zelfs ging, tegenwoordig, de afgunst der Engelschen, dat de Nederlandsche Koopluiden, die zig in Engeland hadden nedergezet, klaagden, dat zy nooit zo kwalyk gehandeld waren als nu (*w*). Een gering verzoek om den vryen invoer van het Delftsch Porcelein werdt van de hand geweezen (*x*). De Engelsche Staatsdienaars ver-

De Staatschen zoeken vergeefs eenig voordeel voor den Koophandel te bedingen in Engeland.

(*t*) Holl. Merc. van 1689. bl. 272.

(*u*) Missive der extraord. Ambass. van $\frac{28\ May}{7\ Juny}$ 1689. MS. N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 9. *c.* 4. *f.* 51. *c.* 2. *f.* 55. *c.* 4. *f.* 58. *c.* 3. *MS*

(*v*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 121. *c.* 1. *f.* 128. *c.* 2. *MS.*

(*w*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 178. *c.* 2. *MS.*

(*x*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 163. *c.* 3. *MS.* Resol. Gener. 5. *Aug.* 1689.

1689. verklaarden ronduit, dat zy den onzen geene voordeelen altoos in den Koophandel konden toestaan (y). Ook waren zy allen, op Halifax na, naar 's Konings eigen zeggen, onzen Staat ongenegen (z). Zyne Majesteit hadt eenigen Nederlandschen schepen, in Pleimouth leggende, het havengeld kwytgescholden: doch men deedt het hen, desonaangezien, betaalen, zeggende „ dat de Koning geen regt „ tot deeze kwytschelding hadt (a)." Men gaf dan den moed op, om de Engelschen te doen veranderen van maatregels. Ook was 'er, al vroeg in 't voorjaar, uit Holland, gemeld, hoe Leden van den Staat zelven gezeid hadden „ dat het nog geen tyd was, om op „ Vryheid van Koophandel in Engeland te „ staan: 't Ryk moest eerst in rust zyn (b)."

Schade in den Koophandel, ten deezen tyde geleeden.

Ondertusschen, zou 't, naar men 't in Holland en Zeeland inzag, wel zeer te wenschen, en niet onredelyk geweest zyn, dat men, in dit Ryk, eenig voordeel voor den Nederlandschen Koophandel hadt konnen bedingen: alzo dezelve, om de belangen van den Koning en van 't volk, thans veel te lyden hadt. Een groot getal van Koopvaardyschepen was in Frankryk aangehouden; om dat men, verpligt zynde den toeleg op Engeland, zo lang als 't mogelyk ware, geheim te houden, de Schippers niet hadt konnen waarschuwen (c). Men liet

(y) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 143. *e.* 2. *MS.*
(z) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 146. *e.* 2. *MS.*
(a) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 189. *e.* 2. *MS.*
(b) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 66. *e.* 1. *MS.*
(c) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 53. *e.* 2. *MS.*

liet de Nederlandsche Koopvaarders in Pleimouth maanden wagten naar Convoi, terwyl de Engelschen, het opperbevel over de Vloote hebbende, hunne eigen' schepen geleidden, naar hun welgevallen. De schade, die de Nederlandsche Koopluiden, door dit toeven, leeden, werdt op twintigduizend guldens 's daags begroot. De Engelsche Koopluiden moesten, 't is waar, ook, somtyds, naar Convoi wagten, en men rekende, dat Londen, hierdoor, vyftig tonnen gouds verlooren hadt. Doch de Ambassadeur Witsen schroomde niet, Koning Willem zelven te verklaaren, dat de schade, die Amsterdam uit dien zelfden hoofde hadt geleeden, wel tien millioenen beliep (*d*). Ondertusschen, hadt deeze Stad, op zyn aanhouden, het Parlement eenig geweer verkogt uit haar Magazyn, waaraan thans groot gebrek was in Engeland. Doch deeze dienst werdt ook nog misduid van sommigen, verwytende Hamden den Ambassadeur, dat de Stad te veel voor dit geweer bedongen hadt (*e*). 1689.

Terwyl de buitengewoone Ambassadeurs zig nog in Engeland ophielden, viel 'er iet voor, waarover zy met de meeste Engelsche Staatsdienaars verschilden van begrip. Verscheiden' Hamburger en andere Ryks schepen, uitgevaaren naar Frankryk, voor dat de Keizer aan dat Ryk den oorlog verklaard hadt, Wa- Onzydige schepen op Frankryk vaarende, worden voor goeden prys verklaard.

(*d*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 138. *c.* 2. *f.* 146. *c.* 1. *f.* 147. *c.* 4. *f.* 148. *f.* 1. *f.* 152. *c.* 1. *f.* 190. *c.* 1. *f.* 210. *c.* 1. *MS.*

(*e*) N. WITSEN Byzonder Verbaal. *f.* 62. *c.* 3. *f.* 68. *c.* 2. *f.* 111. *c.* 1. *MS.*

1689. waren in Engeland opgebragt. Men onderzogt, of deeze ſchepen verbeurdverklaaring onderhevig waren, of niet. De Ambaſſadeurs, immers Witſen en van Citters, verſtonden dat menze behoorde te ontſlaan (*f*). Zo begreep het ook Nottingham. Doch de meeſte Engelſche Staatsdienaars waren van andere gedagten. Ook zyne Majeſteit. Men ſtelde dan vaſt, deeze ſchepen voor goeden prys te verklaaren. *De Koning wilde het zo*, ſchryft Witſen: *het moeſt zo zyn*. Doch de Zweedſche en Deenſche ſchepen, die in 't zelfde geval waren; werden vrygegeven, mids 'er, alleenlyk, de vyandelyke goederen uit geligt werden. (*g*). Maar kort na dat de Engelſchen deeze ſchepen vrygegeven hadden, verklaarden zy eenige Hollandſche goederen, in onzydige ſchepen uit Frankryk komende, verbeurd, om dat de handel op Frankryk verbooden was, hier te Lande; terwyl zy Engelſche goederen, in dezelfde ſchepen, vry gaven, om dat dezelven, zo 't heette, gelaaden waren, voor dat het Parlement in den oorlog tegen Frankryk bewilligd hadt (*h*).

De buitengewoone Ambaſſadeurs keeren naar huis. De moeilykheid, die deeze en diergelyke ongeregeldheden den buitengewoonen Gezanten veroorzaakten, deedt ſommigen van hun, immers den Heere Witſen, ſterk verlangen om t'huiswaards te keeren. Ook zag de Koning niet gaarne, dat zy langer in Engeland toef-

(*f*) Secr. Reſol. Geder. *Jovis* 8 *Sept.* 1689. *MS.*
(*g*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 185. *c.* 2. *f.* 188. *c.* 1. *MS.*
(*h*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 201. *c.* 2. *MS.*

toefden. De Heer van Dykveld bewerkte, derhalve, door brieven aan den Raadpensionaris, dat de Staaten van Holland een besluit namen, om hen te rug te ontbieden, eer zy nog verlof om te mogen keeren van hunne Hoog-Mogendheden verzogt hadden: 't welk een weinig aanliep tegen de gewoonte. Zy namen afscheid van hunne Majesteiten, in 't begin van Wynmaand; doch daar verliepen nog eenige weeken, eer zy op reis gingen. Zy kwamen niet voor het einde van Slagtmaand in Holland aan (*i*). De Koning hadt Witsen, eer hy vertrok, *Baron* willen maaken: en de Heer Bentink hieldt sterk by hem aan, dat hy deeze eer wilde aanneemen: doch hy, bedugt, dat zulks hem afgunst verwekken mogt in Amsterdam, weigerde het volstandiglyk (*k*). Zelfs sloeg hy eene andere aanbieding af, die hem, door den zelfden Heere, uit 's Konings naam, gedaan werdt. Koenraad van Beuningen, Oud-Burgemeester van Amsterdam, van wien wy, in 't voorgaande gedeelte deezer geschiedenisse, zo dikwils, gewaagd hebben, was, in den Herfst des jaars 1688, ter gelegenheid van eene zwaare schade, by de Aktien geleeden, zyner zinnen byster geworden (4). Hy bekleed-

1689.

(*i*) Resol. Gener. 3 *Dec.* 1689. N. WITSEN Byzond. Verbaal, *f.* 160. *c.* 3. *f.* 192. *c.* 2. *f.* 224. *c.* 4. *f.* 225. *c.* 3, 4. *MS.*
(*k*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 191. *c.* 3. *f.* 197. *c.* 2. *f.* 210. *c.* 2. *f.* 217. *c.* 1. *MS.*

(4) D. v. HOOGSTRAATENS *Leven van J. Oudaan*, bl. 39. Zie ook de *Zendbrieven* van den *Hr.* C. v. B. waarin duidelyke blyken van zyne krankzinnigheid, en van derzelver oorzaak te bespeuren zyn.

1689. kleedde de waardigheid van *Curator* van 's Lands Hoogeschoole te Leiden. En deeze wilde men Witsen opdraagen, met oogmerk, zo hy dagt, om hem tot een hoofd der Voetiaanen op te werpen, tegen den Heere van Beverningk, die ook Curator was, en de Coccejaanen begunstigde. Doch, onaangezien 'er eer en voordeel vast ware aan deeze waardigheid, en schoon de Koning zelf by hem aanhieldt omze te aanvaarden; wees hyze van de hand, om dat hy verstondt, dat men niemant om ziekte van zyn ampt behoorde te ontzetten, en dat de Heer van Beuningen ligtelyk wederom zou konnen beteren (*l*).

Groot-Britanje treedt in 't Verbond tusschen den Keizer en de Staaten.

Op deeze wyze, liep dit buitengewoon Gezantschap af, waarin zulke zonderlinge Verdragen met Groot-Britanje geslooten waren. De Engelschen zouden gaarne gezien hebben, dat de Staaten ook getreden waren in het Verdrag tusschen Groot-Britanje en Deenemarke, waarvan wy boven (*m*) gewaagden; doch hierop waren de Ambassadeurs niet gelast geweest (*n*). Ook hadt de Graaf van Nottingham, terstond na het tekenen der beschadigende en verdedigende Verdragen, verklaard, dat hunne Majesteiten geneigd waren te treeden in het Verbond, welk, in Bloeimaand, tusschen den Keizer en de Staaten, was opgeregt (*o*). De Keizer, die te vooren ver-

(*l*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 102. *c.* 4. *f.* 191. *c.* 4. *f.* 107. *c.* 3. *MS.*
(*m*) *Bladz.* 40.
(*n*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 185. *c.* 4. *f.* 187. c. 4. *MS.*
(*o*) *Zie* hier voor, *bl.* 16.

verklaard hadt, dat hy Koning Willem niet erkennen zou, zo hy Frankryk den oorlog niet aandeede, en zig niet met hem verbonde (p), was gezind om hunne Majesteiten in 't Verbond te ontvangen. De Staaten stonden 'er sterk op. Doch de buitengewoone Ambassadeurs vertrokken, eer dit werk in orde gebragt was. De Heer Hop, die 't Verbond met den Keizer te Weenen geslooten hadt, kwam 'er, in Slagtmaand. mede in Engeland, en de Koning werdt 'er in ontvangen, op den twintigsten van Wintermaand (q). 1689.

VII. Krygsbedryven in Ierland.

Midlerwyl, hadt Koning Willem een deel zyner zorgen besteed, om Ierland tot onderwerping te brengen. De Graaf van Tyrconnel hadt, sedert den aanvang van Koning Jakobs Regeeringe, 't bewind over dit Eiland in handen gehad, en het tot hiertoe, bewaard in de onderdaanigheid aan den onttroonden Vorst, die, in Lentemaand deezes jaars, onder 't geleide van eenige Fransche schepen, derwaards overgesteken, en te Kingsale geland was. De Graaf d'Avaux verzelde hem, als Ambassadeur des Konings van Frankryk. Koning Jakob sloeg, niet lang na zyne aankomst, 't beleg voor Londonderry: 't welk zig voor Koning Willem verklaard, en Engelsche bezetting ingenomen hadt. 't Beleg duurde, tot in Oogstmaand; wanneer de Stad, die, door honger en elende, tot op het uiterste gebragt was,

(p) N. WITSEN Byzonder Verbaal, f. 58. c. 1. f. 174. c. 2. MS. Missive van den Heere WITSEN aan Burgerm. van Amst. van 16/26 April 1689. MS.
(q) DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 241.

1689. was, gelukkiglyk, ontzet werdt. Doch behalve deeze Stad, waren 'er maar twee of drie in Ierland, die 't met Koning Willem hielden. 't Was, hierom, noodig, dat 'er meer Krygsvolk gevoerd werdt naar dit Ryk: 't welk, tot hiertoe, niet hadt konnen geschieden, om dat men goedvondt de Engelsche en Staatsche Oorlogsschepen, die dit Krygsvolk zouden hebben moeten geleiden, te laaten kruissen voor Brest, om de vereeniging der Fransche Vloote, onder de *Graave van Tourville*, gedeeltelyk te Brest, gedeeltelyk te Toulon leggende, te beletten: doch zy, op 't einde van Hooimaand, door tegenwind of ander toeval, van voor Brest. verstrooid geraakt zynde, was het Tourville gelukt, zyne Vloot in deeze Haven te verzamelen. Sedert, liepen de Engelsche en Staatsche schepen naar de Iersche kust, om de Landing van 't Leger onder den gewezen Maarschalk van Schomberg, die nu met den titel van *Hertoge* vereerd was, te begunstigen. Tourville was ook derwaards gezeild, om de uitvoering van dit oogmerk te beletten. Doch Schomberg landde gelukkiglyk, te Bangor in 't Graafschap Downe, op den drie-entwintigsten van Oogstmaand. Haast onderwierp hy zig het gantsche Noorden van Ierland, en sloeg zig, eindelyk, neder by Dundalk. Het Leger van Koning Jakob lag by Drogheda. Doch 't jaargetyde was te verre verloopen, om iet meer te onderneemen: weshalve, de beide Legers, in Slagtmaand, de Winterkwartieren betrokken. Koning Willem schikte, omtrent deezen tyd, eindelyk, ruimder-

dertig Staatsche en vyftien Engelsche Oorlogschepen, tot eenen kruistogt naar de Middellandsche zee (r). 1689.

Mislukte aanslag der Franschen op Suriname.

Te water, was, anders, dit jaar, niet veel voorgevallen. De kruissende Oorlogschepen alleen waren, nu en dan, in gevegt geraakt met den vyand: doch 't was tot geenen zeeslag gekomen (s). Eenige Fransche Oorlogschepen, het Eiland S. Christoffel op de Engelschen veroverd hebbende, zogten zig, in Bloeimaand, meester te maaken van de Sterkte in de Staatsche Volkplanting Suriname. Tien schepen, den stroom opgedreeven, bemagtigden 's Lands uitlegger, het Wapen van Amsterdam, en wierpen, daarna, eenige bommen op de Vesting. Doch zo dra waren zy niet gekomen, onder het bereik van derzelver geschut, of zy werden zulks begroet, dat zy genoodzaakt werden, de ankers te kappen, en af te dryven met de ebbe. De Heer *François van Aarssen, Heer van Chatillon*, tweede Zoon van den onlangs vermoorden Gouverneur der Volkplantinge, by mangel van volk, zelf het geschut laadende en lossende, werdt, ter deezer gelegenheid, ongelukkiglyk gewond in 't aangezigt, en aan beide de handen, van welken hy twee en drie vingers verloor (t). De Franschen, Suriname verlaatende, maakten zig, eerlang, meester van het Eiland S. Eustatius. Doch in 't volgende jaar, werden hun

Zy bemagtigen S. Eustatius.

S.

(r) TINDAL *Vol.* I. [*or* XVI.] *p.* 298, 326. Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 68 - 114, 129, 150 - 154, 157, 158.
(s) FORBIN Memoir. *Tom.* I. *p.* 292, 300.
(t) Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 159, 160, 161.

1689. S. Christoffel, S. Eustatius en verscheiden andere Eilanden in Amerika wederom ontweldigd, door de Engelschen (u).

Dood van Paus Innocent den XI.

In Oogstmaand deezes jaars, overleedt Paus Innocent de XI., die, mogelyk meer dan iemant zyner voorzaaten, geagt geweest is, onder de Protestanten; welken ligtelyk van hem geloofden, dat hy, schoon ongeleerd, als hebbende, in zyne jeugd, het Leger gevolgd, een voorbeeldelyk vroom leeven geleid hadt. Zyn haat tegen Frankryk, en 't begunstigen van dezelfde zyde, die de Protestantsche Mogendheden hielden, hadt gelegenheid gegeven tot het zeggen, *hoe 't wenschelyk ware geweest voor de Roomsche Kerke, dat de Paus Katholyk geworden ware, en Koning Jakob Protestantsch.* Het Fransche Hof rekende voordeel by 's Pausen dood, en beloofde zig meer gunst van den Kardinaal *Pietro Ottoboni*, een' Veneriaan, die Innocent opvolgde, onder den naam van *Alexander den VIII.* Aan deezen stondt Frankryk, eerlang, de vryheid der Wyken af. Avignon was hem, reeds te vooren, ingeruimd (v).

Prins Henrik Kasimir en de Prins van Nassau.

De algemeene Staaten hadden, in Zomermaand, op aanpryzinge van Koning Willem, den Prins Henrik Kasimir, Stadhouder van Friesland en Groningen (w), en den Prins van Nassau Saarbrugge, welke laatste reeds Hoofd der

(u) Resol. Holl. 3 *Jan.* 1691. *bl.* 7. Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 248.

(v) TINDAL *Vol.* I. [*or* XVI.] *p.* 404. Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 281 - 286.

(w) Resol. Holl. 8, 9, 22, 25 *Juny* 1689. *bl.* 339, 343, 344, 345.

der Ruiterye en Bevelhebber van 's Hertogenbosch was, aangesteld tot Veldmaarschalken over de Legers van den Staat (x). Prins Kasimir was, kort te vooren, te Londen geweest, om zig by den Koning tot dit ampt aan te pryzen. Doch sommigen tekenen aan, dat hy 'er zeer koel ontvangen was (y). Den Pensionaris ten Hove, die 't Ampt van Raadpensionaris van Holland, by voorraad, waarnam, op den vierentwintigsten van Lentemaand, overleeden zynde; werdt de Heer *Antoni Heinsius*, Pensionaris van Delft, met dit gewigtig Ampt, vereerd, op den zevenentwintigsten van Bloeimaand. Hy hadt het ook, eerst, eenigen tyd, by voorraad, bekleed. Doch Koning Willem hadt hem den Staaten zo ernstelyk aangepreezen, dat hy, wel haast, in 't Ampt bevestigd werdt (z). Men gaf hem dezelfde Instructie en Wedde, als waarop de overleeden Raadpensionaris Fagel gediend hadt. Op 's Konings aanpryzing, bekwam hy, kort hierna, ook het Groot-Zegelbewaarderschap en 't Stadhouderschap van de Leenen (a).

1689. Saarbrugge worden tot Veldmaarschalken aangesteld.

Antoni Heinsius wordt Raadpensionaris van Holland.

Het afzyn des Stadhouders, sedert den overtogt naar Engeland, hadt, in Holland, omtrent de bestelling der Regeeringe, eenige moeilykheden veroorzaakt, die hier verdienen te

VIII. Verschil over de Verkiezing der Schepe-

(x) Holl. Merc. van 1689. bl. 277, 278.
(y) N. Witsen Byzonder Verbaal, f. 10. c. 1, 3. f. 96. c. 5. MS.
(z) Resol. Holl. 24, 29, 31 Maart 22 April 21, 27 May 23, 25 Juny 1689. bl. 181, 192, 197, 224, 284, 300, 338, 346, 352.
(a) Resol. Holl. 14, 19 July 1689. bl. 402, 419. Holl. Merc. van 1689. bl. 272.

1689. te boek gesteld te worden. De Burgemeesters en Raaden van Amsterdam, naar ouder gewoonte, op den agtentwintigsten van Louwmaand, gemaakt hebbende eene Nominatie van veertien Persoonen, waaruit de Stadhouder zeven Schepens kiezen moest, die, op den tweeden van Sprokkelmaand, moesten beëedigd worden; hadden, alzo de Stadhouder zig toen in Engeland bevondt, raadzaam geoordeeld, de Nominatie te zenden aan President en Raaden in Holland, met verzoek om, in 't afzyn des Stadhouders, de verkiezing uit dezelve te doen. Zy oordeelden het Hof hiertoe gemagtigd te zyn, by verscheiden' Privilegien, in de vyftiende en zestiende eeuwe, aan de Stad geschonken; en onder anderen, by een van den derden van Louwmaand des jaars 1581, op den naam van Koning Filips den II. gegeven (*b*), luidende „ dat de „ Verkiezing van Schepenen, uit een' Nomi„ natie van veertien Persoonen, staan zou aan „ den Stadhouder, en, in deszelfs afzyn, aan „ die van den Raade in Holland." Ook hadt het Hof zig, dikwils, van dit regt bediend, en, zelfs te Amsterdam, in 't jaar 1564, terwyl de Stadhouder, de Prins van Oranje, afwezig was, de Verkiezing van Schepenen gedaan. Doch tegenwoordig maakten President en Raaden zwaarigheid, om aan 't verzoek van die van Amsterdam te voldoen, eer zy, deswege, den hoogwyzen raad des Prinsen' van Oranje hadden ingenomen. Het Hof zondt,

Schepenen van Amsterdam, in 't afzyn des Stadhouders. Het Hof weigert dezelve te doen, en zendt een afschrift der Nominatie naar Engeland.

(*b*) *Zie* Handv. van Amst. *bl.* 76.

zondt, buiten kennisse van die van Amsterdam, een Afschrift der Nominatie naar Engeland. In Lentemaand, ontving de Schout der Stad eerst een brief van zyne Hoogheid, toen reeds verheeven tot Koning van Engeland, waarin de Verkiezing van Schepenen besloten was. Zyne Majesteit hadt zig egter misnoegd getoond tegen den Heere Witsen, om dat hem de Nominatie niet regtstreeks van Amsterdam toegezonden geweest was. Doch Witsen hadt de Regeering verdedigd. Men schertste nogtans, met hem, over dit werk, in Engeland; en de Heer Bentink, schoon hy 't wel wist, weigerde hem te zeggen, wie Schepens gemaakt waren. De Koning zelf hadt Witsen, ter deezer gelegenheid, voorgesteld, of hy niet zou konnen geraaden vinden een' keer naar Holland te doen, om de luiden te Amsterdam in 't regte spoor te bewaaren; en de Heer Bentink zeide „ dat het „ zo met Amsterdam niet gaan kon, en dat „ men geene vrienden ten halve kon wezen." Doch Witsen bleef in Engeland. De Koning was, ondertusschen, twee der benoemden, die gestipt, en hem door Witsen aangepreezen waren, met voordagt, voorbygegaan (*c*). Het lang agterblyven der Verkiezinge zou merkelyke verwarring hebben konnen veroorzaaken in deeze groote Stad, zo de Regeering derzelve zig niet vervoegd hadt by de Staaten van Holland, en van dezelven verlof verworven,

1689.

Waaruit Koning Willem de verkiezing doet.

(*c*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 30. *c.* 1. *f.* 31. *c.* 1, 4. *f.* 34. *c.* 1. *f.* 36. *c.* 1, 4. *f.* 38. *c.* 1. *f.* 41. *c.* 3. *f.* 191. *c.* 2. *MS.*

1689.

ven, voor de dienende Schepens en ondergeschikte Regtbanken, om in hunnen dienst te volharden, tot dat de verkiezing geschied zou zyn (*d*). De verkooren' Schepens werden, naderhand, beëedigd, om den gewoonlyken tyd uit te dienen. Doch Burgemeesters en Vroedschappen, geenen zin hebbende om de Nominatie, voortaan, te zenden, aan zyne Majesteit van Groot-Britanje, die, sedert zyne verheffing, andere belangen, en, veelligt, ook andere inzigten gekreegen hadt, leverden, tegen den tyd der naaste veranderinge in de Regeeringe, op den vyfden van Louwmaand des jaars 1690, een nieuw Vertoog in ter Vergaderinge van Holland, waarby zy begeerden, „ dat de Staaten het Hof wilden opleggen en „ belasten, de verkiezing van Schepenen te „ doen, in afwezendheid des Stadhouders, „ of anders de regeerende Burgemeesters hier„ toe magtigen: gelyk zy, daartoe, gemag„ tigd geweest waren, by 't Oktroi van den „ jaare 1650." Voor reden van dit verzoek gaven zy „ dat de Nominatie van Schepenen, „ op den agtentwintigsten van Louwmaand, „ de beëediging, op den tweeden van Sprok„ kelmaand, geschieden moest, volgens de „ Privilegien; welken zy verpligt waren te „ handhaaven: en dat deeze tusschentyd te „ kort was, om de Nominatie naar Engeland „ te zenden." De Staaten, 't verzoek gehoord hebbende, ergenden 'er niet op te konnen beslui-

De Stad verzoekt, naderhand, dat de Staaten het Hof de verkiezing willen opleggen.

1690.

De Staaten

(*d*) Resol. Holl. 2 *Febr.* 1689. *bl.* 25. *en in de* Holl. Merc. *van dit jaar*, *bl.* 272.

fluiten, zonder 's Konings gevoelen te hebben ingenomen. Men schreef 'er dan over, naar Engeland. Midlerwyl, hadt de Stad verklaard, dat zy in geene gemeene lasten bewilligen zou, zo lang men haar niet handhaafde, by haare Privilegien. De andere Leden verzogten de Afgevaardigden van Amsterdam eenen keer naar huis te willen doen, om, ware 't mogelyk, de Regeering te brengen tot andere gedagten. Zy deeden 't; doch bragten voor bescheid „ dat zy niets hadden konnen verwerven. Dat Burgemeesters en Vroedschappen geene reden vonden, om de gedaane Verklaaring in te trekken, en oordeelden, nimmer herstel of voldoening te wagten te hebben, zo zyze nu niet verkreegen. De andere Leden gaven wel voor, dat het nu ontydig en nadeelig voor 't Gemeen ware hierop te dringen; en dat men, veeleer, nevens de andere Bondgenooten, bedagt moest zyn, om Frankryk afbreuk te doen, en dit hooghertig Hof kleiner te maaken; doch 't uitvoeren van zulk een oogmerk, ja 't overwinnen der geheele weereld was der Regeeringe van Amsterdam zo dierbaar niet, als de behoudenis en handhaaving haarer Privilegien. Zy bleef dan, nogmaals, verklaaren, dat zy in geene buitengewoone lasten dagt te bewilligen, voor men haar voldoening gave op haar Vertoog. Zy verzogt alle de andere Leden, een' keer naar huis te willen doen, om naderen last op dit Vertoog te haalen; op dat de gemeene verdediging niet verzuimd mogt worden.

1690.

Schryven 'er over naar Engeland.

De Stad wil in geene lasten draagen, zo men haar niet by haare Privilegien handhaaft.

1690.

„ den. Zy moeſt 'er byvoegen, dat zy geens„ zins voorhadt, het regt des Stadhouders te „ krenken; maar dat zy het, in tegendeel, „ niet minder, ja meerder dan iemant, ge„ zind was voor te ſtaan." De andere Leden oordeelden, nogtans, dat men, op het Vertoog van Amſterdam, niet beſluiten kon, voor men 't gevoelen van den Stadhouder verſtaan hadt. De Ridderſchap en Edelen verklaarden, „ met leedwezen, te zien, dat het verzoek „ van alle de Leden geen meer invloed ge„ had hadt op de Heeren van Amſterdam. „ Zy konden niet zien, hoe men, op het Ver„ toog deezer Stad, beſluiten kon, zonder den „ Stadhouder te hebben gehoord. Men zou „ zulks niet doen, omtrent eenig minder Lid, „ zelfs niet, omtrent eenen byzonderen Per„ ſoon: immers, zy zouden 't, in hunne Or„ de, niet konnen doen. Wilde Amſterdam, „ ondertuſſchen, alles in de war laaten loo„ pen; 't zou ter verantwoordinge deezer „ Stad ſtaan: doch zy zouden, eindelyk, ne„ vens de andere Leden, op middelen bedagt „ moeten zyn, om zig zelven te behouden, „ en Amſterdam tot reden te brengen." De andere Leden voegden zig met de Ridderſchap. Sommigen zeiden „ dat zy van 't ge„ beurde reeds verſlag gedaan hadden, en dat „ hunne Steden, eenpaariglyk, verſtonden, „ dat men, over 't Vertoog van Amſterdam, „ niet verder raadpleegen moeſt, voor men „ de bedenkingen des Stadhouders gezien „ hadt (e)." Doch

De Ridderſchap kant zig tegen 't verzoek van Amſterdam.

Ook de andere Leden.

(e) Reſol. Holl. 12. 28 *Maart* 1690. *bl.* 166, 150. *Zie ook* Holl. Merc. van 1690. *bl.* 6-12.

1690. IX.

Halewyn, Raadsheer in den Hove, wordt tot Schepen van Dordrecht verkooren:

Doch terwyl de twist over dit stuk, allengskens, heviger werdt, was Amsterdam nog, over twee andere punten, in geschil geraakt met de overige Leden, en met den Stadhouder. Kornelis Teerestein van Halewyn, Dordrechtenaar van geboorte, en thans Raadsheer in den Hove van Holland, plagt, zo sommigen getuigen, diep te staan in de gunst des tegenwoordigen Stadhouders, die, behalve met wylen den Raadpensionaris Fagel, met niemant vertrouwelyker omging, dan met Halewyn. Ook wordt hy beschreeven als een' man van groote bekwaamheid en van strenge zeden (f). Deez' was, by de jongste verkiezing van Schepenen te Dordrecht, in Herfstmaand des voorleeden jaars, benoemd en verkooren tot Schepen Ook hadt hy bezit genomen van dit Ampt; doch was 'er, terstond, wederom van ontslaagen. Hierna, beweerde hy egter een Lid te konnen blyven van den Oud-Raad der Stad, waarin hy, door zyne verkiezing tot Schepen, geraakt was, en te gelyk het Ampt van Raadsheer in den Hove te blyven behouden. De Stad Amsterdam, oordeelende, dat zulke twee ampten onbestaanbaar waren met elkanderen, hadt 'er, op den drie-entwintigsten van Wintermaand, een Vertoog tegen gedaan, ter Vergaderinge van Holland; beweerende, dat zulks aanliep, tegen het tweehonderdeenendertigste Lid der Instructie voor beide de Hoven, en tegen der Staaten verklaaring op het zelve, in den jaare

en beweert, te gelyk in den Oud-Raad deezer Stad, en Raadsheer in den Hove te konnen blyven. Amsterdam kant zig hiertegen.

1644

(f) Burnet Vol. I. p. 328, 329.

1690. 1644 gedaan; en verzoekende, dat de Raadsheersplaats van den Heere van Halewyn mogt verklaard worden open gevallen te zyn (*g*).

Antwoord van die van Dordrecht. Doch die van Dordrecht, sedert het jaar 1684, wanneer Muis van Holy aldaar buiten bewind geraakt was, gantsch anders gezind geworden zynde dan te vooren (*h*), deeden hiertegen, eerlang, een Vertoog: waarin zy aanmerkten „ dat de Instructie voor de Hoven, in dit „ opzigt, nooit in gebruik was geweest; dat „ de Leden altoos veele beleefdheid, in diergelyke zaaken, voor elkanderen gebruikt „ hadden; dat men, ten minste, zig nimmer „ hadt gesteken in de byzondere huishouding van eenige andere Stad; dat iemant, „ tot zeker ampt verkooren wordende, de „ hoedanigheid van Edelman of Vroedschap, „ welke hy te vooren gehad hadt, niet plagt „ te verliezen; maar daarin erkend, en, ook „ na 't afleggen van zyn ampt, wederom aangenomen te worden. Dat men voorbeelden „ hadt van Raaden in de Hoven, die, te gelyk, in de orde der Ridderschap beschreeven, en Vroedschappen der Steden geweest „ en gebleeven waren. Dat de hoedanigheden van Raadsheer in den Hove en Vroedschap eener stemmende Stad te minder onbestaanbaar konden gekeurd worden, omdat de Staaten zelven, over 't veranderen „ van Wetten en Plakaaten, gewoon waren „ te

(*g*) Resol. Holl. 23 *Decemb.* 1689. *bl.* 624. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 275.
(*h*) *Uit* geschreeven Aantekeningen.

„ te raadpleegen met de Hoven; en om dat „ het bedryf der Vroedschappen der huishoudinge van elke byzondere Stad aanging. „ Dat, eindelyk, de meeste Afgevaardigden „ ter Vergaderinge der Staaten 't Regt bedienden in hunne byzondere Steden; waaruit bleek, dat zulke twee hoedanigheden „ niet onbestaanbaar geoordeeld werden met „ elkanderen. Om alle welke redenen, zy „ verzogten, dat de Instructien van de Hoven „ en 't voorheen gebeurde, hiertoe betrekkelyk, mogten worden naargezien, en van de „ bevindtenis van 't een en 't ander verslag „ gedaan ter Vergaderinge der Staaten: om „ hierop een besluit te neemen, naar behooren (*i*)." Ook geschiedde dit naarzien, sedert; 't welk van dit gevolg was, dat de Heer van Halewyn zyne Raadsheersplaats behieldt. Ook bleef hy in den Oud-Raad te Dordrecht, en werdt, eerlang, van wege deeze Stad, afgevaardigd in de Vergadering der Staaten van Holland, en, uit dezelve, in de Vergadering der algemeene Staaten. Doch toen besloot hy, eindelyk, zyne Raadsheersplaats, vrywilliglyk, neder te leggen (*k*).

1690.

X. De Heer Willem Bentink, tot Graave van Portland

Hangende dit geschil, ontstondt 'er nog een, welk den Stadhouder, niet minder dan dit, aanging. Hy hadt, terstond na zyne verheffing op den Troon van Groot-Britanje, eenigen zyner gunstelingen, welken met hem wa-

(*i*) Resol. Holl. 5 *January* 17 *Febr.* 1690. *bl.* 10, 76. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 1.
(*k*) Resol. 26 *April* 1691. *bl.* 186.

1690. waren overgesteken, beschonken met eerampten en waardigheden. *Henrik van Nassau, Heer van Ouwerkerk*, Zoon van Lodewyk van Nassau, Heere van Beverweerd, werdt tot 's Konings Groot-Stalmeester, en, eerlang, tot Generaal van 's Konings Ruiterye, *Willem-Henrik van Nassau, Heer van Zuilestein*, tot Groot-Stalmeester der Koninginne, verheeven. Doch Willem Bentink, 's Konings hertvriend, werdt één zyner geheime Raaden, eerste Edelman zyner bedkamer, en, eerlang, Baron van Cirencester, Burggraaf van Falconberg en Graaf van Portland (*l*). De Heer Bentink, de Heerlykheid van Drummelen, by Geertruidenberg, en sedert die van Rhoon verkreegen hebbende, was, van het jaar 1676 af, beschreeven geweest, in 't Lid der Edelen van Holland: en nu vernam men, dat hy, binnen kort, herwaards stondt te komen, en ongetwyfeld zitting te neemen, in de Vergadering der Staaten van dit Gewest. Sommigen twyfelden, of hy hiertoe bevoegd ware: en die van Amsterdam in 't byzonder oordeelden van neen. De Graaf van Portland kwam, op den agttienden van Louwmaand, in den Haage: en twee dagen laater, verscheen hy in de Staaten van Holland. Ten zelfden tyde, leverden de Afgevaardigden van Amsterdam een besluit hunner Vroedschap, op den twaalfden genomen, ter Vergaderinge over, waarin verklaard werdt „ dat, Burgemeesters

Verheeven, neemt, daarna, zitting in de Staaten van Holland.

Die van Amsterdam beweeren, dat hy hiertoe

(*l*) TINDAL *Vol.* I. [*of* XVI.] *p.* 114, 145, 149, 172. Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 19, 20.

„ ters den agtbaaren Raad hebbende aange- 1690.
„ diend, dat de Heer Bentink, Graaf van
„ Portland, alle uuren, uit Engeland verwagt
„ werdt, en, naar alle waarschynlykheid, zit-
„ ting neemen zou, in hunner Ed. Gr. Mo-
„ gend. Vergadering; men hadt goedgevon-
„ den naar te zien, wat, hieromtrent, in
„ vroeger tyd, voorgevallen ware, en hierop
„ bevonden hadt, dat de Staaten, in 't jaar
„ 1586, besloten hadden, dat niemant in
„ hunne Vergadering verschynen zou, die in
„ eed of dienst was van iemant anders, dan
„ van wien hy ter Dagvaart was afgezonden.
„ Dat Holland den Heer *Henrik van de Ka-
„ pelle toe Ryssel*, in den jaare 1655, gezogt
„ hadt te doen weeren, zelfs uit de Verga-
„ dering der algemeene Staaten, om dat hy
„ gehouden werdt voor een beschreeven Lid
„ der Ridderschap van Kleeve. Dat die van
„ Holland, nog in den jaare 1663, poogin-
„ gen hadden gedaan, om de algemeene
„ Staaten te doen besluiten, dat niemant,
„ in vreemden eed of dienst zynde, zou toe-
„ gelaaten worden, in derzelver Vergade-
„ ringe. Dat, hierom, de Graaf van Port-
„ land, als zynde in dienst en eed eener uit-
„ heemsche Mogendheid, en hebbende 't
„ Regt van inboorlingschap en zitting in 't
„ Parlement in Engeland verkreegen, onbe-
„ voegd was, om zitting te neemen ter Ver-
„ gaderinge van Holland (*m*)."

Graaf van Portland onbevoegd is.

Doch

(*m*) Extr. *uit de* Resol. der Vroedsch. van Amsterd. *van* 12 *January* 1690.

1690.

De Ridderschap en Edelen wederleggen 't Vertoog deezer Stad.

Doch de Heeren van de Ridderschap en andere Leden toonden zig ten hoogste te verwonderd, over deeze Verklaaring der Stad Amsterdam. Zy merkten aan „ dat de Graaf van „ Portland zyne Majesteit van Groot-Brittanje verzeld hadt, in eenen togt, die, met „ kennis en volkomen' toestemming van den „ Staat, ondernomen was, en waarvan de „ goede uitslaag geoordeeld werdt te moeten „ strekken, tot beveiliging van den Staat, „ den Godsdienst en de Vryheid. Dat zy, „ hierom, verwagt hadden, dat de genoemde „ Graaf, van zulk een' togt te rug keerende, „ met alle beleefdheid en dankbaarheid, zou „ zyn ontvangen geworden in der Staaten „ Vergaderinge: doch dat zy, daarentegen, „ met de uiterste bevreemding, hadden vernomen, dat men hem uit de Vergadering „ weeren wilde, om dat hy, door zyne Majesteit, tot de Graaflyke waardigheid bevorderd was. Dat, van ouds, onder den „ adel en krygsluiden deezer Landen, zeer „ gebruikelyk geweest was, zig in vreemden „ Krygsdienst te begeeven; maar nimmer „ was verstaan, dat de waardigheden van „ Hertoge, Graave, Ridder of eenige anderen, welken zy, door treffelyke daaden, „ mogten verkreegen hebben, hen onbevoegd maakten, om de voorregten te bezitten, welken zy, voor hun vertrek uit „ deeze Landen, bezeeten hadden. Dat zulks, „ in het tegenwoordig geval, te minder behoorde plaats te hebben, om dat de togt „ naar Engeland, voor geenen vreemden,

„ maar

„ maar voor eenen togt der Staaten zelven 1690.
„ te houden ware; en dat zyne Majesteit van
„ Groot-Britanje, als Kapitein- en Admiraal-
„ Generaal der Vereenigde Gewesten, en als
„ Stadhouder van Holland, eene zeer naau-
„ we betrekking hadt tot deezen Staat: kon-
„ nende ook zulke waardigheden, als de Graaf
„ van Portland verworven hadt, zeer strek-
„ ken, om het onderling goed verstand, tus-
„ schen andere Mogendheden en deeezen Staat,
„ aan te kweeken. Wyders, was de Resolu-
„ tie der Staaten van Holland van den jaa-
„ re 1586 niet in gebruik gebragt, ten op-
„ zigte van hun, die gewoonlyk ter Dagvaart
„ verscheenen; zynde, onder dezelven, dik-
„ wils, zulken geweest, die in eed en dienst
„ van anderen waren, of aan anderen, zelfs
„ aan uitheemschen, hulde en manschap ge-
„ daan hadden: waarom men moest oordee-
„ len, dat deeze Resolutie zag op tyden, zeer
„ veel verschillende van de tegenwoordigen;
„ of, gelyk men 't, in 't jaar 1658, scheen be-
„ greepen te hebben, alleen gepast moest
„ worden op Staatsdienaars, niet op afgezon-
„ denen ter Dagvaart, in welken zin alleen,
„ zy nog in gebruik was: behalve, dat zy
„ ook niet toepasselyk was op de Edelen, die,
„ uit eigen' hoofde, ter Dagvaart kwamen;
„ daar de Resolutie alleen sprak van zulken,
„ die, door iemant, ter Dagvaart werden ge-
„ zonden. Nog moest men onderscheid maa-
„ ken, tusschen uitheemschen, die, in vreem-
„ den dienst zynde, ter Vergaderinge zou-
„ den willen verschynen; en zulken, die,

„ reeds

1690. „ reeds gewoon aldaar te komen, zig in eed
„ en dienst van anderen begaven. De verdere
„ re Resolutien, welken die van Amsterdam
„ aanhaalden, betroffen de Vergadering der
„ algemeene Staaten, tusschen welken en die
„ der Staaten van Holland, groot onderscheid
„ was. 't Voorbeeld van den Heere Henrik
„ van de Kapelle toe Ryssel kwam te minder
„ te pas, om dat die Heer, nog lang na dat
„ Holland gezogt hadt hem te weeren, ter
„ algemeene Staatsvergaderinge verscheenen
„ was. Ook hadt men de Heeren *van Deesen*,
„ *van Twikkelo*, en *van Preustingen*, wegens
„ Overyssel, ter algemeene Staatsvergaderinge,
„ ringe, en in de Admiraliteit toegelaaten,
„ schoon de eerste onder de Stenden van
„ Keulen, de tweede onder die van Benthem,
„ en de laatste onder die van Munster behoorde
„ hoorde en beschreeven werdt. De Heeren
„ *van Kreitingen* en *van Palsterkamp* waren in
„ Zutfen en Gelderland beschreeven geweest;
„ schoon de eerste ook onder de Stenden van
„ Munster; de andere onder die van Kleeve
„ behoorde. De Heer *van Sallik*, hoewel twintig
„ tig jaaren onder de Stenden van Munster
„ beschreeven geweest zynde, was een Lid
„ der Ridderschap van Overyssel geworden.
„ In Friesland en in Stad en Lande, werden
„ verscheiden' Heeren, die ook onder de
„ Stenden van Oostfriesland behoorden, tot
„ de Regeeringe toegelaaten. In Holland zelf,
„ stondt het elk, gevolgelyk ook die van de
„ Regeeringe, vry, Leenen van verscheiden'
„ Mogendheden te bezitten, en desaangaande

„ de

„ de eed en hulde te doen. Ook zou men be- 1690.
„ vinden, dat verscheiden' Edelen, alhier,
„ deel aan vreemde Regeeringen gehad had-
„ den. De tegenwoordige Heer van Obdam
„ was, verscheiden' jaaren agtereen, onder
„ de Stenden van Benthem, beschreeven en
„ verscheenen. Men zag dan geene reden,
„ waarom den Graave van Portland zitting
„ en stem ter Dagvaart geweigerd zou wor-
„ den, en verzogt Amsterdam, zig hierin te
„ voegen met de andere Leden." Doch dit verzoek hadt zo weinig ingang, dat de Afgevaardigden deezer Stad, ziende dat Portland met der daad zitting nam ter Vergaderinge, zig gelast verklaarden, om daartegen, op 't ernstigst, te *protesteeren*; gelyk zy deeden. In de aantekening, die hiervan gemaakt werdt, merkten zy deeze zitting aan „ als
„ insluitende eene volstrekte verandering der
„ Regeeringe, en eene omkeering van derzel-
„ ver grondslagen, waaromtrent geene over-
„ stemming geleeden kon worden. Ook hiel-
„ den zy voor nietig en van onwaarde alles,
„ wat, in 't byzyn van den Graave van Port-
„ land, in de Vergadering der Staaten, ge-
„ handeld en besllooten zou worden: en om,
„ by de nakomelingschap, den naam niet te
„ hebben, dat zy, in de toelaatinge des Graa-
„ ven, bewilligd hadden, zeiden zy, uitdruk-
„ kelyken last te hebben, om uit de Verga-
„ dering te vertrekken, zo lang de Graaf van
„ Portland dezelve zou bywoonen, laatende
„ aldaar alleenlyk den Pensionaris der Stad,
„ om te hooren en te zien." De Edelen en

Amsterdam *protesteert* tegen de zitting des Graaven van Portland.

1690. alle de andere Steden behielden zig het regt, om tegen dit Protest, en deeze aantekening zulk een' Protest en aantekening te doen, als zy zouden te raade worden (n). En terstond hierop, verlieten de Afgevaardigden van Amsterdam de Vergadering; hunnen Pensionaris, *Mr. Kornelis Bors van Waveren*, alleen in de zelve laatende blyven (o).

De Afgevaardigden deezer Stad blyven uit de Vergadering.

Misnoegen van Koning Willem op die van Amsterdam.

De Koning van Groot-Britanje, middlerwyl, kennis bekomen hebbende van de zwarigheid, welke die van Amsterdam maakten, beide om den Graaf van Portland ter Dagvaart toe te laaten, en om de Nominatie van Schepenen over te zenden naar Engeland, toonde 'er zig niet weinig misnoegd over. Hy hadt den Graave van Portland last gegeven, om 't verschil over de Nominatie te vereffenen, door 't voorslaan van zekeren middelweg, waarvan hy niet gezind was af te gaan. Doch dit nam zyn misnoegen niet weg op die van Amsterdam. Klaarlyk, zou dit misnoegen konnen beweezen worden, uit zekeren brief, door zyne Majesteit, den twintigsten van Louwmaand, 't zy ouden of nieuwen Styl, want dit blykt niet, uit Whitehall, geschreeven, aan den Graave van Portland (p); zo men geene reden hadt, om de egtheid van deezen brief (5) verdagt te houden (q). Doch 't is ge-

(n) Resol. Holl. 29, 28 *Jan.* 1690. *bl.* 31, 49.
(o) Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 20.
(p) *Zie* Costerus Histor. Verhaal *Bylaagen bl.* 440.
(q) *Zie* Vidimus van den Hove *van eene* Missive van Willem den III. *gedr.* 1739. *bl.* 4 *enz.*

(5) By de redenen, in het *Vidimus van den Hove* ... ver-

genoegzaam af te neemen, uit eenen anderen van ontwyfelbaare egtheid, met 's Konings eigen hand, aan den gemelden Graave geschreeven, en den tienden van Louwmaand ouden, of den twintigsten nieuwen styl, uit Kensington, gedagtekend. In deezen brief, die in 't Fransch gesteld was, gebruikt zyne Majesteit, onder anderen, deeze woorden: „ Tot hiertoe geschreeven hebbende, komen „ de brieven van den tienden, uit Holland, „ aan. De kwelling, die de Heeren van Am„ sterdam u willen aandoen, ontstaat alleen „ uit het kwaad hert, welk zy my toedraa„ gen, en valt my ten hoogste verdrietig. Ik „ hoop, dat gyze te boven zult komen, en „ dat de andere Steden u de hand zullen bie„ den. Zo de zaak van de verkiezing der „ Schepenen afgedaan wordt, volgens den „ middelweg, dien ik u bekend gemaakt heb, „ en die de eenigste is, welken ik gedoogen wil, „ be-

1690.

Hy schryft aan den Graave van Portland.

vermeld, die elk onzydige aan de egtheid van deezen brief moeten doen twyfelen, zal ik nog voegen, dat men, omtrent deezen tyd, iemant, in 't Kasteel van Milaan gevangen hadt, by wien een pakket gevonden werdt, met verscheiden Afdruksels van eenen zogenaamden *Brief des Konings van Groot-Britanje aan den Graave van Portland*, in byzondere omslagen, gerigt aan eenige Koopluiden van Amsterdam. De gevangen beleedt, dat hem dit Pakket ter hand gesteld was, door de Franschen, om 't op de Noordsche Post te bestellen. Zie *Europische Mercurius* van *January — Maart* 1690. bl. 206. 't Is zeer te vermoeden, dat deeze brief dezelfde geweest zy, welken men, naderhand, als iets byzonders, onder de *Bylaagen* van Constantyn *Huigens*, in 't licht gegeven heeft.

1690. „ begeer ik, dat gy 'er in begreepen zult zyn. „ Op geenen anderen voet, wil ik my verdraagen (r)." Ook werdt, sedert, te gelyk over de zaak des Graaven van Portland, en over die der Verkiezinge van Schepenen, gehandeld.

XI. Wydluftig Vertoog der Edelen tegen de Stad Amsterdam, over de Verkiezing van Schepenen en over de zaak des Graaven van Portland.

De Edelen leverden, den vierentwintigsten van Louwmaand, een wydluftig Vertoog ter Vergaderinge van Holland over: waarin zy zig zeer beklaagden „ dat Amsterdam geweigerd hadt, in buitengewoone lasten te bewilligen, zonder der Vergaderinge tyd te laaten, om, op het Vertoog deezer Stad, betreffende de verkiezing van Schepenen, te raadpleegen. Dat men, in dit Vertoog, geoordeeld hadt, dat de Nominatie niet naar Engeland behoorde gezonden te worden, onaangezien zyne Majesteit, voor deezen, dikwils, schoon buiten de Provincie zynde, de Verkiezing van Schepenen der stemmende Steden, en zelfs die van Amsterdam, uit overgezonden' Nominatien, gedaan hadt: ja, onaangezien, nog binnens jaars, de Regeering deezer Stad, by 't overlyden van twee der verkooren' Schepenen, de Nominatie van een dubbel getal, tot twee reizen toe, naar Engeland gezonden hadt. Dat de Staaten ook alle zwaarigheden, die, uit het verwylen der Verkiezinge, konden ontstaan, voorkomen hadden, door hunne Resolutie van den tweeden van Sprokkelmaand des voorlee-

„ den

(r) Zie Vidimus van den Hove van eene Missive van Willem den III. gedr. 1739. bl. 10.

„ den jaars, waarby de dienende Schepens 1699.
„ in dienst werden gehouden, tot dat de nieu-
„ wen zouden verkooren zyn; doch dat die
„ van Amsterdam, desonaangezien, dingen
„ van verschillende natuur aaneen hegtende,
„ geweigerd hadden, in buitengewoone las-
„ ten te bewilligen, zo lang men hun, in 't
„ stuk der Verkiezinge van Schepenen, geen
„ genoegen gave; zonder zelfs te willen ge-
„ doogen, dat men, hierop, vooraf, de ge-
„ dagten van zyne Majesteit van Groot-Bri-
„ tanje inname; en andere Steden nodigende,
„ om, in diergelyke gelegenheid, insgelyks,
„ haare Privilegien voor te staan, onder be-
„ lofte van dezelven te zullen byspringen.
„ Dat zy, hierdoor, der Vergaderinge de han-
„ den gebonden, en dezelve buiten staat ge-
„ steld hadden, om op de bescherming en ver-
„ zekerdheid van den Staat te raadpleegen en
„ te besluiten. Dat zy, wel verre van, op de
„ ernstigste vermaaningen der Leden, de Ver-
„ klaaring te ligten, nog eene aantekening
„ hadden laaten doen, tegen de zitting van
„ den Graave van Portland, die de Edelen
„ hielden voor een wettig Lid hunner Orde,
„ en dien zy niet meenden, door de stemme
„ van een enkel Lid der Vergaderinge, te
„ konnen ontzet worden van de Voorregten,
„ welken hy daadelyk bezat. Ook vonden de
„ Edelen, niet gewoon zig te moeijen met de
„ Regeeringe der Steden, ten hoogste vreemd,
„ dat eene Stad zig stak in 't gene hunne Or-
„ de betrof. Niet minder hadt het hun ver-
„ wonderd, dat die van Amsterdam verklaard

1690. „ hadden, alles, wat, in 't byzyn van den „ Graave van Portland, gehandeld werdt, te „ zullen houden voor nietig en van onwaarde, „ niet schroomende dus voor regt te verklaaren iet, waarin zy verschilden van alle de „ andere Leden der Vergaderinge, en zig „ aanmaatigende, alleen uitspraak te doen, „ over de wettigheid van de raadpleegingen „ en Resolutien der Staaten. Amsterdam „ mogt ook, meenden zy, niemant in de Vergaderinge laaten, enkelyk om te hooren en „ te zien; alzo de Afgevaardigden eed gedaan hadden, om ook te helpen raadpleegen „ en besluiten. Wat hun, Edelen, aanging, „ zy waren gezind, al verliet Amsterdam „ schoon de Vergadering, dezelve te blyven „ bywoonen, en zig daarin te kwyten van „ eed en pligt. Ook zagen zy 't gedrag der „ Amsterdammeren aan, als strydig met de „ oude gronden der Regeeringe, en in de tegenwoordige gelegenheid des tyds, op 't „ naderen van den veldtogt en van de toerustinge ter zee, ten uiterste gevaarlyk, „ willende zy geene schuld hebben aan de „ rampen, die hieruit zouden komen gebooren worden (s)."

De Stad verdedigt haar gevoelen, over de zaak

Doch 't leedt niet lang, of die van Amsterdam verdedigden hun gevoelen, omtrent de onwettigheid der zittinge van den Graave van Portland, in een schriftelyk Vertoog, welk ter Vergaderinge ingeleverd werdt. Vooraf, ver-

(s) *Deductie van de Ridderschap en Edel. in de Holl. Merc. van 1690. bl. 20.*

verklaarden zy egter „ dat zy niets hadden 1690.
„ tegen den persoon des Graaven." Voorts
verhaaldenze „ hoe zy op den Raadpensionaris Heinsius begeerd hadden, dat hy den Graaf wilde beweegen, om geene zitting te neemen ter Vergaderinge; doch dat, hunne poogingen vrugteloos zynde uitgevallen, zy genoodzaakt waren geweest, om zig openlyker te verklaaren." Wyders, bleeven zy nog al dringen op de letter der Resolutie van den jaare 1586, die zy eene Grondwet der Regeeringe noemden. „ Deeze Resolutie vorderde, zeidenze, *dat niemant verscheene ter Staatsvergaderinge van Holland, die in eed of dienst was van iemant anders, dan van wien hy ter Dagvaart geschikt was.* Tegen deeze wet, was niets ingebragt, dan dat dezelve niet toepasselyk ware op de Edelen in 't gemeen, noch op den Graave van Portland in 't byzonder; en dat zy, in allen geval, nimmer aangenomen, noch in gebruik gebragt was. Huns oordeels, sprak de Wet algemeen, en zag op allen, die ter Dagvaart kwamen, niemant uitgezonderd: ook de Edelen niet, die, volgens de Resolutie van den jaare 1581, welke zy zelven eene Grondwet genoemd hadden, niet ter Dagvaart verschynen mogten, dan daartoe uit hun Kollegie gemagtigd zynde. De Wet van 't jaar 1586 zag ook, niet alleen op Staatsdienaars, maar op allen, die ter Dagvaart kwamen; want, schoon men, in laater tyd, geraadpleegd hadt op het toelaaten van Staatsdienaars of Amptenaars ter

des Graaven van Portland, nader.

1690. „ Vergaderinge; volgde hieruit niet, dat ee-
„ ne ouder Wet, die algemeener sprak, niet
„ algemeener zou behooren genomen te wor-
„ den. Ook gaf 't geene verandering, dat de
„ Graaf van Portland, voor deezen, zitting
„ gehad hadt; de Wet van 't jaar 1586 slooc
„ dien Heer buiten de Vergaderinge, sedert
„ dat hy in uitheemschen eed en dienst ge-
„ treden was. De Geschiedenissen leerden,
„ dat men 't, zelfs in Engeland, dus verstaan
„ hadt. Daar hadt men Heeren uit het Par-
„ lement geslooten, om dat zy den Keizer
„ hulde en eed gedaan hadden. En deeze Staat
„ zelf was, nog in 't jaar 1688, van verstand
„ geweest, dat Doktor Gilbert Burnet niet
„ meer onder de opperste magt van Engeland
„ of Schotland behoorde, na dat hy, hier, het
„ regt van inboorlingschap en burgerschap
„ verworven hadt. 't Gene, nu en dan, tegen
„ de Resolutie van den jaare 1586, gepleegd
„ was zagen zy aan als misbruiken en over-
„ treedingen, welken de natuur der Wet niet
„ veranderden. Ook hadden de Staaten van
„ Holland, wier gevoelens en handelwyzen
„ hier alleen in aanmerking kwamen, nog in
„ 't jaar 1663, getoond, dat zy voor de on-
„ derhouding deezer Wet zorgen wilden. Ten
„ onregte, schreef men der Regeeringe van
„ Amsterdam, die de oude Wetten wilde
„ handhaaven, toe, dat zy haar byzonder ge-
„ voelen tot eene Wet zogt te maaken. De
„ nieuwigheid en verandering werdt gezogt,
„ niet door Amsterdam, maar door de ande-
„ re Leden, ter gelegenheid dat de Graaf van

„ Port-

„ Portland buitens Lands het regt van inboor- 1690.
„ lingschap en deel aan de hooge Regeerin-
„ ge verkreegen hadt. Die van Amsterdam
„ hadden zig ook niet aangemaatigd, over de
„ wettigheid van der Staaten raadpleegingen,
„ te beslissen, maar geoordeeld, dat zy dee-
„ ze wettigheid best bewaarden, als zy, door
„ 't verlaaten der Vergaderinge, daar de Graaf
„ van Portland, als een aangenaam Lid, aan-
„ gemerkt werdt, toonden, geen deel altoos
„ te willen hebben aan dit werk. Ook kon-
„ den zy niet begrypen, met wat oogmerk,
„ de loffelyke daaden van zyne Majesteit van
„ Groot-Britanje en van den Graave van
„ Portland werden opgehaald, nevens het
„ uitsteekend belang, welk deeze Staat hadt
„ by den togt naar Engeland. Moest dit al-
„ les erkend, beloond, vergolden worden;
„ Amsterdam was 'er zo genegen toe, als ie-
„ mant der andere Leden; doch meende niet,
„ dat deeze erkentenis gelegen ware, in ie-
„ mant in de Vergadering van Holland zit-
„ ting te verleenen, die 'er anders van zou
„ uitgesloten geweest zyn. 't Kwam hun,
„ wyders, ook vreemd voor, dat men de zit-
„ ting des Graaven noemde eene behoudenis
„ van zyn voorig regt; daar hy immers niet
„ in de Staaten van Holland gezeten hadt,
„ sedert dat hy een Lid van 't Parlement van
„ Engeland geworden was, dan tegenwoor-
„ dig. Zy besloten dan, dat zy de toelaating
„ of zitting van den genoemden Graave nog
„ bleeven houden voor onwettig, en bui-
„ ten voorbeeld, met verklaaring, dat zy

1690. ,, daaraan geen het minste deel hebben willen (t)."

Koning Willem begeert, dat Amsterdam hem de Nominatie van Schepenen toezende.

Doch terwyl men, over dit punt, zo zeer verschilde, kwam 'er schryvens van Koning Willem aan de Staaten van Holland, uit Whitehall, den zeventienden van Louwmaand, gedagtekend, waarby zyne Majesteit verklaarde ,, dat het verzoek van die van Amsterdam, ,, om de verkiezing van Schepenen te laaten ,, geschieden door 't Hof, hem zeer onverwagt voorgekomen was. Hy hadt tegenwoordig geen tyd om te onderzoeken, of ,, de Privilegien van deeze Stad zo stipt en ,, duidelyk spraken, als men voorgaf; doch ,, nooit zou hy iets onderneemen, strydig met ,, de Privilegien van den Lande, of van eenig ,, byzonder Lid. Hy rekende zig, in tegendeel, by eede, verpligt, om dezelven, uit ,, als zyn vermogen, voor te staan en te handhaaven. In de verkiezing van Schepenen te ,, Amsterdam te laaten op den voorigen voet, ,, zag hy, ondertusschen, tot nog toe geene ,, andere zwaarigheid, dan dat men of den ,, tyd der Nominatie een weinig zou moeten ,, vervroegen, of de afgaande Schepens een ,, weinig langer in dienst laaten. Hierby ,, kwam, dat het zeer waarschynlyk ware, ,, dat de Steden hadden afgestaan van de stipte onderhouding van zulke Privilegien, ,, waarby de verkiezing van Schepenen, in 't ,, afwezen van den Stadhouder, gesteld werdt ,, aan

(t) Justificatie der sustenue van Amst. *in de* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 26.

1690.

„ aan 't Hof: om dat de Staaten, in den jaa-
„ re, 1674, den Hove uitdrukkelyk verboo-
„ den hadden, zig met zaaken van Regeerin-
„ ge te moeijen. Hy meende dan, dat Burge-
„ meesters en Vroedschappen van Amster-
„ dam, deeze redenen overwoogen hebben-
„ de, geene zwaarigheid meer maaken zou-
„ den, om hem hunne Nominatie toe te zen-
„ den, mids, volgens de Resolutie van den
„ tweeden van Sprokkelmaand des jaars 1689,
„ de Schepens en mindere Regtbanken in
„ dienst bleeven, tot dat de verkiezing ge-
„ schied ware (u)."

Na 't leezen van deezen brief, toonden verscheiden' Leden genegenheid, om zig te voegen naar den inhoud. Doch Bors van Waveren, Pensionaris van Amsterdam, nam den brief over, om 'er verslag van te doen. Tegelyk, verklaarde hy, gelast te zyn, om, by voorraad, en behoudens de voorgaande aantnigingen, in de tegenwoordigheid des Graaven van Portland, te raadpleegen ter Staatsvergaderinge. Terwyl hy een' keer naar huis deedt, bekleedde de Sekretaris *Joan Huidekooper van Maarseveen* zyne plaats (v); die, op den zevenentwintigsten, nog geenen last hadt, om zig op 's Konings brief te uiten. De Raadpensionaris Heinsius drong de Vergadering zeer, om op den brief te besluiten, onder anderen, zeggende „ dat de Nominatie van
„ Schepenen, den volgenden dag, moest ge-
„ maakt

De Leden der Vergaderinge, neemen een besluit, overeenkomstig met 's Konings begeerte.

(u) Zie deeze Missive in de Holl. Merc. van 1690. bl. 35.
(v) Resol. Holl. 27 Jan. 1690. bl. 48.

1690. „ maakt worden; en dat de Edelen bedugt „ waren, dat de Stad dezelve, veelligt, ten „ nadeele van den Stadhouder, aan 't Hof zou „ zenden: waarom zy oordeelden, dat de Vergadering, nog heden, op 's Konings brief „ behoorde te besluiten." Ook geschiedde dit, terstond, en viel het besluit „ dat Amsterdam „ de Nominatie van Schepenen tot het doen „ der verkiezinge behoorde te zenden aan „ zyne Majesteit, mids de Schepens, die tegenwoordig dienden, in dienst bleeven, tot „ dat de verkiezing geschied ware: alles zonder nadeel der Privilegien." Doch Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen, zig ongelast verklaard hebbende, hadden in dit besluit niet bewilligd (w). De Pensionaris Bors van Waveren, des anderendaags, te rug gekomen zynde, toonde zig misnoegd, over 't neemen van dit besluit, en verklaarde zig ongeneigd, om zynen last te openen, zo 't niet zo geheellyk vernietigd werdt, als of het, nimmer te vooren, genomen geweest ware. De andere Leden bewilligden hiertoe eindelyk, en toen hernam Bors van Waveren „ dat zyne Meesters zig „ verpligt hielden hunne Privilegien voor te „ staan, en hierom bleeven by hun voorig „ gevoelen." De Edelen zeiden, „ dat zy ook „ geene reden zagen, om van gedagten te veranderen." 't Besluit van den voorigen dag werdt, derhalve, hervat, en door alle de Leden goedgekeurd. Purmerende alleen was niet tegenwoordig. In dit Besluit, was, onder ande-

Amsterdam blyft by zyn gevoelen.

De Le-

(w) Resol. Holl. 27 Jan. 1690.

deren, aanmerkelyk, dat het Privilegie van den jaaren 1581, door die van Amsterdam bygebragt, werdt verdagt gehouden, als gegeven zynde op den naam van Koning Filips, door Prinse Willem van Oranje, op eenen tyd, als deeze reeds door den Koning in den ban gedaan; en als, door de Stad Edam, reeds een Oktroi op de bestelling haarer Wethouderschap van de Staaten verworven was: behalve, dat dit Privilegie eerder de gedaante eener Ordonnantie hadt, als alleen verleend zynde by voorraad, waarom ook die van Amsterdam geene zwaarigheid gemaakt hadden, om 'er van af te gaan; by 't ophouden der Stadhouderlyke Regeeringe, in den jaare 1650, de verkiezing van Schepenen niet stellende aan 't Hof, maar zelven Oktroi verzoekende, tot het bestellen hunner Wethouderschap. Wyders, oordeelden de Leden „ dat men, in 't „ stuk van Privilegien, onderscheid maaken „ moest, tusschen de wezenlyke deelen en „ omstandigheden derzelven. 't Overgeeven „ van het doen der Nominatie was hier het „ wezen van 't Privilegie: de nette tyd, waar„ op deeze Nominatie of de Verkiezing uit „ dezelve geschieden moest, slegts eene om„ standigheid, die, by verwisseling van ty„ den, of om goede redenen, verandering ge„ doogde: gelyk ook, by een Privilegie van „ Hertoge Filips van den jaare 1449, geraamd „ was, dat de Nominatie, twee dagen voor „ de verkiezing, geschieden zou, en nader„ hand, by een Privilegie van Vrouw Maria „ van den jaare 1476 [1477], deeze tyd, op „ vyf

1690.

den schynen een der Amsterdamsche Privilegen kragteloos te houden.

1690. „ vyf dagen was bepaald geworden." De Pensionaris van Amsterdam behieldt, ondertusschen, voor zyne Meesters, het regt, om tegen deeze Resolutie zulke aantekening te doen, als zy zouden bevinden te behooren (x).

XII. Die van Amsterdam bieden den Hove wederom hunne Nominatie aan.

De Staaten, midlerwyl, tot den zevenden van Sprokkelmaand gescheiden zynde, hadden Bors van Waveren en Huidekooper zig, op den dertigsten van Louwmaand, vervoegd aan 't Hof van Holland, met eenen brief van Burgemeesteren en Vroedschap van Amsterdam, waarin de Nominatie van Schepenen gesloten was, met verzoek „ dat President en „ Raaden, onaangezien de Resolutie van de „ Ridderschap en andere Steden, die Amsterdam voor nietig en van onwaarde hieldt, „ uit dezelve, de Verkiezing geliefden te „ doen, overeenkomstig met de Privilegien, „ welken zy gehouden waren te handhaaven." Doch eer zy den brief wilden overgeeven, begeerden zy te weeten of het Hof aan hun verzoek voldoen zou. Hierop wordt, ernstelyk, geraadpleegd: zelfs in de tegenwoordigheid des Presidents Adriaan Pauw, Heere van Bennenbroek, die, eenigen tyd onpässelyk geweest zynde, in zyn nagtgewaad, verscheenen was.

't Hof weigert, andermaal, de verkiezing te doen, en geeft de

Vyf Heeren oordeelden, dat men de verkiezing behoorde te doen: agt verstonden, dat men zig naar de Resolutie der Staaten behoorde te gedraagen. 't Besluit, naar 't gevoelen der meerderheid opgemaakt, werdt aan die van Amsterdam medegedeeld, welken

(x) Resol. Holl. 28 Jan. 1690.

ken, nogmaals geraaden vonden, den brief, waarin de Nominatie besloten was, aan 't Hof te overhandigen; doch zy ontvingen dien des anderendaags, ongeopend te rug (y).

1690. Nominatie ongeopend te rug.

De Stad verdedigt haare Privilegien, en byzonderlyk dat van den jaare 1581.

Burgemeesters en Vroedschap van Amsterdam verzuimden niet, wederom eene Verdediging op te stellen van hun gevoelen, die aan de Steden rondgezonden, en, op den zevenden van Sprokkelmaand, ter Vergaderinge van Holland, overgeleverd werdt. In dit Vertoog, weezenze aan „ dat de Privilegien, hun „ oudtyds verleend, de verkiezing van Schepenen stelden aan Stadhouder en Raaden, „ die samen verstaan moesten worden één „ Kollegie uit te maaken: waarom ook, nog „ tegenwoordig, alle *Mandementen* en *Provisien* van den Hove, op den naam van Stadhouder en Raaden, verleend werden. Hier „ uit nu volgde, dat de President en Raaden, „ in afzyn van één der Leden, den Stadhouder, naamlyk, de verkiezing zo wel vermogten te doen, als zy 't Regt handhaafden. En strekte dit geenszins tot vermindering van de voorregten des Stadhouders, „ die begreepen moesten worden, bewaard te „ zyn, als die van 't Hof, welk hem tot zyn „ Hoofd hadt, bewaard werden." Wyders werden de redenen wederlegd, waarmede de Edelen en andere Leden der Vergaderinge de Privilegien van Amsterdam hadden gezogt verdagt te maaken. „ 't Privilegie van den „ negenden van Louwmaand des jaars 1581 „ was

(y) Holl. Merc. van 1690. bl. 44.

1690. „ was gegeven, voor de afzweeringe van Ko-
„ ning Filips, die, eerst op den zesentwin-
„ tigsten van Hooimaand des gemelden jaars,
„ geschied was (z); en stondt, hierom, nog
„ met reden op 's Konings naam. In Winter-
„ maand daarna, hadt Amsterdam, by 't af-
„ staan der Voldoeninge, nog uitdrukkelyk
„ bedongen, dat alle Privilegien in kragt bly-
„ ven zouden, zulken alleen uitgenomen,
„ die, geduurende de beroerten, van Alva of
„ deszelfs opvolgeren, tot op de Gendsche
„ bevrediging, verkreegen waren (a), waar-
„ onder het Privilegie in geschil niet kon ge-
„ rekend worden. Prins Willem de I., on-
„ sterfelyker gedagtenisse, aan wien de Staat
„ zyne vryheid en de behoudenis zyner Hoog-
„ heid en Geregtigheden, grootendeels, ver-
„ schuldigd was, wist ook zeer wel, wie voor
„ zynen *Souverain*, ten tyde van 't verleenen
„ van 't gemelde Privilegie, gehouden werdt,
„ en zou zulks, voor die van Amsterdam, im-
„ mers niet hebben willen ontveinzen; noch
„ den Koning, als Graaf van dit Gewest, heb-
„ ben willen erkennen, zo dezelve, alreeds,
„ van deeze waardigheid vervallen geweest
„ was. Zeer vreemd was 't ook, dat men, om
„ dit Privilegie te verzwakken, gewag maak-
„ te van den Ban van dien Vader des Vader-
„ lands, als ware 't om 's Prinsen wettig ge-
„ zag in Holland, daardoor, te verminderen;
„ daar toch weereldkundig was, dat die Ban,
„ by

(z) *Zie* VII. *Deel*, *bl.* 391.
(a) *Zie* VII. *Deel*, *bl.* 372.

„ by hooge en laage Overheden, en by 's Lands 1690.
„ Ingezetenen in 't gemeen, altoos gehouden
„ was, voor nietig en van onwaarde; en aangezien, als voortgekomen van de kwaade
„ Raadsluiden des Konings; tegen welken,
„ en niet tegen den Koning zelven, men, in
„ den beginne, de wapenen opgenomen hadt:
„ waarom ook het Oktroi tot de opregtinge
„ van 's Lands Hooge Schoole, in den jaare
„ 1574, op 's Konings naam, verleend was
„ (6). 't Privilegie van 't jaar 1581 kon ook
„ voor geene Wet of Ordonnantie, noch derhalve voor herroepelyk gehouden worden:
„ naardien 'er de woorden *gunnen*, *octrojeeren*,
„ *accordeeren*, *en dat wel uit zonderlinge gratie*
„ *en faveur*, in gevonden werden, die alleen
„ in Privilegien voegden: en schoon men,
„ in 't slot van dit Privilegie, ook het woord
„ *Ordonnantie* las, zag dit alleen op zulken,
„ aan wien 't Privilegie niet verleend was, en
„ die gelast werden, zig daarnaar te voegen.
„ Men was, in 't jaar 1650, ook niet afgegaan
„ van dit Privilegie, dan voor zo ver toen,
„ by mangel van eenen Stadhouder, die van
„ Amsterdam, zo wel als de andere stemmende Steden, 't Regt hadden behouden, om
„ hunne eigene Magistraaten te bestellen: in
„ andere opzigten, en byzonderlyk in opzigt
„ van den tyd der benoeminge, verkiezinge
„ en

(6) Die begeerig is, de redenen, waarmede die van Amsterdam het Privilegie van den jaare 1581 verdedigden, nader bevestigd te zien, leeze C. v. Bynkershoek *Quæst. Juris publici*. Libr. II. Cap. I. p. 187.

1690. „ en beëedigingе der Schepenen, waren de
„ voorgaande Privilegien in volle kragt ge-
„ bleeven. En toen, in 't jaar 1672, zyne
„ Hoogheid, de Prins van Oranje, tegenwoor-
„ dig Koning van Groot-Britanje, tot Stad-
„ houder verkooren werdt, was hem geen
„ ander regt opgedraagen, dan om de Wet
„ in de Steden te bestellen, *volgens de Privi-*
„ *legien*, welken hy, zelfs by eede, beloofd
„ hadt, te zullen handhaaven. De Staaten
„ hadden wel, in 't jaar 1674, den Hove de
„ kennis van zaaken van Regeeringe beno-
„ men. Doch in de Resolutie, ten deezen
„ einde ingesteld, was wel uitdrukkelyk ver-
„ klaard, dat de Staaten hiermede niet voor-
„ hadden, eenige verandering te maaken in
„ de Regeeringe, Privilegien of Voorregten
„ des Lands of der Steden. De onderschei-
„ ding, tusschen het wezen en de omstandig-
„ heden van een Privilegie, voldeedt hun
„ ook niet: Zy werdt, in de Privilegien zel-
„ ven, niet gevonden, en, in dat van Vrou-
„ we Maria van den jaare 1476 [1477], stondt
„ duidelyk, dat het, *van punt tot punt*, moest
„ naargekomen worden. Ook was 't, zonder
„ voorbeeld, dat men goedvonde, den tyd
„ der jaarlyksche Magistraatsbestellinge te
„ veranderen, om dat men juist tegenwoor-
„ dig geene voldoende reden aan al de wee-
„ reld geeven kon, waarom deeze tyd en
„ geene andere, by de Privilegien, vastge-
„ steld was. 't Was waar, dat die van Am-
„ sterdam, voor 't jaar 1689, niet begeerd
„ hadden, dat de verkiezing van Schepenen
„ ge-

„ geschieden mogt door 't Hof; maar hiertoe 1690.
„ was ook geene gelegeheid geweest, zynde
„ den Stadhouder, voor dien tyd, nooit zo
„ verre afwezig geweest, dat de verkiezing
„ niet binnen den bestemden tyd geschieden
„ kon In 't genoemde jaar, hadt het Hof,
„ buiten kennis van de Stad, een afschrift der
„ Nominatie naar Engeland gezonden: de
„ verkiezing was, vervolgens, geschied en
„ erkend; doch niet, dan na dat de Staaten
„ de dienende Schepens in dienst gehouden
„ hadden, *onverminderd de Privilegien der Stad,*
„ *voor het toekomende.* Ook hadt de Stad zel-
„ ve, by gelegenheid dat twee Schepens, bin-
„ nens jaars, overleeden waren, de Nomina-
„ tie van een dubbel getal naar Engeland ge-
„ zonden; doch de verkiezing van zulke Sche-
„ penen was, by de Privilegien, aan geenen
„ juisten tyd bepaald. De Ridderschap en de
„ Afgevaardigden der andere Steden verklaar-
„ den wel, dat het overzenden der Nomina-
„ tie naar Engeland, welk men hun nu afvor-
„ derde, niet zou strekken tot vermindering
„ der Privilegien; doch zulk eene betuiging,
„ die met de daad zelve tegengegaan werdt,
„ nam de krenking der Privilegien niet weg,
„ die, in eene daad, strydig met de duidely-
„ ke letter der Privilegien, gelegen was. Bur-
„ gemeesters en Vroedschap hadden de diep-
„ ste agting voor de Hoogheid van der Staa-
„ ten Vergaderinge; doch in de Privilegien,
„ aan hunne Stad gegeven, hadt Vrouw Ma-
„ ria, als Prins van den Lande, zelve ver-
„ klaard, dat dezelven, noch door haar, noch

1690. „ door haare nakomelingen, zouden mogen „ verminderd of gekrenkt worden. Het onderwerp van dit Privilegie betrof ook den „ vorm der Regeeringe, waarin, volgens de „ Resolutie van den jaare 1581, geene overstemming viel. Ook was, in de Resolutie „ van den agtentwintigsten van Louwmaand, „ eene merkelyke ongeregeldheid op te merken, zynde dezelve alleenlyk genomen door „ de Afgevaardigden ter Dagvaart, zonder „ dat dezelve rugspraak gehouden hadden, „ met de Vroedschappen der Steden: ook „ waren die van Purmerende, by 't neemen „ deezer Resolutie, niet tegenwoordig geweest. Men verwagtte dan van de billykheid der andere Leden van Holland en „ Westfriesland, dat zy wel zouden willen „ medewerken, tot handhaaving van de onbetwistbaare Privilegien der Stad Amsterdam (*b*)."

Haare redenen vinden geen' ingang.

Doch dit Vertoog vondt geenen ingang ter Staatsvergaderinge. Alle de andere Leden verstonden, dat Burgemeesters en Vroedschap van Amsterdam, in * gehoorzaaminge der voorgaande Resolutie, de Nominatie zouden hebben over te zenden naar Engeland. Ook hieldt men 't daar voor, dat eenige uitdrukkingen, in het Vertoog van Amsterdam, regtstreeks aanliepen tegen de Hoogheid, Vryheid en Geregtigheid van der Staaten Vergaderinge. Doch 't neemen van een eindelyk besluit

* *obedientie.*

(*b*) Deductie van Burgem. en Vroedschap van Amst. *in de* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 45 *enz.*

fluit desaangaande werdt, tot nader beraad, verschooven (c). 1690.

De Afgevaardigden ter Dagvaart, sedert, eenpaariglyk verklaard hebbende, dat hunne Steden de genomen' besluiten goedkeurden, en hen deswege bedankt hadden; begonden die van Amsterdam een weinig te veranderen van gedagten. De Ridderschap, die 't meest tegen hen yverde, vraagde den Pensionaris Bors van Waveren, *op wat voet, de Schepens, die met den tweeden van Sprokkelmaand moesten afgegaan zyn, in dienst gebleeven waren?* En toen hy antwoordde „ dat zulks op gelyken „ voet geschied was, als in de andere Steden, „ daar nog geene verkiezing was gedaan," hernamen de Edelen „ dat deeze gevallen niet „ gelyk stonden. De andere Steden hadden „ haare Nominatien naar Engeland gezon„ den; 't welk Amsterdam tot hiertoe gewei„ gerd hadt. Men hadt dan te wagten, dat „ alles, wat, thans, door Schepenen, verrigt „ werdt, door hunne Edele Groot-Mogend„ heden, voor nietig en van onwaarde zou „ verklaard worden. Zy konden 't regt niet „ bedienen, dan uit den naam van den *Sou„ verain*, die hen, niet langer, dan tot den „ tweeden van Sprokkelmaand, gemagtigd „ hadt." Dit antwoord verzette den Pensionaris. Ook maakte het merkelyken indruk op de Regeeringe van Amsterdam, die eenige Afgevaardigden uit de Vroedschap (7) naar den

XIII. Amsterdam komt een weinig by.

Bedreiging der Edelen.

(c) Resol. Holl. 7 Febr. 1690.

(7) De Heeren *Jakob Boreel, Jan de Vries, François*

1690. den Haage zondt, om, ware 't mogelyk, 't geschil in der minne af te doen. Zy verscheenen egter nog niet in de Vergaderinge. Men begeerde op den Pensionaris, dat hy hen hiertoe, en tot het doen van eenige voorslagen wilde beweegen. Doch hy verklaarde, geenen naderen last te verwagten. De Edelen sloegen hierop voor „ dat men de aangebleeven' Schepens en derzelver bedryf, terstond, voor „ onwettig verklaaren moest." De Steden van 't Zuiderkwartier, Delft uitgenomen, bewilligden in deezen voorslag. Briel was afwezig. Delft verstondt, dat men de Amsterdamsche Heeren ter Vergaderinge behoorde te nodigen, en hun daar de bondige redenen voor de genomen' besluiten doen voorhouden, door den Raadpensionaris. De Steden van 't Noorderkwartier begeerden, dat de Pensionaris van Amsterdam de andere Amsterdamsche Heeren nog eens ginge spreeken, met verklaaring dat, zo deezen geen' voorslag tot bemiddeling deeden, zy, eindelyk, ook den last haarer Principaalen zouden moeten uiten, die, gelyk zy wel vooraf zeggen konden, weinig of niets van 't gevoelen der Ridderschap verschillen zou.

Amsterdam doet een' drieledigen voorslag, tot be- De Raadpensionaris Heinsius, des anderendaags, met de Heeren van Amsterdam, gesproken hebbende, hadt hen, eindelyk, bewoogen, om eenen voorslag tot bemiddeling te doen, die hierop uitkwam: „ Dat hun-„ ne

çois de Vicq en *Kornelis Kloek*, benevens den Pensionaris Bors van Waveren.

„ ne Edele-Groot-Mogendheden, als Souve- 1690.
„ rain, voor deeze reize, zelven de verkie- middeling.
„ zing van Schepenen, uit de gemaakte No-
„ minatie, zouden doen; *of*, dat zy, op den
„ Koning van Groot-Britanje, als Stadhou-
„ der, zouden begeeren, dat hy hen hiertoe,
„ voor deeze reize, verzogt, buiten deszelfs
„ benadeelinge; *of*, dat zy zyner Majesteit
„ van al 't voorgevallene kennis zouden gee-
„ ven, deszelfs gevoelen daarop verstaan, en
„ ondertusschen alles laaten, in den staat
„ waarin het ware." Heinsius deedt, hiervan,
terstond, verslag ter Staatsvergaderinge, Bors
van Waveren voegde 'er by „ dat, zo de Le-
„ den, in deezen voorslag, geen genoegen
„ namen, zyne Meesters verzogten, met Ge-
„ magtigden uit hunner Edele-Groot-Mog.
„ Vergadering, in onderhandeling te komen."
De Ridderschap vondt geenen der voorslagen Voorslag der Edelen.
van Amsterdam aanneemelyk. „ Het aannee-
„ men daarvan zou, zeide zy, aanloopen te-
„ gen de Resolutie van den agtentwintigsten
„ van Louwmaand, en de agting van den
„ Souverain ten hoogste krenken. Liever be-
„ hoorde de Raadpensionaris Heinsius, als een
„ byzonder Persoon, den Amsterdammeren
„ voor te slaan, dat zy, in afwezendheid van
„ den Stadhouder, hunne Nominatie zon-
„ den aan de Staaten, als Souverain; dat zy,
„ daarnevens, zulke verzoeken deeden, als
„ zy zouden goedvinden; doch dat de Staa-
„ ten de vryheid behouden zouden, om met
„ de Nominatie te handelen, naar welgeval-
„ len." Men begreep ligtelyk, dat zy dan,

 door

1690. door de Staaten, naar Engeland gezonden zou worden, en waarschynlyk was dit de middelweg, volgens welken, Koning Willem aan den Graave van Portland verklaard hadt, de zaak te willen afdoen. Tot eene onderhandeling met Gemagtigden, kon de Ridderschap niet verstaan, oordeelende zulks te stryden met de eere der Vergaderinge. Maar de Leden kwamen, eindelyk, overeen, dat de Heeren *van Bleiswyk*, van Delft, *van der Dussen*, van Gouda, *van Gend*, van Enkhuizen, en de Raadpensionaris Heinsius, in de hoedanigheid van byzondere Persoonen, den Heeren van Amsterdam, in eene der Vertrekkameren van de Staaten, zouden gaan spreeken. Bors van Waveren gaf te kennen, dat zulks eerder aan 't huis van Heinsius, als een' derden persoon, behoorde te geschieden. Doch de Ridderschap merkte zo dra niet, dat hy eenige zwaarigheid maakte, of wilde aan 't stemmen, over de gantsche zaak. Zy kreeg, terstond, gevolg van Dordrecht en Haarlem. Maar Bors van Waveren, zig nog by tyds bedenkende, begaf zig naar de wooning der Heeren van Amsterdam, die zig, op zyn verzoek, in eene der Vertrekkameren, vervoegden, en met de voorgenoemde Heeren in gesprek traden; doch niet van hunne voorslagen waren af te brengen. De Vergadering hiervan onderrigt geworden zynde, sloeg de Ridderschap voor,
„ of men niet, ziende dat Amsterdam naar
„ geene billyke voorslagen luisterde, besluiten
„ ten moest, tot het afzetten der Schepenen,
„ en tot het wetteloos verklaaren van alles,

Eenige Heeren uit de Vergaderinge spreeken met die van Amsterdam.

Die by hunnen voorslag blyven.

„ wat

„ wat zy, na 't uitgaan van den tyd hunner 1690.
„ bedieninge, gedaan hadden of doen zou-
„ den: alleenlyk, om der Stad, zo veel mo-
„ gelyk ware, te gemoet te komen, haar nog
„ drie of vier dagen tyd van beraad geeven-
„ de, of zy zig naar 't welbehaagen der Staa-
„ ten wilde voegen, of niet." Eenige Leden
bewilligden in deezen voorslag. Delft, Briele
en eenige Steden van 't Noorderkwartier ver-
schooven hunne verklaaring, tot dat, op dit
stuk, by * hervatting, geraadpleegd zou wor- * Re-
den, waartoe de vyfentwintigste van Sprok- sumptie
kelmaand beraamd was. De Amsterdamsche Doch
Heeren, een' keer naar huis gedaan hebben- daarna
de, waren, des morgens van dien dag, met eenen
den Raadpensionaris, in gesprek getreden, nieuwen
en hadden hem een' vierden voorslag gedaan, voorslag
hierin bestaande „ dat men de Nominatie zou doen.
„ overzenden aan de Staaten van Holland,
„ met duidelyk verzoek, om, uit dezelve, de
„ verkiezing te doen. Dat de Staaten egter
„ met de Nominatie naar welgevallen zou-
„ den mogen handelen, onder deeze twee
„ voorwaarden: 1. dat alle Vertoogen, Re-
„ solutien, Protestatien en Aantekeningen,
„ voor en tegen, met naame de Resolutie
„ van den agtentwintigsten van Louwmaand,
„ uit de Registers van Holland, geligt, en
„ dat, daaruit, nimmer, eenig gevolg getrok-
„ ken zou worden, ten nadeele van de Stad
„ Amsterdam. 2. dat men, van nu af, by on-
„ verbreekelyke Resolutie, zou vaststellen,
„ dat men, in het toekomende, by zodanig
„ eene afwezendheid des Stadhouders, die

1690. „ niet toeliet, dat de verkiezing, op zynen tyd, „ geschiedde, de Nominatie zou mogen zen- „ den aan het Hof van Holland, en zo dit „ Hof, onverhoopt, zwaarigheid maaken „ mogt, om de verkiezing te doen, de zeven „ eerst benoemden voor verkooren zouden „ mogen gehouden worden." Doch deeze voorslag, ter Vergaderinge van Holland zynde overgebragt, smaakte den Leden minder dan de drie voorgaanden. De Edelen zeiden hierom „ dat, naardemaal Amsterdam agter- „ uit liep, en geen einde van de zaak zogt, „ zy by hun voorneemen bleeven, om 't be- „ dryf der Schepenen onwettig te schouwen." Alle de andere Leden voegden zig met de Edelen. Delft alleen zeide, zig 's anderendaags eerst te zullen openen: en toen stemde deeze Stad ook met de Ridderschap Doch eer 't besluit opgemaakt werdt, sloeg Delft voor, dat de Raadpensionaris den Heeren van Amsterdam, nog eens, behoorde af te vraagen, *of zy 't uiterste van hunnen last geopend hadden?* De Pensionaris van Amsterdam hadt, midlerwyl verklaard „ dat zyne Meesters be- „ reid waren, om te raadpleegen op de bui- „ tengewoone lasten, 't welk tot hiertoe ge- „ weigerd geweest was; midsmen 't stuk der „ Nominatie te gelyk afdeede; alle Resolu- „ tien, met naame die van den agtentwintig- „ sten van Louwmaand, en alle aanteke- „ ningen, voor en tegen, ligtte uit de Regis- „ ters, en alles, ondertusschen, liete in den „ staat waarin het was.". Doch dit vondt ook geenen ingang. De Raadpensionaris sprak, daar-

Die minder smaakt dan de voorgaanden.

Uiterste aanbieding van Amsterdam.

daarna, op 't aanhouden van Alkmaar en Enkhuizen, nog omtrent een uur, met die van Amsterdam: en bragt toen voor bescheid, dat de jongste voorslag van den Pensionaris het uiterste was van hunnen last. De Leden verklaard hebbende, ook niet verder te konnen komen dan zy gekomen waren, schoot 'er nu niets overig, dan het besluit, op den voorslag der Edelen, op te maaken (d). Men verschoof dit egter tot den agtentwintigsten, en toen werdt, door de Vergadering, verstaan en verklaard „ dat, naardemaal Burgemeesters „ en Vroedschap van Amsterdam niet naar„ kwamen de Resolutie der Staaten van den „ agtentwintigsten van Louwmaand, zy zig „ ook niet konden bedienen van de magtiging „ tot het aanblyven van Schepenen, met het „ gene 'er aan vast was, ingevolge der Reso„ lutie van den tweeden van Sprokkelmaand „ des jaars 1689; buiten welke, de Schepens „ van den voorleeden jaare geen regt, magt „ of gezag hadden, om hun ampt te blyven „ waarneemen; dat zy, derhalve, gehouden „ werden voor ontslaagen, en alles wat zy, na „ deezen, zouden verrigten, voor nietig en „ van onwaarde, zonder dat daarop, in of „ buiten regte, eenig vervolg zou mogen ge„ daan, of toegelaaten worden: van al 't wel„ ke men Burgemeesteren en Vroedschap, en „ Schepenen van Amsterdam zou kennis gee„ ven, den Schout der Stad te gelyk belasten„ de, deeze Resolutie te doen agtervolgen. „ Ook

1690.

Zy wordt afgewezen.

De Vergadering verklaart de dienende Schepens te houden voor ontslaagen, en derzelver bedryf voor wetteloos.

(d) Zie Holl. Merc. van 1690. bl. 76-80.

1690. „ Ook zou men een afschrift derzelve zenden „ aan zyne Majesteit van Groot-Britanje, als „ Stadhouder van dit Gewest, met verzoek, „ dat dezelve zyn Stadhouderlyk gezag wil- „ de in 't werk stellen, om de Resolutie van „ den agtentwintigsten van Louwmaand te „ doen agtervolgen, en alle verdere verwy- „ deringen te voorkomen (*e*)." De Pensionaris van Amsterdam *protesteerde* wederom tegen deeze Resolutie, dezelve verklaarende voor onwettig, en zynen Meesteren het regt voorbehoudende, om daartegen, in tyd en wyle, zulke aantekening te laaten doen, als zy zouden geraaden vinden. Hy verhaalde egter nog „ dat zyne Meesters neigden, „ om over de gemeene lasten in onderhande- „ ling te treeden, zo de Staaten de Schepens „ van 't voorleeden jaar in dienst houden wil- „ den tot den tyd der veranderinge, en de „ voornaame zaak afdoen, binnen den tyd van „ zes maanden." Doch deeze opening werdt, zo wel als de andere voorslagen, van de hand geweezen, en de jongste Resolutie ter uitvoeringe gebragt.

Amsterdam *protesteert.*

XIV. Te Amsterdam, werdt, terstond, Vroedschap belegd, om te overleggen, wat verder te doen stondt. De meesten, ziende geene kans, om de Leden van Holland te doen veranderen van gedagten, en dugtende voor de verwarringen, die, uit de uitvoeringe der jongste Resolutie, te verwagten waren, begonden te neigen tot het omhelzen van den mid-

De meerderheid der Vroedschap besluit toe te geeven, en der Staa-

(*e*) Resol. Holl. 28 *Febr.* 1690.

middelweg, die, van wege de Staaten, voorgeslaagen was. Eenigen verstonden egter, dat men zyne streng vasthouden, en afwagten moest, wat 'er van komen mogt. Toen men aan 't stemmen ging, verklaarden zig, van de zesendertig Raaden, negentien voor de eerste; twaalf voor de tweede meening; vyf waren afwezig. 't Besluit werdt dan, naar 't gevoelen der meerderheid, opgemaakt. Burgemeester Nikolaas Witsen begaf zig, in 't begin van Lentemaand, naar den Haage; hieldt, eerst alleen, en daarna, verzeld van de andere Amsterdamsche Afgevaardigden, een mondgesprek met den Raadpensionaris Heinsius, en met den Graave van Portland: welk van dit gevolg was, dat Bors van Waveren en Huidekooper, op den elfden, gevraagd zynde, *of zy in de gemeene lasten begeerden te bewilligen?* antwoordden „ dat het werk der „ Schepenen, vooraf, moest afgedaan wor„ den; dat zy bereid waren, hunne Nominatie „ aan de Staaten over te leveren, mids alle „ Resolutien en Aatekeningen, deswege ge„ nomen en gemaakt, uit de Notulen geligt „ werden:" in welke voorwaarde, de Leden, terstond, bewilligden. Ten volgenden dage, werdt de Nominatie ter Vergaderinge overgeleverd (*f*), met verzoek, dat de Staaten den President en Raaden van den Hove wilden lasten, de verkiezing van Schepenen uit dezelve te doen. De Staaten beslooten, hierop „ de Nominatie te zenden aan zyne Ma„ je-

1690. ten voorslag aan te neemen.

De Nominatie wordt den Staaten geleverd. Zy zenden ze naar Engeland.

(*f*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 81, 82.

1690. „ jesteit van Groot-Britanje, om uit dezelve,
„ als Stadhouder van dit Gewest, de verkiezing te doen. Midlerwyl, zouden de Schepens van voorleeden jaare en de ondergeschikte Regtbanken in hunnen dienst volharden, tot dat de verkiezing van nieuwe Schepenen geschied zou zyn; behoudens, dat, hierdoor, aan de eene zyde, de Privilegien van Amsterdam niet zouden geagt worden verkort te zyn, noch daaruit eenige gevolgen getrokken worden, tot nadeel van dezelven; en dat, aan de andere zyde, zyne Majesteit van Groot-Britanje, daarmede ook niet zou begreepen worden gekrenkt te wezen in de voorregten, hem als Stadhouder van dit Gewest toekomende, noch daaruit eenig gevolg getrokken, tot benadeeling van dezelven: alzo de Staaten onveranderlyk besllooten hadden, zyne Majesteit, in deeze voorregten, en de Stad Amsterdam, in derzelver Privilegien, volkomenlyk, te handhaaven (g)." In gevolge van dit besluit, werdt de Nominatie Koning Willem toegezonden, door de Staaten. Hy deedt 'er, terstond, de verkiezing uit: die, naar ouder gewoonte, in eenen besllooten Brief, den Schout der Stad toegezonden werdt. Op de Nominatie waren gesteld *François de Vicq*, Mr. *Dirk Munter*, Mr. *François de Vroede*, Mr. *Fredrik Dankerts*, Mr. *Nikolaas Korver*, Mr. *Nikolaas Six*, Mr. *Elias Coymans*, Mr. *Koenraad Burg*, *Daniel Hochepied*, Mr. *Joan Blaauw*,

Koning Willem doet 'er de verkiezing uit.

(g) Resol. Holl. 12 *Maart* 1690. *bl.* 106.

Blaauw, *Jan van Oosterwyk*, *Jan Commelin*, *Jakob Schot* en Mr. *Joris de Waart*. Uit deezen, verkoor zyne Majesteit, tot Schepens, de Vicq, Munter, de Vroede, Dankerts, Korver, Six en Blaauw. Te gelyk, schreef hy aan de Staaten „ dat hy niet twyfelde, of zy „ zouden goede redenen gehad hebben, om „ hem de Nominatie niet te laaten toekomen, „ door de Regeering van Amsterdam; maar- „ ze hem zelven toe te zenden; dat hy, hier- „ om, niet hadt willen nalaaten, de Verkie- „ zing uit deeze Nominatie te doen; schoon „ hy anders ook gaarne zyn Stadhouderlyk „ gezag zou gebruikt hebben, om der Staa- „ ten Resolutie te handhaaven. En gelyk hy „ vastelyk vertrouwde, dat de Staaten de ver- „ eischte zorg draagen zouden, voor de be- „ houdenis zyner Stadhouderlyke voorreg- „ ten; zo wilde hy zig ook een' voorstander „ toonen van de Privilegien der Stad Amster- „ dam: en om, niet alleen de Regeering, maar „ ook de burgery, het voordeel deezer Pri- „ vilegien te beter te doen genieten, zou hy „ niets liever zien, dan datze hem allen, zo „ verze de Regeering en ook de goede bur- „ gery en ingezetenen raakten, werden toe- „ gezonden (*b*)." Doch dit laatste gebeurde niet, en was ook niet te verwagten. 't Verschil over de Nominatie van Schepenen en over de zitting des Graaven van Portland was, hiermede, volkomenlyk, vereffend. De Stad Amsterdam bewilligde, eerlang, in de gemeene

1690.

en schryft, deswege, aan de Staaten.

(*b*) *Zie* deeze Missive *in de* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 83.

1690. ne laſten. Haare Afgevaardigden, Witſen, Valkenier, en Bakker, benevens den Penſionaris en Sekretaris, woonden, op den zevenentwintigſten van Lentemaand, de Vergadering by, in de tegenwoordigheid des Graaven van Portland, die, kort hierop, zyn afſcheid nam, en te rug keerde naar Engeland (*i*). Met de Nominatie van Schepenen van Amſterdam, werdt, naderhand, van jaar tot jaar, zo lang Koning Willem leefde, gehandeld op gelyke wyze, als in deezen jaare geſchied was (*k*). De andere Steden zondenze zelven aan den Koning.

Wy hebben den afloop deezer geſchillen, wat omſtandiger, willen te boek ſtellen, om dat het verhaal daarvan den opmerkenden den inwendigen ſtaat van 's Lands Regeeringe, en de voorregten, belangen en inzigten van den Stadhouder, van de Edelen en van de Steden deezes Lands nader kan doen kennen; welke kennis regtſchaapen' Liefhebbers des Vaderlands altoos gehouden hebben voor eene der nuttigſten, die uit 's Lands Hiſtorie te haalen zyn.

XV. Onluſten in Overyſſel tusſchen de Ridderſchap en

Terwyl deeze twiſt in Holland duurde, waren 'er, ook in andere Geweſten, eenige verdeeldheden in de Regeeringe ontſtaan, van welken wy hier een kort verſlag doen moeten. In Overyſſel, lag de Ridderſchap overhoop met de Steden, die zig, naar 't oordeel der Ede-

(*i*) Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 84.
(*k*) *Zie* Reſol. Holl. 30 *Jan.* 1691. *bl.* 73. en, op de volgende jaaren, tot 1702 toe, omtrent den zelfden tyd.

Edelen, te veel gezags hadden aangemaatigd, over de belastingen op de middelen van verteeringe, zonder het Lid der Ridderschap gekend te hebben, naar behooren. Ook hadden de Edelen nog eenige andere punten van bezwaarnisse tegen de Steden. De Koning van Groot-Britanje, Stadhouder van 't Gewest, kennis van de oneenigheid bekomen hebbende, magtigde de Heeren *Huibert Roozeboom*, Teerestein van Halewyn en *Nikolaas Kan*, Raadsluiden in den Hoogen Raade, in 't Hof en in den Raade van Brabant, om de geschillen, by bemiddeling of beslissing, af te doen. De Gemagtigden, in Sprokkelmaand, de Steden verwittig hebbende van hunne aanstaande komste; begeerden deezen eerst een Afschrift te zien van derzelver last, op dat zy weeten mogten, in hoe verre, zy zig daarnaar hadden te voegen. De Gemagtigden maakten hierin zwaarigheid, en bepaalden, in eenen tweeden brief, den tyd hunner overkomste nader. De Steden Deventer, Kampen en Zwolle beklaagden zig toen, in eenen brief aan Koning Willem, zeer over de handelwyze der Ridderschap, die haare bezwaarnissen voor zyne Majesteit gebragt hadt, buiten kennis van de Steden. Te gelyk, verzogtenze, dat zyne Majesteit haar wilde handhaaven by haare voorregten, welker behoudenis haar, ook by het Reglement van den jaare 1675, was toegezeid. Ook hadt zyne Majesteit daarin verklaard, dat hy zig niet belasten wilde met de kennisse van eenige Provinciaale zaaken, die hierom nog minder tot eenigen zyner Gemagtig-

1690. de Steden.

1690. den scheen te behooren. De Koning antwoordde, vooreerst, niet op dit schryven; doch berigtte den Steden, terwyl derzelver brief nog onder weg was, dat de drie Gemagtigden, die hunne reis tot hiertoe verschooven hadden, in 't kort, stonden te komen. Ook kwamen zy, in 't begin van Grasmaand, te Zwolle aan. Hier hoorden zy de Ridderschap; en belastten, terstond daarna, de Steden op derzelver bezwaarnissen te antwoorden, binnen driemaal vierentwintig uuren, den tusschen beide komenden zondag daaronder begreepen. De Steden, hiertoe geene kans ziende, of meer genegen, om de geschillen, buiten de Gemagtigden, op den Landdag, af te doen, sloegen zulks der Ridderschap voor; die hiernaar geene ooren hadt. Toen *protesteerden* de Steden tegen alles, wat verder gehandeld zou worden, en schreeven andermaal eenen klaaglyken brief aan den Koning, die zelf, by voorraad, eene uitspraak deedt over de hangende geschillen, gedagtekend uit Whitehall, den vyfentwintigsten van Grasmaand; waarby belast werdt „ dat de gemeene middelen „ zouden geheeven worden, op den ouden „ voet, zonder dat de Burgemeesters der Steden, onder eenigerlei voorwendsel, eenige „ meerdere lasten zouden mogen vorderen: of „ zo zy zulks dienstig oordeelden, zouden zy, „ deswege, een ontwerp moeten leveren aan „ 's Konings Gemagtigden, door bemiddeling van welken, men met de Ridderschap „ hiernaar eene Ordonnantie beraamen zou: „ en in geval men elkanderen niet mogt kon-

„ nen

„ nen verstaan, zou de beslissing blyven aan „ zyne Majesteit. Voorts, zouden de Steden, voor Herfstmaand deezes jaars ouden „ styl, antwoorden moeten, op de bezwaar„ nissen der Ridderschap (l)." Door deeze uitspraak by voorraad, werdt de staat der geldmiddelen van 't Gewest buiten verwarringe gehouden: doch of en hoe de geschillen, tusschen de Ridderschap en de Steden, eindelyk, beslegt geworden zyn, is niet tot myne kennisse gekomen. 1690.

XVI. Verschil tusschen de Staaten en den Stadhouder van Stad en Lande, over 't begeeven eener Kompagnie Paarden, in afzyn des Stadhouders open gevallen.

Van minder belang was het geschil, welk, reeds in 't voorleeeden jaar, tusschen de Staaten van Stad en Lande en den Stadhouder van 't Gewest, Prinse Henrik Kasimir van Nassau, ontstaan was; doch haast gesmoord werdt. De Kompagnie Paarden van den Ritmeester *Nyeveen*, staande ter betaalinge van Stad en Lande, was, in Grasmaand des voorleeden jaars, op Patent der algemeene Staaten, getrokken uit dit Gewest naar Deventer, en van daar naar Kalkar, Zante, en eindelyk naar 't Leger voor Bon; omtrent welke Plaatsen, zy gebleeven was, tot in Herfstmaand, op den twaalfden van welke, de Ritmeester overleeden was. Eenigen tyd hierna, trok deeze Kompagnie naar 't Leger der Staaten, in de Spaansche Nederlanden, daar zy, te vooren, geweest was. Zy lag toen te Genappe. Prins Henrik Kasimir kwam hier ook, eerlang, en begaf de opengevallen' Ritmeesters Plaatse. De Staaten van Stad en Lande, hier-

(l) *Zie* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 84-92.

1690. hiervan kennis bekomen hebbende, oordeelden, dat Prins Henrik de paalen zyns gezags overschreeden hadt, om dat hy niet by 't Leger geweest was, ten tyde van 't openvallen der Plaatse, en om dat de Kompagnie, toen de Ritmeester overleeden was, aan den Ryn, onder 't opperbevel van den Keurvorst van Brandenburg, gediend hadt. Zy besloten dan, de Plaats zelven te begeeven, en gaven Prinse Henrik kennis van dit besluit. Zyne Doorlugtigheid antwoordde, op den twaalfden van Wintermaand, uit Leeuwaarden „ dat „ hy zig, terstond na 't ontvangen van zy„ nen last als Veldmaarschalk, en na 't af„ leggen van den eed, begeven hadt naar 't „ Leger van den Staat, zig aldaar kwytende „ van zyn beroep in den Veldtogt, welk hy „ niet meende, door het afzyn van eenige „ weeken, eenigszins, verzuimd te hebben; „ dat hy, ten tyde van het overlyden van den „ Ritmeester Nyeveen, wel niet te Genappe, „ maar nogtans in de Spaansche Nederlan„ den geweest was, bezig in 's Lands dienst; „ dat 'er nimmer besloten was, deeze Kom„ pagnie te leenen aan den Keurvorst van „ Brandenburg; maar dat zy, nevens de an„ dere troepen van den Staat, gestaan hadt „ onder haare eigen' Oversten, en zig, daar„ na, op Patent van den Prinse van Waldek, „ hadt moeten begeven naar het Hoofdleger, „ in de Spaansche Nederlanden. Zyne Door„ lugtigheid besloot, derhalve, dat hy, in 't „ begeeven der genoemde Ritmeesters-Plaat„ se, niets gedaan hadt, dan waartoe hy be-

Redenen des Stadhouders.

„ voegd

„ voegd was en vertrouwde van de billyk- 1690.
„ heid en edelmoedigheid der Staaten, dat
„ zy, zyne redenen gezien hebbende, veran-
„ deren zouden van gedagten, en zulk een
„ besluit neemen, als meest met de behoude-
„ nis zyner agtinge overeenkwame." Het antwoord, welk hier, van wege de Staaten van Stad Groningen en Ommelanden, op kwame, was den tweeden van Louwmaand gedagtekend. Zy merkten, in het zelve, aan, „ dat, 't gene zyne Vorstelyke Doorlugtig- „ heid hun geliefde te kennen te geeven, van „ zyn afzyn om den last van Veldmaarschalk „ te ontvangen; van zyn verblyf in de Spaan- „ sche Nederlanden, schoon niet te Genap- „ pe; en dat de Kompagnie van Nyeveen den „ Keurvorst van Brandenburg niet zou ge- „ leend geweest zyn, huns oordeels, het ge- „ schil niet raakte. Zy redeneerden uit een „ ander beginsel, en leiden tot een' grond- „ slag, dat het begeeven van alle krygsamp- „ ten, als een wezenlyk deel der opperste „ magt, alleenlyk behoorde aan de Staaten „ van den Lande, ten ware men duidelyk „ toonde, dat en hoe verre dezelve van dit „ hun regt waren afgestaan. Naardemaal nu „ zyne Vorstelyke Doorlugtigheid verklaard „ hadt de begeeving der Ritmeesters-Plaatse „ alleenlyk te hebben gedaan, uit hoofde van „ de magt, hem, door de Staaten, by zyne „ Instructie, verleend, kwam alleen in beden- „ king, wat deeze Instructie inhieldt. Vol- „ gens het vyftiende Lid derzelve, stondt „ aan den Stadhouder het begeeven der Plaat-

Redenen der Staaten.

1690. „ ſen van Ritmeeſteren, Kapiteinen, Luite-
„ nants, Kornets en Vendrigs, die in 't veld
„ waren opengevallen, *mids hy zelfs daarby*
„ *tegenwoordig ware.* Maar zyne Vorſtelyke
„ Doorlugtigheid was niet tegenwoordig ge-
„ weeſt op den Duitſchen bodem, daar de
„ Kompagnie lag, toen de Plaats open viel;
„ 't welk genoeg was, om te doen zien, dat
„ de voorgaande beſluiten der Staaten op ze-
„ den ſteunden; waarom zy vertrouwden,
„ dat zyne Vorſtelyke Doorlugtigheid zig de
„ begeeving der Plaatſe, in gevolge van dee-
„ ze beſluiten, door de Heeren van de Om-
„ melanden gedaan, zou laaten welgevallen
„ (*m*)." Ook meen ik, dat de Prins zig 'er naar gevoegd heeft. Immers, ik vind niet, dat dit geſchil eenig verder gevolg heeft gehad.

XVII. Aanvang der Haagſche Byeenkomſt.

Doch, na dat wy ons, dus lang, binnens Lands hebben opgehouden, wordt het tyd, dat wy tot de uitheemſche en oorlogszaaken wederkeeren. Keizer Leopold, zig, in Bloeimaand des voorleeden jaars, met de Staaten, tegen Frankryk verbonden hebbende (*n*), hadt, ſedert, de Ryks-Vorſten en Stenden, te Augsburg beſchreeven, kragtiglyk opgewekt tot den oorlog (*o*). Ook zogt men meer Mogendheden te doen treeden in dit Verbond. Groot-Britanje werdt 'er, gelyk wy boven zagen (*p*), het eerſt toe overgehaald, in Wintermaand des

(*m*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1690, *bl.* 93-97.
(*n*) *Zie hier voor, bl.* 16.
(*o*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 253 *enz.*
(*p*) *Bladz.* 46.

des jaars 1689. Doch men besloot ook, omtrent deezen tyd, eene Byeenkomst aan te leggen in den Haage van Gevolmagtigden der Bondgenooten, op welke de zaaken, die 't gemeene Bondgenootschap betroffen, overlegd en geregeld werden. De uitheemsche Gevolmagtigden begonden hier aan te komen, met het begin deezes jaars, en op den zestienden van Lentemaand, werdt de Byeenkomst geopend in de Treves-kamer, die voor eene onzydige plaats gehouden werdt. Hier verscheenen, eerlang, Gevolmagtigden des Keizers, en der Vorsten en Stenden, die 's Keizers zyde hielden, te weeten, die der Keurvorsten van Ments, Keulen, Beieren, Saxen, Brandenburg en de Palts; die des Hertogs van Hanover; die des Landgraafs van Hessen-Kassel; die des Hertogs van Wolfembuttel; die der Stenden van Gulik en Berg, en die van den Bisschop van Luik. Voorts, de Gezanten van Spanje, Groot-Britanje en Savoje: behalve de Gevolmagtigden van de Staaten der Vereenigde Gewesten, zynde den Baron van Wassenaar-Duivenvoorde, den Raadpensionaris Heinsius, de Heeren van Odyk, van Dykveld en eenige anderen (q). De Koning van Spanje tradt, op den zesden van Zomermaand, in 't groot Verbond: en *Viktor Amadeus de II.*, Hertog van Savoje, niet voor den twintigsten van Wynmaand (r).

1690.

Spanje neemt het groot Verbond aan.

On-

(q) BURNET *Vol.* II. *p.* 78. Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 104, 105.

(r) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. P. II. *p.* 267, 272.

1690. XVIII. Opening van den veldtogt in de Spaansche Nederlanden.

Ondertusschen, was de veldtogt deezes jaars, ter oorzaake van de ongereedheid der Hoogduitschen, van de zyde der Bondgenooten, laat geopend en ongelukkig uitgevallen. De Staaten hadden gaarne Koning Willem gezien aan 't hoofd van hun Leger, welk in Brabant stondt verzameld te worden: doch hy hadt zig verontschuldigd, ter oorzaake van den toestand van Ierland, alwaar zyne tegenwoordigheid hooglyk vereischt werdt. De Prins van Waldek kreeg dan 't opperbevel wederom, over 's Lands krygsmagt te lande. De Koning van Frankryk hadt zyn Leger in de Nederlanden gesteld onder 't bevel van den Maarschalk, Hertoge van Luxemburg. Maar eer hy nog te velde kwam, viel 'er, niet verre van Namen, op den vierden van Grasmaand, een gevegt voor, tusschen eenige vyandlyke manschap uit de bezettingen van Filippeville, Dinant en Charlemont, en een gedeelte der Spaansche bezettinge van Namen benevens agthonderd Staatsche knegten, onder den Kolonel *François Nikolaas Fagel*; waarin de Bondgenooten merkelyke voordeelen behaalden op de Franschen (s). Doch dit voorspoedig begin des veldtogts werdt, eerlang, van den ongelukkigen slag by Fleury gevolgd. De Hertog van Luxemberg, zyn Leger te S. Amand gemonsterd hebbende, trok van daar op, om den Prins van Waldek slag te leveren; terwyl d'Humieres, met een klein Veldleger, den Markgraaf van Gastanaga, die zyne benden, by Gend, samengetrok-

Gevegt by Namen.

(s) Holl. Merc. van 1690. bl. 168.

trokken hadt, werk geeven zou. Waldek hadt het Leger der Staaten verzameld te Wavere, vanwaar hy, verneemende, dat Luxemburg op weg was naar de Sambre, opbrak naar de Pieton, een' kleinen Stroom, die by Charleroi in de Sambre valt; langs welken, hy zig nedersloeg, om op de beweegingen des vyands te passen. Op den negenentwintigsten van Zomermaand, zondt hy den Luitenant-Generaal *van Webnum*, met de Ruitery, vooruit om kennis te neemen; die, dien dag, tot aan 't Drop Mellé, voorttrok. Waldek volgde hem, met het gros des Legers, zig nederslaande, omtrent eene Plaats, *Cheval blanc* genaamd. Ondertusschen, was het Fransche Leger, niet verre van 't Kasteel Froimont, tusschen Namen en Charleroi, over de Sambre geraakt; en een gedeelte van het zelve sloeg den dertigsten reeds op weg naar den kant van het Dorp Fleury, toen het, door den Graave van Flodroff, met eenige Ruitery vooruit gezonden, ontdekt werdt. In 't Leger der Staaten, hadt men ook kondschap van den togt der Franschen, en reeds meer dan één teken gegeven, aan Flodroff, en aan den *Graave van Berlo*, die hem verzelde, om te rug te keeren. Doch deeze bevelen werden langzaam naargekomen: 't welk den vyand gelegenheid gaf, om Flodroff en Berlo, in 't aftrekken, op de hielen te zitten, en tot tegen de linker' vleugel van 't Leger der Staaten, welk toen, gedeeltelyk, in slagorde stondt, te rug te dryven. De Graaf van Berlo sneuvelde, in deeze gelegenheid. De Franschen bleeven, tot 's avonds

1690.

Slag by Fleury.

1690. vonds toe, by Fleury, in flagorde slaan; doch keerden toen, naar hunne voorige Legerplaats, by Villaine, te rug. Waldek, schoon merkelyk zwakker van volk dan Luxemburg, zag zig genoegzaam in de noodzaakelykheid gebragt, om eenen veldslag te waagen; zo hy 't platte Land en de zwakste Steden van Spaansch en Staatsch Brabant niet ten prooije laaten wilde, voor den vyand. Doch men vondt geraaden, vooraf, van Legerplaats te veranderen, en meer waters te zoeken. Des anderendaags 's morgens, zynde den eersten van Hooimaand, kreeg men in 't Staatsche Leger berigt, uit eenen overlooper, dat Luxemburg gezind was te slaan. Maar wat laater, boodschapten twee verspieders, die van beide de partyen geld trokken, en beide de partyen verrieden, dat de Franschen bezig waren, om over de Sambre te rug te trekken. Deeze tyding hieldt den Prins van Waldek in onzekerheid, en deedt hem besluiten, zig stil te houden, tot dat hy wist, wat de vyand in den zin hadt. Wat laater, vernam men, dat het gantsche Leger der Franschen aantrok op het Staatsche, welk toen, in twee *Linien*, nevens het Dorp Fleury, geschaard stondt. De regter vleugel der eerste Linie stondt onder bevel van den Prinse van Nassau-Saarbrugge, den Luitenant-Generaal *d'Hubuy* en den Prinse van *Birkenfield*: de middeltogt en linker vleugel onder den Prinse van Nassau, Stadhouder van Friesland, de Luitenant-Generaals Aylua en van Weibnum: de tweede Linie onder den Luitenant-Generaal *Delwig*,

De

De Legerplaats der Staatschen rees, zagtelyk, naar de regter zyde: 't welk, meent men, den Hertoge van Luxemburg gelegenheid gaf, om de linker vleugel zyner Ruiterye, met welke hy, van ter zyde en van agteren, op het Staatsche Leger dagt in te vallen, te verbergen voor 't gezigt der onzen. Immers, het Fransche Leger was zo geplaatst, dat de linker vleugel van het zelve aantrok op de linker vleugel van het Staatsche; terwyl 's vyands regter vleugel voorby toog, om van ter zyde en van agteren aan te vallen: gelyk geschiedde. De Ruitery der linker vleugel van het Staatsche Leger werdt toen, gedeeltelyk, in wanorde gebragt: doch, eerlang, bygesprongen door de regter vleugel, die den vyand in de zyde viel, en wakkerlyk te rug dreef. 't Gevaar van 't voetvolk der linker vleugel deedt de regter vleugel, nogtans, wederom keeren. Maar 's vyands regter vleugel, ondertusschen, ook in 't gevegt geraakt zynde, werdt 'er hevig geschooten, van alle kanten. Het Staatsch voetvolk kweet zig dapperlyk. Menigte van manschap sneuvelde, ter wederzyde. De vyand verloor een groot getal van Oversten. Den stryd zes uuren geduurd hebbende, besloten de Staatschen af te trekken: 't welk, voor een gedeelte, al vegtende, langzaam en in goede orde, geschiedde, tot op de hoogte van Mellé, daar 't Leger te vooren, hadt gelegen. Doch eenige Regementen van de linker vleugel, die meest geleeden hadt, namen de wyk naar Charleroi, daar het overgebleeven voetvolk 1690.

1690. volk van den middeltogt, en een gedeelte van 't geschut en den voorraad gebergd werdt. De Franschen vernagtten op het slagveld, en schreeven zig dus de eer der overwinninge toe, die hun egter veel volks gekost hadt. Van 't getal der gesneuvelden in deezen slag heeft men, nimmer, zekere kennis konnen krygen. De Franschen schryven, dat 'er, van de zyde der Staaten, zesduizend; van hunnen kant, drieduizend man in omgekomen zyn. De onzen willen dat het verlies, van wederzyde, omtrent even groot geweest is. De sterkte der Legeren wordt ook ongelyk begroot. De Franschen willen, dat zy elkanderen in getal niet veel ontloopen hebben, en ieder omtrent dertigduizend man haalen konden. De onzen schryven, daarentegen, dat het Fransche Leger meer dan veertigduizend; het Staatsche niet boven vyfentwintigduizend man sterk geweest is. De vyand zelf was overtuigd, dat het Staatsche voetvolk zig wakkerlyk gekweeten hadt. Doch op 't gedrag onzer Ruiterye viel minder te roemen. Men verhaalt, dat de Hertog van Luxemburg, van deezen slag spreekende, plagt te zeggen „ dat de Prins „ van Waldek altoos aan de Fransche Rui„ tery behoorde te gedenken; gelyk hy het „ Staatsche voetvolk nimmer vergeten zou." De Staaten stelden, ondertusschen, spoedig orde, op de versterking van hun Leger. Zy bewoogen den Keurvorst van Brandenburg, om 'er zyne krygsmagt mede te vereenigen, gelyk, in 't begin van Oogstmaand, geschied-

de

de (*t*). De Franſchen hadden, in den ſlag by Fleury, ook zo veel geleeden, dat zy, behalve het plonderen en verbranden van eenige Dorpen in Brabant en Vlaanderen, in deezen veldtogt, niets meer ondernamen (*u*). De wederzydſche gevangenen in den ſlag by Fleury bleeven lang zitten, om dat 'er, op 't loſſen derzelven, nog geene overeenkomſt gemaakt was. Dit geſchiedde eerſt, in Wintermaand. De Koning van Frankryk en de Staaten kwamen toen overeen, te Bouillon, werwaards Jakob, Vryheer van Waſſenaar en Heer van Obdam, afgezonden was, over de uitwiſſeling en het losgeld der krygsgevangenen (*v*).

Verraad te Sluis ontdekt.

In Grasmaand, was een heimelyke toeleg ontdekt, om Sluis aan den vyand te leveren, en eenige Zeeuwſche Eilanden, nevens Kadzand, onder brandſchatting te brengen, of af te loopen. Hoofdbeleider van deezen ſlinkſchen aanſlag was *Jakob Martinet*, Franſchman van herkomſt en Oud-Schepen te Sluis. Hy hadt ook eenen *Kornelis Roelandsz*, Schipper te Sluis, in den aanſlag weeten in te wikkelen. Daarna zogt hy *Antoni Regnault*, Franſchen Schoolmeeſter aldaar, aan zyne koorde te krygen; doch deeze gaf 'er den Bevel-

(*t*) *Zie* verſch. Brieven en Verhaalen *in de* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 167-190, 231, 232. TINDAL *Vol.* II: [*or* XVII.] *p.* 83-93. DANIEL Journal, *p.* CLVIII-CLX. FEUQUIERES Mem. Hiſtor. & Milit. *Tom.* I. *p.* 157, 187. *Tom.* II. *p.* 64.

(*u*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 334, 335.

(*v*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 167. *Voiez auſſi* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 277. Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 322.

1690. velhebber van Sluis kennis van. Martinet werdt betrapt, met een' brief by zig, aan den Heere de Louvois, waarin hy den toeleg opende. Doch deeze brief was, door Regnault, geschreeven en met Martinets naam ondertekend: 't welk deeze op hem begeerd hadt, op dat hy zyne hand, daarna, zou konnen ontveinzen. Roelandsz raakte ook in hegtenis. Martinet en Roelandsz werden te regt gesteld voor den Krygsraad. Martinet werdt veroordeeld, om geworgd en gevierendeeld; Roelandsz om gehangen te worden: welk vonnis, op den zestienden van Bloeimaand, werdt uitgevoerd. Regnault, die 't stuk uitgebragt hadt, verwierf een jaargeld van driehonderd guldens van de Staaten. De Luitenant-Kolonel *Palm* en de Kwartiermeester *Bollaarts*, verdagt van kennis gehad te hebben aan 't verraad, werden, in Wynmaand daarna, zuiver geschouwen, en in hunnen goeden naam hersteld (*w*).

XIX. Zeeslag tusschen de Fransche en de vereenigde Engelsche en Staatsche Vlooten, op de hoogte van Bevesier.

De vereenigde Engelsche en Staatsche Vlooten waren, dit jaar, ook ongelukkig geweest. De Staaten, in 't voorleeden najaar, den Sekretaris der Admiraliteit te Amsterdam de Wildt gezonden hebbende naar Engeland, om met Koning Willem over de uitrusting der Vloote te raadpleegen (*x*), hadden maar dertig Oorlogsschepen uitgerust: eenigen van welken, onder bevel van den Vice-Admiraal *Gelein Evertsen*, Broeder van Kornelis Evertsen, nevens eenige Engelschen, de Koningk-

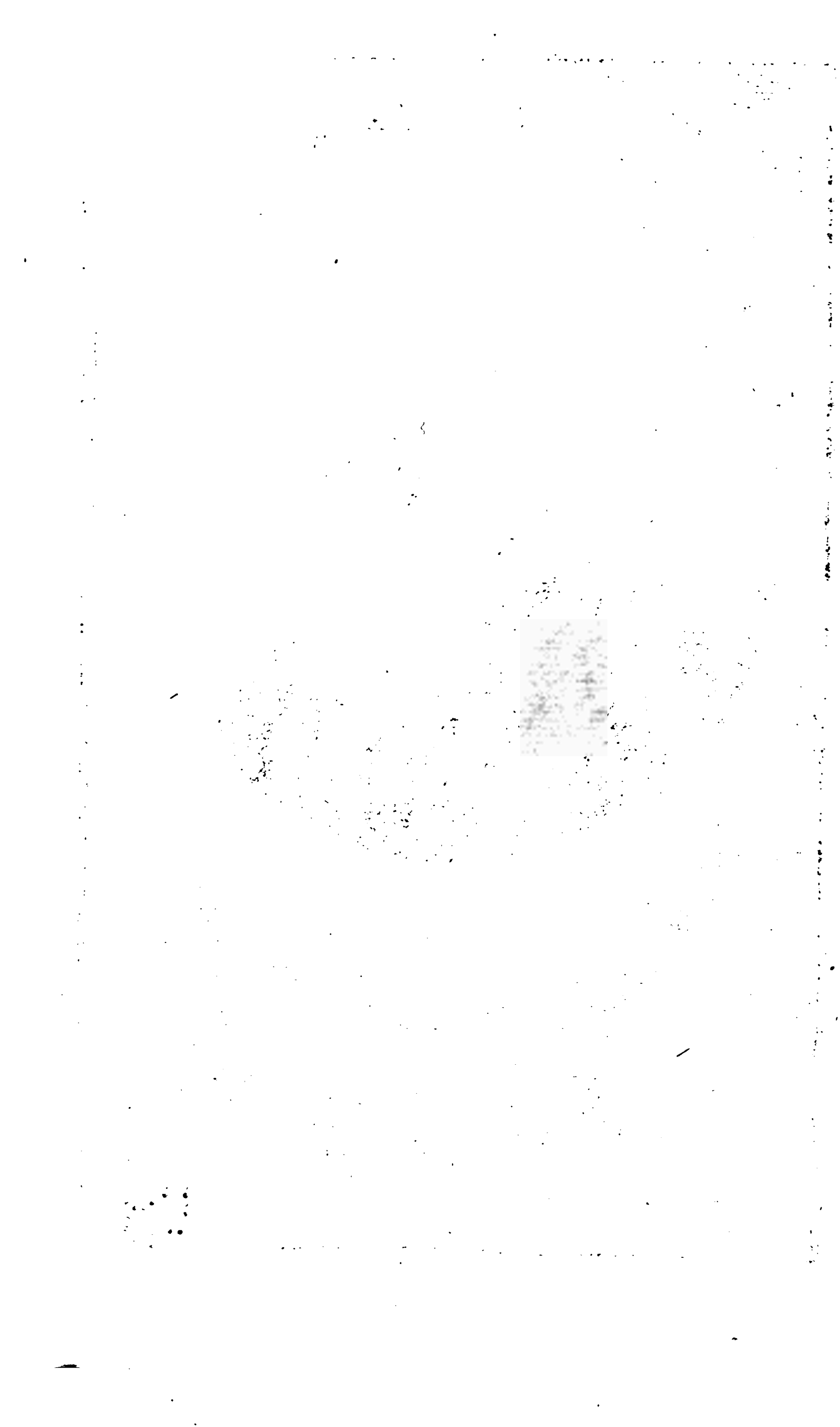
(*w*) Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 97-104.
(*x*) *Zie* Resol. Holl. 25 *Octob.* 3 *Decemb.* 1689. *bl.* 565, 611. 4 *Jan.* 1690. *bl.* 6.

GELEIN EVERTSEN,
Luitenant-Admiraal
van Zeeland.

A. Schouman del. naar de Origineele Schildery by den Heer Generaal Evertsen te Vlissingen. *J. Houbraken, fec.*

Is. TIRION Excud.

ningklyke bruid van Spanje, *Maria Anna*, Dogter van Filips Willem, Keurvorst van de Palts, in 't voorjaar, geleid hadden naar Ferol, zig daarna bezig houdende met kruissen in de Straat: terwyl de overigen, onder 't bevel van den Luitenant-Admiraal Kornelis Evertsen, zig voegden by de Engelsche Vloote, onder den Admiraal *Torrington*, die in Duins lag; doch sedert verzeilde naar S. Helena. Om hem op te zoeken, was de Fransche Vloot, onder den Graave de Tourville, op den drieëntwintigsten van Zomermaand, van Brest, in zee gesteken. 't Liep tot in 't begin van Hooimaand aan, eer de Vlooten in elkanders gezigt kwamen. De Engelschen en Staatschen beslooten, terstond, slag te leveren. Evertsen geleidde de voorhoede der vereenigde Vlooten; de middeltogt stondt onder den Admiraal Herbert. De Admiraal Torrington geboodt de agterhoede. Op den tienden, 's morgens ten negen uuren, begon Evertsen het gevegt, op de hoogte van Bevesier, tegen den voortogt der Fransche Vloote. Het duurde drie uuren. Toen hielden de Franschen af. Evertsen kon hen niet vervolgen, ter oorzaake van de stilte. Ook belette de zelfde stilte den Vlooten het scheiden. De stryd werdt dan hervat. De Franschen, ziende dat Torrington niet opkwam, drongen in op het agterste smaldeel van den voortogt onder Evertsen. Toen werdt 'er fel gevogten, van wederzyde, tot 's nademiddags ten vyf uuren. 't Esquader onder Evertsen werdt deerlyk beschadigd: byna alle de schepen reddeloos geschooten. 1690.

Groot

1690. Groot was ook, gelyk men denken kan, 't getal der dooden. *Jan van Brakel* en *Jan Dik*, Schouten by Nagt onder de Kollegien van de Maaze en van 't Noorderkwartier, lieten hier 't leeven. Ook sneuvelde de Kapitein *Adriaan Noordhei*. 't Schip van Kapitein *van der Goes*, masteloos geschooten zynde, werdt by den vyand veroverd. Twee andere Staatsche schepen, geheel onbekwaam om dienst te doen, werden, na den slag, op bevel van Evertsen, vernield. Nog vier zwaar beschadigde Oorlogsschepen en een brander zyn, daarna, verongelukt, of den vyand in handen gevallen. Doch 's Lands schip de Maaze, gevoerd door Kapitein *Snel*, tusschen Reye en Hastings, aan strand geraakt, en door de Franschen overvallen zynde, ontkwam hunne handen; en werdt, slegts ééne mast meer ophebbende, behouden in Goeree binnen gebragt. De Franschen vervolgden de onzen en de Engelschen, tot op de hoogte van Douvres. De vereenigde Vlooten bergden zig, grootendeels, op den Theems. Doch verscheiden' reddelooze Staatsche schepen werden, door de onzen, vernield, op dat zy den vyand niet in handen vallen zouden (y). De ongelukkige uitslag van deezen stryd werdt, beide in Engeland en hier te Lande, den Graave van Torrington geweeten, die zig, byna geheellyk, buiten 't gevegt gehouden hadt (z). Ook werdt hy, te Lon-

Van Brakel en Dik sneuvelen.

(y) Missiven *van den* Luit. Admir. EVERTSEN *van* 11 *en* 17 *July* 1690. *MSS.*

(z) Extr. Journ. *van den* Luit. Adm. EVERTSEN. *MS.* *Zie ook* Resol. Holl. 20 *July* 1690. *bl.* 306.

Londen komende, terstond, naar den Tour gezonden. De Franschen schreeven, dat zy geheel geene schepen verlooren hadden. Zy gedroegen zig, na deeze overwinning, als meesters van de zee, deeden, eerlang, eene landing op de Engelsche kust, die egter geen gevolg hadt, en benamen den Engelschen, Hollanderen en Zeeuwen een groot getal van Koopvaardyschepen. Koningin Maria, die, terwyl Koning Willem in Ierland was, de Regeering van Engeland in handen gehad hadt, zondt, terstond na den slag by Bevesier, den Heer Herbert naar den Haage, om de Staaten aan te moedigen, tot het herstellen en versterken hunner Vloote; waartoe zy, van zelven, genoeg gezind waren. Torrington werdt, eerlang, te regt gesteld; doch van wangedrag zuiver geschouwen (*a*), en ontslaagen (*b*). Sedert, viel 'er weinig voor, ter zee. Alleenlyk, werdt 's Lands Oorlogsschip de Katharina, gevoerd door Kapitein *Jan van Genderen*, die eenige Koopvaardyschepen naar S. Ubes geleidde, op den negenden van Wynmaand, door drie Fransche Oorlogsschepen, aangetast en veroverd (*c*).

1690.

XX. Krygsbedryven in Ierland.

De schade, in den ongelukkigen slag by Bevesier geleeden, werdt ten deele geboet, door de

(*a*) Missiven *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{8}{18}$ *July* $\frac{1}{11}$ *Aug.* $\frac{12}{22}$ *Dec.* 1690. *MSS.* van den Secr. J. DE WILDT *van* 18 *Aug.* 1690. *MS.*

(*b*) *Zie* de Brieven en Verhaal. *in de* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 190-213. FORBIN Memoir. *Tom.* I. *p.* 300. TINDAL *Vol.* II. [or XVII.] *p.* 25-47. DANIEL Journ. *p* CLV, CLVI.

(*c*) Europ. Merc. *Octob.* — *Dec.* 1690. *bl.* 97.

1690. de overwinning, die Koning Willem, 's daags na den zelven, behaalde in Ierland. Zyne Majesteit, in Lentemaand, een nieuw Parlement byeengeroepen hebbende, hadt zig, voor 't eerst, bediend van een middel, zeer gemeen in Engeland, om, door onthaal en giften, Leden in 't Huis der Gemeenten te doen kiezen naar zynen zin (*d*). De party der Whigs, die hem op den Troon geholpen hadt, was by hem verdagt geworden (*e*), sedert dat zy zwaarigheid gemaakt hadt, om zyne inkomsten, ruim genoeg, en voor zyn leeven, of voor een merkelyk getal van jaaren, vast te stellen. Ook zogt zy, in andere opzigten, den Koning naar haare hand te zetten. Men wil, dat eenigen deezer partye, eenige jaaren te Amsterdam gewoond hebbende, geduurende de Regeering der twee laatste Koningen; in deeze Stad, veel gehoord hadden van 's Konings korzelen en heerschzugtigen aart, en dat zy, hierom, te ligter, vreesden, dat hy, zo wel als verscheiden' der voorgaande Koningen, eene willekeurige wyze van regeeren zou zoeken in te voeren: 't welk hen bewoog, om hem, in veele opzigten, kort te houden (*f*). De party der Torys hadt, daarentegen, altoos hooge gedagten van 't Koningklyk voorregt gehad. Koning Willem vondt, derhalve, geraaden, eenigen van deezen te doen verkiezen tot Leden van 't Huis der Gemeenten,

op

(*d*) TINDAL *Vol.* I. [*or* XVI.] *p.* 496.
(*e*) Brief van ADR. DE VRYE *van* 26 *Dec. O. S.* 1690.
(*f*) TINDAL *Vol.* I. [*or* XVI.] *p.* 452, 453.

op dat zy hem mogten konnen dienen tegen de Whigs, op welker vriendschap hy luttel staats meer maakte (*g*). Ook werden, kort na dat het Parlement byeengekomen was, 's Konings inkomsten, voor den tyd van vier jaaren, vastgesteld (*h*). Doch de voorslag om Koning Jakob af te zweeren werdt verworpen, doordien de Torys deezen Vorst nog heimelyk genegen waren; schoon zy voorgaven, dat de Whigs, zo de voorslag ingang vondt, de gantsche Regeering wederom in hunne handen gesteld zouden zien (*i*). Ondertusschen, hadt de Koning het Parlement reeds bekend gemaakt, dat hy voorhadt, naar Ierland over te steeken. De Whigs toonden kleinen zin in deeze reize. „ Zy vreezen," schreef de Koning aan den Graave van Portland „ my te „ zullen verliezen, eer zy hunnen wil geheel„ lyk van my gehad hebben (*k*)." De Regeering werdt, in 's Konings afzyn, gesteld in handen van de Koninginne, by eene Akte van 't Parlement (*l*). In Zomermaand, begaf de Koning zig naar Ierland, daar de Hertog van Schomberg, reeds wederom, eenige Steden en Sterkten bemagtigd hadt (*m*). Zyne Majesteit landde te Karrikfergus, in 't Noorden van 't Eiland, op den vierentwintigsten. Koning Jakob hadt zig gelegerd langs de Rivier 1690.

de

(*g*) *Zie* 's Konings brief *aan den* Graave van Portland, *gedr.* 1739. *bl.* 11.

(*h*) TINDAL *Vol.* I. [*or* XVI.] *p.* 499.

(*i*) TINDAL *Vol.* I. [*or* XVI.] *p.* 509-512.

(*k*) *Zie* den Brief *boven aangehaald*, *bl.* 11.

(*l*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 130.

(*m*) Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 214-216.

1690. de Boyne; doch trok over den ſtroom te rug, op de aankomſt van eenige Ruitery en Dragonders, onder den Generaal-Majoor *Heere van 's Graavenmoer*. Koning Willem kwam, op den zevenden, te Dundalk, met zyn Leger. Hier werdt overlegd, of men den vyand ſlag leveren zou; daar 's Graavenmoer ſterk toe riedt, beweerende, dat Koning Jakob ſlegts een handvol volks by zig hadt (*n*). Den tienden, bezigtigde Koning Willem het vyandlyk Leger, van eene hoogte, en liep toen groot gevaar van een Kanonſchoot, die hem 't vel van de regter ſchouder wegnam. Maar den volgenden dag, raakte het Leger, gelukkiglyk, door de ondiepten der Riviere, en voorts in een hevig gevegt met dat der Franſchen en Ieren, onder Koning Jakob. Koning Willem plaatſte zig, eerlang, aan 't hoofd van eenige Staatſche troepen, en viel aan op 's vyands linker vleugel. De Luitenant-Generaal *van Ginkel*, die over een gedeelte deezer troepen geboodt, werdt eerſt, door eenen grooten hoop Ieren, aan 't deinzen gebragt; doch, onderſteund door eenige Engelſchen, moedigde hy zyn volk zo ſterk aan ten ſtryde, dat de vyand op zyne beurt aan 't wyken raakte, en, eerlang, met zwaar verlies, op de vlugt geſlaagen werdt. 't Gantſche Leger van Koning Jakob onderging het zelfde lot. De zege verklaarde zig t'eenemaal voor Koning Willem: die geen grooter verlies geleeden hadt, dan dat van den Hertoge van Schomberg, zynde dee-

Slag aan de Boyne.

(*n*) TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 8.

deezen, reeds in den aanvang des gevegts, door eenige Lyfwagten van Koning Jakob, onverhoeds, overvallen en gedood. Doch zo dra was het Leger van den onttroonden Vorst niet aan 't wyken gebragt, of hy zelf sloeg den weg op naar Dublin, begaf zig, eerlang, naar Waterford, en stak wederom over naar Frankryk, neemende zynen intrek te S. Germain en Laye, welk Paleis Koning Lodewyk hem, tot zyn verblyf, afgestaan hadt. De overwinning aan de Boyne baande Koning Willem den weg tot de verovering van Drogheda, Kork en Kingsale. Doch Limerik werdt, lang, vergeefs, belegerd. Na 't einde van den veldtogt, begaf zyne Majesteit zig te rug naar Engeland. De Fransche troepen waren, ondertusschen, geweeken uit Ierland; daar de aanhangers van Koning Jakob, aan kleine hoopen verdeeld, zig, voortaan, meest met rooveryen ten platten Lande ophielden (*o*).

Koning Jakob wykt wederom naar Frankryk.

XXI. Staat des oorlogs in Duitschland en tegen den Turk.

In Duitschland, viel, dit jaar, niets voor van belang. De verkiezing en Krooning van den Aartshertoge Jozefus tot Roomsch-Koning, die in Louwmaand voortging, hadt de toerustingen ten oorloge, eene geruime wyle, vertraagd. Hierop, volgde de dood des Hertogs van Lotharingen, die op den agttienden van Grasmaand voorviel. De inhuldiging van den Keurvorst van Brandenburg, als Hertog van Pruissen, die, door den Koning van Groot-Bri-

(*o*) BURNET *Vol.* II. *p.* 49-52. TINDAL *Vol.* II. [*of* XVII.] *p.* 10-17, 20-25, 47-74. DANIEL Journ. *p.* CLVJ., CLVIJ. Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 216-235, 239-248.

1690. Britanje, ook met de Ridderorde van den Kouseband vereerd werdt, stremde de Krygsbeweegingen, insgelyks. Waarby nog kwam; dat de Keurvorst van Saxen, in 't begin van Grasmaand, verklaard hadt, dat hy geen' man naar den Rynkant dagt te zenden, zo de Keizer hem niet handhaafde, in 't gerust bezit der Saxen-Lauwenburgsche erfenisse: 't welk zo laat geschiedde, dat de Saxische troepen, niet voor diep in Zomermaand, in 't veld verscheenen (p). De Keurvorst van Beieren kreeg, na de dood des Hertogs van Lotharingen, het opperbevel over 't Keizerlyk Leger. Het Fransche in deezen oord werdt, door den Daufyn, gebooden. Beide de Legers pasten zo scherp op elkanders beweegingen, dat 'er, van wederzyde, niets dan eenige schutgevegten tusschen de strydende partyen ondernomen werden; tot dat de naderende Winter de troepen noodzaakte, het veld te verlaaten (q). De veldtogt tegen de Turken en tegen den Graave van Tekeli was, dit jaar, ongelukkiglyk uitgevallen voor de Keizerschen. Prins Lodewyk van Baden werdt geslaagen in Zevenbergen: waarna Nissa, Widin, Belgrado en Lippa den Turken in handen vielen. Kanischa was, te vooren, ingenomen door de Keizerschen (r).

XXII. Krygsbe- In Katalonie, was, in 't voorjaar, door heime-

(p) Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 154-167.
(q) DANIEL Journal, *p.* CLX Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 249, 319. TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 93-98.
(r) HEISS. Hist. de l'Empire *Tom.* III. *p.* 347. Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 288-303.

melyk beleid der Franschen, eenen opstand verwekt, die van gevaarlyke gevolgen geweest zou zyn voor Spanje, zo de opgezetenen tydig genoeg ondersteund geweest waren, door den Hertoge van Noailles; alzo de Hertog van Villa Hermosa, niet voor Oogstmaand, in 't veld verscheen. Nu waren de muiters, door eenig Spaansch Krygsvolk, te ondergebragt, en Noailles maakte zig alleenlyk meester van eene Vesting van klein belang, eer Villa Hermosa op de been kwam. De veldtogt eindigde hiermede, in deezen oord (s).

1690. dryven in Katalonie.

Viktor Amadeus de II., Hertog van Savoje, hadt, sedert den aanvang des oorlogs, eene soort van onzydigheid bewaard, hoewel hy meest helde over de zyde van Frankryk. Doch, door den tyd, bespeurende, dat het Fransche Hof hem in eene genoegzaame afhangkelykheid zogt te houden, leende hy ooren naar de voorslagen, die hem, van wege den Keizer en de Kroone van Groot-Britanje, gedaan werden, en liet zig, eerlang, beweegen, om Frankryk den oorlog te verklaaren, Hierop volgde de verlossing en vryheid der Piemonteesche Dalluiden, door toedoen des Konings van Groot-Britanje en der Staaten, die, reeds in 't voorjaar, gearbeid hadden, om deeze hunne Geloofsgenooten, met geld en krygsbehoeften, te ondersteunen (t). Der Staaten Kommissaris *van der Meer*, die zig thans te Ge-

De Hertog van Savoje verlaat de zyde van Frankryk.

(s) Tindal *Vol.* II. [or XVII] *p.* 98. Europ. Merc. *January* — *Maart* 1690 *bl.* 152.
(t) Secr. Resol. Gener. *Lunæ* 6 *Martis* 7 *Febr.* 1690. *MSS.*

1690. Geneve en daaromtrent ophieldt, hadt het beleid over deeze onderfteuning (*u*). De Piemonteezen, eerlang, met den Hertoge verzoend, namen, gereedelyk, de wapenen op tegen de Franfchen, die, onder den Heere de Catinat, by Saluffes, flaags raakten tegen den Hertoge. Catinat behaalde hier de overwinning, en veroverde, daarna, Saluffes, Savillana, Villa Franca en andere Plaatfen. Ook viel hem Suza, federt, in handen. Het gantfche Hertogdom Savoje, op Montmelian na, was, midlerwyl, veroverd door S. Ruth. De Hertog van Savoje; wien de Keizer, uit hoofde van zynen eifch op het Koningkryk van Cyprus, den titel van *Koningklyke Hoogheid* toegeftaan hadt, zig in deeze engte bevindende, zondt den *Graaf de la Tour*, eerlang, naar den Haage, om onderftand te verzoeken van de Staaten. Ook deedt de Gezant, ten zelfden einde, een' keer naar Engeland. Koning Willem en de Staaten flooten, eerlang, een Verdrag met den Hertoge (*v*), waarby hem dertigduizend Ryksdaalers ter maand beloofd werden, twee derde door de Kroone van Groot-Britanje, en een derde door de Staaten te betaalen (*w*). Sedert, tradt de Hertog ook in 't Groot Verbond: gelyk wy boven (*x*) reeds hebben aangetekend. De Graaf de la

zoekt onderftand by de Staaten.

treedt in 't Groot Verbond.

(*u*) Secr. Refol. Gener. 24 *July* 1690. *MS.* Miffive van den Comm. A. VAN DER MEER uit Turin *den* 11 *April* 1691. *MS.*

(*v*) *Zie* Notul. Zeel. *van* 1690. *bl.* 244. Secr. Refol. Gener. *Jovis* 9 *Nov.* 1690. *MS.*

(*w*) Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 253—287, 317. TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII] *p.* 74-83. BURNET *Vol.* II. *p.* 64.

(*x*) *Bladz.* 103.

la Tour was de eerste, die, in de hoedaanigheid van Gezant des Hertogs van Savoje, in den Haage verscheen. Van deezen tyd af, hebben de Staaten de vriendschap met dit Vorstendom gezogt te onderhouden. Wyders hadden de Staaten, ten deezen tyde, ook Verbonden gesloooten, met den Koning van Deenemarke, en met Karel, Landgraave van Hessen (y). Ook waren zy met George Willem, Hertog van Bronswyk-Lunenburg, overeengekomen, om het Krygsvolk, welk hy hun verschaft hadt, nog tot den laatsten van Grasmaand des jaars 1691, in dienst te houden (z). En deeze overeenkomst werdt, in 't volgende jaar, wederom vernieuwd (a). 1690.

XXIII. Geweldige oproer te Rotterdam.

Holland, welk, by de tegenspoeden der Bondgenooten, in dit jaar, aan alle oorden, gesmaakt, meer dan de andere Vereenigde Gewesten te lyden hadt, werdt, in twee voorname Steden, ook nog bezogt met gevaarlyke inwendige beroerten, die, schoon zy, niet klaarlyk, gelyk veele voorgaanden, haaren oorsprong scheenen te hebben, uit eenigen haat tegen de Regeeringe in 't gemeen, evenwel bystere gevolgen gehad zouden hebben, zo zy niet, door 't beleid en de wakkerheid der hooge en mindere Overheid, by tyds, gestild geworden waren. Wy konnen hierom niet voorby, den oorsprong en afloop deezer be-

(y) Notul. Zeel. *van* 1690. *bl.* 290, 111.
(z) Resol. Holl. 21 *April* 10 *May* 1690. *bl.* 171, 190. Notul. Zeel. *van* 1690. *bl.* 118.
(a) Notul. Zeel. *van* 1691. *bl.* 113.

1690. beroerten, alhier, kortelyk, te boek te ſtellen. De ſchuttery, die, des nagts na den agtentwintigſten van Oogſtmaand, de wagt hieldt onder 't Stadhuis te Rotterdam, een half anker wyns te verteeren hebbende, hadt, omtrent tien uuren, eenigen uitgezonden, om het te haalen; die, in 't wederkeeren, aangetaſt werden, door drie broeders *van der Steen*, Pagters van de Wynen en 't Gemaal, verzeld van twee deurwaarders en twee oppaſſers, by 't gemeen, *kraaijers* of *verklikkers* genaamd. Men raakte, hierop, handgemeen, en de degens der ſchutteren uit de ſcheeden: een der oppaſſeren, die den Tromſlaager 't vaatje van de ſchouder wilde ligten, werdt, door eenen der ſchutteren, doodgeſteken. De Pagters en deurwaarders begaven zig toen naar 't huis van den Schout der Stede, *Mr. Jakob van Zuilen van Nieveld*, daar zy van den manſlag beſchuldigden *Kornelis Koſterman*, Wynkooper, die, nog dien zelfden nagt, van de wagt komende, gegreepen werdt. Men vergeleek Koſtermans degen met de wonde des dooden: men ondervraagde den gevangen, veele rèizen, en hy beleedt, eindelyk, 't feit, op den elfden van Herfſtmaand. Hy werdt, hierop, veroordeeld, om onthalsd te worden, 't Vonnis werdt uitgevoerd, op den zeſtienden, onder een' geweldigen toevloed van volk, morrende, dat hy onſchuldig leedt, en 't ſtuk, ſlegts uit vreeze voor de pynbank, bekend hadt. 't Geviel, dat de ſcherpregter, ontſteld, meent men, uit verwagting van oproer, 't

hoofd

hoofd niet met den eersten slag afhieuw; maar 't zes of zeven reizen toesloeg, eer hy 't van 't lyf scheiden kon: 't welk het graauw sterkte in den waan van de onschuld des lyders. Ook liep 'er, des anderendaags, een gerugt, dat de Tromslaager, die, Kosterman te stout verdedigd hebbende voor de regters, ook vastgezet was; uit een gat of venster van 't Stadhuis, geroepen hadt, *hoe Kosterman onschuldig ter dood gebragt, en by de man ware, die den oppasser doorsteken hadt.* Hierop rot het graauw te hoop, en streeft naar 't huis van den Pagter *Pieter van der Steen*, dat, eerlang, bestormd en deerlyk geplonderd werdt, zonder dat de Burgemeesters, die de trom alomme hadden doen roeren, een genoegzaam getal van gewapende schutters, om de beroerte te stuiten, hadden konnen op de been krygen. De Burgemeester Willem Bastiaansz. Scheepers, verzeld van den Sekretaris *Emmanuel van Welsenes*, en van eenige burgers, deedt egter, omtrent middernagt, de plonderaars, die nu hun zat gewoed hadden, het huis ruimen, schoon zy dat van den Schout ook met plondering gedreigd hadden. De Pagters, des anderendaags, verreisd naar den Haage, bragten te wege, dat 'er drie Kompagnien Ruiters naar Rotterdam werden geschikt, die, eerlang, door honderd en zestig knegten, werden afgelost. 't Morren en schelden op den Schout, wien de schuld van alles gegeven werdt, hieldt, ondertusschen, aan, onder 't graauw: 't welk de Wethouderschap bewoog, tot het af-

1690.

't Huis van den Pagter der Wynen wordt geplonderd.

1690. afkondigen van een ſcherp verbod tegen allerlei moedwil en ſamenrotting, geſtaafd met eene bedreiging, dat men vuur zou doen geeven op de muiters, zo zy niet, met gemoede, tot bedaaren te brengen waren. Ook werdt elk, die eenig geroofd goed onder zig hadt, belaſt het zelve den eigenaar wederom te laaten toekomen. En vondt men, ſedert, hier en daar, eenig huisraad van kleine waarde, daar briefjes aan gehegt waren, meldende dat het aan Van der Steen behoorde. Maar 't ſchelden op den Schout hieldt aan. Men ſtrooide en plakte ſchotſchriften door de Stad, waarin hy lelyk doorgeſtreeken, en met de dood gedreigd werdt. Dit duurde, tot den vyfden van Wynmaand, wanneer de Schout, uit den Haage t'huis komende, aan de Poort, opgewagt werdt, door een deel geboefte, dat hem *bloedhond!* en *moorder van Koſterman!* toeeſchreeuwde. Eene groote menigte volks, hierop te hoop loopende, verzelde den Schout tot aan zyne wooning, werwaards, ondertuſſchen, de ſoldaaten getrokken waren, om hem en 't huis te beſchermen. Doch 't graauw langs hoe meer aangroeijende in getal en ſtoutheid, beſloot de Regeering, den Schout te verzoeken, dat hy zig, om 't volk genoegen te geeven, wilde ontſlaan van zyn ampt: 't welk hy egter weigerde. Toen 't wat laater werdt, vertoonde hy zig op de ſtoep, zoekende het graauw, met woorden, te doen vertrekken. Vergeefs. Met het vallen van den avond, zag men eenigen het mes trekken: anderen met

'tGraauw wil den Schout te lyve.

steenen werpen op de soldaaten, die, hierop, verklaarden, last te hebben om met scherp te schieten, zo men zig niet weg pakte. Maar 't graauw antwoordde, *dat de soldaaten zelven van daar zouden gaan, of men zou 't hen leeren doen.* Toen kreegen de soldaaten bevel, om een' schoot over de hoofden heen te slaaken: waarop 't werpen met steenen veel heviger aanging. Maar als 'er, ten tweede maale, gelast werdt met scherp onder den hoop te schieten, waardoor eenigen doodelyk gekwetst werden, stoof de woeste menigte naar de wallen: vanwaar zy twee stukken geschuts haalden, keerende het een de straat op naar de Vischmarkt; het ander schuins naar de Leuvenbrugge. Een derde stuk werdt naar de overzyde der Leuvenhaven, over des Schouts deur, gesleept, met kogels, oud yzer en straatsteenen gelaaden en los gebrand op de soldaaten, die, met den eersten schoot, verstooven. De Burgemeesters hadden, midlerwyl, eenige vendelen schutters in de wapenen doen komen: aan 't hoofd van eene van welken, de Heeren van Zoelen, Scheepers en Danen, met den Pensionaris *Beyer* en den Sekretaris Welsenes, den Schiedamschen dyk langs trokken; doch ter halver wege tusschen het Gemeene Lands Huis van Schieland en de Leuvenbrugge staan bleeven. Scheepers en Welsenes traden toen vooruit naar 't geschut, om nog eene proef te neemen, of 't graauw zig, met woorden, wilde laaten stillen. Doch de Burgemeester kon, door den drang van 't volk, niet heenen

1696.

De soldaaten schieten 'er onder.

't Graauw lost een stuk geschuts op de soldaaten.

1690. nen komen. Welſenes was voorby gelaaten; en vraagde, by 't geſchut gekomen, *wat men begeerde?* 't Antwoord was, *wy willen de ſoldaaten uit de Stad, en den Schout in handen hebben. Ook moet de ſchuttery niet nader komen, of wy zullen 'er op los branden.* De Sekretaris met dit beſcheid te rug gekeerd zynde, zag niemant der Heeren kans, om de ſchutters een voet verder te doen zetten: 't zy dat zy bevreesd waren voor 't geſchut, of zo weinig als 't graauw gezind waren, om den Schout te beſchermen. Men ſchoot dan, den gantſchen nagt, op 't huis van den Schout, die, met den ogtendſtond, in ſoldaaten-gewaad, nevens de ſoldaaten, ter poorte uittrok. 't Graauw kreeg zo dra de lugt niet van 't vertrek der ſoldaaten, of 't ſtuk, waaruit men den gantſchen nagt gevuurd hadt, werdt, van de overzyde, gebragt, tot regt voor de deur des Schouts, die terſtond aan flarden werdt geſchooten. Toen ſtoof de menigte ten huize in, daar alles verſcheurd, in ſtukken geſlaagen, en ten venſteren uit geſmeeten werdt. Ten negen uuren des morgens, was 't huis reeds ledig geplonderd. Toen ging men aan 't afbreeken van 't gebouw, daar die dag en de volgende aan beſteed werden, zonder dat men zig ruſt gunde, voor dat het huis geheel geſlegt was. Midlerwyl, was 'er, des nagts, een hoop mans en wyven ſamengetrokken voor 't Stadhuis, daar zy 't ontſlag van den Tromſlaager en van eenige andere gevangenen begeerden; en te wege bragten. Ten tien uuren des

Des Schouts huis wordt geplonderd, en ten gronde toe afgebroken.

des morgens, toog dit gespuis naar 't Spinhuis, daar men ook gedwongen werdt, eenige tugtelingen te ontslaan. Een andere hoop streefde naar des Schouts tuin buiten de Stad; alwaar een pragtig speelhuis om verre gehaald, en boomen en wyngaarden vernield werden. 't Stuk, welk voor des Schouts deur gestaan hadt, werdt, daarna, op een gerugt, dat 'er wederom ruiters en soldaaten in aantogt waren, gesleept naar de Delftsche Poorte, en met oud yzer en straatsteenen gelaaden, om 't Krygsvolk te keeren. Ook hieldt men de poorten digt. Omtrent elf uuren, deedt de Regeering afkondigen, dat het Schoutampt open, en de President-Schepen, *Jakob Beyer*, by voorraad, aangesteld was, om het te bekleeden. Eenige dagen laater, werdt het aan *J. M. de Braauw*, Heere van de Ketel, opgedraagen. Ondertusschen, mompelde men nog van 't huis van zekeren Schepen te willen plonderen. Ook dreigde men, het rouwwapen der Dogter van den geweezen Schout uit de Kerke te haalen, waarom het, uit last der Wethouderschap, werdt weggenomen. Voor 't huis van den Schepen, werdt een vendel schutters geplaatst, die beloofden, het te zullen beschermen, al zou 't ook koppen kosten. 't Graauw bedaarde dan, allengskens. Ook werden 'er eenigen, verdagt van 't vuur der oproerigheid eerst te hebben aangestookt, om den Schout den voet te ligten, gegreepen en naar den Haage gevoerd, daar zy voor 't Hof te regt stonden

1690.

De Schout wordt van zyn ampt verlaaten.

1690. den (*b*). Men vindt ook, dat eenige belhamels, in vrouwen- of matroozen-gewaad vermomd, aan rykelyker onderkleederen gekend werden voor anderen, dan zy zig uitgaven: waaruit vermoeden rees, dat haat tegen den Schout, en tegen eenige anderen uit de Regeeringe den jongften oproer verwekt hadt. De Penſionaris der Stad, *Sebaſtiaan Scheepers*, die ook Kapitein was over een vendel ſchutters, beſchuldigd of verdagt, dat hy zig, in 't ſtillen van den oproer, kwalyk gekweeten hadt van zynen pligt, vondt, eerlang, geraaden, zig ſchriftelyk te verdedigen, by de Staaten van Holland (*c*). Het Hof, Gemagtigden gezonden hebbende, om zig, wegens den oproer te doen onderregten, was ook niet te wel voldaan geweeſt over 't gedrag der Wethouderſchap (*d*). Ook werdt Koning Willem, in Lentemaand des jaars 1691, gemagtigd, om de Regeering in haar aanzien te herſtellen, door de bekwaamſte middelen: waarop hy geraaden vondt, in Wynmaand des jaars 1692, zes Vroedſchappen te ontſlaan; en in derzelver plaats anderen te verkiezen (*e*). Wat 'er, ondertuſſchen, van de oorzaak deezer opſchuddinge zyn moge, het vatten van eenigen hadt, toen nu de woede bedaard, de Schout, die, ſedert, nog voor den Hoogen Raa-

(*b*) Secr. Reſol Holl. 19, 24, 28 *Octob.* 1690. V. *Deel*, *bl.* 387, 391. Reſol. Holl. 25 *Octob.* 1, 2 *Nov.* 1690. *bl.* 482, 498, 504. 6 *Maart* 13 *April* 1691. *bl.* 167, 168, 332.
(*c*) Reſol. Holl. 6 *Maart* 1691. *bl.* 169.
(*d*) Reſol. Holl. 21 *Maart* 1691. *bl.* 257.
(*e*) Reſol. Holl. 10 *Aug.* 1702. *bl.* 385.

Raade te regt ſtondt (*f*), van zyn ampt verlaaten was, reeds zo veel ſchriks gebragt in de overigen, dat de ruſt in de Stad, eerlang, volkomenlyk, herſteld werdt (*g*). 1690.

XXIV. Opſchudding te Haarlem.

Te Haarlem, ontſtondt, insgelyks, in deeze zelfde Wynmaand, eene beroerte, die nogtans zo ver niet ging, en ſpoediger geſtuit werdt. De Wethouderſchap hadt hier, laatſtelyk in Hooimaand, tot bewaaring der burgerlyke welgeſchiktheid, en om ongemak van brand te voorkomen, het rooken van tabak, op de ſtraat, op wagens of in ſchuiten, en binnens huis, op gevaarlyke plaatſen, verbooden, op eene boete van zes guldens, voor elk, die 'er op betrapt werdt. Maar 't gemeen ſloeg deeze keur in den wind, en overtradtze dagelyks. De Schout, *Adriaan Bakker*, de keur willende handhaaven, taſtte, op den drie-entwintigſten van Wynmaand, eenen jongeling aan, die langs ſtraat tabak rookte, vorderde hem de boete af, en toog hem, toen hyze weigerde, den rok uit. 't Graauw, dit aanziende voor eene merkelyke belediging, loopt in groote menigte te hoop, en naar 't huis van den Schout, die gedwongen werdt, den rok te rug te geeven, en te gelyk eenige boeten, den luiden, te vooren, wegens 't overtreeden der keure op het tabak rooken, afgevorderd. 't Bleef hier niet

(*f*) Reſol. Holl. 16 *Maart* 1691. *bl.* 242.

(*g*) Waaragt. Verhaal *enz. eerſte en tweede Deel, gedrukt* 1690. *Zie ook* Europ. Merc. *Octob.* — *Decemb.* 1690. *bl.* 79-91, 155.

1690. niet by. Men sprak van 't huis te willen plonderen. Ook werden 'er de glazen uitgesmeeten, en ander geweld gepleegd. Men dreigde ook eenige andere huizen der Regenten met plondering. Sommigen riepen, dat 'er nu kans ware, om de Zoutpagt en andere lasten afgeschaft te krygen. Doch de schuttery, by tyds in de wapenen gebragt, plaatste zig voor de huizen, die 't grootste gevaar liepen, en stuitte den opstand. Den vyfentwintigsten, des morgens vroeg, ontving men een geheel Regement voetvolk, omtrent zevenhonderd man sterk, en eenige Ruitery in de Stad. De komst deezer manschap bragt den schrik zo zeer onder 't graauw, dat niemant meer kikken durfde: twee der oproerigen, midlerwyl, gegreepen zynde, werden met geesseling gestraft: twaalf anderen, die gevlugt waren, openlyk ingedaagd. De burgery werdt, door de Staaten van Holland en door de Wethouderschap der Stad, voor de betoonde wakkerheid, by openbaare afkondiging, gepreezen en bedankt (b).

XXV. Dood van Beverningk. Op den dertigsten van Wynmaand, overleedt, op de Hofstede Lokhorst of oud Teilingen, een klein uur van Leiden, de vermaarde Staatsman en Ambassadeur Hieronimus van Beverningk, in den ouderdom van zesenzeventig jaaren. Hy hadt zig, na 't sluiten der Nieuwmeegsche Vrede en des Verdrags met Zweeden in den jaare 1679, ontslaa-

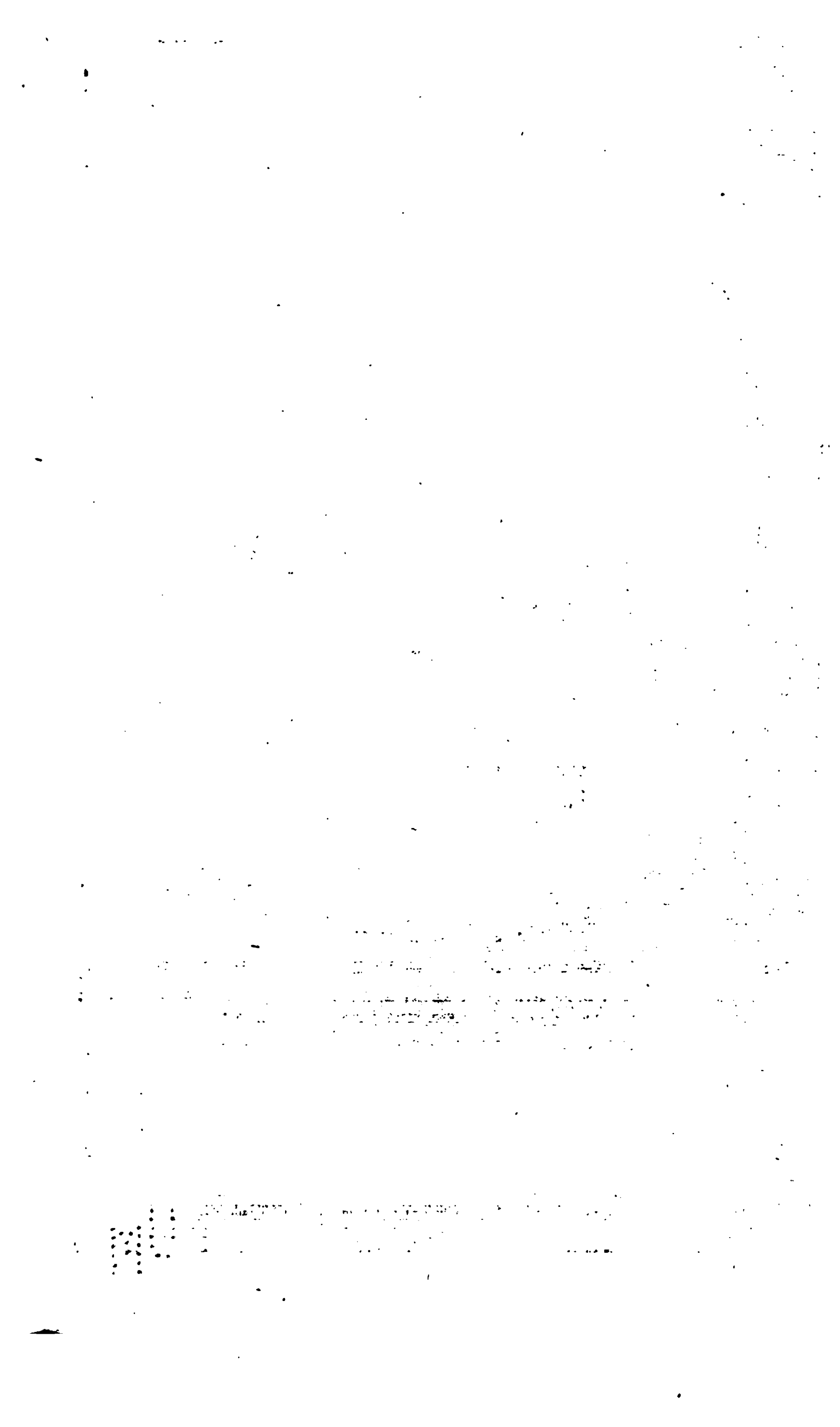
(b) Resol. Holl. 25 Octob. 1 Novemb. 1690. bl. 481, 499. Europ. Merc. Octob.—Decemb. 1690. bl. 91-93, 155-157.

HIERONIMUS VAN BEVERNINGK,
Thesaurier-Generaal der vereenigde
Nederlanden enz.

A. Schouman del. naar 't Origineel by den Heer Commis van Eversdyk. *J. Houbraken fec.*

Is. Tirion excudit.

flaagen van allerlei Staatsbewind, en een stil leeven verkooren: waarin hy zig meest met het kweeken van uitheemsche plantgewassen bezig hieldt. Sommigen getuigen, dat hy altoos wel geslaagd was, in de handelingen, die hem werden toebetrouwd. Doch hiervan moet de Vredehandeling te Keulen uitgezonderd worden; die, voor een groot gedeelte, mislukte. Hy was schrander, arbeidzaam, vaardig en vlug van oordeel. Sommigen merken alleen zekere oneenpaarigheid in zyn gedrag aan, als een gebrek (*i*). By zyne Huisvrouwe, *Joanna le Gillon*, hadt hy nimmer kinderen verwekt. Hy was te Gouda gebooren. Zyn Grootvader, *Joan van Beverningk*, een Edelman uit Pruissen, was hier te Lande gekomen met den Graave van Hohenlo, in den jaare 1575, en trouwde, eerlang, eene Dogter van *Dirk Lonk*, Burgemeester van Gouda: welke hem eenen Zoon baarde, *Melchior van Beverningk* genaamd, die daarna Kapitein over eene Kompagnie knegten in Staatschen dienst, en Bevelhebber der Kasteelen Argenteau en Dalem geworden is. Hy was aan *Sibilla Standert*, Dogter van *Leonard Standert*, Bevelhebber van Knodsenburg, gehuwd. Uit welk Huwelyk, Hieronimus van Beverningk voorgekomen is. Wy hebben, in 't voorgaande gedeelte deezer Historie, zo dikwils, gelegenheid gehad, om van hem te gewaagen, dat het noodeloos zyn zal, deezen groo-

1690.

Schets van zynen aart en bedryf.

(*i*) Wicquefort Ambassad. *Tom.* II. *p.* 443.

1690. grooten Staatsman, hier, nader te doen kennen. Hy is, in de groote Kerke te Gouda, begraaven, in eene Kapel, oudtyds de yzeren Kapel genaamd; doch door hem van marmer herbouwd. Zyne bloedverwanten hebben hem, hier, een deftig Latynsch Grafschrift, in toetssteen gesneeden, opgeregt (*k*).

(*k*) *Voiez* BAYLE Diction. *Art.* BEVERNINGK (*Jerôme*) Europ. Merc. *Octob.* — *Decemb.* 1690. *bl.* 96.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

TWEE-ENZESTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Staat des oorlogs, in Europa. Misnoegen der Noordsche Kroonen. Zweeden biedt den Staaten zyne bemiddeling aan.* II. *Koning Willem doet een' keer naar Holland. Loopt gevaar op de Maaze. Zyne aanspraak aan de Staaten en Bondgenooten. Verdrag met Brunswyk-Wolfembuttel.* III. *De Franschen veroveren Bergen in Henegouwen. Zy bombardeeren Luik. Gevegt by Leuze. De Legers scheiden.* IV. *Staat des oorlogs ter zee. De Luitenant-Admiraal Tromp sterft. Aanslag der Franschen op de Smirnasche Vloote. Gevegt met twee Algiersche Kaapers. Jan Bart overvalt de Haringbuizen.* V. *Krygsbedryven in Ierland.* VI. *Veldtogt in Duitschland. In Hongarye. In Katalonie.* VII. *De Staaten ondersteunen den Hertog van Savoje. De Franschen veroveren verscheiden' Plaatsen in Piemont. Coni verlaaten. Carmagnola herwonnen. Montmelian verlooren.* VIII. *De Keurvorst van Beieren wordt Landvoogd der Spaansche Nederlanden. Gezantschap naar Spanje. Naar Zwit-*

ſerland. IX. *Verdrag van Koophandel met Deenemarke Dood der Heeren van Amerongen en van Sommelsdyk.* X. *Toeruſtingen der Staaten. Afgunſt tegen de Nederlandſche Heeren, in Engeland. Het Franſche Hof zoekt Koning Jakob, met een Leger, naar Engeland te voeren. Zyne verklaaring. Vereeniging der Engelſche en Staatſche Vlooten.* XI. *Zeeſlag tusſchen La Hougue en Barfleur. Verdere ontmoetingen ter zee.* XII. *Koning Willem trekt te velde. De Koning van Frankryk belegert en verovert Namen. 't Kaſteel geeft zig, insgelyks, over. Gevegt by Steenkerken. Verraad in 't Leger der Bondgenooten. Diksmuiden en Veurne bezet. Charleroi gebombardeerd. Huy byna verlooren..* XIII. *Aanſlag op het leeven van Koning Willem, ontdekt en geſtraft.* XIV. *De Hertog van Hanover wordt tot negenden Keurvorſt verheeven.* XV. *Krygsbedryven in Duitſchland. De Staaten zoeken de Vrede tusſchen den Keizer en de Porte te bemiddelen. Verdrag der Staaten met den Keizer van Marokko.* XVI. *De Hertog van Savoje valt in het Dauphiné. Trekt te rug.* XVII. *Aardbeeving. Geboorte van eenen Prins van Beieren. De Prins van Waldek ſterft.* XVIII. *Geweldige beroerte, te Goes, ontſtaan uit den twiſt over de verkiezing der Rentmeeſteren. Men vernieuwt de Wet, tegen de begeerte van Koning Willem. Krygsvolk voor Goes gezonden. Men houdt het buiten.* XIX. *De toegangen naar de Stad worden bezet. 't Krygsvolk rukt naar binnen. De Regeering wordt veranderd. Verſcheiden' Regenten gevat en gevonniſt.* XX.
In-

Inhoud der Vonnissen ten hunnen laste. XXI. *De veroordeelden verzoeken brieven van vergiffenis van Koning Willem. Zyne Majesteit maakt eenige verandering in de Vonnissen.* XXII. *De veroordeelden worden ter Stad uit geleid. Zy worden, allengskens, hersteld.* XXIII. *Simon van Halewyn, Burgemeester van Dordrecht, over heimelyken handel met de Franschen, veroordeeld tot eene altoosduurende gevangenisse.*

't JAar 1690 was, voor de Bondgenooten, alomme, behalven in Ierland, ongelukkiglyk naar 't einde geloopen. De Fransche wapenen waren voorspoedig geweest, beide ter zee en te lande, en de nieuwe bondgenoot, de Hertog van Savoje zelf, hadt 'er de nadeelige uitwerksels van ondervonden. De Turken en de Graaf van Tekeli hadden ook merkelyke voordeelen behaald, op de Keizerschen. De Koning van Groot-Britanje en de Vereenigde Staaten hadden, daarbenevens, door 't bekemmeren der Vaarte op Frankryk, de Noordsche Kroonen en de Stad Hamburg tot misnoegen verwekt (*a*): 't welk te wege bragt, dat de Koning van Zweeden de twaalf Oorlogsschepen, die hy den Staaten beloofd hadt, t'huis hieldt. De Koning van Deenemarke ging verder, en besloeg eenige Hollandsche Koopvaardyschepen in de Zond (*b*); om dat men

1690. I. Staat van den oorlog in Europa.

Misnoegen der Noordsche Kroonen op de Staaten.

(*a*) Resol. Holl. 9 *Febr.* 1691. *bl.* 84.
(*b*) Resol. Holl. 30 *Jan.* 1691. *bl.* 68.

1690. men eenigen der zynen, op Frankryk handelende, in Zeeland opgebragt hadt. Men hadt reeds, voor eenigen tyd, den Heer van Haren naar Zweeden, en den Heer van Amerongen naar Deenemarke gezonden, om de twee Kroonen te beweegen, tot het aanneemen van 't groote Bondgenootschap tegen Frankryk, en om de verschillen over den handel af te doen. Doch deeze bezendingen bragten kleine vrugt voort (*c*). Zulke moeilykheden, gevoegd by de jongste rampen des oorlogs, deeden veelen oordeelen, dat de Bondgenooten, en de Staaten inzonderheid, ten deezen tyde, zouden verlangen naar vrede; daar 't Fransche Hof niet ongenegen toe geweest zou zyn, zo het 'er, wederom, gelyk voorheen, eenige voordeelen by hadt konnen bedingen. De Zweedsche Gezant, *Graaf van Oxenstiern*, reeds in 't voorjaar, den Staaten de goede diensten zyns Meesters hebbende aangebooden, tot bevordering der Vrede met Frankryk (*d*), kreeg, omtrent het einde van den veldtogt, last, om den Bondgenooten 's Konings bemiddeling tusschen Frankryk en hen aan te bieden. Hy deedt het aan de Staaten, op den zevenentwintigsten van Wynmaand (*e*). Doch de Staaten antwoordden, dat zy hierin niet konden treeden buiten bewilliging hunner Bondgenooten; welker gezan-

De Koning van Zweeden slaat den Staaten zyne bemiddeling voor.

(*c*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 320. Europ. Merc. *Jan.* — *Maart* 1690. *bl.* 201.

(*d*) Europ. Merc. *Jan.* — *Maart* 1690. *bl.* 79.

(*e*) Resol. Holl. 1 *Nov.* 1690. *bl.* 498. Act. de la Paix de Ryswick *Tom.* I. *p.* 2.

zanten zy 'er, terstond, kennis van gaven (*f*). 1690.
De Koning van Zweeden deedt den zelfden voorslag aan de Hoven van Weenen en Londen, alwaar zyne gezanten een diergelyk antwoord ontvingen (*g*). De voornaamste Bondgenooten oordeelden de tegenwoordige gelegenheid nog te ongunstig, om eene Vredehandeling te beginnen. De Keizer hoopte op eenen beteren veldtogt tegen de Turken; en Koning Willem kon geene voordeelige voorwaarden verwagten, van de zyde van Frankryk, en uit het Hof van S. Germain, daar Koning Jakob zig onthieldt; zo lang hy Ierland niet geheelyk overmeesterd hadt. Hy besloot, hierom, een' keer naar Holland te doen, de Haagsche byeenkomst te vereeren met zyne tegenwoordigheid, en orde te stellen tegen den aanstaanden veldtogt in de Spaansche Nederlanden.

Hy vertrok van Kensington, op den zestiensden van Louwmaand des jaars 1691. Doch eer hy te Margate kwam, daar hy dagt scheep te gaan, stak 'er zulk een felle wind op, uit den Oosten, verzeld met vinnige vorst, dat hy besloot te rug te keeren. Na verloop van eenige dagen, hernam hy egter de reize, afsteekende van 's Gravesend, op den zesentwintigsten, onder 't geleide van twaalf Oorlogsschepen, en met eenen aanzienlyken Hofstoet by zig. De Koning kwam, eerst op den dertig-

II. Koning Willem doet een' keer naar Holland. 1691.

(*f*) Resol. Gener. *Lunæ* 30 *Octob.* 1690.
(*g*) Missive *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* 2/12 *Dec.* 1690. *MS.* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 337.

1691. tigsten, met stormagtig weder, in 't gezigt der Hollandsche kusten, en tot anderhalve myle van Goeree, daar de oever dik met ys bezet was, behalve, dat het mistig weder de landing gevaarlyk maakte, met groote schepen. Maar de Koning, wars van de zee, besloot het Jagt te verlaaten, en zig, in een sloep, aan land te laaten zetten. De Hertog van Ormond, de Graaven van Portland, Devonshire, Dorset en Monmouth, en de Heeren van Ouwerkerk en Zuilestein verzelden hem. 't Bootsvolk zelf schroomde voor den togt met de sloep; doch de Koning was 'er op gesteld geweest. 't Was twee uuren na den middag, toen zyne Majesteit uit het Jagt tradt. Twee andere sloepen volgden hem. Omtrent agt of negen uuren des avonds, besloot men, op 't gezigt der vuurbaake van Goeree, de sloepen aan den grond te zetten: doch men kon, mids de donkerheid en 't mistig weder, den wal niet vinden. De Koning, midlerwyl, den beklemden bootsluiden moed inspreekende, vraagde hun, *of zy bevreesd waren te sterven, in zyn gezelschap* (*b*)? De Stuurman, *Simon Janszoon Harteveld*, waagde, eindelyk, uit de sloep te stappen, en raakte, met vallen en opstaan, te Goeree, aan land; daar hy, ten teken zyner aankomste, een musketschoot slaaken en sterker vuuren liet Nogtans, bleef zyne Majesteit, den gantschen nagt, op het water, en werdt, nevens zyn gezelschap, niet voor dat de dag aanbrak, met wagens, van boord

Gevaar in 't landen op de Maaze.

(*b*) Tindal *Vol.* II. [of XVII.] *p.* 120.

boord gehaald, en aan land gebragt. Hy toefde drie uuren, in eene armelyke Visschers wooning, op strand; en keerde, toen 't weêr bedaard was, omtrent tien uuren, wederom naar de sloepen, die hem, kort na den middag, bragten aan de Oranje-Polder, tegen over den Briele. Van hier, werdt het hoog gezelschap, met koetsen, afgehaald naar Honsholredyk, daar zyne Majesteit, door eenige Heeren, begroet werdt. Hy vertrok, nog dien zelfden avond, naar den Haage. Hier deedt hy eene openbaare intrede, op den vyfden van Sprokkelmaand; waartoe men, sedert eenigen tyd, eenen pragtigen toestel van eerepoorten, zegeboogen, zinnebeelden en opschriften vervaardigd hadt. Ook werden 'er, terwyl de intrede geschiedde, verscheiden' fraaije vuurwerken afgesteken. Veele ingezetenen van den Haage gaven ook, met het sterk verlichten hunner wooningen, en op andere wyzen, openbaare tekens van vreugde, over 's Konings behouden' aankomst (*i*). Zyne Majesteit verscheen, kort hierna, in de hooge Kollegien, in den Haage, welken hy voorhieldt „ dat hy, toen hy, „ de laatste reize, afscheid van hun nam, „ hun bekend gemaakt hadt, hoe hy van zins „ ware, over te steeken naar Engeland, om, „ met de hulpe, hem verleend door de Staaten, dit Ryk te redden uit de rampen, „ waarmede het gedreigd, of reeds gedrukt „ werdt. Dat de Voorzienigheid zyne poo- „ gin-

1691.

De Koning doet eene openbaare intrede in den Haage

Zyne aanspraak aan de Staaten.

(*i*) Europ. Merc. *Jan.* — *Maart* 1691. *bl.* 110-147.

1691. „ gingen ook in zo verre gezegend hadt, dat
„ het volk hem de kroon der drie Ryken hadt
„ aangebooden, welke hy hadt aangenomen,
„ niet uit onmaatige ſtaatzugt, des mogt
„ God hem getuige zyn, maar om den Gods-
„ dienſt, den welſtand en ruſt der drie-Ry-
„ ken te bevorderen, en de Bondgenooten,
„ vooral de Staaten, te beter te konnen by-
„ ſtaan tegen de Franſche overmagt. Dat
„ hy wel gewenſcht hadt, dit eerder te heb-
„ ben konnen toonen; doch dat de ſtaat zy-
„ ner zaaken in Ierland zulks niet hadt wil-
„ len gehengen. Dat Ierland nu in beter' toe-
„ ſtand gebragt was: 't welk hem hadt doen
„ beſluiten, om herwaards over te ſteeken,
„ niet ſlegts om met de hooge Bondgenoo-
„ ten te raadpleegen, over de beweegingen
„ van den aanſtaanden veldtogt; maar ook,
„ om zyn beroep van Kapitein Generaal we-
„ derom waar te neemen." Hy beſloot, wy-
ders, met eene betuiging van de hoogſte ge-
negenheid voor deezen Staat, hoopende hy,
„ dat de Voorzienigheid hem tot een werk-
„ tuig te gebruiken zou, om de ruſt in Europa
„ en de verzekerdheid van deezen Staat te
„ herſtellen: waarna hy zyn hoofd, gerus-
„ telyk, nederleggen zou." Zyne aanſpraak
werdt, beleefd en eerbiedig, beantwoord (k).

en aan de Bondgenooten, op de Haag-
Wat laater, begaf zyne Majeſteit zig naar
de byeenkomſt der Bondgenooten in den Haa-
ge, die nu, met meer luiſter, geopend werdt,
doordien de Markgraaf van Gaſtanaga, Land-
voogd

(k) Zie Europ. Merc. Jan. — Decemb. 1691. bl. 147-149.

voogd der Spaansche Nederlanden, de Keur- 1691.
vorsten van Beieren en Brandenburg, de ...sche by-
Hertog van Brunswyk-Wolfembuttel, de een-
Landgraaf van Hessen-Kassel, en een aanzien- komst.
lyk getal van andere Duitsche Vorsten zig ook, in persoon, derwaards begeven hadden (*l*). Koning Willem, in deeze byeenkomst verschynende, wees aan „ dat het blykbaar „ gevaar, waarin de Bondgenooten zig thans „ bevonden, klaarlyk toonde, welke missla- „ gen zy, te vooren, begaan hadden. Hy „ behoefde dan, zeide hy, niet veele redenen „ te gebruiken, om hen te doen zien, dat zy, „ voortaan, beter' en gepaster' maatregels „ zouden moeten neemen. 't Was, in de om- „ standigheden, waarin men zig tegenwoor- „ dig bevondt, geen tyd meer van raadplee- „ gen, maar van uitvoeren. De vyand was „ meester van de voornaamste Sterkten, die „ ten voormuur voor de gemeene vryheid „ plagten te verstrekken. Haast zou hy zig „ al 't overige onderworpen hebben; zo de „ geest van verdeeldheid, traagheid en ei- „ genbaat langer heerschte, onder de Bond- „ genooten. Elk behoorde zig, in tegendeel, „ verzekerd te houden, dat zyn byzonder „ belang onder het algemeen belang begree- „ pen ware. Ook hadt men te doen met ee- „ nen magtigen vyand, die geschaapen stondt, „ Steden en Volken te doen zwigten voor 't „ geweld zyner wapenen. En 't was ydelheid, „ geroep en klagten en nutteloose aantuigin-

„ gen

(*l*) *Zie* Europ. Merc. *Jan.* — *Maart* 1691. *bl.* 151, 186.

1691. „ gen te doen tegen blykbaare onregtvaar-
„ digheid. Niet de besluiten van eenen on-
„ vrugtbaaren Ryksdag, niet de ongegronde
„ hoop van deezen of genen Staatsdienaar;
„ maar krygsknegten, magtige Legers en ee-
„ ne spoedige en naauwe vereeniging van al-
„ le de kragten der Bondgenooten moesten
„ hier 't werk uitvoeren. En deeze kragten
„ moest men, zonder uitstel, tegen den vyand
„ te velde brengen, zo men zynen overwin-
„ ningen paalen stellen, en hem de vryheid
„ van Europa, welke hy reeds onder 't juk
„ hieldt, uit de handen wringen wilde. Wat
„ hem, Koning van Groot-Britanje, aanging;
„ hy wilde zyn aanzien, magt en persoon
„ niet spaaren, om met hen, tot zulk een regt-
„ vaardig en noodzaakelyk einde, mede te
„ werken. In de aanstaande Lente, zou men
„ hem, aan het hoofd van de vereenigde Le-
„ gers, zyn Koningklyk woord, welk hy hun
„ thans plegtiglyk gaf, zien waar maaken (*m*)."

De Bondgenooten besluiten eene aanzienlyke magt op de been te brengen.

Men wil, dat 's Konings redenen zo veel indruks maakten op de gemoeden der Bondgenooten, dat men besloot, tweehonderd twee- en twintigduizend man te velde te brengen, tegen Frankryk. Van deeze manschap, beloofde de Keizer twintigduizend man te zullen leveren: Groot-Britanje twintigduizend: Spanje ook twintigduizend, in de Nederlanden alleen: de Vereenigde Gewesten vyfendertigduizend: de Hertog van Savoje, met Milaan, twintigduizend: de Keurvorst van Beieren agttien-

(*m*) Tindal *Vol.* II. [*of* XVII.] *p.* 122.

tienduizend: de Keurvorst van Saxen twaalfduizend: de Keurvorst van Brandenburg twintigduizend: de Keurvorst van de Palts vierduizend: de Landgraaf van Hessen agtduizend: de Zwabische en Frankische Kreitsen tienduizend: de Hertog van Wurtemberg zesduizend: de Prins Bisschop van Luik zesduizend: de Bisschop van Munster zevenduizend en de Hertogen van Lunenburg zestienduizend. Doch Groot-Britanje en de Vereenigde Gewesten moesten een goed getal deezer troepen betaalen; welken de Duitsche Vorsten, niet zonder daarvoor merkelyke onderstandgelden genooten te hebben, hadden willen op de been brengen. Deeze twee Mogendheden droegen, derhalve, den meesten last van den oorlog (n). De Staaten hadden, daarenboven, sedert het jaar 1688, een Regement Paarden van George Willem, Hertoge van Brunswyk-Lunenburg, in dienst gehad (o). En in Bloeimaand deezes jaars 1691, kwamenze met Rudolf Augustus en Antoni Ulrich, Hertogen van Brunswyk-Lunenburg Wolfembuttel, overeen, dat deezen een Regement te paarde en twee Regementen te voet in hun nen dienst zouden laaten. Ten deezen zelfden tyde, tradt Anselmus Franciskus, Keurvorst van Ments, ook in 't Groot Verbond (p).

1691.

Verdrag met de Hertogen van Brunswyk Wolfembuttel.

III. De Franschen belegeren

Doch terwyl men, in den Haage, raad pleegden op het wederstaan van Frankryk, en ter-

(n) TINDAL *Vol.* II. [*of* XVII.] *p.* 125.

(o) *Voiez* DU MONT *Corps Diplom. Tom.* VII. *P.* II. *p.* 242.

(p) *Voiez* DU MONT *Corps Diplom. Tom.* VII. *P.* II. *p.* 284.

1691. terwyl Koning Willem naar 't Loo getrokken was, om zig, eenige dagen, met de jagt te verlustigen, was de Markgraaf van Bouflers, aan 't hoofd van 't Fransche Leger, in 't veld verscheenen, en hadt Bergen in Henegouwen berend, op den vyftienden van Lentemaand. De *Prins van Bergues* voerde, hier, het bevel over de bezetting, die uit zesduizend man, meest Duitsche troepen, gerekend werdt te bestaan. Zes dagen hierna, kwam de Koning van Frankryk zelf in 't Leger voor Bergen. De arbeid aan de Loopgraaven en aan 't droog maaken der moerassen om de Stad werdt, sedert, wakkerlyk, voortgezet. De belegerden deeden hun best ook, door menigen uitval, om den vyand, in 't voortzetten der nadernissen, te hinderen. Doch, op den eersten van Grasmaand, hadt hy de graft gevuld gekreegen van een onvolmaakt hoornwerk aan de zuidzyde der Stad, omtrent de Barlaimontsche Poort. Hier werdt, heviglyk, storm geloopen: en schoon de belegerden den vyand, rustiglyk, afsloegen, gelukte het deezen egter, eindelyk, post te vatten op het hoornwerk. Koning Willem was naauwlyks op het Loo gekomen, of de tyding van het beleg van Bergen riep hem, van daar, te rug naar den Haage. Het Leger der Bondgenooten was bezig, om byeen te trekken, te Halle in Brabant, tusschen Brussel en Bergen: en Koning Willem scheen besloten te hebben, om zig, aan 't hoofd van het zelve, te stellen, en Bergen te ontzetten. Hy zondt egter den Prins van Waldek vooruit naar Halle, daar hy zyne

Bergen in Henegouwen.

ne

ne Majesteit moest afwagten. In 't Leger voor Bergen, kreeg men haast tyding van 's Konings voorneemen, en zette, hierom, het beleg sterker voort. Men schoot niet slegts hevig op de Stad; waar wierp 'er ook een groot getal van bomben in, die zwaare schade, aan huizen en kerken, veroorzaakten. Koning Willem, den Prinse van Waldek kort gevolgd zynde, kwam, den vierden van Grasmaand, te Halle, by 't Leger, welk op vyftigduizend man begroot werdt. Doch hy was genoodzaakt, te toeven tot den elfden, by gebrek van wagens en karren, tot het vervoeren van 't krygsgereedschap en de pakkaadje: welken de Spaanschen verzuimd hadden, by tyds, te bezorgen. De belegerde Stad werdt, midlerwyl, zo hevig aangetast, dat de burgers, door de Priesters gaande gemaakt, op de been raakten, en den Bevelhebber het overgeeven der Stad afvergden. Vergeefs, hieldt hy hun voor, dat het ontzet voor de deur, en de Stad ligtelyk, agt of tien dagen, te houden was. Zy dreigden, eindelyk, de Poorten te zullen openen, en hem en de bezetting den vyand te zullen overleveren. Hy werdt dan gedwongen, te gedoogen, dat men de trom sloeg, om in besprek te komen, op den agtsten, des avonds. De Brigadier Fagel, Kolonel over een Staatsch Regement, welk in Bergen lag, hadt zyn best ook gedaan, om de burgery van gedagten te doen veranderen: doch zyne poogingen waren vrugteloos geweest. De Bevelhebber, nog al hoopende op ontzet, begeerde, toen men nu in besprek getreden

1691.

1691. was, tien dagen tyds om uit te trekken; doch men wilde hem slegts twee dagen toestaan. De Stad werdt dan overgegeven op den zelfden agtsten van Grasmaand. De bezetting, alle krygseer bedongen hebbende, trok, op den tienden, ter Vestinge uit. Koning Willem kreeg, terstond, de tyding van 't Verdrag, waarby Bergen zig opgegeven hadt, en, geene kans ziende, om de Stad, voor den tienden, te ontzetten, deedt hy 't Leger wederom scheiden, en keerde te rug naar den Haage, daar hy nog eenige dagen vertoefde: waarna hy de reis naar Engeland aannam. Hy liep, den drie-entwintigsten, uit de Maaze, in zee, en was den volgenden dag reeds te Londen (*q*). Eenige weeken na 't veroveren van Bergen, toogen de Franschen naar Halle, daar zy de Vestingwerken, welken de Bondgenooten aan deeze Stad hadden begonnen te maaken, slegten deeden (*r*).

De Stad gaat over, by Verdrag.

Halle wordt geslegt.

De Legers trekken wederom te velde.

Koning Willem vertoefde geene drie weeken in Engeland. Hy stak, den elfden van Bloeimaand, wederom, uit Harwich, in zee, kwam, den volgenden dag, in de Maaze, en nog voor middernagt in den Haage aan (*s*). Van hier, deedt hy een togtje naar 't Loo, de Graaven van Solms en van Marlborough voor-

(*q*) BURNET *Vol.* II. *p.* 76. TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 127-130. Brieven, Verhaalen *enz. in de* Europ. Merc. *April — Juny* 1691. *bl.* 4-31, 37. FEUQUIERES Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* I. *p.* 466.

(*r*) DANIEL Journ. *p.* CLXIJ. Europ Merc. *April — Juny* 1691. *bl.* 116.

(*s*) Europ. Merc. *April — Juny* 1691. *bl.* 86, 117. TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 160.

vooruit zendende, om alles, tegen zyne aankomst in 't Leger, gereed te maaken. Ook kwam hy, den tweeden van Zomermaand, in 't Leger, welk toen, twee uuren boven Brussel, byeengetrokken was, en dagelyks aanwies in getal. De Maarschalk van Luxemburg, die, na 't vertrek des Konings van Frankryk, over 't vyandelyk Leger geboodt, hadt zig by Enguien nedergeslaagen. De twee Legers trokken, sedert, van de eene Legerplaats naar de andere, zonder dat 'er iet voorviel van belang. Alleenlyk, hadden de Franschen, onder den Markgraave van Bouflers, Luik, door bombardeeren, zoeken te dwingen tot de overgaave. Doch eenige manschap uit het vereenigd Leger, en eenig Duitsch Krygsvolk ontzetteden de Stad. De Koning van Groot-Britanje zogt, midlerwyl, onder het heen en weder trekken, den Hertog van Luxemburg uit te lokken, tot eenen veldslag; doch deeze hadt, meent men, stipten last, om 't Leger niet te waagen, zo 't gevegt maar eenigszins ontweeken kon worden. Ook gedoogde de gesteldheid der Landstreeke niet, dat men hem, zyns ondanks, noodzaakte tot slaan. Een beleg te onderneemen, en daardoor den vyand te verpligten, om zyn voordeel te verlaaten, was, insgelyks, ondoenlyk, alzo de Spaanschen geene zorg gedraagen hadden, om magazynen op te regten, en de voorraad rondsom de Steden meest verteerd was. De Hertog van Luxemburg hadt, ondertusschen, ook groote reden, om den slag te schuwen; alzo de Bondgenooten, zo hy de

1691.

De Franschen bombardeeren Luik.

De Franschen ontwyken den veldslag.

1691. neêrlaag gekreegen hadt, tot voor de wallen van Parys, zouden hebben konnen doordringen. De Zomer verliep, derhalve, zonder dat 'er iet van belang voorviel. Koning Willem verliet het Leger, welk toen by Aath lag, op den zeventienden van Herfstmaand, na dat hy de Vestingwerken van Beaumont hadt doen slegten. Hy begaf zig eerst naar Breda, en toen naar 't Loo, daar hy zig nog eenige dagen ophieldt. De Prins van Waldek, nu 't opperbevel over 't Leger in handen hebbende, was, terstond na 's Konings vertrek, opgebroken; van zins, om zig te Cambron, tusschen de beek van Leuze en die van Catoire, neder te slaan. Van dit voorneemen kreeg men haast berigt in 't Fransche Leger, welk ook, terstond, op weg sloeg. De regter vleugel van 't Leger der Bondgenooten, en 't grootste gedeelte der paarden van de linker vleugel was reeds tusschen de twee beeken gekomen, toen Luxemburg de troepen van 's Konings Huis en een goed getal paarden deedt aanvallen op de agterhoede van 't Leger onder den Prinse van Waldek. De optogt der Franschen was voor de Bondgenooten bedekt gebleeven, ter oorzaake van eene dikke mist. Zy werden, derhalve, onverhoeds, aangetast, op den negentienden van Herfstmaand. De *Graaf van Tilly*, die de agterhoede geboodt, stelde zig egter wakkerlyk te weer; doch de Fransche ruitery bragt hem haast in wanorde. De Generaals Ouwerkerk en Obdam, die het beekje reeds waren overgetrokken, keerden, hierop, met eenige manschap, te

dien de Bondgenooten zogten.

Gevegt by Leuze.

te rug, om Tilly te ondersteunen. Toen werdt 'er hevig gevogten, van wederzyde, totdat de versche manschap onder Ouwerkerk en Obdam ook aan 't wyken gebragt werdt. Doch Ouwerkerk deedt de ruitery stand houden, en viel, op nieuws, aan op den vyand, die, bedugt voor het keeren van 't voetvolk der Bondgenooten, en niet gezind om den slag algemeen te maaken, besloot, af te trekken: 't welk egter, in haast en wanorde, geschiedde. Zodanig een' uitslag hadt het gevegt by Leuze, waartoe, zo sommigen meenen, de onvoorzigtige optogt van den Prinse van Waldek gelegenheid gegeven hadt. Men wil, dat 'er, van de zyde der Bondgenooten, omtrent duizend, van de Fransche zyde, omtrent vyfhonderd man, in dit gevegt, gesneuveld zyn (*t*). Doch de Franschen begrooten het getal hunner dooden en gekwetsten op niet meer dan vierhonderd (*u*). Hiermede eindigde de veldtogt, in de Spaansche Nederlanden: waarin Koning Willem, schoon hy 't jongste gevegt niet bywoonde, egter, meer dan eens, gevaar zyns leevens geloopen hadt. Onder anderen, hadden de Franschen eens een stuk geschut zo net weeten te stellen op een' boom, waaronder zyne Majesteit zig bevondt, dat de boom geveld werdt, een oogenblik na dat de Koning van plaats veranderd was. Ook hadt 1691.

(*t*) Letters *of* Mr. John Pulteney. *MSS.* *in* TINDALS *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 194-198. Brieven en Verh. *in de* Europ. Merc. *July—Sept.* 1691. *bl.* 173-188. FEUQUIERES Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* I. *p.* 416. *Tom.* II. *p.* 72.

(*u*) DANIEL Journal, *p.* CLXIJ.

1691. Gevaar van brand, in een' wagen met bombem. hadt de vyand iemant omgekogt, om een' wagen met bomben in 't Leger der Bondgenooten aan brand te steeken en te doen springen: 't welk, zo 't gebeurd ware, groote ontsteltenis en verwarring veroorzaakt, en den Franschen gelegenheid gegeven zou hebben, om de Bondgenooten, met voordeel, aan te tasten. Doch men ontdekte 't vuur nog in tyds op den wagen, die uit het magazyn gesleept werdt; waardoor de schade klein viel (v). In 't eerst, meende men, dat de brand in den wagen, niet door verraad, maar by ongeluk, of door onvoorzigtigheid, veroorzaakt was geweest. Doch men bevondt, naderhand, dat 'er een Franschman handdaadig aan was. Hy werdt gevonnist, om, half geworgd zynde, verbrand te worden (w). Koning Willem keert naar Engeland. Koning Willem, in Wynmaand, van 't Loo, in den Haage gekomen zynde, deedt, voor zyn vertrek naar Engeland, den Staat van oorloge, voor het volgende jaar, opmaaken door den Raad van Staate; stak, den agtentwintigsten, uit de Maaze, in zee; landde, den volgenden dag, te Margate, in Kent, en kwam, nog dien zelfden avond, te Londen te rug (x). Het Leger onder den Prinse van Waldek sloeg zig, na 't gevegt by Leuze, neder te Cambron: dat der Franschen, by Harlebeek. Hier bleevenze leggen tot in Wynmaand; in 't begin van welke, de Hertog De Le- van

(v) Tindal *Vol.* II. [or XVII.] *p.* 198, 199.
(w) Europ. Merc. *July — Sept.* 1691. *bl.* 127, 128.
(x) Tindal *Vol.* II. [or XVII.] *p.* 218. Europ. Merc. *Octob.* — *Decemb.* 1691. *bl.* 58, 65.

KORNELIS TROMP,

GRAAF, RIDDER, BARONET,

Luitenant-Admiraal-Generaal

van Holland en Westfriesland.

A. Schouman del. naar 't Origineel by den Heer Burgem. G. van Kinschot te Delft. *J. Houbraken fec.*

Is. Tirion excudit.

van Luxemburg de Winterlegeringen betrok. 1691.
De Prins van Waldek deedt toen het Leger der Bondgenooten ook scheiden, op den zeventienden. De meeste troepen werden, in de Spaansche Steden en in Luikerland, de Engelschen in Breda, Bergen op Zoom en 's Hertogebosch gelegd (y).

gers scheiden.

IV. Staat des oorlogs ter zee.

Ter zee, scheenen de Franschen, zo wel als te lande, voorgenomen te hebben, dit jaar, geenen slag te waagen. De Staaten hadden, om zig te beter van bootsvolk te konnen voorzien, in Louwmaand, de vaart naar Groenland en naar 't Westen en Oosten verbooden (z). Ook hadt Koning Willem, in den Haage zynde, te wege gebragt, dat het opperbevel over 's Lands Vloote, voor den aanstaanden togt, den Luitenant-Admiraal Tromp was opgedraagen: doch deeze overleedt te Amsterdam, na eene kwynende ziekte, op den negenentwintigsten van Bloeimaand; wordende, weinige dagen laater, te Delft, in de Grafstede zyns Vaders, bygezet (a). De wederzydsche Vlooten raakten, dit jaar, in geen gevegt. De Franschen hadden 't inzonderheid gemunt, op het veroveren der Engelsche en Nederlandsche Koopvaardyvloote, die, in den Zomer, van Smirna verwagt werdt; en kruisten lang, langs de Iersche kusten. De vereenigde Oorlogsvlooten bevonden zig ook hieromtrent, tot bescher-

De Luitenant-Admiraal Tromp sterft.

Aanslag der Franschen op de Smirnasche Koopvaardyvloote.

(y) Europ. Merc. *Octob.* — *Decemb.* 1691. *bl.* 51.
(z) Groot Placaatb. IV. *Deel*, *bl.* 212, 236.
(a) Europ. Merc. *Jan.* — *Maart* 1691. *bl.* 151. *April* — *Juny* 1691. *bl.* 121, 174.

1691. ſcherming der Koopvaardye, en om de Franſchen uit te lokken tot eenen zeeſlag. De Smirnaſche Vloot, midlerwyl, door tegenwind, eenige weeken langer dan men gedagt hadt, op zee, geſukkeld hebbende, liep, onder 't geleide van vyftien Oorlogsſchepen, op den dertienden van Hooimaand, in de baai van Kingſale, in Ierland, zonder de vyandlyke Vloot, die, nogtans, weinige dagen eerder, op deeze hoogte, geweeſt was, te hebben aangetroffen. De vereenigde Vlooten, onder de Admiraalen Ruſſel en Almonde, geen naarrigt van de Smirnaſche ſchepen hebbende konnen bekomen, waren, ten deezen tyde, ook verre van Kingſale. Men ſtelde egter nu orde, om de Koopvaardyvloot van Kingſale af te haalen, en naar huis te geleiden: gelyk geſchiedde. De Hollandſche Smirnaasvaarders, zesentwintig zeilen ſterk, kwamen, op den derden en vierden van Oogſtmaand, onder 't geleide van eenige Oorlogsſchepen, behouden in Texel binnen. 't Beſchermen der Koopvaardye was, derhalve, de eenige nuttigheid, die de Staaten thans trokken van hunne Vloote. De Franſchen waren tot geenen zeeſlag te krygen (*b*). Ook viel 'er verder niets byzonders voor, te water. Alleenlyk, was een Staatſch Oorlogsſchip, op 't einde van Grasmaand, omtrent Kaap S. Vincent, ſlaags geweeſt met twee Kaa-

die behouden t'huis komt.

Gevegt met twee Algierſche Kaapers.

(*b*) Sommier Verbaal en Krygsr. Reſol. op de Vloote. *Juny — Aug.* 1691. *MSS.* TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 193, Europ. Merc. *July — Sept.* 1691. *bl.* 21, 130.

Kaapers van Algiers, daar men de Vrede met deezen Staat, sedert eenigen tyd, wederom verbroken hadt. De Turken waren wakkerlyk afgeslaagen: doch het Staatsche schip, ruim twintig dooden en gekwetsten gekreegen hebbende, en zwaar beschadigd geworden zynde door 't schieten, was, in 't begin van Bloeimaand, te Kadix ingeloopen, om zig te herstellen (c). De Fransche Kaaper, *Jan Bart*, voorheen, een slegte visscher te Duinkerken (d), deedt, ten deezen tyde, den Nederlandschen Koopluiden merkelyke schade. Hy liep, in Hooimaand, met eenige schepen, uit de haven van Duinkerken, in zee, en tastte, op den tweeden van Oogstmaand, 's Lands Haringbuizen aan; van welken 'er agt of negen verbrand werden: na dat het Oorlogsschip, welk tot geleide der buizen diende, door den Ridder *de Forbin*, overmeesterd was. Tweehonderd andere buizen, hooger op leggende te visschen, bergden zig, by tyds, voor de Fransche Kaapers, in de havens van Engeland en Holland (e).

1691.

De Fransche Kaaper, Jan Bart, overvalt de Haringbuizen.

IV. Krygsbedryven in Ierland.

In Ierland, werdt de veldtogt deezes jaars, gelukkiglyk, begonnen en ten einde gebragt, door den Luitenant-Generaal *Baron van Ginkel*, die 't hoog bevel voerde over de Engelsche Krygsmagt. Hy verscheen, niet voor Zomermaand, in 't veld; maakte zig, terstond, meester van Ballymore, en sloeg, daarna,

(c) Europ Merc. *April — Juny* 1691. *bl.* 100.
(d) FORBIN Memoir. *Tom.* I. *p.* 326.
(e) Europ. Merc. *July — Sept.* 1691. *bl.* 71, 129. FORBIN Memoir. *Tom.* I. *p.* 314.

1691. na, 't beleg voor Athlone; welke Stad, stormenderhand, veroverd werdt, op den vyfden van Hooimaand. De Hertog van Wurtemberg en de Graaf van Nassau-Saarbrugge hadden zig, in deeze gelegenheid, wakkerlyk, gekweeten. Saint Ruth, die 't Fransche en Iersche Leger geboodt, hadt geene kans gezien, om Athlone te ontzetten. Ginkel trok, daarna, aan op den vyand, die by 't Kasteel Agrim gelegerd was. Hier viel, op den twee-entwintigsten, een bloedig gevegt voor. De vyandlyke ruitery werdt, na twee uuren vegtens, geheellyk in wanorde gebragt, en op de vlugt gejaagd. Het voetvolk volgde, wykende naar de hoogte van Kikommondon, daar het, te vooren, gelegerd geweest was. De zege verklaarde zig t'eenemaal voor den Generaal Ginkel, die, nogtans, een groot deel der eere gaf aan *Rouvigny*, en aan de Fransche Protestantsche Ruitery, welke een gedeelte zyns Legers uitmaakte. De vyanden zelven rekenden, dat zy drie- of vierduizend man, onder welken Saint Ruth zelf was, in deezen slag, verlooren hadden (*f*). 't Gevolg van den zelven was het bemagtigen van Gallowai en Limerik: waarmede de Iersche kryg een einde nam (*g*). In Wynmaand des jaars 1692, werden Koning Willem en Koningin Maria, door het Parlement van Ierland, voor Koning

(*f*) Missiven *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{10}{20}$ *Maart* $\frac{21}{31}$ *July* 1691. *MSS.* DANIEL Journ. *p* CLXIIJ.

(*g*) Missiven *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{18}{22}$ *Octob.* 1691. *MS.*

ning en Koningin van dit Ryk, erkend en verklaard. De Baron van Ginkel, aan wiens beleid en moed de onderwerping van Ierland, grootendeels, toegefchreeven werdt, was, ondertusschen, door Koning Willem, verheeven tot *Graaf van Athlone* en *Baron van Agrim*. Ook werden hem, door het Parlement van Ierland, eenige Landeryen toegeweezen; hoewel hem het regt tot deeze gifte, naderhand, betwist werdt. Rouvigny werdt *Graaf van Gallowai* (*h*). 1691.

VI. Veldtogt in Duitschland.

De veldtogt aan den Ryn flaagde beter voor de Franschen; schoon 'er niet veel voorviel van belang (*i*). Zy zogten zig, eerst, door verraad, meester te maaken van Ments; doch de toeleg werdt tydig ontdekt. Toen, bemagtigden zy Altsheim, vyf of zes mylen boven Ments gelegen; vanwaar zy afweeken naar Kreutsnach. Het Keizerlyk Leger onder den Keurvorst van Saxen, van den anderen kant, by Manheim, over den Ryn getrokken zynde, werdt, door de Franschen, die, by Filipsburg, over den zelfden stroom naar de regter zyde toogen, genoodzaakt, te rug te keeren: 't welk nogtans zo spoedig niet geschieden kon, of de Franschen hadden zig reeds meester gemaakt van Pfortzheim, in het Markgraafschap van Baden-Durlach. De verovering deezer Stad gaf hun gelegenheid, om het Hertogdom Wurtemberg onder brand-

(*h*) BURNET *Vol.* II *p.* 78—82 TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 160—190, 336. Europ. Merc. *July*—*Sept.* 1691. *bl.* 3—23, 111—114, 135—141. *Octob.*—*Dec.* 1691. *bl.* 3—10.

(*i*) DANIEL Journal, *p.* CLXIV.

1691. brandſchatting te zetten. Met het bemagtigen van Pfortzheim en van nog eene Plaats in deezen oord, en met het ſtroopen door 't platte Land van Gulik, beſlooten de Franſchen den tegenwoordigen veldtogt in Duitſchland. De Keizerſchen voerden minder uit, ter oorzaake van de dood des Keurvorſts van Saxen, die, op den twee-entwintigſten van Herfſtmaand deezes jaars, voorgevallen was (*k*).

Krygsbedryven in Hongarye.

Maar in Hongarye gingen de zaaken des Keizers voorſpoediger. De Turken werden, in Oogſtmaand, by Salankemen, geſlaagen, door den Prinſe Lodewyk van Baden, en verlooren, zo men wil, wel vyfentwintigduizend man, op het ſlagveld. De Keizerſchen lieten 'er omtrent agtduizend. 't Zou Leopold toen ligt gevallen hebben, vrede te maaken met den Sultan, waarover men, eenen tyd lang, gehandeld hadt. Doch hy hadt beſlooten, zig van gantſch Zevenbergen meeſter te maaken, en ondernam, kort hierna, 't beleg of de blokkeering van Groot-Waradyn; welk niet voor de volgende Lente overging. Ook oordeelde de Keizer, dat hy, na 't onderbrengen van Ierland, door de Engelſche wapenen, den kryg tegen Frankryk wel op Koning Willem, de Staaten der Vereenigde Geweſten en de verdere Proteſtantſche Bondgenooten mogt laaten aankomen: 't welk hem te ſterker bewoog, tot het voortzetten des oor-

(*k*) TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 213. Europ. Merc. *April* — *Juny* 1691. *bl.* 148. *July* — *Sept.* 1691, *bl.* 122, 123, 159, 162.

oorlogs in Hongaryë. Men wil zelfs, dat hy geloof ſloeg aan zekere voorzegging, waarby hem de overmeeſtering van Konſtantinopole beloofd was. Ook verhaalt men, dat hy, zeer ingenomen tegen 't gene hy voor Ketterye hieldt, zig ligtelyk liet diets maaken, dat hy de Ketters alleen moeſt laaten oorloogen tegen Frankryk, om dat hy 'er dan altoos by won, wie van beide de partyen ook verliezen mogt (*l*). Doch op zulke vertellingen is luttel ſtaats te maaken. 1691.

Krygsbedryven in Katalonie.

De Hertog van Noailles, die 't Franſche Leger in Katalonie geboodt, zondt, in Hooimaand, een gedeelte van het zelve naar Certagne, om Urgel te belegeren. De bezetting deezer Plaatſe beſtondt uit vyftienhonderd man, die zig egter, agt dagen na 't openen der loopgraven, krygsgevangen overgaf. Het Hof van Madrid ſchikte, hierop, den Hertoge van Medina Sidonia, die over de Spaanſche troepen in deezen oord bevel voerde, merkelyken onderſtand toe. Doch de Spaanſche Veldoverſte, opgetrokken om Prato Melo aan te taſten, hadt de ſpyt van zyn meeſte manſchap te zien verloopen. Ter zee, gelukte het den Spanjaarden niet beter dan te lande. Zy konden niet beletten, dat de Maarſchalk d'Eſtrées, in Oogſtmaand, Barcelona en Alikante bombardeerde: waardoor deeze twee Steden veel ſchade leeden (*m*).

't Be-

(*l*) BURNET *Vol.* II. *p.* 82, 83. Letters of the Lord Pagett in TINDALS *Vol.* II. [*or* XVII] *p.* 214, 215.

(*m*) DANIEL Journ. *p.* CLXIII, CLXIV. TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 200.

1691.

VII. De Staaten ondersteunen den Hertog van Savoje met geld.

't Begin van den veldtogt in Italie was niet minder nadeelig voor de Bondgenooten geweest. De Staaten, te vooren, beloofd hebbende, den Hertog van Savoje, slegts voor zes maanden, met tienduizend kroonen ter maand te ondersteunen, beloofden hem nu, in Bloeimaand, deezen zelfden onderstand, zo lang de tegenwoordige oorlog duuren zou (n). De Koning van Groot-Britanje deedt hem gelyke belofte. Doch de Hertog trok kleine nuttigheid van de penningen, die Koning Willem en de Staaten opbragten; welken, in plaats van gebruik te worden tot betaalinge van eenige regementen Fransche vlugtelingen en Dalluiden, door hen, die 'er 't bewind over hadden, tot gantsch andere einden, besteed werden. Hierdoor, werden de zaaken des Hertogs van Savoje vry wat te rugge gezet.

De Franschen veroveren verscheiden Plaatsen in Piemont.

De Catinat, vroeg in 't veld verscheenen zynde, bemagtigde Villa Franka, en de Sterkten Montalban en S. Auspicio. Nica zelf ging aan hem over, by verdrag, op den zesentwintigsten van Lentemaand. 't Kasteel verdedigde zig, nog eenige dagen; doch werdt zo vinnig aangetast, door de Franschen, dat het, op den tweeden van Grasmaand, ook een eerlyk verdrag sloot met den vyand. Terstond na 't overgaan deezer Plaatse, toog *François Eugenius*, *Prins van Savoje*, Zoon van Eugenius Maurits, Graaf van Soissons, naar 't Weener-Hof, om onderstand. De Her-

(n) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 288.

Hertog zelf begaf zig, ten zelfden einde, naar Milaan. Doch de Spaanschen en Duitschen kwamen traaglyk tot een besluit, om zig de zaaken van Italie, met ernst, aan te trekken. De Catinat bemagtigde, ondertusschen, de eene Plaats na de andere. Villana en Carmagnola vielen hem, in Bloei- en Zomermaand, in handen. Koning Willem en de Staaten, de zaaken des Hertogs van Savoje, met leedwezen, ziende te rugge loopen, vonden raadzaam, eenige bedreeven' Krygsoversten naar Piemont te zenden, die ook last hadden, om zorg te draagen, dat de onderstandgelden deezer twee Mogendheden behoorlyk besteed werden. De *Hertog van Schomberg*, een deezer Legerhoofden en Zoon van den gewezen Maarschalk, die in Ierland gesneuveld was, op den agttienden van Zomermaand, te Turin zynde aangekomen, vondt de zaaken zeer wanhoopig. Coni was belegerd, door den *Markgraave van Feuquieres. La Hoguette* hadt de toegangen naar de Valeie van Aosta bemagtigd; waardoor hem de weg naar Vercelli en 't Milaneesche open stondt. Turin werdt met eene bombardeering gedreigd, en 't Hof hadt zig reeds van daar begeven naar Vercelli; daar men veiliger dagt te zyn. De Hertog van Savoje lag, met zyn klein Leger, agter de hoogte van Montcallier, zonder iet te onderneemen. Doch de komst van Schomberg bragt beweeging in 't Leger. Hy riedt den Hertog, Catinat aan te tasten, en Coni van voorraad te voorzien. 't Laatste werdt ondernomen, door Prins Eugenius, die, op den

1691.

Prins Eugenius noodzaakt

1691.

de Franschen Coni te verlaaten.

den togt derwaards, zo veel versterking van manschap ontving, dat de Franschen te raade werden, 't beleg der Stad op te breeken, met zo veel spoed, dat zy eenig geschut en krygsbehoeften agterlieten. Men wil, dat dit beleg, tegen den zin van Catinat, op uitdrukkelyk bevel van de Louvois, ondernomen geweest was. Zo dra was 't beleg van Coni niet opgebroken, of la Hoguette verliet de Valeie van Aosta; en Catinat, die by Carignan lag, week naar Villa nova d'Asti, Feuquieres, met tweeduizend man, afzendende naar Cazal, tot versterking der Fransche bezettinge aldaar. Schomberg, daarna, orde gesteld hebbende op de voldoening van 't Krygsvolk, welk, uit de Engelsche en Staatsche onderstandgelden, betaald werdt; en het Leger des Hertogs van Savoje versterkt geworden zynde, met agttienduizend man Duitsche troepen onder den Keurvorst van Beieren, werden de Franschen, wel haast, genoodzaakt, over de Po te rug te trekken, zonder dat Catinat zig liet inwikkelen, in eenen veldslag. Men besloot dan, eenigen der verlooren' Plaatsen aan te tasten. Prins Eugenius sloeg het beleg voor Carmagnola, op den zevenentwintigsten van Herfstmaand, en bemagtigde de Stad, in elf dagen tyds. De *Markgraaf van Hocquincourt*, die over eenige Fransche manschap in Savoje geboodt, hadt, ten zelfden tyde, 't beleg geslaagen voor Montmelian, welk, door de Stad, maar weinige dagen; doch door 't Kasteel, tot in Wintermaand, doorgestaan werdt. De Bondgenooten besloo-

Hy herwint Carmagnola.

Montmelian veroverd door de Franschen.

ten, terstond, vyftienduizend man, door de Valeie van Aosta, te zenden, om Montmelian te ontzetten. Doch zy veranderden, sedert, van gedagten, en ontbooden deeze manschap te rug, om, met dezelve, Catinat aan te tasten, in zyne verschansingen. Maar toen dit niet voortging, werdt 'er Carmagnola mede bedwongen. Catinat verliet, midlerwyl, Fossano, Savillana en Salusses, wykende naar Pignerol, daar hy de tyding kreeg, dat de Piemonteesche Dalluiden, geholpen door eenen hoop Fransche vlugtelingen, hem drieduizend man, gezonden om hunne Valeien te verwoesten, hadden afgeslaagen. Hy begaf zig, sedert, naar 't Leger voor 't Kasteel van Montmelian; dat, geen ontzet te gemoet ziende, zig, eindelyk, op den eenentwintigsten van Wintermaand, overgaf. De veldtogt in Italie werdt hiermede beslooten. De verandering, die het verlaaten vau Coni, in de zaaken der Bondgenooten, te wege hadt gebragt, hadt merkelyken invloed gehad op de verkiezing van eenen nieuwen Paus, zynde Alexander den VIII, op den eersten van Sprokkelmaand deezes jaars, overleeden. 't Conclave hadt tot geen besluit konnen komen, zo lang de Fransche wapenen voorspoedig waren, in Piemont. Doch na 't opbreeken van 't beleg van Coni, vereenigden de Keizerschen en Spaanschen zig, in weêrwil van den Kardinaal d'Estrées, een' Franschman, om den Kardinaal Pignatelli, een' Napolitaan, te verkiezen tot Paus, die den naam

1691.

Innocent de XII. wordt Paus.

1691. naam van *Innocent den XII.* aannam (o).

VIII. De Keurvorst van Beieren wordt Landvoogd der Spaansche Nederlanden.

Maximiliaan Emmanuel, Keurvorst van Beieren, wiens togt naar Piemont zo merkelyke verandering te wege gebragt hadt, in de zaaken des Hertogs van Savoje, werdt, in Wintermaand deezes jaars, door den Koning van Spanje, aangesteld tot algemeenen Landvoogd zyner Nederlanden, in de plaats van den Markgraave van Gastanaga. Hy kwam, eerst in Lentemaand des volgenden jaars, te Brussel; en Gastanaga keerde, kort hierna, naar Spanje. (p). Karel de II., zyne Nederlanden ziende bloot gesteld voor de Fransche overmagt, was, al sedert lang, bedagt geweest, om de Regeering over dezelven in andere handen te stellen. Men wil, dat hy de Landvoogdy eerst aan Koning Willem aangebooden hadt; 't zy als Koning van Engeland, of als Stadhouder der meeste Vereenigde Gewesten; doch zyne Majesteit, dugtende, dat de Roomsche ingezetenen der Spaansche Nederlanden zig niet zouden weeten te vlyen onder eene Protestantsche Regeering, zou deeze aanbieding van de hand geweezen, en het Spaansche Hof den Keurvorst van Beieren voorgeslaagen hebben; die, oorlogszugtig van aart, zig zou konnen ge-

(o) BURNET *Vol.* II. *p.* 72. DANIEL Journal, *p.* CLXI, CLXII. TINDAL *Vol.* II. [of XVII.] *p.* 200—213. Europ. Merc. *Jan.* — *Maart* 1691. *bl.* 30—32, 77, 91—94, 168—171, 183. *April*—*Juny* 1691. *bl.* 51—59, 135—141. *July*—*Sept.* 1691. *bl.* 30, 35—39, 105—111. *Oct.*—*Decemb.* 1691. *bl.* 18—29, 95—98, 150—158.

(p) Europ. Merc. *Oct.* — *Decemb.* 1691. *bl.* 185. *Jan.* — *Maart* 1692. *bl.* 186. *April* — *Juny* 1692. *bl.* 78.

gedugt maaken in de Spaansche Nederlanden, daar de voornaamste stoel des oorlogs stondt te zyn. Ook kon hy deeze Gewesten, uit zyn Keurvorstendom, voorzien van geld en manschap. Eindelyk, hadt hy, van wege zynen Gemaalinne, eene Dogter des Keizers en der Keizerinne Margareet, Infante van Spanje, ook eenig uitzigt op de opvolging in de Spaansche heerschappye, zo Karel de II., gelyk te wagten was, zonder kinderen overleedt. Alle welke redenen den Keurvorst van Beieren bekwaamer dan iemant anders scheenen te maaken tot de Landvoogdye. Het Spaansche Hof gaf, hierom, gehoor aan den voorslag van Koning Willem; doch kon niet besluiten, om den Keurvorst de Landvoogdy aan te bieden: gelyk hy niet van zig verkrygen kon, ze te verzoeken. 't Werk haperde, derhalve, eenigen tyd, voor deeze zwaarigheid. Eindelyk, deedt de Keizer den eersten voorslag aan den Keurvorst, die den zelven, terstond, aannam (q). Hy hadt zig, in Grasmaand deezes jaars, reeds begeven in het Verbond, welk, in 't voorleeden jaar, tusschen Groot-Britanje en de Staaten, geslooten was (r). De Koning van Spanje hadt zynen Gezant, Colomma, in 't voorjaar, uit den Haage, naar Engeland gezonden, en *Don Francisco Bernardo de Quiros*, tot zynen buitengewoonen Gezant by de Staaten, benoemd. De Staaten

1691.

Gezantschap naar Spanje.

(q) BURNET *Vol.* II. *p.* 84. TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 217.
(r) Resol. Holl. 12 *April* 1691. *bl.* 319.

1691. ten vonden, daarentegen, op het einde deezes jaars, geraaden, den Heer van Citters, die zo lang Ambassadeur in Engeland geweest was, te zenden naar het Hof van Madrid (*s*); daar hy den Heere van Heemskerk opvolgde, van wien de Staaten zig, eerlang, bedienden, om de Vrede te bemiddelen, tusschen den Keizer en de Ottomannische Porte (*t*). De Ambassadeur van Citters bleef egter, na dat hy tot de Ambassade naar Spanje benoemd was, nog eenen geruimen tyd, in Engeland.

Gezant der Staaten in Zwitserland.

De Staaten hielden thans ook eenen buitengewoonen Gezant by de Zwitsersche Kantons, waartoe de Heer *Pieter Valkenier* verkooren was. Zyne voornaamste bezigheid bestondt, in het waarschuwen der Zwitsersche Regeeringe, tegen de aanslagen der Franschen, die zig, zo men meende, na 't bemagtigen van Savoje, ligtelyk, van Geneve of van Zwitserland zelf zouden konnen meester maaken. 't Oogmerk deezer waarschuwinge was, de Zwitsers te beweegen, om zig te voegen by de Bondgenooten, en de Franschen te helpen verdryven, uit Italie. Doch de Franschen, zig hieromtrent reeds genoeg vyanden gemaakt hebbende, gaven den Italiaanschen Mogendheden en den Zwitsers goede woorden, en bewoogen ze, daardoor, om stil te zitten. In Zwitserland, werdt, beide aan den Keizer en

(*s*) Secr. Resol. Holl. 18, 20 *Decemb.* 1691. V. *Deel*, *bl.* 485, 486. Europ. Merc. *Jan.* — *Maart* 1691. *bl.* 109. *Octob.* — *Dec.* 1691. *bl.* 188.
(*t*) Resol. Holl. 28 *Febr.* 1692. *bl.* 95.

en aan den Koning van Frankryk, werving toegestaan (*u*). 1691.

De Heer van Amerongen vertoefde nog, in zyn Gezantschap aan 't Hof van Deenemarke: alwaar 't hem, eindelyk, gelukte, te helpen sluiten een Verdrag van Koophandel by voorraad, tusschen den Koning van Groot-Britanje en de Staaten der Vereenigde Gewesten ter eener, en den Koning van Deenemarke ter anderer zyde. Het werdt, op den dertigsten van Zomermaand, te Koppenhagen, getekend, en behelsde „ dat de wederzydsche schepen en goederen, wegens aangedaane of voorgewende schade, niet zouden mogen bekommerd worden. Dat geene vyandelyke goederen, in Deensche schepen, zouden mogen gelaaden worden, om van de eene Fransche Haven naar de andere te worden vervoerd. Dat de Engelsche of Nederlandsche Oorlogsschepen, eenig Deensch schip ontmoetende, zig zouden gedraagen, naar het *twintigste* Lid van het Verdrag van Koophandel, tusschen de Kroone Zweeden en de Staaten der Vereenigde Nederlanden, opgeregt. Dat, tot voorkominge van lorrendraaijeryen, aan niemant, in Deenemarke, burgerbrieven verleend zouden worden, dan aan die, by eede, beloofden, ten minste tien jaaren agtereen, met hunne huisgezinnen, in dit Ryk, te zullen komen woonen. Dat alle kaaperyen, „ langs

IX. Verdrag van Koophandel met Deenemarke.

(*u*) Europ. Merc. *Jan.—Maart* 1691. *bl.* 39 *enz.* 178 *enz.* *April—Juny* 1691. *bl.* 73 *enz.*

1691. „ langs de Deensche kusten of in de Deensche baaijen en havens, geweerd zouden „ worden." By deeze punten, waren, tot opheldering van eenigen derzelven, nog eenige andere punten gevoegd (v). De Heer van Amerongen stierf, maar ruim drie maanden na het sluiten van dit Verdrag, te Koppenhagen, op den negenden van Wynmaand. Zyn Lyk werdt, te schepe, herwaards gevoerd, en in de Kerke der Heeerlykheid Amerongen, in 't Stigt van Utrecht, begraaven. Hy was de Vader van den Generaal van Ginkel, thans Graave van Athlone, van wiens krygsbedryven in Ierland wy, hiervoor, gewaagd hebben (w).

De Heer van Amerongen sterft.

Doch in dit jaar, waren, hier te Lande, nog andere luiden van naame overleeden. Wy hebben reeds gemeld van het afsterven van den Luitenant-Admiraal, Kornelis Tromp. De Luitenant-Generaal der Ruiterye van Weibnom overleedt ook, aan eene beroerte, in Sprokkelmaand, in den Haage. Hy was, schoon Roomsch-Katholyk, tot zynen dood toe, Bevelhebber van Breda geweest. Wat laater, stierf de Luitenant-Generaal Allua, die zig, op de jagt, door 't vallen van 't paard, gevaarlyk, in 't hoofd, bezeerd hadt (x). De Heer van Sommelsdyk, oudste Zoon van den gewezen Landvoogd van Suriname, en Majoor in 't Regement te paarde van den Graave

Dood van de Luitenants-Generaal van Weibnom en Allua.

en van den Heer van Sommelsdyk.

(v) Zie Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 1345. Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. P. II, *p.* 292.

(w) Europ. Merc. *Octob.* — *Decemb.* 1691. *bl.* 51, 137.

(x) Europ. Merc. *Jan.* — *Maart* 1691. *bl.* 165, 188.

ve van Flodroff, overleedt, in Slagtmaand, 1691.
aan de kinderpokjes (*y*). De Heerlykheid van Sommelsdyk verstierf, door zyn overlyden, op zynen broeder, den Heere van Chatillon.

X. Toerustingen ter zee en te lande, in de Vereenigde Gewesten.

In de Vereenigde Gewesten en in Engeland, was men, geduurende den Winter en het volgende voorjaar, vlytiglyk, bezig, om zig ter zee en te lande, toe te rusten. Koning Willem bereidde zig ook, om, by tyds, herwaards over te steeken, en den veldtogt in de Spaansche Nederlanden by te woonen. Doch voor zyn vertrek uit Engeland, ontblootte 1692.
hy, tot veeler verwondering, den Graaf van Marlborough van zyne meeste waardigheden.

Afgunst in Engeland omtrent de Nederlandsche Heeren.

't Gemeen maakte verscheiden' gissingen, over de oorzaaken deezer ongenade. Doch veelen meenden, dat de Graaf zyn ongeluk te wyten hadt, aan de vrymoedigheid, met welke, hy den Koning kennis hadt gegeven van het misnoegen, welk de Engelsche Grooten hadden opgevat, over de byzondere gunst, met welke zyne Majesteit bejegende een' of twee Nederlandsche Heeren: hy meende den Graaf van Portland en den Heer van Zuilestein (*z*), die, naderhand, Graaf van Rochefort werdt (*a*). Zeker is 't, ten minste, dat veele Engelschen, reeds in 't begin van Koning Willems Regeeringe (*b*), zulk een' argwaan

(*y*) Europ. Merc. *Octob.* — *Decemb.* 1691. *bl.* 137.
(*z*) TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 244.
(*a*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 68.
(*b*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 29. *c.* 3. *f.* 36. *c.* 4. *f.* 38. *c.* 2. *f.* 52. *c.* 4. *f.* 89. *c.* 3. *f.* 98. *c.* 4. *f.* 102. *c.* 3. *f.* 105. *c.* 4. *f.* 107. *c.* 3. *f.* 170. *c.* 3. *f.* 216. *c.* 2. *MS.*

1692. waan hadden opgevat tegen de Nederlanders, dat iemant, in 't Huis der Gemeenten, hoorende gewaagen van 't gevaar, welk de Engelschen van de Franschen en Ieren gedreigd werdt, vermaande „ dat men, hierby, ook „ niet vergeeten moest te zorgen tegen 't gevaar, welk men van de Nederlanders te „ dugten hadt (c)." Doch sommigen meenen, dat Marlboroughs ongenade aan andere oorzaaken moet toegeschreeven worden (d). Wat 'er van zy, de Graaf werdt, kort hierna, in den Tour gezet, en niet dan onder borgtogt van vier luiden van aanzien en vermogen geslaakt (e). Midlerwyl, was de Koning, op den vyftienden van Lentemaand, van Harwich, in zee gesteken naar Holland, verzeld door de Graaven van Portland en Athlone, en door verscheiden' andere Heeren. Hy landde, den volgenden dag, in de Oranje-Polder, en kwam, nog dien zelfden avond, in den Haage (f). Eenige dagen hierna, verscheen hy, in de Vergadering der algemeene Staaten, welken hy verklaarde, dat hy, orde op de „ zaaken zyns Koningkryks gesteld hebbende, ten spoedigste herwaards gekeerd was, „ om zyne bedieningen van Kapitein-Generaal, Admiraal en Stadhouder, wederom, „ waar te neemen. Dat hy, om den tegenwoordigen oorlog, door eene spoedige vrede, te doen eindigen, zo veele troepen, „ als

Zyne verklaaring aan de Staaten.

(c) Tindal Vol. I. [of XVI.] p. 379. Not. (1).
(d) Gedrag der Hertoginne van Marlborough. bl. 45.
(e) Tindal Vol. II. [of XVII.] p. 335.
(f) Tindal Vol. II. [of XVII.] p. 249.

„ als hy uit zyne Ryken missen kon, hadt „ doen inscheepen, naar de Nederlanden. „ Dat de Engelsche Vloot, reeds voor een „ gedeelte, in gereedheid gebragt was, en „ dat hy, met 's Hemelsch hulpe, eenen „ goeden uitslag verwagtte van de vereenig. „ de zeemagt van Groot-Britanje en de „ Staaten." Hierna, benoemde zyne Majesteit de hooge Bevelhebbers der Vloote van den Staat. Willem Bastiaansz. Scheepers werdt Luitenant-Admiraal, onder 't Kollegie op de Maaze. De Vice-Admiraal Filips van Almonde werdt Luitenant-Admiraal, onder 't Kollegie te Amsterdam; en de Graaf van Styrum werdt Luitenant-Admiraal, onder 't Kollegie in Friesland (g). Zekere *Thomas White* hadt, omtrent deezen tyd, een werktuig uitgevonden, met welk men veertig kanonkogels, in den tyd van een uur, gloeijend heet maaken kon, binnen scheepsboord; waarna men 'er zig, dagt hy, van kon bedienen, om schepen in brand te schieten. Hy diende zyne uitvinding den Staaten van Holland aan (*h*): doch ik weet niet, of men 'er gebruik van hebbe gemaakt, of niet. 1692.

Doch terwyl men, in Engeland en hier te Lande, arbeidde, om twee magtige Vlooten in zee te brengen; broeide 'er, aan 't Fransche Hof, een toeleg, om Koning Jakob, met een Leger Franschen, over te voeren naar Engeland, en in 't bezit zyner Ryken te herstel- Toeleg van 't Fransche Hof, om Koning Jakob, met een Leger,

(*g*) Europ. Merc. *Jan.—Maart* 1692. *bl.* 195—197.
(*h*) Resol. Holl. 21 *April* 31 *May* 1692. *bl.* 253, 331.

1692. stellen. De onttroonde Vorst hieldt nog heimelyk verstand, met verscheiden' luiden in Engeland, die, mismoegd op de tegenwoordige Regeering, aangenomen hadden, zyne onderneeming te begunstigen, en zig dagten te bedienen van 't afzyn van Koning Willem, en van de overscheeping van een goed deel der Engelsche Landmagt naar de Nederlanden. Ook is, naderhand, niet donkerlyk, gebleeken, dat 'er, ten zelfden tyde, aan 't Fransche Hof, een toeleg gesmeed was, om Koning Willem, terwyl hy den veldtogt in de Spaansche Nederlanden bywoonde, van 't leeven te berooven: waarop de landing in Engeland stondt te volgen; welk Ryk, meende men, in de eerste verbaasdheid, die de tyding van 's Konings dood veroorzaaken moest, ligtelyk, zou konnen overmeesterd worden.

over te voeren naar Engeland.

Gerugt, hiervan verspreid.

Een Priester, *Parker* genaamd, over en weder reizende, bragt, volgens de geregtelyke verklaaring van zekeren Kapitein, *Blaire*, den aanhang van Koning Jakob, welken men nu *Jakobiten* noemde, berigt „ dat deeze Vorst, „ met dertigduizend man, zou ondersteund „ worden, door den Koning van Frankryk, „ en zelfs, met dertigduizend man daarenboven, zo de weêrspannigheid der Engelschen zulk een' onderstand vorderde. Dat „ hy reeds op weg was naar Normandye, „ daar eene Vloot gereed lag, om hem over „ te voeren." Tegen den aanvang van Bloeimaand, zondt Koning Jakob eene gedrukte Verklaaring naar Engeland, waarin hy kennis gaf van zyn voorneemen, en zyne getrouwe on-

Verklaaring van Koning Jakob.

onderzaaten aanmoedigde, om de hand te leenen tot zyne herstelling. Onder anderen, beklaagde hy de Engelschen zeer, dat zy zig, door de verklaaring des Prinsen van Oranje, zo schandelyk hadden laaten misleiden, en dat zy een erfelyk Koningkryk verkieslyk gemaakt hadden, zyne ontkoming uit de handen zyner vyanden, verkeerdelyk, aanmerkende, als eenen afstand van de Kroon. Hy gewaagde ook van de tegenwoordige zwangerheid der Koninginne, welke hy, kort te vooren, zynen geheimen Raaden in Engeland, met eenen brief, bekend gemaakt hadt, dezelven, te gelyk, verzoekende, over te steeken naar Frankryk, om by de verlossing haarer Majesteit tegenwoordig te zyn. Eindelyk, beloofde hy de vreemde manschap, met welke hy over stondt te komen, te rug te zullen zenden, zo dra hy, in 't gerust bezit zyner Staaten, hersteld zou zyn (*i*). De Fransche Vloot, onder den Graave van Tourville, was byeengebragt, te Brest in Bretagne, en vierenveertig schepen van oorloge sterk (*k*). Koning Jakob hadt zig vervoegd naar de Kaap La Hougue in Normandye, aan 't hoofd van een Leger van twintigduizend man, uit Franschen, Engelschen, Schotten en Ieren bestaande. De Jakobiten hielden heimelyk verstand op de Engelsche Vloote onder den Admiraal Russel, Tourville kreeg, in Grasmaand, last,

1692.

De Fransche Vloot wordt byeengebragt.

(*i*) *Zie* deeze Declaratie, *in de* Europ. Merc. *April — Juny* 1692. *bl.* 120.

(*k*) DANIEL Journal, *p.* CLXIV.

1692. last, om deeze Vloot aan te tasten, eer de Staatsche Vloot, die nu gereed stondt om uit te loopen, zig met dezelve zou konnen vereenigen. De landing zou, onderstelde men, ten zelfden tyde, of kort hierna, te veiliger, konnen ondernomen worden. Midlerwyl, hielden de Jakobiten zig gereed, om, aan verscheiden oorden in Engeland, beweegingen te verwekken, ten behoeve van den onttroonden Koning.

Maatregels van Koninginne Maria.

Koningin Maria, op welke, in 't afzyn des Konings, 't bewind der Regeeringe rustte, ontboodt, zo dra zy kennis kreeg van de voorgenomen' landing, drie Regementen voetvolk, die in Staatschen dienst waren, te rug naar Engeland. Zy deedt eenige verdagtte persoonen in hegtenis neemen, en verzekerde zig van de trouwe der voornaamste bevelhebberen haarer Vloote. 't Stormagtig weder verhinderde, ondertusschen, het uitloopen der Fransche, en de vereeniging der Engelsche en Staatsche Vlooten, tot in Bloeimaand, wanneer de gelegeheid gunstiger werdt, voor den Graave van Tourville. Hy stak dan in zee, met eenen westelyken wind, om de Engelsche Vloot op te zoeken en aan te tasten (*l*).

De Fransche Vloot loopt uit

De Staatsche Vloot vereenigt zig met de Engelsche.

De Staatsche Vloot, onder den Luitenant-Admiraal van Almonde, zesendertig schepen van oorloge sterk, was, ondertusschen, eerst door storm, en toen, door den westelyken wind, belet geworden, in zee te loopen. Doch de wind, eerlang, oostwaards zwaaijende, voer-

(*l*) Tindal *Vol.* II. [*of* XVII.] *p.* 249—267.

voerde haar, in korten tyd, naar 't Kanaal, daar zy zig gelukkiglyk vereenigde met de Engelsche Vloote, onder Russel; terwyl dezelfde wind Tourville te rug hieldt. De tyding van de vereeniging der twee Vlooten ontstelde de Jakobiten in Engeland zeer: doch ze werdt, des anderendaags, wedersproken; waarop zy iemant afzonden naar Frankryk, met berigt, dat de Vlooten nog niet vereenigd waren. Men wil, dat Tourville toen eerst bevel kreeg, om Russel slag te leveren. Doch het Fransche Hof werdt, naderhand, zo volkomen verzekerd van de vereeniging der twee Vlooten, dat dit bevel wederom ingetrokken werdt. Een weinig te laat, egter. De vereenigde Vlooten hadden de Fransche reeds opgezogt, en slag geleverd, eer Tourville den last ontving, om 't gevegt te schuwen (*m*). 1692.

XI. Zeeslag tusschen de Kaapen La Hougue en Barfleur.

De Admiraal Russel was, met de vereenigde Vlooten, uit de baaije van S. Helena, onder zeil gegaan, op den agtentwintigsten van Bloeimaand. Met het aanbreeken van den volgenden dag, kreeg men de vyandlyke Vloot in 't gezigt, omtrent zes mylen van de Kaap Barfleur. 't Gevegt ving egter niet aan, voor tien of elf uuren: wanneer het voorste Esquader der Fransche Vloote, met een gedeelte der Staatsche schepen, onder den Vice-Admiraal *Gerrit Kallenberg*, die den voortogt hadt, slaags raakte. Daarna, begon de stryd, tusschen het vyandlyk Hoofd-Esquader onder Tourville, en dat der vereenigde Vloote, onder

(*m*) Tindal *Vol.* II. [*of* XVII.] *p.* 267. *Not.* (1).

1692. der den Admiraal Russel, die den vyand, na eenige uuren vegtens, deedt wyken, en, al vegtende, vervolgde. Tegen zes uuren des avonds, raakten de Engelsche blaauwe vlag tegen de Fransche blaauwe vlag in een hevig gevegt: welk, door de mist en donkerheid, gescheiden werdt. 't Bleef, den geheelen nagt, stil; doch met den ogtend van den dertigsten van Bloeimaand, blies de wind wakker op, uit den Oost-Noord-Oosten. De vereenigde Vlooten, zig toen, omtrent de hoogte van de Kaap La Hougue, bevindende, zagen de Fransche Vloot omtrent twee mylen van zig, en maakten 'er, terstond, jagt op. Doch eene schielyk opkomende stilte was oorzaak, dat de Vlooten niet aan elkanderen raakten. Des anderendaags, 's morgens omtrent agt uuren, kreeg Russel, onder den wal, wederom eenige Fransche schepen in 't gezigt: die hy terstond vervolgde en agterhaalde, en van welke drie groote Oorlogsschepen, waaronder het Admiraalsschip van den Graave van Tourville was, benevens twee Fregatten en drie mindere vaartuigen, veroverd en verbrand werden. De gevangens, welken men hier bekwam, getuigden, dat 'er, in 't gevegt van den negenentwintigsten, nog vier of vyf Fransche Oorlogsschepen gebleeven waren. Op den eersten van Zomermaand, werden nog vyf of zes Fransche schepen, op den zelfden wal, vernield en verbrand: waartoe ook eenige Staatsche branders verbezigd werden. De overwinning hadt zig dus volkomenlyk voor de Bondgenooten verklaard, die de Fransche

De vereenigde Vlooten behaalen de zege.

Vloot

Vloot op de vlugt gejaagd, en haar merkelyke schade toegebragt hadden, zonder zelven één schip verlooren te hebben. Doch deeze overwinning werdt, voornaamlyk, toegeschreeven aan de overmagt der vereenigde Vloote, die omtrent tagtig schepen sterk was; daar de Fransche, naar 't getuigenis van den Admiraal Russel zelv', geen vyftig schepen haalen kon; en, volgens 't gene wy, hier boven, uit Fransche Schryvers, hebben aangetekend, uit niet meer dan vierenveertig schepen van Oorloge bestondt. 't Gevegt was geschied, in 't gezigt van Koning Jakob, die zig op Kaap La Hougue bevondt, en den Koning van Frankryk kennis gaf van de nederlaage. Eenige schepen der Staaten waren merkelyk beschadigd geworden in 't gevegt. 't Schip *de zeven Provincien*, gevoerd door *Evert de Liefde*, was zo lek geschooten, dat het naar Portsmouth moest opgezonden worden. 't Schip *Amsterdam*, waarop *Kornelis van der Zaan* geboodt, was, met veertig schooten, doornageld. Voorts, was 't verlies aan manschap klein op 's Lands schepen (*n*). De zege werdt egter niet vervolgd; gelyk men verwagt hadt. De toeleg om eene landing in Frankryk te doen, die kort hierna ontworpen werdt, verdween in rook. Ook wil men, dat de Admiraal Russel niet voldaan was, over den last, die

1692.

(*n*) Sommier Verbaal van de Expeditie *in* 1692. *MS. Zie ook* de Brieven van Russel, Almonde, van der Zaan, Schey, Schryver ent. *in de* Europ. Merc. *April — Juny* 1692. *bl.* 174-196. DANIEL Journ. *p.* CLXIV. FORBIN Memoir. *Tom.* I. *p.* 329-336.

1692. die hem, uit naam der Koninginne, werdt toegezonden, en dat zyn misnoegen te wege bragt, dat 'er niets meer ondernomen werdt tegen de vyandlyke Vloote; die, eerlang, in de havens van Frankryk, werdt opgelegd: waarna de Fransche Kaapers zig voorzagen van het bootsvolk der Vloote, en den Engelschen, Hollanderen en Zeeuwen veel nadeels toebragten ter zee (*o*). Maar Koning Jakob moest den togt naar Engeland geheellyk uit den zin zetten, en keerde, zo dra hy kennis van den volkomen uitslag des gevegts gekreegen hadt, te rug naar S. Germain, alwaar zyne Gemaalin, den agtentwintigsten van Zomermaand, van eene Dogter beviel. Het Leger, welk geschikt was om hem te verzellen, werdt, gedeeltelyk, gelegd, langs de zeekusten van Normandye en Bretagne, en gedeeltelyk gezonden naar de Spaansche Nederlanden (*p*). Ter zee, viel, wyders, dit jaar, weinig meer voor. In Oogstmaand, werden twee Oorlogschepen, gevoerd door de Kapiteinen Van der Zaan en *Taalman*, en dienende tot geleide der Koopvaardyvloote van S. Ubes, na een hardnekkig gevegt, door drie Fransche Oorlogsschepen, omtrent Kaap Lezard, veroverd (*q*). Ook tastten vier Fransche Oorlogsschepen, op den negentienden van Slagtmaand, even buiten 't Kattegat, het Staatsch

Verdere ontmoetingen ter zee.

(*o*) BURNET *Vol.* II. *p.* 92-95. TINDAL *Vol.* II. [or XVII] *p.* 268 286.
(*p*) Europ. Merc. *Octob.* — *Decemb.* 1692. *bl.* 171, 172.
(*q*) Europ. Merc. *July* — *Sept.* 1692. *bl.* 220. FORBIN Mem. *Tom.* I. *p.* 337.

Staatsch geleide aan, welk de Koopvaardy-vloot, uit de Oostzee, herwaards voerde. De Kommandeur *Broeder* sneuvelde in 't gevegt. Negen of tien Koopvaardyschepen vielen den vyand in handen. De overigen, meer dan zestig in getal, kwamen behouden in Texel binnen (*r*). Op 't einde van Wynmaand, was 'er, in den Haage, eene overeenkomst getroffen, tusschen den Koning van Spanje, den Koning van Groot-Britanje en de Staaten: waarby men zig verbondt, om eene samengevoegde Vloot te schikken naar de Middellandsche zee, tot welke ieder der Bondgenooten zestien schepen van oorloge leveren zou (*s*). 1692.

XII. De Koning van Frankryk belegert Namen.

Midlerwyl, was de veldtogt in de Nederlanden, van de Fransche zyde, in Bloeimaand, geopend, met het beleg van Namen. De Stad werdt berend, op den vyfentwintigsten. De Koning van Frankryk verscheen zelf in 't Leger, en deedt den arbeid aan de loopgraaven zo sterk voortzetten, dat hy, binnen vier dagen, in staat was, om de buitenwerken der Stad, naar den kant der S. Nikolaas-Poorte, aan te tasten en te overmeesteren. Het Leger der Bondgenooten was, ondertusschen, reeds in 't begin der maand, tusschen Anderlech en Dilbeek, byeengetrokken. Koning Willem voegde zig, eerlang, aan 't hoofd van het zelve, en trok 'er mede naar den kant van Leuven, op de eerste tyding, dat de vyand naar

Koning Willem trekt, met het Leger der Bondge-

(*r*) Europ. Merc. *Octob.* — *Decemb.* 1692. *bl.* 152.
(*s*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 320.

1692. teel zelf aangetast, en van verscheiden' batteryen hevig beschooten. De *Prins van Barbançon* geboodt op 't Kasteel: en sommigen hebben hem verdagt gehouden, dat hy heulde met de Franschen: hoewel anderen zynen goeden naam verdedigd, en beweerd hebben, dat hy de Vesting, wakkerlyk en eerlyk, beschermd hadt. Tusschen den negenentwintigsten en dertigsten, werdt 'er zo fel gevuurd op 't Kasteel, dat de vyand, die reeds tot aan den bedekten weg genaderd was, zig in staat vondt, om, met den dag, de gemaakte breuke te beklimmen: gelyk geschiedde. Terstond hierop, verzogten de belegerden in besprek te komen, en 't Kasteel werdt opgegeven, op den dertigsten van Zomermaand (*u*). De belegering van Namen en deszelfs Kasteel kostte den Koning, naar de begrooting der Franschen zelven, vyfendertighonderd man, behalve de gekwetsten en zieken, die een aanmerkelyk getal uitmaakten (*v*). Nogtans, werdt de verovering deezer aanzienlykste Vestinge der Spaansche Nederlanden gehouden voor eene der loffelykste daaden van Koning Lodewyk, die, onaangezien het zwaar verlies, welk hy, voor La Hougue, op zee, geleeden hadt, toonde magts en moeds genoeg te hebben, om Namen te overmeesteren, in 't gezigt van het Leger der Bondgenooten. De Bondgenooten, daarentegen, en Koning Wil-

Ook over, aan Frankryk.

(*u*) Letters *from* James Vernon *Esq.* in TINDALS Contin. *Vol.* II. [*of* XVII.] *p.* 288—292. Europ. Merc. *April—Juny* 1692. *bl.* 198—215.

(*v*) DANIEL Journal, *p.* CLXV.

Willem in 't byzonder werden van veelen berispt. Men oordeelde, dat zyne Majesteit liever wat veel moest gewaagd hebben, dan gedoogd, dat Namen hem voor zyne oogen ontroofd werdt (*w*). Doch, veelligt, waren zy, die zo oordeelden, niet naar behooren onderregt van de gelegenheid der wederzydsche Legeren, en van de gesteldheid des Lands en der stroomen. Zeker is 't, dat het zwellen der Mehaigne, door den aanhoudenden regen, het aantasten des vyands, wien men, zelfs na 't overtrekken der riviere, niet dan langs enge wegen, zou hebben konnen naderen, ten hoogste moeilyk gemaakt hadt. De Stad Namen was, daarbenevens, spoedig overgegaan: en 't Kasteel kon niet wel ontzet worden, om dat het aan de overzyde der Sambre gelegen was. Mogelyk, hebben deeze of diergelyke redenen Koning Willem bewoogen, om eenen gevaarlyken veldslag te schuwen. 1692.

Lodewyk de XIV., na 't inneemen van Namen, te rug keerende naar Versailles, liet het bewind over zyne krygsmagt in de Nederlanden, in handen van den Hertoge van Luxemburg, die zig, eerlang, op eene voordeelige Legerplaats, tusschen Enghien en Steenkerken, in Henegouwen, nedersloeg. Het Leger der Bondgenooten, daarentegen, getrokken naar Melle, zogt zig van Bergen in Henegouwen meester te maaken, by verrassing; doch deeze toeleg mislukte, door de wakkerheid Beweegingen der wederzydsche Legeren.

(*w*) Tindal *Vol.* II. [*of* XVII.] *p.* 293.

1692. heid der Franschen. Van Melle, toog het Leger naar Genappe; van daar naar Halle, en, by de laatstgemelde Stad, over het riviertje de Senne. Hier werdt het Leger versterkt, met agtduizend man Hanoversche troepen, in gevolge van een Verdrag, in 't Leger by Melle, op den dertigsten van Zomermaand, tusschen den Koning van Groot-Britanje, de Staaten en den Hertoge van Hanover, gesslooten (x). Koning Willem, zig, hier, niet verre van het vyandlyke Leger, bevindende, en berigt ontvangen hebbende van de gesteldheid der Fransche Legerplaatse, vondt geraaden, den Hertoge van Luxemburg aan te tasten. Op den derden van Oogstmaand dan, 's morgens vroeg, trok hy op, van by Halle, en kwam, ten negen uuren, in 't gezigt van den vyand, dien hy gelegerd vondt, agter eenen hoogen berg, met hout en heggen bezet. De Hertog van Wurtemberg, die de voorhoede van 't Leger der Bondgenooten geboodt, kreeg last van Koning Willem, om zig van deeze hoogte meester te maaken. Hierop begon het gevegt, omtrent ten tien uuren. Doch kort na den middag, werdt de stryd eerst algemeen, op eenen engen grond, met hoogten en kreupelbosch bezet. Wurtemberg kweet zig wakkerlyk, dreef den vyand te rug van de hoogte, en bemagtigde eenige stukken geschuts. Hierop, naderde het voetvolk van 't Leger der Bondgenooten,

Gevegt by Steenkerken.

(x) *Voiez* DU MONT *Corps Diplom. Tom.* VII. P. II. *p.* 316.

ten, en toen werdt 'er zo geweldig geschooten, uit beide de Legers, dat 'er, ter wederzyde, veel volks sneuvelde. De Ruitery der Bondgenooten kon weinig dienst doen, op zulk een' engen en ongelyken grond, die den vyand agter hoogten en heggen dekte. Bouflers, die twee of drie uuren van 't vyandlyk Leger gestaan hadt, ondertusschen, toegeschooten zynde, vuurde zo sterk op de Brigade van Fagel, dat dezelve, byna geheellyk, vernieldt werdt. De Engelschen leeden egter meest in den stryd, en Koning Willem zelf bevondt zig in geduurig gevaar; doch, tegen 't vallen van den avond, gaf hy bevel om af te trekken, 't slagveld en vyf of zes kleine stukjes geschut laatende in de magt des vyands (y). Men rekent, dat 'er, van de zyde der Bondgenooten, meer dan tweeduizend man gesneuveld waren, en drieduizend gekwetst of gevangen genomen. Volgens eene nette Lyst, naderhand, door Koning Willem, gezonden aan de Staaten, waren 'er van het Staatsche voetvolk alleen veertienhonderd zeventig gedood en zestienhonderd twee en negentig gekwetst geworden (z). Onder de gesneuvelden, waren veele Oversten van naame, inzonderheid Engelschen. Doch de Franschen hadden weinig minder volks, en veele luiden van aanzien verlooren (a). Zy schreeven 1692.

(y) *Zie* den Brief *van den Heere van* DYKVELD *in de* Europ. Merc. *July—Sept.* 1692. *bl.* 76.

(z) Resol. Holl. 11 *Sept.* 1692. *bl.* 723.

(a) BURNET *Vol.* II. *p.* 97. DANIEL Journ. *p.* CLXV.

1692. Verraader in 't Leger der Bondgenooten gestraft.

ven zig egter de overwinning toe, om dat zy 't slagveld behouden hadden. Doch zy zouden, meent men, gevaar geloopen hebben, zo de Hertog van Luxemburg niet, van tyd tot tyd, onderregt geworden was van de voorneemens en beweegingen der Bondgenooten, door den Ridder *de Millevoix*, bediende van den Keurvorst van Beieren: wiens slinksche handel, ontdekt geworden zynde; eerlang, met de galge gestraft werdt (*b*). Hy was 't, meen ik, die, kort na dat hy ontdekt geworden was, door Koning Willem, genoodzaakt werdt, eenige verkeerde berigten, wegens het oogmerk der Bondgenooten, over te schryven aan den Hertoge van Luxemburg: waardoor deeze, voor eenen tyd, in onzekerheid gehouden, of misleid werdt (*c*). Op den zevenentwintigsten van Oogstmaand, viel 'er een gevegt van minder belang voor, by Selein, tusschen een deel der bezettinge van Huy en een deel der Fransche bezettinge van Namen, van welke laatste, veele Overften en gemeenen sneuvelden, of gevangen genomen werden (*d*).

De Bondgenooten bezetten Diksmuiden en Veurne.

De beide Legers waren, na 't gevegt by Steenkerken, geduurig veranderd van Legerplaatse, zonder slaags te konnen raaken. In den aanvang van Herfstmaand, werdt dat der Bondgenooten versterkt, door een goed getal

(*b*) TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 294—299. Europ. Merc. *July — Sept.* 1692. *bl.* 75 — 103.
(*c*) *Voiez* FEUQUIERES Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* I. *p.* 169 *& suiv. Tom.* II. *p.* 76 *& suiv.*
(*d*) Europ. Merc. *July — Sept.* 1692. *bl.* 104.

tal Engelsche troepen, die tot de voorgenomen' landing in Frankryk geschikt geweest waren; doch nu, te Oostende en te Nieuwpoort, ontscheept werden. De Bondgenooten wierpen, sedert, bezetting in Diksmuiden en Veurne, waarop de Franschen het oog gehad hadden. Omtrent dien tyd, was 'er een gevegt voorgevallen, tusschen eenige Duitsche troepen, die omtrent Luikerland lagen en eenige Fransche, onder den Markgraave d'Harcourt, waarin de eersten te kort schooten, en op de vlugt gejaagd werden. De Legers scheidden beide voor 't einde van Herfstmaand, ter oorzaake van het ongunstig jaargetyde. Koning Willem begaf zig, over Breda, naar 't Loo. De Franschen onder Boufflers zogten zig, in Wynmaand, meester te maaken van Charleroi. Zy wierpen een groot getal van bomben in de Stad, meenende haar, hierdoor, te dwingen tot de overgave (*e*). Doch die van binnen stonden dit geweld, en het slaaken van agttienduizend kanonschooten, wakkerlyk, door. Op 't einde des jaars, zogt de vyand zig ook meester te maaken van Huy; en hadt de voorsteden reeds bemagtigd, toen de Keurvorst van Beieren, een deel Krygsvolks uit de naaste bezettingen byeengetrokken hebbende, de Franschen noodzaakte, de Plaats te verlaaten (*f*). Hierby bepaalden zig de Krygsbedryven deezes jaars, in

1692.

Charleroi gebombardeerd.

Huy byna verlooren.

(*e*) DANIEL Journal, *p.* CLXVJ.

(*f*) Europ. Merc. *July—Sept.* 1692. *bl.* 217—219. *Oct.*—*Decemb.* 1692. *bl.* 76—81, 145—147, 200—203. TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 311—315.

1692. in de Spaansche Nederlanden. Koning Willem, van 't Loo naar den Haage gekeerd zynde, en aldaar tyding gekreegen hebbende van den aanslag op Charleroi, was, in alleryl, vertrokken naar Brussel, daar hy niet langer dan één etmaal vertoefde. Toen keerde hy wederom naar den Haage, en, het gewoonlyk afscheid genomen hebbende, begaf hy zig, den vyfentwintigsten van Wynmaand, in de Oranje-Polder, scheep; landde den agtentwintigsten te Yarmouth, en kwam, den dertigsten, te Kensington, te rug (g).

XIII. Aanslag op 's Konings leeven: Hy hadt, geduurende deezen veldtogt, groot gevaar zyns leevens geloopen, hebbende zekeren Franschman aangenomen, hem, in 't Leger, van kant te helpen: doch 't verraad was, gelukkiglyk, ontdekt en gestraft. Wy hebben, te vooren reeds (h), in 't voorbygaan, aangemerkt, dat het Fransche Hof, ten tyde van de voorgenomen' landing in Engeland, eenen aanslag gesmeed hadt, om Koning Willem van 't leeven te berooven, en, hierdoor, de herstelling van Koning Jakob gemakkelyker te maaken. 't Was deeze zelfde aanslag, die in deezen Zomer ontdekt en gestraft werdt, en 't zal der moeite wel waardig zyn, hier, uit de egtste bescheiden, te verhaalen, wat 'er van aan den dag gekomen zy. *Bartholomeus de Liniere*, Ridder, en *Heer van Grandval*, geboortig van Liniere in Pikar-

(g) TINDAL *Vol.* II. [*or.* XVII.] *p.* 338. Europ. Merc. *Octob — Decemb.* 1692. *bl.* 77, 97, 98.
(h) *Bladz.* 170.

kardye, en Kolonel van een Regement Dragonders, in Franschen dienst; en zekere *Antoni du Mont* hadden zig, zo zy naderhand beleeden, reeds in 't voorleeden jaar 1691, door eenige voornaame luiden aan 't Fransche Hof, laaten beweegen, om Koning Willem, terwyl hy op 't Loo ter jagt, of in 't Leger in de Spaansche Nederlanden was, van kant te helpen. Du Mont hadt toen de wyze, op welke men den aanslag stondt uit te voeren, schriftelyk, ontworpen, en Grandval hadt, zo hy, naderhand, beleedt, dit ontwerp vertoond aan den Markgraave de Louvois, een' der voornaamste Fransche Staatsdienaaren, die Grandval verklaard hadt, dat hy hem naderspreeken wilde, over zaaken van aanbelang, welken, zo deeze meende, den aanslag betreffen zouden. Doch Louvois overleedt, kort hierna, en 't ontwerp viel in handen van zynen Zoon en Opvolger, den *Markgraave van Barbesieux*, die zig genegen vondt, om het ter uitvoeringe te doen brengen. Mevrouw de Maintenon, weleer eene van 's Konings minnaaressen, bewilligde 'er, insgelyks, in, en de Hertog van Luxemburg kreeg last, om 'er 't oog over te houden. Barbesieux hieldt Grandval voor, dat men reden hadt, om te vermoeden, dat de Prins van Oranje zynen overleeden Vader, Louvois, hadt doen vergiftigen, en dat hy, hierom, de dood verdiend hadt. Voorts, waren Grandval, du Mont en zekere *Parker*, Kolonel van Koning Jakob, met Barbesieux en *Paparel*, Thesaurier van oorloge, in Frankryk overeengekomen, „ dat Grandval en Par-

„ ker

1692.

gesmeed door eenige Fransche Hovelingen.

Beleid van denzelven.

1692. „ ker zig, met vyftienhonderd paarden, zou„ den vinden aan de hoofdwagt van 't Leger „ onder den Hertoge van Luxemburg; dat „ du Mont zig, ten zelfden tyde, in 't Le„ ger der Bondgenooten vervoegen zou, en „ zyne Majesteit doorschieten, terwyl hy de „ wagten bezogt; dat de twee anderen hem, „ hierop, zouden komen byspringen, met „ hunne Ruiterye, na dat du Mont hun eerst „ zou verwittigd hebben van den tyd, waar„ in hy den aanslag dagt uit te voeren." Na 't maaken van deeze afspraak, hadt Barbesieux aan Grandval tagtig gouden Louisen ter hand gesteld, benevens eenen brief aan den Hertoge van Luxemburg, waarby deezen belast werdt, de vereischte Ruitery aan Grandval te bezorgen. Grandval en du Mont waren, hierop, in Herfstmaand des voorleeden jaars, verreisd naar Meenen. Hier waren zy van elkanderen gescheiden, Grandval naar 't Fransche Leger, en du Mont, met een' vryen reisbrief van den Bevelhebber van Meenen, naar Gend vertrekkende. Sedert, hadt Grandval, dag en nagt, op de wagt gestaan, tot na 't gevegt by Leuze, zonder iet van du Mont vernomen te hebben, die, ondertusschen, verreisd was naar 't Hof van Hanover, alwaar hy, zo sommigen melden, eene bediening hadt. Grandval was, eindelyk, ook naar Parys gekeerd, en hadt, van daar, den gantschen Winter, met kennisse van Barbesieux, briefwisseling over den voorgenomen aanslag gehouden, met du Mont. Men kwam toen overeen, om 't stuk, welk, in den voorleeden

den veldtogt, gemist was, in den tegenwoordigen uit te voeren. Du Mont, midlerwyl, dugtende voor 't gevaar des aanslags, en meenende, met het ontdekken daarvan, meerder voordeel te zullen behaalen, dan met het uitvoeren; liet zig, deswege, een weinig uit tegen *William Dutton Colt*, buitengewoonen Gezant der Kroone van Groot-Britanje, by den Hertoge van Hanover; die niet verzuimde, dit gewigtig nieuws over te schryven naar Engeland. Men gaf, hier, zo veel agt op dit berigt, dat men naar middel uitzag, om den slinkschen toeleg nader te ontdekken. *Fredrik Albert van Leefdale*, Roomschgezind, was, voorheen, Kolonel geweest in Staatschen dienst; doch hadt dien, uit misnoegen, verlaaten; en bevondt zig thans te Londen. Van deezen, op wien geen arg vermoeden vallen kon, besloot men zig te bedienen, om Grandvals snooden aanslag nader te ontdekken. Men zondt hem dan heimelyk, naar Parys, daar hy, in Lentemaand deezes jaars, aankwam; wel haast kennis maakte met Grandval, en agter 't geheele geheim van den aanslag raakte. Grandval, zeker, sprak veel te los van zulk een' gevaarlyken toeleg. Burnet schryft (*i*), dat de Oudheidskenner *Morel*, Protestantsch, en ongezind om van zyn geloof af te gaan, tot in Grasmaand deezes jaars, in de Bastilje gezeten hadt; doch nu, geslaakt zynde, gevalliglyk, in eene en dezelfde koets met Granval, naar S: Germain, en van daar te

1692.

Du Mont, een der beleideren, openbaart 'er iet van, aan 't Hof van Hanover.

De aanslag wordt verder ontdekt.

(*i*) Vol. II. p. 96.

1692. te rug gereeden was. Dat Grandval niet alleen zeer vertrouwelyk met Koning Jakob gesproken; maar ook, tegen Morel, dien hy niet kende, losselyk, gewaagd hadt van den aanslag tegen Koning Willem, onder anderen, zeggende „ dat 'er een toeleg in til was, waarover gantsch Europa verbaasd zou staan, „ alzo de Prins van Oranje geene maand „ meer leeven zou." Morel schreef dit zelf aan Burnet, en zyn berigt moest de agterdogt, dien men, aan 't Engelsche Hof, tegen Grandval, hadt opgevat, doen toeneemen. Leefdale, midlerwyl, beloofd hebbende, de hand te zullen leenen, tot het uitvoeren van den toeleg, besloot men, du Mont, uit Hanover, te ontbieden, in 't Land van Ravestein, gelyk, onder anderen, geschiedde, met eenen brief van den twaalfden van Bloeimaand. Grandval en Leefdale waren, ondertusschen, reeds te vooren, van Parys, vertrokken naar Bergen in Henegouwen, daar zy, eenen tyd lang, vergeefs toefden naar *Chanlais*, algemeen Kwartiermeester van 's Konings Leger, die nu aangenomen hadt, met drieduizend paarden, wagt te houden, als de aanslag zou uitgevoerd worden. Zy beslooten dan voort te reizen naar 't Land van Ravestein, daar Grandval du Mont bescheiden hadt. Men zou den weg derwaards neemen over Brussel, en door de Meierye van 's Hertogenbosch. Leefdale, derhalve, zynen slag willende waarneemen, om Grandval in 't net te lokken, ontboodt een' zyner broederen, uit Delft, naar Brussel, en gaf, door deezen, den Graave van Athlone, die

die toen hieromtrent te velde lag, kennis van Grandvals voorneemen. Athlone zondt, terstond, tien Ruiters naar Eindhoven, werwaards Grandval en Leefdale, ondertusschen, verreisd waren. Zy werden hier beide vastgehouden, en naar 's Hertogenbosch gebragt. Du Mont was, ondertusschen, ook derwaards gevoerd: 't zy vrywillig of gedwongen, want dit vind ik niet duidelyk vermeld. Grandval speelde, in 't eerst, den onschuldigen; doch toen hem gevraagd werdt, *of hy du Mont ook kende?* ontzonk hem de moed. Na 't overgaan van Namen, bragt men de drie gevangenen naar 't Leger by Genappe. Grandval werdt, hier, in yzeren boeijen gesloten. Du Mont was, in 't zelfde huis, in de bewaaring van den Provoost, ongeboeid, met drie of vier soldaaten by zig. Doch Leefdale werdt, terstond, genoegzaam op vrye voeten gesteld. Men kon hieruit reeds afneemen, wie voor den schuldigsten gehouden werdt. Grandval werdt eerst te regt gesteld, voor eenen Krygsraad, waarvan de Graaf van Athlone voorzitter, en de Heeren van 's Graavenmoer, van Dykveld en eenige Engelschen en anderen Leden waren. Grandval beleedt, van zelven en ongepynigd, de voornaamste omstandigheden van den aanslag, welken wy, hier boven, meest uit zyne bekentenis, te boek hebben gesteld. Doch 't gevegt by Steenkerken stremde de regtspleeging, voor eenige dagen. In deezen tusschentyd, beriep Grandval zig, tegen iemant, die, in de gevangenis, met hem sprak, op den last, dien Barbesieux hem gege-

1692.

Grandval, een der hoofdbeleideren, wordt gevat.

Hy bekent den toeleg.

En beschuldigt Barbesieux, dat hy 'er hem toe

ge-

1692. geven hadt: en als hem, hierop, te gemoet gevoerd werdt „ dat Barbesieux, ongetwyfeld, „ ontkennen zou, hem immer zulk een last „ gegeven te hebben," hernam hy: *Zo zal ik 't hem, met schrift van zyne eigene hand, bewyzen, welk ik iemant van myne vrienden heb toevertrouwd, die 't aan geen' mensch dan aan my leveren zal. Ook weet niemant dan ik, onder wien het berust.* Grandval ontving, eindelyk, zyn vonnis; om gehangen, en, nog half leevende, geopend en gevierendeeld te worden. Welke straf hy, met eene soort van hardvogtigheid, onderging, op den dertienden van Oogstmaand. Kort voor zyn einde, schreef hy een briefje aan Juffrouw *Juié*, te Parys, waarin hy haar verzogt „ dat zy den Aarts„ bisschop van Parys wilde bekend maaken, „ dat het gehoorzaamen der bevelen van den „ Heere de Barbesieux hem het leeven kostte." Wat du Mont betreft, hy verzogt vergiffenis van zyne Majesteit, om dat hy, zo lang, kennis gehad hadt van den aanslag, zonder dien ontdekt te hebben. Ook beval de Krygsraad hem den Koning aan, als een voorwerp van genade, inzonderheid, om dat hy, te Hanover, reeds iet hadt geopenbaard, waardoor men eerst agter 't geheim gekomen was. Ook meen ik, dat hy vergiffenis verwierf. Maar Leefdale, die Grandval in 't net geloktb hadt, behoefde geene vergiffenis. Het vonnis van Grandval werdt, terstond, met den druk gemeen gemaakt, en schoon 'er Barbesieux, Parparel, Chanlais en anderen, zelfs Koning Jakob, schandelyk, in ten toon gesteld werden,

bewoogen hadt.

Hy wordt ter dood gebragt.

den, heeft het Fransche Hof zig zulks nimmer aangetrokken, noch eenige poogingen gedaan, om deeze kladde af te wisschen (*k*). 1692.

XIV. De Hertog van Hanover wordt tot negenden Keurvorst verheven.

De Keizer, de gunst der voornaamste Duitsche Vorsten, meer en meer, zoekende te winnen; op dat zy hem, in den kryg tegen de Turken en tegen Frankryk, mogten bystaan; hadt, in de Lente deezes jaars, Ernst Augustus, Hertoge van Hanover, de waardigheid van negenden Keurvorst aangeboden, zo hy zig van alle verbindtenis met Frankryk ontslaan, en hem of den Bondgenooten van Krygsvolk voorzien wilde. De Hertog hadt ooren naar deeze aanbieding. Men kwam overeen, dat de Hertogen George Willem en Ernst Augustus den Keizer, voor den tyd van twee jaaren, met zesduizend man, en, daarenboven, met vyfhonderdduizend Ryksdaalers eens zouden ondersteunen, in den kryg tegen de Turken; waartegen de Keizer de Keurvorstelyke waardigheid aan Ernst Augustus en deszelfs mannelyke nakomelingen beloofde (*l*). Doch de meeste Keur- en andere Vorsten kantten zig zeer, tegen de invoeringe van eenen negenden Keurvorst. De Keurvorst van Brandenburg, die met eene Dogter des Hertogs van Hanover gehuwd was, en

(*k*) Europ. Merc. *April—Juny* 1692. *bl.* 142, 143. *July—Sept.* 1692. *bl.* 107—111. Lett. *from* James Vernon *Esq. in* TINDALS Contin. *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 309—316. *See also p.* 300—302 *en de* Sent. van Grandval, *in de* Europ. Merc. *July—Sept.* 1692. *bl.* 111.

(*l*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 306.

1692. en de Keurvorst van Saxen waren, in 't eerst, de eenigsten onder de Keurvorsten, die den Hertoge hunne stem gaven (*m*). Het Fransche Hof stelde allerlei konstenaaryen in 't werk, om 's Hertogs verheffing te voorkomen. Sommige Vorsten dreeven, dat, door het opdraagen der Keurvorstelyke waardigheid aan den Hertoge van Hanover, die Luthersch was, het evenwigt, in het Keurvorstelyk Kollegie, te zeer zou overhellen naar de zyde der Protestanten: waarom men nog een' tienden Keurvorst van den Roomschen Godsdienst behoorde te kiezen. 't Bleef hier niet by. Verscheiden' Ryksvorsten verbonden zig, om den Hertog van Hanover, nimmer, voor Keurvorst te erkennen, en vernieuwden dit Verbond, nog in 't jaar 1695 (*n*). Middlerwyl, hadt het Keurvorstelyk Kollegie, reeds in Wynmaand deezes jaars 1692, toegestaan, dat de Hertog van Hanover tot Keurvorst mogt verheeven worden; hoewel men de wyze zyner toelaatinge in het Kollegie nog in beraad hieldt. Hierop werdt de Hertog, in Wintermaand, door den Keizer, plegtiglyk, in de nieuwe waardigheid bevestigd. Doch 't liep nog tot na 't sluiten der Vrede aan, eer hy in 't Keurvorstelyk Kollegie werdt toegelaaten. Ondertusschen, strekte zyne verheffing zeer tot styving van de zyde der Bondgenooten, tot welke hy, in deezen jaare,

(*m*) Memoir. de Brandeb. *p.* 190.
(*n*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 323, 351.

re, geheellyk, was overgegaan (*o*).

1692. XV. Krygsbedryven in Duitschland.

Van weinig nadruk waren egter, ten deezen tyde, de Krygsbedryven aan den Ryn geweest. De Bondgenooten hielden 'er twee kleine Legers, onder den Landgraave van Hessen en den Markgraave van Bareith. Het Fransche Leger stondt onder bevel van den Maarschalk de Lorges, die, in Herfstmaand, besloot, den Ryn over te trekken, om de Duitschen, welken, onlangs, aan de linker zyde dier Riviere gekomen waren, te noodzaaken tot den hertogt. Zy vielen hem in de agterhoede, by Spiers; doch hy noodzaakte hen, eerlang, te wyken, en vervolgde toen zynen togt over den Ryn. De Franschen schryven, dat de Bondgenooten, in dit gevegt, vyfhonderd man verlooren hadden. De Lorges maakte zig, nog voor 't einde van Herfstmaand, meester van Pfortsheim, in 't Markgraafschap van Baden. De Hertog van Wurtemberg, die de Plaats hadt gezogt te ontzetten, werdt geslaagen en gevangen genomen. De vyand maakte zig, daarna, van nog twee of drie Steden meester. De Landgraaf van Hessen hadt, midlerwyl, het beleg geslaagen voor Ebernburg, in de Palts; doch de Lorges, van over den Ryn te rug gekeerd, noodzaakte hem, de Stad te verlaaten, op den agtsten van Wynmaand (*p*). In Wintermaand

(*o*) Burnet *Vol.* II. *p.* 83. Tindal *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 330, 331. Europ. Merc. *Octob.* — *Decemb.* 1692. *bl.* 45 — 48, 181 — 183.

(*p*) Daniel Journal, *p.* CLXVJ, CLXVIJ. Europ. Merc. *July* — *Sept.* 1692. *bl.* 205. *Octob.* — *Dec.* 1692. *bl.* 27 — 42.

1692. maand daarna, belegerden de Franschen, onder den *Graave van Tallard*, de Stad Rheinfelds, tusschen Koblents en Ments, aan den Ryn, gelegen. Doch de Plaats werdt zo wakkerlyk verdedigd, en de Landgraaf maakte zo veel spoeds, om haar te ontzetten, dat Tallard, zig genoodzaakt vondt, tot het opbreeken van 't beleg, op den tweeden van Louwmaand des volgenden jaars (*q*).

Staat des oorlogs in Hongarye.

De flaauwe veldtogt in Duitschland werdt, in 't gemeen, toegeschreeven aan den yver des Keizers, om den kryg tegen de Turken voort te zetten. Doch in Hongarye werdt, dit jaar, ook luttel uitgevoerd. Beide de Legers lagen te loeren op elkanderen, zonder dat het, tusschen hen, tot eenen veldslag kwam. Doch Groot-Waradyn was aan de Keizerschen overgegaan, op den vyfden van Zomermaand (*r*).

De Staaten tragten de Vrede tusschen den Keizer en de Porte te bemiddelen.

De Koning van Groot-Britanje en de Vereenigde Staaten hadden, sedert eenigen tyd, hun werk gemaakt, om de Vrede tusschen den Keizer en den Grooten Heer te herstellen, op dat de Keizer al zyne magt zou konnen wenden tegen Frankryk. Twee Ambassadeurs, ten deezen einde, van wege het Engelsche Hof, afgevaardigd naar Konstantinopole, waren, de een na den anderen, overleeden. De Staaten vaardigden, hierop, in Herfstmaand, den Heer van Heemskerk, die zig thans aan 't Weener-Hof onthieldt, af

(*q*) Daniel Journ. *p.* CLXIX. Europ. Merc. *Oct.* — *Dec.* 1692. *bl.* 186 — 190.
(*r*) Europ. Merc. *April* — *Juny* 1692. *b.* 219.

af aan de Porte, met last, om den Grooten Heer de bemiddeling des Konings van Groot-Britanje en der Staaten zyne Meesteren voor te slaan. Hy deedt, in 't begin van Wynmaand, zyne openbaare intrede te Belgrado; daar de Vizir zig toen bevondt. Voorts, reisde hy naar Adrianopole, daar 't Hof zyn verblyf hadt (*s*). Sommigen willen, dat hy, door 't Hof van Weenen, bewoogen was, om de bemiddeling der Staaten voor te slaan, op zeer nadeelige voorwaarden voor de Porte, te weeten, dat Kaminik en de Ukraine, nevens Podolie, Moldavie en Walachie, aan den Koning van Poolen; Zevenbergen en den Graaf Tekeli aan den Keizer; en Achaie en Livadie aan den Staat van Venetie zouden afgestaan worden. Men voegt 'er by, dat de Ottomannische Staatsdienaars, gewonnen door Frankryk, om de Porte te doen volharden in den oorlog, zeer in hunnen schik waren, met deezen voorslag: en dien, door 't gantsche Ryk, deeden verspreiden, om 't gemeen te doen zien, dat men geene vrede verkrygen kon, dan op schandelyke voorwaarden; en dat de oorlog, derhalve, noodzaakelyk was. De Engelsche Gezant *Paget*, die, kort na Heemskerk, van 't Weener-Hof, aan de Porte werdt afgezonden, sloeg, zo men wil, de bemiddeling van den Koning, zynen Meester, voor, op aanneemelyker voorwaarden, te weeten, dat elk behouden zou 't gene hy bezat,

1692.

(*s*) Europ. Merc. *July* — *Sept.* 1692. *bl.* 145. *Oct.* — *Dec.* 1692. *bl.* 43, 112 — 119.

1692. gelds in handen. De Hertog van Schomberg nodigde, uit naame van Koning Willem, alle de ingezetenen van deezen oord, by eene openbaare afkondiging, om zig voor hem te verklaaren, hun verzekerende, dat zy, met geen ander oogmerk, in Frankryk gerukt waren, dan om den adel in zynen ouden luister, de Parlementen in hun voorig gezag, en het volk in hunne regtmaatige Privilegien te herstellen Hy beloofde zelfs den Geestelyken zyne bescherming. Alleenlyk, zogt hy te wege te brengen, dat het Edict van Nantes wederom hersteld werdt: alzo, schreef hy, de Koningen van Engeland zig, eertyds, verbonden hadden, om het zelve te doen handhaaven. En deeze verklaaring was van dit gevolg, dat eenige Protestanten, die hunner belydenisse waren afgegaan, nu tot dezelve wederkeerden. Het Leger toog, van Ambrun, naar Gap, dat zyne poorten opende voor Prinse Eugenius, en terstond brandschatting beloofde. Grenoble en Lions sidderden reeds, voor het naderend Leger der Bondgenooten.

Hy trekt te rug. Doch de ziekte des Hertogs van Savoje, die de kinderpokjes kreeg, en de tweespalt onder de Legerhoofden noodzaakten den Veldheer tot den hertogt. Het platte Land werdt, op den zelven, deerlyk afgeloopen, geplonderd en verwoest; de vestingwerken van Ambrun werden geslegt, en hiermede de veldtogt beslooten. De Hertog van Savoje herstelde spoedig van de pokjes, doch hy verviel, naderhand, in eene koortsige ziekte, waarvan

hy

hy langzaam beterde (*v*). In Katalonie, werdt, dit jaar, niets uitgevoerd. De Franschen vonden werks genoeg, aan andere oorden, en de Spanjaards hadden lust noch magt, om iet te onderneemen (*w*). 1692.

Op den agttienden van Herfstmaand, des nademiddags, omtrent half drie uuren, gevoelde men, in de Nederlanden, in Frankryk, in Duitschland, en zelfs in Engeland en Schotland, eene aardbeeving, die omtrent twee minuuten duurde, en op de eene plaats zwaarder was, dan op de andere; doch nergens eenige schade van belang veroorzaakte. De Huizen in Holland werden sterk bewoogen. Te Amsterdam, schuddeden eenige toorens zo geweldig, dat de speelklokken, eenige reizen, klepten. 't Stadhuis zelf bewoog zig, meer of min. De schepen, in 't Y leggende, werden opgeligt: het water in de graften beroerd. Doch eer men alles ter dege kon opmerken, hieldt de beweeging t'eenemaal op. Deeze aardbeeving viel ook, gelyk doorgaans, voor, by zeer stil weder (*x*). Omtrent twee maanden te vooren, waren 'er ysselyke aardbevingen gevoeld, in de Eilanden Sicilie en Maltha: en zelfs op het Eiland Jamaika in Amerika, waardoor de Stad Port-Royal groote schade geleeden hadt (*y*). XVII. Aardbeeving.

De

(*v*) BURNET *Vol.* II, *p.* 190. TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 326. DANIEL Journal, *p.* CLXVI.
(*w*) TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 330.
(*x*) Europ. Merc. *July—Sept.* 1692. *bl.* 219.
(*y*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 332.

1692. De Keurvorstin van Beieren beviel, op den agtentwintigsten van Wynmaand, te Weenen, van eenen Prins; doch overleedt, in 't kraambedde, op den vierentwintigsten van Wintermaand (z). Zy was, gelyk wy, reeds by eene andere gelegenheid, hebben aangetekend, de Dogter van Keizer Leopold en van Margareet, Infante van Spanje. Haar jonggebooren' Zoon werdt, derhalve, aangemerkt, als de naaste erfgenaam der Spaansche heerschappyen, in geval Karel de II., zonder kinderen, overleedt. Zyne geboorte hadt dus merkelyken invloed op den toestand der zaaken van Europa: gelyk ons 't gevolg deezer geschiedenisse, nog nader, leeren zal.

Geboorte van eenen Prins van Beieren.

De Prins van Waldek sterft.

Op den negentienden van Slagtmaand, overleedt ook, op zyn huis te Arolsen, in 't Graafschap Waldek, de Prins George Fredrik, Veldmaarschalk over de Legers van den Staat, in den ouderdom van drie-enzeventig jaaren (a). Hy werdt gehouden voor een' man van een gezond oordeel en van groote ervaarenis, beide in Staats- en in Oorlogszaaken: doch hy was, genoegzaam altoos, ongelukkig geweest in den kryg. Ook hadt men hem, zo sommigen willen, nimmer van manschap en Oorlogsbehoeften voorzien, naar behooren. 't Krygsvolk in 't gemeen hieldt hem voor eenen ongelukkigen Veldoverste, en deeze waan was zo diep geworteld, dat zyne onderneemingen, ter oorzaake daarvan, min-

(z) Europ. Merc. *Octob.* — *Decemb.* 1692. *bl.* 150, 190.
(a) Europ. Merc. *Octob.* — *Decemb.* 1692. *bl.* 154.

minder slaagden, dan zy anders, veelligt, zouden gedaan hebben (*b*). 1692.

XVIII. Geweldige beroerte te Goes.

De Stad Goes in Zuidbeveland was, dit gantsche jaar, vol opschudding geweest, ter oorzaake van de verkiezing van Rentmeesteren: waarover, in vroeger tyd, meermaalen, hevige geschillen gereezen waren. Wy hebben, in 't voorgaande gedeelte deezer Geschiedenissen, meer dan eens, van deezen tweespalt gewaagd (*c*). 't Zal dan der moeite wel waardig zyn, dat wy, ook hier, den oorsprong en afloop der tegenwoordige beroerte, omstandiglyk, te boek stellen.

Tweespalt in de Regeering aldaar.

De Regeering te Goes was thans in twee omtrent gelyke partyen verdeeld; waarvan de eene party, bestaande uit den Baljuw, *Kornelis Eversdyk*, den Burgemeester, *Ferdinand Gruward*, en eenige Schepens, gehouden werdt, meest te yveren voor de behoudenis of vermeerdering van het gezag des Konings van Groot-Britanje, als Erfstadhouder van Zeeland; terwyl de andere party, bestaande uit den Burgemeester *Adolf van Westerwyk* en eenige Schepens, werdt aangezien, als of zy, voorwendende de Privilegien der Stad te willen handhaaven, inbreuk zogt te doen op het wettig gezag des Erfstadhouders. Beide deeze partyen zogten hunne streng in de Regeering te sterken, en, ten deezen einde, de jongste keuze der twee Rentmeesteren, die, in Wintermaand des jaars 1691, geschieden moest,

Twist over de verkiezinge van Rentmeesteren.

(*b*) Burnet *Vol.* I. *p.* 128.
(*c*) *Zie* XII. *Deel*, *bl.* 297, 298.

1692. moest, te doen uitvallen naar hunnen zin. Doch, toen de stemmen werden opgenomen, bevondt men, dat de Baljuw Eversdyk, de Burgemeester Gruward en nog vier Schepens (1) *Kornelis Lopsen*, die reeds als Rentmeester in dienst was, tot bestierenden; en *Lukas van Beisselaar*, in de plaats van *Jan Tard*, tot toezienden Rentmeester gekooren hadden (*d*): terwyl Burgemeester Westerwyk en nog vyf Schepens (2) den Oud-Burgemeester, *Nikolaas Eversdyk*, tot bestierenden, en *Joan van der Hille*, tot toezienden Rentmeester, hadden benoemd. Dus waren 'er, ter wederzyde, zes stemmen, zo men de stem van den Baljuw mede rekende, gelyk, sedert eenige jaaren, gebruikelyk geweest was. Doch Westerwyk en de zynen beweerden, dat dit gebruik aanliep tegen de Privilegien, volgens welken, de Baljuw, *by den meesten gevolge en accoorde van Burgemeesteren en Schepenen*, Rentmeesters kiezen mogt: 't welk zy zo verklaarden, dat zyne stem niet; maar alleen de meeste stemmen van Burgemeesteren en Schepenen gerekend moesten worden. Zy vorderden, hierom, dat de Baljuw de Persoonen, door hen, met zes tegen vyf stemmen, benoemd, voor Rentmeesters verklaarde. Doch de

(*d*) Notul. Zeel. 26 *Maart* 1692. *bl.* 116.

(1) Te weeten, *Jakob Nollens*, *Joan van Dorth Janszoon*, *Antoni Nollens* en *Joan van Dorth Jakobszoon*.

(2) Naamlyk, *Gerard Verberg*, *Adriaan Eversdyk*, *Kaspar Rendvisch*, *Willem Westboek* en *Jakob Leidekker*.

de Baljuw, dit weigerende, sloeg, daarentegen, voor, dat men, om dit en de andere geschillen onder de Regenten by te leggen, of elk eenen Rentmeester verkoore, of de zaak by lootinge afdeede, of aan de Staaten verbleeve, of door den Stadhouder, by raade van den Hove, liete beslissen. Doch Westerwyk vondt geen genoegen, in deeze voorslagen, dringende by aanhoudinge, op het beëedigen der Rentmeesteren, door hem en de zynen, benoemd, en eindelyk, verklaarende, dat zo de Baljuw langer weigerig bleeve, hy, en die 't met hem eens waren, zelven de beëediging zouden doen, gelyk ook, in 't jaar 1656, geschied was. De Baljuw hernam, dat dit voorbeeld niet te pas kwam, als zynde toen, tegen de aantuiging van den Baljuw en vyf Schepens, en tegen 't gevoelen der Gekommitteerde Raaden en der Staaten zelven, loutere kragt en geweld gepleegd. Wyders, verboodt hy Westerwyk en de zynen, 't beëedigen der Rentmeesteren te onderneemen. Doch Westerwyk, zig hieraan luttel stoorende, belastte den Bode, Eversdyk en van der Hille te gaan haalen. De Baljuw geboodt hem, daarentegen, Lopsen en van Beisselaar op 't Stadhuis te brengen. Maar Westerwyk herzeide, dat de Bode hem zou hebben te gehoorzaamen, of zyn ampt verbeuren. De Baljuw en de zynen, betuigende, dat hun geweld aangedaan werdt, traden, hierop, ten Stadhuize af. Twee Schepens en de Sekretaris *Joan van Westerwyk*, Broeder des Burgemeesters, beëedigden toen Eversdyk en van der Hil-

1692.

Burgemeester Westerwyk en de zynen beëedigen de Rentmeesters, door hen benoemd.

1692. Hille, als Rentmeesters. De Baljuw, de Burgemeester Gruward en vyf Schepens deeden, op den tweeden van Louwmaand deezes jaars, den Burgemeester Westerwyk aanzeggen, dat hy de twee oude Rentmeesters in dienst zou hebben te laaten; en den twee nieuwlings aangestelden, dat zy zig geenerlei Rentmeesterlyke diensten zouden hebben te onderwinden: doch zy sloegen geen agt op deeze bevelen. De Baljuw vervoegde zig, sedert, aan de Staaten van Zeeland (e) en aan zyne Majesteit van Groot-Britanje, als Stadhouder, ernstelyk klaagende over 't ongelyk, welk hem, zyns oordeels, aangedaan was, en begeerende, dat de twee zogenaamde Rentmeesters buiten bediening gehouden werden. Koning Willem, die toen op 't Loo was, schreef aan de Wethouderschap der Stad, om nader berigt, en ontving antwoord van beide de partyen: waarin elk zyne zaak, op 't voordeeligste, voorstelde. Westerwyk deedt, midlerwyl, een gedrukt Geschrift verspreiden, waarin zyn gedrag verdedigd werdt, als gegrond op de Privilegien (f). Ook bragt hy, zo de Baljuw voorgaf, te wege, dat zig een groot getal burgers op 't Stadhuis vervoegde, met een verzoek, dat de geschillen, binnen de Stad, mogten afgedaan worden. Meester *Willem de Brauw*, die, in deeze gelegenheid, het woord voerde voor de Gemeente, verklaarde ook, dat zy de aanstelling der twee Rent-

De Baljuw keert zig tot Koning Willem.

De burgery verklaart zig voor

(e) Remonstr. van MR. C. EVERSDYK *van 16 Maart* 1692
(f) Borgerlycke Onderrichtinge *enz.*

Rentmeesteren, door Westerwyk en de zynen, volkomenlyk, goedkeurde: 't welk, daarna, ook door Hoofdmannen en Dekens der Schutterye, geschiedde. Wat laater, werden ook door bestelling van Westerwyk, de Burger-Officiers vernieuwd en veranderd, tegen den zin van Gruward en de Schepens die 't met den Baljuw hielden. Ook klaagde de Baljuw, dat men hem verscheiden moeilykheden aandeedt, alleenlyk om dat hy verschilde van Westerwyk. Men mompelde zelfs, onder 't volk, van eene geweldige verandering in de Regeering, zo de aanstaande keuze niet naar Westerwyks zin uitviel. Koning Willem besloot, eindelyk, in Zomermaand, den President Hulbert Roozeboom en den Raadsheer *Iman Kauw* te magtigen, om kennis te neemen van de geschillen te Goes, en tegelyk van de Privilegien der Stad, op welken Westerwyk en de zynen zig beriepen. Ten zelfden tyde, verklaarde hy, te hebben goedgevonden, dat men de gewoonlyke verandering der Wet uitstelde, tot dat hy 't verslag deezer Gemagtigden zou gehoord hebben. Men ontving deezen brief, te Goes, op den vierentwintigsten van Zomermaand, juist den dag, waarop de verandering der Wethouderschap plagt te geschieden. Men besloot, terstond, de vernieuwing der Regeeringe uit te stellen. Doch eene groote menigte volks, voor en op 't Stadhuis samengevloeid, drong, zo Westerwyk en de zynen, naderhand, verklaarden, de Wethouders voort te gaan, met het werk,

1692. Westerwyk.

Koning Willem begeert, dat de dienende Wethouderschap, by voorraad, aanblyve.

1692. Men vernieuwtze, egter, op den gewoonlyken tyd.

werk, waartoe zy byeengekomen waren: gelyk, eindelyk, om meerder onheil te voorkomen, en *buiten benadeeling van het regt der Graafelykheid, des Stadhouders en der Stede*, geschiedde. De naamen der verkooren' Heeren werden, terstond, aan 't gemeen bekend gemaakt: welk 'er zeer vergenoegd over scheen, en stillekens naar huis ging. Maar Koning Willem kreeg 'er zo dra geene tyding van, of hy toonde 'er zig zeer over gebelgd. Hy bevondt zig, toen, in het Leger by Genappe, en besloot, eerlang, eenig Krygsvolk te zenden naar Goes, om de nieuwe Regeering aldaar, met geweld, te verzetten. Het Regement van den Kolonel *Kauw* kreeg heimelyken last, om van Vlissingen en Veere af te steeken naar Sas van Gend, en zig, van daar, nevens agt Kompagnien van het Regement van den Kolonel *Klaubergen*, te water, te begeeven naar Goes, om aldaar te vertoeven, tot naderen last. De Patenten waren door Koning Willem, en, laager, door zynen Sekretaris *Konstantyn Huigens*, getekend, op den zeventienden en agttienden van Hooimaand. 't Liep egter aan tot den dertienden van Oogstmaand, eer dit Krygsvolk, in scheepen, de Stad naderde. De Burgemeester, *Mattheus Eversdyk*, kreeg 'er de eerste zekere kondschap van, en deedt, terstond, de Stads Poorten en de havenboom sluiten, en twee vendelen schutters in de wapenen komen, die zig omtrent het Stadhuis plaatsten. Voorts, de Wet op den eed hebbende doen

Koning Willem zendt Krygsvolk naar Goes.

Welk buiten de Stad gehouden wordt.

sa-

ſamenkomen, gaf hy haar kennis van 't gene hy voorgenomen en verrigt hadt. Ten half twaalf uuren, waren nog by hem gekomen de Luitenant-Kolonel *Alexander de Mauregnault* en eenige andere Overſten der Regementen van Kauw en Klaubergen, hun de patenten des Konings vertoonende, en begeerende, in gevolge van dezelven, met het Krygsvolk, welk nu geleid werdt door den Luitenant-Kolonel en Kommandeur *Zuidland*, en reeds aan 't hoofd lag, ingelaaten te worden in de Stad. De Burgemeeſter bragt deeze patenten ook in de Vergadering, verzoekende te mogen weeten, wat, in deeze gewigtige gelegenheid, ten meeſten dienſte en tot handhaavinge van de geregtigheid der Stad, behoorde gedaan of gelaaten te worden. De Vergadering, den Burgemeeſter Eversdyk voor zyne goede voorzorge bedankt hebbende, verklaarde, eenpaariglyk, op den Burgemeeſter Gruward en den Schepen Joan van Dorth Jakobszoon na „ dat zy, voor zyne Majeſteit „ van Groot-Britanje, als Stadhouder, zo „ veele eerbiedenis en onderwerping betoo„ nen wilden, als hy zou konnen begeeren; „ doch dat zy niet minder verpligt waren, „ de Privilegien en Geregtigheden der Stad „ voor te ſtaan en te handhaaven. Dat de „ Stad Goes dit regt met de andere ſtem„ mende Steden van Zeeland gemeen hadt, „ dat zy geen Krygsvolk behoefde te ont„ vangen, dan op Patent van de Staaten van „ Zeeland. Dat Goes en gantſch Zuidbeve-

1692.

Ernſtig' beſluit der Wetbouderſchap, twee Leden uitgenomen.

1692. „ land, in den jaare 1577, in gevolge van de
„ Gendsche Bevrediging, zig begeevende onder
„ 't bewind van Prinse Willem, onsterfelyker
„ gedagtenisse, nog een byzonder beding
„ hadden gemaakt, van geen Krygsvolk
„ te zullen inneemen, dan in tyden van
„ nood, ten koste van de gemeene zaake,
„ en met kennis en bewilliging van de Wethouderschap;
„ die, zelfs in zulk een geval,
„ de Stads sleutels zou blyven bewaaren.
„ Dat zy wel vertrouwden, dat zyne Majesteit
„ niet voorhadt, deeze manschap, anders,
„ dan ten koste der gemeene zaake, te
„ doen dienen; doch dat blykbaar genoeg
„ was, dat de nood thans niet vorderde, dat
„ dezelve gelegd werdt binnen Goes. Dat
„ deeze Stad geen gevaar altoos liep van vyanden
„ van buiten, en dat zy de gantsche
„ burgery en gantsch Zuidbeveland tot getuigen
„ riepen, dat de ingezetenen zelven
„ altoos gehoorzaam geweest waren aan de
„ bevelen der hooge Overheid en der Wethouderschap;
„ zo in 't gewillig opbrengen
„ der gemeene lasten, als in het trouw voorstaan
„ en beschermen van den Godsdienst,
„ de Vryheid en de wettige Regeeringe des
„ Vaderlands. Dat, by hen en hunne voorouders,
„ altoos hadt plaats gehad eene diepe
„ hoogagting voor den geheiligden Persoon
„ zyner Majesteit; doch, te gelyk, een
„ edelmoedig voorneemen, om de voorregten
„ der Stad te handhaaven. Dat de ingezetenen
„ en de Regeering, veele jaaren

„ ag-

„ agtereen, in onderlinge rust en eendragt 1692.
„ geleefd hadden; dat 'er, in den voorlee-
„ den jaare, wel eenige onrust ontstaan was,
„ voornaamlyk ter oorzaake van de verkie-
„ zinge van Rentmeesteren; doch, dat, des-
„ onaangezien, de jongste verandering der
„ Regeeringe, volkomenlyk volgens de Pri-
„ vilegien, en tot groot genoegen der bur-
„ gerye, was geschied. Dat de Wethouder-
„ schap ook bereid was, om zig, ten allen
„ tyde, te verdedigen, tegen elk, die, in 't
„ stuk van de verkiezing der Rentmeesteren,
„ of in eenig ander opzigt, mogt meenen
„ verkort te zyn. Dat zy, nimmer hebben-
„ de afgestaan van het voorregt, om geene
„ manschap te ontvangen, dan op de voor-
„ genoemde voorwaarden, vertrouwen moes-
„ ten, dat de Patenten tot de inlegering van
„ het Krygsvolk, welk thans voor de Stad
„ lag, looslyk, van zyne Majesteit verkree-
„ gen waren, zonder dat men hem, voor-
„ af, van het voorregt der Stad Goes onder-
„ regt hadt. Dat zy, hierom, besloten had-
„ den, de begeerde inlegering, ten platten
„ Lande zo wel als in de Stad, ten beste mo-
„ gelyk, van de hand te wyzen, en de Poor-
„ ten en havenboom, ondertusschen, digt
„ te houden. Dat zy egter te veel liefde
„ voor de burgerye hadden, om zig, voor als
„ nog, in de wapenen, tegen het gemel-
„ de Krygsvolk, te verzetten; in die ver-
„ wagting, dat de Poorten en boom niet ge-
„ weldiglyk zouden aangetast worden: doch

 „ dat

1692. „ dat zy van dit gewigtig voorval, terstond, „ kennis zouden geeven aan de Gekommitteerde Raaden en aan de andere goede Steden van Zeeland, met verzoek om onderstand, tot handhaaving van het goed regt „ der Stad, en tot voorkoming van het uiterste bederf van dezelve en van gantsch „ Zuidbeveland (g)." Van dit besluit, welk, terstond, der Gemeente bekend werdt gemaakt, werdt ook den Officieren, die de Patenten vertoond hadden, binnen de Hoofdpoorte, kennis gegeven, door drie Gemagtigden uit de Regeeringe, Westerwyk, de Brauw en Rondvisch, die, te gelyk, ernstelyk, verzogten, dat men, hoe eer hoe liever, de Stad en het Eiland wilde ruimen; in welk geval, men hun, zo zy des behoefden, eenige nooddruft wilde laaten toekomen. Maulregnault antwoordde „ dat zy voor de aangebooden nooddruft bedankten; doch voor „ 't overige wisten, wat last zy hadden, dien „ zy gehouden waren, naar te komen." Voorts, begeerden zy een Afschrift van 't besluit der Regeeringe, welk hun ter hand gesteld werdt.

XIX. De toegangen naar de Stad worden bezet. Het Krygsvolk, sedert, aan land getreden zynde, bezette alle de toegangen naar de Stad, en bebolwerkte de poorten, van buiten, met ladders, wagens en ander gereedschap, leevende, voorts, zo eenigen verzekerden, ten platten Lande, op krygsmans beschei-

(g) *Extract uit de Notul. van Goes van Weetsd.* 13 *Aug.* 1692. *post prandium.*

fcheidenheid. De Wethouders, niet konnende gedoogen, dat de knegten, die de Stad zelve, voor een gedeelte, betaalde, hunne goederen ten platten Lande roofden en vernielden, hadden nu de Brauw en Wefterwyk gemagtigd, om, deswege, te klaagen aan de andere Steden; doch de Stad was, 's daags na de aankomft van 't Krygsvolk, reeds zo naauw beflooten, dat 'er niemant uit kon, zonder gevaar. Men was dan genoodzaakt, den brief, dien de Gemagtigden zouden overgebragt hebben, af te zenden met den Bode *Mispelblom*, die, langs eenen heimelyken weg, over de Stads graft, zwom, en den belegeraaren ontflipte. De burgery begon, ondertusfchen, wel haaft, ongeduldig te worden over 't beleg: de Veldftukjes, die op de wallen ftonden, werden met fchroot gelaaden. Men begeerde verlof, om los te mogen branden. Die van buiten gedoogden niet, dat men uit de Stad ginge, om leevensmiddelen. De melkfters werden, door gewapende burgers, ter poorte uit geleid, en deeden haar werk, onder een geduurig fchelden en dreigen, van wederzyde. De burgers, met Wefterwyk aan 't hoofd, een' poft op den buitenfingel hebbende ingenomen, om den weg naar de Stad, ten minften ergens, open te houden, werden, op den vyftienden van Oogftmaand, zo vinnig aangevallen, met dreigen, door eenige vendels knegten, dat zy, eindelyk, naar binnen wyken moeften: al 't welk niet toeging, zonder een geweldig ge-

1692.

De Wethouderfchap fchryft aan de andere Steden.

1692. geschreeuw, van de wallen, en op den singel, van: *lang leeve de Koning van Engeland; maar de duivel haale den Baljuw!* Men hadt egter, tot hiertoe, nog niet geschooten op elkanderen. De Regeering en de burgery scheenen, ondertusschen, eenpaariglyk, beslooten te hebben, het uiterste af te wagten. Men schreef, andermaal, om hulp aan de Steden. Doch deezen stelden Goes in 't ongelyk, of hadden geen hert, om zig tegen zyne Majesteit te verzetten. Men vaardigde dan eenen brief af, aan den Koning zelven, die den eenentwintigsten van Oogstmaand geschreeven, en, door de Regenten, op twee na, door de drie Predikanten, door de Officiers der schutterye en door de Dekens der Gilden, ondertekend was, en waarby het aftrekken van 't Krygsvolk werdt verzogt. Doch ik vind niet, dat deeze brief beantwoord werdt (*b*). 't Beleg der Stad duurde niet langer, dan tot den vierentwintigsten. Het Krygsvolk, toen, naar 't schynt, nadeeen last gekreegen hebbende van zyne Majesteit, trok ter poorte in, en bezette de Stad, en 't Stadhuis in 't byzonder. Kort hierna, kwamen de Gemagtigden van den Koning, Roozeboom en Kauw, binnen Goes, om naar alles onderzoek te doen. Zy ontbooden, onder anderen, de Dekens der Gilden, die den brief aan Koning Willem ondertekend hadden, en deezen verklaarden hun „ dat zy deeze ondertekening „ hadden gedaan, voor hun zelven, en niet „ als

Doch zonder vrugt.

't Krygsvolk komt in de Stad.

Ook twee Gemagtigden van zyne Majesteit.

(*b*) Copie van een Brief uit Zeeland *gedr.* 1692.

„ als gemagtigden hunner Gilden; dat zy „ de Heeren, op den vierentwintigsten van „ Zomermaand, niet hadden gedwongen, om „ de Regeering te vermaaken; doch dat zy „ 't volk wel op de been hadden gezien, en „ wel wisten, dat de meeste burgers de ver„ andering begeerden; dat zy de Wethouder„ schap niet hadden genoodzaakt, de poor„ ten voor 't Krygsvolk te sluiten; doch dat „ hun wel bekend was, dat zulks, naar den „ zin van de meesten uit de Gemeente, was „ geschied; dat zy, eindelyk, zelven niet te „ klaagen hadden over den Baljuw; maar dat „ anderen, dikwils, over hem hadden ge„ klaagd." Hierna, magtigden de Staaten van Zeeland zyne Majesteit, den twee-entwintigsten van Herfstmaand, om de zaaken, te Goes, volkomenlyk, ten einde te brengen (*i*): waarop volgde eene geheele verandering in de Regeering, waardoor Westerwyk en de zynen buiten bewind raakten, en eerlang ook de voordeelige ampten, welken zy bekleed hadden, by Akte van Koning Willem, aan anderen begeeven werden (*k*). 't Bleef hier niet by. Zyne Majesteit zondt de twee Gemagtigden, tegen 't einde van Wynmaand, andermaal, naar Goes, met last om de stukken van het onderzoek, door hen gedaan of nog te doen, te stellen in handen der tegenwoordige Regeeringe, om, volgens dezelven,

1692.

De Regeering wordt veranderd.

(*i*) Notul. Zeel. 19, 22, 24 *Septemb.* 1692. *bl.* 195, 202, 267, 271.
(*k*) *Zie* Notul. Zeel. van 1693. *bl.* 121.

1692. ven, de schuldigen in regten te betrekken; mids de President-Schepen, Joan van Dorth Joanszoon, in deeze gelegenheid, de bediening van Baljuw waarname. Terstond hierna, werden de Burgemeester en de Sekretaris Westerwyk, de Burgemeester Mattheus Eversdyk, de Burger-Officiers Joan van der Hille en *Jan Verkat*, en *Martinus Beisselaar* in hegtenis genomen, en naauw bewaard. Men stelde hen te regt, voor Burgemeesters en Schepens van Goes. Zy werden allen, in Slagtmaand, gevonnist, de Oud-Burgemeester Westerwyk, om onthalsd; Eversdyk, de Sekretaris en van der Hille, om met het zwaard over 't hoofd geslaagen en gebannen; Verkat, om gegeesseld en gebannen, en Beisselaar, om alleenlyk gebannen te worden. Alle de goederen van de Burgemeesters Westerwyk en Eversdyk, en de helft der goederen van den Sekretaris en van der Hille werden verbeurd verklaard. Uit het voorgaande gedeelte van dit Verhaal, heeft men reeds konnen afneemen, wat deezen luiden, als misdaad, te last gelegd werdt. 't Zal egter niet ondienstig zyn, den inhoud der Vonnissen, hier, kortelyk, te melden.

Twee Oud-Burgemeesters en verscheiden andere Persoonen worden gevat, te regt gesteld, en tot zwaare straffen veroordeeld.

XX. De twee Westerwyken en Eversdyk, en de Burgemeester Westerwyk in 't byzonder, werden beschuldigd „ dat zy, in plaats van, op „ het aanschryvens van Koning Willem, de „ verandering der Regeeringe op te schorten, met die gehoorzaamheid, welke alle „ Regenten aan zyne Majesteit, als Erfstad- „ hou-

Beschuldigingen ten hunnen laste.

„ houder van 't Gewest, schuldig waren; de 1692.
„ Wet, op den vierentwintigsten van Zo-
„ mermaand jongstleeden, vernieuwd had-
„ den, voorgeevende, daartoe gedrongen te
„ zyn geweest, door de beweeging der ont-
„ stelde Gemeente. Dat zy egter de samen-
„ rotting der menigte wel zouden hebben kon-
„ nen beletten; doch dat zy zulks verzuimd
„ hadden. Dat de Burgemeester Westerwyk,
„ in tegendeel, van 't Stadhuis getreden, 't
„ volk hadt opgehitst: onder anderen zeggen-
„ de: *Mannen, nu hebt gy nog eene Magistraat:*
„ *morgen zult gy 'er geene hebben. Ik heb de*
„ *Privilegien, met hand en tand, willen vast-*
„ *houden. Nu de brief van den Koning gekomen*
„ *is, kan ik niet langer. Ieder van u mag nu*
„ *toezien:* en, *de Baljuw heeft onze Privile-*
„ *gien aan den Koning of aan Odyk weggege-*
„ *ven, of verkogt, dat wy en onze kinderen lang*
„ *beklaagen zullen. Ik zal nu afgaan, en niet*
„ *meer aankomen, en dan zult gy van zulk een*
„ *volk geregeerd moeten worden. Ik beklaag de*
„ *Stad, en alle arme luiden. De Komptoi-*
„ *ren zullen moeten stilstaan. Wy zullen niet*
„ *mogen ontvangen, noch uitgeeven. Wat zul-*
„ *len nu de arme luiden doen?* Wederom, *Man-*
„ *nen, 't is gedaan, wy zyn al onder de slaa-*
„ *verny gebragt, daar ik zo lang voor gevreesd*
„ *heb. Zo gy nu de Wet niet vermaakt, zyt gy*
„ *uwe Privilegien kwyt. Daar is nu geen Wet*
„ *meer. Staat my dan by, vrienden. Ik zal u*
„ *ook niet verlaaten, al zou men my, in stuk-*
„ *ken, vaneen scheuren.* Dat, hierop, alleen-

1692. „ lyk, een verward geroep gehoord was van „ *wy willen de Wet vermaakt hebben.* Dat „ Westerwyk, wyders, toen zyne Majesteit „ Krygsvolk naar de Stad geschikt hadt, de „ aanstootelyke Resolutie, om het zelve daar „ buiten te houden, hadt opgesteld, en doen „ verspreiden, zo wel als twee brieven aan „ de Steden van Zeeland, waarin het afzen- „ den der genoemde manschap werdt uitge- „ kreeten voor eene daad van openbaare „ vyandelykheid, waardoor het regt en de „ vryheid der Stad geschonden en verkragt „ werdt; alles, onaangezien hy zelf erkend „ hadt, zyne Majesteit te houden voor den „ afzender der manschap, wiens gedrag hy „ zig dus niet ontzien hadt, op de oneerbie- „ digste en haatelykste wyze, ten toon te „ stellen; hebbende hy zelven bekend, dat „ hy den Bode Mispelblom belast hadt, den „ eersten brief aan de Steden, aan alle Lief- „ hebbers, voor wat nieuws, uit te deelen. „ Dat hy ook, op den dag, toen de man- „ schap voor de Stad gekomen was, 't ge- „ schut op den Kattenberg hadt doen bren- „ gen, den omstaanderen toeroepende, *wy* „ *zullen 'er 't Krygsvolk wel buiten houden.* Dat „ hy, daarna, gesproken hadt van *schieten*, „ en van de boeren te hulp te willen roepen: „ ook zeggende, toen één der Oversten be- „ laste vuur te geeven, *schiet vry: hier sta ik.* „ *De Koning heeft geene magt om te beveelen,* „ *'t gene gy beveelt.* Dat men, eindelyk, ook „ eene overeenkomst gemaakt hadt, om de

„ amp-

„ ampten van Regeeringe altoos te houden 1692.
„ onder luiden van Westerwyks aanhang: 't
„ welk streedt met de Privilegien. Alle wel-
„ ke dingen werden aangemerkt, als strek-
„ kende tot oproer, en tot krenkinge van het
„ regt der Overheid, in en aan den Persoon
„ en waardigheid van zyne Majesteit, als Erf-
„ stadhouder, en door de Staaten byzonder-
„ lyk gemagtigd, om onderzoek te doen,
„ op de buitenspoorigheden, hier ter Stede
„ begaan: waarom men verstondt, dat zy,
„ in een Land, daar 't Regt gehandhaafd
„ werdt, niet konden geleeden worden." Van
der Hille en Verkat werden, byzonderlyk,
beschuldigd „ dat zy de trom hadden doen
„ haalen en roeren, om de burgery in 't ge-
„ weer te doen komen. Van der Hille ver-
„ schoonde zig, met den last van den Burge-
„ meester Westerwyk: doch deeze ontken-
„ de, hem eenigen last gegeven te hebben. Ver-
„ kat was ook, volgens het vonnis, op het
„ Stadhuis geweest, om de vermaaking der
„ Wet te helpen doordryven. Ook hadden
„ hy en anderen, aldaar, ten dien tyde, wyn
„ gedronken, en vry gelag gehad, op Stads
„ kosten."

XXI. De Vonnissen worden naar Engeland gezonden.

Doch alzo zyne Majesteit verstaan hadt, dat de Vonnissen niet zouden uitgevoerd worden, voorze hem vertoond waren, en hy, daaromtrent, zulke nadere orde zou hebben gesteld, als hy, tot bereikinge van het heilzaam oogmerk der Staaten, zou bevinden te behooren; besloten Burgemeesters en Sche-

pens

1692. pens van Goes, de Vonnissen den Koning, die nu reeds naar Engeland gekeerd was, toe te zenden, met eenen beleefden brief, den vyftienden van Slagtmaand gedagtekend, waarin zyne Majesteit bedankt werdt, voor de goede zorge, by hem aangewend, om de rust te Goes te herstellen.

Verzoekschrift der Schutterye en Gilden aan zyne Majesteit.

Hierby was een Verzoekschrift gevoegd van de Officiers der Burgerye en de Dekens der Gilden, waarin zy verklaarden „ dat geene braave burgers; „ maar een deel slegt volk alleen, op de ver„ maakinge der Wet, in Zomermaand laatst„ leeden, gedrongen hadt; dat de burgery, „ in Oogstmaand, op bevel der Wethouder„ schap, in de wapenen gekomen was, na „ dat de poorten en boom reeds gesloten „ waren; dat zy, eindelyk, genoegzaam gee„ ne schade of overlast van 't Krygsvolk ge„ leeden hadden; maar dat 'er de Stad, in „ tegendeel, wel van gevaaren was." 't Slot was een verzoek „ dat zyne Majesteit eene „ algemeene Vergiffenis in de Stad geliefde „ te laaten afkondigen, waarby het voorge„ vallene in deezen jaare werdt aangemerkt, „ als niet geschied."

De veroordeelden verzoeken brieven van Vergiffenis van den Koning.

Alle de gevonnisten zelven besloten, weinige dagen later, by zeer ootmoedige smeekschriften, Brieven van Vergiffenis en uitwissching van misdaad te verzoeken van zyne Majesteit. De Burgemeester Westerwyk verklaarde, in 't byzonder „ dat „ hy, van jongs op, de hoogste agting en ge„ negenheid voor zyne Majesteit gehad heb„ bende, tot zyn leedwezen, bekennen

„ moest,

„ moest, dat hy zig, door de verschillen in 1692.
„ de Regeeringe te Goes, hadt laaten ver-
„ voeren tot daaden, die, met deeze agting,
„ en met zyne verpligting jegens den Ko-
„ ning, niet overeenkwamen. Dat hy egter
„ nooit het versoeilyk oogmerk gehad hadt
„ van 's Konings gezag en voorregten te wil-
„ len krenken; maar dat het begrip, welk hy
„ van de Stads Privilegien hadt, en de yver
„ voor 't gemeen belang hem tot uitersten had-
„ den doen vervallen. Dat hy, de zaak, van
„ agteren, inziende, wel gewenscht hadt, dat
„ hy zig gehoorzaamlyk hadt gevoegd naar
„ de begeerte van zyne Majesteit, en de ver-
„ andering der Wet, in Zomermaand, uit-
„ gesteld. Dat hem ook leed deedt, dat hy
„ 's Konings Patenten niet genoeg geëerd, en
„ het Krygsvolk buiten de Stad gehouden
„ hadt; welke zyne ongehoorzaamheid eg-
„ ter geenszins aan eenig inzigt, om zyne
„ Majesteit te hoonen; maar, insgelyks, aan
„ zyne bevatting van de Privilegien der Stad
„ moest toegeschreeven worden. Dat hy zig
„ ook beklaagde, over het afvaardigen der
„ haatelyke brieven van den veertienden en
„ zestienden van Oogstmaand. Dat hy al
„ het gemelde niet zogt te verschoonen;
„ maar dat hy 'er, inderdaad, berouw van
„ hadt, en van de ontferming en grootmoe-
„ digheid van zyne Majesteit vergiffenis, voor
„ zig en de andere veroordeelden, hoop-
„ te te erlangen; vertrouwende hy, dat de
„ Koning zou gelieven in aanmerking te nee-
„ men, dat de vergeeving zo veel te roem-

„ waar-

1692. „ waardiger zyn zou, als de misdaad groo-
„ ter geweeſt was. Hy, zyne Ouders, Vrouw,
„ Kinderen en Vrienden ſmeekten en baden
„ dan, met de diepſte deemoedigheid, dat
„ de Koning, naar zyne beroemde goeder-
„ tierenheid, hem, na eene gevangenis van
„ vyf weeken, 't bedreevene, barmhertiglyk,
„ geliefde te vergeeven, en, ten dien ein-
„ de, de vereiſchte Brieven aftevaardigen."
Te gelyk, verzogt hy, met eenen brief, en zyne Huisvrouw en Vrienden, in perſoon, de gunſtige voorſpraak van de Gemagtigden van zyne Majeſteit: aan welken hy, by herhaalinge, betuigde, hoe wee hem deedt, dat hy zyne Majeſteit beledigd hadt. „ 't
„ Was hem," ſchreef hy „ in zyne jeugd,
„ ingegeven, zyne Majeſteit lief te hebben,
„ waartoe hy, naderhand, door weldaaden
„ hem, door middel van den Heere van O-
„ dyk, toegebragt, nog verder verpligt ge-
„ worden was. 't Smertte hem, hierom,
„ te meer, dat hy zyne Majeſteit gehoond
„ hadt, en dat zy, [Regenten], elkanderen,
„ door hunne byzondere twiſten, zo ver-
„ re hadden gevoerd, dat het belang en
„ de voorregten van zyne Majeſteit had-
„ den moeten lyden, en dat zelfs zyne Ko-
„ ningklyke Perſoon niet onaangeraakt ge-
„ bleeven was: welken hoon hy niet beter
„ noch anders wiſt te heelen, dan door ee-
„ ne bede om vergeevinge te voegen by ee-
„ ne opregte bekentenis (3)." Weſterwyk,
ver-

(3) Men heeft, veele jaaren na deezen, een ander

verdriet krygende in de gevangkenis, als hebbende nu, meer dan vyf weeken, onder de bewaaringe van drie schildwagten, gezeten in een gat, daar men gewoon was de grootste fielten te plaatsen, zogt ook voorspraak by de Staaten (*l*), en by sommige byzondere Leden der hooge Regeeringe van Zeeland. De tegenwoordige Wethouderschap van Goes stondt den gevangenen geene verligting altoos toe, zig beroepende op de orde des Konings en der Gemagtigden, welke laatsten hen, wederom, aan de Regeering der Stad weezen, als aan welke zyne Majesteit hunne zaak verbleeven hadt. Westerwyks boeken, papieren en goederen waren, ondertusschen, in beslag genomen; ook de papieren van zynen broeder, den Sekretaris, en van den Burgemeester Eversdyk. De Westerwyken vreesden zeer, dat het vonnis alleenlyk verzagt, en niet geheellyk vernietigd zou worden; en deeden hun best, om dit te voorkomen. Ook beweerdenze, dat zy, onderzogt zynde, geantwoord hadden, in de verwagting, dat men hen, in een gewoonlyk Regtsgeding, zou ontvangen hebben, geenszins kon- 1692.

(*l*) Notul. Zeel. 6 *Decemb.* 1692. *bl.* 239.

der Smeekschrift, in 't licht gegeven, welk veel verder ging, al 't gebeurde aan verkeerde zugt om in de Regeering te blyven toeschreef, en de regtvaardigheid der Vonnissen, met ronde woorden, erkende. Men zeide, dat dit smeekschrift den gevangenen, eerst, ter ondertekening voorgelegd, doch door hen van de hand geweezen was. Zie het agter Costerus *Historisch Verbaal*, Bylaagen, bl. 452.

1692. konnende vermoeden, dat men, op hunne antwoorden, zo ſtreng een vonnis zou hebben gebouwd. Zy hielden, daarenboven, de meeſte Regters voor hunne partyen, en voor vrienden des Baljuws, en zoudenze, zekerlyk, gewraakt hebben, zo zy hadden gedagt, dat men hen aan 't lyf zou hebben willen komen. Doch nu zy gevonniſt waren, ſchoot 'er, meendenze, niets overig, dan vergiffenis te verzoeken. 't Liep eenige weeken aan, eer 'er antwoord kwam, uit Engeland. Eindelyk, ontving de Wethouderſchap van Goes eenen Brief van den Koning, te Whitehall, den zeſtienden van Wintermaand, gedagtekend. Zyne Majeſteiten keurde de Vonniſſen goed, als naar de regten en wetten van Zeeland geweezen zynde: doch verhaalde, te gelyk „ dat de veroordeelden hem ootmoedelyk om vergiffenis en om vernietiging der „ vonniſſen verzogt hadden:" daar by voegende „ dat hy, aan de eene zyde, wel genegen zou zyn, om in dit verzoek te bewilligen; doch, aan de andere, in aanmerking genomen hadt, dat de Staaten, in „ Herfſtmaand, op hem begeerd hadden, „ dat hy zyn Stadhouderlyk gezag gebruiken zou, om zulke voorziening te doen, „ als hy, tot den meeſten dienſt van den Lande, en tot de ruſte der Stad Goes in 't byzonder, zou bevinden te behooren: waarom hy niet hadt konnen beſluiten, om eene volſtrekte vernietiging van de Vonniſſen toe te ſtaan. Maar dewyl de Staaten „ had-

Koning Willem maakt eenige verandering in de Vonnisſen.

„ hadden betuigd, hun aangenaam te zul- 1692.
„ len zyn, zo 'er, in deezen, eenige gemaa-
„ tigdheid kon worden gebruikt; was hy te
„ raade geworden, om de Vonnissen, zo
„ ver Adolf Westerwyk, daarby, veroor-
„ deeld werdt, om onthalsd, Mattheus E-
„ versdyk, Joan Westerwyk en Joan van der
„ Hille, om met het zwaard over 't hoofd
„ geslaagen, en Jan Verkat, om gegeesseld
„ te worden: ook, zo ver, daarby, hunne
„ goederen verbeurd verklaard waren, te
„ laaten onuitgevoerd. Doch men hadt, ter
„ bevordering van de ruste der Stad, orde
„ te stellen, dat Adolf en Joan Westerwyk,
„ met de eerste gelegenheid, vervoerd wer-
„ den naar 's Hertogenbosch, om aldaar,
„ op hunne eigene kosten, waartoe, de
„ Regeering een gedeelte hunner goederen
„ schikken moest, op eene verzekerde plaat-
„ se, bewaard te worden; hun, voorts, bo-
„ ven de kosten der Regtspleeginge, opleg-
„ gende zodanig eene geldboete, als de Reg-
„ ters, naar de gelegenheid van de midde-
„ len der twee Broederen, zouden billyk
„ vinden. De overige inhoud van alle de
„ Vonnissen moest in zyn geheel blyven,
„ en kon, met den eersten, uitgevoerd wor-
„ den (*m*)."

De Wethouderschap van Goes, deezen brief ontvangen hebbende, hieldt den inhoud

XXII. De gevangenen worden

(*m*) Auth. Missiven, Resol., Sentent. *enz. gedr. te Rott.* 1693. Waaragtig Verhaal *enz. gedr.* 1702.

1692. houd bedekt, en zag om naar bekwaame gelegenheid, om dien, met de minste beweeging van 't volk, ter uitvoeringe te brengen. Op den dertigsten van Wintermaand, werden twee Vaartuigen afgehuurd, een op Bergen op Zoom, en een op 's Hertogenbosch, die, buiten de Stad, by de schans aan 't hoofd moesten gaan leggen, en aldaar nadere last afwagten. Midlerwyl, hadt men verspreid, dat de Koning eene algemeene vergiffenis zou laaten afkondigen, waarin ook de gevangenen begreepen zouden zyn. Doch 't afhuuren der twee vaartuigen verwekte eenige agterdogt, onder de ingezetenen. Des nagts ten elf uuren, werdt eerst rugtbaar, dat de gevangenen naar de schans gebragt zouden worden, om aldaar de bevelen zyner Majesteit te verstaan. Straks hierop, streefde eene groote menigte volks naar de gevangenis, om den Heeren het laatste *Vaarwel* toe te roepen. Niemant wist, wat men voorhadt, zelfs de gevangenen niet. De Predikant *Joan Leidekker* bragt dit droevig nieuws eerst aan den Vader van Eversdyk, die, terstond, in onmagt viel, en buiten staat was, om zynen Zoon te gaan zien. Groot was ook de ontsteltenis, onder de naastbestaanden der andere gevangenen. Men bediende zig van 't Krygsvolk, om dezelven uit den kerker te haalen, en naar buiten te leiden. De Burgemeester Eversdyk, eerst op de markt verscheenen, kon geen woord spreeken; maar wees met de hand naar den hemel, en werdt, met eenigen der anderen,

ter Stad uit gevoerd.

on-

onder 't zugten en schreijen der ingezetenen, naar buiten gebragt. De Westerwyken bleeven lang weg, doordien de Huisvrouw van den Burgemeester, hem in de gevangenis zynde komen vinden, aldaar, in zwym gevallen was, en wederom bekomen zynde, haaren man niet van 't lyf was te scheuren, hoe zeer de Overste of de soldaaten haar dreigen of schelden mogten. Toen zy, eindelyk, agter van het Stadhuis, door een eng straatje, op de markt gekomen waren, ging 'er een algemeen gekerm op, onder 't volk, welk, hoorende den Burgemeester, zyne Vrouw, die hem agterna liep en aan 't lyf hing, vermaanen tot onderwerping aan Gods wil, terwyl hy haar, voor eeuwig, vaar wel zeide, zig niet van schreijen onthouden kon. Westerwyk zig toen naar de menigte wendende, *Myne lieve burgery*, zeide hy, *vaarwel in eeuwigheid; heb ik iemant verongelykt, ik ben een mensch, vergeef het my; gelyk ik elk van u vergeeve. Dit lyden treft my en u, over eene regtvaardige zaak; maar naardien ik by geenen Regter op aarde gehoor heb konnen krygen, beroep ik my op Christus Regterstoel, daar zy, niet meer dan gy en ik, verschoond zullen worden.* Weinig meer kon hy zeggen, of de Majoor, een Duitscher, dreef hem voort en ter poorte uit. Zyne Huisvrouw verzelde hem; geduuriglyk roepende, *dat zy met hem sterven wilde.* Ook werden hy en de anderen, tot aan de poorte, gevolgd van de burgery, die, nog van de wallen, *vaart wel*, *myne lie-* 1691.

1692. ve *Heeren* riep, tot dat zy, met stokslagen, naar beneden gedreeven werdt. Westerwyk, pas buiten gekomen, vraagde den Majoor, *waar men met hem heen wilde?* waarop deeze, zo verhaald wordt, onbescheiden genoeg, antwoordde, *men zal u ophangen, en alle de Hollandsche duivels, die zig tegen den Koning durven stellen, met u.* In de schans, werdt den gevangenen de inhoud van 's Konings brief bekend gemaakt. Hierop tradenze in de schepen. De Westerwyken werden naar 's Hertogenbosch: de anderen naar Bergen op Zoom gevoerd, en op deeze wyze, uit Holland, Zeeland en Westfriesland, gebannen. Scheep zynde, riep Westerwyk Eversdyk nog vaarwel toe; daarby voegende „ dat hy hoopte, „ dat zy elkanderen, in de eeuwigheid, zouden wederzien; en niet twyfelde, of zy „ zouden daar meer regt vinden, dan hun „ hier gegund was." *Heden*, besloot hy, *is 't onze, morgen hunne beurt.* 't Vertrek der gevangenen herstelde de rust in de Stad, allengskens. Het Krygsvolk bleef 'er, egter, nog eenigen tyd. De strengheid, welke men dienstig geoordeeld hadt, om de Regeering der Stad te brengen op zulk een' voet, als Koning Willem begeerde, werdt langzaam vergeten onder de ingezetenen; die, voor het grootste gedeelte, wel met de gebannen' Heeren gediend geweest waren, en, in de smeekschriften aan den Koning, alleenlyk schuld scheenen te bekennen, om dat zy hoopten, op eene algemeene vergiffenis, zonder eeni-

ge

1692.

ge uitzondering (*n*). Wyders, werden de gebannen' Heeren ook nog in merkelyke geldboeten verweezen. Zelfs waren eenige afgezette en afgegaane Schepens, die hunne zyde gehouden hadden, gebreukt, naar gelang hunner middelen. Eversdyk zat, omtrent een jaar, te Bergen op Zoom; wanneer hy, van Koning Willem, eerst voor vier maanden, en, naderhand, zonder bepaaling van tyd, verlof verwierf, om wederom binnen Goes te komen. Maar de twee Westerwyken werden, niet voor Oogstmaand des jaars 1697, geslaakt. Zy moesten zig egter onthouden onder 't gebied der Generaliteit, en begaven zig naar Bergen op Zoom, met der woon. In 't begin des jaars 1699, verwierven zy verlof, om zig, den volgenden Zomer, in 't Eiland Zuidbeveland, te mogen onthouden; welk verlof, naderhand, vernieuwd werdt. In Grasmaand des jaars 1702, na 't overlyden van Koning Willem, ontvingen zy eerst eene Akte, die egter, reeds in Slagtmaand des jaars 1699, gedagtekend was, waarby hun toegelaaten werdt, wederom te Goes te mogen komen woonen: alwaar zy, zo wel als Eversdyk, eerlang, wederom in de Regeering geraakt, en in hunne gekrenkte eere hersteld zyn. Doch van der Hille was,

Zy worden, allengskens, hersteld.

(*n*) *Zie* Verscheiden' Resol., Brieven, Verhaal. *en* andere Stukk. *in de* Europ. Merc. *van July — Sept.* 1692. *bl.* 156 — 191. *Octob. — Decemb.* 1692. *bl.* 204 — 224. *en in de* Bylaag. *op* COSTERUS Hist. Verhaal, *bl.* 445, 450.

1692. was, geduurende zyne ballingschap, overleeden (*o*).

XXIII. Simon van Halewyn, Oud-Burgemeester van Dordrecht, handelt heimelyk, met de Franschen, over de Vrede.

Weinig tyds na de veranderingder Regeeringe te Goes, in den jaare 1692, raakte Mr. *Simon van Halewyn*, Oud Burgemeester van Dordrecht, en Broeder van Mr. Kornelis Teerestein van Halewyn, in merkelyke ongelegenheid. Hy hadt zig, gelyk hy zelf, naderhand, verklaard heeft, kort na 't gevegt by Steenkerken, begeven naar Duitschland en Zwitserland, om den staat der Duitsche grenzen tegen Frankryk te onderzoeken, en vooral om den Heer *d'Amelot*, Ambassadeur der Kroone van Frankryk in Zwitserland, te ondertasten, omtrent het oogmerk van den Koning, zynen Meester, op 't stuk der algemeene Vrede. Hiervan onderrigt zynde, zou hy, zo hy dagt, bekwaamer zyn, om zig, in zaaken van Regeeringe, ten beste des Vaderlands, te kwyten van zynen pligt. Doch alzo hy deeze reis, zonder kennisse van Koning Willem en van de hooge Regeeringe, ondernomen hadt, bekwamze hem kwalyk. Hy sprak met d'Amelot, te Solothurn. Men kwam overeen, dat d'Amelot hem 's Konings gedagten zou laaten weeten op 't stuk der Vrede, en vooral ook over 't punt der grenssteden in de Spaansche Nederlanden, tot verzekering van

1693. den Staat. In Louwmaand des volgenden jaars, vervoegde zig by Halewyn, in den Haa-

(*o*) Request der beled. Regent. van Goes, *Bylage*, *in de* Europ. Merc. *July* — *Decemb.* 1702. *bl.* 102 — 109.

Haage, een Franschman, *Robert de Pille* of *de Piles du Plessis* genaamd, en door d'Amelot gezonden, om hem af te vraagen, op wat voet de Staaten Vrede begeeren zouden? Halewyn hieldt hem voor, dat zulk eene vraag niet overeenkwam met de afspraak met d'Amelot, die aangenomen hadt, hem 's Konings gedagten hierover te laaten weeten. Du Plessis verklaarde hem, wat laater, dat het Fransche Hof zig niet openen kon, voor men den uitslag van de handelingen des Graaven d'Avaux, in Zweeden, vernomen hadt. Hy bleef, ondertusschen, in Holland, spreekende, van tyd tot tyd, met Halewyn, in den Haage, te Dordrecht, en elders. Halewyn hadt hem, zo hy zeide, onder anderen, een Ontwerp voorgehouden, volgens welk, men den Koning van Zweeden moest tragten te beweegen, om zyne bemiddeling den Koning van Groot-Britanje en deezen Staat voor te slaan. Doch 't voorhouden van zulk een ontwerp werdt, door Halewyn, ernstelyk, ontkend. Voorts, bediende du Plessis zig van de gelegenheid, om Halewyn, die hem een nieuw gebouw vertoonde, welk hy, te Abbenbroek, welks Heerlykheid hem toekwam, timmerde, eenig geld aan te bieden. Doch Halewyn hadt, op deezen voorslag, geen agt gegeven, of dien, zo hy zelf, naderhand, verklaard heeft, duidelyk, van de hand geweezen. Du Plessis bekwam, sedert, last van 't Fransche Hof, om hem twintigduizend Ryksdaalers te mogen belooven, zo hy Dordrecht beweegen kon, om den anderen 1693.

1693. Leden der hooge Regeeringe voor te gaan, in het toestemmen van een Ontwerp, waarop de algemeene Vrede volgen zou. Ook schreef du Plessis, op den negentienden van Sprokkelmaand, naar Frankryk „ dat men 't „ Ontwerp, welk hem Halewyn voorgehouden hadt, niet voorslaan moest, voor men „ de gemoeden in den Vereenigden Staat „ bereid hadt, om het te aanvaarden. Dat „ men, ten dien einde, zulken, die 't meeste gezag hadden in den Staat, de kwaade „ gevolgen van den oorlog, voor de Gewesten in 't gemeen, en voor elk Gewest in „ 't byzonder, onder de hand, moest voorhouden. Dat men eenige luiden moest zoeken te winnen, om den eersten stap te „ doen, en den anderen, stoutelyk, voor te „ gaan. Dat hiertoe geene bekwaamer' waren, dan de twee Broeders Halewyn, die „ aanzien en kennis van zaaken hadden. Dat „ Dordrecht, de eerste stem hebbende onder de Steden van Holland, luiden, die „ wat beschroomder waren, zou konnen dekken, tegen den haat van zulken, welken „ de Vrede niet aanstondt Dat men, de Broeders Halewyn gewonnen hebbende, met „ hen behoorde te overleggen, welk een' „ voorslag men ter algemeene Staatsvergaderinge doen moest, tot bevordering der „ Vrede. Dat de voorslag, door de Gewesten overgenomen, en in de Vergadering „ van Holland gebragt zynde, terstond, door „ Dordrecht, zou worden goegekeurd, op dat „ andere Afgevaardigden hunnen *Principaa-*

„ len

„ *len* mogten berigten, dat Dordrecht de be- „ middeling van Zweeden reeds aangenomen „ hadt. Dat men den oudſten Halewyn, door „ 't belang zyner bloedverwanten, zou trag- „ ten te winnen, en beide de Halewyns mees- „ ter maaken in Dordrecht." Wat vroeger, hadt du Pleſſis ook naar Frankryk geſchreeven „ hoe Simon van Halewyn hem gezeid „ hadt, dat de vereenigde Vloot met dertig „ ſchepen zou verſterkt worden." 1693.

Hy en zekere Franſchman, met wien hy geſproken hadt, worden in hegtenis genomen.

In deezen ſtaat, was de handeling tuſſchen Halewyn en du Pleſſis, toen de Gekommitteerde Raaden, op eenig vermoeden, verſcheiden' luiden, die, in *den Koning van Spanje*, in den Haage, t'huis lagen, in hegtenis deeden neemen. Halewyn kreeg hiervan kennis te Amſterdam, en ſchreef, uit vreeze dat men ook naar du Pleſſis zoeken en den bedekten handel ontdekken mogt, deezen een briefje, met eene gemaakte hand, om den Franſchman te waarſchuwen. Doch deeze zorg was ydel. Du Pleſſis werdt gevat, en op de Voorpoorte van den Hove gebragt, daar men zig ook, eerlang, van Halewyn verzekerde. Du Pleſſis, voor Gemagtigden uit den Hove gehoord zynde, beleedt „ dat hy „ over 't werk der Vrede, heimelyk, met Hale- „ wyn; doch met niemant anders geſproken „ hadt." Ook werdt zulks niet geloochend, door Halewyn, die, egter, niet wilde toeſtaan dat hy 'er aan misdaan hadt (*p*), alzo by

(*p*) Secr. Reſol. Holl. 14 *May* 1693. V. *Deel*, *bl.* 543.

1693. by de Oorlogsverklaaring, alleenlyk, zulke onderhandelingen met den vyand, die ten nadeele van den Staat strekten, verbooden waren, daar hy niets dan 's Lands welstand hadt beoogd. Ook verklaarde hy vernomen te hebben „ dat de Raadpensionaris Heinsius aan „ sommigen ontdekt hadt, hoe het Fransche „ Hof, na 't overgaan van Bergen in Henegouwen, aanzoek tot vrede hadt laaten „ doen, in den Haage." En de Raadpensionaris, hierover gevraagd, door die van den Hove, hadt het wel niet willen bekend staan, doch het ook niet uitdrukkelyk geloochend. Naderhand, erkende hy 't, in de Vergadering van Holland, met ronde woorden, daarby voegende, dat hy 'er, volgens gewoonte, alleen kennis van gegeven hadt aan zyne Majesteit van Groot-Britanje, als Stadhouder: waaraan hy meende niet misdaan te hebben (q). Voorts, wees Halewyn aan „ dat „ de Raadpensionaris, toen 'er over 't vermeerderen der gemeene zeemagt, met dertig „ schepen van oorloge, geraadpleegd werdt, „ nimmer, ter Staatsvergaderinge, maar slegts „ aan hem in 't byzonder verklaard hadt, dat „ Groot-Britanje zyn aandeel in deeze vermeerdering niet zou willen draagen:" 't welk hy een *blindbokken* van Holland noemde. Hy voegde hierby „ dat hy, ziende dat men, „ langs den gewoonlyken weg, niet tot kennis van den staat der zaaken komen kon, „ in overleg genomen hadt, om naar Enge- „ land

Zyne verdediging.

(q) Secr. Resol. Holl. 14 *May* 1693. V. *Deel*, *bl.* 541.

„ land te gaan, en by de Leden van 't Par- 1693.
„ lement te ondertasten, of men daar gezind
„ ware, om zig, nevens den Staat, sterker
„ te kanten tegen Frankryk, en dus eene goe-
„ de vrede te verkrygen. Dat hy dit zyn oog-
„ merk bewyzen kon, met brieven, door ver-
„ scheiden' Engelschen, geschreeven aan zy-
„ nen Broeder, dien hy egter niets van zy-
„ nen handel met de Franschen geopenbaard
„ hadt; en onder anderen, met eenen brief
„ van den Graave van Portland, geschreeven
„ in zulke wanhoopige bewoordingen, als of
„ alles verlooren was. Dat hy, te Dordrecht,
„ den eersten voorslag gedaan hadt, om 's
„ Lands Krygsmagt te vermeerderen, en
„ meer dan iemant geyverd, om den uitvoer
„ der Graanen te beletten; waaruit, zo hy
„ dagt, zyne begrippen over 't belang des
„ Vaderlands waren af te meemen. Dat, wy-
„ ders, de noodzaaklykheid der Vrede hier-
„ uit bleek, dat Holland alleen, in dit jaar,
„ elf millioen tot de buitengewoone kosten
„ des krygs opbrengen moest, en dat zulks
„ nog niet toereiken kon, om Frankryk te
„ wederstaan naar behooren. Dat de ingeze-
„ tenen van Groot-Britanje het zesde deel
„ niet opbragten van 't gene hier te Lande
„ gedraagen werdt: 't welk den Koophan-
„ del, eerlang, van hier, naar Engeland dry-
„ ven zou. Dat de Engelschen hierop altoos
„ gedoeld hadden, en, onder de Regeering
„ van den tegenwoordigen Koning, nog doel-
„ den, hebbende men niet alleen de nadeelige
„ Akte, ten tyde van Kromwel gemaakt (r),
„ niet

(r) Zie XII. Deel, bl. 211.

1693. „ niet ingetrokken , gelyk men ons hadt
„ doen hoopen ; maar onlangs nog verschei-
„ den' andere voorslagen gedaan , in 't Par-
„ lement , die ten hoogste schadelyk waren
„ voor den Nederlandschen Koophandel, zon-
„ der dat men zig te binnen bragt, hoe veel
„ men aan den bystand van deezen Staat ver-
„ schuldigd ware. Ook zou , zo Amelot hem
„ gezeid hadt, de Staat zekerlyk ongelukkig
„ worden, zo de zaaken, door oorlog, tot
„ een uiterste kwamen ; alzo dezelve dan,
„ of van Frankryk, of van Groot-Britanje,
„ afhangkelyk zou moeten worden. Alle wel-
„ ke redenen hem, meende hy, regt gaven,
„ om, door onverbooden', schoon bedekte
„ wegen, te arbeiden tot eene goede Vrede,
„ op eerlyke voorwaarden."

Zyn voorneemen. Wegens zyn vooneemen, wanneer hy, uit du Plessis, de geneigdheid van 't Fransche Hof tot zulk eene Vrede zou hebben vernomen, verklaarde hy „ dat hy daarvan opening gedaan zou hebben aan de Regeering „ van Dordrecht, op dat deeze de zaak in „ de Vergadering van Holland zou konnen „ doen brengen, om 'er, ten bekwaamen ty- „ de, op te raadpleegen." Wyders, verzogt hebbende vrymoediglyk te mogen spreeken, zeide hy „ dat iemant, die eerlyke middelen aanwendde, tot bekominge eener „ goede Vrede, zo weinig misdaadig was, „ dat men hem, veeleer, een beeld behoorde „ op te regten. Hy schroomde niet zulk ee- „ ne handeling aan te vangen, zelfs met ge- „ vaar zyns leevens, en was liever dood,

Zyne vrymoedige taal voor 't Hof.

„ dan

„ dan dat hy langer zien zou, dat men de luiden, hier, goed en bloed deedt geeven, om *dobbe dobbe dob* en *fan fare* te speelen, voor den Koning van Engeland." Men deedt hem, dit gezeid hebbende, een weinig buiten staan, en las hem, daarna wederom binnen gekomen, de woorden, welken men uit zynen mond opgeschreeven hadt, voor, hem vraagende, of hyze niet hadt gesproken. Hy antwoordde „ dat hy niet net wist, welke woorden hem, in de hitte zyner verdediging, ontvallen waren; maar dat zyne meening geweest was, te zeggen dat hy liever sterven wilde, dan zien, dat men het bevorderen der Vrede door eerlyke middelen voor misdaad hieldt." 1693.

Het Hof, de beide gevangenen gehoord hebbende, veroordeelde Halewyn tot eene altoosduurende hegtenisse, en verklaarde zyne goederen verbeurd. Doch de sententie werdt, op last der Staaten (*s*), eerst naar 't Leger by Tienen gezonden, aan Koning Willem, om te verneemen, of zyne Majesteit, in sommige bewoordingen, ook eenige verandering begeerde gemaakt te hebben; maar hy liet dit geheellyk aan de Staaten van Holland, die 't wederom verbleeven aan 't Hof, welk niet veel verandering maakte. Koning Willem hadt ook geoordeeld, dat het vonnis te zagt was, naar gelang van de misdaad (*t*). Doch ik weet niet, dat hy sterk gedron-

Hy wordt tot eene altoos-duurende gevangenisse veroordeeld.

(*s*) Secr. Resol. Holl. 18 *Juny* 1693. V. *Deel*, *bl.* 545.
(*t*) Secr. Resol. Holl. 30 *Juny* 15 *July* 1693. V. *Deel*, *bl.* 548, 551. Resol. Holl. 28 *July* 1693. Missive van zyne Maest. van 28 *July* 1693. *MS.*

1693. drongen heeft op verzwaaring. Du Plessis werdt veroordeeld, om, geduurende den oorlog, gevangen te zitten, en daarna 't Land te ruimen. Beide de Vonnissen werden uitgesproken, op den eenendertigsten van Hooimaand (*u*). Halewyn werdt, eerlang, gevoerd naar Loevestein, daar hy zat, tot in 't jaar 1696, wanneer hy ontsnapte uit de hegtenis, en naar Suriname toog, alwaar hy zyne dagen geëindigd heeft. Zyne goederen bleeven, midlerwyl, onder bewind der Regeeringe van Dordrecht (*v*). Wat du Plessis aangaat, die ook op Loevestein gezet was; hy werdt, na 't sluiten der Ryswyksche Vrede, geslaakt, in Wynmaand, des jaars 1697 (*w*); hebbende hy zig, geduurende zyne hegtenis, bezig gehouden met het samenstellen van een *Leeven der Schilders*, welk, sedert, in 't licht gegeven werdt. De Heer Kornelis Teerestein van Halewyn, Broeder van den Oud-Burgemeester, op vermoeden, dat hy iet wist van zyns Broeders oogmerken, in verzekering genomen zynde (*x*), werdt, na verloop van eenige maanden, op vrye voeten gesteld. De Huisvrouw en Dogters van den Oud-Burgemeester hadden veel moeite aangewend, om zyne zaak in een gewoonlyk Regtsgeding te doen bepleiten (*y*). Doch haar verzoek was van de hand geweezen.

(*u*) Sentent van den Hove *over* Mr. S. v. Halewyn *en* R. de Pille du Plessis *gedr.* 1693. *en* Versch. geschr. Aantek. van deezen tyd.

(*v*) Resol. Holl. 6 *Febr.* 14 *May* 1694. *bl.* 40, 158. 21 *Febr.* 26 *Maart* 17 *July* 1698. *bl.* 82, 183, 314.

(*w*) Resol. Holl. 5 *Octob.* 1697. *bl.* 459.

(*x*) Secr. Resol. Holl. 15, 28 *July* 1693. V. *Deel*, *bl.* 559, 566.

(*y*) *Uit* versch. Requesten aan den Hove van Holland.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

DRIE-ENZESTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Veldtogt in de Spaansche Nederlanden. Veurne, Diksmuiden en Huy verlooren. De Fransche Linien veroverd. Aanslag op Luik.* II. *Slag van Landen. Charleroi verlooren.* III. *Zeegevegt omtrent Kaap S. Vincent, Hollandsche Walvischvangers veroverd. S. Malo gebombardeerd.* IV. *Verdrag met Zweeden.* V. *Krygsbedryven in Duitschland. In Hongarye. In Katalonie. In Italie.* VI. *Beginsels eener Vredehandelinge. Voorslag, van wege Frankryk, in Engeland van de hand geweezen.* VII. *Verschil over de aanstellinge van eenen eersten Veldmaarschalk, waartoe de Hertog van Holstein-Ploen verkooren wordt.* VIII. *Krygsbedryven te water. Landing by Brest. Dieppe, Havre de Grace en Duinkerken gebombardeerd. Jan Bart herneemt eene Fransche Graanvloot.* IX. *Veldtogt in de Spaansche Nederlanden. Huy herwonnen.* X. *Krygsbedryven in Duitschland. In Italie. In Katalonie.* XI. *Verdrag met de Hertogen van Brunswyk-Wolfembuttel. Opening tot vrede, van de zyde van Frankryk.*

XII.

XII. *Verschil met den Koning van Deenemarke bygelegd. De Keurvorst van Keulen wordt Bisschop van Luik.* XIII. *Kerkelyke Geschillen, in Holland. De Staaten stellen orde op de vrede der Kerken.* XIV. *Maria, Koningin van Groot-Britanje, sterft.* XV. *Veldtogt in de Spaansche Nederlanden. De Stad en 't Kasteel van Namen veroverd door de Bondgenooten. Braave aftogt van den Prinse van Vaudemont. Diksmuiden en Deinze bemagtigd, door de Franschen. Zy bombardeeren Brussel.* XVI. *Eenige Fransche Zeesteden, door de Bondgenooten, gebombardeerd. Krygsbedryven in Katalonie. Aan den Rynkant. In Hongarye. In Italie.* XVII. *Vernieuwing van het groot Verbond. Onlust met Spanje. Koning Willem maakt zynen Uitersten Wil.* XVIII. *Handeling aan het Zweedsche Hof, tot bevordering der algemeene Vrede. Nader voorslag van den Graave d'Avaux. Zweeden weigert den Keizer en den Staaten onderstand. Verdere handeling met d'Avaux.* XIX. *Geweldige oproer te Amsterdam, ter gelegenheid van zekere keure op 't begraaven.* XX. *Prins Henrik Kasimir van Nassau sterft. Zyn jonge Zoon, Jan Willem Friso, volgt hem op in zyne Stadhouderschappen.* XXI. *Samenzweering in Engeland ontdekt. De Fransche Magazynen te Givet verbrand. Calais en S. Martin gebombardeerd. Jan Bart verovert eene Hollandsche Graanvloot.* XXII. *Veldtogt in de Spaansche Nederlanden. In Duitschland. In Hongarye.* XXIII. *Krygsbedryven in Katalonie.* XXIV. *Nadere opening tot eene Vredehandeling, van de Fransche*

sche zyde. Argwaan op het Fransche Hof. XXV. *De Franschen handelen, bedektelyk, aan 't Hof van Turin. De Hertog van Savoje sluit een geheim Verdrag met Frankryk. Men begint openlyker te handelen. 't Verdrag wordt, te Turin, getekend.* XXVI. *Handeling met den Keizer en Spanje. Verdrag van Onzydigheid in Italie.* XXVII. *Het Oktroi der Nederlandsche Oostindische Maatschappye wordt vernieuwd.*

Lodewyk de XIV. hadt zyne Krygsmagt, in de Spaansche Nederlanden, zo zeer vermeerderd, dat zy, in 't begin van den veldtogt des jaars 1693, die der Bondgenooten omtrent de helft te boven ging. Ook begaf hy zig, eerlang, zelf aan 't hoofd van het Leger; zo dat elk in de verwagting was van eenige gewigtige onderneeminge, van de zyde der Franschen. Bouflers hadt zig, in Louwmaand, zonder moeite, meester gemaakt van Veurne en Diksmuiden (*a*): in welke twee Steden, de Bondgenooten, onlangs, bezetting geworpen hadden. De Koning van Groot-Britanje, deezen Winter, veel moeite gehad hebbende in Engeland, met het tegengaan der partyen van 't Hof, die zig, in 't Parlement, allengskens openlyker begonden te vertoonen, keerde, niet voor Grasmaand, naar Holland, om den veldtogt in

1693.

I. Veldtogt in de Spaansche Nederlanden.

Veurne en Diksmuiden verlooren.

(*a*) Daniel Journal, p. CLXVIJ.

1693. in de Nederlanden by te woonen. Hy landde, op den twaalfden, in de Maaze, en deedt, eer hy na 't Leger vertrok, nog een' keer naar 't Loo. Midlerwyl, waren de Bondgenooten byeengetrokken, omtrent Leuven, daar zy Brabant dekten, tegen de ondernee-mingen der Franschen, en den Koning van Frankryk, eerlang, tot het besluit bragten, om naar Versailles te keeren. Hy zondt zelfs een gedeelte zyns Legers, onder den Daufyn en Bouflers, naar Duitschland: het overige en grootste gedeelte bleef in de Nederlanden, onder den Hertoge van Luxemburg, die zig te Meldert nedergeslaagen hadt. De bezetting van Charleroi sneedt den Franschen hier, dikwils, den toevoer af: doch de beide Legers scheenen vastgesteld te hebben, hunne Legerplaatsen zo lang in te houden, als mogelyk ware. Koning Willem, zig, midlerwyl, gesteld hebbende aan 't hoofd van 't Leger der Bondgenooten, nam de gelegenheid, dat de Franschen naar den Maaskant waren opgebroken, waar, om den Prins van Wurtemberg, met een gedeelte des Legers, te zenden naar de Linien, tusschen de Schelde en de Leije, tot aan den Zeekant by Duinkerken toe, opgeworpen door de Franschen, om de Landen en Plaatsen, door hen, in deezen oord, veroverd, te dekken. Ook gelukte het den Prinse, deeze Linien te overweldigen, op den agttienden van Hooimaand. Van den anderen kant, was de *Graaf van Tilly*, opgetrokken met de Luiksche manschap, tot versterking van het Leger der

De Fransche Linien veroverd.

Tilly geslaagen.

Bond-

Bondgenooten, op den veertienden, onderschept, door den Hertoge van Luxemburg, en genoodzaakt, met verlies van tweehonderd man en al de pakkaadje, te wyken naar Maastricht. De Hertog sloeg, hierna, 't beleg voor Huy: 't welk Koning Willem bewoog, om, met het Leger der Bondgenooten, op te trekken tot ontzet der Plaatse. Doch hy was naauwlyks tot aan Tongeren toe genaderd, of hy vernam, dat Huy zig overgegeven hadt, by Verdrag, op den drie-entwintigsten van Hooimaand. De Hertog van Luxemburg was van Huy getoogen naar den kant van Luik, om deeze Stad te noodzaaken tot onzydigheid. Hy hadt vrienden in Luik, die eenen aanhang maakten, om zyne oogmerken te bevorderen. Doch Koning Willem wierp eenige regementen voetvolks in de Stad, waardoor de maatregels der Franschgezinden verbroken werden. Maastricht, welk, sedert, zo wel als Luik, met een beleg gedreigd werdt, werdt, insgelyks, voorzien van meerdere bezetting.

1693. Huy verlooren. Aanslag op Luik.

II. Beweegingen der twee Legeren.

Doch 't Leger der Bondgenooten was, hierdoor, zo merkelyk verminderd in manschap, dat de Hertog van Luxemburg, die geene belegering in den zin hadt, de gelegenheid waarnam, om hun slag te leveren. Men rekende, dat het Fransche Leger nu vyfendertigduizend man sterker was dan dat der Bondgenooten, die zig by Neerhespen, tusschen Tienen en S. Truyen, hadden nedergeslaagen. Het Fransche Leger, van den kant van Luik derwaards trekkende, werdt haast ont-

 dekt,

1693. dekt, door Koning Willem en den Keurvorst van Beieren, die te paard gesteegen waren, om de beweegingen des vyands, in persoon, waar te neemen. Men lei toen in beraad, of men over de Geete te rug trekken, of den vyand afwagten zou. De meeste Krygsbevelhebbers stemden voor het eerste, uit aanmerking van de groote overmagt des Franschen Legers. Doch Koning Willem neigde om den vyand af te wagten, zo om dat hy meende eene voordeelige Legerplaats te hebben uitgekooren, als om dat hy, te rug trekkende, de agterhoede des Legers blootstelde voor den vyand, en de meeste weerlooze Brabantsche Steden hem ten prooije liet. De regtervleugel van het Leger der Bondgenooten strekte zig, van Wangen op de Geete, uit tot aan Neerwinden. 't Gros van 't voetvolk en de linkervleugel der paarden lag tot aan Dormal. De Stad Leeuwe dekte de agterhoede. 't Vlek Landen en het Dorp Neerwinden werden sterk bezet. Tusschen Landen en Neerwinden, lag 't veld open; waarom Koning Willem, in den nagt na den agtentwintigsten van Hooimaand, in alleryl, eene Linie deedt opwerpen, die de twee Plaatsen aaneen hegtte, en 't gros des voetvolks dekte. Doch deeze Linie hadt kleine sterkte, gemerkt den korten tyd en de weinige manschap, die 'er toe besteed was. Ook wil men, dat Luxemburg, den volgenden dag, de Legerplaats der Bondgenooten bezigtigende, gezeid zou hebben, *nu geloof ik, dat Waldek dood is.* De Prins van Waldek was, naamlyk,

lyk, altoos gehouden, voor zeer schrander in het uitkiezen der bekwaamste Legerplaatsen; en Luxemburg scheen te oordeelen, dat Koning Willem en de mindere Legerhoofden, in het betrekken der tegenwoordige Legerplaatse, getoond hadden, dat zy dit werk zo wel niet verstonden, als Waldek gedaan hadt (b). 1693.

Slag van Landen.

Met het aanbreeken van den volgenden dag, zynde den negentwintigsten van Hooimaand, was Luxemburg genaderd, tot onder 't bereik van 't geschut der Bondgenooten, welk, terstond, begon te speelen op den vyand, die 't geweld van het zelve, tot omtrent zes uuren in den morgen, moediglyk, doorstondt. Toen wendde hy 't naar de Linien der Bondgenooten, en deedt, omtrent ten agt uuren, de posten te Landen en te Neerwinden, heviglyk, aantasten. De eerste post, die de sterkste was, werdt dapperlyk verdedigd, in 't byzyn van Koning Willem, door eenige Engelsche manschap, geholpen door de Deensche, onder Prinse Fredrik, en door de Staatsche, onder den Brigadier Fagel. Ook werdt de vyand, hier, na een scherp gevegt van twee uuren, met merkelyk verlies, afgeslaagen. Doch beter gelukte hem de aanval, op de post te Neerwinden, die, met eene merkelyke versterking van versch volk, ondernomen werdt. Koning Willem hadt zig, na dat de Franschen te Landen afgeweezen wa-

(b) Tindal *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 416. *Not.* (1).

1693. waren, derwaards begeven. Ook werdt Neerwinden verdedigd, door den Keurvorst van Beieren. Doch de overmagt der Franschen was hier zo groot, dat zy, eerlang, de post overweldigden, en tot binnen de Legerplaatse der Bondgenooten doorbraken. De Hanoversche Ruitery werdt eerst aangevallen en verstrooid; daarna de overige. Toen viel de vyand het gros des voetvolks aan, van vooren en van ter zyde. De Keurvorst van Beieren, zig overweldigd ziende, week over de Geete, daar hy de verstrooide manschap verzamelde, om den aftogt der overige te dekken. Koning Willem, zig gesteld hebbende aan 't hoofd van eenige Engelsche Ruiterye, met welke hy de regter vleugel dagt te ondersteunen, kon niet beletten, dat de Staatsche paarden, hier, in wanorde en aan 't wyken gebragt werden. De Koning, den slag verlooren geevende, besloot, eindelyk, ook af te trekken, wykende, met het overschot des Legers, niet zonder veel moeite, over de brug te Neerhespen. 't Gantsche Leger was nu in wanorde gebragt. Veelen der vlugtenden werden in 't water gejaagd, en verdronken; welk lot de Graaf van Athlone, ter naauwer nood, ontkwam. Het Engelsch voetvolk, geleid door den Luitenant-Generaal *Talmasch*, trok, in tamelyke orde, af; doch een gedeelte daarvan week heel tot aan Breda, eer het zig veilig rekende voor de vervolging des vyands. De Bondgenooten verlooren zestig stukken geschuts, negen mortieren, en omtrent zevenduizend man, in deezen veldslag; doch

gee-

1693.

geene luiden van naame dan den Graaf van Solms, die, aan eene wonde, in 't gevegt bekomen, overleedt. Sommigen willen, dat de Franſchen tweemaal zo veel volks en daar onder een groot getal van voornaame Krygsbevelhebberen verlooren hebben. Doch de Franſche Schryvers zelven begrooten hun verlies, op meer niet dan zes- of zevenduizend man. Het Leger der Bondgenooten werdt, kort na den ſlag by Landen, verſterkt door de manſchap, die, onder den Hertoge van Wurtemberg, naar Luik gezonden geweeſt was. De vyand hadt zo veel geleeden in den ſlag, dat de Hertog van Luxemburg niets ondernam, voor dat het Leger onder Bouflers, van den Rynkant, te rug gekeerd was, en zig met het zyne vereenigd hadt. Toen ſloeg hy 't beleg voor Charleroi, welk zig wakkerlyk verdedigde, en zig, eerſt zesentwintig dagen na het openen der loopgraaven, by verdrag, overgaf, op den elfden van Wynmaand. Het platte Land omtrent deeze Veſting was zo kaal gegeten, dat 'er geen Leger zou hebben konnen beſtaan; waarom het ontzet agterblyven moeſt (c). Ook was Koning Willem reeds naar Holland vertrokken, eer het beleg van Charleroi ondernomen werdt. Hy bewoog de Staaten, in Wynmaand, tot een beſluit, om vyftienduizend man aan te werven, tegen den volgenden veldtogt. Ook vondt men geraaden,

Charleroi veroverd door de Franſchen.

(c) FEUQUIERES Memoir. Hiſt & Milit. *Tom.* I. *p.* 168 *& ſuiv. Tom.* II. *p.* 88 *& ſuiv.* DANIEL Journal, *p.* CLXVIJ-CLXIX. TINDAL *Vol.* II. [*of* XVII.] *p.* 412—423. BURNET *Vol.* II. *p.* 112.

1693. den, 's Lands zeemagt merkelyk te versterken. Koning Willem, langer dan eene maand op goeden wind gewagt hebbende, ſtak, eindelyk, op den zevenden van Slagtmaand, uit de Maaze, in zee, en tradt, den volgenden dag, te Harwich, aan land (*d*). De beide Legers in de Spaanſche Nederlanden hadden, reeds te vooren, het veld verlaaten. In Hooimaand deezes jaars, was 'er, op den naam des Konings van Spanje en der Staaten der Vereenigde Nederlanden, een Verdrag geſlooten, met de Staaten van Doornik en het Doornikſche: waarby deezen zig verbonden, om meer dan agthonderdduizend guldens, wegens agterſtallen der brandſchattingen ſedert den aanvang des oorlogs, te betaalen (*e*).

Verdrag met Doornik wegens de brandſchattingen.

III. Zeegevegt op de hoogte van Kaap S. Vincent.

De veldtogt in de Nederlanden was niet gelukkig uitgevallen voor de Bondgenooten; die, ter zee, geenen beteren ſpoed gehad hadden. De Engelſche en Staatſche Vlooten waren, by tyds, in zee geſteken, en kreegen, eerlang, laſt om de Koopvaardyvlooten van beide de volken te geleiden en te beveiligen. De Engelſche Admiraal *George Rook* zonderde zig, in Zomermaand, met drie-entwintig Engelſche en Staatſche Oorlogsſchepen, af van het gros der Vloote, om een groot getal Koopvaardyſchepen, naar verſcheiden' havens in Spanje, en naar de Levant te geleiden. Een ſterke voorwind bragt hem, eerlang, op de hoogte van Kaap S. Vincent, daar

(*d*) TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII] *p.* 448.
(*e*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 329.

daar hy eerst een gedeelte en daarna de gantsche Fransche Vloot onder den Graave van Tourville, tagtig zeilen sterk, in den mond liep. Men hieldt, terstond, krygsraad, en besloot, op 't aanhouden van den Vice-Admiraal van der Goes, 't gevegt te schuwen, en den vyand, in de haven van Faro, S. Lucar of Kadix, te ontwyken. Doch omtrent zes uuren in den avond van den zeventienden van Zomermaand, haalden de Fransche Admiraal en Vice-Admiraal der blaauwe vlagge drie van de agterste en minst bezeilde Staatsche schepen in, met twee van welken, gevoerd door de Kapiteinen *Schryver* en *van der Poel*, zy, terstond, in een hevig gevegt raakten, welk vyf uuren duurde. De twee Staatsche Kapiteins sloegen eerst tegen elf, en daaarna tegen zeven vyandlyke schepen; doch werden, eindelyk, overmand zynde, genoodzaakt, zig over te geeven. Zy hadden zig zo lang en hardnekkiglyk geweerd, dat de Fransche Admiraal den Kapitein Schryver, naderhand, vraagde, *of hy een mensch ware, of een duivel?* De Franschen zogten zig, midlerwyl, meester te maaken van de Koopvaardyschepen, die hun, ten getale van omtrent dertig, in handen vielen. Doch omtrent vyftig anderen werden, ten deele, door den vyand vernield, ten deele, door 't scheepsvolk zelf in den grond geboord, op dat 'er de Franschen zig niet mede verryken zouden. Rook was, ondertusschen, met het overschot der Oorlogs- en Koopvaardyvloote, gezeild naar Madera, en van daar naar de havens van Ierland,

1693.

1693. land, alwaar hy, omtrent het midden van Oogstmaand, te rug kwam. Tourville volgde Rook niet naar Madera; maar hieldt de Spaansche kusten in geduurige onrust, verbrandende verscheiden' Engelsche en Hollandsche schepen, in de havens van Mallaga, Alikante en andere Spaansche Plaatsen in de Middellandsche zee. Tegen 't uitgaan van den Herfst, keerde hy te rug naar Toulon, hebbende, in deezen togt, der Engelsche en Hollandsche Koopvaardye groot nadeel toegebragt (*f*). In Hooimaand, hadden drie Fransche Oorlogsschepen en een Kaaper van S. Malo zig meester gemaakt van agtendertig schepen, in Holland, op de Walvischvangst, uitgezonden. De schade, die de Kaapers van S. Malo den Engelschen en Staatschen Koopvaarderen, van tyd tot tyd, aandeeden, bragt de Bondgenooten tot het besluit, om deeze Stad te bombardeeren; 't welk, tegen 't einde van Slagtmaand, ondernomen werdt. Vyfentwintig bombardeergaljoots en eenige andere vaartuigen vertoonden zig voor de Stad, die, vier dagen agtereen, gebombardeerd werdt; waardoor egter slegts weinige huizen en een gedeelte van de Stads muur om verre raakten. Sommigen schryven, dat men zig, om de Stad te beschadigen, ook bediende, van een dier vuurwerken, welken *helschen* genoemd werden, en die Gianibelli, voor ruim

Hollandsche Walvischvangers veroverd.

S. Malo gebombardeerd, door de Bondgenooten.

(*f*) Sommier Verbaal van de Expeditie *in* 1693. *MS.* FORBIN Memoir. *Tom.* I, *p.* 339. DANIEL Journal, *p.* CLXXIII. TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 427—435.

ruim eene eeuw, hadt uitgevonden, om Parmas schipbrug over de Schelde te vernielen (*g*). Doch men merkt aan, dat dit vuurwerk in S. Malo thans geene andere schade deedt, dan dat het den meesten huizen de glazen insloeg, eenigen van dak ontblootte, en anderen deedt waggelen. De Ingenieur, die 't bestier over dit vuurwerk hadt, zig niet spoedig genoeg hebbende konnen bergen, kwam, ongelukkiglyk, aan zyn einde (*h*).

1693.

Sedert het jongste Verdrag met Zweeden van den jaare 1691, hadden de Staatsche Oorlogschepen verscheiden' Zweedsche Koopvaarders genomen, die op Frankryk handelden. Karel de XI. vorderde, deswege, vergoeding (*i*). 't Liep aan tot in Slagtmaand, eer *Walraven*, *Baron van Hekeren*, der Staaten Gevolmagtigde aan 't Hof te Stokholm, met den Koning overeenkwam, dat men hem zekere schepen en goederen te rug geeven, of 't beloop derzelven, in geld, vergoeden zou (*k*).

Verdrag met Zweeden.

V. Krygsbedryven in Duitschland.

In Duitschland, waren de Franschen, volgens hunne gewoonte, dit jaar, wederom vroeger in 't veld verscheenen, dan de Bondgenooten; die een Leger, onder den Keurvorst van Saxen, den Landgraaf van Hessen en den Prins van Baden, byeentrokken. De *Mark-*

(*g*) *Zie* VIII. *Deel*, *bl.* 79.
(*h*) DANIEL Journal, *p.* CLXXIIJ, CLXXIV. TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 466.
(*i*) Resol. Holl. 1 *July* 1 *Aug.* 1693. *bl.* 230, 359.
(*k*) Notul. Zeel. *van* 1692. *bl.* 127. *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 332.

1693. *Markgraaf van Chamilly* toog, omtrent het midden van Bloeimaand, te Filipsburg, over den Ryn, en berende Heidelberg, zonder eenigen tegenſtand ontmoet te hebben. De Maarſchalk de Lorges volgde hem op de hielen, met een groot deel des Franſchen Legers, welk onder den Daufyn ſtondt. De Stad werdt, terſtond, ingenomen, op den twintigſten, en 't Kaſteel gaf zig, den volgenden dag, over, by verdrag. De Lorges dwong, daarna, den Prins van Baden, om van Legerplaats te veranderen. Drie dagen laater, zogt hy de Nekker over te trekken, om hem op nieuws aan te taſten: doch de Prins noodzaakte hem, met verlies van duizend, of, volgens de Franſchen, van vier- of vyfhonderd man, te rug te keeren. Het Wurtembergſche werdt, ſedert, deerlyk, afgeloopen, door de Franſchen. De Daufyn, zig daarna aan 't hoofd van 't Leger geſteld hebbende, bezogt wederom, of 'er kans ware, om den Prins van Baden, met eenig voordeel, aan te taſten. Doch de Prins hadt zig, te Heilbron aan de Nekker, zo voordeelig gelegerd, dat hy niet dan met het uiterſte gevaar kon aangevallen worden. Ook liet hy zig niet lokken uit zyne verſchanſingen. De Daufyn keerde, in Oogſtmaand, reeds wederom naar Verſailles. Voorts, viel 'er, in Duitſchland, niets meer voor van belang, geduurende den tegenwoordigen veldtogt (*l*). De kryg tegen de Turken was,

in Hongarye.

(*l*) DANIEL Journal, *p.* CLXIX, CLXX. TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 423—425.

was, dit jaar, ook flaauwelyk gevoerd. De Keizerschen bemagtigden eene of twee Vestingen van klein belang. Doch hunne onderneemingen op Belgrado en Peter-Waradyn mislukten (*m*). 1693.

De Maarschalk van Noailles, die 't Fransche Leger in Katalonie geboodt, sloeg, op 't einde van Bloeimaand, het beleg voor Roses, welk, ten zelfden tyde, te water, door den Graave d'Estrées, benaauwd werdt. De Plaats ging, agt dagen na 't openen der loopgraaven, over, by verdrag. Hierby bepaalden zig, dit jaar, de krygsbedryven in deezen oord (*n*). In Katalonie.

Maar in Italie viel meer te doen. De Hertog van Savoje, van zyne sleepende ziekte genezen zynde, stelde zig aan 't hoofd van een Leger, welk dat van den Maarschalk de Catinat verre overtrof, in manschap. Men besloot, eerlang, de Franschen te verdryven uit Savoje en Piemont, en zig, ten dien einde, meester te maaken van Pignerol en van Casal. Casal werdt, eenen tyd lang, geblokkeerd gehouden. De Hertog maakte zig, stormenderhand, meester van de sterkte S. George, en sloeg, daarna, met het gros des Legers, het beleg voor Pignerol. De Sterkte S. Brigitte, die deeze Stad dekte, werdt eerst aangetast en veroverd; doch deeze overwinning kostte den Boudgenooten zo veel volks, dat men, sedert, niet wist, of men 't beleg van Pi- en in Italie.

(*m*) Heiss Hist. de l'Empire, *Tom.* III. *p.* 247.
(*n*) Daniel Journal, *p.* CLXX.

1693. Pignerol voortzetten, of de Stad alleenlyk bombardeeren zou. Terwyl hierover beraadslaagd werdt, trok Catinat, eene merkelyke versterking van volk bekomen hebbende, op, door de valeije van Suza; 't welk den Hertog zo bevreesd maakte voor Turin, dat hy, eenige bomben hebbende doen werpen in Pignerol, en de Vestingwerken van S. Brigitte hebbende doen springen, opbrak met het Leger, en zig, omtrent het einde van Herfstmaand, by Marsaille nedersloeg. Catinat trok ook derwaards, en hier viel, op den vierden van Wynmaand, een veldslag voor, waarin de regter vleugel van 't Leger der Bondgenooten, onder den Hertoge, en de middeltogt, onder Prinse Eugenius, de Franschen, tot drie maalen toe, deeden deinzen. Doch het vyandelyk voetvolk viel dat der Bondgenooten, daarna, aan, van ter zyde en van agteren, en bragt het, eerlang, in wanorde aan 't wyken. De Hertog van Schomberg, de Engelsche manschap aanvoerende ten stryde, kreeg hier eene wonde in de dye, waaraan hy, na weinige dagen, overleedt. 't Gevegt duurde omtrent vier uuren. De Franschen behielden het slagveld, schoon zy zelven erkenden, dat de zege hun op veel bloeds te staan kwam; doch 't verlies was merkelyk grooter, aan de zyde der Bondgenooten. De blokkeering van Casal werdt, terstond hierna, opgebroken. Ook namen de Franschen verscheiden' Sterkten in, die door de Bondgenooten verlaaten waren, en in welken zy veel buits bekwamen.

men. Dus ongelukkig liep de veldtogt in Italie ten einde (*o*). 1693.

VI. Beginsels eener Vredehandeling.

Doch terwyl de Fransche wapenen, dit jaar, overal, beide ter zee en te lande, voorspoedig geweest waren, werdt Frankryk inwendig gedrukt, door eene aanhoudende duurte der leevensmiddelen, veroorzaakt, door een dubbel misgewas van graanen, en eenen zeer schraalen Wynoogst. De Koning deedt zyn best, om de elende der behoeftigen te verligten, zo veel hem mogelyk ware. De vermaarde Jan Bart geleidde eene Vloot schepen, in Zweeden en Deenemarke met Kooren bevragt, veiliglyk, in de havens van Frankryk. Doch 't gebrek was, aan veele oorden, zo groot, dat menigten van menschen stierven van honger. 't Volk in 't algemeen haakte, derhalve, naar vrede. De Koning zelf deedt eenige poogingen, om 'er de Bondgenooten toe over te haalen (*p*), op voorwaarden, welken hy redelyk hieldt. In Hooimaand, schreef hy aan den Graave d'Avaux, die thans, van zynen wege, handelde aan 't Zweedsche Hof, op wat voet hy voorhadt zig te verdraagen, met alle de Mogendheden, die met hem in oorlog waren, en byzonderlyk, met den Keizer, en het Duitsche Ryk (*q*). Ook waren de Keizer en de Koning van Spanje, door den

(*o*) Feuquieres Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* II. *p.* 102. Daniel Journal, *p.* CLXX—CLXXIJ. Tindal *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 425—427.

(*p*) Burnet *Vol.* II. *p.* 110, 111. Tindal *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 436.

(*q*) Act. de la Paix de Ryswick. *Tom.* I. *p.* 33.

1693. den tegenwoordigen Paus, Innocent den XII. reeds voor eenigen tyd, vermaand, om vrede te maaken met den Koning van Frankryk; hoewel deeze vermaaningen vrugteloos waren uitgevallen (r). Doch Lodewyk de XIV. liet het hierby niet. Hy bragt te wege, dat de Deensche Gezant te Londen last kreeg van den Koning, zynen Meester, om den Koning van Groot-Britanje een ontwerp eener algemeene Vrede voor te slaan, welk hierop uitkwam. „ De Westfaalsche en Nieuwmeegsche Verdragen zouden onderhouden worden: de Koning van Frankryk zou Roses, Belver, en al wat hy, in deezen oorlog, meer in Katalonie veroverd hadt afstaan aan den Koning van Spanje. Om in de Nederlanden eenen voormuur te maaken, die den Staaten alle ongerustheid beneemen mogt, zou hy Bergen in Henegouwen en Namen te rug geeven, in den staat, waar in deeze Steden tegenwoordig waren, en Charleroi doen slegten. Ook wilde hy het Verdrag van Koophandel met de Staaten herstellen, op den voet van dat van Nieuwmegen. Huy zou den Bisschop van Luik worden ingeruimd, dien men, uit het platte Land van Luxemburg, ook vergoeding bezorgen zou, voor Dinant en Bouillon. En op dat de Staaten, of eenige andere Mogendheden niet bedugt mogten zyn, dat de Koning voorhadt, de grenzen zyns gebieds uit te breiden naar den kant der Neder-

Voorslag van wege Frankryk.

(r) Act. de la Paix de Ryswick, Tom. I. p. 13, 16, 21.

„ derlanden, ſtondt hy toe, dat de Neder- 1693.
„ landen, in geval de Koning van Spanje,
„ zonder kinderen, overleedt, bezeten wer-
„ den, door den Keurvorſt van Beieren, mids
„ de Keizer hierin, insgelyks, bewilligde."
Omtrent Groot-Britanje, hadt de Koning van Frankryk, die Jakob den II., tot hiertoe, voor wettigen Koning gehouden hadt, zig nog niet verklaard: doch de Deenſche Gezant maakte zig ſterk, dat de Koning, zyn Meeſter, middel zou vinden, om Groot-Britanje te doen begrypen in de Vrede: 't welk, ſchoon 't niet duidelyk gezeid werdt, klaar genoeg bleek, niet te konnen geſchieden, zonder dat Frankryk Willem en Maria erkende voor Koning en Koninginne: alhoewel d'Avaux zig, omtrent deezen tyd, aan 't Zweedſche Hof, verluiden liet, dat de Koning, zyn Meeſter, eenige voldoening verwagtte voor zyne Britanniſche Majeſteit, waardoor hy Koning Jakob verſtondt; daarby voegende, dat Frankryk zelf niets van Engeland te vorderen hadt, dan het wedergeeven der veroverde Franſche Plaatſen in Amerika (*s*). De voorſlag des Deenſchen Gezants, van welken wy ſpreeken, geſchiedde in Wintermaand (*t*), en derhalve, na 't einde van den tegenwoordigen ongelukkigen veldtogt. Evenwel vondt hy geenen ingang aan 't Engelſche Hof. De Koning oordeelde, dat Frankryk vernederd moeſt worden, om de ruſt van Europa te verzekeren, en hoopte

wordt in Engeland van de hand geweezen.

(*s*) *Voiez* LAMBERTI Memoir, *Tom.* I. *p.* 4.
(*t*) Act. de la Paix de Ryswick *Tom.* I. *p.* 39.

1693. te op eene gunstige verandering van den ongestaadigen kans des oorlogs, waardoor de Nederlanden inzonderheid beter mogten konnen beveiligd worden, tegen de toekomende onderneemingen van het Fransche Hof. De voorslag des Deenschen Gezants werdt, derhalve, van de hand geweezen (u). In de Vereenigde Gewesten, zou men 'er meer ooren naar gehad hebben, zo het gezag van Koning Willem zo groot een' invloed niet gehad hadt op de raadpleegingen der Staaten; die, gewisselyk, in de aanbiedingen van Frankryk, alles vonden, wat zy, in de tegenwoordige omstandigheden, begeeren konden. Ook moesten zy en Koning Willem zig, naderhand, met min voordeelige voorwaarden van Vrede, genoegen laaten. Ondertusschen, hadt men, in den Haage, beslooten, zig, niet zonder zyne Bondgenooten, te verdraagen met Frankryk (v).

VII. Verschil tusschen de Gewesten, over de aanstellinge van eenen eersten Veldmaarschalk.

Na 't overlyden van den Prinse van Waldek, eersten Veldmaarschalk over de Legers van den Staat, was men, eenen tyd lang, in beraad geweest, over de vervulling van dit aanzienlyk Krygsampt. Sommige Gewesten, met naame Friesland en Stad en Lande, hadden verwagt, dat Prins Henrik Kasimir van Nassau, die, in 't jaar 1689, tot tweeden Veldmaarschalk aangesteld was, volgens gebruik, tot den rang van eersten Veldmaarschalk zou opgeklommen zyn. Doch de meeste

(u) TINDAL *Vol.* II. [*of* XVII.] *p.* 436.
(v) Resol. Holl. 20 *May* 1693. *bl.* 191.

te Gewesten begreepen, dat men, hierdoor, van Friesland en Stad en Lande, van welke twee Gewesten Prins Henrik Kasimir Stadhouder was, te veel gezags geeven zou over de Krygsmagt van den Staat. Men besloot dan, op den zevenden van Herfstmaand, ter algemeene Staatsvergaderinge, met meerderheid van stemmen, en tegen de uitdrukkelyke verklaaring van Friesland, den *Hertog van Holstein-Ploen*, in de plaats van den Prinse van Waldek, aan te stellen tot Veldmaarschalk (*w*): waaruit klaarlyk bleek, dat men voorhadt, deezen den rang toe te staan, boven den Prinse Henrik Kasimir. De Staaten van Friesland, zeer te onvrede over dit besluit, zonden Gemagtigden naar den Haage, om 'er over te klaagen, midsgaders, over de werving van vierduizend Zwitsers, van drie Regementen te paarde en van een Regement dragonders, door de algemeene Staaten, onlangs, ondernomen, zonder behoorlyke bewilliging der Gewesten. Zy hadden zelfs last, om te verklaaren, dat Friesland niet gezind was, in eenige gemeene lasten te bewilligen, zo deeze bezwaarnissen niet werden weggenomen. Ook moestenze bekend maaken, dat de Staaten van Friesland den Hertog van Holstein Ploen, die nooit in 's Lands dienst geweest was, niet voor wettigen Veldmaarschalk erkennen, noch gedoogen zouden, dat hem, in deeze hoedaanigheid, eenige wed-

1693.

waartoe de Hertog van Holstein-Ploen verkooren wordt.

(*w*) Resol. Holl. 17 *Sept.* 1693. *bl.* 415.

1693. wedde, op den Staat van oorloge, betaald wierdt (x). Doch de poogingen van Friesland waren vrugteloos. De Hertog behieldt het Veldmaarſchalkſchap, en den rang, dien de Vorſt van Waldek bekleedt hadt. De algemeene Staaten verklaarden, om die van Friesland eenig genoegen te geeven, in de Lente des jaars 1695 „ dat zy, voortaan, tot geene belaſtingen beſluiten zouden, voor 'er, „ door de Geweſten, volgens de Unie, behoorlyk, in bewilligd was: en dat zy, door „ 't aanſtellen van den Hertoge van Holſtein-„ Ploen tot Veldmaarſchalk, niet beoogd „ hadden, iet omtrent den rang der Veld-„ maarſchalken te beſliſſen (y)."

VIII. Toebereidſels ten oorloge, in Engeland en hier.

In Engeland en in de Vereenigde Geweſten, was men geduurende den Winter en het volgende voorjaar, bezig met het maaken van toebereidſels, tot den aanſtaanden krygstogt ter zee en te lande. Koning Willem hieldt, in den aanvang des jaars 1694, te Londen, een mondgeſprek met den Prinſe van 1694. Baden, die een' keer naar Engeland gedaan hadt. Hier werden eenige beweegingen van den veldtogt geregeld (z). De Koning, daarna, eenige verandering gemaakt hebbende, in de Amptenaars der Kroone, ſtak, volgens zyne jaarlykſche gewoonte, in 't midden van Bloeimaand, wederom, over, naar Holland, land-

Koning Willem komt herwaards.

(x) Reſol. Gener. *Luna* 4 *Jan.* 1694. *bl.* 9. Secr. Reſol. Frieſl. 22 *Sept.* 1693. *by* COSTERUS Hiſt. Verhaal, *Bylaag.* *bl.* 455.
(y) Reſol. Holl. 26 *Maart* 1695. *bl.* 128.
(z) TINDAL *Vol.* II. [or XVII.] *p.* 467.

landde, den zeventienden, in de Maaze, en kwam, nog voor middernagt, in den Haage aan. Weinige dagen daarna, begaf hy zig naar 't Loo, daar hy zig, eenigen tyd, met de jagt, verlustigde (*a*). 1694.

De vereenigde Engelsche en Staatsche Vlooten waren, dit voorjaar, eerder in zee gesteken dan men den veldtogt in de Spaansche Nederlanden hadt konnen openen, onaangezien eenige Oorlogsschepen, onder *François Wheeler*, die eene Koopvaardyvloot geleidden naar de Straat, in Sprokkelmaand, veel geleeden hadden in eenen storm, van welken zy, op de hoogte van Gibraltar, beloopen waren. 't Schip van Wheeler was zelf te gronde gegaan, en verscheiden' andere Oorlogs- en Koopvaardyschepen gestrand: welk lot, onder anderen, twee ryke Hollandsche Koopvaardyschepen getroffen hadden. Maar twee Staatsche Oorlogsschepen hadden zig, gelukkiglyk, gebergd, in de haven van Kadix. Doch de schade, aan de Engelsche schepen geleeden, was spoedig geboet: hebbende den Koning last gegeven, om de schepen, die op stapel stonden, in alleryl, af te timmeren (*b*). De vereenigde Vlooten, derhalve, by tyds, in zee geraakt zynde; zogt men de Fransche Vloot te besluiten, in de haven van Brest, en toen dit niet gelukken wilde, uit te lokken tot eenen zeeslag. Doch de vyaud ontweek den stryd, en zeilde naar de Middellandsche zee,

Krygsbedryven te water.

(*a*) TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 471.
(*b*) TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 466.

1694. zee, alzo Koning Lodewyk besloten hadt, 't geweld zyner wapenen, dit jaar, meest tegen Spanje te wenden. De Engelsche Admiraal Russel volgde hem derwaards, met het grootste deel der vereenigde Vloote, terwyl eenige schepen uit dezelve een getal van vyfenvyftig Fransche Koopvaarders, die in Bertram baai lagen, overvielen, en grootendeels vernielden; de twee Oorlogsschepen, die dezelven geleidden, jaagende tot digt onder de klippen, alwaar zy, wat laater, verbrand werden. Doch negenentwintig Engelsche en Staatsche Oorlogsschepen, daarna, onder den Admiraal *Berkelei*, uit de vereenigde Vloote, afgezonden, ondernamen eerst Brest, en toen eenige andere Fransche Zeehavens te bombardeeren, met min voorspoedigen uitslag. Het vereenigd Esquader, verzeld van een groot getal ligte Fregatten, branders, bombardeergaljoots en eenige andere vaartuigen, kwam, den zeventienden van Zomermaand, ten anker, tusschen Bertram baai en Kamaret, een' kleinen uithoek in den mond der riviere van Brest, terwyl de Franschen, uit verscheiden' Sterkten langs den oever, vinnig vuur gaven op de naderende schepen. 't Voorneemen was, hier te landen: waartoe een Zoon van Revixit van Naarsen, Vroedschap van Rotterdam, al sedert drie jaaren, eenige voorslagen gedaan hadt (c). Doch de vermaarde Ingenieur Vauban hadt Brest, op 's Konings last, zo wel versterkt en voorzien, dat

Landing by Brest.

(c) *Uit verscheiden' van zyne eigenhandige Brieven.*

dat men, de gelegenheid der Plaatse nader onderzoekende, in twyfel stondt, of men de onderneeming niet behoorde te laaten vaaren. De Engelsche Generaal Talmasch, die de Landsoldaaten geboodt, dreef egter sterk, dat men de Plaats behoorde aan te tasten. Vauban hadt, kort te vooren, den Koning van Frankryk geschreeven „ dat zyne Maje- 1694.
„ steit voor Brest niet bekommerd behoefde
„ te zyn; dat de verwelfsels onder 't Kasteel
„ de kragt der bomben konden wederstaan;
„ dat hy negentig mortieren en driehonderd
„ stukken geschuts, op bekwaame plaatsen,
„ gesteld hadt, dat alle de schepen buiten 't
„ bereik der vyandlyke bomben lagen; dat
„ het Krygsvolk in goeden staat was, en
„ bestondt, uit vierduizend man geregelde
„ troepen, driehonderd edelluiden en drie-
„ honderd bombardiers: waarby, nog on-
„ langs, een regement dragonders gekomen
„ was." Maar Talmasch was, zo sommigen schryven, in den waan, dat 'er, in 't geheel geene troepen in Brest lagen. Men ondernam dan de Landing, op den agttienden van Zomermaand. Om dezelve te begunstigen, zeilden agt Engelsche en Staatsche Oorlogschepen de baai in; die vinnig beschooten werden uit de vyandlyke mortieren, van de batteryen, die men, te vooren, niet ontdekt hadt. De *Markgraaf van Carmarthen*, die 't bevel over de agt schepen hadt, bleef den vyand niet schuldig met schieten. Talmasch was, midlerwyl, met omtrent negenhonderd man, geland: doch werdt wel haast te rug gedree-

1694. ven naar de boots, die, grootendeels, met de ebbe, welke toen juist viel, aan den grond raakten; zo dat de knegten of gevangen, of gedood werden. Talmasch zelf kreeg hier eene wonde in de dye, waaraan hy, na verloop van weinige dagen, overleedt. Weinig meer dan honderd man kwam 'er te regt van de negenhonderd, die geland waren. De Oorlogsschepen, die ook omtrent vierhonderd man verlooren hadden, werden genoodzaakt, wederom zee te kiezen. Een Staatsch Oorlogsschip van dertig stukken, aan den grond geraakt zynde, viel den vyand in handen. Men schreef het mislukken deezer onderneeminge toe, aan het uitlekken van dezelve, eenige maanden voor zy in 't werk gesteld werdt: 't welk den vyand op zyne hoede hadt doen zyn (*d*).

Dieppe, Havre de Grace en Duinkerken gebombardeerd, door de Bondgenooten.

De vereenigde Vlooten zeilden, eerlang, van Brest naar Dieppe, dat, op den twee-en drie-entwintigsten van Hooimaand, gebombardeerd werdt. De brand, die, aan verscheiden' oorden, ontstaan was, noodzaakte de ingezetenen, en de bezetting zelve de Stad te verlaaten; die, meent men, ligtelyk, zou hebben konnen vermeesterd worden, zo de aanvallers geweeten hadden, wat 'er omging. Nu moest men zig te vrede houden met het verwoesten der meeste huizen, die egter meest van hout gemaakt waren, en eerlang van gebakken steen herbouwd werden (*e*). Van Diep-

(*d*) Burnet *Vol.* II. *p.* 130. Tindal *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 473—477. Daniel *Journ.* *p.* CLXXVIJ.

(*e*) Tindal *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 477. Daniel *Journal*, *p.* CLXXVIIJ.

Dieppe, zeilde de Vloot naar Havre de Grace, waarin ook een goed getal van bomben geworpen werdt; hoewel de harde wind het naderen der bombardeergaljoots, meer dan eens, belettede. Men wil, dat hier niet boven de twintig huizen verbrand werden. In Herfstmaand, ondernamen de vereenigde Vlooten het bombardeeren van Duinkerken: 't welk egter mislukte. Twee Vuurschepen werden, by deeze gelegenheid, vrugteloos, en het eene, zelfs met merkelyk verlies aan de zyde der Bondgenooten, gespild. Het bombardeeren der Fransche Zeeplaatsen, welk den gantsche Zomer duurde, hieldt de kusten in geduurige onrust. Veelen hielden deeze wyze van oorloogen voor te wreed en onmenschelyk; doch anderen verstonden, dat de Franschen, door het bombardeeren van Genua, en door het afloopen van geheele Landstreeken, die onder brandschatting zaten, verdiend hadden, op zulk eene wyze, te worden aangetast (*f*). 1694.

Agt Staatsche Oorlogsschepen, eene Graanvloot, die, uit de Oostzee, naar Frankryk wilde, veroverd hebbende, werden, den negentienden van Zomermaand, op de hoogte van Texel, aangetast, door zes Fransche Oorlogsschepen, onder Jan Bart, wien 't gelukte, drie Staatsche schepen te overweldigen, de overigen te doen wyken, en de Koopvaardyvloot, veilig, te brengen in de havens van Duin-

Jan Bart herneemt eene Fransche Graanvloot.

(*f*) TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 478, 479. DANIEL Journal, *p.* CLXXVIII.

1694. Duinkerken, Havre de Grace en Dieppe (g).

IX. Veldtogt in de Spaansche Nederlanden.

De veldtogt in de Spaansche Nederlanden werdt, dit jaar, laat geopend, en eindigde, zonder dat 'er iet voorviel van belang. Het Leger der Bondgenooten, leggende omtrent Mont S. André, bestondt uit eenendertigduizend paarden en dragonders, en eenenvyftigduizend knegten, behalve nog omtrent zevenduizend man, die, onder den *Graave Thiant*, by Gend lagen. Het Fransche Leger, onder den Daufyn, was omtrent zo sterk in manschap; doch scheen ongezind, om uit de Legerplaats omtrent Huy op te trekken, zo lang de Bondgenooten by Mont S. André bleeven leggen. Den voorraad om Huy, eindelyk, verteerd zynde, zag de Daufyn zig, in Oogstmaand, genoodzaakt, om van Legerplaats te veranderen. Koning Willem werdt, by tyds, onderrigt van 's vyands oogmerk, brak voor hem op, en maakte zig meester van een' voordeelige post op de Pieton, die de *Markgraaf van Harcourt* dagt in te neemen; doch alzo hier slegts voeder voor vier dagen te bekomen, en de vyand midlerwyl opgebroken was, vertoog hy, eerlang, naar Nivelle, en van daar naar Lessines. Een groote hoop ruitery en knegten, onder den Keurvorst van Beieren, afgezonden om zig meester te maaken van een' overtogt over de Schelde, welken stroom Koning Willem dagt over te trekken, om daarna, zo men meende, het be-

(g) Daniel Journal, *p.* CLXXVIIJ.

beleg te slaan voor Duinkerken; vondt, tot zyne verwondering, dat de Franschen reeds over de Schelde geraakt waren, en zig, ten getale van dertigduizend man, by Pont d'Espierres, zo wel verschanst hadden, dat men geenen kans zag, om hen, met hoop van voordeel, aan te tasten. De Daufyn hadt het Leger, in zes dagen, doen trekken, van Vignamont, over vyf rivieren, tot aan Pont d'Espierres, met zo veel spoed en orde, dat deeze optogt voor een zyner roemrugtigste bedryven gerekend wordt. Hy verloor egter een groot getal van paarden: doch het dekken van Fransch Vlaanderen, daar de Bondgenooten ten minste de Winterlegeringen betrokken zouden hebben, boette dit verlies rykelyk. Ook was Lodewyk de XIV. zo verheugd over deezen togt, dat hy 'er de Legerhoofden en soldaaten, regement voor regement, over bedankte, in eenen brief, die voor 't hoofd van 't Leger gelezen werdt. De Daufyn bleef, sedert, met het gros des Legers, leggen omtrent Kortryk, en zondt manschap af, om Yperen, Meenen, S. Wynoksbergen, Veurne en Duinkerken te beschermen. Koning Willem, ziende dat 'er niets te verrigten viel in Vlaanderen, deedt Huy, in Herfstmaand, belegeren, door den Hertoge van Holstein-Ploen. De bezetting week terstond in 't Kasteel, welk hevig beschooten werdt, en zig, tien dagen na 't openen der loopgraaven, overgaf, by verdrag, welk den agtentwintigsten getekend werdt. Hiermede eindig-

1694.

De Hertog van Holstein-Ploen verovert Huy.

1694. digde de veldtog in de Nederlanden (*b*). Koning Willem, eenige weeken op 't Loo en in den Haage gesleeten hebbende, keerde, in Slagtmaand, naar Engeland te rug (*i*).

X. Krygsbedryven in Duitschland.

In Duitschland, was ook luttel voorgevallen. De Keizerschen, onder den Prinse van Baden, lagen omtrent Heilbron. De Lorges, met het Fransche Leger, over den Ryn getoogen zynde, scheen hem slag te willen leveren: doch Prins Lodewyk trok hem te gemoet: waarop hy afweek naar Wislok, over den Nekkar toog, en 't platte Land in deezen oord deerlyk afliep. De Keizerschen maakten zig, sedert, meester van Wislok, na een scherp gevegt, waarin driehonderd Franschen en half zo veel Duitschen sneuvelden. De Lorges trok, daarna, wederom over den Rynstroom te rug. De twee Legers lagen toen, eenen geruimen tyd, te loeren op elkanderen, zonder iet te verrigten. Eindelyk, toogen de Keizerschen ook over den stroom. De Franschen braken, op de eerste tyding hiervan, op, en toogen naar Landau. De Prins van Baden volgde hen op de hielen, tot aan Weissenburg toe, zig, onder weg, van verscheiden' kleine Plaatsen in de Elzas meester maakende. Men verwagtte nu eenen veldslag, of, ten minste, dat de Keizerschen de Winterlegeringen aan de linkerzyde des Rynstrooms zouden betrokken hebben. Doch geen

(*b*) FEUQUIERES Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* I. *p.* 222, 290, 433. DANIEL Journ. *p* CLXXVI, CLXXVIJ. TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p* 480—482.
(*i*) TINDAL *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 494.

geen van beide gebeurde. De Keizerschen, eenige Magazynen des vyands, en 't paardenvoeder, in deezen oord, bedorven, en eenen groot buit van vee bekomen hebbende, keerden, na weinige dagen, over den Ryn te rug: waarmede de veldtogt in Duitschland een einde nam (*k*). 1694.

In Piemont, werdt even weinig uitgevoerd. De Bondgenooten, in plaats van, gelyk men gedagt hadt, Casal te belegeren, vergenoegden zig, met het inneemen van de Sterkte S. George. De Dalluiden behaalden eenig voordeel op de Franschen, in de valeijen van Pragelas en S. Martin, en deeden eenen inval in het Dauphiné. Wyders, viel 'er niets voor, hier omtrent. De Koning van Frankryk hadt, reeds in 't voorleeden jaar, kort na den slag by Massaille, voorslagen tot eene afzonderlyke Vrede laaten doen aan den Hertoge van Savoje (*l*): die dezelven, openlyk, van de hand geweezen hadt; doch, desonaangezien, in heimelyke onderhandeling bleef met het Fransche Hof. Aan welke onderhandeling voornaamlyk werdt toegeschreeven, dat 'er, met het aanzienlyk Leger der Bondgenooten, in Italie, niet meer verrigt werdt (*m*). in Italie.

Doch terwyl de Franschen, in Italie, daar zy zwakst waren, den Hertog van Savoje, door onderhandeling, zogten te brengen tot eene afzonderlyke vrede, zogten zy, in Kata- in Katalonie.

ta-

(*k*) Tindal *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 487.
(*l*) Act. de la Paix de Rycwick, *Tom.* I. *p.* 26, 38.
(*m*) Tindal *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 486.

Ll 3

1694. talonie, daar zy de meeste magt hadden, den Koning van Spanje tot vrede te noodzaaken, door de wapenen. De Maarschalk de Noailles trok, in Bloeimaand, over de Ter, langs welke, de Spanjaards, onder den *Hertoge van Escalone*, gelegerd waren. Hier viel, op den zevenentwintigsten, een bloedig gevegt voor, waarin de Spanjaards te kort schooten, en genoodzaakt werden te wyken. De Franschen sloegen, daarna, 't beleg voor Palamos, welk zig, den tienden van Zomermaand, op den elfden dag na 't openen der loopgraaven, aan hun overgaf. Toen werdt Gironne belegerd, en, nog voor 't einde der maand, ingenomen, by verdrag. Ostalrik, eene kleine Stad met een Kasteel op den weg naar Barcelona, werdt, in Hooimaand, overmeesterd door Noailles, die, sedert, te rug gekeerd, het beleg sloeg voor Kastelfollit; welk in drie dagen, aan hem overging, op den agtsten van Herfstmaand. Escalone hadt, midlerwyl, Ostalrik belegerd, en de Plaats zo vinnig aangetast, dat de Fransche Bevelhebber, *de la Reinterie*, reeds in bespręk getreden was over de voorwaarden der overgave, toen de aankomst van Noailles de onderhandeling deedt afbreeken, en de Spanjaards noodzaakte, de Stad te verlaaten. Barcelona was nu de eenigste sterke Stad in Katalonie, die nog in de handen der Spanjaarden was; en deeze werdt thans gedreigd met eene belegering, te water en te lande. Doch de Engelsche Admiraal Russel, die, gelyk wy te vooren hebben aangetekend, met eene Vloot Engelsche

en Staatsche Oorlogsschepen, naar de Middellandsche zee gezeild was; verhinderde de uitvoering van deezen toeleg. De Fransche Vloot, onder den Graave van Tourville, bleef in de haven van Toulon leggen. De vereenigde Vloot overwinterde te Kadix, en hieldt de Fransche beslooten, in de Middellandsche zee: 't welk gelegenheid gegeven hadt, tot het ontrusten der Fransche zeehavens, langs de kusten van Bretagne en Normandye (n). 1694.

XI. Verdrag met de Hertogen van Brunswyk-Wolfembuttel.

De Bondgenooten waren, dit jaar, aan de meeste oorden, wederom ongelukkig geweest, of hadden de zwaare kosten, tot de uitrustingen ter zee en te lande vereischt, byna vergeefs, gespild. De Keurvorst van Saxen, die den Bondgenooten twaalfduizend man hadt bygezet, was in Bloeimaand deezes jaars getreden in 't Groot Verbond (o). De Koning van Groot-Britanje en de Staaten hadden, ten zelfden tyde, een nieuw Verdrag gesllooten, met Rudolf Augustus en Anthon Ulrich, Hertogen van Brunswyk-Wolfembuttel, waarby deezen zig verbonden hadden, den twee Mogendheden nog tweeduizend man te leveren, boven de drieduizend, die zy reeds van hun in dienst hadden. De twee Mogendheden hadden ook beloofd, de Hertogen te zullen ondersteunen, in het voorstaan hunner eischen op de Huizen van Zell en Hanover. Doch

(n) TINDAL *Vol.* II. [*of* XVII.] *p.* 423, 482—486. DANIEL Journal, *p.* CLXXIV—CLXXVI.
(o) Resol. Holl. 26 *Juny* 1694. *bl.* 262.

1694. Doch by een afzonderlyk punt was verklaard, dat de Kroon van Groot-Britanje tot geenen daadelyken byſtand gehouden zou zyn, en ſlegts haar aandeel in de tweeduizend, niet in de drieduizend man, voldoen (*p*). Met den Landgraave van Heſſen-Kaſſel, was men ook overeengekomen, om de drie regementen, welken men van hem in dienſt hadt, nog eenigen tyd in dienſt te houden (*q*). De laſt des krygs werdt, derhalve, langs hoe zwaarder voor de Staaten, 't Gemeen begon, hier en in Engeland, ook te morren, dat men groote Legers onderhieldt, die ſlegts ſcheenen te dienen, om eenige maanden te velde te leggen, in 't gezigt des vyands, zonder dat 'er iet merkwaardigs voorviel. De gemoeden neigden, derhalve, allengskens tot vrede. Frankryk was ook zo t'eenemaal uitgeput, door de laſten des krygs, aan zo veele oorden tevens, dat de Koning, op 't einde des jaars, zynen onderdaanen, op nieuws, deedt hoopen, dat hy de Vrede zogt. Zelfs zondt hy eenige luiden van aanzien af, om heimelyk te onderſtaan, op wat voorwaarden, de Keizer of de Staaten zouden te beweegen zyn, tot het ſluiten eener afzonderlyke Vrede. De Staaten vaardigden Gemagtigden af naar Maaſtricht, daar de afgezondenen van 't Franſche Hof hun te kennen gaven, op wat voet, zy de handeling zouden willen beginnen. Doch men

Algemeen verlangen naar vrede.

Opening van de zyde van Frankryk.

(*p*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 337.

(*q*) Reſol. Holl. 5 *Febr.* 1694. *bl.* 36.

men vondt de Fransche Volmagten zo bepaald, dat de byeenkomst, terstond, afgebroken werdt. De Franschen gaven, daarna, voor, dat zy nimmer iemant afgezonden hadden, om voorslagen van vrede te doen, en dat zulks slegts voorgegeven werdt, van de zyde der Bondgenooten, om 't volk in den waan te brengen, dat de oorlog op 't einde liep, alzo Frankryk, alomme, aanzoek deedt tot vrede. Midlerwyl, werden 'er, in Engeland en hier, verscheiden' Geschriften verspreid, waarin beweerd werdt, dat de voorwaarden van Vrede, door Frankryk voorgeslaagen, niet veiliglyk, konden aangenomen worden. Men bereidde zig ook, van wederzyde, tot het voortzetten des krygs (r). In Frankryk, stelde men ongewoone middelen in 't werk, om penningen te vinden, en onder anderen een hoofdgeld, welk, tot zes maanden na het sluiten der Vrede, geheeven zou worden, en waarvan niemant, zelfs de Prinsen niet verschoond bleeven (s). 1694.

XII. Verschil met den Koning van Deenemarke, bygelegd.

De Staaten der Vereenigde Gewesten waren, voor eenigen tyd, wederom in geschil gemaakt met den Koning van Deenemarke, over 't aanhouden en neemen van wederzydsche schepen (t). De Koning hadt, hierop, in den aanvang deezes jaars, eenige Hollandsche Koopvaardyschepen in beslag genomen, onder voorwendsel, dat zy onvrye goederen voer-

(r) Tindal *Vol.* II. [or XVII.] *p.* 482, 488 – 494.
(s) Daniel Journal, *p.* CLXXIX.
(t) Resol. Holl. 1 *July* 1693. *bl.* 246.

1694. voerden. Men hadt, daarna, ook vierendertig Deensche schepen, hier te Lande, aangehouden, onder verklaaring, dat zy niet ontslaagen zouden worden, zo lang men de Hollandsche schepen, te Koppenhagen, ophieldt. De twist zou hooger geloopen zyn: doch de Keizer, de Koning van Zweeden en de Keurvorst van Brandenburg bemiddelden, eerlang, een Verdrag, tusschen de twee Mogendheden, welk in Bloeimaand getroffen werdt, waarna de schepen wederzyds werden vrygegeven (u).

De Keurvorst van Keulen wordt Bisschop van Luik.

De Prins en Bisschop van Luik, in den aanvang deezes jaars, overleeden zynde, deedt het Fransche Hof zyn best, om den Kardinaal van Bouillon te doen verheffen tot deeze waardigheid: 't welk, zo 't gelukt ware, de zaaken der Bondgenooten in deezen oord zeer zou hebben benadeeld. Doch het grootste gedeelte van 't Kapittel verkoor den Keurvorst van Keulen; het overig gedeelte den Groot-Meester der Duitsche Orde tot Bisschop, die beide de bevestiging van het Weener-Hof en van den Paus zogten te verkrygen. De eerste werdt, door den Koning van Groot-Britanje en door de Staaten, gedraagen: de ander was Schoonbroeder des Keizers. Men vreesde, dat hun dingen naar den Bisschoppelyken myter tweedragt verwekken zou tusschen de Bondgenooten zelven: doch de dood des Groot-Meesters, die sedert voorviel, deedt deeze vrees verdwynen. De Paus en

(u) Resol. Holl. 20 *May* 1695. *bl.* 170.

en de Keizer verklaarden zig toen beide voor den Keurvorst van Keulen, die, kort hierna, in 't Bisdom van Luik, bevestigd werdt (v). 1694.

De Hervormde Kerk van Holland was nog niet in volkomen rust geraakt. De geschillen tusschen de aanhangers van Voetius en Coccejus, die reeds eenige jaaren geduurd hadden, en door de voorzorge der hooge Regeeringe, eenen geruimen tyd, in bedwang gehouden waren, scheenen nu, van nieuws, heviger dan voorheen, gedreeven te worden. Sommige Predikanten zouden zelfs niet ongaarne gezien hebben, dat de stellingen hunner partyen openlyk veroordeeld geweest waren. Zy meenden Koning Willem op hunne zyde te hebben, schoon de Staaten van Holland al neigen mogten tot gematigdheid. Doch zy bedroogen zig. De Staaten, geraadpleegd hebbende met zyne Majesteit van Groot-Britanje, als Stadhouder, besloten, op den agttienden van Wintermaand „ dat „ de Hoogleeraars en Predikanten zig houden zouden aan de gewoonlyke Leer der „ Hervormde Kerken, vervat in den Catechismus, de Belydenisse en de Regels der „ Nationale Dordrechtsche Sinode; niets „ schryvende of leerende, welk daarmede „ streedt, en met elkanderen, in Broederlyke eendragt, verkeerende, zonder elkanderen, by de Regeeringe, by de Ledemaaten der Gemeente, of by anderen, eenigszins, verdagt te maaken. Dat zy zulke punten,

XIII. Kerkelyke geschillen in Holland.

De Staaten beraamen eenen weg tot vrede in de Kerke.

(v) TINDAL Vol. II. [of XVII.] p. 479.

1694. „ ten, die de Dordrechtsche Sinode onbe-
„ slist gelaaten hadt, op hun eigen oordeel,
„ niet zouden voorgeeven te zyn van zulk
„ een gewigt, dat, zonder dezelven, de Schrift
„ niet wel noch genoegzaam ter zaligheid
„ zou konnen verstaan worden: doch zig,
„ omtrent deeze punten, gedraagen naar de
„ byzondere Kerken-ordeningen. Dat zy zig
„ van ongewoone en onschriftuurlyke spreek-
„ wyzen zouden onthouden: ook van zulke
„ toepassingen der Profeetsien, die misnoe-
„ gen en opschudding zouden konnen ver-
„ oorzaaken: of, zo iemant het tegendeel
„ overkwame, zou hy zulk eene verklaaring
„ by zyne woorden moeten voegen, waaruit
„ bleek, dat hy niet afweeke van de Leere
„ der Hervormde Kerke. Dat de Hoogleer-
„ aars, in 't byzonder, zig zouden wagten
„ van voorstellingen, die den Studenten aan-
„ leiding zouden konnen geeven, om de ver-
„ borgenheden des Christelyken Geloofs te
„ behandelen naar de regels der Filozoofie,
„ en alles te verwerpen, waarvan de reden
„ niet zo duidelyk voorkwam, als van enkel
„ natuurlyke zaaken; alzo, hierdoor, 't Ge-
„ loof eerlang schipbreuk lyden, en de Kerk
„ in de uiterste verwarring geraaken zou kon-
„ nen, Dat men, in het beroepen van Pre-
„ dikanten, alleen zou zien op Persoonen,
„ die stigtelyk in leer en leeven, en van een'
„ gemaatigden en vreedzaamen aart waren.
„ Dat alle deeze punten den Hoogleeraa-
„ ren en Predikanten zouden voorgehou-
„ den worden, op datze 'er zig naar gedroe-
„ gen

„ gen (w)." Van dit Besluit werden Afdruksels gezonden aan alle Overheden en anderen, die iet, in 't beroepen van Predikanten, te zeggen hadden; en last kreegen, om, zo veel mogelyk ware, de hand te houden aan de stipte naarkominge van het zelve (x). Sedert, bedaarde de hevigheid der twistende partyen, allengskens. De gemaatigdheid en vreedzaamheid, de weg tot bevordering geworden zynde, kwamen veelen Leeraaren bekoorlyker voor, dan zy plagten. 1694.

In Zomermaand deezes jaars, was de Raadpensionaris Heinsius, wederom, voor vyf jaaren, aangenomen, tot het gewigtig ampt, welk hy bekleedde: op dezelfde voorwaarden, welken hy, voorheen, bedongen hadt (y).

XIV. Maria, Koningin van Groot-Britanje sterft. 1695.

Terwyl men, in Engeland en hier te Lande, nieuwe toebereidsels ten oorloge maakte, tegen de volgende Lente, werdt Koningin Maria, die Groot-Britanje, verscheiden' jaaren agtereen, in 't afzyn van den Koning, haaren Gemaal, loffelyk geregeerd hadt, overvallen van de kinderpokjes, die haar, binnen weinige dagen, uit het leeven rukten, op den zevenden van Louwmaand, ten een uur des morgens, in het drie-endertigste jaar haars ouderdoms. Zy werdt, in Engeland, en zelfs in de Vereenigde Gewesten, van grooten en kleinen, opregtelyk betreurd. De Koning was zo getroffen van haaren dood, dat hy, verschei-

(w) Resol. Holl. 18 *Decemb.* 1694. *bl.* 598.
(x) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 341.
(y) Resol. Holl. 18 *Juny* 1694. *bl.* 228.

1695. fcheiden' weeken, buiten ftaat was, om zig met zaaken van gewigt bezig te houden (*z*). De Prinfes Anna was, federt eenen geruimen tyd, in de ongunft gevallen van den Koning, en van de Koninginne, haare Zufter; doch zy verzoende zig, terftond na de dood der Koninginne, met den Koning (*a*). Sommigen fchryven, dat de Graaf van Portland de eenigfte was, die deeze verzoening zogt tegen te houden. Ook wil men, dat zy flegts uitwendig geweeft is, en dat zyne Majefteit zig nimmer bekommerde, dat aan de Prinfeffe eenige wezenlyke blyken van agtinge betoond werden (*b*). En deeze koelheid fchynt een der eerfte grondflagen geweeft te zyn van den afkeer, dien de Prinfes, in laater tyd, op den Troon van Groot-Britanje verheeven zynde, van den Koning en van 's Konings maatregels en vrienden betoond heeft.

Koning Willem fteekt over naar Holland.

Het affterven en de begraafenis der Koninginne, en het regelen der Regeeringe van Groot-Britanje, in 's Konings afzyn, hieldt zyne Majefteit langer in Engeland op, dan men verwagt hadt. 't Liep aan tot diep in Bloeimaand, eer hy herwaards overftak. Hy landde, den vierentwintigften, in de Oranje-Polder, en kwam, nog dien zelfden avond, in den Haage (*c*), van waar hy zig, na een kort verblyf (*d*), begaf naar het Leger der Bond-

(*z*) Burnet *Vol.* II. *p.* 136. Tindal *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 500—504.
(*a*) Tindal *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 510.
(*b*) Gedrag van de Hertogin van Marlbor. *bl.* 118, 119.
(*c*) Tindal *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 69.
(*d*) Refol. Holl. 26 *May* 1695. *bl.* 220.

Bondgenooten, welk toen, te Gend, byeengetrokken was. 1695.

XV. Opening van den veldtogt in de Spaansche Nederlanden.

Men was nu overeengekomen, om het Leger in de Spaansche Nederlanden in tweeën te verdeelen, en dus den vyand onzeker te houden van 't gene men dagt te ondernemen. De Krygsmagt van Frankryk overtrof, hier, die der Bondgenooten niet meer: 't welk, in den jongsten veldtogt, duidelyk, genoeg gebleeken was. Ook hadt Lodewyk de XIV., in Louwmaand deezes jaars, zynen grootsten Veldheer, den Hertog van Luxemburg, verlooren. Hy was opgevolgd, door den *Maarschalk de Villeroi*, die in Krygskunde verre beneden hem geschat werdt. Koning Willem hadt, hierom, geoordeeld, dat de gelegenheid thans gunstig was, om een beleg van aanbelang te onderneemen. De Bisschop van Munster was, in Lentemaand, ook in 't Groot Verbond getreden, en hadt zig aan den Keizer, den Koning van Groot-Britanje en de Staaten verbonden, om, boven de drieduizend man, die hy den Ryke reeds verschaft hadt, nog vierduizend man op de been te brengen, en of naar den Rynkant, of naar de Spaansche Nederlanden te zenden (*e*). Het Leger der Bondgenooten, versterkt met deeze manschap, overtrof dat des vyands verre in getal. De Franschen hadden, om hunne Nederlanden te dekken, nieuwe Linien opgeworpen, tusschen de Schelde en de

(*e*) Resol. Holl. 27 *Sept.* 1695. *bl.* 400. *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 337.

1695. de Leye; 't welk de Keurvorst van Beieren, in Grasmaand, vergeefs, gezogt hadt te beletten (*f*). Doch de Bondgenooten hadden een gewigtiger werk voor. Hun Leger werdt, eerlang, verdeeld, en sloeg zig, gedeeltelyk, tusschen Thielt en Deinze, in Vlaanderen, gedeeltelyk, op den weg van Brussel naar Dendermonde, in Brabant, neder. Het eerste deezer twee Legeren stondt onder bevel van den Koning zelven, die den Prins van Vaudemont onder zig hadt: het ander onder dat van den Keurvorst van Beieren, onder wien de Hertog van Holstein-Ploen geboodt. Aan de Mehaigne, lag ook nog eenige Brandenburgsche, Luiksche en Staatsche manschap, onder den Baron de Heide en den Graave van Berlo. Het hoofdleger des vyands onder de Villeroi lag by Leuze. Bouflers was, omtrent de Sambre, gelegerd, en Montal hadt zig, met eenige manschap, nedergeslaagen, tusschen Yperen en het Fort de Knokke, om agt te geeven, op de beweegingen van den Majoor-Generaal *Ellemberg*, die omtrent Diksmuiden lag. In 't begin van Zomermaand, kort na dat Koning Willem in 't Leger by Deinze gekomen was, trok Bouflers over de Sambre, naar den kant van Fleury, terwyl Villeroi over de Schelde toog, om den voorraad langs de linkerzyde deezer Riviere te verteeren. Koning Willem beval, hierop, den Graave van Athlone, met eenige Ruitery, uit het Leger onder den Keurvorst van Beieren,

Beweegingen der wederzydsche Legeren.

(*f*) Daniel Journal, p. CLXXIX.

ren, te trekken naar het Graafschap Namen, om op de beweegingen van Bouflers te passen. Tot versterking van dit Leger, zondt hy, in de plaats van de Ruitery onder Athlone, eenige Ruitery uit zyn eigen Leger derwaards, onder den *Markgraave de la Forest*, terwyl hy zelf opbrak met zyn Leger, en zig by Bekelaar nedersloeg. Van hier, zondt hy eene party uit op kondschap, die twee vyandlyke partyen aantastte, en tot onder de wallen van Yperen wyken deedt. Villeroi zelf toog over de Leye, agter de Linien tusschen Meenen en Yperen, hebbende tienduizend man van zyn Leger afgezonderd, tot versterking van Bouflers, die nu tot aan Pont d'Espierres was voortgetrokken. Koning Willem, den dertienden van Zomermaand, tegen den avond, 's vyands Linien bezigtigd hebbende, vondt Villeroi, agter dezelven, zo veilig gelegerd, dat hy ongeraaden vondt, hem aan te tasten. Nogtans, geliet hy zig, als of hy 't van zins ware, op dat hy den vyand onzeker zou houden van zynen waaren toeleg, en beweegen, om zyne meeste magt herwaards te trekken. Ten deezen zelfden einde, trok ook de Keurvorst van Beieren over de Schelde, en sloeg zig neder te Kerkhoven, by Hauterive, tegen over de nieuwe Fransche Linien, tusschen de Schelde en de Leye, binnen welken, Bouflers genoodzaakt werdt te wyken. Weinige dagen laater, deedt de Koning het Fort de Knokke aantasten door den Hertoge van Wurtemberg; bevel voerende over de manschap, die

1695.

1695. by Diksmuiden lag, en over eenige andere, uit 's Konings Leger, derwaards gezonden. De Keurvorst van Beieren deedt ook eenen loozen aanval op de nieuwe Linien. Men maakte nog andere beweegingen, om den vyand te misleiden, terwyl de manschap die aan de Mehaigne lag, en met welke, de Graaf van Athlone zig, eerlang, vereenigde, bevel kreeg, om naar den kant van Namen te trekken (g).

De Bondgenooten belegeren Namen. Tot hiertoe, hadt Koning Willem zynen toeleg bedekt gehouden, en 's vyands magt, grootendeels, gelokt naar eenen kant, op welken hy niets in den zin hadt. Doch tegen 't einde van Zomermaand, kreegen de Heide en Athlone bevel, om Namen te berennen. Athlone, versterkt met de Brandenburgsche manschap, sloeg den weg op naar Charleroi, en liet den vyand nog in onzekerheid, of men 't op deeze Vesting gemunt hadt, of op Namen. Koning Willem, zyn Leger, middlerwyl, te rug gevoerd hebbende tot aan Rousselaar, trok, van een sterk geleide verzeld, naar den Maaskant. De Heide, aan 't hoofd der Staatsche en Brandenburgsche manschap, legerde zig, tusschen de Maaze en de Sambre, voor Namen, op den derden van Hooimaand. Een andere hoop volks, de Plaats aan de zyde van Kondrotz besluiten willende, kon 't niet uitvoeren, voor dat Bouflers, zig, met eenige regementen Dragonders, ge-

(g) Tindal *Vol.* II. [*or* XVII.] *p.* 96—99. Feuquieres *Memoir. Hist. & Milit. Tom.* I. *p.* 290, 447.

gewörpen hadt in de Stad, die, kort hierop, door het Leger onder den Keurvorst van Beieren, zo wel als het Kasteel, van alle zyden, beslooten werdt. Koning Willem, ondertusschen, ook voor de Stad gekomen, verdeelde de Legersteden; die, ter oorzaake van de gelegenheid van Namen aan de Maaze en Sambre, in drie hoofdkwartieren bestonden. De Koning lag, langs de Sambre en Maaze, naar den kant van Brabant, hebbende onder zig drie-entwintig Bataillons en honderd en twintig Esquadrons, onder Holstein-Ploen, Athlone, Obdam, Tilly, de la Forest, *Warfusé*, *de Huybert*, *Ittersum*, *Salisch*, Fagel en andere Oversten. De Keurvorst van Beieren lag, tusschen de twee rivieren, naar de zyde van Henegouwen, met vierentwintig Bataillons en twintig Esquadrons, onder de Spaansche en Beiersche Veld-Oversten, den Generaal Koehoorn en den Majoor-Generaal van Brandenburg. Langs de Maaze, in Kondrotz, of naar de Luiksche zyde, lagen de Heide, Berlo en andere Brandenburgsche en Luiksche oversten, met tien Bataillons en zestig Esquadrons onder zig. De drie kwartieren hadden gemeenschap met elkanderen, langs drie bruggen, eene op de Sambre, en twee op de Maaze, van welke laatsten, de eene boven, de andere beneden de Stad lag. Na 't afsteeken der Legersteden, werdt het bosch van Marlagne, gedeeltelyk, om verre gehouwen, om de toegangen naar 't Leger te stoppen. Toen arbeidde men aan de verschansingen, onder bevel van den Generaal Koehoorn. 1695.

De

1695. De Graaf van Athlone en de Graaf van Berlo toogen, ten zelfden tyde, met de meeste Ruitery naar de Pieton, om den voorraad aldaar te verteeren, tegen de aankomst des vyands. De Hertog van Wurtemberg hadt, midlerwyl, het Fort de Knokke verlaaten, en zig gevoegd by het Leger te Rouselaar, welk Koning Willem, naar Namen vertrekkende, gelaaten hadden onder 't opperbevel van den Prinse van Vaudemont, die, op de tyding dat de Maarschalk van Villeroi eenige manschap afgezonden hadt naar den Maaskant, ook eenige Batailjons, onder den Majoor-Generaal *Ramsai*, den Graave van Nassau en den Heere *Cutts*, naar Namen schikte, tot versterking van 't Leger der Bondgenooten (*b*).

Gelegenheid der Vesting-werken van de Stad en 't Kasteel.

De belegerden stelden zig vast in staat, om de Stad en 't Kasteel, gehouden voor de sterkste Vestingen der Nederlanden, te verdedigen tot het uiterste. De Franschen hadden, sedert dat Namen in hunne magt geweest was, de Vestingwerken der Plaatsen merkelyk verbeterd, de gebreken herstellende, die eertyds gelegenheid gegeven hadden, dat beide het Kasteel en de Stad hun ligter in handen gevallen waren: doch alles was, volgens hun bestek, nog niet voltooid, toen de belegering begonnen werdt. De Sterkte Koehoorn in 't byzonder hadt eene zwakke zyde, naar den kant van de Sambre en van de Stad. Voorts, was de Vesting van krygs- en mond-

(*b*) Tindal *Vol.* III. [of XVIII.] *p.* 99 — 102.

mondbehoeften, voor eenige maanden, voorzien. De bezetting werdt op twaalfduizend man gerekend. Zy stondt onder den *Graave van Guiscard*, een' ervaaren' bevelhebber. Doch Bouflers hadt zig ook in de Plaats geworpen, gelyk wy reeds gemeld hebben. Ook bevondt zig, in dezelve, de bloem der Fransche Ingenieurs, Konstapels, delvers en bombardiers. Men stelde, hierom, vast, dat het beleg veel volks kosten, en van langen duur zyn zou. De verschansingen voltrokken zynde, begaf Koning Willem zig naar het Kwartier van den Baron de Heide: van waar men de naderniffen besloot te beginnen tegen de S. Nikolaas-Poorte der Stad. De Loopgraaven werden, den elfden, geopend, zonder merkelyke verhindering. Des anderendaags begon het grof geschut te speelen van twee batteryen, terwyl de arbeid aan de Loopgraaven voorspoediglyk voortging (*i*). 1695.

De Maarschalk van Villeroi, ondertusschen, vernomen hebbende, dat de Prins van Vaudemont een goed deel volks afgezonden hadt naar 't Leger voor Namen, besloot, te Kortryk en te Harlebeek, over de Leye te trekken, en hem aan te tasten. De overtogt geschiedde, op den dertienden van Hooimaand, terwyl Vaudemont zig in slagorde stelde tusschen Grammen en Kaneghem. Doch een gedeelte van 't vyandlyk Leger was op weg geslaagen naar Kordes, zo 't scheen, tot ontzet van Namen; en een ander gedeelte trok voort

De Franschen trekken aan op het Leger der Bondgenooten omtrent de Leye.

(*i*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 102—106.

1695. voort tot aan de rivier de Mandel, zo dat Vaudemont nog onzeker bleef van 's vyands toeleg. Hy bleef hierom daar hy was, alleenlyk agtgeevende op de beweegingen der Franschen, die zig, midlerwyl, meester maakten van de Sloten te Ingelmonster en te Molenbeek, en 's avonds, voor een gedeelte, verscheenen, in 't gezigt der linker vleugel van 't Leger der Bondgenooten. Vaudemont veranderde toen een weinig van standplaatse, en besteedde den nagt, om eene verschansing op te werpen, rondsom zyne Legerstede. In deezen stand, verwagtte hy den vyand: die, tweemaal zo sterk in getal, den veertienden, op hem aantrok, en Montal afzondt, om agter 's Prinsen Leger post te vatten, en deszelfs agterhoede aan te tasten, terwyl Villeroi, van vooren, op den Prinse inbreeken zou. Maar Vaudemont, onderrigt van Montals toeleg, vondt geraaden te wyken. Hy gaf dan bevel, om de verschansingen, aan alle kanten, te voltooijen, en uit het geschut van de linker vleugel, geduuriglyk, te vuuren op den vyand, op dat men niet waanen zou, dat hy van zins ware, af te trekken. Ten zelfden tyde, deedt hy 't geschut van de regter vleugel afvoeren naar Deinze, zo heimelyk, dat 'er de vyand niets van gewaar werdt. 't Voetvolk maakte voorts zulke beweegingen, die 't oogmerk van Vaudemont verborgen hielden door Villeroi, tot dat het gantsche Leger geweeken was, zonder dat het de vyand gemerkt hadt. Vaudemont en

Braave aftogt van den Prinse van Vaudemont.

Wur-

Wurtemberg bleeven langst op de Legerstede, verzeld van eenen kleinen hoop paarden; en toen zy, eindelyk, ook aftrokken, werdt Villeroi eerst gewaar, dat hy misleid was. Hy deedt zyn best wel, om de agterhoede des Prinsen van Vaudemont te slaan. Doch hiertegen was zulke goede zorg gedraagen, dat de aftogt in orde geschiedde, zonder dat de agterhoede iet leedt van belang. Vaudemont trok voort, tot onder de wallen van Gend, daar hy veilig was. Onder 't trekken, voorzag hy Deinze, en daarna ook Nieuwpoort van meerder bezetting. Hy lei veel eers in met deezen aftogt (*k*), waardoor hy, zo Koning Willem schreef, beter getoond hadt een' bedreeven Veldheer te zyn dan hy 't, door 't winnen van eenen Veldslag, zou hebben konnen toonen (*l*). 1695.

't Beleg van Namen werdt, midlerwyl, voortgezet. De belegerden deeden twee of drie uitvallen, met kleine vrugt. Doch op den agttienden van Hooimaand, vielen zy uit, met twaalfhonderd paarden en vier Esquadrons Dragonders. Zy deeden de belegeraars eerst wyken uit eene onvoltrokken' Reduit, ter regter zyde der brugge over de Maaze, opgeworpen; doch werden, eerlang, met verlies van tweehonderd man, te rug gedreeven naar de Stad. De belegeraars hadden niet minder geleeden. De Loopgraaven nu, tot op een musketschoot van de Kontrescharpe, zyn

't Beleg van Namen wordt voortgezet.

(*k*) *Voiez* DANIEL Journal, *p.* CLXIX.
(*l*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 106 — 113.

1695. zynde voortgezet, begon men ſtorm te loopen. De belegerden weerden zig wakkerlyk; doch moeſten, eindelyk, wyken. 't Gevegt, waarin, van de zyde der Bondgenooten, twaalfhonderd man verlooren werdt, duurde omtrent twee uuren. Hierna begon men de Stad nog van verſcheiden' andere kanten te naderen, met delven: 't welk de belegerden bewoog, den brand te ſteeken in de wooningen onder de Stad. Men begon, eerlang, te ſchieten op de werken voor de S. Nikolaas-Poorte, uit agtien ſtukken. De zwaare regen, die, ten deezen tyde, viel, veragterde het beleg merkelyk. Doch op den zevenentwintigſten, was men in ſtaat, om het bolwerk van S. Nikolaas te beſtormen; en vermeesterde den bedekten weg van het zelve, door de wakkerheid van het Engelſch en Staatſch voetvolk, welk zig hier kweet, zonder weêrgade. Ten zelfden tyde, maakte de Keurvorſt van Beieren zig meeſter van eenige posten tuſſchen de Sambre en de Maaze. Zelfs ſloeg hy eene brug over de Sambre, en veroverde, onder 't geduurig ſchieten der Franſchen, de Abtdy van Salſines, een' poſt van merkelyk belang; waardoor, daarna, 't beleg van 't Kaſteel gemakkelyker gemaakt werdt. Ook viel hy, hier, eerlang, aan op Vaubans Linie, die de buitenwerken van 't Kaſteel omringde; en veroverde een reduit, eenige batteryen en de Linie zelve, met verlies van ſlegts tweehonderd man, dooden en gekwetſten. Koning Willem, die den aanval

val aan de zyde van 't Kasteel bygewoond hadt, keerde daarna wederom naar de loopgraaven voor de S. Nikolaas-Poorte, welker buitenwerken hevig beschooten werden. Ook werden 'er veele bomben in geworpen, die eene geweldige uitwerking deeden. Eenige Engelschen en Staatschen, onder Cutts en *Dedem*, bestormden een deezer werken, op den tweeden van Oogstmaand, en maakten zig meester van de tweede Kontrescharpe. 't Geschut hadt, ten deezen tyde, zulke wyde breuken gemaakt, dat alles tot eenen algemeenen storm vervaardigd werdt, toen de Graaf van Guiscard de Stad opgaf, by verdrag, welk, den vierden van Oogstmaand, getekend werdt. De Fransche bezetting week, hierop, in 't Kasteel, welk, terstond hierna, werdt belegerd (*m*).

1695.

De Stad gaat over.

De Maarschalk van Villeroi, geenen kans ziende, om den Prinse van Vaudemont, eenige meerdere afbreuk te doen, hadt, middlerwyl, Montal, met eenige manschap, gezonden, om Diksmuiden in te neemen. De Majoor-Generaal Ellemberg geboodt over de bezetting deezer Plaatse, die slegt versterkt; doch overvloedig van volk voorzien was. Zy werdt niet meer dan zesendertig uuren verdedigd, en toen opgegeven, by een schandelyk verdrag, op den agtentwintigsten van Hooimaand getekend, volgens welk, de bezetting krygsgevangen bleef. Twee dagen laater,

De Franschen bemagtigen Diksmuiden en Deinze.

(*m*) Tindal *Vol.* III. [*of* XVIII.] *p.* 113 — 120.

1695. ter, gaf Deinze zig over op bescheidenheid; zonder dat 'er één schoot op gedaan was. De bevelhebbers van Diksmuiden en Deinze werden eerst verdagt gehouden van verraad; doch, geregtelyk onderzogt zynde, alleenlyk schuldig bevonden aan lafhertigheid, die Ellemberg met de dood boeten moest. *O-Farrel*, Bevelhebber van Deinze, werdt uit den dienst gejaagd. Vaudemont zondt aan den Maarschalk van Villeroi, om de bezettingen, die krygsgevangen gemaakt waren, te mogen lossen, volgens het Kartel, tusschen de oorloogende Mogendheden opgeregt. Doch de Franschen hielden zig thans niet aan 't Kartel, 't welk zy meermaalen geweigerd hadden te doen, wanneer zy 'er voordeel in zagen. Villeroi, orde gesteld hebbende tot het slegten der Vestingwerken van beide de Steden, toog over de Leye en de Schelde, naar den kant van Ninove, voorgeevende Namen te willen ontzetten. Vaudemont, eenige versterking van volk uit het Leger voor Namen bekomen hebbende, volgde hem op de hielen. Doch 't bleek, eerlang, dat hy een ander oogmerk hadt. Het Fransche Leger vertoonde zig, den dertienden van Oogstmaand, voor Brussel, welke Stad Koning Lodewyk belast hadt te bombardeeren, uit weerwraak, over het bombardeeren van S. Malo en andere Zeeplaatsen van Frankryk. Brussel werdt dan, twee nagten en eenen dag, gebombardeerd, en met gloeijende kogels beschooten, waarna het Leger aftrok naar Enghien. De schade, in de

Zy bombardeeren Brussel.

de Stad veroorzaakt, werdt op eenige millioenen berekend (n). 1695.

Koning Willem deedt, ondertusschen, 't beleg van 't Kasteel van Namen, vlytiglyk, voortzetten. Men maakte Loopgraaven tegen de Sterkte Koehoorn: men wierp eenige nieuwe batteryen op, in de tuinen en bolwerken der Stad, van welken vinnig gevuurd werdt op de Sterkten, die 't Kasteel dekten. 't Magazyn van het Duivelsch Huis sprong in de lugt. Bouflers ondernam, met zyne ruitery, door het Leger der Bondgenooten, te ontwyken uit de Plaatse; doch hy vondt alle de toegangen zo wel bezet, dat hy genoodzaakt was, den uitslag van het beleg af te wagten. De belegerden deeden, nu en dan, eenen uitval: doch werden, gemeenlyk, met verlies, te rug gedreeven. Villeroi, midlerwyl, na 't bombardeeren van Brussel, eenige versterking van manschap uit het Fransche Leger in Duitschland bekomen hebbende, was voortgetrokken tot aan Fleury, tot ontzet van 't Kasteel van Namen. Vaudemont, zig vereenigd hebbende met de manschap onder den Graave van Athlone, en ook eenig volk onder den Prinse van Hessen van den Rynkant hebbende bekomen, legerde zig, te Mazy, zo voordeelig, dat Villeroi, schoon veel sterker van volk, hem niet durfde aantasten. Koning Willem, de zorg voor 't beleg aan den Keurvorst van Beieren en den Hertoge van Holstein-

De Bondgenooten belegeren 't Kasteel van Namen.

(n) Tindal Vol. III. [of XVIII.] p. 120—125. Daniel Journ. p. CLXXX, CLXXXI.

1695. ſtein-Ploen hebbende opgedraagen, begaf zig naar het Leger te Mazy. Men verwagtte nu, van dag tot dag, eenen veldſlag. Doch Villeroi ſleet den tyd met heen en weder trekken, zonder dat 'er meer dan enkele ſchutgevegten, tuſſchen de Franſchen en de Bondgenooten, voorvielen. De dertigſte van Oogſtmaand was beſtemd tot eenen algemeenen ſtorm, waartoe Koning Willem drieduizend granadiers afzondt naar de Veſting. Met het aanbreeken van den dag werden de Sterkten Koehoorn en Terra Nova hevig beſchooten, en toen men de breuken groot genoeg oordeelde, deedt de Keurvorſt de Veſting opeiſchen, door de Graaven van Hoorne en Portland, die den vyand bekend maakten, „ dat de Maarſchalk van Villeroi, drie dagen „ in 't gezigt van 't Leger der Bondgenooten „ gelegen hebbende, zonder eenen veldſlag „ te waagen, geweeken was naar de Mehaigne; dat 'er, derhalve, geen ontzet te hoopen was; dat zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid, genegen zynde om het leeven „ te ſpaaren van zo veele braave krygsknegten aan de eene en de andere zyde, den „ Graave van Guiscard een eerlyk verdrag „ wilde toeſtaan, zo hy 't Kaſteel wilde overgeeven; doch dat hy hem ſlegts een vierdedeel uurs tyd van beraad geeven kon." Men deedt Guiscard verſlag van deeze boodſchap; doch alzo 'er omtrent een uur verliep, zonder dat hy antwoord zondt, braken Hoorne en Portland de handeling af. 't Schieten be-

't wordt opgeeiſcht.

begon op nieuws, heviger dan te vooren. 1695.
Toen werdt 'er ſtorm geloopen op Terra Nova en de Sterkte Koehoorn, te gelyk. Veel volks ſneuvelde 'er, in deeze gelegenheid. De aanvallers verlooren wel tweeduizend man, en onder deezen verſcheiden' voornaame Oversten. 't Verlies der belegerden was niet boven zeshonderd man geweeſt. De belegeraars hadden zig egter van eenige buitenwerken meeſter gemaakt, en beſteedden den volgenden dag, om zig in dezelven te verſchanſen, en alles tot eenen tweeden algemeenen ſtorm te bereiden. De Graaf van Guiscard, op den eerſten van Herfſtmaand, eenen wapenſtilſtand begeerd en verworven hebbende, tradt, terwyl dezelve duurde, op de breuke, en boodt aan, de Sterkte Koehoorn te willen opgeeven by verdrag: doch men antwoordde, dat hy niet dan over 't geheele Kaſteel zou konnen handelen. Hy hernam, dat de Maarſchalk van Bouflers over 't Kaſteel geboodt, dien hy eerſt kennis van deezen voorſlag zou moeten geeven. Bouflers beſloot, hierop, ook tot de handeling; doch vorderde tien dagen tyds, om ontzet af te wagten; 't welk hem platuit geweigerd werdt. Men kwam egter, nog dien zelfden dag, overeen, wegens een verdrag, welk, den volgenden dag, getekend werdt, beide door Bouflers en Guiscard, en volgens welk, 't Kaſteel, den vyfden, den Bondgenooten moeſt ingeruimd worden: gelyk geſchiedde. Doch Bouflers was pas buiten 't Kaſteel, of hy werdt gevangen genomen, door den Heere van Dykveld,

en, by verdrag, overgegeven.

Bouflers wordt in verzeke-

1695. op last van den Koning van Groot-Britanje, in weêrwraak over het vasthouden der bezet- tingen van Diksmuiden en Deinze, tegen het gemaakte Kartel. Men bragt hem te rug naar Namen, en van daar naar Maastricht, en bejegende hem alomme met veele beleefdheid en agtinge. Doch hy bleef maar weinige dagen in hegtenis. De Koning van Frankryk beloofde de bezettingen van Diksmuiden en Deinze te zullen slaaken, zo dra de Maarschalk op vrye voeten gesteld zou zyn: 't welk, terstond hierna, geschiedde. Op deeze wyze, liep het beleg van Namen af: waarin de wapenen der Bondgenooten geenen geringen roem bevogten hadden. Ook werdt het beleid van Koning Willem hooglyk gepreezen, zynde het bemagtigen van Namen, sedert, altoos gerekend, onder de doorlugtigste bedryven van 's Konings leeven. De beroemde Opper-Ingenieur Koehoorn hadt ook zyn deel van de eer der veroveringe eener Vestinge, welker voornaamste werken hy zelf, voorheen, aangelegd en opgemaakt hadt. Men hieldt, hier, eenen openbaaren dankdag over 't veroveren van Namen, en gaf allerlei blyken van vreugde. Doch de kosten van 't beleg deezer Vestinge waren geweldig hoog geloopen. Ook oordeelden de algemeene Staaten, eerlang, dat men vier tonnen schats of meerder schikken moest, tot herstelling der Vestingwerken (o). De Maarschalk van Ville-

-ring genomen.

wederom geslaakt.

(o) Resol. Holl. 15, 21 Sept. 1695. bl. 373, 384. 19 Sept. 1696. bl. 325.

MENNO BARON VAN COEHOORN,
Generaal der Artillerye in dienst
van de Vereenigde Nederlanden enz.

R. Keyert del. naar 't Origineel van Netscher by de Vrouwe Douariere van COEHOORN. *J. Houbraken sculp.*

Is. TIRION excudit.

leroi, het overgaan van 't Kasteel van Namen vernomen hebbende, brak terstond op, van by Gemblours, en toog, in alleryl, by Charleroi, over de Sambre, zig voorts begeevende naar de Linien, by Bergen in Henegouwen. Koning Willem, het opperbevel over 't Leger der Bondgenooten den Keurvorst van Beieren in handen gesteld hebbende, vertrok naar Dieren en 't Loo, om zig, volgens zyne gewoonte, met de jagt te vermaaken. Daarna, in den Haage, den Staat van oorloge, voor het volgende jaar, geregeld hebbende, keerde hy, in Wynmaand, naar Londen te rug. De beide Legers hadden, reeds voor 't einde van Herfstmaand, de Winterkwartieren betrokken (*p*).

1695.

Koning Willem keert naar Engeland.

XVI. De Vereenigde Vlooten bombardeeren eenige Fransche Zeesteden.

Te water, was, dit jaar, niet veel van belang voorgevallen. Groot-Britanje en de Staaten hielden twee Vlooten in zee: de eene, onder den Admiraal Russel, dekte de Spaansche Zeesteden in Katalonie; de andere hieldt zig in en omtrent de Hoofden op, met het bombardeeren van S. Malo, Duinkerken en Calais; 't welk nogtans weinig gevolg hadt. Sommigen tekenen zelfs aan, dat de schade, door dit bombardeeren veroorzaakt, het duizendste deel niet beliep van de kosten, die, tot het uitrusten der Vloote en der bombardeergaljoots, besteed waren (*q*). Doch dit bombardeeren hieldt egter de kusten in geduu-

(*p*) Tindal *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 125—141, 145. Daniel Journal, *p.* CLXXX.
(*q*) Daniel Journal, *p.* CLXXXII.

1695. duurige onrust. Ook waren de Bondgenooten, dit jaar, tot aan en door de Straat van Gibraltar, meester van de zee. De Franschen moesten den toeleg op Barcelona vaaren laaten, zo lang Russel op de kust van Katalonie kruiste. Ook viel 'er, in deezen oord, niets voor te lande. De Markgraaf van Gastanaga maakte eenige beweging, om Palamos te belegeren: doch de *Hertog van Vendôme* noodzaakte hem, eerlang, de Plaats te verlaaten. Verscheiden' Engelsche Oost- en Westindische Koopvaardyschepen vielen, in 't najaar, den Franschen in handen. De schade, die de Engelsche Maatschappyen hier by leeden, werdt op eenige millioenen Fransch geld gerekend (*r*).

Krygsbedryven in Katalonie.

aan den Rynkant. Aan den Rynkant, lagen de wederzydsche Legers, deezen gantschen veldtogt door, te loeren op elkanderen, zynde beide de Keizerschen onder den Prinse van Baden en de Franschen onder de Lorges te zwak, om iet met voordeel op elkanderen te onderneemen. Ook hadt de Lorges een groot gedeelte zyns Legers afgezonden naar de Nederlanden, tot ondersteuninge van den Maarschalk van Villeroi: waarna de Prins van Baden den Landgraaf van Hessen, met een' diergelyken hoop volks, tot versterking van het Leger voor Namen afvaardigde. Hierdoor bleef de magt der beide Legeren aan den Rynkant omtrent even groot (*s*). De veldtogt in Hongarye was, dit

In Hongarye.

(*r*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 142—144. DANIEL Journal, *p* CLXXXIJ, CLXXXIIJ.

(*s*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 141.

dit jaar, ongelukkig geweest voor de Keizerschen, die, in Herfstmaand, door de Turken, omtrent Lagos, geslaagen werden: waarna deezen verscheiden' sterke Plaatsen op den Keizer veroverden (t). 1695.

Maar in Italie viel geen veldslag voor, schoon het Leger onder den Hertoge van Savoje dat der Franschen onder den Maarschalk de Catinat zeer verre overtrof in getal. Doch de Hertog sloeg, in Zomermaand, het beleg voor Casal, welk, reeds eenen geruimen tyd, geblokkeerd geweest was. Ook werdt de Plaats, op uitdrukkelyken last des Konings van Frankryk, opgegeven, by verdrag, op den eersten van Hooimaand. Men bedong egter, dat zy, geheellyk ontmanteld, den Hertoge van Mantua te rug gegeven zou worden. Het overgeeven van Casal, dat het beleg ligtelyk nog lang zou hebben konnen doorstaan, vooral, om dat het Leger der Bondgenooten slegt voorzien was van 't gene tot het hevig aantasten der Vestinge vereischt werdt, gaf veel stof tot gesprek, onder 't gemeen. Veelen oordeelden, dat de vereenigde Vloot onder Russel, die thans voor Toulon kruiste, de Franschen genoodzaakt hadt, voor hunne eigen' kusten te zorgen, en verhinderd, Casal te ontzetten. Doch anderen waren van gedagten, dat Koning Lodewyk, den Hertog van Savoje zoekende af te trekken van de zyde der Bondgenooten, deezen stap gedaan hadt, om hem in Italie.

(t) Heiss Hist. de l'Emp. *Tom.* III. *p.* 247.

1695. hem hiertoe te verpligten (u); de gegrondheid van welke gedagten, eerlang, door de uitkomst, bevestigd werdt.

XVII. Vernieuwing van het Groot Verbond.

Het Groot Verbond, in den jaare 1689, tegen Frankryk, gesllooten, werdt, in deezen jaare, by plegtige handtekening, wederom vernieuwd, eerst in Oogstmaand, door de Gevolmagtigden des Keizers en der Staaten, op de byeenkomst der Bondgenooten in den Haage, en daarna, door den Bisschop van Munster (v), door den Keurvorst van Hanover, door den Keurvorst van Beieren, door den Keurvorst van Brandenburg, door den Koning van Spanje, door de Hertoginne Weduwe van Lotharingen, door den Hertoge van Savoje, door den Hertoge van Brunswyk-Lunenburg-Zell, en door den Koning van Groot-Britanje (w). In Lentemaand des jaars 1696, tradt de Keurvorst van Keulen ook, van nieuws, in 't Groot Verbond. Ook begaven zig, in het zelve, een weinig laater, de Frankische en Zwabische Kreitsen (x). Men bespeurde, hieraan, dat de Bondgenooten in 't algemeen nog van zins bleeven, om zig te kanten tegen de oogmerken van Frankryk, welken men hieldt te strekken, tot verbreeking van het evenwigt van magt, in Europa.

Onlust met Spanje.

Met het Hof van Spanje, ontstondt, tegen 't einde des jaars, eenig geschil, ter gelegenheid,

(u) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 142. DANIEL Journ. *p.* CLXXXIJ.
(v) *Zie* Notul. Zeel. *van* 1695. *bl.* 39.
(w) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. P. II. *p.* 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 363, 365.
(x) DU MONT *ubi supra*, *p.* 366, 367.

heid, dat de *Heer van Schoonenberg*, een Jood van afkomst, en buitengewoone Gezant des Konings van Groot-Britanje, waarneemende de zaaken van den Vereenigden Staat by Koning Karel den II., in een' brief aan den Konstabel van Kastille, geschreeven, by gelegenheid dat zyn Sekretaris om schuld vastgezet was, eenige uitdrukkingen gebruikt hadt, welken men hieldt te stryden met den eerbied, dien hy aan zyne Majesteit verschuldigd was. Men hadt hem, hierop, belast, Madrid te ruimen, binnen zes dagen: zelfs was hy, kort hierna, op 's Konings last, ter Stad uit geleid. De Staaten waren te onvrede over deeze behandeling, en besllooten, geene Geschriften van eenigen Spaanschen Gezant te ontvangen, noch op eenig voorstel, welk hy doen mogt, te raadpleegen (*y*). Doch Schoonenberg werdt, eerlang, naar sommiger verhaal, wederom toegelaaten te Madrid, mids men hem, terstond daarop, t'huis ontboode (*z*): hoewel ik niet vind dat dit geschiedde. Het onderling misnoegen verdween, nogtans, meer of min, na dat de Ambassadeur van Citters, in 't volgende voorjaar, in Spanje, aangekomen was. Men hieldt egter, te Madrid, nog aan met klaagen, over 't leveren van Krygsbehoeften aan den Koning van Marokko; waarover, al sedert eenige jaaren, geklaagd geweest was (*a*). 1695.

Ko-

(*y*) Resol. Gener. *Mart.* 18 *Octob.* 1695. *bl.* 690. Resol. Holl. 1 *Dec.* 1695. *bl.* 526.

(*z*) BYNKERSHOEK du Juge Compent. des Ambass. *trad. par* Barbeyrac *Ch.* XIX. §. III. *p.* 229. *Voiez aussi* Memoir. & Negociat. Secret. du Comte d'HARRACH *Tom.* I. *p.* 286 *& suiv.*

(*a*) Resol. Holl. 18 *Decemb.* 1692. *bl.* 843. 21 *Sept.* 20 *Oct.* 1696. *bl.* 329, 537.

1695.

Koning Willem maakt zynen uiterften wil, en ftelt den jongen Prins Friso van Naffau tot zynen erfgenaam.

Koning Willem, zig, na 't affterven zyner Gemaalinne, vindende zonder kinderen, oordeelde, eer hy, dit najaar, wederom naar Engeland keerde, geraaden, zynen uiterften wil te maaken; gelyk hy, den agttienden van Wynmaand, in den Haage, deedt. By deezen Uiterften wil, ftelde hy, uit kragte van het Oktroi der Staaten van Holland van den vyftienden van Zomermaand des jaars 1673, tot eenigen en algemeenen erfgenaam van alle zyne goederen, Leen en *allodiaal*, by eigen' handfchrift, aan zynen *Neef*, *den Prins Friso van Naffau*, *oudften Zoon van den Prinfe Kafimir van Naffau*, *tegenwoordig Stadhouder van Friesland; aan zig behoudende, om hem zulke Voogden toe te voegen*, *als hy*, *naderhand*, *geraaden vinden zou* Tot uitvoerders van deezen uiterften wil, benoemde zyne Majefteit de algemeene Staaten. Voorts, werdt dezelve, naar Landsgebruik, befloten, vertoond aan eenen Notaris, die, in een Opfchrift, door den Koning, en door de Heeren Willem, Graave van Portland, en *Willem van Schuilenburg*, als getuigen, ondertekend, verklaarde, dat het gefloten Papier 's Konings uiterften wil vervatte (*b*).

XVIII. Handeling aan het Zweedfche Hof.

De voorflag tot bevordering der algemeene Vrede, door de Kroone van Zweeden, uit den naam des Konings van Frankryk, voor eenigen tyd, gedaan, was, aan de eene zyde, nog niet goedgekeurd door Frankryk, en aan de andere, nog

(*b*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 363.

nog niet aangenomen door de Bondgenooten; die, gelyk wy reeds gemeld hebben, niet dan met onderlinge bewilliging, van vrede konden handelen. Nogtans, waren de Bondgenooten niet zo afkeerig van de Vrede, dat zy ongeneigd zouden zyn gebleeven, om, door bemiddeling van Zweeden, in nadere handeling te treeden. 't Geluk der wapenen was hun, in de meeste veldtogten, meer tegen dan mede geloopen, en zy zagen, eindelyk, dat het veel werks inhebben zou, 't gebied van Frankryk te brengen tot de paalen, welken, by de Pyreneesche Vrede, aan het zelve gesteld waren, gelyk hun oogmerk scheen geweest te zyn, in den aanvang des oorlogs. Doch in den voorslag, van wege Frankryk geschied, was niet gewaagd van de belangen van Koning Willem; en, 't was, derhalve, nog twyfelagtig, of Frankryk hem voor Koning van Groot-Britanje zou willem erkennen; welke erkentenis de Bondgenooten noodig hielden, om de Vrede bestendig te maaken. De opening tot vrede, aan 't Zweedsche Hof geschied, werdt, derhalve, agtervolgd, uit naame des Keizers, die, door de *Graaven van Kinski* en *Windisgratz*, aldaar, op den twaalfden van Louwmaand, hadt doen begeeren, „ dat Frankryk zyne oogmerken verklaarde, „ omtrent de voldoening en belangen des te„ genwoordigen Konings van Groot-Britan„ je; en daarbenevens toestondt, dat Zwee„ den den Bondgenooten, by een egt Af„ schrift, kennis gave van de voorslagen, uit „ naam des Konings van Frankryk, gedaan,

1695.

tot bevordering der algemeene Vrede.

„ of

1695. „ of ten minste verzekerde, dat het oorspronkelyke deezer voorslagen, door den „ Ambassadeur van Frankryk getekend, aan „ 't Zweedsche Hof, bewaard werdt." De Graaf d'Avaux, kennis van 's Keizers begeerte gekreegen hebbende, antwoordde „ dat „ de Allerchristelykste Koning niet voorhadt, „ zig te bedienen van eenige overeenkomst, „ voordat alle de Bondgenooten eens geworden waren, en in de Vrede bewilligd hadden; „ dat hy, hierom, toestondt, dat de Bondgenooten verklaarden, dat de voorwaarden „ des Verdrags, schoon men 'er, wederzyds „ in bewilligd mogt hebben, van geene kragt „ zyn zouden, voor dat de Prins van Oran„ je voldoening ontvangen zou hebben, zo „ ten opzigte van zynen persoon, als van de „ Kroone van Engeland; dat de Koning van „ Zweeden den Bondgenooten ook belooven „ kon, dat de andere voorwaarden, waarop „ men de Vrede zou treffen, van geene kragt „ zyn zouden, zo den Prinse van Oranje en „ den Ryke van Engeland, daarby, geen „ genoegen gegeven werdt (c)." Doch de Keizer en de Staaten vonden dit antwoord nog te bewimpeld, om 'er zig, gerustelyk, op te konnen verlaaten. Men verspreidde, omtrent deezen tyd, een Geschrift, welk voorgegeven werdt, uit den naam des Konings van Frankryk, overgegeven te zyn aan de Hoven van Zweeden en Deenemarke. Het behelsde eene verdediging van de voorwaarden

Nader voorslag van den Graave d'Avaux.

(c) Act. de la Paix de Ryswick. *Tom.* I. *p.* 44, 46.

den tot Vrede, door Frankryk voorgeslaagen. Ook werdt 'er, rondelyk, in ondersteld „ dat „ men den Prins van Oranje voor Koning „ van Engeland erkennen, en de Verdragen „ van Vrede en Koophandel, met de Staaten „ gemaakt, vernieuwen en bevestigen zou." Doch alzo d'Avaux en *Bonrepos*, Fransche Gezanten te Stokholm en te Koppenhagen, ontkenden, dat dit Geschrift van hun was voortgekomen (*d*), bleef men nog onzeker van de eigenlyke oogmerken des Franschen Hofs. De Keizer en de Staaten, die meest aan 't Hof van Zweeden handelden, drongen Koning Karel den XI., het gantsche jaar, op het verleenen van den beloofden onderstand van zesduizend man, en het opbrengen der manschap, welke hy, als Rykvorst, verpligt gehouden werdt, te leveren. De *Graaf van Staremberg*, Keizerlyke Gezant, en Walraven, Baron van Hekeren, Gezant der algemeene Staaten, leverden verscheiden' Vertoogen in, hiertoe strekkende. Doch de Koning antwoordde „ dat hy zig alleenlyk verbonden „ hadt, tot herstelling der Westfaalsche en „ Nieuwmeegsche Vrede; dat deeze herstel„ ling, door het verleenen van den begeer„ den onderstand, eer vertraagd dan bevor„ derd stondt te worden; dat deeze onder„ stand den Bondgenooten ook niet veel „ voordeels zou konnen doen, zynde dezel„ ven genoegzaam in staat, om den last van „ den tegenwoordigen oorlog te draagen; „ dat

1695.

De Keizer en de Staaten begeeren onderstand van Zweeden.

die geweigerd wordt.

(*d*) Act. de la Paix de Ryswick. *Tom.* I. *p.* 47.

1695. „ dat hy, daarenboven, reden hadt, om te „ klaagen over het nadeel, welk zynen han„ deldryvenden onderzaaten was toegebragt, „ door de Oorlogsschepen der Vereenigde „ Staaten, die hem wel vergoeding van scha„ de aangeboden; doch tot hiertoe niet ge„ daan hadden: dat hy liever wilde arbeiden, „ tot herstelling der Vrede, waartoe Frank„ ryk geneigd scheen, begeerende alleenlyk, „ de beslissing van eenige punten, welken „ de Bondgenooten gaarne vooraf geregeld „ zagen, uitgesteld te hebben, tot de alge„ meene byeenkomst van alle de Bondgenoo„ ten; dat hy, eindelyk, den Bondgenooten „ te bedenken gaf, of 't hun niet raadzaa„ mer ware, zyne bemiddeling te aanvaar„ den, dan langer te dringen op den gerin„ gen onderstand, welken zy van hem be„ geerden; om welke reden, hy hun ver„ klaarde, dat hy met hen wilde overeenko„ men, over de billykste en bekwaamste mid„ delen, om de Westfaalsche en Nieuwmeeg„ sche Vrede, stiptelyk, te doen naarko„ men (e)." Verder kon men 't, dit gantsche jaar, niet brengen, met handelen aan 't Zweedsche Hof. De Bondgenooten nogtans, oordeelende, dat zy de konstenaaryen van Frankryk niet genoeg mistrouwen konden, vonden geraaden, nader verklaaring te vorderen van Koning Karel, of hy de Westfaalsche en Nieuwmeegsche Verdragen, geheellyk en zonder

(e) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 61, 64, 69, 74, 78.

der uitzondering, dagt te doen herstellen. 1696.
Men handelde, deswege, met den Graave d'Avaux, die, in Sprokkelmaand des jaars 1696, te verstaan gaf „ dat men den Koning, „ zynen Meester, geene nadere verklaaring „ der gedaane voorslagen behoorde te ver- „ gen, voor dat de Bondgenooten zelven ver- „ klaard hadden, of zy gezind waren, de „ Westfaalsche en Nieuwmeegsche Verdra- „ gen, in hun geheel, te herstellen." Hy voegde 'er by „ dat zyne Allerchristelykste „ Majesteit zig hieldt aan de verklaaring, „ voor deezen gedaan, en de bemiddeling „ des Konings van Zweeden, zuiverlyk en „ eenvoudiglyk, aannam: dat hy, verzekerd, „ dat deeze hem geene nadere verklaaring zou „ afvergen, dan die hy van de Bondgenoo- „ ten zou hebben weeten te verkrygen, toe- „ stondt, dat niet alleen de Verdragen van „ Westfaale en Nieuwmegen zouden strek- „ ken tot een' grondslag van het Verdrag, „ welk men stondt te sluiten; maar daaren- „ boven; dat de Koning van Zweeden, zo „ dra de Bondgenooten hem de zelfde ver- „ zekeringen gegeven, en hem voor midde- „ laar aangenomen zouden hebben, de ver- „ eischte middelen zou mogen uitvinden, om „ de Vrede bestendig te maaken, begeeren- „ de zyne Allerchristelykste Majesteit geene „ andere veranderingen gemaakt te hebben „ in de Verdragen van Westfaale en Nieuw- „ megen, dan die de Koning van Zweeden „ zelf bekwaamst oordeelen zou, tot be-

Verdere handeling met d'Avaux.

1696. „ vestiging der gemelde Verdragen (*f*)."
De handeling over de Vrede aan het Hof van Stokholm bleef, hierby, eene poos steeken, tot dat Frankryk, wat laater, eenen naderen stap deedt tot bevordering van een algemeen verdrag: waarvan wy, hierna, verslag zullen doen.

XIX. Geweldige oproer te Amsterdam.

Terwyl de Vereenigde Gewesten nog diep staken in den last des uitheemschen oorlogs, en zig, tot hiertoe, nog niet dan flaauwe hoop tot vrede opdeedt, ontstak 'er, met den aanvang deezes jaars, eene geweldige binnenlandsche beroerte, in de groote Stad Amsterdam, die verderfelyke gevolgen gehad kon hebben, zo zy niet spoedig en gelukkig, gestild geworden was. De naaste oorzaak of gelegenheid deezer beroerte houdt men geweest te zyn zekere Keur op het begraaven, die den gemeenen man onsmaakelyk was, en 't graauw aan 't hollen hielp: hoewel sommigen vermoed hebben, dat luiden, die verandering in den zin hadden, 't graauw hebben opgestookt tegen de Regeeringe, zig, hiertoe, bedienende van deeze Keure, op hoop, dat de beroerte aanleiding geeven mogt, om eenigen te doen onzetten van 't bewind; waartoe men dagt, dat zyne Majesteit van Groot-Britanje, als Stadhouder, de hand wel zou willen leenen. Doch ik heb, totnog toe, geenen genoegzaamen grond voor dit vermoeden konnen ontdekken. De aanleg en uitslag der

(*f*) Act. de la Paix de Ryswick *Tom.* I. *p.* 87. 92. BURNET *Vol.* II. *p.* 179.

der beroerte staat ons, nogtans, hier, kortelyk, te ontvouwen. 1696.

De Staaten van Holland, om een gedeelte van de kosten des oorlogs te vinden, onlangs, eene nieuwe belasting gelegd hebbende op het trouwen en begraaven (g); vonden die van den Geregte van Amsterdam geraaden, op dat deeze last te ligter vallen mogt, de overdaad en pragt der begraafenissen te bepaalen, en het groot getal der onbeampte bedienaaren der begraafenissen, hier ter Stede *Aanspreekers* genoemd, merkelyk te verminderen, derzelver beroep maakende tot een Ampt, welk, voortaan, door Burgemeesteren, zou begeven worden. 't Getal der Lyk- en Lantaarndraageren vondt men, insgelyks, goed te bepaalen. Ook zouden deezen, voortaan, Amptenaars zyn. Men besloot, vier Kommissarissen en twaalf Hoofdluiden over de Aanspreekers en Draagers aan te stellen, van welke Hoofdluiden altoos één de begraafenis bedienen zou, behalven een of meer Aanspreekers, naar de plaats en tyd, waarin het Lyk ter aarde gebragt werdt. 't Loon der Hoofdluiden, Aanspreekers en Draagers was naauwkeuriglyk geregeld. Alle deeze en veele andere byzonderheden waren vervat, in eene uitvoerige Keur, die, den tienden van Louwmaand, afgekondigd werdt, om met den eenendertigsten in te gaan. Doch voor, en vooral kort na 't afkondigen dee-

Gelegenheid tot den zelven.

(g) *Zie* Groot-Placaatb. IV. *Deel*, *bl.* 901.

1696. deezer Keure, ontstondt 'er veel gemors onder 't gemeen, meest verwekt door de Aanspreekers, die buiten dienst geraakt waren, en door derzelver vrouwen. Sommigen van welken den Heeren, aan derzelver huizen en op straat lastig vielen, om het intrekken eener Keure, die hun zo veel nadeels deedt. Ook meent men, dat de Regeering, eerlang, te raade werdt, alle de Aanspreekers in dienst te houden, en hun Akte te verleenen: hoewel hiervan niets openlyk verklaard is. Veele aangestelde Aanspreekers zelven waren misnoegd, om dat zy, volgens de Keure, in ééne beurs arbeiden moesten. Ook nam het gemeen kwalyk, dat den onvermogenden, of zulken, die goedvonden hunne lyken van buuren te laaten draagen, belast werdt, hiertoe *Acte voor de armen*, ter Sekretarye, te komen verzoeken. Anderen vonden ook vreemd, dat hun de vryheid benomen werdt, om Aanspreekers en Draagers, die zy kenden en goedkeurden, te gebruiken. Sommigen klaagden, dat het Loon der Aanspreekeren te hoog gesteld was. Die 't meest gebeeten waren op de Regeeringe, smaalden, dat het den Heeren slegts te doen was, om nieuwe Ampten te begeeven te hebben, ten nadeele der Gemeente. 't Bleef niet by morren. Men rotte, by hoopen, samen, op en omtrent den Dam en voor het Aalmoesseniershuis, daar de Kommissarissen en Hoofdluiden hun Komptoir hielden. Een der Hoofdluiden werdt, hier, den agtentwintigsten van Louwmaand, aangerand, door 't graauw, en genoodzaakt te wyken.

'tGraauw rot samen.

Maar

Maar op den dertigsten, 's daags voor het ingaan der Keure, liep het graauw, in grooten getale, te hoop naar den Dam, scheldende op de afgaande Burgemeesters, die de Keur hadden helpen maaken. De Hoofdluiden en Draagers leeden ook last, omtrent het Aalmoessenierhuis. Men vreesde, met reden, voor erger beroerte, tegen den volgenden dag, op welken, voor 't eerst, volgens de Keure, stondt begraaven te worden. De soldaaten, die gewoonlyk hier ter Stede in bezetting leggen, kreegen, nog dien zelfden avond, bevel van Burgemeesteren, om, tegen den volgenden morgen, aan de Hoofdwagt op den Dam, voor 't Aalmoessenierhuis, en elders, in 't geweer te verschynen. Doch 't optrekken der soldaaten deedt, op Dingsdag den eenendertigsten van Louwmaand, eene menigte van kwaadaartigen en nieuwsgierigen te hoop loopen naar de Plaatsen, daar zy post hielden; vooral naar den Dam, die, ten negen uuren, reeds zo vol gepropt was van allerlei slag van volk, dat de Heeren, ter naauwer nood, op 't Stadhuis geraaken konden. Ook was de gantsche Stad in beweeging. Karels, jongens en vrouwvolk trokken op, gewapend met puthaaken, luiwagens, bezems, schorteldoeken aan stokken gebonden, en veelerlei ander geweer; en trommelende, met talhouten, op bier- en botervaten. Men vertoonde spottelyk Lykstaatsien, in 't gezigt der soldaaten, omtrent het Aalmoessenierhuis, op den Dam, en aan andere hoeken der Stad. Aan 't Stadhuis, hadt

1696. rukt naar den Dam.

1696. hadt men brieven geplakt, waarby het te Huur gesteld werdt, om terstond te konnen betrokken worden: uit welke baldaadigheid, vermoed werdt, dat 'er, onder de beweegingen over de Keure, een heimelyke toeleg school, om de Regeering te veranderen, welke nogtans geen gevolg gehad heeft. De Wethouderschap, 's daags te vooren, reeds beslooten hebbende, eene scherpe Waarschuwing af te kondigen tegen samenrottingen en oproer, vonden nu geraaden, zulks te verschuiven, en, om 't gemeen tot stilstand te brengen, bekend te maaken, dat de Keur op het begraaven, voor den tyd van zes weeken, zou opgeschort worden: 't welk een geweldig gejuil verwekte onder 't graauw, waaronder een groot deel vreemd bootsvolk gemengd was, en welk, eerlang, grootendeels, van den Dam aftrok naar 't Aalmoessen iershuis, daar de raazerny, nu gaande geraakt, de eerste gevaarlyke uitwerksels hadt. Men viel hier de soldaaten aan, met steenen, zo hevig, dat zy, eens, zo men meent, met los kruid, en eens met scherp geschooten hebbende onder 't graauw, eerlang, met agterlaating van een gedeelte van hun geweer, op de vlugt gedreeven werden. 't Schieten met scherp, waardoor eenigen uit den hoop gekwetst en gedood werden, deedt de woede wakkeren. De woeste menigte streeft, de Leidsche Straat op, naar de Heeren-Graft, tot voor het Huis van den Burgemeester Jakob Boreel, wien men dwaaslyk dreef opsteller der Keure te zyn, om dat zy, door zynen Zoon, den Sekre-

De Wethouderschap geeft een weinig toe.

'tGraauw dryft de soldaaten op de vlugt.

kretaris, *Balthazar Boreel*, ondertekend was. 1696. Eenigen uit den hoop drongen, terstond, in huis, doch lieten zig, met goede woorden, beweegen, om te rug te keeren. Midlerwyl, was een vendel soldaaten, onder Kapitein *Spaaroog*, derwaards getrokken van den Dam. Ook naderde eene groote menigte volks het Huis, van alle kanten. Spaaroog vermaande den hoop, meer dan eens, om zig weg te maaken; hun verzekerende, dat de Keur, waarover men morde, vernietigd was. Doch 't graauw, hiertegen aandruischende, schreeuwde, dat men hen bedroog, drong in op de soldaaten, en smeet hun met steenen, zo geweldig, dat zy last kreegen, om, eerst met los kruid, en toen met scherp, te schieten onder den hoop. Twee nieuwsgierigen raakten, by deeze gelegenheid, ongelukkiglyk, om 't leeven. Spaaroog en vier van de zynen, 't zydgeweer hebbende getrokken, kwetsten en doodden ook eenigen der muiteren: waarop de menigte, met steenen, stokken en messen, zo verwoed, aanviel op de soldaaten, dat deezen, eerlang, op de vlugt gedreeven werden. Toen werdt de deur van het huis des Heeren Boreel, met een' lantaarnpaal, op den vloer geloopen. De woeste menigte streefde naar binnen, en vernielde, in korten tyd, al 't kostbaar huisraad, welk zy hier vonden, en welk, door de wyven en jongens, in 't water gedraagen werdt. 't Graauw gedoogde niet, dat iemant zig met den buit verreikte. Alles, tot zilverwerk toe, werdt verbryzeld en in de graft gesmeeten. De Burgemeester

Plondert het Huis van den Burgemeester Boreel.

 hadt

1696. hadt zig, by eenen der buuren, geborgen. Een deel der Burgerye, midlerwyl, in 't geweer gekomen zynde, dreef de plonderaars, die nu hier hun zat gewoed hadden, met kleine moeite, ter deure uit. Doch zy begaven zig, terstond hierop, naar 't huis van den Kapitein Spaaroog, staande op de Reguliersgraft, daar alles, met geen minder drift, geschonden, vernield, en in 't water geworpen werdt. Men begon zelfs aan 't afbreeken van 't huis: en dreigde ook dat van den Burgemeester *de Haaze*. Doch de woede werdt gestuit, tegen den avond, door de schutterye, die, in den agtermiddag, met alle vendelen, in 't geweer gekomen was. De Wethouderschap hadt, midlerwyl, alomme, doen bekend maaken, dat de Keur op 't begraaven geen' voortgang hebben zou, maar vernietigd was. Doch 't graauw, nu verlekkerd op 't plonderen, hervatte den woesten toeleg, des anderendaags. 't Huis van den Engelschen Konsul *Jozef Kerby*, dien men uitmaakte voor eenen vinder van nieuwe belastingen (1), en veelligt ook van de Keure op 't begraaven, werdt, 's morgens vroeg, eer nog de schuttery op de been gekomen was, aangevallen en geplonderd. Het houtwerk en de vloeren van 't gebouw werden deerlyk vernield. Wyn en bier stroomde door de kelder,

dat van den Kapitein Spaaroog.

en dat van den Engelschen Konsul Kerby.

(1) Hy hadt het middel op het trouwen en begraaven eerst uitgevonden, en verwierf hiervoor, eerlang, een jaargeld van vyftienhonderd guldens, geduurende zyn leeven. Zie *Resol. Holl.* 9 Octob. 1699. bl. 1114.

der, en werdt van de woedende wyven, met de muilen opgeschept, en te lyve geslaagen. 't Plonderen duurde hier niet meer dan anderhalf uur: wanneer 't graauw zig begaf naar 't Huis van den Oud-Burgemeester *de Vries*, welk met gelyke verwoesting gedreigd werdt. 1696.

De Vroedschap, midlerwyl vergaderd zynde, deedt bekend maaken, dat alle eerlyke burgers, behalve zulken, die in de wapenen wären, zig naar huis zouden hebben te begeeven; alzo men genoodzaakt was, en goedgevonden hadt, geweld met geweld te keeren. Ook steegen, eerlang, eenige jonge luiden, uit de voornaamste geslagten der Stad, en voorgegaan door de Heeren *Burg*, *Hinloopen*, *Six* en *Huidekooper*, te paarde; met den sabel in de vuist, door de Straaten rydende, om samenrottingen te beletten. 't Graauw, voor 't Huis van den Heere de Vries gekomen, liet zig, in 't eerst, met wat geld, stillen: doch hieldt, daarna, zo onbezuisd aan om meer, dat de schutters, hier, midlerwyl, samengetrokken, den hoop, met schieten en slaan, verdreeven. Zo ging 't ook elders. Doch een gedeelte van 't geboefte begaf zig, eerlang, naar de S. Antoni's breêstraat, 't Huis van den Heere *Pinto*, by 't gemeen *den ryken Jood* genaamd, aanvallende, en beginnende te plonderen. Duidelyk bleek nu, dat het den fielen om buit te doen was, alzo Pinto, die, nevens zyne vrouw, toen, in den Haage was, geen deel altoos hadt aan de Keure op 't begraven. Doch de burgery, schielyk toegeschooten, stuitte hier de woede, viel

De schuttery en eenige vrywilligen komen op de been.

De oploop en plondering wordt gestuit, aan 't Huis van Pinto.

1696. ter deure in, schoot, hieuw en sloeg onder den hoop; die, in een oogenblik verstooven zynde, omtrent dertig gevangenen, welken meest allen gekwetst waren, agter liet. De Jooden stonden hier der burgerye trouwelyk by. Men hadt ook, alomme, de valbruggen opgehaald. Het Gilde der Turfdraageren, zig vrywilliglyk hebbende aangebooden, om den opstand te helpen stillen, stondt op den Dam, gewapend met halve pieken. Met den avond, raakte alles in rust, en ten zes uuren werden twee der gevangenen, by toortslicht, uit een van de vensteren der Waage, opgehangen. Drie anderen leeden, des anderendaags, dezelfde straffe. Men deedt scherp onderzoek naar de schuldigen. Doch het Regement Lyfwagten, welk uit den Haage naar de Stad geschikt, en reeds, tot op twee uuren, aan dezelve genaderd was, kreeg bevel, om te rug te keeren, alzo men den oproer hieldt gestild te zyn. Men geboodt, op zwaare straffe, dat elk, die eenig geroofd goed onder zig hadt, zulks zou hebben te brengen in handen van den Schout. De schuttery bleef nog eenige dagen in de wapenen: ook de vrywillige Ruiters. En op den vierden van Sprokkelmaand, werden nog zeven plonderaars met de galge gestraft. De beroerte was hiermede geheellyk bedaard. De Keur op het begraaven bleef vernietigd. De Vroedschap deedt, eerlang, aan de Schutters, in erkentenis der betoonde trouwe, eenen zilveren gedenkpenning uitdeelen (*b*).

Eenigen der schuldigen worden gestraft

Op

(*b*) *Zie* Oproer van Amsterdam, *gedrukt* 1702.

HENRIK KASIMIR,
Prins van Nassau,
Erf-Stadhouder van Friesland,
Stadhouder van Groningen en Drente.

A. Schouman del. J. Houbraken sc.

Is. Tirion excudit.

Op den vyfentwintigsten van Lentemaand, overleedt, te Leeuwaarden, aan eene borstkwaale, Henrik Kasimir, Prins van Nassau, Stadhouder van Friesland, Groningen en Drente, en een der Veldmaarschalken van den Vereenigden Staat (*i*). Zyn jonge Zoon, Joan Willem Friso, volgde hem op, in zyne Stadhouderschappen, onder de Voogdyschap van deszelfs Vrouwe Moeder. Naauwlyks twee maanden laater, stierf, op het Oranje-woud, by Leeuwaarden, de Prinses Albertina Agnes, Dogter van Fredrik Henrik en Moeder van Prinse Henrik Kasimir (*k*).

1696.

XX. Dood van den Prinse Henrik Kasimir.

en van zyne Vrouw Moeder.

In Engeland, was, in den aanvang deezes jaars, eenen aanslag ontdekt, tegen 't leeven van Koning Willem, en om Koning Jakob, die met eene Fransche Vloot in 't Ryk verwagt werdt, op den Troon te herstellen. De Jakobiten hadden hiertoe voorbereidsels gemaakt, terstond na de dood der Koninginne Maria. Zy handelden met Koning Jakob, en met het Fransche Hof, welk hunne maatregels scheen goed te keuren. De *Hertog van Berwik*, natuurlyke Zoon van Koning Jakob, stak, in Sprokkelmaand, over naar Engeland, om met de Jakobiten te raadpleegen. Hy keerde, na een kort verblyf, te rug naar Frankryk. Na zyn vertrek, beraamde men tyd en wyze, om Koning Willem van kant te helpen. Doch weinige dagen voor de uitvoeringe, werdt het verraad den Graave van Port-

XXI. Samenzweering in Engeland ontdekt.

(*i*) Europ. Merc. *Jan.—Maart* 1696. *bl.* 228.
(*k*) Europ. Merc. *April—Juny* 1696. *bl.* 324.

1696. Portland ontdekt, door twee der ſamengezwoorenen; en daarna, door een' derden. Midlerwyl, hadt Koning Jakob zig vervoegd te Calais, wagtende op tyding uit Engeland; om, zo zy hem gunſtig ware, terſtond, onder zeil te gaan. Doch de ontdekking van 't verraad, het naarſpooren, vatten en ſtraffen van verſcheiden' ſchuldigen, en vooral het tekenen van eene algemeene Verbindtenis, door 't gantſche Ryk, om Koning Willem te handhaaven op den troon van Groot-Britanje, verbrak t'eenemaal de maatregels van Koning Jakob, die, eerlang, naar S. Germain te rug keerde (*l*). Midlerwyl, hadden de Staaten eene Vloot in zee gebragt, onder den Vice-Admiraal *Gerard Kalkenberg*, en een goed deel Krygsvolk geſcheept, met welk men Koning Willem zou onderſteund hebben, zo de Landing ondernomen geweeſt ware: doch de vrees voor dezelve verdween ſpoedig. Men hieldt, hier te Lande, eenen plegtigen dankdag, over 't ontdekken deezer ſamenzweeringe (*m*).

De Bondgenooten verbranden de Franſche Magazynen, te Givet. De maar der ontdekkinge van 't verraad kwam zo dra niet in de Spaanſche Nederlanden, of de Prins van Vaudemont en de andere Legerhoofden beſlooten, den vyand den voorgenomen inval in Engeland, met eene onderneeming van belang, betaald te zetten. De Graaf van Athlone en de Luitenant-Gene-

(*l*) Notul. Zeel. 7 *Maart* 1696. *bl.* 43. TINDAL *Vol.* III. [or XVIII.] *p.* 129—230, 236—244. DANIEL Journ. *p.* CLXXXIIJ.
(*m*) Reſol. Holl. 23 *Maart* 1696. *bl.* 154.

neraal Koehoorn trokken, den dertienden van Lentemaand, mêt veertig Esquadrons ruitery en dertien Bataillons knegten uit Namen. Athlone berende Dinant: doch Koehoorn begaf zig naar Givet, daar de Franschen een aanzienlyk magazyn hadden. De Plaats werdt, terstond, met bomben en gloeijende kogels, beschooten, waardoor het magazyn, wel haast, in brand raakte. Een hoop knegten streefde toen ter Stad in, mêt toortsen in de hand, zettende alle de pakhuizen en een groot getal van kazernen en burgerwooningen, ligter laage, in brand, zonder, in deeze onderneemingе, meer dan tien man te verliezen. 't Verbranden van Givet viel voor, op den zestienden van Lentemaand. Wat laater, werdt Calais gebombardeerd, door eene Engelsche Vloote, onder den Admiraal *Cloudesbly Shovel.* De Stad raakte, op drie of vier plaatsen, in den brand: doch de schade was klein (*n*). De vereenigde Engelsche en Staatsche Oorlogsschepen ondernamen, in Oogstmaand, eene landing op Belisle, Rhee en andere Fransche Eilanden hieromtrent. S. Martin, op Rhee gelegen, werdt gebombardeerd; en schoon het nadeel, welk men den vyand hierdoor aandeedt, geen' naam hebben mogt, hieldt men de zeekusten van Frankryk egter in geduurige onrust, noodzaakende den vyand, zyne kragten te verdeelen. De beroemde Jan Bart, nu tot Ridder

1696.

Calais en S. Martin gebombardeerd.

Bart ver-

(*n*) DANIEL Journal, *p.* CLXXXIV. TINDAL *Vol.* III. [*of* XVIII.] *p.* 245, 246.

1696. Övert eene Hollandsche Graanvloot.

der verheeven, viel, van de andere zyde, in Zomermaand, aan op de Hollandsche Graanvloot, die uit de Oostzee kwam, veroverde de Fregatten, die dezelve geleidden, en nam of vernielde een merkelyk getal Koopvaardyschepen (o).

XXII. Veldtogt in de Spaansche Nederlanden. in Duitschland, en in Hongarye.

Wyders, viel 'er, ter zee, niets voor, in dit jaar. In de Spaansche Nederlanden, verwagtte men eenen flaauwen veldtogt. De Hertogen van Brunswyk en van Zell hadden zig wel verbonden, om den Koning van Groot-Britanje, en den Staaten wederom vierduizend en tweeduizend man te leveren (p). Doch deeze onderstand hielp luttel. Verscheiden' der oorloogende Mogendheden begonden sterk te neigen tot vrede. De Koning van Groot-Britanje kwam, niet voor 't midden van Bloeimaand, in Holland (q); voor welken tyd, de Franschen onder den Maarschalk van Villeroi, reeds in 't veld verscheenen waren. De Bondgenooten trokken, eerlang, ook op. Doch beide de Franschen en de Bondgenooten werden, door gebrek van geld, belet, iet tegen elkanderen te onderneemen. Men vergenoegde zig, wederzyds, met het onderhoud voor zyn Krygsvolk te zoeken op 's vyands bodem; waarmede het jaargetyde verliep, zonder dat 'er iet, tusschen de twee Legers, voorviel. Op gelyke wyze, ging het aan den Rynkant, daar het Keizerlyk Leger, door den Prinse van Baden, en het Fransche, door den Maarschalk *de Choi-*

(o) DANIEL Journal, *p.* CLXXXIV. TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 266—268.
(p) *Zie* Notul. Zeel. *van* 1696. *bl.* 207.
(q) Resol. Gener. *Vener.* 18 *May* 1696. *bl.* 369.

Choiseul, geboden werdt. De Keizerschen zogten, in Wynmaand, Filipsburg te belegeren; doch 't werdt hun belet, door de Franschen (*r*). In Oogstmaand, liep de Fransche Kolonel *de la Croix* het platte Land omtrent Keulen af. Ook toog hy over de Maaze, stak den brand in de Voorstad van S. Leonard te Luik, en nam Huy in, by verrassing; daar hy de bezetting door de kling deedt springen, en vier der voornaamste burgeren, tot zekerheid voor de brandschattingen, gevangen nam (*s*). De veldtogt tegen de Turken was niet voorspoedig geweest voor de Keizerschen, die, by Ollatsch slaags geraakt, zo veel nadeel geleeden, als gedaan hadden (*t*). Doch de Czaar van Muskovie, *Peter Alexowitz*, veroverde, in Hooimaand, de Stad Azof op de Turken (*u*).

1696.

XXIII. Krygsbedryven in Katalonie.

In Katalonie, viel, op den eersten van Zomermaand, een gevegt voor, by Ostalrik, tusschen het Fransche Leger, onder den Hertoge van Vendôme, en de Spaansche Ruitery, vier- of vyfduizend paarden sterk, onder den Landgraave van Hessen-Darmstad. De Spaanschen werden eerst aangevallen, door de Fransche Ruitery, en stelden zig wakkerlyk te weer: doch toen, naderhand, ook het vyandlyk voetvolk op hen aantrok, werden zy genoodzaakt te wyken tot onder 't geschut hun-

(*r*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 248—254. DANIEL Journal, *p.* CLXXXIV, CLXXXV.
(*s*) DANIEL Journal, *p.* CLXXXV.
(*t*) HEISS Hist. de l'Empire, *Tom.* III. *p.* 247.
(*u*) Europ. Merc. *July*—*Sept.* 1696. *bl.* 144.

1696. hunner verschansingen. De Franschen vervolgden hen; doch werden zulks ontvangen, dat zy op hunne beurt te rug moesten. De Spaanschen verlooren, volgens hun eigen verhaal, niet boven de driehonderd man; volgens dat der Franschen, wel zeven- of agthonderd, onder welken de Graaf van Tilly was. Van de Fransche zyde, bleeven 'er honderdenvyftig of tweehonderd (*v*). De Koning en de Koningin van Spanje waren, omtrent deezen tyd, zeer onpasselyk, en 't gerugt liep, dat zy beide vergiftigd waren. Doch zy werden, eerlang, hersteld; hoewel de Koning zo zwak bleef, dat men, van tyd tot tyd, zyn einde verwagtte. Het Fransche Hof was, meent men, verheugd over zyne tamelyke herstelling, om dat het zig thans onmagtig vondt, tot het voeren van eenen oorlog; waartoe de eischen des Daufyns op de Spaansche Heerschappye gelegenheid zouden gegeven hebben. Doch de Koninginne-Moeder van Spanje, Maria Anna van Oostenryk, was, op den zesentwintigsten van Bloeimaand, te Madrid overleeden. De Bondgenooten, welker zaak zy altoos ernstelyk voorgestaan hadt, verlooren veel, by haaren dood. Het Spaansche Hof veranderde, sedert, merkelyk, van maatregels (*w*).

XXIV. Nadere opening

Ondertusschen, viel de aanhoudende oorlog Frankryk zo lastig, dat Koning Lodewyk, aan-

(*v*) DANIEL Journal, *p.* CLXXXV. TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 253.
(*w*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 254, 266.

aangezet, zo men wil, door *Madame de Maintenon* (x), oordeelde, ten minsten eenige jaaren, vrede te behoeven, om eenigszins op zyn verhaal te komen. De Koophandel van zyn Ryk was t'eenemaal vervallen. De Gemeente was uitgeput, en de manschap geweldiglyk gesmolten, in eenen kryg, die, aan zo veele oorden tevens, gevoerd werdt. Middelen om 's Konings ledige Schatkist te vullen waren 'er naauwlyks. 't Verkoopen van veele nieuwe Ampten, waaruit men veel voordeels gehoopt hadt, bragt luttel op: alzo zig langs hoe minder koopers opdeeden. 's Konings gezondheid nam ook af met de jaaren, en hy toonde, allengskens, sterke genegenheid tot stilte en afzondering. Alle deeze omstandigheden neigden hem tot vrede. Zelfs besloot hy, terwyl d'Avaux aan 't Hof van Stokholm arbeidde, om den Koning van Zweeden tot middelaar te ontvangen, een' vertrouwd' persoon te zenden naar den Haage, die, door *François Mollo*, Koopman te Amsterdam en Resident van Poolen, schrander en bekwaam tot bedekte handeling, gebragt werdt by eenige Leden der algemeene Staaten, welken, eerlang, toestonden, dat de Heer van Dykveld een mondgesprek hieldt, te Maastricht, met *François, Heer van Callieres* (y), over eenige voorafgaande punten, die den weg tot de vrede zouden konnen baanen. Callieres maak-

1696.

tot eene Vredehandeling, van de Fransche zyde.

(x) *Voiez* FEUQUIERES Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* I. *p.* 36.
(y) LAMBERTI Memoir. *Tom.* I. *p.* 11.

1696. maakte hier te zyn, eer nog Koning Willem, dien men afkeeriger hieldt van de Vrede, overgekomen was uit Engeland. Het Fransche Hof hadt, sedert het mislukken der laatste onderneeminge op Engeland, beslooten, zig, vooreerst, niet meer te laaten gelegen zyn aan de herstellinge van Koning Jakob; maar Koning Willem voor Koning van Groot-Britanje te erkennen. Callieres hadt egter uitdrukkelyken last, zulks niet te doen, voor dat men, over de andere voorwaarden der Vrede, zou overeengekomen zyn. De Staaten, die geene reden altoos hadden, om in den oorlog te volharden, zo Koning Willem erkend werdt, ontvingen de Fransche voorslagen heuschelyk; doch gaven, gelyk meermaalen te vooren, te verstaan, dat zy niets sluiten konden, zonder hunne Bondgenooten. Callieres stondt toe, dat zy de voorwaarden der Vrede, van punt tot punt, mededeelden aan hunne Bondgenooten; en dat men niets voor vastgesteld zou houden, voor dat zulks geschied ware. Men tradt dan in nadere onderhandeling. De Staaten vorderden eenige voorafgaande punten, in welken Callieres, in 't eerst, scheen te bewilligen; doch waarop hy, naderhand, eenige uitzonderingen begon te maaken. Dit baarde vermoeden, dat men, van de Fransche zyde, slegts van vrede sprak, om de Bondgenooten week te maaken en te verdeelen (z). De handeling bleef,

Argwaan op het Fransche Hof.

(z) TINDAL Vol. III. [of XVIII.] p. 249-253.

bleef, derhalve, den gantſchen Zomer, ſleepen. Ook ontdekte zig het oogmerk der Franſchen klaarder, na dat men in 't zeker berigt werdt, dat de Vrede tuſſchen den Koning van Frankryk en den Hertoge van Savoje, op eenen goeden voet ſtondt: 't welk den ſtaat der zaaken van gedaante veranderen deedt. 1696.

XXV. Bedekte handeling der Franſchen met het Hof van Turin.

Het Franſche Hof was, den gantſchen voorleeden Winter, in heimelyke onderhandeling geweeſt met het Hof van Turin, zoekende den Hertog over te haalen tot eene afzonderlyke Vrede. De Maarſchalk de Catinat, die 't Franſche Leger in Piemont geboodt, dreef deezen handel bedektelyk (a). De Pauſelyke en Venetiaanſche Gezanten begunſtigden zynen toeleg, alzo hunne Meeſters verlangden naar een einde van den kryg in Italie, en naar 't vertrek der Duitſche troepen. Het overgaan van Caſal, op zulk eene onverwagte wyze, hadt reeds argwaan verwekt onder de Bondgenooten; die, ſedert, meer en meer, beveſtigd werden in 't vermoeden, dat 'er iet in til was, tuſſchen Frankryk en den Hertoge. De Engelſche Gezant *Galwai* gaf den Koning, zynen Meeſter, kennis van 't gene hy opgemerkt hadt. Doch de Hertog ontkende volmondiglyk, dat hy in eenige onderhandeling ware, van meening, zo men wil, om eerſt de onderſtandgelden te ontvangen, welken de Koning van Groot-Britanje en de Staa-

(a) DANIEL Journal, p. CLXXXV.

1696. Staaten hem beloofd hadden. Sommigen schryven, dat deeze Vorst zeer gesteld was op het vullen zyner Schatkist, zelfs geduurende den oorlog; en dat hy, ten deezen einde, 't geld in zyn gebied, zesmaal zo hoog als het wezenlyk waardig was, hadt doen ryzen. Ook vertoonde hem zyne Geestelykheid, dat de Kettery in Piemont sterk toegenomen was, sedert dat hy het Groot Verbond hadt omhelsd. De Koning van Groot-Britanje en de Staaten hadden hem, inderdaad, overgehaald, om de Dalluiden te herstellen in derzelver Voorregten, en om hun plegtiglyk te verzekeren van eene volkomene vryheid van Godsdienst. Hierby kwam nog, dat de Keizer en de Koning van Spanje zeer agterlyk waren, in het voldoen der onderstandgelden aan den Hertoge. Van den anderen kant, deedt de Catinat hem zeer voordeelige aanbiedingen, zo hy tot eene afzonderlyke Vrede besluiten wilde. Hierby voegde de Maarschalk bedreigingen, in geval zyne voorslagen van de hand geweezen werden. De Hertog begon, derhalve, te luisteren naar 't gene hem aangebooden werdt. Doch alzo men over de Vrede niet bekwaamlyk handelen kon te Turin, daar de Engelsche Gezant Galwai de treden van het Hof met looden schoenen naarging; besloot de Hertog, tegen 't einde van den Winter, in Bedevaart, zo 't heette, met klein gevolg, te reizen naar de Lieve Vrouwe van Loretto, daar de handeling agtervolgd werdt. Galwai, die den Hertog kende voor meer staatkun-

kundig dan Godsdienstig, hieldt het oogmerk deezer reize verdagt: en zyn argwaan vermeerderde, toen de Hertog zyn verzoek om 't Hof naar Loretto te mogen volgen afsloeg. Hy verzuimde niet, verspieders af te zenden naar Loretto, die naauwkeuriglyk letten moesten op alles, wat 'er omging; doch niets van den heimelyken handel ontdekten (*b*). De Hertog, schoon sterk gedrongen om te sluiten, van wege den Paus en den Staat van Venetie, aarzelde nog eene wyle; tot dat de behendigheid van 't Fransche Hof, of van den Maarschalk de Catinat een middel uitvondt, om hem tot eene verhaaste tekening van het ontworpen Verdrag over te haalen. De aanslag op het leeven van Koning Willem en de voorgenomen inval in Engeland werden, aan 't Fransche Hof, gehouden zo wel belegd te zyn, dat men niet twyfelde, of 't een en 't ander zou gelukt, en Koning Jakob haast op den troon van Groot-Britanje hersteld wezen. Kort voor 't ontdekken van 't ontworpen verraad, zondt het Fransche Hof, of de Maarschalk de Catinat, want dit blykt niet klaar, een' persoon van aanzien naar Loretto, die den Hertoge van Savoje stoutmoediglyk verzekerde „ dat men, even voor „ zyn vertrek, tyding gekreegen hadt van „ het ombrengen van Koning Willem; dat „ zyne Hoogheid wist, hoe deeze Vorst de „ ziel en het leeven plagt te geeven aan het „ Groot

1696.

De Hertog van Savoje wordt overgehaald tot de verhaaste tekening van een heimelyk Verdrag met Frankryk.

(*b*) Tindal *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 254—256.

1696. „ Groot Verbond, welk, met zynen dood, „ ongetwyfeld, stondt te vervallen; dat hy „ hierom wel zou doen van voor zyne by„ zondere belangen te zorgen, en de voor„ waarden van Vrede te omhelzen, welken „ hem, uit loutere agting voor zynen per„ soon, van Frankryks wege, werden aan„ gebooden." De Hertog stondt verzet, over 't gewigtig nieuws, welk men hem bekend maakte. De Franschman merkte het, en vervolgde met een ernstig en onvertsaagd gelaat, „ dat hy, hierop, bescheid verwagtte, op „ staande voet." De Hertog begeerde een half uur tyd van beraad: 't welk hem toegestaan werdt. Hy begaf zig hierop alleen, en nam, toen de bestemde tyd verstreeken was, de voorgeslaagen' punten aan (c). Hy werdt, volgens dezelven, hersteld in 't bezit van alles, wat hem, geduurende den oorlog, benomen was, door Frankryk. Pignerol zelf moest hem, schoon ontmanteld, worden ingeruimd. Voor de kosten des oorlogs zou de Koning hem vier millioenen goeddoen, hem voorts, op eigen kosten, bystaande met agtduizend knegten en vierduizend paarden. Wyders, zou 'er een Huwelyk worden aangegaan, tusschen *Lodewyk*, *Hertog van Bourgondie*, Zoon van den Daufyn, en *Maria Adelheid*, Dogter des Hertogs van Savoje, die eene bruidschat van tweehonderdduizend gouden kroonen ontvangen zou; doch de helft van

(c) LAMBERTI Memoir. *Tom.* I. *p.* 1, 2.

van deeze somme zou verrekend worden, tegen 't gene Frankryk den Huize van Savoje schuldig was, uit hoofde van de bruidschat der Hertoginne; en de andere helft zou de Koning den Hertoge kwytschelden (d). Door deeze overeenkomst, waarvan de Paus en de Staat van Venetie waarborgen waren, werdt de Hertog van Savoje geheellyk in de Fransche belangen overgehaald, en van de zyde der Bondgenooten afgetroond. De Hertog vondt nogtans geraaden, de handeling met Frankryk, nog eenigen tyd, bedekt te houden; zelfs voor zyne eigen' Staatsdienaars. De Markgraaf van S. Thomas alleen werdt in 't geheim gelaaten. Hy toog, na dat de Hertog van Loretto naar Turin gekeerd was, dikwils, vermomd, naar Pignerol, om met den *Graave van Tessé*, Bevelhebber deezer Plaatse, nader te spreeken. De Catinat zelf verVoegde zig ook dikwils, onbekend, derwaards. Het geduurig afzyn van den Markgraave van S. Thomas veroorzaakte egter nieuwe agterdogt. Men kreeg, door den tyd, aan 't Engelsche Hof, de lugt eenigszins van 't gene te Loretto gehandeld was. Koning Willem gaf 'er Galwai kennis van; en deeze sprak 'er den Hertoge over, die nog ontkende, dat 'er iet gesllooten was. Hy vreesde zeer voor 't misnoegen der Bondgenooten, zo lang hy niet volkomenlyk verzekerd was van den bystand der Franschen. Ook diende hy aan 't verlaaten van de zyde der Bondgenooten eene

1696.

't Verdrag blyft geheim,

(d) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 356.

1696. ne verw te geeven, waardoor zyn gedrag, meer of min, kon gebillykt worden voor 't oog der weereld. Men kwam, eerlang, heimelyk overeen, dat de Catinat zyne magt verzamelen, en op Turin aantrekken zou, in allen schyn, als of hy deeze Stad dagt te bombardeeren: waarna de Hertog, als 't ware gedrongen door den gevaarlyken staat zyner zaaken, eerst openlyk zou schynen te luisteren, naar de voorslagen van 't Fransche Hof. Omtrent den aanvang van Zomermaand dan, zag men de Catinat, met een Leger van vyftienduizend man, van 't gebergte van Savoje, afzakken naar de vlakten van Turin. De Hertog zondt, hierop, alle zyne troepen naar de vaste Plaatsen zyns gebieds, om, zo hy voorgaf, dezelven te verdedigen tegen de Fransche overmagt. Ten zelfden tyde, deedt hy de troepen der Bondgenooten te velde trekken, by Montcallier, daar zy zig verschansten, en van waar zy, van tyd tot tyd, voordeelige schutgevegten hielden met de Franschen. In 't Fransche Leger, wist niemant dan de Catinat, hoe de zaaken stonden met den Hertoge. De andere Legerhoofden vonden 't, derhalve, vreemd, dat men niets ondernam, met zulk een talryk Leger. Sommigen schreeven 'er zelfs over, aan den Koning, en klaagden ernstelyk over 't beleid van den Maarschalk. Maar de Koning antwoordde, dat de Catinat zynen last volgde, en dat de tyd zyn oogmerk haast nader ontdekken zou (e).

Ter-

(e) TINDAL Vol. III. [or XVIII.] p. 258 — 260.

Terwyl het Fransche Leger te Rivalte lag, schreef de Catinat eenen brief aan den Hertoge, gedagtekend den zesden van Zomermaand, waarin hy hem nogmaals aanboodt „ alles wat de Koning hem in deezen oorlog „ ontnomen hadt, mids den Franschen een „ vrye doortogt naar 't Milaneesche gelaaten werdt, en de Koning Nice en Ville-Franche inhieldt, tot dat de algemeene „ Vrede getroffen zou zyn. Doch de Hertog „ zou de inkomsten genieten van het Graafschap Nice; en indien hy zyne wapenen „ voegen wilde by die des Konings, om, „ door eenen inval in 't Milaneesche, den „ Spanjaard te noodzaaken tot vrede, hadt „ hy nog meer voordeelen van Frankryk te „ wagten." De Maarschalk van S. Thomas antwoordde, des anderendaags, „ dat de Hertog den voorslag, hem gedaan, zou mededeelen aan zyne Bondgenooten; doch dat „ hy oordeelde, 's Konings agting onwaardig te zyn, zo hy zig kon laaten beweegen, om de wapenen op te vatten, tegen „ den Keizer en den Koning van Spanje in „ 't Milaneesche (f)." Midlerwyl, onderzogt de Hertog, welke voordeelen hy, in zulk een geval, van Frankryk zou te wagten hebben. De Catinat schreef, hierop, eenige weeken laater „ dat de Koning hem Pignerol zou „ afstaan, zo hy zig voegen wilde by zyne „ Majesteit, om de Vrede of Onzydigheid „ van

1696. Men begint openlyker te handelen.

(f) Act. de la Paix de Ryswick, Tom. I. p. 130, 132.

1696. „ van Italie te bevorderen. Ook zou men „ een Huwelyk sluiten, tusschen den Hertoge van Bourgondie en de Prinsesse van Piemont. Doch deeze voorslagen," schreef de looze Krygsman „ waren te byzonder en te „ gewigtig, dan dat 'er de Bondgenooten des „ Hertogs kennis van zou gegeven worden, „ gelyk omtrent de voorgaanden geschied „ was (g)." Ondertusschen, was men overeengekomen, om 't gene in deezen laatsten brief voorgeslaagen was, insgelyks, te ontdekken aan de Bondgenooten. 't Was nu, oordeelde men, tyd, dat de handel rugtbaar werdt, eer het jaargetyde verder verliep. Doch op dat men het antwoord der Bondgenooten, zonder gevaar, zou konnen afwagten, werdt 'er, in Hooimaand, op 's Hertogs voorslag, eene wapenschorsing geslooten, die tot aan 't einde van Oogstmaand duuren zou (h). De Hertog zondt de Fransche voorslagen aan alle de Bondgenooten, toonende, in de brieven, die dezelven verzelden, datze hem niet kwalyk behaagden. Ook hadden zyne gezanten last om aan alle de Hoven te vertoonen 't gewigt der redenen, die hem gehoor deeden geeven aan de voorslagen van Frankryk (i). De meeste Bondgenooten keurden zyne afzonderlyke handeling met Frankryk af. Ook vonden zy ondienstig, dat

(g) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 133.
(h) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 135. DANIEL Journ. *p.* CLXXXVJ.
(i) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 136, 138, 142, 143, 149, 153.

dat men, voor Italie alleen, een Verdrag van Vrede of Onzydigheid floote. Zelfs deeden zy den Hertoge voordeeliger voorslagen dan hem van de zyde der Franschen gedaan waren, onder anderen van een Huwelyk tusschen zyne Dogter en den Roomsch-Koning. Doch de Franschen, die dit wel voorzagen, hadden hem, hierom, tot eene heimelyke overeenkomst, overgehaald, eer zy de handeling rugtbaar gemaakt wilde hebben. 't Verdrag, welk, in stilte, te Loretto getroffen was, werdt, eindelyk, te Turin, geslooten en getekend, op den negenentwintigsten van Oogstmaand, en eerlang, ter wederzyde, bekragtigd (*k*). De Hertog hadt alle de onderstandgelden, uit Engeland, op Livorno en Genua, overgemaakt, nog niet in handen gekreegen, toen de Vrede getekend werdt. De Engelsche Gezant Galwai hadt zig van omtrent dertigduizend ponden sterlings aan Wisselbrieven meester gemaakt, van welken hy zig, naderhand, bediende, om het Krygsvolk, welk sedert in 't Milaneesche gelegd werdt, te voldoen (*l*). Doch sommigen willen, dat Koning Willem den Hertog van Savoje nog een gedeelte der beslaagen Wisselbrieven liet ontvangen (*m*). In 't Leger der Bondgenooten, werdt, midlerwyl, geraadpleegd, of men den Hertog ook met geweld zou konnen

1696.

't Afzonderlyk Verdrag wordt te Turin getekend.

(*k*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 368, 371. Act. de la Paix de Ryswick. *Tom.* I. *p.* 157.
(*l*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 261.
(*m*) LAMBERTI Memoir. *Tom.* I. *p.* 2.

1696. nen noodzaaken, om de Fransche zyde wederom te verlaaten. Men sprak van Turin te veroveren, en den Hertog zelv' in verzekering te neemen. Doch deeze voorslagen werden van de hand geweezen. Ook was de magt der Bondgenooten te gering, in vergelyking van de vereenigde magt der Franschen en des Hertogs (n).

XXVI. Handeling met den Keizer en Spanje.

De wapenschorsing, die met Oogstmaand ten einde liep, werdt tot den vyftienden van Herfstmaand verlengd (o), in verwagting dat de Bondgenooten, immers de Keizer en de Koning van Spanje zig zouden laaten beweegen, om een Verdrag van Onzydigheid met opzigt op Italie te sluiten, waartoe de Hertog hen, door redenen, zogt over te haalen: doch zyne poogingen waren vrugteloos. De Bondgenooten trokken vast naar 't Milaneesche, welk den eersten aanstoot te wagten hadt: en de Hertog van Savoje, dien men, in deezen zelfden veldtogt, aan 't hoofd der Bondgenooten, en aan 't hoofd van derzelver vyanden zag, volgde hen op de hielen, tegen den tyd van 't einde der Wapenschorsinge. Hy hadt zig verbonden, om zyne magt by die van Frankryk te voegen, tot het te wege brengen der onzydigheid van Italie. Ook hieldt hy zyn woord. De vereenigde Fransche en Savooische troepen floegen, eerlang, 't beleg voor Valentia in 't Milaneesche. De Hertog hadt, in naam, het opperbevel over

Valentia belegerd.

(n) TINDAL *Vol.* III. [or XVIII.] *p.* 261, 262.
(o) DANIEL Journal, *p.* CLXXXVJ.

ver de belegering, die hy ook ernstig genoeg voortdreef, alzo men overeengekomen was, dat alle de Plaatsen, welken, met gemeene wapenen, veroverd werden, in zyne magt blyven zouden. Doch de Maarschalk de Catinat hadt heimelyken last van den Koning zynen Meester, om 't beleg niet verder voort te zetten, dan overeenkwame met het belang van Frankryk, welk den Hertog van Savoje niet gaarne magtiger hadt, dan het reeds was. Catinat tastte, derhalve, de Plaats aan de sterkste zyde aan, en rekte 't beleg zo lang, als hy kon. De bezetting, uit Duitsch en Spaansch Krygsvolk en Fransche Protestanten bestaande, weerde zig wakkerlyk. Veertien dagen na 't openen der loopgraaven, waren de belegeraars nog niets gevorderd van belang, schoon zy reeds tweeduizend man verlooren hadden; wanneer men, op 't onverwagtst, berigt kreeg dat de *Markgraaf van Leganez*, wegens het Spaansche Hof, bewilligde in de onzydigheid van Italie (*p*). De Keizer volgde het voorbeeld van Spanje. Het Verdrag van Onzydigheid tusschen deeze twee Mogendheden en den Hertoge van Savoje werdt, op den negenden van Wynmaand, te Vigevano, getekend, en door den Koning van Frankryk, eerlang, bekragtigd (*q*). De Markgraaf van Leganez, Landvoogd van Milaan, verdedigde het spoedig aanneemen der on-

1696.

Verdrag van Onzydigheid voor Italie.

(*p*) TINDAL *Vol.* III. [*of* XVIII.] *p.* 263, 264.

(*q*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 375. Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 174.

1696. onzydigheid, met den uiterſten nood, die 't Milaneeſche dreigde (r). Doch de Bondgenooten in 't gemeen verſtonden, dat de nood zo groot niet was, als men zig verbeeldde. Ook zou de zwaare regen, die, terſtond na 't ſluiten van 't Verdrag, viel, den vyand, ongetwyfeld, genoodzaakt hebben, tot het opbreeken van 't beleg. Doch dit was niet te voorzien. Het Verdrag van Vigevano maakte een einde van den oorlog in Italie, die zes jaaren geduurd hadt. Pignerol werdt, in gevolge van het Verdrag van Turin, geſlegt, en den Hertoge van Savoje terug gegeven. De Prinſes van Savoje, die nog maar tien jaaren bereikte, werdt, eerlang, naar Frankryk gevoerd. Doch haar Huwelyk met den Hertoge van Bourgondie werdt, niet voor het einde des volgenden jaars, voltrokken (s).

Wy hebben de handeling met den Hertoge van Savoje, en het ſluiten der byzondere Verdragen van Turin en Vigevano, een weinig omſtandiger, willen verhaalen, om dat 'er de weg tot de algemeene Vrede, over welke men, voor dien tyd, nog niet ernſtelyk gehandeld hadt, door gebaand werdt. Het Franſche Hof trok merkelyke voordeelen uit deeze Verdragen. De Koning, ontſlaagen van de zwaare koſten des Italiaanſchen oorlogs, kreeg de handen ruimer, om de Bondgenoo-

(r) *Voiez* Sa Lettre *dans les* Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 177.
(s) Daniel Journal, *p.* CLXXXIX.

nooten, aan andere oorden, aan te tasten, en, door de wapenen, te dringen tot eene Vredehandeling, welker beloop en uitkomst wy, in 't volgende boek, zullen ontvouwen. 1696.

XXVII. Koning Willem keert naar Engeland.

Koning Willem, verdriet gekreegen hebbende in den flaauwen veldtogt deezes jaars, hadt het Leger, in Herfstmaand, reeds verlaaten, en zig, volgens zyne gewoonte, begeven naar Dieren en 't Loo, om te jaagen. De Hertog van Zell verzelde hem hier, en op een reisje naar Kleeve, daar hy van den Keurvorst van Brandenburg Koningklyk onthaald werdt. Hy keerde, in Wynmaand, eerst wederom naar den Haage, stak, den veertienden, in zee naar Engeland, en kwam, twee dagen daarna, te Kengsington aan. 't Parlement, eerlang byeengekomen zynde, verstondt, uit den Koning, dat 'er eenige opening tot Vrede gedaan was, van de zyde van Frankryk; doch werdt, te gelyk, vermaand, om niet dan met de wapenen in de hand van vrede te handelen: en deeze vermaaning vondt zo veel ingang, dat het Huis der Gemeenten spoedig bewilligde, in den vereischten onderstand voor het volgende jaar (t).

Het Oktroi der Oostindische Maatschappye

De vereenigde Oostindische Maatschappy deezer Landen, die nu omtrent eene eeuw in stand geweest was, dreef haaren handel nog, met zulk een' voorspoed, dat andere Ry-

(t) TINDAL Vol. III. [of XVIII.] p. 270 — 284.

1696. Ryken en Staaten, hierdoor opgewekt, meer en meer, toeleiden, op het uitbreiden van hunnen Indischen handel, en op het opregten van nieuwe Oostindische Maatschappyen, waarin veele ingezetenen der Vereenigde Gewesten deel namen. Ook wisten eenigen middel te vinden om zelfs met de schepen der Maatschappye goederen naar Indie te zenden, en van daar te ontvangen, op halve, of meerder of minder winste: 't welk gelegenheid gaf, dat de schepen te zwaar belaaden, en de pryzen der waaren, beide in Indie en hier, te zeer gedrukt werden. De Bewindhebbers hielden, derhalve, omtrent deezen tyd, aan by de algemeene Staaten, op het handhaaven van het Oktroi der Maatschappye, welk, met den jaare 1700, stondt te eindigen, en waarvan zy te gelyk ook vernieuwing verzogten. En hunne Hoog-Mogendheden beslooten, in Lentemaand, het Oktroi der Maatschappye, welk reeds verscheiden' reizen verlengd geweest was, wederom te verlengen voor den tyd van veertig jaaren, die met het jaar 1740 ten einde zouden loopen (u). Doch de afkondiging van deeze verlenging van 't Oktroi geschiedde niet voor Oogstmaand des jaars 1698, wanneer de algemeene Staaten, te gelyk, het handelen op Indie, op halve, of meerder of minder winste, verbooden. Ook mogt niemant en vooral geene zeevaaren-

Wordt vernieuwd.

(u) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 1325.

rende luiden zig in dienst van vreemde Mogendheden, of buitenlandsche Oostindische Maatschappyen begeeven, om met derzelver schepen naar Oostindie te vaaren, of op Oostindie te handelen. Eindelyk, werdt ook het deel neemen in buitenlandsche Oostindische Maatschappyen verbooden (*v*). Men hadt, met dit verbod, het oog op de nieuwe Engelsche Oostindische Maatschappy, die, omtrent deezen tyd, opgeregt werdt (*w*). Doch het is nimmer onderhouden, naar behooren. Ondertusschen, waren de Bewindhebbers der Nederlandsche Oostindische Maatschappye, op het einde des jaars 1696, overeengekomen, dat zy, voor den tyd van nog vier jaaren, voor 's Lands inkomende regten van alle waaren, welken de Maatschappy in deeze Landen bragt, en voor de uitgaande regten van de Peper, Nagelen, Nooten, Foelie en Kaneel, en van de waaren en mondbehoeften, welken zy zelven naar Indie voerden, betaalen zouden driemaal honderd vierenzestigduizend guldens, in 't jaar. De helft van deeze somme werdt aan 't Kollegie ter Admiraliteit te Amsterdam betaald: een vierde aan 't Kollegie in Zeeland, en een agtste aan ieder der twee Kollegien op de Maaze en in 't Noorderkwartier. Doch Friesland en Stad en Lande hadden niet bewilligd in deeze overeenkomst (*x*), veelligt, om

1696.

(*v*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 1326.
(*w*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 412.
(*x*) Groot-Placaatb. IV. *Deel*, *bl.* 1330, 1331.

1696. om dat deezen Geweſten geen deel toegelegd werdt van 't gene de Maatſchappy, voor inkomende en uitgaande regten, opbragt.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VIERENZESTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Vervolg der handelinge aan 't Zweedsche Hof, tot bevordering der Vrede. Koning Willem oordeelt, dat men, onder bemiddeling van Zweeden, in onderhandeling behoort te treeden. De Staaten besluiten 'er toe. De Keizer, insgelyks.* II. *Verschil over de Plaats der handelinge. 't Huis te Ryswyk wordt 'er toe benoemd. Gelegenheid van dit Huis.* III. *Inzigten en belangen van Frankryk, den Keizer en het Duitsche Ryk, Spanje, Groot-Britanje, de Staaten en Zweeden.* IV. *Regeling van het uiterlyke der handelinge. Wapenschorsing voorgeslaagen.* V. *Opening der byeenkomsten te Ryswyk.* VI. *Eischen der Keizerschen en Duitschen. Eischen der Spaanschen.* VII. *Aanmerkingen der Franschen op de eischen der Bondgenooten. Oogmerken van Frankryk.* VIII. *Veldtogt, in de Spaansche Nederlanden. De Franschen veroveren Aath.* IX. *Zy bemagtigen Barcelona.* X. *Fransche Krygsbedryven in de Westindien. Hollandsche Koopvaardyvloot verovert, door du Guai-Trouin.* XI.

 Staat

Staat der zeezaaken, in Engeland en hier. XII. *Staat van Poolen. De Keurvorst van Saxen wordt Koning. Invloed zyner verkiezinge op de Vredehandeling.* XIII. *De Czaar van Muskovie doet eene reis, door Duitschland, Holland en Engeland. Oefent zig, te Amsterdam, in 't Scheepstimmeren.* XIV. *Vervolg der Ryswykscbe Vredehandelinge. Ontwerp der Engelschen en Staatschen. Algemeen ontwerp der Franschen.* XV. *Aanmerkingen der Spaanschen. Aanmerkingen der Keizerschen en der Ryks-Gezanten. De aanbiedingen der Franschen voldoen den Duitschen niet.* XVI. *De Franschen zoeken met eenigen der Bondgenooten, afzonderlyk, te sluiten. De Spaanschen neigen 'er toe. Uiterste last der Keizerschen. Nadere voorslag der Franschen. Zy stellen eenen bepaalden tyd, om te sluiten.* XVII. *Bekommering der Keizerschén.* XVIII. *Geheime handel van den Maarschalk de Bouflers en den Graave van Portland. Koning Jakob zoekt de Roomsebe Vorsten te winnen. Hy protesteert tegen de Vrede. Hoe Frankryk hem, voortaan, zou aanmerken. Koning Willem neigt, om te sluiten.* XIX. *De Keizerschen zoeken 't te doen verwylen. Redenen, die de Staaten tot Vrede neigen.* XX. *Voorslag der Keizerschen, pas voor 't sluiten der Vrede. De Ryswyksche Vrede tusschen Frankryk ter eener, en Spanje, Groot-Britanje en de Staaten ter anderer zyde wordt getekend. Inhoud van 't Verdrag tusschen Frankryk en de Staaten. Verdrag van Koophandel en Zeevaart.* XXI. *Verdrag van Vrede, tusschen Frankryk*

en

en Groot-Britanje, en tusschen Frankryk en Spanje. XXII. *De gevlugte Fransche Hervormden zoeken, te vergeefs, eenig voordeel te bedingen by de Vrede. Stilstand van wapenen met het Keizerryk.* XXIII. *Staat des krygs in Duitschland en in Hongarye. Vrede tusschen het Keizerryk en Frankryk. Inhoud van 't Verdrag. Zwaarigheid in het vierde punt van het zelve. De Staaten zoeken het te doen veranderen. Vergeefs. Oogmerk van Frankryk, met dit punt.* XXIV. *Handeling over eene vernieuwing van het Groot Verbond.* XXV. *Verscheiden Gevolmagtigden protesteeren op de Vredehandeling, en onder deezen de Graaf van Egmond, wegens zyne eischen op Gelder, Zutfen enz. Antwoord van het Hof van Gelderland Misnoegen van den Vorst van Oostfriesland op de Stad Embden.* XXVI. *Aanmerkingen over den uitslag der Ryswykscbe Vredehandelinge, ten opzigte van Frankryk, van de Bondgenooten, en in 't byzonder van den Keizer en het Duitsche Ryk, van Spanje en van de Staaten.*

1696.

I. Handeling aan 't Zweedsche Hof, tot bevordering der Vrede.

An 't Zweedsche Hof, werdt, deezen gantschen Zomer, gehandeld, over 't gene de algemeene Vredehandeling bevorderen kon. De Graaf d'Avaux hadt, eindelyk, toegestaan, dat men de Westfaalsche en Nieuwmeegsche Verdragen hieldt tot eenen grondslag van het aanstaande Verdrag van Vrede, en dat men 'er zelfs eenige veranderingen, tot beter bekragtiging derzelven, in maak-

1696. maakte, mids de Koning van Zweeden deeze veranderingen goedkeurde. Karel de XI. hadt den Keizer en de Staaten, sedert, vermaand, tot het aanvaarden zyner bemiddelinge op deezen voet; doch de Graaf van Staremberg en de Baron van Hekeren hielden, van tyd tot tyd, aan om nadere verklaaring van de byzondere veranderingen, welken men, in de twee Verdragen, zou willen toelaaten; onderzoekende, daarbenevens, of men den Hertog van Savoje, die toen nog niet openlyk met Frankryk verdraagen was, en vooral den Hertog van Lotharingen, voor wiens belangen, by de twee Verdragen, niet naar behooren gezorgd was, in de aanstaande Vrede, zou willen begrypen. Maar hierop kwam geen duidelyk antwoord. Men begeerde, dat de Koning van Zweeden zig vooraf verbonde tot de handhaaving van 't gene 'er, in 't gevolg, geslooten zou worden. Doch hy antwoordde, dat hy, hiertoe, reeds van zelf, en uit hoofde der voorige verbindtenissen, verpligt was. Men verzogt toen, dat Frankryk, by uitgedrukte Akte, de herstelling der Westfaalsche en Nieuwmeegsche Verdragen, op de voorgeslaagen' wyze, beloofde. Maar d'Avaux kon hiertoe niet verstaan (a). Midlerwyl, was het geheim Verdrag tusschen den Koning van Frankryk en den Hertog van Savoje rugtbaar geworden: 't welk de Bondgenooten, en met naame de Staaten

(a) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 95, 101, 110, 113, 118, 125.

ten der Vereenigde Gewesten deedt veranderen van gedagten, en neigen tot het aanvaarden der bemiddelinge van Zweeden. De Heer van Dykveld, die met Callieres handelde, hadt, nog in Oogstmaand, gedrongen op eene uitdrukkelyke verklaaring des Konings van Frankryk, „dat men de Westfaalsche en „Nieuwmeegsche Verdragen niet alleen leg„gen zou tot een' grondslag der handelin„ge; maar dat ook te rug gegeven zou wor„den alles wat, door middel van de zoge„naamde Hereenigingen, sedert de Nieuw„meegsche Vrede, gehegt was aan de Fran„sche Kroone; en dat de Bondgenooten, „daarenboven, hunne verdere eischen, op „de Vredehandeling, vryelyk, zouden mo„gen voorstellen en aandringen." En Callieres hadt, eindelyk, zulk eene Verklaaring beloofd, met deeze uitzondering alleen, „dat „Straatsburg te rug gegeven zou worden, „in dien staat, als het was, toen Frankryk „het in bezit nam; dat men daaraan geene „nieuwe Vestingwerken zou mogen maaken, „en dat de Godsdienst aldaar blyven zou „op den tegenwoordigen voet." Koning Willem, kennis van deezen voorslag gekreegen hebbende, verstondt, „dat, zo Straatsburg „te rug gegeven werdt in den staat, waarin „Frankryk het in bezit genomen hadt, en zo „Frankryk afstondt van de twee andere pun„ten, de Vestingwerken en den Godsdienst „betreffende, men aan de hooge Bondge„nooten opening behoorde te geeven van „den staat, waarin de Vredehandeling thans

1696.

Voorslag van wege de Staaten aan de Franschen.

Antwoord der Franschen.

Koning Willem oordeelt, dat men, onder bemiddeling van Zweeden, behoorde te handelen van vrede.

 „ ge-

1696. „ gebragt ware, en met denzelven overeen „ te komen, wegens het aanneemen der be„ middelinge van Zweeden, en het beraa„ men van plaatse en tyd der byeenkom„ ste." De bewindsman van Frankryk in den Haage, 't zy de voorgenoemde Mollo (b) of een ander, gaf, hierop, den eersten van Herfstmaand, zyn woord, dat zyne Allerchristelykste Majesteit van de twee punten, wegens Straatsburg geëischt, afstaan, en de begeerde verklaaring geeven zou. De algemeene Staaten namen, derhalve, op den derden, een besluit, overeenkomstig met de meening van zyne Majesteit van Groot-Britanje (c). Zy deeden, sedert, hun best, om de Bondgenooten, en vooral den Keizer over te haalen, tot het aanneemen der bemiddelinge van Zweeden. Doch Leopold maakte, hierin, nog merkelyke zwaarigheid. „ Callie„ res hadt, zeide hy, nog maar aangebooden „ de Hereenigingen der Kameren van Mets „ en Besançon, niet die der Kamer van Bri„ sak te rug te zullen geeven. Ook wilde „ men den Hertog van Lotharingen slegts „ herstellen in den staat, waarin hem de „ Nieuwmeegsche Vrede gesteld hadt: 't „ welk onbillyk scheen. Het ongelukkig Ver„ drag van Nieuwmegen hadt, daarenboven, „ den voormuur in de Nederlanden kwalyk „ geregeld gelaaten; hoewel zyne Keizerly„ ke

De Staaten besluiten 'er toe.

De Keizer maakt zwaarigheden.

(b) Zie hier voor, bl. 521.
(c) Resol. Gener. Lunæ 3 Sept. 1696. dans les Act. de la Paix de Ryswick, Tom. I. p. 189.

„ ke Majesteit de verbetering hiervan den „ Koning van Spanje aanbevolen liet. Alle „ deeze dingen, en vooral de volkomen her„ stelling des Hertogs van Lotharingen moes„ ten geregeld worden, eer men byeenkwa„ mie, om van vrede te handelen. Doch zo „ Zweeden zig verbinden wilde, om het Ver„ drag van Westfaalen, tot op het * afscheid „ van Neurenberg toe, in zyn geheel te doen „ herstellen; weigerde hy niet, in onderhan„ deling te treeden, onder bemiddeling des „ Konings van Zweeden: en meende hy, dat „ men zig van geene bekwaamer Plaats dan „ Aken zou konnen bedienen, om te handelen „ (d)." De Koning van Groot-Britanje en de Vereenigde Staaten ondertusschen, met reden, vaststellende, dat Frankryk, na 't herstellen der rufte in Italie, zyne meeste magt wenden zou naar Duitschland, en naar de Spaansche Nederlanden, hielden sterk aan by 't Weener Hof, op het aanneemen der bemiddelinge van Zweeden. Zy deeden den Keizer, onder anderen, op den 19sten van Louwmaand des jaars 1697, voorhouden; „ dat men, eindelyk, met Callieres eens ge„ worden was, over alle de punten, die „ Frankryk, voor den aanvang der hande„ linge, zou toestaan, uitgenomen 1. over „ de wyze, op welke Frankryk Willem den „ III. voor Koning van Groot-Britanje be„ hoorde te erkennen, en 2. over den staat, „ waar-

1696. * Reces. De Engelschen en Staatschen haalen hem over. 1697.

(d) Act. de la Paix de Ryswick, Tom. I. p. 204.

1697. „ waarin Luxemburg behoorde terug gege-
„ ven te worden; doch dat Koning Willem,
„ onlangs, verklaard hadt, dat hy genoe-
„ gen zou konnen neemen, in den middel-
„ weg, laatstelyk, door Frankryk, voorge-
„ slaagen, tot oplossinge der zwaarigheden,
„ in het eerste punt: dat de Staaten ook oor-
„ deelden, dat de zwaarigheden, in beide
„ de punten, zeer wel zouden konnen weg-
„ genomen worden; dat Callieres zig ver-
„ wonderd getoond hadt, over de nieuwe
„ bedenkingen van het Weener Hof, en ge-
„ zeid, datze den Koning, zynen Meester,
„ niet minder vreemd zouden voorkomen;
„ dat zy hierom zyne Keizerlyke Majesteit
„ ernstelyk verzogten, afstand te willen doen
„ van deeze bedenkingen, op dat 'er het
„ werk der Vrede niet door agteruit gezet
„ wierde; maar zyne Gezanten ten spoedig-
„ ste te willen zenden naar den Haage; daar
„ men tyd en plaatse der byeenkomste stondt
„ te beraamen (e)." Dit verzoek, 't gevaar, waarmede Duitschland gedreigd werdt (f); en veelligt ook de vrees, dat Groot-Britanje en de Staaten zig afzonderlyk met Frankryk verdraagen mogten, woogen zo veel op den Keizer, dat hy, eerlang, bewilligde in de begeerte der Bondgenooten, op de onderstelling, dat het aanstaande Verdrag, door Zweeden, gehandhaafd zou worden (g). Men

boodt

(e) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 221.
(f) *Voiez* Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 211.
(g) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 224, 128.

boodt dan, in Sprokkelmaand, uit den naam des Keizers, des Konings van Groot-Britanje en der Staaten, aan Zweeden de bemiddeling aan, die terstond aanvaard werdt (*b*). 1697.

II. Verschil over de Plaats der handelinge.

De naaste zaak, die nu in overweeging kwam, was het benoemen eener Plaatse tot de handeling. De Keizer zou gaarne gezien hebben, dat men, in Duitschland, te Aken, te Ments, of te Frankfort byeengekomen ware. De Staaten en de meeste Bondgenooten stonden, daarentegen, op het verkiezen van eene Plaats in den Vereenigden Staat. Veelen waren van gedagten, dat de keuze, op Maastricht, Nieuwmegen of Breda, vallen zou. Doch omtrent het einde van Louwmaand, hadt men, van Fransche zyde, den Haage voorgeslaagen (*i*): waarin de Keizer geen genoegen nam (*k*). Ten zelfden tyde, hadt Callieres geweigerd, eene Verklaaring te geeven van 't gene hy en d'Avaux, reeds in 't voorleeden jaar, van Frankryks wege, hadden uitgebooden, als voorwaarden der Vrede. De Keizer nam hieruit gelegenheid, om op nieuws te aarzelen in het voortzetten der Vredehandelinge, weigerende te bewilligen, in de verkiezinge van den Haage. Ook vreesden anderen, dat de Franschen te veel invloeds zouden hebben op de handeling, zo dezelve gehouden werdt in eene Plaats, daar de Staaten vergaderden, en daar de Fransche ge-

(*b*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 288, 301.
(*i*) Secr. Resol. Holl. 25 *Jan.* 1697. VI. *Deel*, *bl.* 1.
(*k*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 315.

1697. gezanten met de Leden der Hooge Regeeringe verkeeren konden. Callieres, deeze zwaarigheid willende voorkomen, stelde voor, dat de Gezanten der Bondgenooten, in den Haage, daar zy waren, zouden komen blyven; dat de Fransche Gevolmagtigden zig te Delft zouden onthouden, en dat men, op eene Plaats, tusschen beide gelegen, byeen zou komen, om te handelen. Hierin bewilligde men, van de zyde der Bondgenooten, met eenpaarige stemmen.

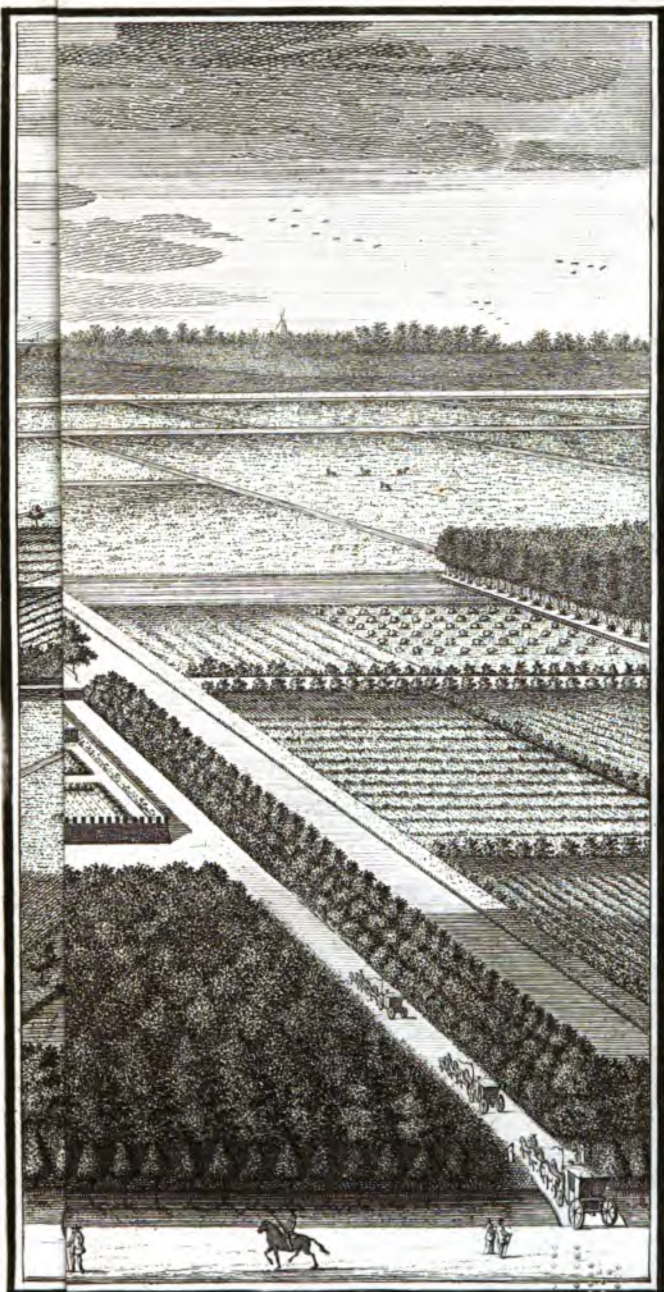
Waartoe het Huis te Ryswyk benoemd wordt.

Ook werdt kort hierna vastgesteld, dat men byeen komen zou op het *Huis van Nieuwburg*, omtrent een musketschoot van het Dorp Ryswyk, tusschen Delft en den Haage, gelegen, en gestigt door Fredrik Henrik, Prinse van Oranje.

Gelegenheid van dit Huis.

Dit Huis werdt, in 't gemeen, het *Huis te Ryswyk* genoemd, en behoorde den Koning van Groot-Britanje in eigendom toe (l). Het was zo bekwaam tot de tegenwoordige Vredehandelinge, als of het 'er, voorbedagtelyk, toe gebouwd ware. De toegang derwaards is door eene steenen Poort, staande aan eene Vaart, over welke eene brug legt. Door deeze poort komt men in eene Laan, met hoog geboomte bezet: voorts aan eene andere poort, gebouwd in den hoogen voormuur, die den voorhof van 't gebouw afsluit. Het Huis heeft eenen breeden opgang in 't midden; doch men kan 'er ook binnen komen, door de twee vleugels, aan de eene en de andere zyde. In het zelve, zyn, ter wederzyde eener groote zaa-

(l) TINDAL, *Vol.* III. [of XVIII.] p. 341.

Vrede gesloten is.

zaale, twee aanzienlyke Kamers, agter elkanderen. Agter de laatste van dit paar Kameren, heeft men twee Vertrekken aan elke zyde, en dus vier in 't geheel: en nog verder is, in 't midden van 't gebouw, eene groote Kamer, die op de tuinen agter 't Huis uitziet. In deeze laatstgemelde Kamer, kwamen de Ambassadeurs des Konings van Zweeden, als Middelaar, byeen. Ook reeden deezen alleen, door de steenen poorten, naar 't Huis, en traden, langs den grooten opgang, naar boven: doch men hadt, ten wedereinde van 't bosch, nog eene brug over de vaart gelegd, en aan elke zyde der poorte in den voormuur, een' doorgang in deezen muur gemaakt: langs welken weg, de Ambassadeurs der Bondgenooten en die van Fraukryk naar 't Huis reeden: waarin zy kwamen, door de twee vleugels, ter wederzyde van den grooten opgang. De Ambassadeurs der Bondgenooten, van den Haage komende, reeden naar, en traden in 't Huis van de regter zyde, en vergaderden, in de twee Kamers ter regter zyde der groote zaale, zig van de twee vertrekken agter dezelven bedienende, om te spreeken met de Middelaars, wier Kamer digt aan deeze vertrekken kwam. De Ambassadeurs van Frankryk, die van Delft kwamen, reeden naar, en kwamen in 't Huis van de linker zyde, en maakte het zelfde gebruik van de Kamers en Vertrekken, die ter linker zyde der groote zaale waren (*m*). Doch eer wy overgaan,

1697.

(*m*) *Voiez* Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *Avert. p.* Ij.

1697. gaan, tot het verhaal der gewigtige Ryswykſche Vredehandelinge, zal 't niet ondienſtig zyn, dat wy de byzondere eiſchen, inzigten en belangen der voornaamſte handelende Mogendheden, vooraf, beknoptelyk, ontvouwen.

III. Schets der inzigten en belangen van de voornaamſte Mogendheden op de Ryswykſche Vredehandeling: en wel van den Koning van Frankryk.

De Koning van Frankryk hadt, tot hiertoe, voorſpoediglyk geoorloogd, en was, ſedert het ſluiten der Vrede in Italie, in ſtaat geſteld, om den Bondgenooten in Duitſchland en in de Spaanſche Nederlanden, meer afbreuk te doen, dan voorheen nog hadt konnen geſchieden. Desonaangezien, verlangde het Franſche Hof, ernſtelyk, naar vrede. Men ſchreef dit verlangen, in 't gemeen, toe, aan den ſlegten ſtaat van 's Konings geldmiddelen, aan 't verval van den Koophandel in 't Ryk, en aan de zigtbaare vermindering der manſchap, in zulk een' algemeenen en aanhoudenden oorlog: gelyk wy, boven, reeds te kennen gegeven hebben. Het Hof zag niet ongaarne, dat men, in 't gemeen, dus oordeelde. Doch ſommigen, die dieper meenden gezien te hebben in de geheime oogmerken van Lodewyk den XIV, verſtonden, dat de afneemende gezondheid des Konings van Spanje alleen hem zo begeerig maakte, om de Vrede te doen ſluiten. Men twyfelde niet, of hy hadt voor, zig, na 't afſterven van Karel den II., meeſter te maaken van de Spaanſche Heerſchappye. Doch hiertoe ſcheen kleine kans te zyn, zo lang hy in oorlog, en het Groot Verbond in ſtand ware. Maar wanneer de kragt van dit Verbond eens verbroken zou

zyn door de Vrede; zou hy, op de eerste tyding van het afsterven van Karel den II., en eer nog de Bondgenooten gereed zyn konden, om hem tegen te staan, de wapenen komen voeren in Spanje en in de Spaansche Nederlanden. Hy boodt, hierom, voordeeliger voorwaarden aan, dan men reden hadt te verwagten, in den tegenwoordigen nadeeligen toestand van de zaaken der Bondgenooten, en hy verbeterde zyne aanbiedingen, naar gelang van het toeneemen der onpasselykheid des Konings van Spanje. Zelfs wil men, dat hy meer nog zou hebben uitgebooden, indien alle de Bondgenooten hunne streng zo sterk getrokken hadden als de Keizer (n). Doch wat hier van zyn moge; Callieres hadt, reeds op den elfden van Sprokkelmaand, in de tegenwoordigheid van den Heere van Dykveld, een Geschrift overgeleverd, aan den Ambassadeur van Zweeden, waarby, van wege, en in gevolge eener volmagt van den Koning van Frankryk, beloofd werdt „ dat „ de Verdragen van Westfaale en Nieuw„ megen ten grondslag der aanstaande onder„ handelingen zouden strekken; dat Straats„ burg te rug gegeven zou worden, in den „ staat, waarin het, door Frankryk, in be„ zit genomen was; ook Luxemburg, Ber„ gen in Henegouwen en Charleroi, in den „ staat, waarin deeze Steden zig tegenwoor„ dig bevonden: en daarbenevens, de Plaat„ sen 1697.

(n) Tindal *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 341, 342. Lamberti Memoir. *Tom.* I. *p.* 1, 11.

1697. „ sen in Katalonie, die, na 't sluiten der „ Nieuwmeegsche Vrede, veroverd waren, „ in den staat, waarin zy waren ingeno- „ men. Dat Dinant met het Kasteel, ook „ in den staat, waarin het bemagtigd was, „ aan den Bisschop van Luik zou worden te „ rug gegeven. Dat de Hereenigingen, se- „ dert de Nieuwmeegsche Vrede gedaan, „ zouden vernietigd, en Lotharingen te rug „ gegeven worden, op den voet van het „ Nieuwmeegsche Verdrag (o)." Doch over de meening deezer aanbiedinge viel, naderhand, eenig geschil, op de Ryswyksche Vredehandeling: gelyk wy, in 't vervolg, staan te melden. Wyders, hadt Koning Lodewyk de zorg voor zyne belangen op de Vredehandeling toevertrouwd, aan drie Gevolmagtigden; te weeten *Nikolaas Augustus de Harlai*, Ridder, *Heere van Bonneuil*, *Lodewyk Verjus*, Ridder, *Graave van Crecy*, en François de Callieres, Ridder, Heere van Callieres: van welken de laatste het volkomen geheim der handelinge, en 't grootste deel in zyns Meesters vertrouwen hadt.

Van den Keizer en het Ryk. De belangen der Bondgenooten streeden met die van Frankryk; en vooral die des Keizers; die zelf het oog hadt op de Spaansche nalaatenschap, na 't afsterven van Koning Karel den II. Hy zogt, hierom, het Groot Verbond in stand te houden, en de Vredehandeling te verwylen, en deedt, daarna, zyn best, om het sluiten der Vrede te voorko-

(o) Act. de la Paix de Ryswick, Tom. I. p. 266.

komen. Ook hadt hy eene byzondere reden, om de Bondgenooten aan te zetten tot den kryg, alzo hy op 't punt stondt, om een Verbond te sluiten met den Czaar van Muskovie, waarby deeze zig verpligten zou, om den Grooten Heer uit al zyne magt te beoorloogen. Daarenboven hoopte hy den Koning van Poolen over te haalen tot een diergelyk Verbond. En beide deeze Verbonden moesten, dagt hy, den Turk haast noodzaaken tot vrede: waarna hy de handen ruim hebben zou, om Frankryk te beoorloogen. De onderhandeling met de Opper- en Neder-Rynsche, Frankische, Beiersche, Zwabische en Westfaalsche Kreitsen, om zes-, en des noods twaalfduizend man op de been te brengen, stondt ook op eenen goeden voet: al 't welke den Keizer, sterker dan iemant der Bondgenooten, deedt neigen tot het voortzetten des oorlogs (p). Hy drong, hierom, op de Vredehandeling, zeer op het wedergeeven der Plaatsen in Duitschland, die Frankryk zig, na 't sluiten der Westfaalsche Vrede, hadt doen toewyzen, door de Kamer van Brisak. Ook vorderde hy den volkomen afstand van Lotharingen, de herstelling van den Keurvorst van de Palts in alles, wat hem, by de Westfaalsche Vrede, toegeweezen was, buiten benadeeling van het regt der Hertoginne van Orleans; en, eindelyk, ook vergoeding van schade voor de Rynsche, Franki- 1697.

(p) Tindal Vol. III. [of XVIII.] p. 342.

1697. kiſche en Zwabiſche Kreitſen (*q*): alle welke eiſchen de Vredehandeling geweldiglyk vertraagden. De Keizerlyke Ambaſſadeurs op de Vredehandeling waren *Alexander*, *Graaf van Kaunitz*, Graaf *Henrik Joan van Straatman* en *Joan Fredrik*, *Vryheer van Seilern*. De zes Kreitſen', boven genoemd, waren 't eens met den Keizer, en deeden hun beſt, om de Staaten der Vereenigde Geweſten te beweegen tot onderſtand (*r*). De Keur- en andere Vorſten des Ryks hadden belang, om op de Vredehandeling gekend, en in de Vrede begreepen te worden (*s*). De Keurvorſt van Keulen, die thans ook Prins en Biſſchop van Luik was, begeerde vergoeding van ſchade, hem, geduurende zyne onzydigheid, aangedaan; en wedergeeving der Plaatſen, welken hem benomen waren. In 't byzonder, vorderde hy het Hertogdom Bouillon, welk hem door Frankryk onthouden werdt, te rug, en *proteſteerde*, eerlang, openlyk, tegen 't gene 'er, ten zynen nadeele, te Ryswyk, zou geſlooten worden (*t*). De Hertogin Weduwe van Lotharingen vorderde herſtelling van haaren onmondigen Zoon, *Leopold*, in 't vol bezit van zyn Vaderlyk erfgoed (*u*): welk, by de Nieuwmeegſche Vrede, gedeeltelyk, in de magt van Frankryk, gebleeven was. Alle de genoemde Ryks-Vorſten en Stenden hadden hun-

(*q*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 204, 349.
(*r*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 211.
(*s*) Act. de la Paix de Ryswick. *Tom.* I. *p.* 355.
(*t*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 186, 232, 359.
(*u*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 234, 274, 411.

hunne Gevolmagtigden ook op de Vredehandeling. De Hertog van Savoje zelf, schoon reeds met Frankryk bevredigd, zondt 'er eenen Gezant. Doch hy hadt 'er niets te verrigten, dan zorg te draagen, dat hy in de aanstaande Vrede begreepen werdt (*v*). 1697.

De Koning van Spanje hadt geene reden, om de Vrede te schuwen. Hy kon niet dan nadeel verwagten van 't aanhouden des oorlogs, en de Koning van Frankryk boodt hem zulke voordeelige voorwaarden aan, dat hyze niet beter zou hebben konnen begeeren. Hy hadt, derhalve, alleenlyk, agt te geeven, dat hem alles weder ingeruimd werdt, wat het Fransche Hof, zig by wege van hereeniging, hadt doen toewyzen, na het sluiten der Nieuwmeegsche Vrede. Men leverde hiervan Lysten over aan den Zweedschen Ambassadeur (*w*), en de twist over deeze Lysten was het voornaamste, dat tusschen Frankryk en Spanje te vereffenen stondt. De Gevolmagtigden der Spaansche Kroone op de Ryswyksche Vredehandeling waren *Don Francisko Bernardo de Quiros*, Ridder van S. Jakob, en *Lodewyk Alexander de Scockart*, *Graave van Tiremont* en *Baron van Gaasbeeke*. Van den Koning van Spanje.

De Koning van Groot-Britanje hadt geen ander belang by de Vredehandeling, dan het bezorgen van voldoening aan de Bondgenooten, en het regelen van eenen Voormuur in Van den Koning van Groot-Britanje.

(*v*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 183, 184.
(*w*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 245, 351.

1697. in de Nederlanden (*x*). De belofte, dat Frankryk hem, by 't sluiten der Vrede, voor Koning erkennen zou, was reeds geschied. Callieres hadt zig, nevens den Heere van Dykveld, op den tienden van Sprokkelmaand, begeven naar de wooning van den Heere Jakob Boreel, die, wegens onpasselykheid, zyne kamer hieldt. De Zweedsche Ambassadeur, *Baron van Lillieroot*, hadt zig ook derwaards vervoegd: en toen hadden Boreel en Dykveld, in de tegenwoordigheid van Callieres, verklaard „ dat zy overeengekomen waren, „ dat de Allerchristelykste Koning, indien de „ Vrede gesllooten werdt, en ten tyde van „ het tekenen derzelve, den Prins van Oran„ je voor Koning van Groot-Britanje erken„ nen zou:" en Callieres hadt deeze verklaaring bevestigd, uit den naam van den Koning, zynen Meester (*y*). Wyders, hadt Koning Willem, als Prins van Oranje, oök herstelling in 't bezit van dit Prinsdom te vorderen, uit kragte der Nieuwmeegsche Vrede. Hy hadt de zorg voor zyne belangen en voor die des Ryks toevertrouwd aan drie Gevolmagtigden, *Thomas*, *Graave van Pembroke*, *Eduard*, *Burggraave van Villiers* en *Jozef Williamson*, Ridder. De Graaf van Pembroke was, schryven sommigen (*z*), een man van groote geleerdheid en uitmuntende deugd. In 't byzonder, was hy bedreeven in de wiskunde: 't welk hem een weinig dor en afgetrok;

(*x*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 347.
(*y*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 263.
(*z*) BURNET *Vol.* II. *p.* 199.

trokken van bevattingen, en hierdoor een weinig onbekwaamer maakte tot de onderhandelingen van Staat, dan hy anders zou geweest zyn. Doch zyne overige goede hoedanigheden verwierven hem, daarentegen, wederom de agting van elk, die met hem verkeerde. 1697.

De Staaten der Vereenigde Gewesten, eindelyk, hadden het zelfde belang, als Groot-Britanje, by de Vredehandeling, de voldoening hunner Bondgenooten, in 't byzonder de erkentenis van Koning Willem, voor Koning van Groot-Britanje; en de regeling van eenen bekwaamen * Voormuur voor den Staat, in de Spaansche Nederlanden. Voor 't overige, hadden zy de vernieuwing der jongste Verdragen van Koophandel te begeeren; die het Fransche Hof, reeds van zelf, beloofd hadt (*a*). Men ontmoette, derhalve, niet veele zwaarigheden, in de onderhandelingen tusschen Frankryk en de Staaten. De laatsten hadden, tot Gevolmagtigden op de Vredehandelinge, benoemd Antoni Heinsius, Raad-pensionaris van Holland; Jakob Boreel, Oud-Burgemeester van Amsterdam, Everard van Weede, Heer van Weede en Dykveld, en Willem van Haren, Grietman van de Bilt. Doch Boreel, die een zwak lighaam hadt, overleedt, geduurende de handeling, op den eenentwintigsten van Oogstmaand, in den ouderdom van agtenzestig jaaren (*b*).

Van de Staaten der Vereenigde Nederlanden.

* *Barriere.*

Karel

(*a*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 86.
(*b*) Europ. Merc. VIII. *Deel*, *bl.* 227.

1697.

Van den Koning van Zweeden.

Karel de XI., Koning van Zweeden, was voor bemiddelaar der Vrede erkend; doch hy stierf, voor het openen der byeenkomste te Ryswyk, op den vyftienden van Grasmaand (c). Zyn Zoon, *Karel de XII.*, die niet meer dan vyftien jaaren bereikte, volgde hem op. De Regeering van 't Ryk stondt, geduurende 's Konings minderjaarigheid, aan de Koninginne-Weduwe en aan eenige Raaden. Doch deeze verandering hadt geenen invloed altoos op den staat der Vredehandelinge. De Koninginne-Weduwe vaardigde, terstond, brieven af naar alle Hoven: waarby zy te verstaan gaf, dat de Regeering van Zweeden, getreden zynde in de maatregels van den overleeden Koning, besllooten hadt, het middelaarschap te behouden, en de Vredehandeling voort te zetten (d): gelyk, sedert, geschiedde. Wyders, hadt de Kroon van Zweeden, voor zig zelve, ook herstelling te verwerven in het Hertogdom Tweebrugge, welk Frankryk zig toegeëigend hadt, als afhangende van het Bisdom van Mets. Doch deeze herstelling was aan Zweeden al voor lang toegezeid (e). De Ambassadeurs, door de Kroone van Zweeden benoemd, tot het bekleeden van 't Middelaarschap, waren *Karel Bonde*, *Graaf van Biœrnœ*, en *Nikolaas*, *Baron van Lillieroot*: welke laatste egter 't voornaam beleid der handelinge hadt.

Doch

(c) Europ. Merc. VIII. *Deel*, *bl.* 257.
(d) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 347.
(e) *Voicx* Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 53.

Doch eer men in onderhandeling tradt, werden 'er eenige zaaken geregeld, die 't werk bekorten konden: waartoe de Baron van Lillieroot zeer zyn best deedt. Men ontwierp eene algemeene Volmagt, voor alle de handelende Mogendheden. Men stelde vast, dat de byeenkomsten, zonder plegtigheden, zouden gehouden worden; dat de titels, die de eene of de andere Mogendheid zig zou mogen aanmaatigen, in geen gevolg zouden getrokken worden, al ware 't schoon, dat 'er geene aanmerking op gevallen ware; en dat de handelende Gezanten vrye briefwisseling zouden hebben met hunne Meesters, ten welken einde, den Gezanten oningevulde Paspoorten ter hand gesteld werden, met welken zy de renboden, veiliglyk, konden afzenden. Ook werdt het Reglement op den omslag en stoet der Gezanten en het gedrag van derzelver bedienden, welk, voorheen, op de Nieuwmeegsche Vredehandeling, beraamd was, met eenige veranderingen, goedgekeurd en vastgesteld (*f*).

1697. IV. Regeling van eenige byzonderheden, het uiterlyke der handelinge betreffende.

De Keurvorst van Beieren zou gaarne gezien hebben, dat men, van de zyde van Zweeden, eenen stilstand van wapenen hadt voorgeslaagen (*g*). En sommigen melden, dat de Franschen zulk een' stilstand gaarne met de Staaten zouden hebben willen sluiten (*h*); hoe-

Voorslag van eene wapenschorsinge.

(*f*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 319, 355, 365. *Tom.* II. *p.* 2, 5, 13, 19. TINDAL *Vol.* III. [*or* XVII.] *p.* 347.
(*g*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 335
(*h*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 349, 368.

1697. hoewel de uitkomst, eerlang, scheen te toonen, dat het Fransche Hof, zyn voordeel willende doen met de Vrede in Italie, de Bondgenooten, en Spanje inzonderheid door de wapenen zogt te noodzaaken tot verdrag. De voorslag van eene Wapenschorsing hadt derhalve geen gevolg.

V. Opening der byeenkomsten, te Ryswyk.

De meeste Gezanten der handelende Mogendheden te Delft en in den Haage zynde aangekomen, omtrent het midden van Grasmaand, oordeelde Lillieroot, dat het tyd werdt, om de byeenkomst te Ryswyk te openen, waartoe de Keizerschen zig reeds bereid verklaard hadden. 't Haperde slegts aan de goedkeuring der Franschen van een' Lyst der Hereenigingen, door de Spaanschen overgeleverd (*i*). Eindelyk, werdt de negende van Bloeimaand vastgesteld, tot het aanvangen der onderhandelingen, op 't Huis te Ryswyk. De Zweedsche Ambassadeur Lillieroot begaf zig de eerste derwaards, in den nademiddag, rydende, in eene koets met zes paarden, door de middelpoorten van 't gebouw, en treedende, langs den grooten opgang, naar de Kamer, die voor de Middelaars geschikt was. Kort hierop, volgde de *Baron van Preilmeyer*, Gezant van den Keurvorst van Beieren: toen de Gevolmagtigden der Staaten, Boreel, Dykveld en van Haren: voorts, de Keizerlyke Ambassadeurs, Kaunitz, Straatman en Seilern: hierna de Spaanschen, de Quiros en Tire-

(*i*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 351, 352, 353, 354.

Tiremont: wyders, de Gevolmagtigden van Groot-Britanje, Pembroke en Villiers: en toen de Gezanten van Keulen, Luik, Keur-Saxen, Keur-Brandenburg, Lotharingen, de Frankische Kreits en Wurtemberg. Alle de Gezanten der Bondgenooten zaten in Koetsen, met zes paarden bespannen, behalve den Gezant van Lotharingen, die slegts twee paarden voor zyne Koets hadt. Zy reeden allen, door de opening in den muur, ter regter zyde van de groote Poort, en kwamen door den ingang der regter vleugel van 't gebouw, in de Kamers, welken men hun toegeschikt hadt. Omtrent een half uur, na dat de gezanten der Bondgenooten op 't Huis te Ryswyk gekomen waren, verscheenen aldaar de Fransche Ambassadeurs, Harlci, Crecy en Callieres, in Koetsen met zes paarden. Zy waren gereeden, door de opening in den muur ter linker zyde der groote Poorte, en vervoegden zig in de Kamers, die hun, ter linker zyde van de groote zaal des gebouws, werden aangeweezen, door den Heere *Roozeboom*, Agent der algemeene Staaten, die hen en alle de andere Gezanten, by derzelver aankomst op 't Huis, ontvangen hadt. Doch deeze plegtigheid werdt, naderhand, agtergelaaten (*k*). In de eerste byeenkomst, welke slegts drie uuren duurde, werden de Volmagten aan den Middelaar overgegeven. Ook regelde men eenige plegtigheden, die niet 1697.

(*k*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *Avert. p.* IV. *& suiv.*

1697. niet gemyd konnen worden. In de volgende byeenkomst, den elfden van Bloeimaand, werden de Volmagten der Bondgenooten uitgewisseld, tegen die van Frankryk. Ook kwam men overeen, dat ieder Gezantschap met niet meer dan ééne koets, met zes paarden, twee paadjes en twee lakeijen, te Ryswyk komen zou. Men besloot ook, voortaan, alleen des Woensdags 's morgens, en des Saturdags 's namiddags, byeen te komen. De twee volgende byeenkomsten werden alleenlyk besteed, met het verder regelen van eenige plegtigheden; over welken men elkanderen te ligter verstondt, om dat men het voorbeeld der Nieuwmeegsche Vredehandelinge voor zig hadt (*l*). Het Reglement, welk men maakte, tot voorkominge van wanorde, werdt, daarna, goedgekeurd en bevestigd, door hunne Hoog-Mogendheden (*m*).

VI. Eischen der Keizerschen en Duitschen.

't Liep aan tot den twee-entwintigsten, eer de Keizerschen hunne eischen of voorslagen tot vrede, uit den naam van den Keizer en van 't Ryk, aan den Middelaar overleverden. Zy vorderden „ alles te rug, wat, sedert de „ Westfaalsche Vrede en 't afscheid van Neuremberg, van 't Ryk vervreemd was, byzonderlyk, de Vesting Fryburg, in haaren „ tegenwoordigen staat: ook de Paltsische „ Landen en goederen, waarvan de Hertogin van Orleans volkomen afstand zou moeten

(*l*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 348.

(*m*) Resol. Gener. *Mercur.* 12 *Juny* 1697. *dans les* Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 127.

„ ten doen: nog alle de goederen der Duit- 1697.
„ ſche Orde, welken in Frankryks magt waren: wyders, Dinant en Bouillon, voor den Bisſchop van Luik; Briſak en Filipsburg, in den tegenwoordigen ſtaat, voor den Keizer; midsgaders, Hagenau, Weisſenburg en Landau; en eindelyk voldoening voor alle de Stenden en Kreitſen des Ryks, met naame voor de Rynſche, Frankiſche, Zwabiſche en Weſtfaalſche Kreitſen, die veel van 't Franſche Krygsvolk geleeden hadden (n)." De Gezanten van Lotharingen, Keulen en Luik, Trier, Wurtemberg en anderen gaven, ten zelfden tyde en ſedert, hunne eiſchen op Frankryk over (o). Doch eenige Duitſche Gezanten begeerden, dat het Ryk, en niet alleen de Keizer genoemd werdt in de Volmagt der Franſchen. Ook maakten zy eenige aanmerkingen op de voorſlagen der Keizerſchen, die, hier en daar, de voorregten der Vorſten een weinig te na ſcheenen te komen (p): en Keur-Brandenburg in 't byzonder begeerde, dat Frankryk met hem eene afzonderlyke Volmagt wisſelde, alzo hy, in de algemeene Volmagt des Konings van Frankryk, niet met naame genoemd was (q). Ondertusſchen, hadt Lillieroot onderzogt, of de Keizerſchen verſtonden, dat men een Afſchrift hunner voorſlagen overgave aan de Fran-

(n) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 28.
(o) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 42, 44, 87, 151, 161, 195, 201.
(p) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 49, 55.
(q) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 63.

1697. Franſchen; waartoe zy, eindelyk, bewilligden, in verwagting, zeidenze, dat Frankryk haaſt billyker antwoord geeven zou, dan men, uit den eerſten voorſlag van dit Hof, kon opmaaken (*r*). De Spaanſchen gaven hunne voorſlagen tot vrede over, op den zevenentwintigſten, vorderende de wedergeeving van een groot getal van Plaatſen in Katalonie en in de Nederlanden, die, ſedert de Pyreneeſche Vrede, bemagtigd waren door Frankryk (*s*): op den voet van welke Vrede, men de zaaken gaarne herſteld gezien zou hebben.

Eiſchen der Spaanſchen.

Twee dagen te vooren, hadden de Staatſchen hunne voorſlagen gedaan: waarby zy niets, dan een Verdrag van Vrede en Koophandel, en in 't algemeen voldoening voor hunne Bondgenooten vorderden (*t*).

Eiſchen der Staatſchen.

VII. Aanmerkingen der Franſchen op de eiſchen der Bondgenooten.

De Franſchen, de voorſlagen der Keizerſchen en Spaanſchen overwoogen hebbende, vonden zeer vreemd, dat men zo verre afweek van de punten, door Callieres, den tienden van Sprokkelmaand, overgeleverd (*u*), en op den voet van welken, de byeenkomſt te Ryswyk begonnen was. Zelfs ſcheenen zy ongezind tot het wedergeeven van Straatsburg en Luxemburg, beweerende dat zy, of deeze Steden, of iet * van gelyke waarde hadden uitgebooden. En Boreel en Dykveld hadden, inderdaad, verklaard aan den Baron van Lillieroot, dat Callieres, zo dikwils als men van

* *equivalent.*

(*r*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 62.
(*s*) Act de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 66.
(*t*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 86.
(*u*) *Zie* hier voor, *bl.* 351.

van de wedergeeving van Straatsburg ſprak, altoos daarby gevoegd hadt, *of iet van gelyke waarde, ter keuze van den Keizer;* en, in 't handelen over de wedergeeving van Luxemburg, hadt hy ook altoos gezeid, *of iet van gelyke waarde, door Spanje voor te ſlaan, ter keuze van Frankryk.* Doch 't was, van de andere zyde, ook zeker, dat de Bondgenooten, zo dikwils Dykveld hun verſlag deedt van 't gehandelde met Callieres over deeze punten, altoos geantwoord hadden „ dat zy de we„ dergeeving van Straatsburg en Luxemburg „ begeerden, en nimmer over iet van gelyke „ waarde zouden konnen handelen:" van welk antwoord Dykveld, geduuriglyk, verſlag gedaan hadt aan den Heere van Callieres (*v*). Dit punt en verſcheiden' diergelyken ſcheenen de Vredehandeling te zullen vertraagen. Doch de Franſchen, willende weeten, waarop zy te rekenen hadden, gaven den Baron van Lillieroot te verſtaan „ dat zy niet kon„ den antwoorden op de voorſlagen der Kei„ zerſchen en Spaanſchen, voor dat deezen „ nader verklaard hadden, of zy zig begeer„ den te houden aan de punten, den tienden „ van Sprokkelmaand beraamd, en, door „ den Heere Ambaſſadeur van Zweeden, in „ de hoedanigheid van Middelaar, te boek „ geſteld; dan of zy van deeze punten af„ ſtonden?" De Keizerſchen en Spaanſchen antwoordden, als uit eenen mond „ dat zy „ zig begeerden te houden aan de punten „ van 1697.

(*v*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 264, 266.

1697. „ van den tienden van Sprokkelmaand, zo „ ver dezelven een gedeelte hunner voorsla- „ gen uitmaakten (w)." Doch de Franschen, dit antwoord te duister vindende, verklaarden, rondelyk „ dat zy niets zouden kon- „ nen toestaan, dat buiten de Nieuwmeeg- „ sche Vrede ging, of buiten de Westfaal- „ sche, zo verre dezelve, door de Nieuw- „ meegsche, vernieuwd geworden was; dat „ het, derhalve, tegenwoordig, alleen aan- „ kwam op de uitvoering van het Nieuwmeeg- „ sche Verdrag, waarin zy geene andere uit- „ zondering zouden konnen toelaaten, dan „ die ontstondt, uit het gene, sedert dit Ver- „ drag, ware voorgevallen; of uit zaaken, die „ de tyd en de omstandigheden hadden doen „ veranderen van gedaante." Zy voegden 'er by „ dat zy gereed waren om, op deezen voet, „ terstond, in eene redelyke onderhandeling „ te treeden." De voorslagen der Staatschen behaagden den Franschen beeter. Zy verklaarden zig genegen, om, volgens dezelven, terstond, over een Verdrag van Vrede, Koophandel en Zeevaart, met hen, te handelen (x). De Keizerschen en Spaanschen stelden, daarna, ontwerpen op, over het eerste Lid van een Verdrag van Vrede (y), die, naar 't oordeel der Franschen, te verre afweeken van de Nieuwmeegsche, en hierom den loop der Vredehandelinge scheenen te moeten stuiten.

De

(w) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 102, 103, 104.
(x) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 114, 115.
(y) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 115, 116, 118, 125, 131.

De Koning van Frankryk, midlerwyl bespeurd hebbende, dat men, van de zyde der Bondgenooten, de zaaken zogt te herbrengen in den ſtaat, waarin zy, by de Weſtfaalſche en Pyreneeſche Vreden, geſteld geweeſt waren, beſloot, om deezen toeleg te verydelen, en eene Vrede te verwerven naar zynen zin, den veldtogt, beide in Katalonie en in de Spaanſche Nederlanden, by tyds, te openen, en zig, terwyl de Bondgenooten, te Ryswyk, week gemaakt, of gehouden werden, van eenige Steden meeſter te maaken. Hy hadt, daarenboven, voor den Prins van Conti te doen verkiezen tot Koning van Poolen. Koning *Joannes Sobiesky* was, in Zomermaand des voorleeden jaars, overleeden: en daar hadden zig, ten deezen tyde, reeds verſcheiden' mededingers tot de Kroone opgedaan. Doch de Franſche Ambaſſadeur, *Abt van Polignac*, hadt veele ſtemmen weeten te winnen voor den Prinſe van Conti, die, tot Koning verheeven zynde, geſchaapen ſtondt, de belangen van Frankryk te bevorderen, ten nadeele van die van het Huis van Ooſtenryk.

1697. Oogmerken des Konings van Frankryk.

Terwyl deeze handel in Poolen gedreeven werdt, bragt Lodewyk de XIV. zyn Leger, in de Spaanſche Nederlanden, zo vroeg te velde, dat de Bondgenooten, eerſt eenen geruimen tyd na hem, gereed waren. Koning Willem was, niet voor 't begin van Bloeimaand, in Holland gekomen (z); daar eenige

VIII. Veldtogt in de Spaanſche Nederlanden.

(z) Tindal *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 340.

1697. ge onpásſelykheid hem verhinderde, ſpoedig genoeg te vertrekken naar het Leger. De Duitſche troepen kwamen ook traaglyk aan.

De Franſchen belegeren Aath.

By 't Franſche Leger, bevonden zig drie Maarſchalken, Villeroi, Bouflers en Catinat: doch de laatſte, als de ervaarenſte, hadt het opperbevel over de belegering van Aath, die, omtrent het midden van Bloeimaand, ondernomen werdt. Vauban diende ook in 't beleg. Villeroi en Bouflers hielden 't oog op de beweegingen der Bondgenooten. Op de eerſte tyding van het beleg van Aath, begaf Koning Willem zig naar het Leger der Bondgenooten in Brabant, en hieldt een mongeſprek met den Keurvorſt van Beieren, wien hy verklaarde, dat hy niet gezind was, ééNen man te waagen, om eene Stad te ontzetten, die de Franſchen toch met de vrede zouden moeten te rug geeven. Ook vondt hy 't beleg van Dinant, welk hy ligtelyk zou hebben konnen onderneemen, terwyl Catinat voor Aath lag, t'eenemaal ongeraaden; alzo Bruſſel, in zulk een geval, bloot gelegen zou hebben voor de aanſlagen van Villeroi en Bouflers. Hy maakte zig alleenlyk meeſter van eene voordeelige Legerplaatſe, op welke de vyand het oog gehad hadt: zonder, in deezen korten veldtogt, iet te onderneemen.

De Stad geeft zig over.

Maar Aath, dat zig flaauwelyk verdedigde, ging, twaalf dagen na het openen der Loopgraaven, over, by verdrag, op den vyfden van Zomermaand (*a*). Voorts, werdt 'er niets

(*a*) Daniel Journal, *p.* CLXXXVIJ. Tindal *Vol.* III. [of XVIII.] *p.* 349—351.

niets ondernomen in de Spaansche Nederlanden, geduurende de Vredehandelinge. De Koning van Groot-Britanje en de Staaten kwamen, ten deezen tyde, overeen met den Hertoge van Holstein-Gottorp, om de drie regementen, welken zy van hem in dienst hadden, nog eenigen tyd, in dienst te houden (b). 1697.

IX. Barcelona belegerd en veroverd door de Franschen.

Maar in Katalonie, sloeg de Hertog van Vendôme, weinige dagen na het overgaan van Aath, het beleg voor Barcelona, beide te water en te lande. Hy hadt egter geen volks genoeg, om de Stad t'eenemaal in te sluiten. De belegerden hielden, derhalve, gemeenschap met den *Graave van Velasko*, Onderkoning van Katalonie, die een klein Leger op de been bragt tot ontzet. De bezetting was tienduizend man sterk, en stondt onder bevel van den Prinse van Hessen-Darmstad, die, na 't omhelzen van den Roomschen Godsdienst, door het Spaansche Hof, met het Bevelhebberschap over Barcelona, vereerd geworden was. Ook verdedigde hy de Vesting wakkerlyk, deedt verscheiden' gelukkige uitvallen, en betwistte den vyand den grond, voet voor voet. Vendôme schreef, eindelyk, aan den Koning, zynen Meester, dat hy 't beleg schandelyk zou moeten opbreeken, zo men hem geen meer volks toezondt. Hierop werden hem eenige troepen toegeschikt, die in Languedok en Provence gelegen hadden. De Plaats werdt toe heviger

(b) Resol. Holl. 18, 26 July 1697. bl. 305, 313.

1697. ger aangetast, dan te vooren. Het Legertje onder Velasko werdt overvallen en geslaagen. De vyand, de buitenwerken der Vestinge lang hevig beschooten hebbende, maakte zig, eerlang, meester van den bedekten weg; en wat laater, van een bolwerk; waaruit hy, reeds meer dan eens, verdreeven geweest was. Toen lieten zy eene myn springen, onder een ander bolwerk, welk zy, ingelyks, bemagtigden. Van deeze twee bolwerken, op welken Vendôme batteryen opwierp, werdt de Stad zo hevig gebombardeerd en beschooten, dat het Hof van Madrid, eindelyk, bevel zondt aan den Prinse van Hessen-Darmstad, om de Stad op te geeven, by eerlyk verdrag, welk, den tienden van Oogstmaand, getekend werdt. De Prins hadt nogtans zo veel eers ingelegd met het verdedigen van Barcelona, dat hy, kort hierna, tot Onder-Koning van Katalonie verheeven werdt. Het inneemen van deeze aanzienlyke vesting bevorderde de Vrede kragtiglyk. De gemeenschap tusschen Spanje en Italie was, hierdoor, afgesneeden. Het Spaansche Hof luisterde, derhalve, meer dan te vooren, naar de voorslagen des Konings van Frankryk (c).

X. Fransche Krygsbedryven in West-indie.

Doch de Franschen vergenoegden zig niet, met het aantasten der Spanjaarden, in Katalonie en in de Nederlanden: zy hadden, in 't voorjaar, op kosten eener Fransche Maatschappye, eenige Oorlogsschepen in zee gebragt,

(c) DANIEL Journal, p. CLXXXVIJ. TINDAL Vol. III. [or XVIII.] p. 351—353.

bragt, die, onder 't bevel van den *Heere de Pointis*, gezeild waren naar Amerika, om de Spaansche Westindische Vloot te veroveren. Pointis, te S. Domingo gekomen, werdt versterkt met eenige schepen; en met een groot getal van *Boekaniers* of Vrybuiters, die zig, hier, by hem voegden. Midlerwyl, hadt de Spaansche Vloot de Havana reeds bereikt, weshalve Pointis besloot, naar Kartagena te zeilen, en zig van deeze voornaame Stad der Spanjaarden in Zuid-Amerika meester te maaken. Voor de Plaats gekomen, vondt hy de gelegenheid om te landen zo gevaarlyk, dat hy eerst twee Sterkten aantastte en veroverde: waarna Kartagena zelf, te water en te lande, belegerd werdt. De Stad, niet tydig genoeg ondersteund wordende, gaf zig, eerlang, over, by verdrag, op den vyfden van Bloeimaand. De Franschen hadden bedongen, dat hun al het goud, het zilver en de edel-gesteenten der Ingezetenen zouden geleverd worden. Doch men wil, dat het grootste gedeelte van de schatten, reeds voor het beleg, naar afgelegen oorden, landwaards in, gevoerd en verstoken was; zo dat hier minder buits behaald werdt, dan men gehoopt hadt. Pointis zelf heeft dien egter op agt millioenen kroonen begroot. Kartagena, niet te houden zynde, werdt, kort hierna, verlaaten. Pointis verviel, op de terug reize, onder een Engelsche Vloot, veel talryker dan de zyne; doch hy ontzeilde deze, gelukkiglyk. Ook ontweek hy, daarna, een Engelsch Esquader, onder den Kommandeur *Norris*, 1697.

1697. welk in S. Jans baai lag; en op het einde van Oogstmaand, kwam hy, behouden, te rug in de haven van Brest. De Engelsche Vloot verloor, daarentegen, haare meeste manschap, in Westindie, door ziekte; en voerde niets uit, op deezen togt, behalve dat zy eenige Fransche Volkplantingen afliep en verwoestte. De *Markgraaf van Nesmond*, die 't bevel voerde over zes Fransche Oorlogsschepen, veroverde, in Oogstmaand, zes ryke Engelsche Koopvaarders. Ook hernam *d'Iberville* de Sterkte Nelson, in Nieuw Frankryk, na 't veroveren van drie Engelsche schepen; een van welken in den grond geboord werdt (*d*). Doch de Engelschen leeden alleen niet ter zee, omtrent deezen tyd. De Heer *du Guai-Trouin* hadt zig, in Grasmaand, meester gemaakt van de Hollandsche Koopvaardyvloote, die van Bilboa kwam, na 't bemagtigen van drie Oorlogsschepen, die deeze Vloot geleidden (*e*). De Baron van Wassenaar, Heer van Starrenberg, 't bevel voerende over deeze Oorlogsschepen, werdt, by deeze gelegenheid, zwaarlyk gewond en gevangen genomen. Zyne dapperheid, in dit gevegt getoond, wordt, in de *Aantekeningen van du Guai-Trouin* zelven, hooglyk geroemd. Na dat hy genezen was, werdt hy den Koning aangebooden, die hem, met veele tekenen van agtinge, ontving (*f*).

De Franschen bemagtigen eene Hollandsche Koopvaardyvloot.

XI. Staat der

't Gemeen was zeer misnoegd, over 't beleid

(*d*) DANIEL Journal, *p.* CLXXXVIJ. TINDAL *Vol.* III. [of XVIII.] *p.* 353—358

(*e*) DANIEL Journal, *p.* CLXXXVJ.

(*f*) DU GUAI-TROUIN Memoir. *p.* 46—55.

leid der zeezaaken, vooral in Engeland, daar de Koning zelf geene zwaarigheid maakte om te erkennen, dat hy in den oorlog te water onbedreeven was. De Admiraal Russel werdt, boven anderen, beschuldigd; en men riep, in Engeland en hier, te sterker om vrede, naar gelang dat de Franschen, die voorheen voor de Engelschen en Staatschen hadden moeten onderdoen, magtiger en gelukkiger werden, in den oorlog ter zee (g). De vereenigde Staaten hadden, midlerwyl, in Hooimaand, beslooten nog agttien Oorlogsschepen aan te bouwen (h). 1697. zeezaaken, in Engeland en hier.

XII. Staat van Poolen.

De voorspoed der Fransche wapenen, in de Westindien, in Katalonie en in de Spaansche Nederlanden, zou den Koning van Frankryk in staat gesteld hebben, om de Bondgenooten te noodzaaken tot eene vrede naar zynen zin, zo 't hem, met de verkiezing van eenen Koning van Poolen, niet geheellyk buiten zyne gissing gegaan ware. Polignac hadt den Koning, zynen Meester, verzekerd, dat de Prins van Conti, zekerlyk, de meeste stemmen winnen zou, zo hy zig, in persoon, naar Poolen begave. De Koning deedt, derhalve, eene Vloot uitrusten, te Duinkerken, die den Prins van Conti naar Dantzig voeren zou. Doch eenige Engelsche Oorlogsschepen hielden de Fransche Vloot lang beslooten in de haven. Midlerwyl, had de Poolsche Adel haast gemaakt met de verkiezing, en de Kroon ge-

(g) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 358.
(h) Resol. Holl. 30 *July* 1697. *bl.* 318.

1697. genoegzaam te koop geveild aan de meestbiedenden. De Primaat van Poolen yverde voor den Prinse van Conti. De Keizer deedt zyn best, om Prins *Jakob*, Zoon van den overleeden Koning, te doen verkiezen tot zyns Vaders opvolger. Verscheiden andere mededingers werden openlyk genoemd. Doch sommigen waren in heimelyke onderhandeling getreden, met Fredrik Augustus, Keurvorst van Saxen, die, eerlang, bewoogen werdt, tot het verlaaten van den Lutherschen en het aanneemen van den Roomschen Godsdienst. Voorts, deedt hy zyne troepen trekken naar de Poolsche grenzen: hy spilde agt millioenen onder de Poolsche grooten, en beloofde hun de bevestiging van alle hunne Privilegien, zo zy hem verkooren tot Koning. Ondertusschen, wist niemant, dat hy eenige gedagten hadt op de Kroone van Poolen. In de Lente deezes jaars, deedt hy eene reis naar Weenen, voorgeevende, dat hy aldaar eenige schikkingen maaken moest op den oorlog in Hongarye. Ook verspreidde men, dat hy, deezen Zomer, 't bevel voeren zou, over 't Keizerlyke Leger aldaar. Doch hy verliet het Weener-Hof, onverhoeds, zynde 'er, tusschen den Keizer en hem, zo men voorgaf, eenig misverstand ontstaan, waarvan niemant de reden bevroeden kon. Hy stelde zig, daarna, aan 't hoofd zyner troepen, en verwekte, in 't eerst, merkelyke agterdogt in den Keurvorst van Brandenburg. Doch toen men hem, daarna, door Silezie, zag trekken naar de Poolsche grenzen, bespeurde men duidelyker,

waar

waar hy 't op gemunt hadt. Weinige dagen voor den tyd, tot de verkiezinge geschikt, verklaarde hy zig een' mededinger naar de Kroon. De Keizerschen koozen zyne zyde. De Fransche party was egter de sterkste by de Verkiezing: doch de aanhang der andere mededingeren, ziende dat zy, voor zig zelven, te kort schooten, voegden zig allen by dien van den Keurvorst van Saxen, die, kort hierop, voor Koning uitgeroepen werdt. De Primaat gaf, terstond, kennis aan 't Fransche Hof van 't gene 'er voorgevallen was, sterk dringende op de overkomst van den Prinse van Conti, die van krygsbehoeften, en vooral, schreef hy, van geld rykelyk voorzien moest zyn. Doch de Keurvorst van Saxen was voor hem gereed. Zyn geld en Krygsvolk waren by der hand. Het Hof van Weenen gaf hem getuigenis van zyne aanneeming van den Roomschen Godsdienst. En terstond na dat hy verkooren was, trok hy voort, met zyn Leger, naar Krakau. Kort hierna, werdt hy gekroond, in spyt van Frankryk, en tot groote vreugde van de Keizerschen. Doch zyne onderzaaten in Saxen zagen zyne verheffing ongaarne. Veelen vreesden, dat hy zyne erflanden uitputten en bederven zou, om zig te handhaaven, in de nieuwverkreegen' waardigheid. Zulken ook, wien de Protestantsche Godsdienst ter herte ging, voorspelden zig weinig goeds, uit den afval, gelyk zy 't noemden, van eenen Vorst, wiens Huis een der oudste en sterkste steunselen der

1697.

De Keurvorst van Saxen wordt tot Koning van Poolen verkooren.

1697. Hervorminge geweest was. Doch 't gevolg leerde hun, eerlang, de ongegrondheid hunner vreeze. De nieuwe Koning van Poolen toonde wel haast, dat hy vry was van bygeloovigen eerbied voor de Geestelykheid, en dat men geene vervolging van hem te wagten hadt. De Prins van Conti stak, eindelyk, in zee, en kwam voor Dantzig: alwaar men egter niet gedoogen wilde, dat hy, anders dan met klein gevolg, aan land tradt. Hy verzeilde, derhalve; naar Marienburg, daar hy, door de hoofden van zynen aanhang, ontvangen werdt. Men zogt hem over te haalen, om af te staan van het geld, welk hy mede gebragt hadt, en beloofde, hem, in 't kort, met eene aanzienlyke magt, te zullen ondersteunen. Doch hy hadt hier geene ooren naar, ten ware men, vooraf, een bekwaam getal volks byeen bragt. De nieuwe Koning deedt, midlerwyl, eenige troepen aantrekken op de weinige manschap, welke de Prins van Conti medegebragt hadt, en die ligtelyk verstrooid werdt. De Prins, eindelyk, geene kans ziende, om meester te worden van de Kroon, keerde, tegen 't najaar, onverrigter zaake, naar Duinkerken te rug. Koning Fredrik Augustus werdt, terstond, erkend door den Paus, die, meer dan iemant, ingenomen was met zulk een' aanzienlyken nieuwbekeerde. De Koning van Frankryk verlangde sterker naar vrede, dan hy gedaan zou hebben, zo hy den Prins van Conti hadt konnen doen verheffen op den troon van Poolen; in welk geval, hy den

Invloed deezer verkiezinge op de Vredehandeling.

den Keizer veel fpels zou hebben konnen berokkenen in Hongarye (*i*). Doch het Fransche Hof wift zig, eerlang, zelfs van de verkiezinge van den Keurvorft van Saxen tot Koning van Poolen, of liever van deszelfs overgang tot den Roomfchen Godsdienft te bedienen, om tweedragt te verwekken in het Duitfche Ryk: gelyk wy, ter zyner plaatfe, zullen melden. 1697.

XIII. De Czaar van Muskovie doet eene reis, door Duitfchland, Holland en Engeland.

Een ongemeen voorval bragt, midlerwyl, veel toe, om Fredrik Auguftus te beveftigen op den troon van Poolen. Peter Alexowitz, Czaar van Muskovie, zig, door het bemagtigen van Azof, de vaart naar de zwarte zee geopend hebbende, hadt, federt, befloten, de Scheepvaart in zyn Ryk aan te moedigen, en de woefte zeden zyner Onderdaanen, in veele andere opzigten, te befchaaven en te verbeteren. Zyn voorneemen was, de Wolga en de Don te vereenigen, door een' gegraaven' vaart, langs welke, hy allerlei fcheepsbehoeften zou konnen doen voeren naar Azof; daar hy werven dagt aan te leggen, bekwaam tot het aanbouwen eener Oorlogsvloote, van welke hy zig, in tyd en wyle, zou konnen bedienen tegen de Turken. Doch alzo zyne onderdaanen onbedreeven waren in de fcheepsbouwkunde, befloot hy, in perfoon, naar Holland en Engeland, re reizen, en zig daar te laaten onderregten in deeze konft, en in andere weetenfchappen, tot de zeevaart behoorende. Hy vaardigde, eerlang, een

(*i*) TINDAL *Vol* III. [*or* XVIII.] *p.* 359—262, 366.

1697. een Gezantschap af aan de algemeene Staaten, welk eenige punten, den Koophandel betreffende, hadt te regelen, en, daarenboven, heimelyk, onderstaan moest, of men hem ook zou willen byspringen, in den ontworpen oorlog tegen den Turk. De Gezanten waren niet lang weg geweest, of de Czaar volgde hen, in onbekend gewaad, en slegts van twee of drie dienaars verzeld. Hy onderhaalde zyne gezanten spoedig, en deedt, sedert, de reize, in hun gevolg. In Pruissen, ontdekte hy zig aan den Keurvorst van Brandenburg, derwaards getoogen, om een waakend oog te houden, op 't gene 'er, ter gelegenheid der verkiezinge van eenen Koning van Poolen, zou voorvallen. De Czaar nam ook deel in deeze verkiezing, bedugt, dat een Koning naar den zin van Frankryk, ligtelyk, vrede maaken zou met den Turk, om hem den oorlog aan te doen: waardoor zyne uitgestrekte oogmerken gedwarsboomd, of verydeld zouden worden. De Fransche party was sterkst, in Litthauwen. De Czaar gaf, derhalve, bevel, om een Leger uit zyn gebied te voeren naar de grenzen van dit Gewest, en 'er, op de eerste tyding van eenen binnenlandschen kryg in Poolen, in te rukken. En men wil, dat de vrees hiervoor Poolen in rust hieldt, en den nieuwen Koning op den troon bevestigde. De Czaar, zyne reis voortzettende, kwam, in Oogstmaand, in Holland, daar zyne Gezanten, terstond, gehoor verwierven, by de algemeene Staaten, zonder dat 'er, zo veel my gebleeken is, ten deezen tyde, iet

met hen geslooten werdt. Wat laater, hieldt de Czaar een mondgesprek met Koning Willem, te Utrecht. Terwyl hy in Holland was, oefende hy zig, te Amsterdam, in het Scheepstimmeren met eigen' handen, zonder, op de timmerwerf, anders dan *Pieter* genoemd te willen zyn. De Czaar en zyne Gezanten vertoefden hier, tot in 't begin des volgenden jaars. Toen stak dit aanzienlyk gezelschap over naar Engeland, daar het, tot in Bloeimaand, verbleef. De Czaar keerde wederom naar Holland; doch hieldt 'er zig nu maar ruim veertien dagen op. Hy nam, van hier, zynen weg naar Weenen, daar hy, eenen geruimen tyd, dagt te blyven. Doch eenige slinksche handel ten Hove van Muskou, besteken door de Prinsesse *Sofia*, zyne Zuster, riep hem spoediger naar huis, dan hy verwagt hadt. De beweeging was, egter, voor zyne te rugkomst, t'eenemaal gestild. Doch de meeste schuldigen werden, met de dood, gestraft. Eenigen werden, zo men wil, door den Czaar, met eigen' hand, onthalsd (*k*). De byzonderheid van zulk eene reize verdiende wel, dat wy 'er, hier, in 't voorbygaan, van gewaagden. 't Vervolg deezer Geschiedenisse zal ons gelegenheid geeven, om meermaalen van deezen beroemden Vorst te spreeken. Nu eischt de orde des Verhaals, dat wy tot de Ryswyksche Vredehandeling wederkeeren.

1697.

Hy oefent zig, te Amsterdam, in het Scheepstimmeren.

De

(*k*) Burnet *Vol.* II. *p.* 197. Tindal *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 362 — 366. Memoir. de Brandeb. *p.* 205.

1697. De Fransche Gevolmagtigden hadden, gelyk wy, te vooren, verhaald hebben, geweigerd te antwoorden op de eischen der Keizerschen en Spaanschen, die meer vorderden, dan by de Nieuwmeegsche Vrede vastgesteld was. Ook scheen hun de wyze van handelinge by punten, die, door de Keizerschen en Spaanschen, begonnen was, veel te langwylig, De Keizerschen begeerden, derhalve, op het einde van Zomermaand, dat de Franschen zelven een algemeen Ontwerp van een Verdrag zouden maaken, geschikt naar de punten, waarover men, voor het openen der byeenkomste, eens geworden was. Lillieroot, aan wien deeze voorslag geschiedde, antwoordde „ dat de Franschen mogelyk weder„ om alleen van de Nieuwmeegsche Vrede „ zouden willen spreeken." Doch de Keizerschen hernamen „ dat zy dan aangaan zouden, „ tegen de vooraf vastgestelde punten, en de „ Vredehandeling eerder schynen af te bree„ ken, dan voort te zetten." De Spaanschen bewilligden, eerlang, ook in den voorslag der Keizerschen. Aath was verlooren: Barcelona belegerd: 't welk de Spaanschen handelbaarder maakte. De Gevolmagtigden der Keizerlyke en Katholyke Majesteiten hielden, nu en dan, een mondgesprek met de Franschen, die aannamen, een ontwerp van een Verdrag te zullen maaken; doch zy verklaarden, te gelyk „ dat zy daarin niet zouden konnen gaan „ boven de Nieuwmeegsche Vrede; schoon „ zy, onder 't handelen, veelligt, eenige pun„ ten deezer Vrede zo zouden verklaaren,

XIV. Vervolg der Ryswyksche Vredehandelinge.

„ dat

„ dat niemant hun, met reden, zou konnen beschuldigen, dat zy den Bondgenooten geen genoegen hadden gezogt te geeven (*l*).

1697.

Gerugt, dat de Staatschen afzonderlyk met de Franschen gesloten hadden.

Terwyl de Franschen arbeidden aan een Ontwerp van een Verdrag met het Keizerryk en met Spanje, handelden zy, dagelyks, met de Staatschen, en met eenige andere Bondgenooten, zo vertrouwelyk naar 't scheen, dat 'er een gerugt ontstondt, dat de Staatschen, onder de hand, gesloten hadden met Frankryk: 't welk egter, door deezen, plat uit ontkend werdt (*m*). Zo veel was 'er egter van, dat de Staatschen, op den zevenden van Hooimaand, een Ontwerp van een Verdrag hadden overgeleverd, welk den Franschen niet kwalyk behaagde. Het kwam genoegzaam overeen met het Nieuwmeegsche. Eenige punten, die thans niet te pas kwamen, waren 'er uitgelaaten: eenige anderen waren 'er bygevoegd, en onder deeze laatsten, was 'er één, waarby vergoeding begeerd werdt van de schaden, die Frankryk den Staaten hadt aangedaan, door het beslaan en verbeurdverklaaren van veele schepen, Koopmanschappen en andere goederen, voor de aankondiging des oorlogs (*n*). Weinige dagen laater, gaven ook de Engelschen een Ontwerp van Vrede over aan den Middelaar, welk geene byzonderheden behelsde. Alleenlyk, werdt 'er de stipte uitvoe-

Ontwerp van Vrede, door de Staatschen en Engelschen overgeleverd.

(*l*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 148, 149, 169.
(*m*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 367.
(*n*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 174.

1697. voering in begeerd van het afgezonderd punt der Nieuwmeegsche Vrede, betreffende het Prinsdom Oranje (o). Doch met de Engelschen en Staatschen viel weinig te handelen, dan 't gene de Vrede, tusschen de andere Bondgenooten en Frankryk, betrof. De Franschen leverden, op den twintigsten van Hooimaand, een Ontwerp eener algemeene Vrede over, waarby zy „ de Verdragen van Munster en Nieuwmegen tot een grondslag leiden van het tegenwoordig Verdrag; doch op zulk eene wyze, als deeze twee Verdragen samengesmolten waren in dat van Nieuwmegen, welk, derhalve, zou worden aangemerkt, als beide de Verdragen vervattende, en geagt worden, woordelyk, in het tegenwoordig Verdrag ingevoegd te zyn, zulke punten alleenlyk uitgenomen, waaromtrent, in het tegenwoordig Verdrag, verandering gemaakt werdt. De hereenigingen, na de Nieuwmeegsche Vrede, gedaan, door de Kamers van Mets en Bezançon, en door het Opper-Geregtshof van Brisak, zouden vernietigd worden. Straatsburg zou, of ontmanteld te rug gegeven worden, of, in plaats van deeze Stad, zou Frankryk Fryburg en Brisak afstaan aan den Keizer. Hunningen en de brug aldaar over den Ryn gelegd zouden geslegt worden: ook de werken, aan de overzyde van dien stroom, by Fort Louis en elders. Kehl en Filipsburg zouden worden terug gegeven,

Algemeen Ontwerp der Franschen.

(o) Act. de la Paix de Ryswick, Tom. II. p. 177.

„ ven, mids de Vestingwerken van Filipsburg, ter linker zyde des Rynsstrooms gemaakt, geslegt werden. De Hertog van Lotharingen zou hersteld worden, in de Staaten, die Hertog Karel, zyn Oud-Oom, voor den jaare 1670, bezeten hadt. Nanci, Bitsch en Homburg zouden hem, geslegt, te rug gegeven worden. Voor 't overige, zou men zig, ten opzigte van Lotharingen, houden aan het Verdrag van Nieuwmegen. Trier zou den Keurvorst worden ingeruimd. De nieuwe werken van Mont-Royal en Traarbach zouden geslegt worden. Doch de werken van Saar-Louis, welke Plaats Frankryk begeerde te behouden, zouden in den tegenwoordigen staat blyven. De Keurvorst van de Palts zou, in zyne bezittingen, volgens de Westfaalsche Vrede, hersteld worden, en 's Konings Schoonzuster, de Hertogin van Orleans, alleen zulk een gedeelte van dezelven genieten, als haar, volgens de Rykswetten, toekwame. Het Verdrag, in 't voorleeden jaar, gesllooten met den Hertoge van Savoje, zou geagt worden, van woord tot woord, in het tegenwoordig Verdrag, begreepen te zyn. De Kardinaal van Furstemberg zou, in zyne goederen en voorregten, met naame in het Bisdom van Straatsburg en in de Abtdye van Stavelo, hersteld worden. Aan den Koning van Spanje zouden Bergen, Charleroi, Kortryk en Aath, in de Nederlanden, en Roses, Gironne en Belver, in Katalonie, te rug gegeven worden.

1697.

„ Zelfs

1697. „ Zelfs Luxemburg en 't Graafschap Chiny, „ ten ware men elkanderen, over iet van ge„ lyke waarde, verstaan kon. Zo 'er verschil „ tusschen de twee Koningen viel over de „ grensscheiding, zou de uitspraak daarvan „ verbleeven worden aan de Staaten der Ver„ eenigde Gewesten. Dinant zou den Prinse „ van Luik te rug gegeven worden, in den „ staat, waarin het was, toen Frankryk het „ in bezit nam. De Koning van Spanje zou, „ daarentegen, het Eiland en de Sterkte Pon„ za inruimen aan den Hertoge van Parma. „ Zweeden zou, uitdrukkelyk, in dit Verdrag, „ begreepen zyn: en verder alle zulke Mo„ gendheden, welken men, wederzyds, noe„ men zou, voor de uitwisseling der bekrag„ tigingen, of binnen zes maanden daarna." Het ontwerp, welk men zig voorbehieldt, te vermeerderen, met eenige algemeene of byzondere punten, behelsde, voorts, de gewoone Leden van een Verdrag van Vrede (p). De Franschen vertoonden, dat het overeenkwam met hunnen eersten voorslag van den tienden van Sprokkelmaand: en, voorgeevende, onredelyk te vinden, dat zy altoos gebonden zouden blyven aan de voorgeslaagen voorwaarden, terwyl het den Bondgenooten vrystaan zou, dezelven te aanvaarden, of niet; verklaarden zy, by 't overleveren van hun ontwerp, dat zy zig niet langer aan hetzelve verbonden zouden rekenen, dan tot het einde van Oogstmaand, naastkomende (q).

Zy willen daaraan maar voor eenen bepaalden tyd verbonden zyn.

De

(p) Act. de la Paix de Ryswick, Tom. II. p. 213.

(q) Act. de la Paix de Ryswick, Tom. II. p. 230

De Keizerschen en Spaanschen namen, ondertusschen, gantsch geen genoegen in het Fransch Ontwerp. De laatsten waren, in weinige dagen, gereed, om 'er hunne aanmerkingen tegen in te leveren. „ 't Kwam hun, „ zeidenze, voor, dat het Ontwerp, gedeeltelyk, een antwoord was op hunne voorslagen, welk de Franschen, tot hiertoe, geweigerd hadden te geeven. In dit opzigt, zouden zy 't dan beantwoorden. In 't algemeen, hieldenze 't Ontwerp af te wyken van den voorslag van den tienden van Sprokkelmaand. Kortryk en Aath moesten te rug gegeven worden, met derzelver Kasselryen en 't gene 'er verder van af hing: de Plaatsen in Katalonie, op zulk eene wyze, als zy, by hunne voorslagen, begeerd hadden. Van iet anders, in de plaats van Luxemburg, konden zy niet hooren spreeken. Wegens de hereenigingen, hadden zy, te vooren, lysten overgegeven, uit welken, alleenlyk, zevenentagtig Plaatsen waren uitgemonsterd, door de Franschen. Zy vertrouwden, dat men nu geene zwaarigheid maakte, om ook deeze Plaatsen te rug te geeven. De geschillen over de grensscheidinge konden, geduurende de Vredehandeling, wel afgedaan worden. Het geschut en de wapenen, in Luxemburg gevonden, behoorden te rug gegeven te worden, om dat de Stad ingenomen was, voor het verklaaren van den oorlog. De Hertog van Parma kon zig, zo hy regt op Ponza oordeelde te hebben, vervoegen aan zyne Katho-

1697.

XV. De Keizerschen en Spaanschen neemen 'er geen genoegen in. Aanmerkingen der Spaanschen.

1697. „ lyke Majesteit, die hem goed regt zou doen. „ De agterstallen der brandschattingen behoorden, tegen elkanderen, vereffend gerekend te worden, en de schade vergoed, „ die Frankryk den onderzaaten van Spanje, „ tegen de wetten des oorlogs, hadt toegebragt (r)."

Aanmerkingen der Keizerschen. De Keizerschen waren, met hunne aanmerkingen op het Fransche Ontwerp, niet gereed, voor den vyfden van Oogstmaand. Zy oordeelden „ dat het, in 't Latyn, moest opgesteld geweest zyn, en dat men byzondere „ Verdragen maaken moest, met ieder der „ Bondgenooten, die in den oorlog waren „ ingewikkeld geweest. Men behoorde ook „ het Duitsche Ryk en den Keizer niet van „ een te scheiden; maar te verklaaren, dat „ men met den Keizer en het Ryk in onderhandeling getreden was. De Westfaalsche „ Vrede was wel begreepen in de Nieuwmeegsche, zo ver de laatste geene verandering gemaakt hadt in de eerste; doch zo „ ver dit geschied ware, was 't noodig, dat „ het tegenwoordig Verdrag geschikt werdt, „ op den voet van beide de Verdragen, en „ niet op den voet van het Nieuwmeegsche „ alleen. Straatsburg moest te rug gegeven „ worden, met het voorregt, welk het eertyds hadt, van, naamlyk, alleen en onmiddelyk, af te hangen van het Roomsche Ryk. „ De Keurvorst van Trier moest niet alleen „ in de Stad Trier, maar ook in alle zyne „ an-

(r) Act. de la Paix de Ryswick, Tom. II. p. 253.

„ andere voorregten, ten opzigte van het 1697.
„ Aartsbisdom van Trier, het Bisdom van
„ Spiers, de Abtdy van Prumen en de Prooſt-
„ dy van Weiſſenburg herſteld worden. Bri-
„ ſak en Filipsburg behoorden te rug gegeven
„ te worden, in voldoening van een gedeel-
„ te der ſchade, door den Keizer en het Ryk,
„ geleeden, in den tegenwoordigen oorlog,
„ en wel met alle de Sterkten en werken, ter
„ wederzyde des Rynſtrooms. Het Huis van
„ Lotharingen moeſt, in 't volkomen bezit
„ van dit Hertogdom, herſteld worden. Naar-
„ demaal de Dogters van de Palts verſteken
„ waren van de Vaderlyke erfeniſſe, by ver-
„ ſcheiden' inſtellingen en gewoonten van het
„ Paltſiſche Huis, kon de Hertogin van Or-
„ leans niet geagt worden, eenig regt te heb-
„ ben op de nalaatenſchap van den Keurvorſt,
„ haaren broeder. De Keizer wilde het Huis
„ van Savoje herſtellen, in alles, wat aan
„ het zelve, by de Weſtfaalſche en Nieuw-
„ meegſche Verdragen, was toegeſtaan. Zo
„ men den Adel en de Geeſtelykheid van de
„ Elzas in derzelver regten herſtelde, zou
„ de Keizer ook, in eene behoorlyke herſtel-
„ ling van den Kardinaal van Furſtemberg,
„ en van de Kanonniken, die zyne zyde ge-
„ volgd hadden, geene zwaarigheid maaken.
„ 't Gene, in het Franſche Ontwerp, den Ko-
„ ning van Spanje betrof, lieten de Keizer-
„ ſchen gaarne aan de overweeging der Spaan-
„ ſchen; doch zy zouden zig altoos kanten
„ tegen eene overgifte van Luxemburg aan
„ Frankryk, wat 'er ook mogt tegen afge-

1697. „ ſtaan worden. Het Hertogdom van Bouillon behoorde, zo wel als Dinant, te rug gegeven te worden aan den Keurvorſt van Keulen, als Biſſchop van Luik. Voorts, moeſt ook de Grootmeeſter der Duitſche Orde (1) herſteld worden in de Kommanderyen, bezittingen en regten, door Frankryk op hem veroverd. Aan het Huis van Wurtemberg, en byzonderlyk aan den tak van Montbeliard moeſt te rug gegeven worden, 't gene dit Huis in de Elzas plagt te bezitten. Ook moeſt Frankryk belooven, geene verandering te zullen maaken, omtrent de Ryksleenen in Italie. Ten beſluite, behielden de Keizerſchen ook aan zig het regt, om nieuwe eiſchen te voegen by deezen, en de voorſlagen, die de Franſchen verder doen mogten, te beantwoorden naar behooren (s)."

Aanmerkingen der Ryks Gezanten. De Gezanten der Keurvorſten en Vorſten des Duitſchen Ryks, vaſtgeſteld hebbende, uit eigen hoofde, met de Franſchen te handelen, waarop de Keurvorſt van Brandenburg in 't byzonder zeer gezet was, hadden, eenige dagen voor de Keizerſchen, hunne aanmerkingen op het Franſche Ontwerp ingeleverd. Zy verſchilden niet veel van die der Keizerſchen (t); welken zelfs, naderhand, behoudens de byzondere bedenkingen, welken zy op eenige wei-

(s) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 293.
(t) *Voiez* Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p* 275.

(1) Zie zyne eiſchen, in de *Actes de la Paix de Ryswick*, Tom. II. p. 275.

weinige punten hadden, door de Ryks gezanten, werden goedgekeurd (*u*). 1697.

Oogstmaand, voor 't einde van welke, de Keizerschen en Spaanschen zig verklaaren moesten op het aanneemen of afwyzen van het Fransche Ontwerp, was meer dan half verloopen, toen de Franschen den Baron van Lillieroot een' Lyst overleverden van de Plaatsen in 't Ryk, welken Frankryk zig, by wege van hereeniging, toegeëigend hadt, en nu gezind was, af te staan. Zy beloofden, by deeze Lyst „ de Stad en het Hertogdom „ Tweebrugge te zullen stellen in de magt „ des Konings van Zweeden, om 'er het zelf- „ de genot van te hebben, welk hy 'er van „ zou hebben getrokken, voor de hereeniging „ met het Bisdom van Mets van den jaare „ 1680. De Kasteelen en Graafschappen van „ Valdensz, eenige goederen van den Hui- „ ze van Hanau-Ligtenberg, de Landen van „ Mark, Marmontier en Ochsenstein, de „ Heerlykheden van Oberstein, Salms en „ Langestein, het Slot Lutselburg, de Heer- „ lykheden Altheim en Ottweiler zouden al- „ len aan de regte eigenaars te rug gegeven „ worden. Ook zou de Hertog van Wurtem- „ berg, in 't bezit van Montbeliard, Blamont „ en Chatelot, en de Keurvorst van de Palts „ in 't bezit van de Stad Germersheim her- „ steld worden (*v*)." Doch deeze Lyst voldeedt den Keizerschen niet. Zy stelden 'er een op,

De Franschen leveren een' Lyst over van de hereenigde Plaatsen in 't Ryk, welken zy te rug geeven willen.

Zy voldoet den Keizer-

(*u*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 337, 340, 342.
(*v*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 381.

1697. schen niet.

op, waarby zy veel meer Plaatsen vorderden (w). De Franschen beloofden, desonaangezien, zig te zullen houden aan de Lyst der Keizerschen, uitgenomen alleenlyk in opzigt van de Plaatsen in de Elzas, welk Landschap zy verklaarden gehegt te zyn aan de Kroone van Frankryk (x).

XVI. De Franschen zoeken afzonderlyk te sluiten met eenigen der Bondgenooten.

Doch zo veel voldoening kreegen de Keizerschen niet op de aanmerkingen, die zy op het Fransche Ontwerp van Vrede gemaakt hadden, en die sommigen der Bondgenooten zelven onredelyk vonden. De Franschen, bespeurende, dat de Spaanschen niets van gewigt hadden ingebragt tegen hun Ontwerp, stoorden zig luttel aan de aanmerkingen der Keizerschen, en deeden, sedert, hun best, om met de voornaamste Bondgenooten afzonderlyk te verdraagen: waarna het hun niet moeilyk vallen zou, eenige Plaatsen aan den Rynkant te behouden, welken zy reeds verklaard hadden, te rug te willen geéven (y). Zy maakten dan een nieuw Ontwerp van Vrede met Spanje afzonderlyk, waartegen de Spaanschen één ander Ontwerp opstelden (z): en 't verschil tusschen de twee Ontwerpen was zo groot niet, of het kon ligtelyk vereffend worden. Men hadt, sedert eenigen tyd, om de Vredehandeling te bekorten, besloten, niet meer schriftelyk, maar mondeling te handelen, te Ryswyk. De Franschen hadden zig han-

(w) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 383.
(x) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 402.
(y) TINDAL *Vol.* III. [*of* XVIII.] *p.* 374.
(z) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 1, 16.

1697.

handelbaarder gedraagen, na dat zy tyding gekreegen hadden van de verkiezing des Keurvorsts van Saxen, tot Koning van Poolen. Doch deeze zelfde tyding bragt te wege, dat de Keizerschen hunne streng sterker trokken dan voorheen: 't welk de Engelschen, de Staatschen en de Spaanschen zelven ongaarne zagen. De laatsten verlangden, inzonderheid, om, op de Fransche voorwaarden, te sluiten, na dat men, op 't einde van Oogstmaand, kennis gekregen hadt van het verlies van Barcelona (a). Doch dit verlies maakte kleinen indruk op de Keizerschen en Duitschen, die de maand verloopen lieten, zonder den Franschen veel nader te komen. Op den dertigsten, leverden zy hunnen uitersten last, gelyk zy spraken, over, verklaarende, by den zelven, uit den naam van den Keizer en van het Keizerryk „ dat zy zig hielden aan de „ herstelling der Westfaalsche en Nieuwmeegsche Vrede, zo dikwils, door Frankryk, „ aangebooden; dat zy Straatsburg, met de „ Baljuwschappen daaronder behoorende, „ aannamen, zullende men, omtrent het slegten eeniger Vestingwerken, zulke voorslagen doen, waarin beide de partyen genoegen zouden konnen neemen. Dat het vernietigen der Hereenigingen van Mets, Bezançon en Brisak eene afgedaane zaak zou „ gerekend worden, 't zy de Plaatsen, in de „ overgegeven' Lysten, gemeld waren, of „ niet: doch 't verschil over de tien Steden „ in

De Spaanschen neigen 'er toe.

Uiterste last der Keizerschen.

(a) TINDAL Vol. III. [or XVIII.] p. 374.

1697. „ in de Elzas zou aan de uitspraak van onpartydigen verbleeven worden. Dat men, „ ter voldoeninge van Lotharingen, wederzyds, nadere voorslagen doen en hooren „ zou. Dat de Kerk en het Kapittel van Luik „ vertrouwden, dat zyne Allerchristelykste „ Majesteit hen in het bezit hunner onbetwistbaare regten zou herstellen. Dat men „ de overige punten in geschil, in den verderen loop der handelinge, zou konnen „ vereffenen (b)." De Baron van Lillieroot werdt ernstelyk verzogt, de Franschen te willen beweegen tot het aanneemen deezer voorslagen: doch de tyd was te kort, om dit te doen, voor 't einde van Oogstmaand. Ook was het Fransche Hof, op de tyding der veroveringe van Barcelona, welke men verwagtte, dat Spanje driftig maaken zou om te sluiten, veranderd van gedagten, en niet gezind, Staatsburg over te geeven: 't welk het gewigtigste was, waarvan de Keizerschen, in hunnen jongsten voorslag, gewag gemaakt hadden. De laatste dag van Oogstmaand was, derhalve, zo dra niet verloopen, of de Franschen leverden den Ambassadeur van Zweeden een Geschrift over, gedagtekend den eersten van Herfstmaand, waarin zy te kennen gaven „ dat de gezegende uitslag van den „ tegenwoordigen veldtogt, den Koning, hunnen Meester, wel billyke oorzaak scheen „ te geeven, om de aanbiedingen tot Vrede, voorheen gedaan, te beëngen; en dat „ het

De Franschen willen Straatsburg niet afstaan, schoon zy het, te vooren, hadden aangeboden.

Hun nadere voorslag.

(b) Act. de la Paix de Ryswiek, Tom. III. p. 35.

„ het einde van den tyd, by hem beraamd, 1697.
„ om zyne vorige voorslagen aan te neemen,
„ hem ook in volkomen' vryheid liet, om nieu-
„ we voorwaarden te vorderen. Nogtans wil-
„ de hy zig van de voordeelen, in den tegen-
„ woordigen veldtogt verworven, niet bedie-
„ nen, dan om de Vrede, zo veel spoediger,
„ te bevorderen, en in zyne voorslagen gee-
„ ne verandering maaken, dan in die punten,
„ welken, tot hiertoe, de algemeene rust ver-
„ hinderd hadden. Hy ontsloeg den Keizer,
„ hierom, van de zorg der keuze tusschen
„ Straatsburg of iet van gelyke waarde, en
„ stelde vast, deeze Stad voor zig te behou-
„ den, dezelve, met het Kasteel, en het ge-
„ ne 'er, ter linkerzyde des Rynstrooms,
„ onder behoorde, voor altoos, hegtende aan
„ Kroone van Frankryk; doch de onderhoo-
„ righeden van Straatsburg, ter regterzyde
„ der riviere gelegen, wilde hy overgeeven
„ aan hun, die 'er regt op hadden. Fryburg,
„ Brisak, Filipsburg en de Vesting Kehl zou-
„ den aan 't Ryk te rug gegeven worden.
„ Omtrent Lotharingen zou men zig houden,
„ aan den voorslag, te vooren gedaan. De
„ Sterkten, door den Koning, ter regter zy-
„ de des Rynsstrooms, opgeworpen, zouden
„ geslegt, de bruggen, welken hy over de
„ riviere hadt doen leggen, afgebroken wor-
„ den, behalve alleen dat gedeelte der brugge
„ van 't Fort Louis, welk, uit de Elzas, naar
„ dat Fort leidt. Doch hiertegen vorderde
„ zyne Majesteit, dat de brug van Filipsburg,
„ insgelyks, afgebroken, en de Sterkte, ten

 „ ein-

1697. „ einde deezer brugge, aan de Fransche zyde „ opgeworpen, geslegt werdt; zo dat de Ryn, „ voortaan, het Duitsch en Fransch gebied „ van een scheidde, en de toegang naar Frank- „ ryk zo wel gesloten werdt, als die naar „ Duitschland. Voorts, wilde zyne Majesteit „ Barcelona aan den Koning van Spanje te „ rug geeven, zo dra de Keizer en 't Ryk „ bewilligd zouden hebben, in den afstand „ van Straatsburg. In de voorwaarden, aan „ Spanje voorgeslaagen, maakte zyne Maje- „ steit geene verandering. Alleenlyk, ver- „ wagtte hy, dat de Katholyke Koning niet „ dringen zou op de behoudenis van eenige „ Dorpen, in de Kasselrye van Aath, die zy- „ ne Majesteit alleenlyk begeerde, om de ge- „ meenschap tusschen Doornik en Condé o- „ pen te houden, ten nutte van den Koop- „ handel der eerstgemelde Stad, en tegen „ welken hy afstondt van alle de voordeelen, „ welken hy, uit de verovering van Aath, „ zou hebben konnen trekken. Dooh alzo „ 't niet redelyk ware, dat zyne Majesteit „ altoos alleen verpligt bleeve, om zyne be- „ langen op te offeren aan de algemeene „ Vrede, verklaarde hy, dat, zo zyne vyan- „ den, langer dan tot den twintigsten van „ Herfstmaand, uitstelden, zyne aanbiedin- „ gen te omhelzen, hy de vryheid aan zig „ behieldt, om daarna nieuwe voorwaarden „ te vorderen: in welk geval, de rampen „ des oorlogs alleenlyk zouden konnen ge- „ weeten worden aan hun, die niet met zy-

Zy stellen eenen naderen tyd om te sluiten.

„ ne

„ ne Majesteit wilden medewerken, om 'er „ een einde van te maaken (c)." 1697.

De Keizerschen stonden verbaasd, over deezen nieuwen voorslag der Franschen, in eenen tyd, dat Spanje, week gemaakt, door het verlies van Barcelona, sterk neigde om te sluiten. Zy zagen ligtelyk, dat de aanbieding om Barcelona te rug te geeven alleenlyk geschied was, om Spanje over te haalen tot een byzonder Verdrag. Zy wisten, dat hieraan de verbreeking hing van het Groot Verbond; alzo Groot-Britanje en de Vereenigde Gewesten genoegzaam gereed waren om te sluiten. Vooral, ontschoot hun, dat de Franschen hun naauwlyks drie weeken tyds lieten, om zig te verklaaren: 't welk hun te moeilyker vallen moest, om dat zy nu Straatsburg zouden moeten missen, welk hun, te vooren aangebooden geweest was. Ook hoopten zy op eenen voorspoedigen veldtogt aan den Ryn, daar het Keizerlyk Leger dat der Franschen overtrof in manschap, en hierom aanvallender wyze begon te oorloogen. Al dit bragt de Keizerschen in merkelyke verlegenheid. De Gezanten der Keurvorsten en Vorsten vonden zig, insgelyks, bedremmeld: vooral, na dat men berigt ontving, dat de Vrede met Spanje, Groot-Britanje en de Staaten zo goed als geslooten was, hebbende Koning Willem, in een geheim gesprek in Brabant, daaraan de laatste hand doen leggen. Doch dit verdient een weinig byzonderer ontvouwd te worden.

XVII. Bekommering der Keizerschen, over den naderen voorslag der Franschen.

Ter-

(c) Act. de la Paix de Ryswick, Tom. III. p. 47.

1697. XVIII. Geheime handeling van den Maarschalk de Bouflers en den Graave van Portland, tot bevordering der Vrede.

Terwyl de Vredehandeling te Ryswyk traaglyk voortging, vondt Koning Willem, die zig toen in 't Leger der Bondgenooten, in Brabant, bevondt, geraaden, den Graaf van Portland te doen treeden in eene heimelyke onderhandeling met den Maarschalk de Bouflers, over eenige zwaarigheden, die 't sluiten der Vrede verhinderden, en van welken de voornaamste Koning Jakob betrof. Koning Willem was nu wel verzekerd, dat de Koning van Frankryk hem, by 't sluiten der Vrede, voor Koning van Groot-Britanje erkennen zou; doch hy wist nog niet, op welk eene wyze, men, aan het Fransche Hof, Koning Jakob zou aanmerken; en zo lang hy dit niet wist, was 't niet veilig, te sluiten met Frankryk. De Jakobiten in Engeland hadden zig, eenen geruimen tyd, gevleid met de hoop, dat Koning Willem niet zou erkend geworden zyn, al trof men schoon de Vrede met Frankryk. Doch toen zy deeze hoop begonden op te geeven, waandenze nog, dat Koning Willem de Kroon slegts bedingen zou voor zyn leeven, en dat dezelve, na zyn overlyden, wederom op Koning Jakob, of op deszelfs nakomelingen versterven zou. Maar ook hierin bedroog hen hunne verwagting.

Koning Jakob zoekt de Bondgenooten, en vooral de Roomschen op

Koning Jakob, ondertusschen, bespeurende, dat Frankryk ongezind, of buiten staat was, om hem te herstellen, hadt de Roomschgezinde Vorsten onder de Bondgenooten, door redenen, gezogt over te haalen, om zyne zyde te kiezen. Immers men hadt, reeds voor eenigen tyd, meer dan één Geschrift verspreid

ſpreid op zynen naam, waarin beweerd werdt, „ dat het belang van den Godsdienſt inzonderheid de Katholyke Vorſten beweegen „ moeſt, om zyne herſtelling op den Troon „ van Groot-Britanje, by de Vredehandeling, „ te bewerken; ja dat de Proteſtantſche Vorſten zelven reden hadden, om hierin ſamen „ te ſtemmen met de Katholyken (*d*).” Doch deeze Geſchriften vonden geenen ingang. Koning Jakob hadt ook ernſtelyk aangehouden, om eenen Gezant te mogen zenden te Ryswyk: doch 't was hem, door de Bondgenooten, eenpaariglyk, ontzeid, en de Franſchen zelven hadden 'er niet ſterk op geſtaan, verzekerd, dat de Vredehandeling geenen voortgang hebben kon, zo men dit den Bondgenooten, en vooral Koning Willem wilde vergen. Het Franſche Hof gaf evenwel, openlyk, voor, dat de Koning den onttroonden Vorſt niet verlaaten; maar met Engeland, welk buiten de Vrede geſlooten ſtondt te worden, alleen in oorlog blyven zou. Doch dit voorgeeven ſtrekte nergens anders toe, dan om de Jakobiten, welken men zou konnen noodig hebben, in geval de Vrede niet getroffen werdt, te vleijen, en om de tegenwoordige Regeering van Engeland te ſterker tot vrede te doen neigen. Koning Jakob, ondertuſſchen, afgeweezen te Ryswyk, hadt, reeds in Zomermaand, een Geſchrift doen uitgaaan, waarin hy zig beklaagde „ dat de Prins van „ Oranje hem van zyne Kroone beroofd hadt; „ doch

1697.

zyne zyde te trekken.

(*d*) *Voiez* Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* I. *p.* 413, 491.

1697. „ doch dat de liefde tot zyn volk, hierom, „ niet verminderd was in zyn hert; dat hem „ ten onregte naarging, dat hy een heimelyk „ Verbond gesslooten hadt met Frankryk. Hy „ verklaarde, op zyn Koningklyk woord, dat „ hy nooit eenig Verbond met deeze Kroon, „ en veel min nog een Verbond tegen Bondgenooten, die in den tegenwoordigen oorlog gemengd waren, hadt gesslooten. Hy „ herhaalde zyn verzoek aan de handelende „ Mogendheden, om tot zyne herstelling te „ arbeiden, en hy verzekerde hun, dat de „ Vrede bestendiger zou zyn, als hyze, na „ zyne herstelling, bekragtigde, danze zou „ konnen wezen, wanneerze bekragtigd werdt, „ door eenen Prins, die geen regt op de Kroon „ hadt, en wiens kinderen zelfs waren uitgesslooten van de opvolging, by de zogenaamde schikking, welke, na zyne indringing, „ gemaakt was. Doch naardemaal hy bespeurde, dat de Bondgenooten voorhadden, deeze indringing des Prinsen van Oranje te stellen tot eenen grondslag der „ Vrede, moest hy, tegen alles, wat 'er „ met den * indringer gesslooten zou worden, „ op 't kragtigst, *protesteeren:* gelyk hy, by „ deezen, deedt, houdende het zelve voor „ nietig en van onwaarde, en verklaarende, „ dat noch hy, noch zyne opvolgers daaraan „ eenigszins verbonden zouden gerekend „ worden (e)." Doch dit Geschrift werdt, te Ryswyk, niet ingeleverd; maar slegts, door den

Hy verklaart nooit eenig Verbond met Frankryk gesslooten te hebben.

Hy *protesteert* tegen de Vrede.

* *Usurpateur.*

(e) *Voiez* Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 404.

den druk, verſpreid onder 't gemeen. Men floeg 'er geheel geen agt op, onder de Bondgenooten. Koning Willem hadt egter groot belang, om zig te verzekeren aangaande de inzigten van Frankryk omtrent Koning Jakob, en hiertoe diende de geheime handeling tusſchen Bouflers en Portland, die, in Hooimaand of eerder, aangevangen was. Twyfelagtig is 't, wie van beide verzogt hebbe in handeling te komen: alzo ſommigen zulks van Bouflers, anderen van Portland verhaalen. Viermaalen waren zy byeen geweeſt: en de laatſte reize, waren zy, uit het open veld, daar zy elkanderen ontmoet hadden, geweeken naar een huis in de Voorſtad van Halle, daar ſchryfgereedſchap klaar ſtondt, en daar, in een uur tyds, verſcheiden' punten op 't papier gebragt werden, waarin, ſchryven ſommigen, de Gevolmagtigden te Ryswyk misſchien, in geen jaar, zouden hebben konnen overeenkomen. De Graaf van Portland onderzogt „ hoe Frankryk zig omtrent Koning Jakob dagt te gedraagen, en of 't wel „ mogelyk zyn zou, deezen te onderſteunen, na dat men Koning Willem erkend „ zou hebben?" Bouflers antwoordde „ dat „ zyne Allerchriſtelykſte Majeſteit niet zou „ konnen bewoogen worden, om zig, openlyk, en by 't Verdrag van Vrede, te verbinden, dat hy Koning Jakob niet meer „ beſchermen zou; doch dat hy, onder de „ hand, wilde belooven, hem geenen onderſtand te zullen bewyzen, noch Koning „ Willem, ter zyner oorzaake, eenigszins, „ te

1697.

Bouflers verklaart hoe Frankryk Koning Jakob, voortaan, denkt aan te merken.

1697. „ te zullen ontruften. Zelfs zou hy Koning „ Jakob verzenden van 't Hof, en naar A- „ vignon of naar Italie doen vertrekken." Doch hy vorderde daartegen „ dat Koning „ Willem aan de Gemaalinne van Koning „ Jakob vyftigduizend ponden fterlings in 't „ jaar deedt betaalen," zynde deeze fomme haar te vooren beloofd geweeft, na dat Koning Jakob, die nu, ten opzigte des Engelfchen volks, reeds als dood kon aangemerkt worden, zou overleeden zyn. Men bewilligde, van wederzyde, in deeze punten (*f*), die, door Bouflers en Portland, getekend werden. Koning Willem verliet, kort hierop, het Leger, en vertrok naar Dieren, den Graaf van Portland zendende naar den Haage, met berigt, aan de byeenkomft der Bondgenooten, „ dat hy, ten opzigte van zyne belangen, en „ van die zyner Koningkryken, zo verre „ eens geworden was met Frankryk, dat het „ fluiten eener algemeene Vrede, hierom, „ niet langer behoefde verwyld te worden: „ waarom hy de andere Bondgenooten en „ den Keizer in 't byzonder, op 't ernftigfte, „ vermaande tot het aanwenden van al hun „ vermogen, om dit groote werk tot een fpoe- „ dig einde te brengen (*g*)." Sommigen willen, dat, in de handeling tusfchen Bouflers en Portland, ook de eerfte grondflag gelegd werdt van het Verdrag van Verdeeling der Spaan-

Koning Willem toont zig gezind, om met Frankryk te fluiten.

(*f*) *Voiez* Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 172.
(*g*) BURNET *Vol.* II. *p.* 200—202. TINDAL *Vol.* III. [of XVIII.] *p.* 375—377.

Spaansche heerschappyen (h); waarvan wy, hierna, zullen moeten spreeken. Doch hiervan is my geen duidelyk blyk voorgekomen. 1697.

De boodschap des Graaven van Portland veroorzaakte nieuwe beweeging onder de Keizerlyke en Ryks-Gezanten, die de Vrede met Spanje, Groot-Britanje en de Staaten nu zo goed als geslooten hielden. Zy gaven zig egter veel moeite, om het tekenen derzelve te beletten, of te doen verwylen. Zy vermaanden de Spaanschen, om zig niet te laaten vergenoegen met iet van gelyke waarde, in de plaatse van Luxemburg: waartoe zy meenden, dat de Franschen hen zouden zoeken te beweegen (i). En op den elfden van Herfstmaand, leverden zy den Staatschen een Geschrift over, waarin zy vertoonden, „ dat de Staaten der Vereenigde Gewesten „ zig, by het Groot Verbond, verpligt hadden, om niet te handelen van vrede, veel „ min vrede te sluiten, dan met gemeene „ bewilliging; dat men egter, tegenwoordig, „ vernam, dat de Staaten, nevens Engeland „ en Spanje, hunne Verdragen met Frankryk zo ver gebragt hadden, dat 'er niet „ meer dan het sluiten en tekenen aan ontbrak, onaangezien de Keizer en het Ryk „ geenszins zo verre gevorderd waren, konnende zy nimmer eene verzekerde en eerlyke Vrede sluiten, op de voorwaarden, „ tot hiertoe, door Frankryk aangebooden.

„ Dat

XIX. De Keizerschen zoeken het sluiten der Vrede te doen verwylen.

(h) Tindal Vol. III. [of XVIII] p. 377.
(i) Act. de la Paix de Ryswick, Tom. III. p. 83.

1697. „ Dat hunne Hoog-Mogendheden zig ligtelyk zouden konnen herinneren, dat de Keizer en het Ryk niet in de * voorafgaande punten hadden willen bewilligen, dan onder verzekering van de Gevolmagtigden van Engeland, Spanje en den Staat, dat men zyn best doen zou, om by het Verdrag zelf te bedingen, 't gene aan de voorafgaande punten ontbrak, en 't gene, nogtans, tot eene goede Vrede in 't Duitsche Ryk, vereischt werdt. Op deeze verzekeringen, was men, sedert, van wege den Keizer en 't Ryk, in onderhandeling getreden: doch Frankryk hadt, in zyne laatste verklaaring, de voorafgaande punten den bodem in geslaagen, en de zaaken der Bondgenooten, en vooral die des Keizerryks gesteld in erger staat, dan zy ooit te vooren geweest waren. Nogtans, twyfelde men niet, of hunne Hoog-Mogendheden, zig herinnerende hunne verpligting en het gemeen belang der Bondgenooten, zouden, nevens den Keizer en het Ryk, blyven dringen op het voldoen der voorafgaande punten. Doch zo Frankryk, tegen alle verwagting, hiertoe niet mogt willen verstaan, en zo Spanje, zyne getrouwe Bondgenooten verlaatende, eene afzonderlyke vrede mogt willen sluiten, werden hunne Hoog-Mogendheden, uit den naam der Keur- en andere Vorsten des Duitschen Ryks, gebeden, dat zy verklaaren wilden, of het Ryk zig zou konnen verlaaten op hunnen wezenlyken bystand, in gevolge

* Preliminairès.

„ van

„ van het Groot Verbond, op dat zy, van 1697.
„ hunne zyde, zouden mogen besluiten, tot
„ de bekwaamste middelen om den oorlog
„ met ernst door te zetten; en om ook an-
„ dere Mogendheden, die belang hadden by
„ de rust van Europa, hiertoe over te haalen.
„ Van de zyde der hooge Bondgenooten,
„ kon men de Staaten verzekeren, dat, be-
„ halve de troepen der vyf verbonden' Kreit-
„ sen, op den voet van zestigduizend man,
„ daar onder begreepen die van Beieren,
„ welke de zesde uitmaakte, en van welke
„ thans vierduizend man in daadelyken dienst
„ waren; zonder ook de troepen van den Kei-
„ zer en van de andere Bondgenooten des
„ Ryks, die nog niet getreden waren in het
„ gemelde Verbond der Kreitsen, mede te
„ rekenen; zyne Keizerlyke Majesteit en de
„ andere Rykskreitsen hun aandeel in het al-
„ gemeen Ryks-Leger zouden opbrengen:
„ welke magt gevoegd zynde by de poogin-
„ gen, welken de andere gewapende Staaten
„ zouden willen aanwenden, Legers zou uit-
„ leveren, in staat om voordeelige ondernee-
„ mingen te doen, aan den kant des Duit-
„ schen Ryks. En zo zyne Britannische Ma-
„ jesteit en hunne Hoog-Mogendheden het
„ zelfde besluit neemen wilden tot voorzet-
„ tinge des oorlogs, tot dat men Frankryk
„ gebragt zou hebben tot naarkominge der
„ voorafgaande punten, waarop men eene
„ zekere, eerlyke en algemeene Vrede zou
„ konnen bouwen, twyfelde men niet aan ee-
„ nen goeden uitslag der vereenigde poogin-

1697. „ gen: weshalve, de Gevolmagtigden van „ hunne Hoog-Mogendheden in 't byzonder „ gebeden werden, het besluit hunner Hee-„ ren en Meesteren hierop, schriftelyk, te „ willen verklaaren (*k*)."

Redenen, die de Staaten tot vrede doen neigen.

Wat antwoord, op deezen voorslag, van wege hunne Hoog-Mogendheden, gegeven werdt, en of 'er wel eenig antwoord op kwame, zou ik niet konnen verzekeren. Doch de uitkomst leerde, binnen weinige dagen, dat de Staaten niet gezind waren, om in den oorlog te volharden. Koning Willem was voldaan, en geneigd tot vrede. De Staaten hadden geenen lust om, ten behoeve hunner Duitsche Bondgenooten alleen, in den oorlog te blyven. Ook was 'er weinig staats te maaken op de belofte, van wege het Ryk gedaan, om talryke Legers op de been te brengen. De ondervinding van vroeger' tyd en van den tegenwoordigen oorlog zelvel hadt geleerd, dat de Duitsche hulp traaglyk bykwam. Wat Spanje betreft; aan dit Ryk werdt alles wederom gegeven, wat 'er, in den tegenwoordigen oorlog, op veroverd was, en meer daartoe; zo dat het in beter' staat geraakte, dan het, by de Nieuwmeegsche Vrede, gebragt was. De Staaten werden voorzien van eenen beteren voormuur in de Spaansche Nederlanden, dan zy, by de Nieuwmeegsche Vrede, gekreegen hadden, en hadden, hierom ook, reden om te sluiten met Frankryk. En deeze Kroon stondt te gereeder veel

aan

(*k*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 16.

aan Spanje af, om dat men, ten deezen tyde, Koning Karel naauwlyks eene maand leevens meer toeschreef: na wiens overlyden, Lodewyk de XIV. bekwaamer gelegenheid hebben zou, om zig van een gedeelte zyner Staaten meester te maaken, als hy met eenigen der Bondgenooten afzonderlyk geslooten, en de kragt van 't Groot Verbond daardoor verbroken hadt; of als hy den Keizer hadt genoodzaakt, tot eene Vrede naar zynen zin. 1697.

XX. De Keizerschen doen nog eenen voorslag, op 't punt van 't sluiten der Vrede.

De noodlottige twintigste van Herfstmaand verscheen eindelyk, en de Spaanschen, Engelschen en Staatschen maakten zig gereed tot het tekenen der Verdragen, waarover men, reeds te vooren, eens geworden was. Doch op het punt dat dit stondt te geschieden, deeden de Keizerschen nog eene uiterste pooging, om het sluiten deezer Verdragen te voorkomen. Zy begeerden op de Staatschen „ dat zy de Plaatsen, die Frankryk, in
„ stede van Straatsburg, aangebooden hadt,
„ moesten doen vermeerderen, zo veel mo-
„ gelyk ware; by Brisak, Fryburg, Kehl en
„ Filipsburg, doende voegen Landau, Fort-
„ Louis, Mont-Rojal en Saar-Louis: ook
„ verbetering der voorwaarden voor Lotha-
„ ringen verwervende. Dat zy den tyd, tot
„ het sluiten der Vrede, tusschen den Kei-
„ zer, het Ryk (Lotharingen daaronder be-
„ greepen) en Frankryk, moesten doen ver-
„ lengen, tot den eersten van Slagtmaand
„ aanstaande. Dat zy eenen wederzydschen
„ stilstand van wapenen moesten zoeken, te

 „ be-

1697. „ bedingen, mids Frankryk, terstond, zyne „ troepen te rug trok van den ontwyfelbaa„ ren Ryksbodem; geene andere troepen der„ waards zondt; noch zelfs naar de Ryks„ grenzen, die in 't bezit van Frankryk wa„ ren, en mids alles in den tegenwoordigen „ staat bleeve, zonder dat men eenige nieu„ we werken opwierp, of elkanderen eenig „ nadeel toebragt (*l*)." Doch de tyd was te kort, om over dit alles thans beding te maaken. De Spaanschen, Engelschen en Staatschen vonden ongeraaden, den beraamden dag voorby te laaten gaan, zonder te sluiten.

De Vrede, tusschen Frankryk ter eener, en Spanje, Groot-Britanje en de Staaten ter andere zyde, wordt getekend.

De Ambassadeurs der voornaamste handelende Mogendheden waren, op deezen gewigtigen dag, vergaderd, op 't Huis te Ryswyk. Die van Spanje, Groot-Britanje en de Staaten hadden vastgesteld, te tekenen; doch zy verschilden, onderling, welk van de drie gereedgemaakte Verdragen eerst zou getekend worden. Eenigen verstonden, dat het Verdrag met Spanje, waarover men eerst eens geworden was, ook eerst behoorde getekend te worden. Doch de Franschen begeerden, 't Verdrag met Spanje niet te tekenen, voor zy die met Groot-Britanje en met de Staaten getekend hadden. Ook maakten de Engelschen zwaarigheid, om hun Verdrag eerst te tekenen. Men twistte hierover, eene korte wyle. Eindelyk, booden de Gevolmagtigden der Staaten aan, hun Verdrag eerst te

(*l*) Act. de la Paix de Ryswick, Tom. III. p. 100.

te tekenen; gelyk zy, omtrent een uur na middernagt, deeden. Omtrent ten twee uuren, tekenden de Engelschen, en ten drie uuren de Spaanschen. Alle drie de Verdragen werden, ter wederzyde, getekend, in een klein Vertrek des Middelaars, agter de Kamer der Fransche Ambassadeuren (*m*). 1697.

Verdrag van Vrede, tusschen Frankryk en de Staaten.

Het Verdrag tusschen Frankryk en de Staaten vervatte, behalve de gewoonlyke punten van een Verdrag van Vrede en Vriendschap, de volgende byzonderheden: „ De Graaf „ van Auvergne werdt hersteld in 't bezit van „ het Markgraafschap van Bergen op Zoom, „ welk de Staaten, geduurende den oorlog, „ verbeurd verklaard hadden, om dat de „ Graaf Kolonel der ligte Paarden was, in „ Franschen dienst. Pondicheri, welk de „ Nederlandsche Oostindische Maatschappy „ bemagtigd hadt, zou der Fransche Maat„schappye wederom ingeruimd worden. Zo „ het tegenwoordig Verdrag, onverhoopt, „ gekrenkt mogt worden, door eene Vrede„breuke tusschen de twee Mogendheden, „ zouden de wederzydsche onderzaten ne„gen maanden tyds hebben, om met hunne „ persoonen en goederen te vertrekken, wer„waards zy wilden. Het jongste Verdrag „ van den jaare 1679, tusschen Frankryk en „ Brandenburg, zou in volle kragt hersteld „ worden. Het Verdrag met Savoje, in 't „ voorleeden jaar, gemaakt, werdt by dit „ Verdrag bevestigd. De Koning van Zwee„ den

(*m*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 101.

1697. „ den werdt uitdrukkelyk in het zelve begree„ pe, en voorts ook zulke Vorsten en Staaten, „ als de Koning van Frankryk, binnen zes „ maanden na de uitwisseling der bekragtigin„ gen, noemen zou. De Staaten benoemden, „ van hunne zyde, de Koningen van Groot„ Britanje en Spanje, en alle hunne andere „ Bondgenooten, die, binnen zes weeken na „ 't uitwisselen der bekragtigingen, de Vrede „ zouden aanneemen: voorts, de dertien Zwit„ sersche Kantons en in 't byzonder de zes E„ vangelischen, nevens den Staat van Geneve „ en de Steden Neufchatel, S. Gal, Milhau„ zen en Bierme, de Graauwbunders, en de „ Steden *Breemen* en *Embden* (*n*)." De Koning van Frankryk benoemde, daarna, den Paus en alle de Italiaansche Vorsten, den Koning van Portugal, Zwitserland en deszelfs Bondgenooten. Doch de Staaten verklaarden, te konnen aanzien, dat de Paus in de Vrede begreepen werdt; doch niet dan als weereldlyk Vorst in Italie (*o*).

Verdrag van Koophandel en Zeevaart tusschen Frankryk en de Staaten. Ten zelfden dage, werdt 'er ook een Verdrag van Koophandel en Zeevaart getekend, tusschen Frankryk en de Staaten, voor den tyd van vyfentwintig jaaren, waarby de zaaken hersteld werden op den voet, waarop zy, voor den oorlog, bestaan hadden, en onder anderen bedongen „ dat de Ingezetenen van „ den

(*n*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. P. II. *p.* 381. Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 102. Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 305.

(*o*) Resol. Gener. *Mercur.* 8 *January* 1698. *bl.* 15. *dans les* Act de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p.* 262.

„ den Vereenigden Staat, nergens in Frank- 1697.
„ ryk, zwaarder belast zouden worden, dan
„ de Fransche onderdaanen en burgers der
„ Plaatsen zelven. In 't byzonder, zouden
„ zy allerlei Levantsche goederen, beide met
„ hunne eigen' en met Fransche schepen, naar
„ Marseille en andere Plaatsen in Frankryk
„ mogen brengen, zonder het regt van twin-
„ tig ten honderd, welk op deeze soort van
„ goederen gelegd was, schuldig te zyn. Ook
„ zouden zy allerlei gezouten Haring mogen
„ brengen in 't Fransch gebied, onaangezien
„ het verbod van den jaare 1687, welk hier-
„ mede vernietigd werdt. In 't betaalen der
„ regten in Frankryk, zou men zig, by voor-
„ raad, houden aan de lyst van 't jaar 1667;
„ doch zo men, binnen drie maanden, niet
„ wegens eene nieuwe lyst, overeenkomen
„ kon, zou die van 't jaar 1664 stand grypen.
„ De wederzydsche Onderzaaten mogten
„ vryelyk handelen op Plaatsen van elkan-
„ ders openbaare vyanden, behalve in *Con-
„ trebande* waaren, onder welken egter geene
„ Leevensmiddelen begreepen werden. Goe-
„ deren van beiderlei onderzaaten, in vyand-
„ lyke schepen gevonden wordende, mog-
„ ten, over en weder, prys verklaard wor-
„ den: daarentegen moesten vyanden goe-
„ deren, in schepen van Franschen of Ne-
„ derlanders gelaaden, wederzydsch, wor-
„ den vry gegeven. Men zou, voortaan, gee-
„ ne Consuls van elkanderen ontvangen. Doch
„ zo men goedvinden mogt, eenige Residen-
„ ten, Agenten, Kommissarissen of anderen

1697. „ aan elkanderen te zenden, zouden zy verpligt zyn, zig, ter gewoonlyke verblyfplaatse van het Hof, op te houden." Voorts werden, by een afgezonderd punt „ de Ingezetenen der Vereenigde Gewesten ontheeven van de betaaling der vyftig stuivers van 't vat, die, in Frankryk, van vreemde scheepen gevorderd werden (*p*)." Beide deeze Verdragen werden, ter wederzyde, bekragtigd, naar behooren, en de Vrede werdt, op den vyftienden van Wynmaand, in den Haage, en weinige dagen laater, in Frankryk, openlyk, afgekondigd (*q*).

XXI. Verdrag van Vrede tusschen Frankryk en Groot-Britanje.

By het Verdrag van Vrede, tusschen Lodewyk den XIV., Koning van Frankryk, en Willem den III., Koning van Groot-Britanje, verbondt de eerste zig „ om den laatsten in „ 't bezit van deszelfs Ryken en Staaten, op „ geenerlei wyze, te zullen ontrusten; de „ heimelyke aanslagen en muiteryen, die ergens tegen hem zouden mogen ontstaan, „ geenszins, te zullen begunstigen; noch iemant, die hem in 't gerust bezit zyner Staaten zou willen stooren, eenigen onderstand te zullen bewyzen. Koning Willem „ deedt van zynen kant, gelyke belofte aan „ den Koning van Frankryk. Voorts, zou „ men elkanderen te rug geeven, 't gene „ men, in den jongsten oorlog, op elkanderen

(*p*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 386. Groot-Placaatb. IV. *Deel*, *bl.* 315. Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 130.

(*q*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 456, 460. Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 314.

„ ren veroverd hadt. Omtrent het Prinsdom „ van Oranje, zou het afgezonderd punt der „ Nieuwmeegsche Vrede van kragt blyven; „ en ftiptelyk uitgevoerd worden, en Koning „ Willem hersteld in dit Prinsdom en des„ zelfs aanhoorende goederen en geregtighe„ den, zo als hy dezelven bezeten hadt, ge„ duurende den oorlog, die met de Nieuw„ meegsche Vrede geëindigd was (r)," Van 't gene 'er, verder, tusschen Bouflers en Portland, gesloten was, las men niets in 't Verdrag. Alleenlyk getuigde de Baron van Lillieroot „ dat de Engelsche Ambassadeurs hem, „ uit naame van den Koning, hunnen Mees„ ter, verklaard hadden, dat het jaargeld van „ omtrent vyftigduizend ponden sterlings, „ of van zulk eene somme, als, by Akte van „ 't Parlement onder 't groot Zegel, zou be„ vonden worden beloofd te zyn aan de Ko„ ninginne Maria d'Este, voortaan, overeen„ komstig met de gemelde Akte, betaald zou „ worden (s)." 1697.

In het Verdrag van Vrede tusschen Frankryk en Spanje, werdt „ de wedergeeving be„ loofd van Roses, Gironne en Belver, en „ van alle andere Plaatsen in Katalonie, op „ den Koning van Spanje veroverd, sedert „ het sluiten der Nieuwmeegsche Vrede, met „ naame van de Stad Barcelona en de Sterk„ ten, daarby behoorende. In de Nederlan„ den,

Verdrag van Vrede tusschen Frankryk en Spanje.

(r) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 399. Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 175.
(s) *Voiez* Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 172.

1697. „ den, zouden aan Spanje te rug gegeven „ worden Luxemburg en 't Graafschap Chiny, Charleroi, Bergen in Henegouwen, „ Aath en Kortryk, allen in den staat, waarin zig deeze Plaatsen tegenwoordig bevonden; doch van de Kasselrye van Aath zou „ Frankryk behouden eenige Dorpen, by 't „ Verdrag genoemd, benevens het Gewest „ van Henegouwen, zo ver het, by het tegenwoordig Verdrag, niet werdt afgestaan „ aan Spanje. Voorts, zouden alle Plaatsen, „ die Frankryk zig, sedert de Nieuwmeegsche Vrede, by wege van hereeniging, hadt „ toegeëigend, aan Spanje te rug gegeven „ worden, volgens de lyst daarvan door de „ Spaanschen overgeleverd, met uitzondering alleenlyk van twee-entagtig Plaatsen, „ genoemd in eene lyst, door de Franschen „ opgemaakt, en gehegt aan het tegenwoordig Verdrag, wordende de nadere regeling „ der grenzen, wederzyds, verbleeven aan „ de uitspraak der algemeene Staaten. Dinant zou aan den Bisschop en Prins van „ Luik te rug gegeven worden door Frankryk, en het Eiland Ponza, door Spanje, „ aan den Hertoge van Parma (t)." Voorts, was 'er, by ieder der drie Verdraagen, een afgezonderd punt gevoegd, waarby aan den Keizer en het Ryk tyd verleend werdt, tot aan den eersten van Slagtmaand, om de Vrede te omhelzen.

De

(t) *Voiez* DU MONT *Corps Diplom. Tom.* VII. P. II. p. 408. *Act. de la Paix de Ryswick, Tom.* III. p. 218.

De Hervormden, die, voor eenige jaaren, uit Frankryk, verdreeven, en naar Duitschland, Engeland en Holland geweeken waren, hadden zig veel moeite gegeven, om, by het sluiten der Vrede, in hunne bezittingen, hersteld te worden. Zy steunden, in 't byzonder, op de voorspraak van Koning Willem, die zig voor hunnen Beschermer verklaard hadt, en die, zo zy dagten, nimmer met Frankryk sluiten zou, dan onder beding, dat hun het vry genot hunner goederen en de vrye Godsdienstoefening in hun eigen Vaderland wederom zouden worden toegestaan. De Fransche Predikanten hielden verscheiden' Byeenkomsten te Londen, en schreeven, 't gene in dezelve besllooten werdt, over aan Pieter Jurieu, een' der voornaamste gevlugte Predikanten in Holland. En deeze vervoegde zig by Koning Willem, in persoon, die, eerlang, de Staatsche Gezanten bewoog, om, over de herstelling der Hervormden, te spreeken met de Franschen. Doch Koning Lodewyk rekende zig gehoond, door zulk een' voorslag, welken hy hieldt aan te loopen tegen het Oppergezag, welk hem over zyn eigen Ryk toekwam. Men sprak 'er, derhalve, niet verder van. In 't begin van Herfstmaand, kwam 'er een smeekschrift der Fransche Hervormden in 't licht, welk aan den Koning gerigt was (u); doch het deedt geene vrugt altoos. 's Daags voor 't sluiten der Vrede, deeden de Protestantsche Bondgenooten nog een Vertoog, ten be-

1697.

XXII. De gevlugte Fransche Hervormden zoeken, te vergeefs, eenig voordeel te bedingen, by 't sluiten der Vrede.

(u) Voiez Act. de la Paix de Ryswick, Tom. III. p. 512.

1697. behoeve der Fransche vlugtelingen: welk, door den Graave van Pembroke, aan den Baron Lillieroot werdt overgeleverd (*v*). Maar 't maakte geene verandering in de maatregels van 't Fransche Hof. De Vrede bragt zelfs de zaaken der Hervormden in Frankryk in erger staat, dan zy te vooren geweest waren. Het Hof kreeg meer gelegenheid, om hen te vervolgen, dan men, geduurende den oorlog, geraaden gevonden hadt (*w*). Het eenige, dat men, ten voordeele der Fransche Hervormden, bedong, was de vryheid, voor zulken, die op Engelsche schepen genomen geweest waren, en voor vier Predikanten uit het Prinsdom Oranje. Doch Koning Willem beloofde, daartegen, vyftig Ieren, gevonden op Fransche schepen, in vryheid te zullen stellen (*x*).

De Keizerschen zyn misnoegd over 't sluiten der Vrede.

Het tekenen der drie Verdragen werdt, volgens gebruik, gevolgd van de gelukwenschingen der wederzydsche Gevolmagtigden. Doch de Keizerlyke en Ryks-gezanten waren 'er zo misnoegd over, dat zy den Baron van Lillieroot vergden, uit hunnen naam, te verklaaren „ dat deeze de tweede reize was, dat „ men eene afzonderlyke vrede gemaakt hadt, „ met uitsluitinge van den Keizer en het Duit„ sche Ryk: en dat de Stenden des Ryks, „ welker ligtgeloovigheid men zo zeer mis„ bruikt hadt, zig in 't gevolg wel wagten

„ zou-

(*v*) Act de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 94.
(*w*) BURNET *Vol.* II. *p.* 203. TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 386.
(*x*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 173, 174.

„ zouden van op nieuws in een bondgenoot- 1697.
„ schap te treeden." De Spaansche Gevolmagtigden, en Don Francisko Bernard de Quiros in 't byzonder, verschoonden zig, met te zeggen „ dat zyne Katholyke Majesteit hun,
„ voor lang, last gegeven hadt, om de teke-
„ ning van het Verdrag, op de voorwaarden,
„ door Frankryk voorgeslaagen, niet langer
„ te verwylen; en zo zy deezen last hadden
„ naargekomen, zou Barcelona niet ingeno-
„ men geweest zyn. Dat de Quiros, op het aan-
„ houden der Keizerschen, de tekening der
„ Vrede hadt uitgesteld, en hierdoor den Fran-
„ schen gelegenheid gegeven, om zig van zulk
„ een gewigtige Vesting meester te maaken;
„ 't welk de Fransche Gevolmagtigden stou-
„ ter taal hadt doen voeren, en hem in ge-
„ vaar gesteld, om zyns Meesters gunst te
„ verbeuren (y)." De Keizerlyke en Ryks-Gevolmagtigden geen' kans ziende om te herdoen, 't gene gedaan was, bewilligden, in eenen stilstand van wapenen tot den eersten van Slagtmaand, waartoe de Spaanschen, Engelschen en Staatschen de Franschen, die tegenwoordig geen talryk Leger in Duitschland hadden, ligtelyk, hadden overgehaald, op den twee-entwintigsten van Herfstmaand (z).

Stilstand van wapenen gesloten, met het Keizerryk.

XXIII. Staat des krygs in Duitschland en in Hongarye.

Men gaf van de Wapenschorsinge kennis, in de Legers aan den Rynkant. Doch eer de Prins van Baden deeze tyding ontving, hadt hy zig meester gemaakt van de vesting Ebe- ren-

(y) TINDAL Vol. III [or XVIII.] p. 378.
(z) Act. de la Paix de Ryswick, Tom. III. p. 274, 277.

1697. renburg, welke, by verdrag, overging, op den zevenentwintigsten (*a*). Weinige dagen laater, kreeg men, in den Haage, berigt van den veldslag by Zenta in Hongarye, waarin de Keizerschen, onder 't beleid van den Prinse Eugenius van Savoje, een' volkomen' overwinning behaald hadden op de Turken. De meeste Janitsers waren gesneuveld in 't gevegt, en de Groote Heer, die zig, in persoon, aan 't hoofd zyn Legers, gesteldt hadt, was het uiterste gevaar, ter naauwer nood, ontkomen. De Czaar was ook tamelyk voorspoedig ten deezen tyde, in zyne onderneemingen tegen de Tartaaren. Doch de Keizerschen beklaagden zig zeer, dat men deeze gunstige tydingen niet kreege, dan na dat de drie Mogendheden zig verdraagen hadden met Frankryk. De Staat van Venetie en Poolen, daar 't nog vol onrust was, konden egter zo weinig uitvoeren tegen den gemeenen vyand, dat de Keizer genoegzaam alleen belast bleef met den Turkschen oorlog, die hem zo geheellyk hadt uitgeput, dat hy, schoon 'er eene Wapenschorsing met Frankryk gesslooten ware, niet ongaarne zag, dat de Vredehandeling, te Ryswyk, door bemiddeling van Groot-Britanje en de Staaten, werdt voortgezet (*b*).

De Vredehandeling tusschen den Keizer en

De voornaamste verschillen, die tusschen den Keizer en Frankryk nog te vereffenen stonden, betroffen de tien Steden in de Elzas, die, by de Westfaalsche Vrede, gesteld waren ou-

(*a*) DANIEL Journal, *p.* CLXXXVIIJ.
(*b*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 387—389.

onder bescherming des Konings van Frankryk; doch over welken, deeze zig, naderhand, het regt van Opperheerschappye hadt aangemaatigd: waarom de Keizerschen verstonden, dat de Steden in derzelver oude voorregten behoorden hersteld te worden (c). Men was 't ook niet eens, over 't gene de Hertogin van Orleans op de Paltsische nalaatenschap te vorderen hadt (d). Verscheiden' andere Ryks-Vorsten hadden, daarentegen, eischen op Frankryk, met naame de Hertog van Lotharingen (e). De Keurvorst van Keulen klaagde zelfs, in 't begin van Wynmaand, dat de Franschen de Wapenschorsing verbroken hadden, en tusschen de Sambre en de Maaze in Luikerland getrokken waren (f). Doch 't gewigtigste openstaande geschil betrof de Stad Straatsburg, die de Franschen volstrektelyk begeerden te behouden; waarom de Keizerschen alleenlyk zogten te wege te brengen, dat hun iet meerder, dan tot hiertoe aangebooden was, in de plaatse, werdt afgestaan. De Frankische en Zwabische Kreitsen waren 'er byzonderlyk op gezet, dat Fort Louis in den tegenwoordigen staat, overgegeven werdt (g). Ook zogten de Hervormden in Straatsburg eenige meerdere verzekering voor de vrye oefening van hunnen Godsdienst: en de Bran-

1697. Frankryk wordt voortgezet.

(c) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 407, 422, 495, 510.
(d) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 60.
(e) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 281, 287, 294.
(f) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 306, 363.
(g) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 370.

1697. Brandenburgschen ondersteunden hen hierin (*h*). Doch de Franschen lieten zig geene van deeze dingen beduiden. Zy verklaarden stipten last te hebben, van welken zy niet het allerminste durfden wyken. Alleenlyk, stonden zy aan zulken onder de Bondgenooten, die nog geen bevel ontvangen hadden om te tekenen, zes weeken tyds toe (*i*). Ondertusschen, waren de Keizerschen, in aanmerking neemende, dat Frankryk Brisak en Fryburg, Plaatsen, die tot de Keizerlyke erflanden behoorden, in de plaats van Straatsburg, wilde afstaan (*k*), eindelyk, met de Franschen overeengekomen, over een Verdrag van Vrede, tusschen den Keizer en 't Ryk ter eener, en Frankryk ter anderer zyde, welk, op den dertigsten van Wynmaand, vier uuren na middernagt, in de Kamer der Middelaaren, op 't Huis te Ryswyk, getekend werdt. By het zelve, werden „ de Westfaalsche en Nieuwmeegsche Verdragen bekragtigd, zo ver „ zy, door het tegenwoordig Verdrag, niet „ veranderd werden. De Hereenigingen, be„ greepen in eene Lyst, wederzyds goed„ gekeurd, werden vernietigd verklaard. Al„ le plaatsen buiten de Elzas, door Frankryk „ bemagtigd, zouden te rug gegeven wor„ den. *Doch de Roomsch-Katholyke Godsdienst* „ *zou, in alle Plaatsen, welken, volgens dit be*„ *ding, te rug gegeven moesten worden, blyven* „ *in*

Verdrag van Vrede tusschen het Keizerryk en Frankryk.

(*h*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 378, 384.
(*i*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p.* 11.
(*k*) Tindal *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 389, 390.

„ *in den staat, waarin dezelve tegenwoordig* 1697.
„ *was.* Trier zou aan den Keurvorst van
„ Trier; Germersheim en alle andere Plaat-
„ sen in de Palts aan den Keurvorst van de
„ Palts; het Hertogdom Tweebrugge aan
„ den Koning van Zweeden, als Paltsgraave
„ op den Ryn en Graave van Sponheim en
„ Veldents; de Kommanderyen der Duit-
„ sche Orde aan den Bisschop van Worms,
„ als Groot-Kommandeur; Dinant aan den
„ Bisschop en Prins van Luik; Montbeliard
„ aan den Huize van Wurtemberg te rug ge-
„ geven worden. De eisch der Hertoginne
„ van Orleans zou, geregtelyk, beslegt wor-
„ den; doch, hangende 't geding, zou de
„ Keurvorst van de Palts haar, jaarlyks, hon-
„ derdduizend Rynsche guldens uitkeeren.
„ De Huizen van Baden, Nassau, Hanau en
„ Leiningen zouden, in hunne bezittingen,
„ volgens de Nieuwmeegsche Vrede, of vol-
„ gens de Lyst der vernietigde Hereenigin-
„ gen, hersteld worden. Straatsburg, met
„ al wat 'er van af hing ter linkerzyde des
„ Rynstrooms, werdt aan Frankryk afge-
„ staan. Frankryk stondt, daarentegen, de
„ Vesting Kehl af aan den Keizer en 't Ryk,
„ en beloofde de andere Sterkten, in de Ei-
„ landen des Ryns opgeworpen, te zullen
„ slegten. Aan den Keizer en het Huis van
„ Oostenryk werden te rug gegeven de Stad
„ Fryburg met de Sterkten, daar en elders,
„ in het Zwarte wald, of in het overig gedeel-
„ te van de Brisgaw, onlangs opgeworpen;
„ en Oud Brisak met de Sterkte ter regter

 „ zy-

1697. „ zyde des Rynſtrooms; blyvende de nieuwe Stad en de Sterkten ter linkerzyde der Riviere in de magt van Frankryk. Filipsburg, met de werken ter regterzyde des Ryns, zou aan den Keizer en 't Ryk te rug gegeven worden, behoudens het regt van het Bisdom van Spiers, uit hoofde van het vierde Lid der Nieuwmeegſche Vrede. Doch de werken ter linkerzyde der Riviere, en de brug over dezelve, zouden geſlegt worden. De Koning van Frankryk zou de werken over Hunningen en Fort Louis, ter regterzyde des Ryns opgeworpen, de nieuwe werken van Traarbach en de Veſting Mont-Rojal op de Moezel doen ſlegten. Ook zouden de nieuwe werken van Kernburg en Eberenburg geſlegt, en de eerſte plaats aan den Huize van Salm; de tweede aan den Huize van Sikkingen te rug gegeven worden. De Hertog van Lotharingen zou herſteld worden in 't bezit van dit Hertogdom, op gelyke wyze, als Hertog Karel het zelve, in den jaare 1670, bezeten hadt; in 't byzonder, zouden hem de Stad Nancy en de Kaſteelen Bitſch en Homburg te rug gegeven worden. Doch de Veſting Saar-Louis en de Stad en Voogdy van Longwy zouden aan Frankryk blyven: hoewel Frankryk, in de plaats van Longwy, eene andere Voogdy, in een der drie Bisdommen, Mets, Toul of Verdun gelegen, aan Lotharingen afſtaan zou. De Koning van Frankryk bedong een' vryen doortogt voor zyne Legers over de Lan-

„ den

1697.

„ den des Hertogs van Lotharingen. De Kar-
„ dinaal van Furstemberg zou hersteld wor-
„ den in zyne regten en goederen, zo ten op-
„ zigte van het Bisdom van Straatsburg, als
„ van de Abtdye van Stavelo. De Landgraa-
„ ven van Hessen-Rynfelds zouden ook in 't
„ bezit der Vestinge Rynfelds en des Neder-
„ graafschaps Katzenellebogen hersteld wor-
„ den, behoudens nogtans het regt van den
„ Landgraave van Hessen-Kassel. De Vrede
„ van Turin, in den voorleeden jaare gesloo-
„ ten, werdt in het tegenwoordig Verdrag
„ begreepen. Ook werdt, byzonderlyk, be-
„ dongen, dat de Keurvorst van Branden-
„ burg alle de voordeelen der tegenwoordi-
„ ge Vrede genieten zou (*l*)." De overige punten van het Verdrag waren algemeener. Het werdt, behalve door de Keizerschen en Franschen, door de Gevolmagtigden van verscheiden' Keur- en andere Vorsten, Kreitsen en Steden des Ryks, terstond, getekend. Doch de Gevolmagtigden der meeste Protestantsche Vorsten maakten zwaarigheid in de tekening, om dat, by het *vierde* punt, beraamd was, dat de Roomsch-Katholyke Godsdienst, in de Plaatsen, die door Frankryk te rug gegeven werden, blyven zou in den staat, waarin dezelve tegenwoordig was; alzo zy, op dit stuk, niet gelast waren. De Keizerschen sloegen voor, dat men, of binnen zes weeken zou konnen verklaaren, of men de Vrede begeer-

Zwaarigheid in het *vierde* punt van dit Verdrag.

(*l*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 421. Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p.* 13.

1697. geerde te tekenen of niet; of dat men dezelve tegenwoordig zou konnen tekenen, mids de Vorsten het regt behielden, om het getekende te bekragtigen of niet. En de Franschen bewilligden in deezen voorslag. De Wurtembergsche en Wetteravische Gezanten verkooren 't laatste. Doch anderen verschooven de tekening, of weigerdenze plat uit (*m*). Zy beweerden „ dat men hen, met de invoe„ ging van dit punt in 't Verdrag, looslyk, „ verschalkt hadt, dat, door het zelve, hun„ ne Geloofsgenooten versteken werden van „ het regt tot verscheiden' Kerken, die, se„ dert de Fransche overheersching, ingeno„ men waren, door de Roomschgezinden; „ dat dit aanliep tegen de Religions-Vrede „ van den jaare 1555; tegen het Verdrag van „ Westfaale; tegen de voorafgaande punten „ der tegenwoordige Vrede, en tegen hunne „ Vertoogen van Hooimaand laatstleeden „ (*n*)." De klagten over de handelwyze der Keizerschen, die, op den naam van den Keizer en van 't Ryk, met de Franschen, gesproken hadden en overeengekomen waren, zonder de Ryksgezanten gekend te hebben, werden wederom vernieuwd (*o*). Men begeerde, dat het Verdrag, in dit opzigt, veranderd werdt, voor dat men 't bekragtigde. Men deedt zyn best, om de Zweedsche Ambas-

(*m*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p.* 107, 116, 141, 143, 166.
(*n*) *Voiez* Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 137.
(*o*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p.* 181, 197.

bassadeurs hiertoe te doen arbeiden, waartoe te meer hoop scheen, om dat de Koning van Zweeden, als Hertog van Tweebrugge, het punt in geschil ook niet bekragtigen wilde. De Staaten zelven zogten het punt te doen ligten uit het Verdrag, of ten minsten in zo verre te doen veranderen en maatigen, dat daaraan naderhand geene verkeerde uitlegging gegeven mogt worden. Doch de Franschen antwoordden „ dat zulks onmogelyk ware, „ alzo zyne Majesteit van Frankryk, in verscheiden' Plaatsen, welken hy nu stondt te rug te geeven, Kerken hadt doen bouwen, „ en met inkomsten voorzien; welke Kerken „ zyn gemoed en eer niet toelieten, dat uitgerooid, of van inkomsten beroofd werden. Dat dit egter genoegzaam alleen plaats „ gehad hadt in de Palts, en dat de Koning „ niet voorhadt, ten aanzien van den Godsdienst, eenige verandering te maaken in de „ Westfaalsche Vrede; gelyk hy, tot hiertoe, in de Plaatsen, welken hy stondt te „ rug te geeven, en in de Elzas zelve, den „ Protestantschen Godsdienst niet belet hadt. „ Dat, schoon hy den Katholyken Godsdienst „ begeerde gelaaten te hebben in den staat, „ waarin dezelve tegenwoordig was, hy egter niet dagt te verhinderen, dat de Protestantsche Godsdienst daarnevens geoefend en voortgezet werdt; zynde het hun, „ Ambassadeuren, hertelyk leed, dat men, „ hier en daar, aan 's Konings oogmerk „ eene verkeerde uitlegging hadt gezogt te

1697.

De Staaten zoeken dit punt te doen veranderen.

De Franschen weigeren 't.

„ gee-

1697. „ geeven (*p*).” 't Bleek, klaarlyk, dat Frankryk, in dit opzigt, niet van gedagten zou veranderen. Koning Willem scheen 'er zeer gestoord over, en deedt uitdrukkelyk *protesteeren* tegen dit gedeelte van het vierde punt der Vrede met het Ryk (*q*). De Protestantsche Vorsten en Stenden bekragtigden ook de Vrede niet, dan met voorbehoudenis van hun regt op het gene, by dit punt, zonder hen te kennen, en tegen hun gevoelen, afgestaan was (*r*).

Oogmerk van Frankryk in dit punt.

Het punt, welk Frankryk, dus behendiglyk, in 't Verdrag hadt weeten te doen voegen, en welk men, naderhand, zo styfzinniglyk, doordreef, strekte, inderdaad, om de Roomschgezinde en Protestantsche Vorsten te verdeelen. Ook wil men, dat het Fransche Hof dit voornaamlyk beoogd hebbe in het dringen op dit punt, op dat 'er te minder gelegenheid zyn zou tot het sluiten van een nieuw Groot Verbond, wanneer de tyd eens gekomen zou zyn, om de eischen des Daufyns op de Spaansche nalaatenschap de doen gelden. Men hadt, van de Fransche zyde, de eerste opening van zulk een punt gegeven aan de Gevolmagtigden van den Keurvorst van de Palts, met welken men, onder deksel van de brandschattingen te vereffenen, in zeker afgelegen Dorp, bedektelyk gehandeld hadt.

(*p*) Resol. Gener. *Jovis* 28 *Novemb.* 1697. Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p* 187.

(*q*) TINDAL *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 390, 391.

(*r*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p.* 164, 197, 229.

hadt. De Keurvorst, die onlangs in eenen Protestantschen staat opgevolgd was, beleedt zelf den Roomschen Godsdienst, en yverde sterk voor zyne belydenis. Hy bewilligde, derhalve, gereedelyk, in een punt, welk hem gelegenheid gaf, om dezelve te handhaaven, in alle zulke Plaatsen, welken hem, by de Vrede, stonden afgestaan te worden. De Keizerschen gaven 'er ligtelyk hunne stem toe. Zy wilden niet minder yverig schynen dan de Paltsischen, voor 't belang van den Roomschen Godsdienst, schoon zy, om den Protestantschen Vorsten genoegen te geeven, nu en dan, spraken van, in 't stuk van den Godsdienst, te blyven by de Westfaalsche Vrede: waarvan dit punt afweek. En zo dra was de Vrede, te Ryswyk, niet getekend, of de Franschen deeden, zo men verzekert, onder de hand, hun best, om de Duitsche Vorsten op te hitsen tegen elkanderen: den Protestantschen voorhoudende, dat het vierde punt der Ryswyksche Vrede aanliep tegen de Westfaalsche, het schild hunner vryheid; en den Roomsch-Katholyken, dat de Westfaalsche Vrede te voordeelig was voor de Protestanten: waarom men het vierde punt der Ryswyksche Vrede, voor alle dingen, moest handhaaven (s). 1697.

Men zag, zelfs al terstond na 't sluiten der Vrede met het Ryk, de uitwerksels deezer verdeeldheid. De Koning van Groot-Britanje hadt zig, in 't laatst van Herfstmaand, naar het XXIV. Handeling op 't Loo, over een

(s) Lamberti Memoir. *Tom.* I. *p.* 11.

1697. het Loo begeven, werwaards hy, door verscheiden' Gezanten der Bondgenooten, gevolgd werdt. Hier werdt, in 't heimelyk, gehandeld over de bekwaamste middelen tot verzekering der Vrede, die Spanje, Groot-Britanje en de Staaten, kort te vooren, geslooten hadden met Frankryk. Men sprak van een Verbond van beschadiging en verdediging, tusschen de tegenwoordige Bondgenooten, of eigenlyk van eene vernieuwing des Grooten Verbonds. Doch men kon toen tot geen besluit komen. De Koning van Groot-Britanje en de Staaten waren 'er egter zeer op gesteld. De Spaansche Ambassadeur Don Francisco Bernardo de Quiros hadt zelfs last, om in zulk een Verbond te treeden. Doch na het tekenen der Vrede met het Ryk, was 'er zulk eene verdeeldheid ontstaan, onder de Roomsche en Protestantsche Bondgenooten, dat men de gelegenheid te ongunstig oordeelde, om van een Verbond te reppen. Ook zou 'er naauwlyks tyd geweest zyn, om het te voltrekken. De Duitsche Gevolmagtigden ylden allen naar huis. De Graaf van Kaunitz in 't byzonder, tot Ryks-Kanselier verheeven zynde, verlangde om bezit te neemen van zyne nieuwe waardigheid. Men moest dan de Duitsche Gevolmagtigden laaten vertrekken, en het ontworpen Verbond, voor eene wyle, uit den zin zetten (*t*).

Vernieuwing des Grooten Verbonds.

De

(*t*) TINDAL *Vol.* III. [*of* XVIII.] *p.* 389. LAMBERTI *Memoir. Tom.* I. *p.* 11, 12.

De vier byzondere Ryswykfche Verdragen waren niet getroffen geweeft, zonder dat 'er, volgens de gewoonte op diergelyke algemeene Vredehandelingen, door verfcheiden' Gevolmagtigden, *Proteften* waren overgeleverd, tot behoudenis van het waar of gewaand regt hunner Meefteren, op goederen of Heerlykheden, die in de magt bleeven van eenigen der handelende Mogendheden. De *Hertog de la Tremouille*, afkomftig uit eene Dogter van Fredrik, laatften Koning van Napels, beweerde geregtigd te zyn tot dit Koningkryk (*u*). De Hertog van Mantua vorderde vergoeding van de fchade, hem, in zyne Staaten van Mantua en Montferrat, toegebragt, geduurende den oorlog (*v*). De Hertogin van Brunswyk-Lunenburg uit den tak van Wolfembuttel oordeelde geregtigd te zyn op twee Kanonikale Prebenden in de Elzas, onder het Bisdom van Straatsburg (*w*). De Keurvorft van Hanover voorbehieldt zig het regt, welk zyne Gemaalinne hadt op het gene der Hertoginne van Orleans, uit de Paltfifche nalaatenfchap, zou toegeweezen worden, na dat deeze Hertogin, zonder nadere erfgenaamen, zou overleeden zyn (*x*). De Keurvorft van Keulen, als Prins en Biffchop van Luik, beweerde geregtigd te zyn op Charlemont en op het Her-

1697. XXV. Verfcheiden' Gevolmagtigden *proteſteeren* op de Vredehandeling, tot voorftand hunner eifchen.

(*u*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 315, 328.
(*v*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p.* 122.
(*w*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p.* 126, 133, 134.
(*x*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p.* 170.

1697. Hertogdom Bouillon. Ook verstondt hy regt te hebben op S. Hubert, welk de Franschen, na 't sluiten der Vrede, in bezit genomen hadden (y). De Hertog van Luxemburg, afkomstig, zo hy beweerde, uit Lodewyk van Luxemburg, Graave van S. Paul en naasten mannelyken erfgenaam van Sigismond van Luxemburg, die, in 't regt van deszelfs Broeder, Wenzelaus, Hertoge van Luxemburg, opgevolgd was, beweerde regt te hebben op dit Hertogdom, 't welk, zyns oordeels, onwettiglyk, door de Hertogen van Bourgondie, bezeten geweest was (z). Nog andere eischen werden 'er voorgebragt, zo tegen het Duitsche Ryk, als tegen de Kroonen van Frankryk en Spanje. Doch de Franschen deeden, eerlang, een algemeen *Protest* aantekenen, tegen alle de Protesten, welken, geduurende de Vredehandeling, gedaan waren, of gedaan zouden worden (a). Het oogmerk deezer Historie gehengt niet, dat wy van alle deeze Protesten, en van de gronden, waarop dezelven steunden, uitvoeriglyk, gewaagen. Doch wy konnen niet voorby, wat breeder, te spreeken van den inhoud van twee Protesten, die den Staat der Vereenigde Gewesten, in 't byzonder, betroffen.

De Vorst van Oostfriesland. In het Verdrag van Vrede, tusschen Frankryk en deezen Staat, op den twintigsten van Herfst-

(y) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* II. *p.* 347. *Tom.* IV. *p.* 110, 112, 161, 191, 192, 193, 194, 270, 272, 342.
(z) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 307, 311.
(a) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p.* 236.

Herfstmaand, getekend was, onder anderen, de Stad Embden begreepen geweest (*b*): welke Stad gelegen was op den bodem des Duitschen Ryks, en van ouds plagt te staan onder de bescherming der Vorsten van Oostfriesland (*c*), die zig zelfs, door den tyd, wilden doen aanmerken, als of hun de opperste magt over de Stad toekwame. Doch wy hebben, op menigvuldige plaatsen van het voorige gedeelte deezer Historie, getoond, dat Embden, sedert eene eeuw, eer mogt geagt worden te staan onder de bescherming van de Staaten der Vereenigde Gewesten, dan onder die der Oostfriesche Vorsten. 't Was, derhalve, niet vreemd, dat deeze Stad op de Staaten begeerd hadt, haar in de Vrede te doen begrypen; gelyk geschied was. Doch alzo de Keizer en 't Ryk nog met Frankryk in oorlog waren, toen deeze Vrede getekend werdt, vonden de Keizerschen onbehoorlyk, dat Embden, schoon onder 't Ryk behoorende, zig hadt doen begrypen in eene vrede, die, buiten bewilliging van 't Ryk, gemaakt was (*d*). *Christiaan Fredrik*, Vorst van Oostfriesland, oordeelde zelfs, dat hierdoor zyn regt van opperste magt gekrenkt was. Hy deedt, derhalve, op den vierden van Slagtmaand, en dus na het sluiten der Vrede met het Ryk, een Protest inleveren, waarby hy verklaarde „ ten hoogsten onbehoor„ lyk

1697. neemt kwalyk, dat Embden zig in de Vrede met den Staat hadt doen begrypen.

(*b*) *Zie* hier voor, *bl.* 408.
(*c*) *Zie* VIII. *Deel*, *bl.* 418.
(*d*) *Voiez* Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p.* 325.

1697. „ lyk te vinden, dat Embden zig, zonder „ hem te kennen, hadt doen begrypen in de „ Vrede; dat hieruit zou schynen te volgen, dat deeze Stad vry en onafhangkelyk was, daar zy van hem, haaren Vorst, „ afhing, uit hoofde van de hulde, welke „ zy hem schuldig was, en zelfs nooit onder „ de Hanze-Steden was gerekend; waarom „ het haar niet vrystondt, Verbonden aan te „ gaan. Hy *protesteerde*, hierom, op de ernstigste wyze, tegen dit bedryf der Stad „ Embden, om welk te verschoonen, men „ niet kon zeggen, dat deeze Stad ook byzonderlyk begreepen geweest was in de „ Nieuwmeegsche Vrede: alzo dit was geschied, geduurende zyne minderjaarigheid, „ en geheel buiten kennis van de Vorstinne, „ zyne Vrouwe Moeder." Men nam zyn Protest aan, en hieldt 'er aantekening van in de Registers der Ambassadeuren van Zweeden (*e*), zonder dat ik vind, dat 'er iet op geantwoord werdt.

De Graaf van Egmond *protesteert*, tot behoudenis van het regt, welk hy voor-

Prokopius François, *Graaf van Egmond*, die zig thans te Atrecht, onder 't Fransch gebied, onthieldt, vondt ook geraaden, in 't begin van Wynmaand, en dus na 't sluiten der Vrede tusschen Frankryk en de Staaten, een Vertoog aan de Ambassadeurs van Zweeden te doen overleveren, waarin hy beweerde, regt te hebben op de Hertogdommen Gelder en Gulik: op de Graafschappen Egmond, Zutfen,

(*e*) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p.* 135, 139.

sen, Meurs, Hoorne, Buuren, Leerdam, en op de Heerlykheden Mechelen, Yssellstein, Weerd, Ameland, Bielt, Beierland en anderen: meest gelegen onder 't gebied van deezen Staat. Filips, zyn Vader, hadt den zelfden eisch reeds gedaan op de Nieuwmeegsche, en Lodewyk, zyn Grootvader, dertig jaaren vroeger, op de Munstersche Vredehandeling (*f*): doch zonder vrugt. Lodewyk was, te vooren, om het aanneemen van den titel van Hertoge van Gelder en Graave van Zutfen, uit de Staaten des Konings van Spanje, verbannen, en hadt zig, vergeefs, verdedigd, op het einde des jaars 1643. Lodewyks Vader, Karel, die een Zoon was van den beroemden Lamoraal, Graave van Egmond, te Brussel onthalsd in den jaare 1568, was in den Haage geweest, om in 't bezit zyner goederen in Holland hersteld te worden, zonder iet te hebben konnen verwerven. En desonaangezien vondt de tegenwoordige Graaf van Egmond geraaden, zyne oude eischen te vernieuwen, op de Ryswykſche Vredehandeling. Hy vertoonde „ dat *Jan de I.*, Graaf van *Egmond*, gehuwd geweest was met *Maria*, „ Dogter van Jan, Heere van *Arkel*, en van „ *Joanna van Gelder*, die eene Dogter was „ van Willem, Hertog van *Gulik* en van Ma- „ ria, Dogter van Reinoud, Hertog van „ Gelder en Graave van *Zutfen* en van So- „ fia, Erfdogter van *Mechelen*. Dat Joanna „ van

1697. geeft te hebben op Gelder, Zutfen en verscheiden' Heerlykheden, hier te Lande.

(*f*) Zie XI. Deel, bl. 410.

1697. „ van Gelder twee Broeders hadt gehad,
„ Willem en Reinoud, die beide, na elkanderen, Hertogen van Gulik en Gelder geweest; doch zonder kinderen overleeden waren: waarna derzelver nalaatenschap verdeeld was geworden, onder de nakomelingen van Joanna van Gelder, zynde twee Zoonen haarer Dogter Maria, Arnoud en Willem van Egmond, die beide, door Keizer Sigismond, met Gelder en Zutfen, verlyd werden; onder beding, dat de laatste deeze Heerlykheden eerst bezitten zou, wanneer de eerste, zonder kinderen, overleedt. Arnoud, daarna, zyne Heerlykheden verpand hebbende aan Karel, Hertoge van Bourgondie, overleedt, zonder de pandpenningen volkomenlyk ontvangen te hebben. Hertog Karel maakte zig egter meester van Gelder en Zutfen. Adolf, Zoon van Arnoud, stierf kort hierna, en Karel Zoon van Adolf, die, sedert, door de Staaten, tot Hertoge van Gelder en Graave van Zutfen, beroepen werdt, overleedt, zonder kinderen na te laaten. By zynen dood, verviel het regt, welk hy op zyns Vaders nalaatenschap gehad hadt, op het nageslagt van zynen Oud-Oom, Willem, die, te gelyk met Arnoud, Karels Grootvader, met Gelder en Zutfen, verlyd geworden was: en dit nageslagt was de ongelukkige Lamoraal, Graaf van Egmond, uit wien, de tegenwoordige Graaf, in eene regte lyn, afstamde: want Lamo-

„ raal,

1697.

„ raal was een Agter-kleinzoon van Willem, den Broeder van Arnoud van Egmond. Of, zo men oordeelen mogt, dat, Adolf van Egmond door zynen Vader onterfd geweest zynde, Karel, zyn Zoon, geen regt op de Grootvaderlyke goederen hebben kon, dan warenze, zo veel eerder, op Willem van Egmond vervallen geweest. De Koningen van Spanje, als opvolgers der Hertogen van Bourgondie, konden geen regt altoos hebben op Gelder en Zutfen, om dat de pandpenningen niet ten volle betaald waren, en om dat 't gene onbetaald gebleeven was, met de verloopen Intrest tot heden, zeer veel meer dan het betaalde gedeelte beliep. En de Staaten van Gelder en Zutfen hadden 'er even weinig regt op, alzo zy geen grooter regt verkrygen konden, dan Filips de IV. hun hadt konnen afstaan. Op het Graafschap van Egmond en de andere Heerlykheden, boven gemeld, bleek het regt des Graaven nog duidelyker. Willem, Broeder van Arnoud, hadt het Graafschap van Egmond en andere goederen voor zyn aandeel verkreegen: onder anderen Arkel, Yssel stein, Ameland en Mechelen. Verscheiden' zyner nazaaten waren met Erfdogters getrouwd geweest, die hun veele goederen hadden aangebragt, als Meurs, Hoorne, en andere Heerlykheden. Doch van alle deeze goederen bezat de tegenwoordige Graaf van Egmond niets. Gelderland en

1697. „ Zutfen waren verdeeld, tusschen den Koning van Spanje en de Staaten. 't Graafschap Egmond was in de magt der Staaten van Holland. Meurs was den Prinsen van Oranje toegevoegd. De Bisschop van Luik hadt zig in 't bezit van Hoorne gesteld. Kortom, alle de Heerlykheden van den Huize van Egmond waren in vreemde handen geraakt. De Graaf hoopte egter, dat de gelegenheid hem tegenwoordig gunstig genoeg zyn zou, om in 't bezit zyner voorouderlyke goederen, of van anderen van gelyke waarde hersteld te zullen worden, of zo hem dit mislukte, zou hy, onder de bescherming van den grooten Koning, in wiens gebied hy zyn verblyf genomen hadt, zig zo zoeken te gedraagen, dat hy, zelfs door zulken, die oorzaak van zyn ongeluk waren, eer beklaagd dan beschuldigd zou worden (g)." Doch op dit Vertoog, welk, in verscheiden' voornaame deelen, ligtelyk, te wederleggen zou zyn, kwam, in eenigen tyd, geen antwoord. Eindelyk, leverde het Hof des Vorstendoms Gelder en des Graafschaps Zutfen, op uitdrukkelyken last van de Staaten deezes Landschaps, een Tegen-Protest over, welk, den dertigsten van Louwmaand des jaars 1698, getekend was, en slegts in 't algemeen behelsde „ dat zekere *Gbillet*, zig noemende „ afgezonden van den Graave van Egmond, „ eene

Het Hof van Gelder levert een Tegen-Protest in, tegen den Graave van Egmond.

(g) Act. de la Paix de Ryswick, *Tom.* III. *p.* 337, 338, 354, 357.

„ eene Verklaaring, en Protest hadt ingele- 1697.
„ verd, vervattende eenen ongegronden eisch
„ op Gelder en Zutfen; zonder dat deeze
„ Ghillet, in zyne voorgewende hoedanig-
„ heid, op de byeenkomst te Ryswyk, er-
„ kend geweest was; en zonder dat zy ook
„ wisten, dat 'er van zulk een' eisch eenig
„ gewag was gemaakt, in de Munstersche
„ of Nieuwmeegsche Verdragen. Dat zy,
„ hierom, de overgeleverde Verklaaring en
„ Protest nietig en van onwaarde verklaar-
„ den, uit den naam der Staaten van Gel-
„ der en Zutfen, zonder dat zy, voor te-
„ genwoordig, konden goedvinden, de re-
„ denen te wederleggen, die in de Verklaa-
„ ring vervat waren; welke ook eene opsta-
„ peling van misslagen, zo ten opzigte van
„ het regt, als van de gebeurde zaaken, en
„ eene menigte van tastelyke onwaarheden
„ behelsde (*b*).". Voorts, vind ik niet, dat 'er eenige agt geslaagen werdt, op de eischen des Graaven van Egmond. Ook meen ik, dat dit Huis, in de volgende algemeene Vredehandelingen, nagelaaten heeft, de meesten deezer eischen te vernieuwen: waarom het my niet ondienstig scheen, dat 'er, hier, voor 't laatst, wat uitvoeriger, van gewaagd werdt.

Koning Willem keert naar Engeland.

De Vredehandeling, midlerwyl, geëindigd zynde, begaf Koning Willem zig, na 't regelen van den Staat van oorloge voor 't volgen-

(*b*) Actes de la Paix de Ryswick, *Tom.* IV. *p.* 275, 276, 278.

1697. gende jaar, op den drie-entwintigsten van Slagtmaand, naar Engeland, scheep, en landde, den vierentwintigsten, te Greenwich. Twee dagen laater, werdt hy, met groote toejuichingen, ingehaald te Londen (*i*). De meeste uitheemsche Gezanten verlieten Holland ook, voor het einde des jaars 1697: zynde de bekragtigingen van alle de Verdragen toen, wederzyds, uitgewisseld. Eenigen namen openlyk afscheid van de Staaten, die den Koning van Zweeden, met eenen brief, bedankten, voor zynen loffelyken yver, in het bemiddelen der Vrede betoond (*k*).

XXVI. Aanmerkingen over de Ryswyksche Vredehandelinge;

Zodanig een uitslag hadt de Ryswykfche Vredehandeling, welker beloop wy, wat omstandiger, hebben willen ontvouwen, ook zelfs in opzigt van 't gene, daarby, voor Spanje en het Duitsche Ryk, bedongen werdt, om dat dit, gedeeltelyk, den grond gelegd heeft tot de volgende oorlogen, in welken de Staaten zig, meer om het belang hunner Bondgenooten, dan om hun eigen belang, hebben moeten mengen: weshalve, de naauwkeurige kennis van de zaaken der Bondgenooten moet geagt worden, nader dan zy plagt, te behooren tot onze Vaderlandsche Historie.

zo ten opzigte van Frankryk;

Frankryk, hoe veel het ook afstondt aan het Duitsche Ryk, en vooral aan de Kroone van Spanje, bereikte egter het voor-

(*i*) TINDAL *Vol.* III. [or XVIII.] *p.* 393.
(*k*) Resol. Gener. *Vener.* 13 *Decemb.* 1697. *dans les* Act. de la Paix de Ryswick. *Tom.* IV. *p.* 232.

voornaamste gedeelte zyner oogmerken, by het sluiten der Vrede. Het Groot Verbond werdt verbroken, en de grondslag gelegd tot tweedragt onder de Bondgenooten, door het vierde punt der Vrede met het Ryk; waarby bedongen werdt, dat de Roomsch-Katholyke Godsdienst, in de Plaatsen, die overgeleverd werden, blyven moest in den staat, waarin dezelve tegenwoordig was. Pignerol en Brisak, van ouds gehouden voor de sleutels van Italie en Duitschland, werden wel te rug gegeven; doch Frankryk hadt, daarentegen, in 't Verdrag met den Hertoge van Savoje, eenen vryen doortogt naar 't Milaneesche bedongen, en stigtte, eerlang, de Vesting te Fenestrelles, die, in de plaats van Pignerol, diende, om den Hertog van Savoje in bedwang te houden. Aan den Rynkant, bleef de Koning in 't bezit van Straatsburg, en van de Sterkten, ter linkerzyde der Riviere opgeworpen, of bemagtigd. De afstand van Luxemburg en Barcelona aan Spanje deedt veelen vermoeden, dat Koning Lodewyk geen voorneemen hadt, om eenen nieuwen oorlog te beginnen, na 't afsterven van Karel den II., tot voorstand van het regt des Daufyns op de Spaansche nalaatenschap: naardien, zo hy zulks in den zin gehad hadt, Barcelona hem den weg naar Spanje geopend zou hebben, en het inhouden van Luxemburg den Spaanschen den onderstand uit Duitschland zou hebben afgesneeden, of moeilyker gemaakt. Doch de uitkomst leerde an-

1697.

1697. ders, binnen weinige jaaren. De Koning van Frankryk vondt middel, om zyne eischen op de Spaansche heerschappye te handhaaven met de wapenen, onaangezien hy, by de Ryswyksche Vrede, zo veele aanzienlyke Steden aan Spanje te rug gegeven hadt. 't Was 'er, derhalve, wel verre van af, dat de Fransche Ambassadeurs het belang van den Koning, hunnen Meester, uit het oog verlooren zouden hebben, op de Vredehandeling, hoewel zy 'er, ten dezen tyde, zelfs in Frankryk, onder 't gemeen en onder luiden van oorloge, openlyk, van beschuldigd werden (*l*). De Bondgenooten waren, daarentegen, kwalyk geslaagd, in het voornaam oogmerk, welk zy, by het aangaan van het Groot Verbond, gehad hadden, welk geweest was, het gebied van Frankryk te herbrengen tot de paalen, waarin het, by de Westfaalsche en Pyreneesche Verdragen, beslooten was geweest. De meeste Veldtogten waren ongelukkig voor hun uitgevallen. De gemeene schatkisten waren, alomme, ledig. Engeland en de Vereenigde Gewesten inzonderheid werden zeer gedrukt in den Koophandel, en leeden zwaare schade ter zee. Het Duitsche Ryk bleef nog ingewikkeld in den Turkschen oorlog. De Bondgenooten waren, derhalve, wel genoodzaakt, zig te vergenoegen met eene Vrede, waarby over 't geheel weinig meer bedongen werdt van Frank-

als ten opzigte van de Bondgenooten.

(*l*) Tindal *Vol.* III. [*of* XVIII.] *p.* 393.

Frankryk, dan by de Nieuwmeegsche Vrede was toegestaan. De Keizer en het Duitsche Ryk verwierven egter 't minst, om dat zy langst draalden met sluiten. Dit kostte hun Straatsburg, welk zy, naar alle waarschynlykheid, anders zouden hebben konnen te rug krygen. Aan Spanje werdt het meest afgestaan by de Vrede, om dat de Koning van Frankryk, voorhebbende de Bondgenooten te verdeelen en tot afzonderlyke Verdragen te bewegen, voordeelige aanbiedingen doen moest aan eene Kroon, op welke hy merkelyke eischen hadt, en van welke hy, in tyd en wyle, 't zy door handeling of door de wapenen, ligtst te rug krygen kon, 't gene hy nu te veel mogt schynen afgestaan te hebben. De Koning van Groot-Britanje, ingewikkeld in den kryg, om dat hy zig anders niet zag te bevestigen op den troon, vergenoegde zig, dat hy, door Frankryk, erkend werdt, by 't sluiten der Vrede, en dat Koning Lodewyk zig, in algemeene bewoordingen, verbondt, om Koning Jakob niet verder te onderssteunen: om niet te spreeken van de byzondere overeenkomst, ten nadeele van den onttroonden Vorst, getroffen (m). Eindelyk, moesten de Staaten der Vereenigde Gewesten zig te vrede houden, om dat het Ryswykisch Verdrag hen in geen' erger' staat stelde, dan zy, sedert het sluiten der Nieuwmeegsche Vrede, geweest waren.

1697.
met naame van den Keizer en het Duitsche Ryk; van Spanje; van Groot-Britanje, en van de Staaten.

Het

(m) Zie hier voor, bl. 399.

1697. Het belang van Koning Willem, hunnen Erfstadhouder, of het belang van den Protestantschen Godsdienst, die gevaar liep in Engeland, en waaraan ook het belang van deezen Staat verknogt was, hadt hun den jongsten oorlog op den hals gehaald. De Vrede bevestigde Koning Willem op den troon van Groot-Britanje, en beveiligde hierdoor den Protestantschen Godsdienst in Engeland; en den Vereenigden Staat te gelyk, meer of min. In zo verre, bereikten, derhalve, de Vereenigde Staaten hun oogmerk, op de Vredehandelingen. Voor 't overige, hadden zy niets van Frankryk te vorderen, of te wagten, dan de herstelling van een voordeelig Verdrag van Koophandel en Zeevaart, waartoe, van de Fransche zyde, gereedelyk, bewilligd werdt. De oorlog met den Turk alleen verhinderde de algemeene Vrede des Christenryks. De Keizer verlangde egter zeer, om 'er een einde van te zien. En het Fransche Hof hadt, na het sluiten der Ryswyksche Vrede, geene dringende reden meer, om de Porte, tegen het Duitsche Ryk, te ondersteunen. Ook zou de staat der Fransche geldmiddelen, die herstelling behoefde, zulks bezwaarlyk langer hebben konnen toelaaten. De groote Heer vreesde ook voor eenen opstand onder 't gemeen, welk misnoegd was, over den ongelukkigen uitslag van den jongsten veldtogt. Beide de oorloogende Mogendheden omhelsden, derhalve, de gelegenheid, welke hun aangebooden werdt, om, onder bemiddeling van Groot-Britanje en van de

Staa-

Staaten, van vrede te handelen (*n*). Dit geschiedde, in 't volgende jaar, te Karlowits, in Slavonie, alwaar, eindelyk, de Vrede geslooten werdt, op den zesentwintigsten van Louwmaand des jaars 1699 (*o*). Doch wy zullen, in 't vervolg deezer Historie, gelegenheid hebben, om hiervan nader te gewaagen. Terstond na 't sluiten der Vrede waren de Staaten bedagt geweest op het te rug zenden der uitheemsche troepen, welken zy in dienst gehad hadden (*p*). Ook beraamde men al ras eenen voet met Frankryk op het wederzyds vrystellen der Visscherye, Koophandel en Scheepvaart (*q*). Over eene nieuwe Lyst der regten op de Koopwaaren in Frankryk, werdt ook, sedert, lang gehandeld: ten welken einde, de Heeren Willem Nieuwpoort, die de helft van 's Lands gemeene middelen te water, eenige jaaren, *in Admodiatie* gehad hadt, en *P. van Rosmaale* naar Frankryk werden afgezonden. Zy bleeven 'er tot in 't volgende jaar, zonder iet te konnen sluiten (*r*). Ook vielen 'er, in 't kort, veranderingen voor, in den staat der zaaken van Europa, die gelegenheid gaven tot eene spoedige en algemeene verbreeking der Ryswyksche Vrede.

1697.

(*n*) Tindal *Vol.* III. [*or* XVIII.] *p.* 388.
(*o*) Heiss Hist. de l'Empire *Tom.* III. *p.* 248.
(*p*) Resol. Holl. 3 *Octob.* 1697. *bl.* 427.
(*q*) Resol. Holl. 10, 12 *Oct.* 1697. *bl.* 468, 486.
(*r*) Resol. Holl. 9 *Octob.* 1697. *bl.* 462, 15 *Jan.* 13 *Maart* 26 *May* 1698. *bl.* 14, 141, 258, 436.

LYST

LYST
DER
PRINTVERBEELDINGEN.

Mr. Jacob Verheye tegen over de titel.

JAKOB HOP, Raad en Thesaurier Generaal, *te plaatsen tegen over* Bladz. 16

NIKOLAAS WITSEN, Burgemeester van Amsterdam. — — 20

De Luitenant-Admiraal GELEIN EVERTSEN. — — 110

HIERONIMUS VAN BEVERNINGK, Raad en Thesaurier Generaal. — 130

De Luitenant-Admiraal KORNELIS TROMP. — — — 150

De Generaal MENNO VAN KOEHOORN. 294

HENDRIK KASIMIR, Prins van Nassau, enz. — — — 314

Het Huis te Ryswyk. — 348

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET ZESTIENDE DEEL.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET ZESTIENDE DEEL.

Bl. 8. r. 10. v. o. „ De Landvoogd der Spaansche Nederlanden hadt deel gehadt, *in de onderneeming des Prinsen van Oranje op Engeland.* Zie myne Aanmerk. in het 15 ſtuk, *bl.* 93 op WAGEN:, *Vaderl. Hiſt.* 15. *D. bl.* 434. r. 19.

Bl. 9. r. 18. „ De Staaten *waren, reeds in den aanvang des Jaars* 1689, *door den* Spaanſchen Landvoogd, aangezogt *geweest, om* onderſtand." By het vierde punt van het Verbond, tusſchen Spanje en de Staaten, op den 30 van Oogstmaand des jaars 1673, geſlooten, was bepaald geworden, dat, „ zo „ *één* der twee partyen vyandlyk wierdt aan„ getast en in openbaaren oorlog geraakte, „ als dan, die geen, welke niet aangevallen „ was, binnen drie maanden, zynen aange„ vallenen Bondgenoot zou moeten te hulpe „ koomen met agt duizend voetknegten; ten „ zy men volk te paarde verkoos, in welk geval, „ elk Ruiter of Dragonder, tegen drie voetkneg„ ten, zou worden gereekend (*a*)." Thans, ondertusſchen, was 't verzogt getal ſterker, nadien Frank-

(*a*) DU MONT, *Corps Diplomat. Tom.* 7, *fol.* 140. *col.* 2.

Frankryk aan *beiden* de Mogendheden den oorlog verklaard, en *beiden*, vyandlyk, hadt aangetast. (*b*) Dit gaf gelegenheid, dat men ook, van beide zyden, op elkanders hulp aandrong, en dat, terwyl de Spaansche Landvoogd, Markgraaf van GUASTANAGA, hiertoe, by den Staat, liet aanhouden, hunne Hoogmogendheden den Luitenant Generaal van WEBBENUM, Gouverneur van Breda, op 't einde van Louwmaand deezes jaars, naar Brussel zonden, om, nevens den Heere HULFT, Resident der algemeene Staaten aldaar, te doen zien, dat men, al hier, wel geneigd was, de Spaansche Nederlanden by te springen, maar, teffens, gaarne weeten wilde, welken bystand men, wederkeerig, van daar te wagten hadt, overeenkomstig de Verbonden en, byzonderlyk, het vierde artikel, van den jaare 1673, bovengemeld: ook schreef men hier over aan den Prinse van Oranje, (*c*) nu in Engeland zynde, en men verstondt zig, eerlang, in dier voege, dat GUASTANAGA een goed aantal Ruitery by 't vereenigd Leger voegde, niettegenstaande hy, kort te vooren, klagtig gevallen was, dat de Staatsche Bezettingen, met naame die van Vlaanderen en Maastricht, nu en dan, eenige stroopingen op den Spaanschen bodem aanrigteden; waartegen men, hier en te Brussel, by Plakaat, voorzag (*d*).

Bl. 11. r. 11 „*Den Veltmarschalk — Prins van*

(*b*) WAGEN: Vaderl. Histor. XV. D. bl. 487, en XVI. D. bl. 3, 8 en 9.
(*c*) Secr. Resol. der Staat. Gener. 24 *Jan.* 1689. Resol. van Holland, 3 en 8 *Febr.* 1689. bl. 91, 95.
(*d*) Secr. Resol. der Staat. Gener. 1 *Maart*, 1689: Brief van den Resident HULFT, 23 *Febr.* 1699. MS.

van Waldek — waren, naar gewoonte, twee Afgevaardigden *te* velde toegevoegd." Hier feilt de kundige WAGENAAR. Die gewoonte hadt, reeds sedert een' geruimen tyd, en nu byzonderlyk, geen plaats meer. Er bevonden zig wel twee Heeren, één uit den Raade van Staate, en één uit Gekommitteerde Raaden, in 't Leger, maar deeze; welken, voornaamentlyk, het bezorgen van gelden en leevensmiddelen schynt aanbevolen geweest te zyn; (*e*) verschilden zeer veel van die Gevolmagtigden, die men gewoon was, Afgevaardigden te velde te noemen, en die wy, in den loop deezer Historie, te meermaalen, ontmoet hebben. (*f*) Er viel, egter, nopens deezen laatsten, iets voor, ten deezen tyde, 't geen wel eenige uitweiding verdient. Op 't laatst van Zomermaand deezes jaars 1689, toen 't Leger al te velde was, gaf de Heer HEINSIUS; by voorraad, het Raadpensionarisschap van Holland waarneemende; kennis aan de Staaten van dat Gewest, dat de Heer HOP, buitengewoon Afgezant aan 't Hof van Weenen, hem gemeld hadt -- hoe de Hertog van Lotharingen, nevens den Keurvorst Beieren, 's Keizers Leger gebiedende, als mede de Vorst van Waldek; die dat der Algemeene Staaten geboodt; hoogstnoodig geoordeeld hadden, dat, tot meerder verband in de wederzydsche werkzaamheden, *iemand* wierde afgezonden, by of in de nabuurschap van 't *Keizerlyk* Leger, die, van daar, den stand der zaaken aan zyne Maje-

(*e*) SLINGEL. Staatk: Geschrift: VI D. bl. 84.
(*f*) Zie myne Aanmerk: 9 st. bl. 79, 92. 10 st. bl. 54; 52-60-29 enz.

jesteit van Groot-Brittannie, hunne Hoog-mogendheden en den Vorst van Waldek, zou kunnen berigten, en het weder berigt van het voorvallende in der Staaten Leger ontvangen, om aan de Keizerlyken mededeelen. Ook voegde HEINSIUS hier by; dat Koning WILLEM het afzenden, door de Algemeene Staaten, van *iemand* en ten *dien* einde, „ in 't Leger *des* „ *Hertogen van Lotheringe*, als eene zeer „ dienstige zaake, hadt beschouwd." Alle Leden namen die kennisgeeving over (*g*), en hier bleef het by, tot dat, in 't begin van Oogstmaand, de Afgevaardigden der Stad Amsterdam aan hunne Edele Grootmogendheden, 't volgend, nadruklyk, Voorstel in bedenking gaven; of naamlyk, „ de dienst „ van 't Land, in deze *conjunctare* van tyden, „ daar zo *considerable* Legers van deezen „ Staat te velde waren, niet quam te *requi-* „ *reeren*, dat *eenige Heeren*, by haar Hoog- „ mog:, wierden *gedeputeerd*, omme *alle* „ *aanslagen van oorlog by te woonen*, en „ de *commandeerende Generaals*, *met raadt* „ *ende daadt te assisteeren*, met zodanige *au-* „ *thorisatie* ende *Commissie*, als, *in vori-* „ *ge oorlogen*, *altydt*, *gebruikelyk was ge-* „ *weest*; op dat niets behoorde te werden „ onderlaten, dat zoude konnen dienen, om „ de Krygsoperatien, op het krachtigste en- „ de tot de meeste aftrek van den Vyandt, te „ doen voortzetten, om denzelve, zo veel te „ beter, tot reden te brengen en, daar door, „ de

(*g*) Resol. van Holl. 24 *Juny* 1689. bl. 342.

„ de goede Ingezetenen van den Staat te
„ ontheffen van die drukkende lasten, onder
„ de welken het onmogelyk zoude wezen,
„ dat zy langer souden konnen leggen; dat
„ ook de *assistentie* van de *Heeren Gedepu-*
„ *teerden te velde*," ('t aanstellen van *zodanige*, wierdt, klaarblykelyk, in 't bovenstaande, bëoogd) „ de *Charge* van den Hee-
„ re Furst van *Waldek* min *penibel* soude
„ maecken, ende, in zynen hooghen ouder-
„ dom, merkelyk *soulagéren*, en dat oock het
„ aanweezen van ghemelde Heeren *Gedeputeer-*
„ *den te velde* zoude konnen *prevenieeren* al-
„ le *confusien* ende *disordres*, die souden
„ mogen ontstaan, inghevalle welgemelte
„ Heer Furst van *Waldek*, wiens jaren reeds
„ zo hoogh waren, yets menschelycks over-
„ quam, versoeckende, dat de Leden, daer
„ op, *eenige reflectie* geliefden te neemen."
Men stelde de overweeging van deezen voorslag in handen van 't groot *Besoigne* (*h*); 't geen, op den 13 daar aan volgende, een vry breed Rapport uitbragt, hier op nederkoomende: dat de vroegere Besluiten leerden, hoe, in 't jaar 1590 en eenige volgende, de Raad van Staate te samen * *Collegialiter.* of door Afgevaardigden, het Leger te velde gevolgd hadt; dat, in den jaare 1606 en vervolgens, zo in den oorlog met Spanje als met den Bisschop van Munster, doorgaans, eenige Heeren te velde, wegens de algemeene Staaten, waren afgezonden, om den Heere Prinse van Oranje, „ *met raad en daad* te as-

(*h*) Resol. van Holl. 4 Aug. 1689. bl. 449.

„ *assisteeren* en, *zelfs zonder ruggespraak*, te „ mogen *resolveeren*;" dat, by deezen somwylen, ook eenige Leden, uit den Raad van Staate, waren gevoegd; dat, in den beginne van den laatstvoorgaanden oorlog met den Koning van Frankryk, wel, wederom, eenige Heeren, uit hunne Hoogmogendheden, te velde waren afgevaardigd, maar dat „ *met* „ en *na* den jaere *veerthien hondert drie en* „ *zeventich*, die *Deputatie* hadde *gecesseert*, (*i*) „ ende dat ook, naderhandt, ende gheduyren„ de dezen jegenwoordige oorlogh met den „ Koningh van Vranckryck, *geene sodanighe* „ *Deputatie gedecreteert*, *nochte oock geen* „ *deliberatie*, *daertoe*, *was aangesteld gewor*„ *den.*" Dat, betreffende dat geen, 't welk, ten deeze opzigte, thans, al of niet, zou dienen gedaan te worden, de Leden van 't Besoigne het niet volkoomen eens geweest waren; dat het *eene deel* derzelven in overweeging hadt genomen, dat het zenden van Afgevaardigden te velde, wel, in den beginne der bediening van het Kapitein-Generaalschap der Unie en het Erfstadhouderschap deezer Provintie, door zyne Majesteit van Groot Brittannie, hadt plaats gehad, maar, met of, na het aanneemen van 't zelve, was opgehouden, en dat ook zyne Majesteit, sedert, van hier naar Engeland gaande, by zyne afscheids neeminge, den Staaten hadt bekend gemaakt, dat hy 't bestuur en beleid van 's Lands Krygsvolk den Prinse van *Waldek* hadt aanbevolen, op alle het welke hunne Edele Grootmogendhe-

(i) Vergelyk van SLINGELANDT's Staatk. Geschrift: 4 D, Kap. 4. bl: 77 en volgg. byzonder *bl.* 84. en PAULUS verkl. der Unie 3 D. bl. 133–16. (1)

heden, by derzelver antwoord aan den Koning, hun genoegen betuigd hadden, waarom het hun, nu, ongevoeglyk scheen te zyn, zonder voorgaande kennis zyner Majesteit, iets, nopens eene afvaardiging te velde, vast te stellen, te meer, wyl, door zodanige afvaardiginge, vrugteloos zouden konnen gemaakt worden de schikkingen, omtrent welken de Koning en meergezegde Vorst, met de verbonden Mogendheden, voor den tegenwoordigen veldtogt, reeds waren overeengekoomen; om niet te zeggen, dat het getal en de magt der Afgevaardigden, niet altyd even groot geweest zynde, men, ook hier omtrend, de ervaarenheid en den hoogwyzen raad zyner Majesteit diende in te neemen. Dat ook *het ander gedeelte* van 't *Besoigne*, omtrend het raadpleegen met zyne Majesteit, ten deeze, niet verschild, maar begreepen hadt, dat, teffens, aan hoogstdenzelven dienden te worden voorgedraagen de redenen, welken zy vermeenden, nog boven het bygebragte door Amsterdam, voor de Afvaardiginge te velde, te pleiten; hier in bestaande, dat niet alleen de algemeene Staaten, van ouds af, ten dienste van het Land, eenige Afgevaardigden te velde hadden gezonden, met magt, somtyds, om, ook zonder ruggespraak, te besluiten, maar dat de Heeren Prinsen van Orange zelven zodanige Luiden, te meermaalen, aan den Staat hadden verzogt; (*i*)
„ dat, wyders, nergens *bleek*, waerom zulks, na
„ den jaare 1672, was *geinterrumpeerd*, maar
„ dat wel te *gissen* en zeer *apparent* was, dat
„ het-

(*i*) Zie myne Aanmerk. 9 st. bl. 38. 79. enz.

„ hetzelve was veroorzaeckt, door de groo-
„ te *confidentie*, die men, als toen, op
„ hoogsgedachte zyne Majesteyt, *de Legers*
„ *van den Staat*, *in persoon by woonende*,
„ *en commanderende*, was hebbende, en die
„ men oock, als noch, in *zulcke gevallen*,
„ zo veel als oyt, zoude hebben, als zynde
„ niet alleen, aan denzelven en zyne manne-
„ lycke wettige *Descendenten*, *gedefereert* het
„ Admirael ende Capiteynschap - Generael
„ van de Unie, maar ook het Erfstadhou-
„ der-Capiteyn- en Admiraelschap Generael
„ van deze ende vier andere Provincien, en-
„ de sulcks so sterck aen den Staet *geatta-*
„ *cheert*, als, oyt, eenige van zyne loffelycke
„ Voor-Ouders zyn gheweest; maer dat, ge-
„ lyck, om redenen van de *presentie* van
„ hoochtsgedachte zyne Majesteyt in de Le-
„ gers van den Staat, de voorn. *Deputatie* te
„ velde, naer alle *apparentie*, was komen te
„ *cesseren*, alsoo, jeghenwoordich, vermits des-
„ zelfs *absentie* en het ophouden van de
„ voorschreve redenen, niet sonder *plausibel*
„ *fundament*, soude konnen worden geoor-
„ deelt, dat de voors. *Deputatie*, wederom,
„ als van ouds, en om deselve redenen, die,
„ als toen, daer toe hebben gedient, soude
„ behooren te worden *geintroduceert*." De Le-
den namen dit Rapport over (*k*) en beslooten,
weinige dagen daar na, de *Propositie* van Am-
sterdam en de voorige Resolutien op dit
stuk aan den Koning te zenden, ten einde zyne
ge-

(*k*) Resol. van Holl. 23 *Aug.* 1689. bl. 454—45[illegible]

gedagten, hier over te doen toekoomen aan hunne Edele Grootmogendheden. Zyne Majesteit schreef (*l*), daarop, den dertigsten van Oogstmaand, aan hoogstdezelven; „ dat, zyns beduncкens, het saisoen alreede zo verre was inge-
„ schooten, dat, eer zodanighe *Commissie* by
„ de *respective Provintien* zoude wezen goedt-
„ gevonden ende *gedecreteert*, ende de Gedepu-
„ teerden haar zoude konnen vervoeghen in 't
„ Leger, de tydt genoeghzaem zoude wezen
„ verloopen, omme, over ondernemingen
„ van groote *importantien*, te *delibereeren*,
„ of die in het werck te stellen; dat hooghst-
„ gedachte zyne Koninghlyke Majesteyt
„ meende, dat, *met het resolveren tot soda-*
„ *nige Commissie, voor dezen Campagne,*
„ *zoude konnen worden gesuperfedeert*, en dat,
„ ingevalle, geduyrende dezelve, noch yets
„ mochte voorkomen, daer op haer Edele
„ Groot Mog., of wel haer Hoog Mog.,
„ bedenckingen ofte *reflectie* mochten maec-
„ ken, de saecke, by haer Edele Groot Mog.,
„ daer heen souden konnen worden *gediri-*
„ *geert*, dat die werden overgeschreven aen
„ de Heeren, jeghenwoordigh, van wegen den
„ Raadt van State, en de Gecommitteerde
„ Raeden, in het Leger zynde, omme, by
„ dezelven, aen den Heere Prinse van WAL-
„ DEK, *als commanderende de Armee van*
„ *den Staet*, uyt den naem van haer Hoogh
„ Mog., *gecommuniceert* ende voorgebracht
„ te werden." (*m*) Amsterdam alleen nam
's Ko-

(*l*) Resol. van Holl. 19 *Aug.* 1689. *bl.* 470.
(*m*) Resol. Holl, 13 Sept: 1899. bl. 495 en 499.

nings Brief over; doch ik vinde niet, dat die Stad, in 't vervolg, hier omtrend, eenigen last inbragt, of dat er eenig besluit omtrend genomen wierdt. Men heeft wel aangeteekend, dat, geduurende de Regeering van Koning WILLEM, als Stadhouder en Kapitein-Generaal deezer Gewesten, na den jaare 1672, tot zynen dood toe, geene Afgevaardigden te velde gezonden zyn (*n*), maar het verhandelde daar omtrend, in Holland, ten jaare 1689, en de begrippen, die men, nopens dit werk, by verschillende Staatsleden, toen, voerde, als mede de wyze, op welke zyne Majesteit die begrippen wist te leiden, is my, by geen' Schryver voorgekoomen; waarom ik niet onnuttig oordeelde, het een en ander, uit de oorspronglyke bronnen, aanteteekenen. Toen, in 't volgende jaar, de Vorst van *Waldek*, te *Fleury*, geslagen was, besloten de algemeene Staaten wel, eenige Heeren; waaronder de Raadpensionairis van Holland, HEYNSIUS, zig bevondt, naar dien Vorst aftezenden, „ om, met denzelven, te *concerte-* „ *ren* en te overleggen alle 't geene soude mo- „ gen werden *gerequireert*, om het Leger van den „ Staet, hoe eerder soo beter, wederom in „ staet te brengen, om jegens den Vyandt „ te *ageren* ende, daer omtrent, so veel „ mogelyck, de noodige orders te stellen," maar men gevoelt ligtelyk, hoe veel dit overleggen om een geslagen Leger spoediglyk staat te brengen, dat is het zelve van al het

no

(*n*) SLINGEL: Staatk: Geschrift, 4 D. bl. 83 en 84: PAULUS over de Unie, bl. 135.

nodige te voorzien, ten einde den Vyand te kunnen tegenstaan, verschille van den Opperbevelhebber, *met raad en daad* (*o*), in 't beleiden en voeren van den oorlog zelf, behulpzaam te zyn. Het laatste was 't werk van Afgevaardigden te velde, het eerste van de, zo evengenoemde, bezending, ten jaare 1690, die ook slegts weinige dagen duurde en, by haare terugkomst, tot een byzonder punt van verslag aan den Staat maakte, dat zy, aan elk' der Voetknegten (die zig uitmuntend wel gedraagen, maar eenige kleederen verlooren hadden) drie gulden, ter belooning, hadden geschonken (*p*). Daar Koning WILLEM, sedert den jaare 1691, zo als men, in vervolg, zien zal, gewoon was, in persoon, te velde te trekken, wierdt, langs dien weg, het zenden van Afgevaardigden te velde voorgekoomen.

Bl. 11. r. 16. *Het*, (*Leger*) „ *was versterkt met een gedeelte der manschap*, die in Engeland geweest was." Behalven de Troepen, die de Staat nog in dienst en, voorts, van de Duitsche Vorsten, hadt overgenomen, was ook eene aanwervinge gedaan van drie duizend Ruiters, agt duizend Voetknegten (*q*) en drie duizend Waardgelders, voor Hollandsche reekening; by welke laatstgemelden nog meerderen, voor reekening der andere Gewesten, stonden gevoegd te worden, ter bewaaring der grenzen. (*r*) De aanwer-
vin-

(*o*) Deeze bewoordingen waren de gewoone, met welken men 't gezag der Afgevaardigden te velde plagt aantewyzen. SLINGEL. l: c. D: bl: 81.

(*p*) Resol. van Holl. 20 July 1690, *bl.* 311 en 312.

(*q*) Resol. Holl. 7 Jan. 1689. bl. 17.

(*r*) Resol. van Holl. 4, 7 en 13 Jan. 1689. *bl.* 21, 40.

vinge der Waardgelderen wierdt, op 't voorbeeld van vroegere tijden, over de Steden verdeeld, en de begeeving hunner Officieren aan de Wethouderschap overgelaaten. Doch, daar zij agt stuivers daags kostten, en veel minder nut dan gewoone Knegten deeden, wierden zij, even als ten jaare 1672, spoediglyk na hunne aanneeminge, afgedankt (s). Men wierf, sedert, nog veertien Kompagnien, meen ik, te paerde; immers Holland hadt, daar toe, zyne toestemming gegeven (t). 't Schoot, thans, met de penningen, zeer schaars om, zo dat Gekommitteerde Raaden, in Sprokkelmaand, toen de Leden in de lasten van 't loopende Jaar nog niet bewilligd hadden, verklaarden, geene orde te kunnen stellen tot betaalinge der ambtgelden, met byvoeginge, dat zy, in die maand, twee millioenen en vyf honderd duizend gulden noodig hebbende, daar toe,, *noch crediet, noch geld*", of, (zo als zy in de volgende maand spraken),, *geen stuiver*", in voorraad hadde. (u) Men reddede zig, egter, zo goed men konde, byzonderlyk ook, door, op den vyfden van Lenmaand, voor twee jaaren agter den anderen, buitengewoonlyk, toetestemmen in den ophef van een' honderSten penning op de goederen, en een twee-honderSten op de persoonen, mitsgaders, eene tweede verhooging op de middelen van verteering; in dier voege, dat twee derde van den honderSten penning,, by voorraad *,, zou worden betaald (v).

anticipatie

Voor

(s) Resol. Holl. 4, 7, 11 Jan:, 7, 27 April 1689. bl. 25, 35, 212, 236.
(t) Resol. van Holl. 20 July 1689. bl. 421.
(u) Resol. van Holl. 11 *Febr.* 1689. *bl.*
(v) Resol. van Holl. 5 Maart, 5 April 1689. bl. 160—165, 165 en 298.

Voor 't overige, mangelde het niet aan Christen en Joodsche planmaakers, die zig aan de Staaten van Holland vervoegden, met nieuwe middelen, ter bekooming van gelden, dan van welken 'er, thans weinig doorgingen (*w*); hoe zeer, in vervolg van tyden, eenigen derzelven, met nut, in zwang zyn gebragt.

Bl. 16. r. 17. „ *Zy*" (*de Staaten*) „ *hadden, sedert eenigen tyd. den Heer* Jacob Hop, *Pensionaris van Amsterdam*, gezonden *naar* 't Weener Hof, *om over* zulk *een* Verbond, *te* handelen *met den* Keizer." De zending van den Heere Hop hadt twee oogmerken; eerstelyk, om den Keizer te beweegen, een einde te maaken van den Turkschen oorlog; ten andere, om, langs dien weg, zig, met het Weener Hof, naauwer te vereenigen, ten einde de Fransche kroon, ook in Europa, tegen te kunnen staan. Het laatste doeleinde (*x*) gelukte aan 's Lands Ambassadeur, zo als onze Wagen, straks, verhaalen zal, schoon hij niet gewaagt van het eerste, uit 't welke de aanleiding tot deeze bezending was genomen. De Heer Coljer, naamentlyk, *Resident* der Algemeene Staaten by den grooten Heer, en die, sints lange, last hadt, om de Turksche Regeering tot vreedzaame gedagten over te haalen, hadt, al in Hooimaand des jaars 1688, zynen Meesteren geschreeven; dat hij, in 't begin dier maand, gehoor by den Groot Vizir verkregen hebbende, aan deezen vertoond hadt, hoe zeer

(*w*) Resol. van Holl. 8, 20, 26 Jan. 11 Febr. 6, 23 Aug. Dec. 1689. bl. 29, 53, 70, 100, 446, 472 en 610.

(*x*) Wagenaar alhier, bl. 16-19.

zeer de Koophandel van onze en andere Staaten, in het Ottomanniesch gebied, door den tegenwoordigen Oorlog, was afgenomen; waar op de Turkfche Staatsdienaar hadt geantwoord, dat de Sultan tot vrede geneigd was, mits zy niet fchandelyk ware; dat de *Porte* afgefchrikt wierdt, door de groote eisfchen, welken men vermoedde, dat de Keizer; dien 't geluk zeer mede geloopen was; doen zoude, ten zy hy, door andere Vorsten, met naame door 't groot gezag van hunne Hoog Mogendheden en door derzelver aanraadinge en bemiddelinge, tot redelyke voorwaarden konde gebragt worden; dat zelfs de gezegde Vizir verzogt hadt, dat Hunne Hoogmogendheden dit groote werk ter harte geliefden te nemen, en hem derzelver gedagten te doen verftaan, onder verzekeringe; dat de Turkfche Regeering dit, jegens de onderzaaten van den Staat, zoude erkennen. Terwyl men deeze Brief; die by Holland wierdt overgenomen; ter Generaliteit *commisforiaal* maakte, (*y*) liep 'er een andere van den zelfden Heere COLJER in, hoofdzaaklyk houdende; dat zyne invloed by den Groot Vizir den Gezanten van Frankryk en der overige Christen Moogendheden, die 't met dat Hof eens waren, in de oogen fteekende, deezen, daarop, zynen handel met dien eerften Staatsdienaar hadden zoeken te dwarsboomen, door voor te draagen, dat hy geen *Elfi* of Ambasfadeur, maar flegts een minder Gezant was; dat, egter, die voordragt, geen de minfte verandering in zaaken hadt kunnen te weeg brengen, ja dat, in tegendeel, de

(*y*) Secr. Refol. Staat. Gen. 28 July 1688, en Secr. Refol. van Holl. 29 July 1688. *bl.* 223.

de groote Heer, nu, zynen Raad vergaderd, het doen eener bezending naar Weenen vastgesteld hadt, en die Gezanten, eerstdaags, derwaarts, stonden te verreizen, ten einde, kon 't zyn, onder bemiddeling der Algemeene Staaten, vrede en een gemeenschappelyk verbond met den Keizer aan te gaan; van welk alles aan hem, COLJER, door den Tolk der Porte, MAURO CORDATO, was kennis gegeeven (z). Op deeze tydinge, besloot men, ter Generaliteit, niet alleenlyk COLJER aan te schryven, dat hunne Hoogmogendheden zyne waardigheid altyd hadden geagt en nog beschouwden, by de *Porte* met die van *Elsi* over een te koomen, maar men begreep wyders, dat ook, ten spoedigsten, de Roomsch-Keizer diende te worden bezonden, en alles by zyne Majesteit aangewend, tot het treffen van een goede en vaste vrede met den grooten Heer, ten welken einde de Heer HOP, buitengewoon Gezant aan 't Hof van Brandenburg, wierdt aangeschreeven, dien last op zig te willen neemen, niet tegenstaande de Heer HAMEL BRUININX, zig, als der Staaten buitengewoon Gezant, aan dat Hof bevondt (a). HOP ontschuldigde zig, in 't begin, doch nam het aan, op nader aanschrijving hunner Hoogmogendheden. Men beval hem, te sterker, by den Keizer op vrede met de Porte aantedringen, wyl Frankryk zig reeds op Ryks bodem bevondt; waar om hij ook, buiten 't aenbod der bemiddeling hunner Hoogmogendheden, de Gezanten van Polen en Venetie moest tragten over

(z) Secr. Resol. Staat. Gen. 16 Sept. 1889.
(a) Secr. Resol. v. Holl. 16 en 23 Sept. 1888, en Staat. Gen. van 20 en 27 Sept. 1688. bl.

over te haalen, om met hem mede te werken. (b) De Gezant slaagde hier in niet naar wensch, en men zal, in 't vervolg, zien, dat, eerst ten jaare 1692, onder bemiddeling van Groot-Brittannie en deezen Staat, (c) die zaak volvoerd wierdt. Zodra men egter, hier te lande, bemerkte, dat de vrede met den Turk nog te veel tegenstand aan 't Hof van Weenen zou ontmoeten, wendde men het op een' anderen boeg, en magtigde Hop, om, konde het zyn, met zyne Keizerlyke Majesteit een beschadigend en verdeedigend Verbond aantegaan, 't geen hem gelukte. (d)

Bl. 23. r. 13 „ Eerlang, volgde het afzenden van *vyf duizend man, onder den Graave van* Marlbourgh." De afzending van dit Volk volgde traaglyk, door dien de Engelschen weigerden over zee te dienen. Een *Bataillon*, onder 't Regiment van den Hertoge van *Grafton*, dat uit negen Kompagnien bestondt, en omtrent agt honderd man behoorde sterk te zyn, hadt, tot op tagtig mannen toe, de wapenen nedergelegd, ja negen honderd man van 't Regiment van Schomberg, bij den anderen vergaderd staande, en haare veragterde soldy ontfangende, om daar mede naar Holland te gaan, riepen, eenklaps en luidkeels, uit, *lang leeve Koning* Jacob! en trokken, daar op, met volle wapenen en vier veldstukken, naar Schotland, alwaar zy, egter, en eenige muiters, eerlang, door het, nog in Engeland gebleeven, Nederlandsch paerden- en voetvolk, on-

(b) Secr. Resol. Staat. Gen. 8, 11, 25 Oct. 1688.
(c) Wagen. Vaderl. Hist. 16 D. d. 169.
(d) Resol. Holl. 3, 8, en 15 Febr. 1689. bl. 91, 96, en 127. en Secr. Resol. 5 April 1689. bl. 238.

onder den Generaal VAN GINKEL wierden gevangen, of tot reden gebragt (*e*). Ten einde de Staaten meêr nut van 't Engelsch Volk mogten hebben, hadt de Koning bewerkt, dat, voor hun vertrek, 't Parlement eene Akte van ſtrengeren krijgstugt vastſtelde. In 't begin van Lentemaand deezes jaars, hadt hy den Lieutenant-Admiraal KORNELIS EVERTSEN naar Zeeland afgezonden, met dertien oorlog- en zestig andere Schepen, binnen welken zig zes Regimenten paerden- en vyf Regimenten Voetvolk, als mede nog een Regiment Dragonders, bevonden, maakende te ſamen, een getal van omtrent zes tot zeven duizend hoofden. (*f*)

Bl. 25. r. 18. *Hier op volgde* — alleenlyk, een beſluit *van het* Huis *der* Gemeenten, *om den Staaten zeshonderd duizend pond Sterlings, voor hun verſchot, toeteleggen.*" De Gemeenten hadden hier toe wel, vooraf en eenpaariglyk, geſtemd, doch, weinige dagen daar na, nam ook het Hoogerhuis een overeenkomſtig Beſluit. Men hadt den Ambasſadeur WITSEN doen hoopen, dat de betaaling der bovengemelde gelden, in drie keeren, zoude geſchieden, naamlyk een derde terſtond, een ander derde, vier maanden daar na, en 't overſchot

(*e*) Miſſ. van den Ambasſ. v. CITTERS $\frac{15}{25}$ Maart, en der overige Ambasſad. in Engeland, van $\frac{12}{22}$ April 1689. MS.

(*f*) Brieven van H. H. *Gedeput.* in Engeland, $\frac{\text{21 Jan.}}{\text{23 Febr.}}$ 1689. Van den Heer WITSEN, 8 Maart, en van den Ambasſ. v. CITTERS, $\frac{\text{22 Febr.}}{\text{4 Maart}}$ 1689. MS.

schot in den winter des jaars 1690 (g). Maar, hierin, was men agterlyk.

Bl. 26. r. 2. „ *Er werdt over de* uitrusting *en* begrooting *eener samengevoegde* Vloote, *gehandeld met 's Konings Gemagtigden.*" Men was in Engeland niet overbodig, om den Koning, terstond, zynen eisch, tot de uitrusting van de Vloot, toe te staan. „ Het schynt;" schreef, thans, de Ambassadeur VAN CITTERS; „ dat sommigen „ willen, voortaen, *practiseren* de *maniere*, „ in Nederlandt gebruyckelyk, van eerst na „ te zien de *petitie* van den Koningh, als, „ by ons, die van den Raed van State; „ omtrent het beloop ende raminghe der „ jaerlyksche onkosten, eer en alvooren sy „ daer toe willen *consenteren*, en dan noch „ maer voor één jaer, of, uyterlyck, twee; „ waer door sy dan meynen (hoewel de „ Coningh, by zyn *prerogative*, de macht „ van vreede of oorlogh te maecken in „ handen heeft), dat sy, altoos, door „ haere beurse, op die wyse, van alles „ meester sullen blyven." (h) 't Zou, evenwel, indien 't hier de plaats was, niet moeilyk zyn aan te toonen, hoe, oudtyds, het regt der meesten, zo niet, alle, Landen in Europa, mede bragt, dat, al kwam de bevoegdheid, om oorlog te mogen voeren den Landheeren al-

leen

(g) Brief van den Heer WITSEN $\frac{15}{25}$ Maart, en van de Heeren Ambassad. in Engeland, van $\frac{22 \text{ Maart}}{1 \text{ April}}$ 1689. M. S.

(h) Brief van VAN CITTERS, Maart 1689.

leen toe; 't verkrygen, egter, der penningen uit de beurse der Ingezetenen, zonder de toestemming der Lands Standen, (die, in Engeland, door het Hooger- en Laager-Huis, vertegenwoordigd worden) geen plaats kondegrypen. (*i*)

Bl. 29. r. 16. „ *Dat de Staaten ook draalen moesten met het* uitrusten *der* dertig oorlogschepen." Men begrootte die uitrustinge, toen ten tyde, voor volle twaalf maanden, op eene somme van *vier millioen, negen honderd twee en dertig duizend, twee honderd en vier en zestig gulden.* (*k*)

Bl. 40. r. 3 „ 't Wegneemen der geschillen, *tusschen Koning* CHRISTIAAN den V. *en den Hertoge van Holstein*, waer toe de Staaten ook hadden gearbeid." De Staaten, verneemende, dat deeze geschillen, en byzonderlyk het langer inhouden van 't Holsteinsche, door den Koning van Denemarken, in eenen oorlog tusschen de twee Noordsche kroonen konden uitbarsten, hadden, reeds in Grasmaand deezes jaars 1689, besloten, den Heere KOENRAAD VAN HEEMSKERK, Pensionaris der Stad Amsterdam, en, voor eenigen tyd, uit Spanje herwaarts gekeerd, naar Hamburg of Altona te zenden, alwaar zig, thans, de Gezanten van verscheiden Mogendheden bevonden, om, konde het zyn, de twistende partyen te vereenigen, waar toe ook Koning

(*i*) Zie myne Aanmerk., 5 St., op WAGEN. Vaderl. Hist. V D. bl. 63, r. 17.

(*k*) Brief van Gedeput. in Engel., $\frac{\text{25 Maart}}{\text{4 April}}$ 1689. bl. 27.

Koning Willem hen aanknoopte. Heemskerk ging, in Bloeimaand, op reize, en zondt, reeds in Zomermaand daar aan, een plan van bevreediging over, 't geen, sedert, hoofdzaaklyk gevolgd wierdt. De Hertog van Holstein hadt, ondertusschen, nergens in willen koomen, ten zy het Eiland en de Ambten *Fehmern*, *Steinhorst* en *Tremsbuttel*, hem wierden terug gegeven. Deezen behoorden in pandschap aan Prinse George van Denemarken, die met Anna, Zuster der Koninginne van Engeland, was gehuuwd, en die dezelven niet begeerde af te staan, zonder genoegzaame schaêvergoeding. Zyne Deensche Majesteit ongenegen zynde, hier toe eenige penningen uit te schieten, hadden de Afgezanten des Keizers, des Konings van Grootbrittanniën, der Staaten en der verdere bemiddelende Mogendheden, by schriftelyke Akte, aangenomen hier voor te zorgen, en Koning Willem, daar na, verklaard hebbende, de helft deezer som, ten dienste van zynen Schoonbroeder, op zig te willen neemen, liet den algemeenen Staaten voorslaan; of zy mede zig voor de voldoening der wederhelft verpligten wilden, ten einde daar door, zo hy zeide, de rust in 't Noorden, des te zekerder, te bewaaren. Doch hier toe hadt men by Holland geene ooren, en besloot, in tegendeel, de zaaken ter Generaliteit daar heen te rigten, dat 's Lands buitengewoone Ambassadeurs te London wierde aanbevolen zyner Majesteit te vertoonen, hoe men, hier, altijd van begrip geweest was, en nog was, van, overeenkomstig de voornoemde Akte

van

van verbintenis, een gelyk aandeel, en niet meerder, in deeze schuld, te betaalen, als de Keizer en andere Vorsten, die dezelve Verbintenis, even als hunne Hoogmogendheden, hadden ondertekend. Ik zie niet, dat, hier inne, sedert, van der Staaten zyde, wierdt afgegaan. (*l*)

Bl. 41. r. 2. „ De Staaten *bevolen den Markgraave van* Albyville, het Land te ruimen." Koning WILLEM hadt hem, reeds te vooren, doen te rug roepen, doch aan der Staaten Afgezanten verklaard, dat het hem aangenaam zyn zoude, wanneer ook hunne Meesters hem gelasteden te vertrekken. (*m*)

Bl. 45. r. 1. „ *De Heer* VAN DYKVELD *bewerkte, door Brieven aan den Raadpensionaris, dat de* Staaten, van Holland een besluit namen, *om hen*" (*de Ambasſadeurs in Engeland*) „ te rug te ontbieden, eer zy nog verlof, om te mogen keeren van hunne Hoogmogendheden verzogt hadden. 'T is zo, en wel zo ras de Verbintenis met den Koning zou geteekend zyn. De Ambasſadeurs, by tyds denklyk, onderrigt, van dit Besluit der Staaten van Holland, schreeven, daarop, reeds den 23 van *Oogstmaand* deezes jaars 1689, aan den Griffier FAGEL; deeze woorden: „ Het Tractaet van naeder *Alliantie* zal, apparent, geteekent worden, zo dra als het *præmium* (voor *proœmium*) „ daer bygevoeght, en „ 't zelve in 't net zal wesen uytgeschreven: „ zo dat de *Commisſie*, waer mede Ha: Ho: Mo:

(*l*) Resol. van Holl. 27 Apr., 5 en 21 Mei, 16 en 20 Sept. 1689. *bl.* 236, 246, 292. Brieven der Ambasſ. in Engel. 28 Mei 1689. DU MONT, *Corps diplom. Tom.* 7. *fol.* 233 *et* 234.

(*m*) Brief der Ambasſad. in Engeland, $\frac{12}{22}$ April 1689.

„ Mo: ons hebben gelieven te vereeren, „ daer mede ten einde lopende, *hebben* „ *Wy, heeden, versoght, om te mogen re-* „ *verteren:*" (*n*) en, op den 7 van Herfstmaand, schreeven zy nader, aan denzelven Griffier, „ dewyl Ha: Ho: Mo:, by haare „ Resolutie van den 27 *August.*, *ons ver-* „ *soek, om te mogen revertéren, hebben ge-* „ *lieven toe te staen, sullen wy ons, ten* „ *eersten, daer toe preparéren.*" (*o*) enz.

Bl. 50. r. 2. v. o. „ Prins *van Nassau Saarbrugge*." Voor 't woord *Prins*, leest men, ten deezen tyde, nog dat van *Graaf*, in de Resolutien van Holland. Deeze tak van 't huis van Nassau, was, egter, ten jaare 1688, reeds tot den Vorstenstand verheeven. (*p*)

Bl. 50. o. r. „ Welke laatste *reeds* Hoofd *der* Ruiterye *was*." Uit dien hoofde verzogt Koning WILLEM den algemeenen Staaten, „ om deezen Prince, die, in qualiteyt als Generael van de Ruyterye, omtrendt veertien jaeren hadde gedient, en „ altydt was geweest de eerste na den „ Veldt-Maerschalck en, in deszelfs *absen-* „ *tie*, het *commando* hadde gevoert, by 't „ aenstellen van Velt-Maerschalken, den „ rang, na den Prinse van Waldeck, te la- „ ten:" aan welk verzoek zyner Majesteit, sedert, voldaan wierdt, doch tevens vastgesteld,

(*n*) Brief van de Extra-ord. Ambassad. $\frac{13}{23}$ Aug. 1689.

(*o*) *l. c.* $\frac{27 \text{ Aug.}}{6 \text{ Sept.}}$ 1689. Res. van Holl. 13 Aug. 1689. *bl.* 460.

(*p*) Resol. van Holl. 22 en 25 Juny 1689. *bl.* 333, 344. Putter *Neueste Gesch.* 3 D. p. 924.

steld, dat het Land, buiten de bezoldinge, die de gezegde Prins van Nassau Saarbrugge, als Generaal der Ruyterye, genoot, niet verder zou mogen worden bezwaard, geduurende het leeven en diensten der drie Veld-Maarschalken van den Staat. (q)

Bl. 51. r. 15. „ Koning WILLEM *hadt hem den Staaten, ernstelyk*, aangepreezen." De Raadpensionaris HEINSIUS; van wien onze WAGEN. hier spreekt; hadt, reeds eene geruime pooze, in 's Vorsten gunst gedeeld, eêr dees den troon van Groot-Brittannie beklom. Toen de Koning van Frankryk, ten jaare 1682, goedvondt, zyne Hoogheid, in in deszelfs Prinsdom van Oranje, te kwellen, en de muuren en poorten der Stad van dien naam te doen omverwerpen, zonder te letten op den voordragt van 's Lands Ambassadeur, Heere VAN STERRENBERG; wist men, wegens Holland, de zaaken ter algemeene Staatsvergadering daar heen te stuuren, dat, tot afweeringe van zodanige feitelykheden; regtstreeks aanloopende tegens het Nymeegsche Vrede's Verbond, vier jaaren te vooren, geslooten; een buitengewoon Gezant, aan zyne Allerchristelykste Majesteit, wierdt afgevaardigd, die gelast was, hier tegens, de ernstigste vertoogen te doen en, kon het zyn, niet alleenlyk de bekommernissen weg te neemen, maar ook den Prinse in het vredig genot van dit Vorstendom te doen herstellen. HEINSIUS, sedert den jaare 1679, Pensionaris der Stad Delf

(q) WAGEN. Vaderl. Hist. 15 D. *bl*. 99 en 100.

Delft (*r*) en, voorheen, door Hunne Edele Grootmogendheden, met nut, gebruikt, in eene bezending naar Friesland, tot nederlegging van een geschil, nopens de belasting op de Hollandsche bieren, (*s*) wierdt met dien last vereerd, en schoon hy, in Frankryk, te veel tegenstand ontmoette om te kunnen slaagen, bleef zyn' invloed, ook na zyne terugkomst in 1683 (*t*), hier te Lande, met naame ten Prinselyken Hove, gevestigd. Hy hadt, bovendien; zo sommigen schryven; ten jaare 1684, veel toegebragt tot het bekend Besluit, ter aanwervinge van zestien duizend man; waaromtrend zyne Stad, andersints, min geneigd scheen; (*u*) en was, zo als my, uit stukken van deezen tyd, gebleeken is, niet minder yverig geweest, ten jaare 1688, tot bevordering van 's Prinsen overtogt naar Engeland.

Bl. 57. r. 5. „ KORNELIS TEERESTEIN VAN HALEWYN — *plagt* — diep te staan *in* de gunst *des* tegenwoordigen Stadhouders." Uit de Resolutien van den Oud-Raad van Dordrecht, blykt; volgens de aanteekening van een' zeer kundig' man; het onbepaald vertrouwen, 't welk de Raadsheer HALEWYN op zyne Hoogheid hadt weeten te verkrygen, en 't geen zo verre ging, dat hy, op 's Prinsen voorstel, in 't jaar 1688, by de Regeering dier Stad; schoon, toen ten tyde, nog geen Lid daar van zynde; gemagtigd wierdt, tot de

(*r*) In de Resol. van Holl. 7 Sept. 1679. *bl.* 782, komt hy my 't eerst voor, als *nieuw Comparant*.
(*s*) Resol. van Holl. 17 en 18 July 1681. *bl.* 194.
(*t*) Resol. van Holl. 27 Sept. en 20 Dec. 1683. *bl.* 308 en 510.
(*u*) *Memoi. du Comte* D'AVAUX, *T.* 2. *p.* *m.* 34. 63.

de geheimen van Staat. Ook getuigd men, dat hy het was, die, gesterkt door zynen broeder SIMON, Dordrecht naar de inzigten des Stadhouders wist te leiden, sedert MUYS uit het bewind geraakt was (*v*); na welken tyd; zo als onze loflyke Schryver alhier bl. 58, mede wel zegt; die Stad gansch anders gezind was geworden, dan te vooren.

Bl. 84. r. 11. v. o. „ *Dit vertoog vondt geen ingang ter* Staatsvergaderinge." 't Schynt, dat die van Amsterdam het voornoemde vertoog niet alleenlyk ter Vergaderinge inleeverden, maar ook, aan de Hollandsche Steden, rond zonden. Immers ik zie, dat zulks aan de Regeeringe van Gouda was geschied, (*w*) alwaar het ter leezing en overweeging eener beschreeven Vroedschap wierdt gesteld, maar geene verandering in de denkbeelden maakte.

Bl. 85. r. 12. v. o. „ De Edelen hernamen: Men hadt te wagten, *dat alles wat, thans, door Schepenen, verrigt was, door hunne Edele Grootmogendheden*, voor nietig en van onwaarde zou verklaard worden." De Edelen zeiden niet alleenlyk, dat dit te verwagten was, maar zy, en eenige andere Leden, hielden, ter Vergadering, nu reeds, aan, om de tegenwoordig dienende Schepenen van Amsterdam te verklaaren voor *gediscontinueert*, en haar verrigte voor *nul* en van onwaarde. Doch dit besluit wierdt, door tusschenkomst van zommige Leden, waar onder, byzonderlyk, de Afgevaardigden van Gouda,

„ *ver-*

(*v*) VAN DE WALL, Privileg. van Dordr., 8ste Afdeel. *bl.* 1933.

(*w*) Vroedsch. Resol. van Gouda, 13 Febr. 1690. *bl.* 228-229.

„ *verschooyen voor eenige dagen;*" op hoope dat Amsterdam, in dien tusschentyd, zoude byschieten (*x*). Als dan onze WAGEN., op bladz. 86. r. 7. alhier, zegt, „ de Edelen „ sloegen hier op voor," *enz.*, moet men begrypen, dat zy dit, voor den tweeden keer, deden.

Bl. 87. r. 20. „ *Het aanneemen daar van,*" (d. i. *van de drie voorslagen van Amsterdam*) „ *zou*, zeide zy," (*de Ridderschap*) „ aanloopen tegen de Resolutie van den agt en twintigsten van Louwmaand, en de agting van den Souverain ten hoogste krenken." Men vindt dit zo, in den Hollandschen *Mercurius*, door onzen WAGEN. hier, aangehaald. Maar uit het, zeer breed, Rapport deezer zaake, door de Afgevaardigden van Gouda, aan de Vroedschap dier Stad gedaan en, vermoedlyk, door haaren Pensionaris VAN DER DUSSEN, die veel deel in dit werk hadt, gesteld, blykt, dat er nog eene andere reden was, om welke de drie voorslagen afgeweezen wierden; te weeten de vrees voor geschil met den *Stadhouder*. Ik leeze aldaar, „ dat de drie „ voorslagen, by de Leden, *unanimiter*, geoor„ deelt waren voor onaennemelyck; aangesien, „ den Stadhouder blyvende *persisteren* by zyne „ *resolutie* (*y*), gelyck wel te verwachten was, „ de Souverain gebracht soude worden in erger „ staet en zwaerder *laberint*, als die nu wa„ ren, en, daar door, de Leden, gesament„ lyck, *geëngageert in het different met* „ *den*

(*x*) Vroedsch. Boek van Gouda, Resol. 6 Maart 1690, *bl.* 230.
(*y*) Vergel. WAGEN. alhier *bl.* 74.

„ *den Stadhouder*, 't geene, nu, maar alleen
„ concerneerde één Lidt; *en*, *consequentelyck*,
„ *impliceerde een groote verwydering*. Dat,
„ daer en boven, daer door, het welwezen van
„ 't Gemeenebest, het respect en het recht van
„ den Stadthouder, niet was *gesalveert*" (*z*).

Bl. 87. r. 4. v. o. „ *Dat de Staaten de vryheid behouden zouden, om met de Nominatie* te handelen, naar welgevallen." Voeg hier by, dat, egter, dit alles, aan die van Amsterdam zou worden voorgesteld, „ onder
„ *speciale conditie* en *stipulatie*, dat, daar
„ uyt, of uyt de *dispositie*, daar op val-
„ lende, geen de minste *argumentatie*, *con-*
„ *sequentie* of *illatie*, voor het toekomende,
„ zoude mogen worden gemaakt ofte ge-
„ trocken: *enz*. Dat de Stadt Amsterdam
„ zoude *geconsidereert* worden, te blyven in
„ haer volkomen, ongekrenckt en *ongeprejü-*
„ *dicieert*, recht, en dat dezelve, daer en
„ boven, des *gerequireert* wordende, zoude
„ werden *gedispenseert* van alle zwarigheden,
„ die zy noch overich hadde, en *gemoveert*
„ zouden werden" (*a*).

Bl. 88. r. 8. „ *Maar* de Leden kwamen, *eindelyk*, over een," *enz*. Ik meene, dat het spreeken met de Afgevaardigden van Amsterdam, door eenige verdere Heeren, behalven door den Raadpensionaris HEINSIUS, niet door de Leden ter Vergaderinge van *Holland*, besslooten wierdt, maar dat de Raadpensionaris, slegts

(*z*) Vroedsch. Boek Goud. Resol. 6 Maart 1690. *bl*. 230. *Vso*.

(*a*) Resol. Vroedsch. Goud. *l. c.* 6 Maart 1690. *bl*. 231.

flegts met onderhandfche bewilliging der Leden, hier toe, uit zig zelven, eenige Heeren by zig verkoos. In het, meêr aangehaald, Rapport van Gouda, wordt gezegd: „ dat „ de Heer Raedtpenfionaris van Hollandt, „ *op fyne begeerte, ge-asfisteert weefende* van „ den Heer VAN BLEYSWYCK, Burgemeester „ der Stad Delft, VAN DER DUSSEN, Penfionaris dezer Stadt," (Gouda), „ en VAN „ GENT, Burgemeester der Stadt Enckhuyfen, in gefprek was getreden met de „ Heeren Gedeputeerden der Stad Amfterdam, beneden in een der Vertreckkameren van de Heeren *Gecommitteerde Raeden*; alwaer dezelven (t. w. de Afgevaardigden van Amfterdam) gekoomen waren." (*b*)

Bl. 92. r. 14. „ *Hy* verhaalde *egter nog.*" Dat dit geen enkel *verhaal* was, door den Penfionaris van Amfterdam, na 't neemen der Staatsrefolutie vanden 28 van Zomermaand, ter Vergadering van Holland gedaan, maar een voorafgaande voorflag, aan den Raadpenfionaris HEINSIUS en de drie Heeren, die, nevens hem, in afzonderlyke onderhandeling met de Amfterdammeren waren getreden, blykt my wederom, uit het Rapport der Afgevaardigden van Gouda aan hunne Vroedfchap (*c*), en ftrookt ook met het geen onze treflyke Schryver, elders, heeft aangetekend. (*d*)

Bl. 95. r. 2. v. o. „ *De Stad Amfterdam*

(*b*) Vroedfch. Refol. Goud. *l. c.* 6 Maart *bl.* 231.
(*c*) Refol. Vroedfch. Gouda. 6 ft. *bl* 231. *Vſo.*
(*d*) Gefchieden. van Amfterd. 9 ft. *bl.* 165.

dam bewilligde, *eerlang*, *in de* gemeene lasten." 't Nadeel, 't welk het gemeene Land stondt te lyden, in deezen oorlog, wanneer eens Amsterdam in die middelen niet toestemde, hadt niet slegts; zo als ook onze WAGEN., van ter zyde, heeft opgemerkt (*e*); de overigen Leden aangezet, zig, hier op, by die Stad, te beroepen, maar er, met de meeste kragt, op aan te dringen. Men hieldt haar hoofdzaaklyk voor: dat het onverantwoordelyck zyn zoude, niet slegts de voordeelen, op den Vyand, in 't voorleden jaar, bereids bevogten, te verwaarloozen, zonder er gebruik van te maaken, tot verkryging van eene spoedige en gelukkige vrede, maar, daar en boven, een Gemeenebest, tot nog toe zo magtig, zo welvaarend, zo gevreesd by Vyanden en geagt by Bondgenooten, door een onbegryplyk opzet, zonder reden en zonder noot, open en ten prooi te stellen voor een' wreeden en geweldigen Vyand, dien men dus in de hand zou werken, tot geheele verdelging van 's Lands Godsdienst en Vryheid, en zulks om een huislyk geschil; daar, hoe groot en van welken aart de onderlinge geschillen ook zyn mogten, dezelven, nimmer, van zulk een verkeerde uitwerking op het gemoed van goede en getrouwe Regenten behoorden zyn, dat men liever de Republiek wilde zien verlooren gaan, dan, daarin, voor een' tyd, toe te geeven (*f*).

Toen

(*e*) Vaderl. Hist. 16 D. *Bl.* 55, 68.
(*f*) Resol. Vroedsch. Goud. 6 Maart 1690. *Bl.* 222, *Vso.*

Toen, egter, Amsterdam verklaarde, 't behoud zyner Privilegiën boven alles te schatten, en van zyn gevoelen niet ligtelyk scheen te zullen wyken, toen men, midlerwyl, hoe langer hoe meerder, gevoelde, dat de agterstallen van den voorleeden jaare nog moesten voldaan, en verder moest voorzien worden in de lasten van een te duchtenen oorlog; tot welken de Koning van Frankryk gezegd wierdt dubbelde kragten, te water en te lande, in te spannen; toen, eindelyk, de Raad van Staate verklaarde, geen leger te velde, de Admiraliteiten geene schepen in zee te kunnen brengen, zonder spoedige aantelling van gelde, droeg de Ridderschap voor: hoe 't hun, ten uiterste, smertte, dat, onaangezien agtien Leden der Hollandsche Staatsvergadering, naamens hunne Meesters, hadden toegestemd in de beraamde zeemagt, als mede in een honderste penning op de goederen, te betaalen in twee termynen, met byvoeging, van alles voor den Lande te willen opofferen, egter de Afgevaardigden van Amsterdam alleen, tot nog toe, niet slegts hunne stem geweigerd hadden, nopens de bemanning ter zee, maar ook om te raadpleegen over de gemeene middelen: dat hunne Edelheden wel wisten, hoe ver de vryheid der *Consenten* zig uitstrekte, maar niet konden begrypen, dat die vryheid een Lid van Staat zoude bevoegd maaken, om, in eenen openbaaren oorlog, zig aan de lasten te onttrekken, of dat zodanig Lid, onder 't een of ander voorgeeven, hoe gegrond ook, zyne toestemming te rug houdende, ja alle raadpleeginge afslaande, daar door, 't vermogen

gen zoude krygen, om den geheelen Staat buiten bescherming te laaten, en ten gronde te doen loopen, zonder dat de overige Leden, 't zy door 't draagen van *Consenten*, of door 't in 't werk stellen van andere middelen, dien zelfden Staat van zyn volstrekt bederf zouden kunnen of mogen redden, en het weigerend Lid vervangen. Dat zy, veel eêr, dagten, dat, langs dien weg, de waare vryheid van den Staat moest verlooren gaan en, dierhalven, aan hunne Edele Grootmogendheden in bedenken gaven, om, ondanks de weigering van Amsterdam, tot het voorslaan van buitengewoone middelen, daadlyk, te besluiten. Men maakte dit voorstel Commissoriaal aan het groot Besoigne met Gekommitteerde Raaden (*g*), 't geen, op den derden van Lentemaand, een Rapport uitbragt, strekkende mede om, ter daadlyke bekooming van twee derde deelen van het beloop des personeelen honderften pennings, eene geldopneeming, jegens vier ten honderd in 't jaar, te openen, tot laste van den lande, onder verband der penningen, die uit de buitengewoone middelen zouden inloopen (*h*). Ook leedt het maar weinige dagen, of zeventien Steden stemden, met yver, en sommigen, met meer dan gewoone goedkeuring hunner meesteren, in dit alles (*i*). En nu stonden de zaaken tot dit uiterste ter Vergadering van Holland te koo-

(*g*) Resol. van Holl. 2 Maart 1690. *bl.* 90 en 91.
(*h*) Resol. van Holl. 3 Maart 1670 *bl.* 97 en 98.
(*i*) Resol. Vroedsch. Goud. 6 Maart. 1690. *bl.* 285.

koomen, het bovengemelde Besluit, by vervanging van Amsterdam, genomen en een bron voor nieuwe binnenlandsche twisten geopend te worden, toen, op Zondagavond, den twaalfden van meergezegde Lentemaand, in eene buitengewoone byeenkomst hunner Edele Grootmogendheden, de Stad Amsterdam byschoot, de oneenigheden brak en, door haare toestemming in de gemeene middelen, den Lande in staat stelde, om met meerder kragt, den gemeenen Vyand te keer te kunnen gaan. (*k*)

Bl. 96. r. 8. „*Met de* nominatie van Schepenen van Amsterdam, *werdt*, *naderhand*, *van jaar tot jaar*, zo lang Koning Willem leefde, *gehandeld*, *op* gelyke wyze, *enz.*" 't Is waarschynlyk, dat men van deeze regel moet uitzonderen het gebeurde, in 't volgend jaar 1691, toen Koning Willem, op den 30 van Louwmaand, in Holland kwam, en de Stad, denklyk, aan hem zelven, de nominatie toezondt (*l*).

Terwyl het geschil met Amsterdam nog op zyn hevigst was, wierdt ook rugtbaar, dat eenige Regenten van die Stad, door een' Gevangen in den Haage, van kwaaden handel met Frankryk beschuldigd waren, waar uit, byzonder in deeze tydsomstandigheid, by

(*k*) Resol. van Holl. 12 Maart 1690. *bl.* 106. Niet, egter, in deeze Resolutien, maar wel in die der Vroedschap van Gouda, leeze ik *l. c. bl.* 236. dat de Vergadering" Zondags-*avonds*, *ten* 5 *uuren*, was *geconvoceerd* geworden."

(*l*) Wagen. Geschied. van Amst. *bl.* 168. Vergelyk wyders dat Werk *l. c.* van *bl.* 151—169, met het gezegde van Wagen. alhier, *bl.* 51 tot 96.

by sommigen de grootste argwaan sproot, en voedsel tot veele schimpschriften wierdt gegeeven. Onze doorzoekende WAGENAAR schynt, by 't schryven zyner *Vaderlandsche Historie*, nog geene kennis van deeze zaak gehad te hebben, hy kreeg ze sedert, uit eenige, hem in handen gekoomen', Brieven en Papieren, oorspronglyk uit den boedel van den Burgemeester JOHANNES HUDDE, en deedt 'er een beknopt verhaal van, in zyne *Geschiedenissen van Amsterdam* (*m*), wyl hy 'er, in gedrukte geschriften, niet van gewaagd vondt. De zaak, egter, is aangetoogen by SYLVIUS (*n*) en elders; maar, daar zy, op zig zelve, zeer zonderling en niet minder een onderwerp van 's Lands dan der Stedelyke Historie is, daar ik ook, zonder wezenlyk verlies voor den Leezer, niet bekwaam ben, de opgaave van onzen treflyken Schryver; die nergens anders gevonden wordt; veel te verkorten, zal ik, veelal met 's mans eigen woorden, dit verhaal hier inlasschen, [met byvoeginge] van dat geene, 't welk my, buiten WAGEN:, is voorgekoomen. Laat ik, egter, alvoorens, mogen aanmerken, dat deeze zaak, in sommigen opzigte, niet buiten overeenkomst is met die van den ongelukkigen Ruwaard van PUTTEN, byzonderlyk, voor zo verre de Beschuldiger mede een eerloos persoon was, de Beschuldigde Stedelyke Regenten waren en de Beschuldiging zelve over een voorneemen liep, om 't Land te verlossen van de dwinglandy, gelyk het heette, des Prinsen van ORANJE.

hoe

(*m*) Zie aldaar, 6 st. *bl.* 169—177.
(*n*) Vervolg op AITZEMA, 3 D. 31 B. *bl.* 17 en 18. Europ. Mercur. gebl. 1691. *bl.* 56-59.

hoe zeer, voor 't overige, de behandeling der Regtspleeginge ten eenemaale verschilde; wyl de beschuldigde personen in 't geheel niet in regten betrokken, laat staan aangetast, wierden en, in tegendeel, de Beschuldiger, na de valschheid zyner beschuldiging bekend te hebben, aan den lyve wierdt gestraft.

Maar, ter zaak. Zekere JAN [JANSZ., in de wandeling genaamd JAN] HOL, Schoenmakers-Gezel, geboortig van Hedel, in de Bommelerwaard, wierdt, in 't begin des jaars 1689, te Filippine, op vermoeden van een Verspieder te zyn, in hegtenisse gezet, maar wyl zyne bekentenis verward en oneenparig was, en men eenige verdagte papieren by hem vondt, van daar, naar Sluis in Vlaanderen en, in Lentemaand daar aan, op last der Algemeene Staaten, naar den Haage, overgebragt, alwaar hy, op de voorpoorte van den Hove geplaatst en, voor den Raad van Staate, te regt wierdt gesteld. Hier, voor Commissarissen, *eens* op 't lest der zo evengenoemde, en *tweemaal* in 't begin van Grasmaand, verhoord zynde, bekende hy: „ dat hy, in de week van „ Kersmis des jaars 1688, met eenen brief „ van voorschryving van den Heere van „ Werkendam (*o*), aan de Burgemeesteren „ van Amsterdam gerigt, in die Stad gekoo„ men was, om den Heeren voor te slaan „ een middel van zyne uitvinding, waar door „ men versch water in of naby de Stad zou „ konnen brengen. Dat zyn voorslag van de „ hand gewezen was, en dat hy, kort daar „ na, op eenen avond, ter Stad uit willende „ trek-

(*o*) Jr. DAN. VAN WYNGAARDEN, Lid der Ridderschap van Holl.

„ trekken, op de eerste steenen-brug naar „ de Utrechtsche Poort toe, ontmoet was „ door zekeren Heer, die, hem afgevraagd „ hebbende, of hy de man niet ware, die „ den brief aan Burgemeesteren gebragt „ hadt, en *ja* tot antwoord hebbende be- „ komen, hem hadt verzogt medetegaan, „ en hem gebragt hadt in een huis, daar „ hy nog eenige andere Heeren gevonden „ hadt. Dat hem, hier;" zo hy zeide; „ ge- „ vraagd was, of hy wel eenen eed van „ geheimhouding wilde doen, wanneer men „ hem iet van belang openbaaren zou? Dat „ hy zig hier toe bereid getoond hadt, zo „ 't iet goeds ware, en dat men hem, „ daarop, gevergd hadt, eenen brief te bren- „ gen aan den Gouverneur van Rynberk; „ welk thans in de magt van Frankryk „ was; en eenen anderen aan den Heere De „ Louvois, Staatsdienaar van Koning Lo- „ dewyk den XIV. Dat die Heeren drie „ in getal waren geweest; dat één derzel- „ ven Appelman (*p*) genaamd was; dat hy „ de naamen der anderen twee niet wist; „ doch dat zy wel zo lang van persoon „ waren als Appelman. Dat zy hem twee „ brieven hadden medegegeeven, eenen aan „ den Gouverneur van Rynberk, en eenen „ aan den Koning van Frankryk, onder een

„ om-

(*p*) Jean Appelman was, in 1688, Regeerend Burgemeester van Amsterdam; zie Wagen. *Beschryving van Amst.* 12 d. *bl.* 123. Men weet, dat juist dees ten Hove kwalyk stondt; 't geen, zo 't in 't gemeen eenigzints bekend is geworden, deezen Booswigt heeft kunnen beweegen, om hem, liever dan anderen, te noemen. Vergel. ook Wagen. Vaderl. Hist. XV D. *bl.* 431.

„ omslag aan den Heer De Louvois; dat „ men hem honderd Ryksdaalders vry geld „ beloofd hadt, zo hy deeze brieven bestel- „ de; en dat men hem honderd vyf en „ twintig guldens op hand gegeven hadt, „ tot reisgeld. Dat de brieven met een „ Cachet, waar op een gekroond cyfer „ stondt, waren toegemaakt. Dat hy, met „ dezelven, op den eersten January des Jaars „ 1689, van Amsterdam gereisd was, naar „ Rynberk. Dat de Gouverneur hem, op „ 't vertoonen van den brief, hadt voort- „ geholpen op Urdingen; en dat hy, voorts, „ over Nuits, Bon, Rynburg, Montroyal, „ Saar-Louis, Mets, Verdun, Chalons en „ Parys, naar Versailles getrokken was. „ Dat hy den Brief, aan den Koning ge- „ rigt, voor den Secretaris van De Lou- „ vois uit het Nederduitsch, waar in dezelve „ geschreeven was, in het Hoogduitsch hadt „ overgezet, en dat de Secretaris dien, daar- „ uit, in 't Fransch hadt vertaald. Dat de „ brief behelsde een verzoek aan den Ko- „ ning, om hen, tegen half April, met een „ Leger te komen verlossen van de dwing- „ landy des Prinsen van Oranje; ten dien „ einde, in de eerste plaatse, de Steden „ Nieuwmegen en Graave intenemen en, „ daar na, over de Veluwe en Utrecht, aan „ te trekken op Amsterdam. Dat de brief „ getekend was J. Apesz., Henrik de „ Laat; en dat hy wel hadt konnen mer- „ ken, dat Louvois diergelyke brieven ver- „ wagtte. Dat men hem, voorts, met eenen „ ongetekenden brief, zonder opschrift, te-

„ rug

„ rug gezonden hadt, met last om dien,
„ aan Burgemeester APPELMAN te bestellen".
Men hadt deezen Brief, die in 't Fransch geschreeven was, by hem gevonden, toen hy gevat wierdt. In denzelven las men, behalven eenige schoone beloften, een verzoek om nader berigt van de magt, die de Schryvers van den Brief aan den Koning hadden, om deszelfs onderneemingen wel te doen gelukken. Voorts hadt hy by zig een Lyst der Plaatsen, die hy moest doortrekken, en eenen eigenhandigen brief van DE LOUVOIS aan den Gouverneur van Duinkerken, met last om hem, spoedig, voorttehelpen.

In de drie keeren, dat HOL, voor Kommissarissen van den Raad van Staate verhoord wierdt, was zyne bekentenis niet eenpaarig geweest, doch 'er lekte, in 't eerst, slegts hier en daar, iet van zyne beschuldiging uit. Men hieldt hem, ondertusschen, gevangen en, op den 27 van Louwmaand des Jaars 1690, weder verhoord wordende, voegde hy, by zyne voorige bekentenis, nog dit; „ dat de Heeren, die
„ hem hadden afgezonden, een heimelyk
„ verbond gemaakt hadden met den Koning
„ van Frankryk." Maar, op den derden van Sprokkelmaand, viel hy, op enkel voorgeeven, dat 'er eenige Amsterdammer Heeren voor de deur stonden, tegen welken men hem hooren zou, door den mand, uitberstende in deeze woorden: *O God! ik ken niemant van die Heeren. Ik heb ze nooit gezien. Zy zyn onnozel.* Hier op bragt men hem, nog dien zelfden dag en den zevenden

daar aan, aan de paleye, doch hy verklaarde, zo voor als na de pyniging (q); „ dat hy „ geene Amsterdamsche Heeren kende; dat „ alles, wat hy ten hunnen laste verhaald „ hadt, versierd was; dat hy zelf de Brieven aan den Gouverneur van Rynberk en „ aan den Koning van Frankryk hadt opgesteld, toegemaakt en besteld, met oogmerk „ om te beproeven, of de Franschen wel „ zo loos waren, als voorgegeeven wierdt, „ en om hun eenig geld afhandig te maa„ ken." Den een en twintigsten van Sprokkelmaand, nog eens met de paleye gedreigd, hernam hy zyne eerste beschuldiging, met byvoeging van eenige omstandigheden.

Dit schynt gelegenheid gegeeven te hebben, dat de Raad van Staate, op den zeven en twintigsten daar aan volgende, zig, schriftelyk, aan de algemeene Staaten vervoegde en, met overzending der stukken en bescheiden van het regtsgeding, kennis gaf: „ dat Jan Hol, in zyne *confesſien*, „ van eenige persoonen en *circumstantien* (de „ Raad noemde ze geen van beiden) *men*„ *tioneerde*, daar van de waarheit, by „ den gemelden Raad, niet konde worden „ onderzocht, alzo dezelve, ten *reguarde* van „ de voorzeide *persoonen* en *circumstantien*, „ geen *territoir* nog *competentie* en hadde; „ verzoekende zy, dierhalven, dat, door den „ Regter, daar toe *competent*, op de *cir*„ *cumstantien* van de zaak en de waarheit „ van

(q) Onze Wagen. heeft niet aangeteekend, of Hol, onder de pyniging, iets bekend hadt.

„ van des Gevangens *confesſien*, zou mogen „ worden onderzocht, alzo de Raad oordeelde „ anderzints niet in ſtaat te wezen, om, naar „ behooren, te kunnen *ſententieeren.*" 't Blykt my, dat de algemeene Staaten, hierop, de papieren en beſcheiden, zo als zy dezelven ontvangen hadden, beſlooten, aan die van Holland zonden, mede met ſchriftelyk verzoek, den agtſten der laatstgenoemde maand gedagteekend, dat Hun Edele Groot Mogendheden, „ op de *perſonen* en *circumſtantien* „ van de zaake, daarin vermeldt, en de „ waarheid van des Gevangens *confesſie*, ge„ liefden te doen *inquireren* (*r*)." In Holland, wierdt dit, eerst den 22ſten, ingebragt. Amſterdam alleen nam het over (*s*).] Toen de zaak in beraad wierdt gelegd, waren; volgens onzen WAGENAAR; veele Leden van meeninge dat dezelve, voor 't Hof, moest worden onderzogt. Doch de Afgevaardigden van Amſterdam verklaarden, dat zy; „ ſchoon „ ten hoogſten afkeerig van al wat zweem„ de naar verboden verſtandhouding met vy„ anden van den Staat, groote zwaarigheid „ vondt in het overvallen van onbeſproken „ luiden, met een *crimineel* regtsgeding, zo „ lang 'er geen blyk altoos van misdaad „ ware. Dat JAN HOL zelf zyne beſchuldi„ ging wederom in den hals gehaald en „ niet, op nieuws, hadt ſtaande gehouden, „ dan na dat hy met de paleye gedreigd „ geworden was. Dat ook, in allen geval, „ de

(*r*) Secr. Reſol. v. Holl. 22 Maart 1690 *bl.* 338.
(*s*) Secr. Reſol. Holl. *bl.*

„ de beſchuldigden niet voor het Hof, maar
„ voor hunne dagelykſchen Regter zouden
„ moeten betrokken worden; doch dat men
„ hier niet toe behoefde te komen, zo lang
„ 'er geen meer blyk van misdaad ware, dan
„ het bloote zeggen van een bekenden Ver-
„ raader. Dat *crimineele* regtspleegingen,
„ al bleek zelfs de onſchuld van den be-
„ ſchuldigde, altoos eene vlek van ſchande-
„ lykheid nalieten en, daarom, tegen on-
„ beſproken luiden, niet, dan op bewys van
„ ſchuld, ondernomen moesten worden. Dat,
„ in tegendeel, JAN HOL, als een Vyand van
„ den Staat, en een lasteraar van eerlyke
„ Luiden, behoorde te worden geſtraft,
„ zonder dat men eenige agt ſloege op het
„ geene hy, ten nadeele van anderen, ver-
„ teld hadt."

[Onze WAGEN: haalt dit gezegde, als mede dat de redenen van Amſterdam, ter Vergadering van Holland, minder ingang hadden, dan men zou hebben mogen verwagten, uit de Vroedſchaps-Reſolutien zyner Stad aan. Dit verdient dus volkoomen geloof. Doch, in die van Holland, vindt men niets meêr, nopens dit geheele werk, dan het geen ik, zo ſtraks, uit dezelven, heb opgetekend; waarvan ik de ſpoedige verandering, welke 'er, nopens dit geval, by den Raad van Staate, voorviel, en die een Hollands Beſluit onnoodig maakte, voor de waarſchynlykſte reden houde.] JAN HOL, naamlyk, op den derden van Grasmaand, [twaalf dagen ſlegts, na dat het verzoek der algemeene Staaten by Holland ingeleverd was,]

was] by dien Raad, ter scherper onderzoek gebragt, haalde zyne beschuldiging, andermaal, in den hals, betuigde toen, en nog eens by nader verhoor, op den zesden daaraan, dat hy alles versierd hadt en bleef, sedert, onveranderlyk by die bekentenis. Ook bleek nu zyne lastering zo klaar aan den Raad van Staate, dat hy, op den 31 van Wintermaand des Jaars 1690, by vonnis hunner Edel Mogendheden, (doch in het welke, even min als in derzelver Brief aan de algemeene Staaten, of van deeze laatsten aan die van Holland, de naam van iemand der beschuldigden, nog die der Stad *Amsterdam*, gespeld wierdt,) wierdt veroordeeeld, om, [met den strop om den hals, en dus met de naaste straffe aan den dood] te worden gegeesseld en gebrandmerkt, voorts voor vyftien Jaaren te worden opgesloten, in een Tugthuis en, daarna, ten eeuwigen dage, uit de Nederlanden gebannen. Men dagt eerst, deeze straf aan hem uit te voeren in den Haage; doch, 't zy ter voorkooming van oproer, of om andere redenen, men veranderde, daar na, van gedagten, en bragt hem ten schavotte in 's Hertogenbosch. Van hier, terstond, naar Rotterdam, in het Tugthuis overgebragt zynde, sloeg deeze snoodaart, in 't begin des Jaars 1692, den Oppasser, die hem, daaglyks, eeten bragt, maar nu, wyl hy zyn taak niet hadt afgewerkt, hem voorby ging, en eenen anderen de spyze toereikte, zodanig, met eene vuurtest of *confoir*, op het hoofd, dat hy dood ter aarde viel. HOL wierdt,

over deeze moord, voor Schepenen van Rotterdam, gewurgd en ter dood gebragt. (*t*)

De argwaan, die de befchuldiging van Hol, tegen die van Amfterdam, by eenigen, veroorzaakt hadt, verdween fpoedig daar na, en men vindt, dat Koning Willem, geduurende den geheelen loop der zaake, aan die befchuldiging geen geloof gegeven, maar de zelve voor eene uitvinding van 't Franfche Hof, om onlust hier te lande te verwekken, hadt aangezien. Hy verklaarde dit aan den Heere Hop, toen, in Engeland zynde. (*u*)

Bl. 99. r. 8. „ *Hoe de* gefchillen *tusfchen* „ Ridderfchap *en de* Steden, *eindelyk*, *zyn be-* „ *flegt geworden*, *is* niet *tot myne kennisfe* „ *gekomen.*" De Steden onderworpen zig niet aan 's Konings uitfpraak. Zy, met naame die van Zwolle, befloòten, zig te handhaaven in 't afzonderlyk verpagten hunner accyfen, en zonden, op 't laatst van Oogstmaand deezes Jaars 1690, en dus, voor den, by Wagen. vermelden, termyn van Herftmaand, een breedvoerig betoog hunner gronden en bezwaarnisfen aan zyne Majefteit, verzeld van eenen Brief, houdende; dat zy zig, niet uit eenige kleinagting, aan zyne uitfpraak onttrekken wilden, maar, pligtshalven, in deezen, met de Ridderfchap, in geen pleitgeding konden koomen; dat het Reglement van 1675 zelf moest begreepen worden, haar te bevestigen in alle die gewoonten en gebruiken, welken, thans, aan hun, door de Ridderderfchap, betwist wierden; dat aan zyne Majefteit, als Erfftadhou-

(*t*) Uit gefchreeven befcheiden, my, van zeer goede hand, medegedeeld, en Europ. Mercur. Febr. 1692. bl. 158.

(*u*) Wagen. alhier *bl.* 47. Refol. der Staat. Gen. 2 Febr. 1691.

houder van hun Gewest, by 't zelve Reglement, wel verbleeven was de uitspraak over zaaken, die, op de Landsdagen, door verschil onder de Leden, niet konden worden beslist, doch dat, hier mede, nimmer bedoeld waren 'sLands of der Steden geregtigheden en privilegien, die, nimmer, in verschil mogten getrokken worden; dat zy, dierhalven, niet met oogmerk om zig aan zyne Majesteits uitspraak te onderwerpen, maar alleenlyk om te toonen, welke redenen zy gehad hadden, om deszelfs Gekommitteerden, als eenzydig, voorby te gaan, en hoe zeker het ware, dat de Stedelyke voorregten, op welken zy zig beriepen, hun, door zegel en brief, bevestigd waren, dit Betoog overzonden. Voorts vertoonden zy, in 't stuk zelve, onder anderen, hoe de Ridderschap nooit ge eischt hadt, dat de Steden, hangenden den twist, uit het bezit hunner geregtigheden zouden worden gesteld, schoon Gekommitteerden het dus aan zyne Majesteit hadden voorgedragen, en zy, door de uitspraak, in 't invoeren der accysen; een regt der Steden van ouds, toekomende; ook volgens erkentenis der Ridderschap, waren gestoord geworden: dat zy nooit gewoon waren, en ook nu geen voorneemen hadden, om de Ingezetenen met nieuwe lasten te bezwaaren, en dat dus alle vrees voor verwarringen in de geldmiddelen der Provintie ongegrond was: besluitende zy, daarom (na ook de overige, tegen hen, door de Ridderschap, gedaane eischen, die agt in getal waren, wederlegd te hebben), met een hoofdzaaklyk verzoek, dat alle dezelve eischen, buiten

eeni-

eenige *examinatie*; *determinatie*, of *decitsie*, daadlyk mogten worden van de hand gewezen en in hunne beginfelen gesmoord. 't Schynt dat de Ridderschap hierop, sedert, ook haare belangen gezegd heeft; doch de Koning, 't zy dan dat hy van de bevoegdheid der Steden was overtuigd geworden, of 'er andere redenen toe hadt, deedt geene eindlyke uitspraak over de zaak (v).

Bl. 103. r. 3. v. o. „ *De* Hertog *van* „ Savoyen" (*tradt in 't groot Verbond*), niet, voor den *twintigsten van Wynmaand*. Volgens anderen, op den *vierden van Zomermaand*. (w)

Bl. 104. r. 10. v. o. „ *De Bondgenoo-* „ *ten behaalden* merkelyke voordeelen *op de* „ *Franschen*" De Voetknegten der Bondgenooten deeden den vyand, hals over kop, wyken, met verlies van omtrent twee honderd zyner dooden, waar tegen zy 'er niet meer dan tien hadden; doch de Ruitery, die een anderen weg naar den vyand gekoozen hadt, was, in deeze schermutseling, ongelukkiger. Zy kreeg negen dooden, en nog zestien wierden 'er gevangen. FAGEL, schoon dapperlyk vegtende, was, in 't eerst, verpligt geworden, een vierde deel uurs ver, te deinzen (x).

Bl. 106. r. 9. „ *Men vondt geraaden*, „ voor af, *van Legerplaats te veranderen*." WALDEK en de onzen vonden dit eerst geraaden, op den eersten van Hooimaand, dat is, op den dag zelven van deezen gedugten Veltslag. Ons Leger hadt, den ganschen nagt te voo-

(v) VAN HATTUM, Geschied. van Zwolle 4 d *bl.* 103—128.
(w) PUTTER, *Neueste geschicht.*, dritt. band, p. 878.
(x) Europ. Merc. Jan. 1690. *bl.* 168.

vooren, in ſlagorde moeten ſtaan, op de ingeloopen' tyding, dat de Franſchen, by *Vilaine*, van gelyken deeden. Die tyding was, ondertusſchen, valsch. Luxemburg, ſchoon alles vervaardigende tot een hoofdtreffen, en, telkens kleine hoopen op kondſchap uitzendende, liet zyn Volk rusten. (*y*) Deezen kwamen dus versch, de onzen vermoeid, in den ſtryd.

Bl. 108. r. 1. „ *Een* gedeelte *van 't geſchut gebergd.*" Men getuigt, dat het grootſte deel zou zyn behouden geworden, indien niet de paarden, geduurende den ſlag, het ontvlugt en weggeloopen waren (*z*).

Bl. 108. r. 6. „ *Het getal der* Geſneuvelden," behalven BERLO, vielen ook, van den onzen, de Hertog van Saxen *Meursburg*, en de Graaf van *Styrum.*

Bl. 108. r. 14. v. o. „ *Het* Staatſche Voetvolk *hadt zig* wakkerlyk gekweeten". Zo zeer, dat de Vyand zelve betuigde, dat, in alle Geſchiedenisſen hunne gadeloofe dapperheid zou geroemd moeten worden. Aan hun was de groote ſlagting, die onder de Franſchen viel, ook, grootendeels, te danken, mitsgaders het veroveren van eenige vyandlyke ſtandaarden, hoe zeer er ook de Spaanſche Bondgenooten deel in hadden. Van deeze ſtandaarden wierden 'er, ſedert, negentien, in de groote Zaale van 'sGraavenhaage, opgehangen, en twee naar Friesland; (als, onder 't beleid van den Stadhouder van dat gewest, buitgemaakt zynde,) verzonden. De Spanjaards behielden 'er elf voor zig. (*a*) Wy hebben reeds gezien

(*y*) Europ. Merc. Jan. 1690. *bl.* 176 en 186.
(*z*) Europ. Merc. *l. c. bl.* 189.
(*a*) Europ. Merc. van 1690. *bl.* 178, 189 en 190.

zien, dat de Algemeene Staaten het rustig bedryf der Staatsche knegten niet onbeloond lieten. (b) Na 't eindigen van 't gevegt, hadden de Franschen nog twee Kasteelen, by Fleury, veroverd. (c)

Bl. 109. r. 10. „ *De Koning van Frankryk en de Staaten* kwamen overeen —, *over de uitwisseling en het losgeld der* Krygsgevangenen." Deeze overeenkomst strekte niet alleenlyk tot ontslag der Gevangenen, in den stryd by Fleury, maar ook van allen, die, door de Landtroepen der wederzydsche Mogendheden, bereids genomen waren of, namaals, mogten genomen worden. Met opzigt tot de laatsgemelden, stelde men vast, dat zy, ten langste, veertien dagen na de gevangenneeming, ter goeder trouw, zouden worden wedergegeeven en uitgewisseld, tegen gevangenen van gelyken rang, of anderen, by gebreke van dien, en dat zy hunne losgelden zouden moeten betaalen, met zodanig eene somme, als, daar omtrend, van den gebiedende Generaal des Legers af, tot op den Ruiter, Dragonder of Voetknegt, toe, was bepaald en, in eene naauwkeurige lyste, by deeze overeenkomst gevoegd. Ook stelde men, ten zelfde tyde, den voet vast, op welken de wederzydsche Gevangenen, voor den tyd hunner uitleevering, zouden worden behandeld. (d)

Bl. 110 r. 5. v. o. „ *De Staaten hadden maar* dertig Oorlogschepen *uitgerust.*" Lees „ der-

(b) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 11.
(c) Europ. *Merc. l. c.* bl. 179.
(d) Holl. Merc. van 1690. *bl.* 322—333.

„ dertig Oorlogschepen, negen Fregatten *en* vier Branders." Dit getal was gelyk aan dat van het voorleden Jaar. (*e*)

Bl. 110. v. o. „ De Koninglyke Infante *van* Spanje — *geleid naar Ferrol*", in begin van Louwmaand deezes Jaars 1690., was zy, van Dusseldorp, in Zeeland aangekoomen, alwaar zy, door tegenwind, in de Haven van Vlissingen en voor Walcheren vertoefde, tot den 27 daar aan. De Algemeene Staaten, als mede die van Holland en, zo ik niet twyfele, ook die van Zeeland, hadden haar, door eene plegtige bezending, doen begroeten. Wegens Holland, waren, hiertoe, één Lid uit de Ridderschap, en één uit elk der drie Steden, Dordrecht, Amsterdam en Alkmaar, benoemd geweest (*f*).

Bl. 112. r. „ De ongelukkige *uitslag van deezen stryd*" (*by Beveşier*) „ *werdt*, beide in Engeland *en* hier te Lande, *den Graave van* TORRINGTON *geweeten*." Vriend en Vyand sprak, hier omtrend, uit eenen mond. Wat de eersten betreffe; even na den stryd, zondt Koningin MARIA de Graaven van *Pembroek* en *Devonshire* in de Vloot, met een' Brief voor den Lieutenant Admiraal EVERTSEN, by welken zy hem bedankte, over het manhaftig gedrag der onzen, in 't jongste gevegt, gehouden, hem teffens opening verzoekende van de redenen, waarom de Engelschen, onder Torrington, 's Lands Schepen niet beter hadden bygestaan. Doch EVERTSEN en

(*e*) Resol. van Holl. 14 Maart 1690. *bl.* 107.

(*f*) Resol. van Holl. 20 Aug. 1689. en 10 Jan. 1690. *bl.* 477 en 23.

en zyne Hoofd-Officieren verontschuldigden zig, hier omtrend, en beriepen zig op de verantwoording van TORRINGTON zelven, alleenlijk zeggende, dat, indien, aan de Engelsche zyde, met die orde en manmoedigheid, als by de Nederlandsche Schepen, was gevogten geweest, de overwinning zig, met genoegzaame zekerheid, voor de Vloot der Bondgenooten zou beslist hebben. De Graaf van NOTTINGHAM schreef niet alleenlyk, om deezen tyd, (g) aan den Engelschen Gezant DYKSLEY, in den Haage, dat TORRINGTON nalaatig in zyn pligt geweest was, maar hadt de edelmoedigheid 'er by te voegen, dat hy zig schaamde, langer, over deeze stoffe, te schryven; op 't einde zynes Briefs, 'er byvoegende, „ dat een ieder „ zulk een medelyden met, en zodanige „ eene genegenheid voor, de Nederland„ sche Natie betuigde, dat, indien de Staaten „ deeze zaak opvatteden, zo als zy gedaan „ moest worden, hy niet twyffelde, of dit „ voorval zelve, hoe ongelukkig het thans „ scheen, zou eene oorzaak worden van de „ allergrootste vriendschap en vereeniging, „ die er, ooit, tusschen deeze twee Natien „ geweest was." (h)

De Franschen, schoon Vyanden, erkenden ook den

(g) Brief van den Lieuten. Admir. EVERTSEN, van 11 en 17 July 1690., en Resol. van Holl. 15 July 1690. *bl.* 301 en 307. ook van den Secretaris BADDE, $\frac{4}{14}$ July 1690. MS. 't Blykt evenwel, dat, in 't verhoor van TORRINGTON, de Schout by Nagt SCHEY, en eenige andere Officieren, naderhand, tegen hem getuigden. Zie ook Brief v. V. CITTERS, $\frac{12}{22}$ Dec. 1690. MS.

(h) Europ. Merc. van 1690. *bl.* 208 en 209.

der onzen. Men moest; zeiden zy; den Hollanderen den lof nageeven, alles gedaan te hebben, wat van wakkere krygsluiden konde verwagt worden, maar zy waren verlaaten geweest door den Bevelhebber der Engelsche agterhoede; welken Bevelhebber ik zie, dat de Franschen, (om dit, in 't voorbygaan, te zeggen) verkeerdelyk, HERBERT, in plaats van TORRINGTON, noemden, maar dien zy begreepen, dat het bevel onwaardig was. Dezelve Franschen roemden voorts, byzonderlyk den aftogt van EVERTSEN, schoon zy 'er byvoegen, dat, wanneer de wind; zo als op 't einde van 't gevegt; langer uit den zuiden gewaaid hadt, denklyk geen een enkeld Neêrlandsch Schip hunne handen zoude ontkoomen zyn. (i) Een Engelsch Schryver verhaalt, dat, op 't einde van den slag, onze schepen haare behoudenis te danken hadden aan den Vice-Admiraal van KALLENBERG, die last hadt gegeeven, om 't anker wel te laaten vallen, maar de zeilen gespannen te houden, met dat gevolg, dat de Franschen, dien kunstgreep niet merkende, door 't getyde waren agter uitgevoerd, terwyl de Nederlanders op denzelven plek bleeven en, in één oogenblik, uit het gevaar gered waren. (k) Ik moet, egter, betuigen, dat my dit in geene andere, gelyktydige, geschriften is ontmoet en, zo 't geschied is, schynt de last van KALLENBERG zig niet wel verder te hebben kunnen uitstrekken, dan over dat smaldeel, 't welk hy, in de Vloot onder EVERTSEN, geboodt, en 't geen uit zeven

(i) Holl. Merc van 1690. *bl.* 198—166.
(k) BURNET *Memoir.* *Tom.* 4. *p.* 104 *tot.* 105.

ven schepen bestondt. (*l*) Evertsen zelf meldt alleenlyk, dat, by 't eindigen van 't gevegt, des namiddags om vyf uuren, de beide Vlooten, door het getyde, wat van den anderen gedreeven zynde, in elkanders gezicht, ten anker gekoomen waren." (*m*) Ik zie, dat anderen iets diergelyks aan Torrington toeschryven, maar ik vinde 'er mede geen genoegzaamen grond voor. (*n*) Die Admiraal hadt aan de Koningin wel geschreeven, dat de onzen zouden vernield geweest zyn, zo hy geen smaldeel hadt afgezonden tot hun ontzet; (*o*) maar hoe weinig geloof hy, by zyne eigene Natie, vondt, is, straks reeds, gebleeken. Zo dra maar eenigzints mooglyk, liet men, hier te Lande, niet na, te zorgen voor 't ontslag der ongelukkige gevangenen; nopens welken, nog op 't einde van dit jaar, tusschen de Gemagtigden van zyne Majesteit van Frankryk en de algemeene Staaten, eene overeenkomst wierdt gemaakt, by welke, niet alleen de, in deezen Zeeslag, door de Franschen, verkreegen luiden op vrye voeten zouden worden gesteld, maar ook zodanige anderen, als, in andere zeegevegten, zelfs voor 't aangaan van den jegenwoordigen oorlog, aan wederzyde genomen en, tot dien

(*l*) Brief van den Lieuten. Admir. Evertsen, M. S. Resol. van Holl. 13 July 1690. *bl.* 302.
(*m*) Miss. Evertsen, 13 July 1690. *l. c. bl.* 307. M. S.
(*n*) Europ. Merc. *bl.* 18. p. 343.
(*o*) Brief van den Secret. Badde, $\frac{4}{14}$ July 1690. en van V. Citters, $\frac{1}{11}$, $\frac{5}{15}$ Aug. 1690. M. S. alwaar blykt, dat hy om de Zuid was gekeerd.

dien tyd toe, niet uitgewisseld waren. (p) In 't begin van den zomer deezes jaars 1690, vernam men, hier te Lande, dat de Vyand, niet alleen met eene sterke Vloote, in zee dagt te verschynen, maar dat hy een zeer aanzienlyk getal Fregatten uitrustte; 't geen die van Holland bedugt deedt zyn voor eene landing. De Raadpensionaris HEINSIUS sloeg, daarop, voor, ook van deeze zyde, behalven de Schepen, die, in vereeniging met die van Groot-Brittannie, moesten dienen, eenige Fregatten naar zee te zenden, tot beveiliging van de kusten deezer Landen, en, eerlang, beraamde men, om twaalf Fregatten, voor den tyd van drie maanden, in dienst te neemen. (q) Doch toen men tyding van den zeeslag hadt gekreegen, kwam hier in eenige verandering, en men besloot, met den allereersten, 's Lands Vloot te versterken, met tien groote Schepen van oorloge, zes Fregatten, en zes Snaauwen of *Galioten*, van twaalf tot veertien stukken, nevens drie Branders; terwyl de beschaadigde, in Engeland ingelopen, schepen, op voorstel haarer Majesteit, aldaar zouden worden hersteld. (r) Voorts wierden de Heeren van NOORTWYK en ODYK gelast, met den Prinse van Waldek te overleggen, op wat wyze de Zeekusten en Havens van den Staat, in 't algemeen, en die van Holland, in 't by-

(p) Resol. van Holl. 11 en 13 Aug. 23 Nov. 1690. *bl.* 341 656 en 539.

(q) Resol. van Holl. 13, 15, 16 en 23 Juny 1690. *bl.* 22 235, 238 en 251.

(r) Resol. van Holl. 20 July 1690. *bl.* 310.

byzonder, tegen allen vyandlyken overval, best zouden kunnen worden gedekt en, met zo veele manschappen te voet en te paarde, uit het Leger en de bezettingen, voorzien, als gevoeglykst konde geschieden: waar aan spoedig voldaan wierdt. Nog wierden eenige Heeren uit Holland afgezonden, om, tot bescherming van den Eilande van Voorne, met de Wethouderschap der Stad Briele, bestellinge te maaken, ten einde de Burgery dier Stad in de wapenen wierde gebragt en gehouden: zo als ook gelyk verzoek aan die der overige Zeesteden wierdt gedaan, ten einde, op de eerste kennis geeving van Gekommitteerde Raaden, te kunnen trekken, werwaards de noot het vereischen zoude. Wyders, gaf men last, om de Ingezetenen ten platten Lande mede te wapenen en onder Kompagnien te schikken; de Bakens wierden verzet, de seinen beraamd en wat diets meer is. (*s*) Doch men kwam, hier, met de vrees vry, en de Vyand, schoon eene landing doende, op de Engelsche stranden, hieldt zynen voet van de onzen.

Bl. 113. r. 13. „HERBERT." Lees „HARBORD." (*t*)

Bl. 120. v. o. „De Graaf DE LA TOUR *was* de eerste, *die, in hoedanigheid van* Gezant *des* Hertogs *van* Savoye, *in den* Haage verscheen." Onze WAGEN. heeft, voorheen, doen zien, dat één der voorige Hertogen van Savoye, reeds in het jaar 1617,

(*s*) Resol. van Holl. 25 en 29 July 1690. *bl.* 320 en 330.
(*t*) Brief van den Secretaris BADDF, 19/29 Aug. 1690. M. S.

1617, aan de algemeene Staaten een Gezant hadt afgevaardigt; by welke gelegenheid, ik aanteekende, dat zulks, al vroeger, en wel, voor 't eerste; zo verre my bekend is, ten jaare 1614, hadt plaats gegreepen. (*u*)

Bl. 130. r. 3. v. o. „ *Hy hadt zig*, na den jaare 1679, ontslaagen *van allerlei* Staatsbewind *en een* stil leeven *verkozen*." BEVERNINGH, van wien hier, gesproken wordt, en dien ik zie, dat, in Gouda, slegts eens, te weeten in den jaare 1668, het Burgemeesterschap aanvaard hadt, was egter, tot het einde zyns leevens, Vroedschap van die Stad, (*v*) als mede *Curator* der hooge Schoole te Leiden, gebleeven. (*w*) In de eerste betrekking, wierdt hy, nog ten jaare 1689, mede benoemd om de Stads Afgevaardigden ter Vergaderinge van Hollend, met zynen raad by te staan, in het geschil met Amsterdam, over de verkiezing van Schepenen; waar van boven gewaagd is. In het laatste, bevorderde hy mede den aankoop der aanzienlyke (*x*) Boekery van den wyd-vermaarden ISAAK VOSSIUS, die, te London, op den 20 van Sprokkelmaand des jaars 1689, was overleeden. Die Boekschat van Griekscke en Latynsche handschriften, mitsgaders van andere, uitmuntende en zeldzaame, werken, wierdt, voor drie en dertig duizend guldens, door

(*u*) WAGEN. Vaderl. Hist. 10 D. *bl.* 155. r. 19. en myne aantek. op dat deel, 10 St. *bl.* 67 en 68.

(*v*) Regeer. Lysten van Gouda, sedert het jaar 1645 tot 1690.

(*w*) Resol. van Holl. 24 Nov. 1690, *bl.* 539.

(*x*) Resol. Vroedsch. Gouda, 23 Jan. 1690, *bl.* 225.

door de Leidsche Hoogeschool, gekogt; hebbende de Staaten van Holland aan Curatoren en Burgemeesteren verlof gegeeven om, daar toe, de noodige penningen op te neemen. Onder 't opzigt van den Ambassadeur van Citters, wierden die Boeken, uit Engeland, herwaarts overgemaakt. (y)

Bl. 136. r. 11. „ *De jongste rampen des oorlogs*," Om de buitengewoone lasten van deezen rampspoedigen oorlog eenigzints te verzagten, sloeg de Stad Leiden, in Herfstmaand van dit jaar, ter vergaderinge van Holland voor, de Krygsmagt van den Staat, zoo verre zy op het aandeel deezer Provintie ter betaalinge staat, voor het toekomende, alleenlyk te kleeden met stoffen, in dat Gewest gemaakt. Men overwoog dit stuk, in een groot *Besoigne* met Gecommitteerde Raaden; en, daar men, by vervolg, er in toestemde, is, hier uit, sedert, eene Provintiale wet gesproten. (z)

Bl. 136. r. 12. v. o. „ De Zweedsche Gezant — *den Staaten, de goede diensten zyns meesters hebbende aangebooden*, tot bevordering *der* vrede *met* Frankryk." De Bondgenooten wierden, door meerdere Mogendheden, tot vrede aangezet. De Paus, in 't byzonder, hadt, hiertoe, ook den Koning van Spanje, reeds, in 't voorgaande jaar, aange-

(y) Resol. van Holl. 28 July en 26 Aug. 1690. *bl.* 326 en 351. Brieven van Van Citters, $\frac{12}{22}$ Febr. 1689. $\frac{12}{22}$ Aug. en $\frac{26 \text{ Aug.}}{5 \text{ Sept.}}$ 1690. M. S.

(z) Resol. v. Holl. 30 Sept. 1690, *bl.* 465.

gemaand, met byvoeginge van te wenschen, dat dezelve, zo niet in de overige deelen van Europa, dan, ten minsten, in Italie, mogte bevorderd worden. Doch de Koning zondt een afschrift van zyn antwoord door deszelfs Gezant COLOMA, aan de Staaten. Hy schilderde de bedryven van Vrankryk, met de zwartste verwen, 'er in af, als toeleggende op de heerschappy of vernielinge der geheele Christenheid; ook besloot hy zyn' Brief, met 's Pausen verzoek af te slaan en zig te houden by zyne Bondgenooten, met welken hy zeide te begrypen, dat het voortzetten van den oorlog, thans, 't eenigste middel was, om vrede te verkrygen. (a)

Bl. 139. r. 1. „ Hy vertoefde *in eene armelyke* visschers woning." Men merkt aan, dat Koning WILLEM; van wien hier gesproken wordt; dit zelfde lot, by zyne aankomst in Engeland, was te beurte gevallen. Toen hy, na weinige uuren vertoevens, weder naar de Sloepen keerde, belettede het ys hem, dezelven genoegzaam te naderen. Hy liet zig, toen, door twee Matroozen, optillen en in een' dier vaartuigen brengen. (b)

Bl. 139. r. 10. „ *Hy vertrok, nog dien zelven avond, naar* den Haage." Daar men, in die plaats, verscheide voorbereidselen gemaakt hadt, tot 's Konings openbaaren inkomst, hadden de Staaten van Holland, even min als d'Algemeene, verwagt, dat zyne Majesteit zig, *voor* dien tyd, derwaarts zou be-

(a) Resol. van Holl. 28 Sept. 1690. *bl.* 456 en 457.
(b) Geschreeven Bescheiden van dien tyd en Beschryv. der Eerpoorten, in den Hage 1691. *bl.* 7.

begeeven hebben. Op de ingeloopen tyding, egter, van zyne aankomst, kwamen beide de Hooge Kollegien in derzelver Vergaderplaatsen, om vyf uuren des namiddags, by een; van waar zy zig naar den Vorst begaaven, om hem te verwelkoomen. Hier uit ontstondt, ten zelven dage, een nietig, maar heevig, geschil. 't Zy dat men elkander, hier, een vlieg, gelyk men spreekt, op 't stuk van den voorrang, hadt willen afvangen, 't zy ieder zynen yver, in het eerst begroeten zyner Majesteit, als om stryd, wilde aan den dag leggen, of dat, misschien, deeze beide zaaken te saamen liepen, zeker is het, dat, zo dra men, ter Generaliteit, 't verrigte aldaar voor las, in de volgende bewoordingen," Hun Hoog Mog. zyn, *en corps*, gegaan naar de *appartementen* van „ zyne Majesteit, en hebben denzelve, aldaar, „ in de Kamer van *Audientie*, *immediate op zyn aankomste*, „ *de eerste voor alle Vergā-* „ *deringen en Collegien*, verwellekomt en „ *gecongratuleert*," de Hollandsche Afgevaardigden, hierop, deeden aanteekenen; „ dat zy „ den inhoude van dien, *expresselyck*, *desa-* „ *voueerden*, als hebbende de Heeren Staa- „ ten van Holland en West-Vriesland, „ hare Principalen, zyne Majesteyt, *en* „ *corps*, *voor* haar Hoog Mog., beneden aan „ de koets, *gecomplimenteert* en, vervolgens, „ tegende Resolutie *protesteerden*; *reserveerende* „ zodanige verdere aantekeninge te doen, „ als de Heere Staten, hare *Principalen*, zou- „ den vinden te behooren." De overige Leden der algemeene Staatsvergadering verzogten wel, hier op, aan die van Holland, derzelver aan-

teekening te ligten, by gebreke waar van, zy zig hunne tegen-aanteekeningen voorhielden; doch 't is, meen ik, hier by gebleeven. Wegens hunne Hoog-Mogendheden, voerde de Heer van ELS, als Afgevaardigde van Gelderland, en dus van de eerste Provintie, schoon Friesland voorzat, het woord by zyne Majesteit. (c) Wegens Holland, sprak de Raadpensionaris HEINSIUS.

Bl. 139. r. 10. v. o. „ *Zyne Majesteit* verscheen *in de* Hooge Collegien." 't Blykt genoeg, dat het den Koning meêr om de zaak, dan om de plegtigheden, te doen was. De staatelyke intreede in den Haage, deedt hem meêr moeite dan vermaak. Nopens zyne komst in de Hooge Kollegien, leest (*d*) men, in de Resolutien der algemeene Staaten, eenvoudiglyk, deeze woorden „ Zyne Majesteit, de Coninck van *Gr.* „ *Bretagne*, in de Vergadering van haar Hoog. „ Mog. *gecompareert*, ende aan het hooger eyn- „ de van de Taafel nedergezeten zynde, heeft, „ met veele tedre *expressien*, deszelfs *affectie* en „ de genegentheid tot dezen Staat betuigt, *in* „ *substantie* zeggende," enz. Dan volgen de woorden, die men, in den *Europischen Mercurius* (*e*), vindt, en die, hier, hoofdzaaklyk, by onzen WAGEN., volgen.

Bl. 143. r. 4. v. o. „ *De* Keurvorst *van* Ments, *tradt ook in* 't groot verbond." De algemeene Staaten hadden, ter helfte van Slagtmaand des voorleeden jaars, reeds besloo-

(*c*) Resol. der Staat. Gener. 31 Jan. 1691. Resol. van Holl. 18 en 31 Jan. 1691 *bl.* 46 en 74.
(*d*) Beschryv. der Eerepoorten van 1691. *bl.* 7.
(*e*) Resol. der Staat. Gener. 2 Febr. 1691.

ſlooten, dien Vorst in dit verbond aan te neemen; maar Koning WILLEM hadt hun, door VAN CITTERS, doen ſchryven, dat hy, dien aangaande, wel eenige dagen zyn bedenken wilde hebben. Sedert ſchynt hy zig, ten deeze opzigte, mede gunſtig te hebben verklaard. (*f*)

Bl. 147. r. 6. v. o. „*De Spaanſchen hadden geene zorg gedraagen.*” ’t Mangelde hun zeer aan penningen; waaromtrend men hun, alhier, nu en dan, was bygeſprongen. Op ’t laatst des jaars 1690, hadden de algemeene Staaten, op hun geloof en ten hunnen Komptoire, eene geldligting, van meer dan vyftien tonnen ſchats, ten behoeve dier Mogendheid, geopend, waar van, jaarlyks, twee tonnen, aan hoofdgeld en renten, moesten worden afgedaan; ten welke einde Spanje de uit en inkoomende regten zyner Nederlanden aan den Staat verpand hadt, die, te Lillo, door eenen, by hunne Hoogmogendheden aangeſtelden, Ontvanger en *Contrarolleur*, zouden ingezaameld worden. (*g*) Doch dit alles ging, van de Spaanſche zyde, traaglyk. De Markgraaf van Guaſtanaga, verzogt, ſedert, den Staat, met eenige vreemde Vorſten te handelen, ten einde hem vyf duizend knegten by te zetten, om in de Spaanſche Nederlanden te dienen. Zy deeden het, maar ’t was niet, dan met moeite, en door ’t afzenden des Heeren van *Dykveld*, naar

(*f*) Brief van den Ambasſad. van CITTERS $\frac{\text{21 Nov.}}{\text{11 Dec.}}$ 1691. M. S.

(*g*) Resol. der Staat. Gener. 12 Dec. 1690 en 2 Febr. 1691. M. S.

naar Brussel, dat men zekerheid voor deeze penningen verkreeg. (h) 't Verschot van gelden benaauwde zeer de kas des Lands. Men hadt, by die zelfde gelegenheid, ook den Keurvorst van Brandenburg, met ruim vyf tonnen, by gestaan. (i)

Bl. 151. r. 18. „ Tromp overleedt" — *na eene* kwynende ziekte, *op den negen- en-* „ *twintigsten van Bloeimaand.*" Niet zeer lange geleeden, was hy met den Koning verzoend, die hem, daar op, tot het Opperbevelhebberschap ter zee, weder hadt voorgeslagen. (k) De moedige Zeeheld, die, voorheen, zo dikwerf, den dood, onverschrokken, onder 't oog gezien hadt, bevondt zig, op zyne jongste oogenblikken, in de zwaarmoedigste en beklemste denkbeelden, omtrend zyn eeuwig geluk. Immers, ik leeze, in een Brief van den Ambassadeur van Citters, aan den Vice-Admiraal van Almonde; die nu 's Lands Vloot geboodt; deeze woorden; „ Ongetwyffelt sal uw Ed. *advys* hebben, „ dat de Heer Luytenant Admiraal Tromp, „ voorleden Dingsdag, 's morgens om ses „ uyren, overleden is, *in een seer ellendige* „ *conditie; als gansch en t'eenemael wanhoo-* „ *pig van zyn zaligheydt, exclameerende daer* „ *over so seer, in syn uyterste, dat alle de* „ *Omstaenders verbaest en met hem bewogen* „ *waren.*" (l)

Bl.

(h) Resol. der Staat. Gener. 19 April, 12 Mey 1691.

(i) Resol. der Staat. Gener. 4 Febr. 1689. *bl.* 131. Resol. v. Holl. 2 Aug. 1691. *bl.* 539.

(k) *Negotiations du Comte* d'Avaux, T. I. p. 154.

(l) Brief van van Citters $\frac{25 \text{ Mey}}{4 \text{ Juny}}$ 1691. M. S.

Bl. 152. r. 5. v. o. „*Ook* viel 'er *verder* niets byzonders *voor*, te water." Verscheiden aanzienlyke Huizen van Koophandel, zo in Holland als Zeeland, hadden, in deezen oorlog, ziggeheellyk op de kaapreedery toegelegd. By de Staaten van Holland en ter Generaliteit, vondt dit, evenwel, nu en dan, zwaarigheid, zynde men, aldaar, (*m*) bedugt, dat zulks 't bekoomen van genoegzaame manschappen voor 's Lands Zeemagt konde moeilyk maaken. Maar de Zeeuwen byzonder rusteden kloeke Fregatten uit en wierden, door de Staaten van dat Gewest, daar in zeer begunstigd, hoe zeer *zy*, voor 't overige, even als de verdere kaap- en koopvaarders hier te Lande, verpligt bleeven, den vyfden man aan de Vloote uit te keeren. (*n*) In 't begin van 't jaar, hadden eenigen deezer Zeeuwsche kapers, t'zamen zeilende met twee Engelsche Fregatten, t'geluk van, op de kust van Normandie, tusschen *Cherbourg* en 't Eilandken *Aldewei*, eene Fransche Vloote, van in de twintig Koopvaarders, koomende van *Havre de Graçe*, en willende naar *St. Malo*, enz., te ontmoeten. Zy was door een Konings Fregat geleid; 't welk na een uur vegtens, nevens de meeste koopvaarders, genomen wierdt. (*o*) Doch 't geen, daar na, voorviel, tusschen den Franschen Zeevoogd De Forbin, en eenige Kaap-Fregatten, uitgerust door de Gebroeders Jacob en Johan Sautyn; die bo-

(*m*) Resol. van Holl. 10 en 18 Jan. 10 Febr. 1690. *bl.* 22, 29 en 62.

(*n*) Resol. van Holl. 23 Apr. en 5 Juny 1692. *bl.* 256 en 340.

(*o*) Brief van Ambassad. van Citters. 1/7 Febr. 1690.

boven anderen, hun werk maakten van de kaapneering; was aanmerklyker. FORBIN, loerende op de Zeeuwsche Vloot, van welke hier onze WAGEN. spreekt, was, met vyf Linie-Schepen, naar 't schynt, omtrend Hooimaand, uit de Haven van Toulon geloopen; maar, op de hoogte van Kaap *Boune*, ontmoette hy de Kaper-Schepen van SAUTYN. Hier viel een scherp gevegt voor, in 't welk DE FORBIN, zwaar beschadigd, met verlies van drie honderd dooden, verpligt wierdt te wyken en naar Toulon te rug te keeren; en dit zelfde geval schynt voor een der oorzaaken te moeten gehouden worden, waarom de Smirnasche Vloot, sedert, ongemoeid te Bengale aankwam. (*p*) Voor 't overige, wierden, in 't laatste van dit jaar, weder veele Fransche Schepen, door de Nederlandsche Kapers, vermeesterd. (*q*) Hier onder was een *Tartaan*, op welken zig de Opperregter van *Candia*, aan boord vondt, die naakt uitgeschut, en op een Eiland geset wierdt. De algemeene Staaten boden aan de schade te vergoeden. Schoon de Kaapvaarders dierhalven, den geheele oorlog door, zeer veel nut deden, gingen zy wel eens te ver, ook Schepen van onzydige Mogendheden, niet zonder klagt van wreede mishandeling derzelven, in onze of de Engelsche Havens opbrengende. Dit trof, byzonderlyk, de Zweedsche, Deensche, en Portugeesche

Vaar-

(*p*) Uitgeschreeven Papieren van het Geslagt van SAUTYN.

(*q*) Brief Ambass. VAN CITTERS. $\frac{30\ \text{Oct.}}{9\ \text{Nov.}}$ 1691. $\frac{19\ \text{Jan.}}{29}$ $\frac{18}{8}$ Maart 169$\frac{1}{2}$. M. S. Resol. van Holl. 30 Sept. en 14 Oct. 1695. *bl.* 404 en 438.

Vaartuigen en laadingen, waarom de Staaten, met die kroonen, zekere overeenkomsten van schade vergoeding slooten. (*r*)

Merkwaardig was, in dit jaar, 't gevegt van Schipper Kolne, die, op de kust van Portugal, door drie Algereinsche Rovers overvallen, zig verdeedigde, tot hy 'er 't leeven by in schoot. Zeker Matroos Dirk Monsesz genaamd, nam, sedert; na ook de Oppertimmerman gedood, en de Opperstuurman zwaar gekwetst waren; 't bevel op zig en, nu gereed zynde, om eêr in de lucht te laaten springen, dan zig over te geeven, hadt hy 't geluk, den vyand te doen wyken, na een gevegt van een' geheelen dag, in 't welk de Algerynen honderd man verlooren hadden. (*s*)

Bl. 164. r. 5. „ *Hy volgde den Heere* van Heemskerk op." Onze Schryver vergist zig hier. De Heer van Heemskerk was, reeds in 't jaar 1686, uit Spanje te rug gekeerd en, aldaar, door den Heere Battier; dien ik by onzen Wagen. niet vinde; opgevolgd. (*t*) De laatsgemelden, thans overleeden zynde, wierden de zaaken van den Staat waargenomen, door den Heere Schooneveld, onderwyl de Heer van Citters, tot buitengewoon Ambassadeur, was benoemd. (*u*) Bl.

(*r*) Resol. van Holl. 21 Sept. 13 en 29 Mey, 7 en 12 Juny 1692. *bl.* 206, 310, 319. 326. 343, 432, 4 en 5 Febr. 7 Nov. 1694. *enz. bl.* 32, 34, 500—510.

(*s*) Neerl. Helden ter *Zee*, 2 D. *bl.* 737——739.

(*t*) Zie myne Aanmerk. in het 15 stukje *bl* 93.

(*u*) Secr. Resol. van Holl. 29 Maart 1686, 18 en 20 Dec. 1691. *bl.* 200, 485 en 486. 30 July 1693. *bl* 351. Brief van Citters $\frac{\text{26 Dec.}}{\text{5 Jan.}}$ 169$\frac{3}{4}$. M. S.

Bl. 164. r. 8. „ *De Ambassadeur* van CITTERS *bleef, nog* een geruimen tyd *in* Engeland." Ik vinde, dat hy, niet voor den zomer des jaars 1695, Westmunster verliet, en, eerst in 1696, in Spanje kwam. Hy hadt, tusschen beiden, omtrent twee jaaren in Holland vertoefd. Na zyne terug komst in Engeland, ten jaare 1690, hadt hy met zyne gewoone kwaal, het graveel, sterk geworsteld, en, buiten dien, de smerten ondergaan, dat in 1694, vier zyner kinderen, uit Engeland naar de Nederlanden overgezonden, door 't omslaan van 't vaartuig, 't geen hen voerde, elendiglyk verdronken en, niet dan dood, opgevischt waren. (v)

Bl. 166. r. 16. „ *In dit jaar, waren, hier te Lande, nog andere* Luiden van naame overleden. Men voege, by de, door onzen WAGEN., opgenoemden, ook den Schout by Nagt SNELLE; die, zo elders, als in den slag by Bevesier, nevens den Vice-Admiraal van der PUTTEN en anderen, den Lande, met eer, gediend hadt. Hy was, thans, in de Vloot van den Vice-Admiraal van ALMONDE. Men vondt hem, des morgens, dood op het bedde, in 't welke hy, des avonds te vooren, gezond getreeden was. (w)

Bl. 167. r. 15. „ *'t Gemeen maakte* verscheiden gissingen, *over de oorzaaken deezer ongenade,*" en *bl.* 168. r. 8. „ *Doch sommigen meenen, dat* MARLBOROUGH's *ongenade*

aan

(v) Brief van VAN CITTERS $\frac{10}{20}$ July 1694. $\frac{10}{20}$, $\frac{21}{31}$ Mei 1695. Brief van den Ambass. VAN DEN BRANDE, Heere van *Kleverskerke* M. S.

(w) Brief van den Ambassadeur VAN CITTERS, $\frac{21}{31}$ Aug. 1691. M. S.

aan andere oorzaaken *moet toegeschreeven worden.*" De Ambassadeur VAN CITTERS schreef daarover, aan de algemeene Staaten, met deeze woorden: „ De Capiteyn CHURCHILL, Broeder van den Lord MARLBOUROUGH, is tot een Vlagge-Officier gemaakt, en staet het Schip *St. Andrew* te „ voeren: in tegendeel is ged. Lord van „ alle syne *Charges* en *Employen*, die men „ wil tot twaelf duyzen ponden 's jaers beliepen, afgestelt; om dat, so geseyt wert, „ *eenig secreet van Staet, van groote importantie, soude gereveleert hebben.*" (x) En nader: „ ook heeft Mevrouw de Princes, (van Denemarken, Zuster der Koningin) „ aan de Gravinne van MARLBOUROUGH, „ haer afscheyt gegeven; sullende ges. *Lord* „ en *Lady* haer te landwaerts, naer St. Albans, retireeren. (y)

Bl. 169. r. 16. „ *Zekere* THOMAS WHITE *diende zyne uitvinding* den Staaten van Holland *aan,*" *enz.* Hy was, denklyk, dezelfde, die, mede om dezen tyd, aan de Koninginne van Engeland, geduurende 's Konings aanweezen hier te Lande, hadt voorgesteld, om, zo men hem een' Kaper, met twaalf Matroozen en honderd zestig Vrywilligers geeven wilde, de gantsche Kust van Sussex, van verbodenhandel met Frankryk, te zullen zuiveren. Dan my blykt mede niet, of hem dit werdt toegestaan, en deeze historie duldt niet

(x) Brief van VAN CITTERS, $\frac{22 \text{ Jan.}}{1 \text{ Feb.}}$ 169½. M. S.

(y) Brief van Ambass. van CITTERS, $\frac{26. \text{ Jan.}}{5 \text{ Feb.}}$ 169½. M. S.

ſlegts dit aan te roeren. WITHE meende, dat men, hier door, Branders kon uithaalen. (z.)

Bl. 173. r. 7. v. o. „ *'t Voorſte Esquader der Franſche Vloote raakte ſlaags met een gedeelte der* Staatſche Schepen." De onzen gaven eerst vuur. Eén der Franſche Schepen zonk; volgens 't ſchryven van den Vice-Admiraal SCHEY; in 't gevegt, en de rest nam de vlugt, boegzeerende, ten drie uuren, van de onzen, die hen, door 't ſtille weder, niet by konden koomen. SCHEY en Kaptein VAN DER ZAAN hadden, tegen de Admiraals der Witte en Blauwe Vlagge, eene pooze, geſlagen. (a)

Bl 174. r. 6. v. o. „ *Op den eerſten van Zomermaand, werden nog vyf of zes Franſche ſchepen veroverd en verbrand,*" 't ſchynt dat dit, van den eerſten van Zomermaand, tot den derden dier maand, geſchiedde; maar in dier voege, dat wel dertien Franſche ſchepen, van welken de zes grootſten Driedekkers waren, en 't minste der kleinſten zestig ſtukken voerde, veroverd en verbrand wierden. (b)

Bl. 177. r. s. „ *De Kommandeur* BROEDER ſneuvelde *in 't gevegt.*" Hy was in dit zelfde jaar, eener, nog gevaarlyker, gebeurtenisſe ontkomen. Nevens den Kapitein BONTEMANTEL eenige Spaanschvaarders geleidende, wierden zy, nu op de hoog-

(z) Brief van VAN CITT. 22 Maart / 1 April 1692. Reſ. v. Holl. 22 Apr. 1692 bl. 253.

(a) Brief van den Vice-Admir SCHEY, v. D. ZAAN, en SHRYVER. b.) *Europ. Merc.* Juny 1692. *bl.* 181, 184, 185 en 187. vergel. *bl.* 161.

hoogte van *Castro* gekoomen, door drie Fransche Oorlogschepen en twee Fregatten, aangevallen. Zy verdeedigden zig, lang en onverschrokken; doch, door 't geweldig vuur, 't geen, van rondom, op hen losbrandde, wierden, eindelyk, beide hunne schepen in den grond geschooten, na dat BONTEMANTEL, in den stryd, gesneuveld was, en slegts zeven of agt mannen van deszelfs Schip zig hadden kunnen bergen. BROEDER wierp zig toen, naar 't schynt, in de Boot en, met twaalf of zestien der zynen, een geruimen tyd, op zee zwervende, ontmoette hem een Fransch oorlogschip, onder bevel van den Ridder de SANGRIS, 't welk hem innam en, te *St. Jean de Luz*, opbragt. Sedert wierdt hy in vryheid gesteld. De Fransche Schepen waren, ondertusschen, zo gehaavend geweest, dat het grootste derzelven, kort na 't gevegt, zonk, en de twee anderen niet, dan met moeite, zig boven water hielden. (c)

Bl. 196. r. 11. v. o. De *Koning van Groot Brittanje en de* Vereenigde Staaten *hadden*, sedert eenigen tyd, *hun werk gemaakt*, *om de* Vrede *tusschen den* Keizer *en den* Grooten Heer te herstellen. Zie myne Aanmerk. alhier, bl. 13. op WAG. XVI. D. bl. 16. en 17. De Staaten hadden tot dit maaken van vrede dubbele reden. *Eerstelyk*, kon hun dit de gelegenheid geeven, om de magt des Keizers geheel tegen Frankryk te doen wenden; *ten anderen*, waren zy niet buiten hoop van, met zyne Keizerlyke Majesteit, een, voor den Nederlandschen Koophandel zeer voordeelig, Verbond, door mid-

del

(c) Europ. Mercur. Febr. 1692. bl. 151 en 152.

del van den Heere VAN HEEMSKERK, te sluiten, 't welk reeds, van deeze zyde, op het papier gebragt was, en strekken zoude, om, ingeval van Vrede of Wapenstilstand met de Turken, den handel van Manufactuuren, Speceryen en andere fyne Waren, uit deeze Landen naar het Duitsche Ryk en, van daar, over den Donauw en de Erflanden zyner Keizerlyke Majesteit, op het gantsche Ottomannische Ryk, door te zetten: begrypende men, dat dit, met des te gelukkiger gevolg, zou kunnen geschieden, indien de Porte wilde toestaan, dat eenige Hollandsche Kooplieden en Factoors zig, te Belgrado, met der woon, neder sloegen, en van die Stad een marktplaats maakten, op welke die van de Levant, Constantinopolen, Smirna, Aleppo en anderen, de, van hier, aangevoerde, waren konden inkoopen. (d)

Bl. 209. o. v. „ *Dat* Goes *en gantsch Zuidbeveland, in den jaare* 1575. *nog een* byzonder beding *hadden gemaakt, van geen* krygsvolk te zullen inneemen, dan" *enz.* Dit was geschied, by het *zevende* Artikel der *Satisfactie*, welke de bovengemelde Stad en Eiland, ten dien tyde, van Prinse WILLEM I, hadden ontvangen, en op welke zy zig onder 't bewind zyner Doorlugtigheid, als Stadhouder van Holland en Zeeland, begaven. (e)

Bl. 214. r. 7. „ *Men schreef, andermaal, om hulp* aan de Steden." Men hadt ook geschree-

(d) Secr. Resol. van Holl. 24 Jan. 1691. bl. 485—496.
(e) Zie breeder VAN DE SPIEGEL, Histor. van de *Satisfactie* van GOES, *enz.* 7 Hoofdst. bl. 293—321.

schreeven aan 't Kollegie van Gekommitteerde Raaden, die het gewigt der redenen, door die van Goes bygebragt, naar 't schynt, bevroedende en met de zaak verlegen zynde, eenen middelweg insloegen. Zy zonden, naamlyk, den Secretaris van Zeeland, Mr. Pieter Duvelaer, naar de beklemde Stad. Dees, in de volle Wet gehoor krygende, verklaarde hoofdzaakelyk, dat het krygsvolk, op patent van den Koning, derwaarts gezonden, niet, dan op tegenbevel zyner Majesteit, van daar zullende vertrekken, en, egter, de Regeering, uit kragte van haare voorregten, oordeelende, geene inlegering, hunnes ondanks, te moeten dulden, zyne Meesters, dierhalven, begreepen hadden, dat, tot onderzoek dier voorregten en 't bekoomen van tegenbevel, eenigen tusschentyd vereischt wierdt, en hem, daarom en wyl alle uitstel thans gevaarlyk was, gelast hadden, de Wethouderschap te beweegen, tot het inneemen van het Krygsvolk, onder een Akte van *schadeloosstellinge*,* welke Gekommitteerde Raaden bereid waren, van hunnent wegen, der Stad te bezorgen." Doch de Regeering van Goes, in 't voorstel van dit zwakke middel, zekerlyk, geenen genoegzaamen steun vindende, ter behoud hunner verkreegene vryheden, wees hetzelve van de hand. (*f*)

* *non præjudicie.*

Bl. 214. r. 12. v. o. „ *Het Krygsvolk, toen*, naar 't schynt, nadere last gekreegen hebbende, *trok ter poorte in.*" Men zoude, in verband met de voorgaande woorden, hier uit,

(*f*) Van de Spiegel, Hist. der Satisf. v. Goes, bl. 317 en 318

uit, kunnen opmaaken, dat zulks, zonder tusschenkomst of bewilliging der Wethouderschap of Ingezeetenen, was geschied. Maar dat, op de tydinge der aannadering van meerder Krygsvolk en Geschut, de Regeering, met overleg der voornaamsten van de Burgery, *by Verdrag*, besllooten hadt de Poorten te openen, leert my het, hier onder aangehaalde, Werk. (g)

Bl. 234. r. 10. „ De Raadpensionaris, *hier over gevraagd, door die* van den Staat, *hadt het wel* niet willen bekend staan, *doch het ook* niet uitdruklyk geloochend." Zie myne volgende Aanteekening, op bl. 237. r. 12. *v. o.*

Bl. 237. r. 12. v. o. „ De Sententie, *werdt, op last* der Staaten, *eerst* gezonden *aan* Koning WILLEM, *om te verneemen, of zyne Majesteit*, in sommige bewoordingen, ook eenige veranderingen begeerde gemaakt te hebben." Niet alleen zonden de Staaten de *Sententie*, ten dien einde, aan den Koning, maar deeze *gantsche Rechtspleging* was, met kennisse en onder het bestuur van Koning WILLEM, geschied. Zy droeg zig, hoofdzaakelyk, toe, op de volgende wyze.

De Koning, op den eersten van Bloeimaand deezes jaars 1693, ter Vergadering der Staaten van Holland verscheenen zynde, gaf, aldaar, te kennen; hoe de Raadpensionaris HEINSIUS hem berigt hadt, dat Gekommitteerde Raaden, door het onderscheppen van eenige Brieven uit Parys, geschreeven aan ee-

(g) VAN DE SPIEGEL, *l. c.*, *bl.* 318.

eenen Roberti, (onder dien naam komt du Plessis, te meermaalen, voor,) die zig geweezen Secretaris van den Heer Amelot noemde, bemerkt hebbende, dat 'er verbooden handel met den Vyand gehouden wierdt, hier op, den voornoemden Roberti hadden doen vasthouden en op de Voorpoorte van den Hove plaatsen. (*h*) Dat sedert, en, zo uit deszelfs belydenisse, als uit de gezegde Brieven, blykende, dat Simon van Halewyn, Oudburgemeester van Dordrecht, in dien handel betrokken was, zyne Majesteit, aan Gekommitteerde Raaden, hadt doen voordraagen, dat deeze zaake, zynes meenings, in handen van 't Hof van Holland diende te worden gesteld. Dat, hier op, Gekommitteerde Raaden den Heere Halewyn hadden doen vasthouden en in de Kastelenye van den Hove plaatsen, doende, midlerwyl, deszelfs Broeder, Kornelis; die, sedert den jaare 1691, als Vroedschap van Dordrecht, zitting hadt ter Algemeene Staatsvergadering, (*i*) wegens Holland; in zyne huizinge door twee Booden, bewaaren, waar van zy, aan zyne Majesteit, toen op 't Loo zynde, kennis gegeven hadden. Dat hy, de Koning, by zyne terugkomst in den Haage, 't Hof gelast hebbende, hem de stukken van 't geregtelyk onderzoek *, te doen behandigen, en hier aan voldaan zynde, bevonden hadt, hoe 't waar was

* *Informatien.*

(*h*) Om deezen tyd, liep een gerugt, dat Holland met Vrankryk over Vrede handelde. De Heer van Duivenvoorde was 'er zelfs, door de Leden van 't Haagsch Congres, over aangesproken, en dit gaf misschien grond, om dit werk naar te speuren, aan Gekommitteerde Raden. Zie Resol. van Holl. 20 Mey 93. *bl.* 191.

(*i*) Resol. van Holl. 16 April 1691. *bl.* 336.

was, dat SIMON van HALEWYN met AMELOT en ROBERTI hadt gehandeld, over 't maaken van Vrede. Dat zyne Majesteit schrikte, wanneer hy dagt aan de gevolgen van zulke daaden, welken, zo zy vry stonden, hem niet alleen deeden vreezen voor eene geheele verwarring in 's Lands inwendige Regeering, maar dat ook de Bondgenooten van den Staat op de Verbintenissen der Republiek niet meer zouden vertrouwen, terwyl, al verder, zyn eige persoon, hier door, onbekwaam zou worden gemaakt, om, als Stadhouder van deeze Provintie, iets vrugtbaars te kunnen verrigten, of, als Koning van Engeland, met de Republiek te handelen. Dat HALEWYN ook zyne Majesteit, hooglyk, bydèszelfs verhooren, hadt beledigd, maar dat hy zig dit niet aantrok. Dat de Raadpensionaris, door HALEWYN, beschuldigd was geworden, van, voor hun Edele Grootmogendheden en Gekommitteerde Raaden, tegen zyne Instructie aan, verzweegen te hebben de aanbieding van Vrede, die hem zou gedaan zyn. Dat het Hof van Holland hadt goedgevonden, den Raadpensionaris voor zig te doen koomen, en aan HALEWYN hadt toegestaan, denzelven over deeze zaak te ondervraagen, doch dat de Raadpensionaris zig ongehouden hadt gereekend daar op te antwoorden, als daar toe niet gemagtigd zynde. Dat niemand meêr dan zyne Majesteit voor de vrede was, en dat hy er 't zyne toe doen wilde, maar mits het op eene behoorlyke wyze geschiedde, daar 't, anders, scheuringe onder de Bondgenooten, en 't verderf der Republiek zou na zig sleepen; waarom hy vertrouwde, dat de Staaten deeze zaak, naar

behooren, zouden doen onderzoeken en ſtraffen.

Men las, hier op, de Brieven en boven gemelde geregtelyke *informatien*, ter Vergaderinge, voor, ook ontſchuldigde zig de Raadpenſionaris vry breedlyk. Hy zeide, dat hy, volgens zyne Inſtruƈtie, altyd aan den Koning, als Stadhouder deezer Provintie, alle voornaame en geheime zaaken hadt bekend gemaakt, en „dat „hy ſaken van *ſecretesſe*, ofte eenige *im*„*portantie*, die van die natuur waren ge„weest, dat dezelve, met vrught, in *deliberatie*, „ofte tot kennisſe van de Regeeringe kon„den worden gebraght, ſoo veel doenlyck „met *conſent* en *advis* van ſyne Majeſteyt, „als ſulcks tydigh en dienstig geoordeelt was „geworden, aldaar hadt gebragt, en dat hy, „daar in, gevolght hebbende de *methode*, „geduyrende de Stadthouderlyke Regeeringe „van zyne Majeſteyt, *geobſerveert*, en hunne „Edele Grootmogendheden zig dit, nimmer, „qualyk hebbende laten bevallen, hy, dierhalven, „vermeende, in deeze, niets anders te hebben „gedaan dan zyn pligt." De Staaten, na dit alles gehoord te hebben, beſlooten toen, eenpaariglyk, zyne Majeſteit en Gekommitteerde Raaden, over het verrigte, ter ontdekking der handeling met den vyand, te danken en die van den Hove voor zig te beſcheiden, ten einde dezelve te doen zien, dat hunne Edele Grootmogendheden dien handel beſchouwden, als eene misdaad van hooge magtſchennisſe, die, tot voorkoming van verderflyke gevolgen, naar 's Lands wetten en plakkaten, ſtrengelyk, diende te worden geſtraft, en waaromtrend het gemelde Hof zou worden gelast, min-

ſlap-

ſlappelyk, dan men oordeelde, tot nu toe, geſchiedt te zyn, te werk te gaan, zo egter, dat die van den Hove zig zouden hebben te onthouden, om den Raadpenſionaris; wiens beleid in geheime en gewigtige zaaken, als ook deszelfs weigeren van antwoord aan 't Hof hunne Edele Grootmogendheden, in allen deele, goedkeurden; over zaaken, zyne inſtructie raakende, voortaan, te onder vraagen of te doen ondervraagen.

Op denzelven tyd, dat dit in Holland beſlooten wierdt, liep er een Request in van den Gevangenen, by 't welk hy te kennen gaf; hoe hem de voorregten der Ingezetenen deezer Provintie, om, alleenlyk, voor den daaglykſchen Regter, geroepen te kunnen worden, niet onbekend waren; doch dat hy, om geen argwaan te geeven, als wilde hy zyne zaaken liefst onderwerpen aan een' Regter, van wien hy meer zagtheid en gunst te hoopen hadt, zig van dezelven niet hadt willen bedienen; verzoekende egter zyn eer, perſoon en fortuin, voor den Regter, dien hy nu erkend hadt, te mogen verdeedigen, onder 't volle genot, voor 't overige, van 's Lands wetten, en blyvende hy, desniettemin, ten allen tyde, bereid, om, na zodanige verdediging voor de juſtitie, zyn bedryf voor hun Edele Grootmogendheden zelve open te leggen en te verdeedigen. Dan dit Request wierdt, uit hoofde der voorgaande Reſolutie, terzyde gelegd.* (*k*) Het blykt * van elders, dat men, in Dordrecht, daar alles thans van 's Konings oogen vloog, een *geſeponeerd.*

(*k*) Secr. Reſol. van Holl. 14 Mey. 1693. bl. 541—544.

eenpaariglyk, de regtspleeging der Gebroeders HALEWYN, met verzaaking van stads voorregten, geheellyk aan 't Hof van Holland hadt overgelaaten (*l*). En 't is niet onmooglyk, dat deeze stand van zaaken in hunne stad den HALEWYNS bekend en van invloed op hun gedrag, ten deezen opzigte geweest is.

Ondertusschen, vonden de Staaten van Holland goed, twee dagen na hun bovengemeld besluit, aan 't Hof te gelasten, om, zo rasch de zaak der Gevangenen, met alle de omstandigheden daartoe behoorende, zoude onderzogt en in staat van wyzen gebragt zyn, daar van, alvoorens tot het stemmen en vonnissen over te gaan, kennis te geeven aan hunne Edele Groot Mogendheden (*m*). Ingevolge van dit besluit, berigteden die van den Hove, ter helfte van Zomermaand daaraanvolgende, dat zy tot stemmen en vonnissen*, thans, gereed zouden zyn, indien niet, in de antwoorden der Gevangenen, van welken zy een uittreksel by hunnen brief voegden, eenige zaaken waren voorgekoomen, welkers onderzoek zy, voor als nog, hadden nagelaaten, om dat dezelven, hunnes bedunkens, van zulk eenen tedere beschouwing waren, dat zy, daar door, zig misschien verder in zaaken zouden mengen, dan de dienst van de Lande, en dat geene, dat by hunne Edele Groot Mog. was beoogt, juistelyk zoude vorderen,

* *voteeren en sententieeren.*

re-

(*l*) VAN DE WALL, Privileg. van Dordr. VIIIste Afdeeling, bl. 1933. (7).

(*m*) Secr. Resol. van Holl. 16 Mey 1693. bl. 544.

De Staaten bevolen, toen, den brief van 't Hof, nevens alle de ſtukken en beſcheiden, welken de Koning nog niet gezien hadt, zyner Majeſteit toe te zenden, met verzoek hun deszelfs gedagten en raad te doen verſtaan (n). Deeze beiden; welken eerlang inliepen; kwamen, byzonderlyk, hier op neder. Dat de Koning, by 't overweegen der nadere belydenis van SIMON VAN HALEWYN, de misdaad nog merkelyk zwaarder beſchouwde, dan voorheen. Dat men zyne Majeſteit, in dezelve, ten onregt, nader zogt verdagt te maaken, als was hy tegen den Vrede geweest. Dat de Gevangen zig niet ontziên hadt, om, niet alleenlyk hier te Lande, zyn voorneemen uittevoeren, buiten weeten van den Koning, maar, met kennis van den Vyand, overlegd hadt, om, naar Engeland, (daar men 's Konings gezag, thans, zeer tragtte te ondermynen,) (o) over te ſteeken, ja reeds met eenige Leden van 't Parlement hadt gehandeld, om den Vrede te bevorderen, hoe zeer, by zigzelven, vastſtellende, dat zyne Majeſteit daar tegen was. Dat men ook, by 't Hof, denzelven Gevangen hadt toegelaaten, verſcheiden zaaken te zeggen en te doen opſchryven; onder voorwendſel van verdeediging; die tot die verdeediging niets deeden, maar ſlegts dienden om, zo op zyner Majeſteits bedryven, als op die der Regeeringe, te ſteeken. Dat 't geen, in deeze ſtukken, omtrend het verzwygen van den Raadpenſionaris voorkwam, ei-

(n) Secr. Reſol. van Holl. 18 Juny 1693. bl. 545 en 5.
(o) WAGEN. alhier, bl. 241. brief van v. CITTERS Apr. 1693.

eigentlyk, zyner Majesteit zou raaken, zonder grond was en tot deeze misdaad geene betrekking hadt. Dat, daarom, naar 's Konings meening, hunne Edele Groo(mogendheden het Hof voor zig zouden dienen te bescheiden en de verzwaaring der misdaad aan te wyzen, met last van, zonder eenig verder onderzoek over de punten in 's Hofs Brief vervat, op de zaak, als zaak, van den Gevangen, spoedig en streng * regt uitte oeffenen; doende zorgen, dat, in de sententie, geene aanstootelyke zaaken geleezen wierden; en dat dezelve, voor de vastlellinge en afkondiging, aan Hunne Edele Grootmogendheden wierden vertoond. De Staaten namen eene Resolutie, met het gevoelen van zyne Majesteit overeenkomstig (*p*); ook zonden die van den Hove, eerlang, aan hoogstdezelven, de, door hun opgemaakte, sententie voor SIMON VAN HALEWYN, met byvoeging, dat zy, uit dezelve, gelaaten hadden, verscheidene, hunnes oordeels, aanstootelyke zaaken; gevende verder in bedenken, of er nog niet eenigen, die zy, op den kant, hadden aangeroerd, eeniger maate behoorden veranderd te worden? Dit Stuk zonden de Staaten weder aan den Koning (*q*), in het Leger by Tienen, die terug schreef; dat de sententie, zyns meenings, nu konde worden afgekondigd, maar dat hy het al of niet veranderen van zekere aangehaalde woorden, (dezelven, denk ik, die 't Hof vermeld hadt, op den kant te staan, maar

* *prompte en rigoureuse justitie.*

(*p*) Secr. Resol. van Holl 30 Juny 1693. bl. 548—550.
(*q*) Secr. Resol. v. Holl. 15 July 1693. *bl.* 551—559.

maar die ik, nergens, vinde) aan hunne Edele Grootmogendheden overliet; niet verkiezende zig daar over uit te laaten, wyl zy hem, onmidlyk, raakten. —— De Staaten; zo als onze WAGEN. verders zegt; verbleeven die bewoordingen, toen weder aan 't Hof (*r*). HALEWYN wierdt van de Poort, naar de Rolle, geleid, gaande vrank en vry, tusfchen den Drost van den Hove en deszelfs dienaaren (*s*).

Bl. 237. r. 2. v. o. „ *Koning* WILLEM *hadt — geoordeeld, dat het* vonnis *te zagt was.*" Hoe dit te verstaan zy, en dat men het niet moet opvatten van het Vonnis, als Vonnis, op welkers verzwaaring de Koning ook niet heeft aangedrongen, zie in myne, laatstvoorgaande, Aanteekening.

Bl. 238. r. 11. v. o. „ KORNELIS TERRESTEIN VAN HALEWYN — *in* verzekering *genomen zynde, werdt* — op vrye voeten gesteld." Op den 15 van Herfstmaand, wierdt hy van de Boden ontlast, die hem, sedert den 2 van Bloeimaand, ten zynen huize, bewaard hadden, wordende, toen, ook zyne, geregtelyk verzegelde, papieren ontzegeld: doch de Staaten van Holland hadden dit alleenlyk toegestaan, onverminderd hunne vrye raadspleeginge van, door den Fiscaal, verder beroep* te kunnen doen aan den hoogen Raade (*t*). Ik weet niet, dat hier iet op volgde: maar, in 't laatst van Wynmaand, wierdt hy, op" *verzoek*, *re-*

* *provocatie.*

(*r*) Secr. Resol. v. Holl. 28 Juy 1698. *bl.* 566—568. en WAG. *bl.* 237. r. 6 v. o.
(*s*) Europ. Mercur. July 1793 *bl.* 57.
(*t*) Secr. Resol. v. Holl. 15 en 28 July 1693. *bl.* 552 en 567.

recommandatie en *bevel*" van Koning WILLEM, by den Oudraad van Dordrecht, (alwaar; zo als een zeer kundig man, ter, hier onder aangehaalde, plaatse, opmerkt, zyne Majesteit, thans, eene onbepaalde magt uitoeffende, tot welke HALEWYN zelf hem den weg gebaand hadt) van alle Staats- en Stadsbedieningen verlaaten (*u*).

Bl. 242. r. 19. „ *Koning* WILLEM — *nam de gelegenheid waar* —, *om den* Prins VAN WURTEMBURG *te zenden naar de Linien.*" Onze WAGEN. heeft Hertog FREDRIK KAREL VAN WURTEMBURG, die, hier, bedoeld wordt, laatstmaal voorgedraagen, als, in Herfstmaand des Jaars 1692, gevangen genomen, door den Marschalk DE LORGES (*v*). Men voege dan hier by, dat die Vorst, sedert, naar Frankryk gevoerd en, aldaar, zeer heuschlyk behandeld zynde, in Louwmaand deezes Jaars 1693, door den Koning, in vryheid gesteld was, waar op hy, naar Duitschland te rug gekeerd, zig, thans, weder gevoegd hadt by het Leger der Bondgenooten (*w*).

Bl. 244. r. 18. „ *'t Gros van 't Voetvolk en de* linker vleugel der paarden *lag tot aan Dormale.*" In het verslag, 't geen, wegens den Koning, aan de algemeene Staaten wierdt toegezonden, leest men dus:

„ De

(*u*) VAN DE WALL, Privileg. v. Dordr. VIIIe. Afdeeling, *bl.* 1733. (7).

(*v*) Vaderl. Hist. 16 D. *bl.* 195. vergel. Resol. van Holl. 24 Maart 1691. *bl.* 285.

(*w*) Europ. Mercur. Jan. en Febr. 1693. *bl.* 39 en 89; ook *b c.* Aug. 1693. *bl.* 106, 121.

„ De slinker vleugel begon, aan den kant „ van 't dorp *Dormale*, zynde bedekt door „ de Beek van *Landen*, tot aan *Neerlanden*, „ alwaar zy, een bocht maakende, wederom „ keerde achter de Infantery, die in 't *re-* „ *trenchement* was, om dezelve te ondersteu- „ nen (*x*)."

Bl. 246. r. 4. „ *De Franschen verweldigde*, eerlang, *de post.*" *enz.* Niet, dan by den zevenden aanval en, na dat zy, door de onzen, zesmaalen, terug gedreeven waren (*y*).

Bl. 246. r. 3. v. o. „ *De Bondgenooten verlooren geene* Luiden van naame, *dan den* Graaf VAN SOLMS." Hem was, in 't begin van den stryd, een been afgeschooten — Ook sneuvelde, aan de zyde der Bondgenooten, de Prins VAN BARBANÇON, voorheen Gouverneur van Namen. De Koning zelf, die zig, even als de verdere Legerhoofden, met naame ook de Prins VAN NASSAU, Stadhouder van Friesland, geduurende den stryd, zeer dapper gedraagen hadt, kreeg eene kneuzing in de zyde, door een afgeschampten kogel veroorzaakt. De Graaf VAN PORTLAND en de Hertog VAN HOLSTEIN wierden mede gekwetst; welk lot ingelyks den Hertoge VAN ORMOND en de Heeren VAN 's GRAVENMOER en VAN ZUILENSTEIN wedervoer: zynde, buitendien, de drie laatstgenoemden, die men, in Engeland, een' tyd lang, gesneuveld agtte, in 's Vyands handen gevallen; waar

(*x*) *Relaas* MS. en Europ. Mercurius, Aug. 1693. *bl.* 118. vergel. *l. c.* 110, 112.
(*y*) Europ. Mercur. Aug. 1693. *bl.* 110, 114.

waat tegen, onder anderen, de Hertog van Berwyk, natuurlyke Zoon van Koning Jakob, in handen der onzen geraakt was. De slag, die, met het krieken des morgens, eenen aanvang hadt genomen, eindigde, omstreeks drie uuren na den middag (z).

Bl. 258. r. 7. v. „ Friesland *en* Stad *en* Lande hadden gewagt, dat Prins Henrik Kasimir van Nassau, die, *in 't jaar* 1689, *tot* tweeden *Veldmaarschalk aangesteld was*, volgens 't gebruik, *tot den rang van* eersten *Veldmaarschalk zoude opgeklommen zyn*": Op eene voorige plaats van onzen Wag. (a), heb ik reeds aangemerkt, dat deeze Prins, in den Jaare 1689, tot *derden*, de Vorst van Saarbrug tot *tweeden*, Veldmaarschalk was aangesteld. De laatste moest dierhalven, volgens 't gebruik, na den dood des Vorsten van Waldek, tot *eersten* Veldmaarschalk opklimmen; zo als hy daar voor ook, al rasch, in 't gemeen, beschouwt wierdt (b). Ook blykt my niet, dat de Staaten van Friesland, of die van Stad en Lande er, thans, op uit waren, om eenige verandering, ten deezen opzigte, in den rang, tusschen den Prinse van Saarbrug en Prins Kasimir teweeg te brengen; maar 't stiet hun, byzonderlyk, dat de Hertog van Holstein-Ploen, tot Veldmaarschalk, *in plaatse van den Vorst* van Waldek, wierdt aangesteld, om dat zy oordeelden, dat dit niet kon geschie-

(z) Brief van Van Citters, $\frac{1}{11}$ Aug. 1693. Europ. Merc. Aug. 1693. bl. 168. 114, 115, 116, 119, 125.

(a) Zie dit Stukje bl. 22. op Vaderl. Hist. XVI D. bl. 30. o. r.

(b) Europ. Mercur. Aug. 1693. *bl.* 110.

schieden; dan ook met verkorting van den rang en het regt van hunnen Stadhouder, die, in allen gevalle, ouder Veldmaarschalk was dan de Hertog; ziende Friesland, voor het overige, met ongenoegen, dat de Koning, straks na de aanstelling, en by deszelfs vertrek naar Engeland, werkelyk, 't opperbevel van 't Leger, in handen van deezen vreemden, schoon mede dapperen en kundigen Heere, gesteld hadt, „daar zyne Majesteyt „het zelve konde overleveren aan één der „twee Heeren Veldmarschalken, *actuelyk* „in dienst van den Staet zynde, ende de „geheele *Campagne* loffelyck hebbende bygewoont, ende die, buiten hare goede „diensten, wel *recommandabel* waren door „hunne afkomste uit het huis van Nassau." Dan; gelyk onze WAGEN: zegt; de poogingen van Friesland waren vrugteloos. Ook wierp men dat Gewest, ter Generaliteit, tegen, hoe het, ten jaare 1657, styf en sterk hadt staande gehouden, dat de aanstelling van eenen Veldmaarschalk, by meerderheid van stemmen, geschieden konde; waar uit men besloot, dat het zig, nu, niet konde beklaagen, over 't verrigte by de overige Gewesten. Doch Friesland, erkennende, dit gevoelen, ten bovengemelden tyde, gehadt te hebben, merkte hier tegen aan, dat het veranderen der gevoelens onder de Gewesten niet zonder voorbeeld was; dat dit hun even vry moest staan, als aan andere Leden, en dat, daar zy, thans, overtuigd waren geworden van de kragt der bondige bewyzen, die de Staaten van Holland, ten jaare 1657, aan hun en de overi-

rige Bondgenooten hadden te gemoed gevoerd, die daad, dierhalven, aan 't gewigt hunner tegenwoordige denkbeelden geen nadeel behoorde toe tebrengen. (c) Holland hadt, ter Generaliteit, in de aanstelling van den Hertoge van HOLSTEIN PLOEN, alleenlyk gestemd op welbehaagen der *Principaalen*; en dit volgde terstond (d). De Hertog van PLOEN wierdt, kort daar na, ook Gouverneur der Stad Maastricht. (e)

Bl. 264. r. 11. „ *Een Staatsch* Oorlogschip — viel den Vyand in handen." Elders leest men, dat dit Schip; zynde een Fregat, genaamd *Wezel*, onder bevel van den *Kommandeur* WATERKAMP, die, by deeze gelegenheid, sneuvelde; zo doorschooten en gehavend was, dat er de Franschen den brand in staken. (f)

Bl. 265. r. 6. v. o. „ Den negentienden *van Zomermaand* — *, gelukte het* JAN BART, drie Staatsche Schepen te overweldigen." Men leeze „ *den negen en twintigsten,*" in plaatse van „ *den negentienden.*" Dit geval was zeer merkwaardig. De Schout-by-nagt, HIDDE DE VRIES, eene Zweedsche en Deensche Vloot, van over de honderd zeilen, geladen met graanen en oorlogsbehoeften, onder 't geleide van twee Deensche en een Zweedsch Schip

(c) Resol. der Gener., en van Friesl., in *Europ. Mercur.* van Jan. 1694. *bl.* 46—84.
(d) Resol. v. Holl. 17 *Sept.* 1693. *bl.* 415 en 416. *l. c.* 26 Maart 1695. *bl.* 128 en 129.
(e) Resol. St. Gener. 23 Febr. 1696.
(f) Brief Secr. van Ambass. VAN CITTERS, $\frac{15}{25}$ Juny 1694. Europ. Mercur. Juny 1694. *bl.* 289—294.

Schip van oorloge, tusschen Texel en de Maaze, ontmoetende, stopte dezelve; doch, nevens zyne onderhebbende Kapiteinen, beezig zynde, de zeebrieven te onderzoeken, om te zien, welke laadingen al of niet vry waren, zagen zy JAN BART, met zeven Schepen van oorloge, een' Brander en een Snaauw, van verre opdagen. DE VRIES liet, ylings, het onderzoek staaken en naar den Vyand wenden, maar, reeds in 't opzeilen, hielden de meesten zyner Kapiteinen niet genoeg by den wind, schoon hy hun zulks toeriep, met byvoeging, dat de Vyand hier van gebruik stondt te maaken en sein te geeven, om 's Lands schepen aan te klampen. Dit laatste gebeurde ook daadlyk. BART, zonder schieten, regt op DE VRIES; die heevig vuurde; aanhoudende, gaf, eerst op 't bereik van een musket-schoot, hem de volle laage, waar door er veelen sneuvelden, en klampte hem, straks, aan boord, terwyl 't overige deel zyner schepen op die van den Lande aanvielen. Twee der laatstgemelden kweeten zig treflyk, doch wierden, eindelyk, vermeesterd, alzo de vyf overigen, na geenen, of geenen genoegzaamen, tegenweer gedaan te hebben, zig, schandelyk, op de vlugt begaven. Toen viel er, tusschen den Franschen Kommandeur en den Hollandschen Schout-by-nagt, een verwoed gevegt voor, 't welk egter, door de ongelykheid van schepen en van manschap, ten voordeele van den eerstgemelden beslist wierdt. Want, na dat DE VRIES, in de borst met een' pistool-, en in den slinker arm met een musket-kogel, zwaarlyk gewond was, zonder zig

te willen geeven, vloogen de Duinkerkers op 's Lands schip, floegen er ruim honderd en vyftig mannen dood, bragten den dapperen Schout-by-nagt nog drie sabelhouwen in het hoofd toe, en vermeesterden toen dien bodem. DE VRIES was, onlangs, getuige van zyn leed. Naar Duinkerken gevoerd, stierf hy, aldaar, aan zyne wonden, na dat hem de doorschooten arm was afgezet. De twee andere Schepen, die mede in 's Vyands handen vielen, waren door de Kapiteinen DE VEER en BUCKING gevoerd geweest (g). De vyf gevlugte Scheepshoofden wierden, by hunne aankomst hier te lande, uit naam der Algemeene Staaten en van Koning WILLEM, aangehouden, op de Voorpoorte van den Hove geplaatst en, door eenen, daar toe aangestelden, Scheeps-Krygsraad, verklaard voor eerloos, en onbekwaam om den Lande meêr te dienen; wordende hun, op de openbaare strafplaatse, het zydgeweer, voor de voeten, gebrooken.

Buiten de opgenoemde, ondergingen de Bondgenooten, met naame de Nederlanders, om deezen tyde, meêr nadeelen ter zee. 's Lands Schip *de Rotterdam*, Kapitein LA CAVE, na vyf kaperschepen belet te hebben, de gewoone paketboot te neemen, was, onder 't keeren en, zo men denkt, door 't overhellen van 't geschut, in volle zee, eensklaps omgeslaagen; ook was de *Dolphyn*, gevoerd door Kapitein ENGELENBURG, op den

(g) Relaas M. S., en in *Europ. Mercur.* van July 1694. bl. 49—51. Ook de Sententien, *l. c.*, Mey 1695. bl. 284—298.

de plaat, genaamd den *Springer*, gebleeven, aan boord hebbenden twee Zoonen en de twee oudste Dogters van den Ambassadeur VAN CITTERS, die mede omkwamen; zo als ik reeds heb aangetekend. Die Ambassadeur schreef (*h*), kort daar na, aan den Raadpensionaris HEINSIUS; welken hy zynen *Boezemvriend* noemt; dat de Jacobiten (d. i. aanhangers van Koning Jacob) zig met de Vyanden verstonden, „ *gelyk zy,*" zegt hy, „ *aen de Duynkerk-* „ *sche Capers volle informatie hebben gegee-* „ *ven, wat quantiteyt van silver en andere* „ *costelykheden, in 's Lands verongelukte Sche-* „ *pen van* La Cave *en* Engelenburg *waren* „ *ingeladen, en waar op die Schelmen, met* „ *haer vyfyen, nu geloert hebben en, daer* „ *door, dit ongemack is veroorsaekt.*" (*i*) De Paketbooten, van hier naar Harwich en te rug, hadden nu ook, te meermaalen, tegenspoed. In Lentemaand, hadden drie Fransche Kapers dien van Kaptein STEVENS genomen, na vyf uuren vegtens; zo als, in 't voorgaande jaar, nog eens aan dien Zeeman, en met geen minder tegenstand van zyne zyde, gebeurd was. (*k*) 't Was een flaauwe troost, dat een Zeeuwsche Kaper, in Herfstmaand daar aan, twee kleine Duinkerkers hadt opgebragt. (*l*) Hoe dapper, an-

(*h*) zie albier *bl.* 63. *Europ. Mercur.* July 1694. *bl.* 51.

(*i*) Brief van den Ambass. VAN CITTERS, $\frac{10}{20}$ July 1694. M. S. In de *Europ. Mercur. l. c.* wordt, verkeerdelyk, maar van twee Zoonen en *eene* Dogter gesproken: doch de Ambassadeur zelve beklaagt zig, *l. c.*, over 't verongelucken van „ *vier*" (zegt hy) „ myner lieve kinderen te gelycke", en voegt er by, dat er zyne twee oudste dogteren onder waren.

(*k*) Brief van Ambass. VAN CITTERS, 13 April 1693.

(*l*) Brief Secret. BADDE, $\frac{19}{29}$ Sept. 1693.

anderfints, onze byzondere Zeeluiden zig, ook tegen de Turksche Roovers, in dit en 't voorige jaar, gedroegen, kan men, elders, ontwaaren (*m*). Het behouden inloopen van twaalf Oost-Indische schepen, strekte, met dit alles, tot merklyken steun van den oorlog. (*n*)

Bl. 277. r. 2. v. o. „ *De* Koning — getroffen *over haare dood.*" Men leest, dat hy „ der Koninginne, in haare ziek„ te, geduuriglyk was bygebleeven en, by „ mae noyt, uyt haere majesteyts Camer ge„ weest" (*o*).

De algemeene Staaten, tydinge van dit overlyden, by 's Konings brief, gekreegen en hem, door geschrifte, en by monde van den Ambassadeur van Citters, plegtiglyk den rouw beklaagd hebbende, met byvoeging, dat de hoop, die de vyand zou mogen scheppen, om, uit dit beklaaglyk toeval, eenig voordeel te haalen, hen zou aanzetten, de uiterste vermogens, tot voorstand der gemeene zaak, aan te wenden (*p*), besflooten, verder, dat de Afgevaardigden der zeven Gewesten, in hunne Vergadering zitting hebbende, nevens den Griffier, Commis, Agent, Hofmeester, Kamer- en Deurwaarders, zig in den grooten rouw kleeden zouden, tot laste van elke Provintie; zo als men bevonden hadt, dat, ten jaare 1584, 1625,

(*m*) Europ. Mercur. Nov. 1693; en Febr. 1694. *bl.* 134.
(*n*) Europ. Mercur. Jan. 1695. *bl.* 15.

(*o*) Brief Ambasf. van Citters 28 Dec. 1694 / 7 January 1695.

(*p*) Resol. Staat. Gener. 21 Jan. 1695. Brief Ambassad. van Citters 8/18 Febr. 1695.

1625, 1647, 1657 en 1675 (en dus ter gelegenheid van het overlyden der Stadhouderen, WILLEM I, MAURITS, FREDRIK HENRIK, WILLEM II, en der Prinsesse, Weduwe van FREDRIK HENRIK), was geschied. (q) De Staaten van Holland hadden, voor hun aandeel, hier toe, als mede tot het luiden der klokken in den Haage ('t geen, in alle Steden, gevolgd wierdt), reeds terstond, Gekommitteerde Raaden gemagtigd (r). Der Staaten Gezanten aan vreemde Hoven waren mede gemagtigd, om den „*grootsten rouw*", voor rekening van den Staat, aan te neemen. (s)

Bl. 290. r. 13. „*De* Franschen hielden zig niet *aan 't kartel.*" Dit hadt plaats, zo wel ter zee als te lande, en wierdt aan den Intendent van Duinkerken, PATOULET, meest geweeten. Ook gaf dit gelegenheid tot nadere onderhandelingen ten deezen opzigte. (t)

Bl. 203. r. 9 v. o. „ *men kwam overeen wegens* een Verdrag." By het zelve, wierdt aan het Fransche Guarnisoen vergund, met zyne goederen en alle krygseer, de stad Namen te verlaaten. Die bezetting was, nu, op even vyf duizend man gedund; schoon zy, in 't begin, uit twaalf of, volgens anderen, by de zestien duizend man, bestaan hadt. (u)

Bl.

(q) Resol. Staat. Gener. 17 Jan. 1695.
(r) Resol. v. Holl. 15 en 19 Jan. 1695. *bl.* 9 en 11. Europ. Mercur. Jan. 1695. bl 94.
(s) Resol. der Staat. Gener. 21 Jan. 1695.
(t) Resol. v. Holl. 1 en 8 Mei 1694. bl. 120 en 132. 14 Nov. 16 Dec. 1695. *bl.* 586, 541 en 542. 27 Octob. en 1 Nov. 1696.
(u) Europ. Mercur. Sept. 1695. *bl.* 199 en 209.

Bl. 293. r. 3. v. 6. „ Boufler's *gevangen genomen, door* den Heere van Dykveld." De laatstgemelde was, thans, Gezant van den Staat, aan 't Hof van Keurvorst van Beiëren, te Brussel, en, uit dien hoofde, Afgevaardigde in het Leger, 't geen de Keurvorst, nevens Koning Willem, geboodt. (v)

Bl. 296. r. 2. „ *Ook waren de Bondgenooten* dit jaar, *tot aan en door de Straat van Gibraltar*, meester van de zee". Om dit te blyven, hadden Koning Willem en de Staaten, op voorstel der Spaansche kroon, zig, reeds in 't najaar van 1694, bereid getoond, met hunne t'saamgevoegde Vloot; van welke het Staats aandeel, door den Vice-Admiraal Kallemberg, geboden werdt; in de Middelandsche Zee te doen overwinteren, mits Spanje de voornaamste kosten droege. Doch de Spaansche Regeering verklaarde, hoe zy het nadeel, welk het vertrek der Vloote stondt met zig tesleepen, wel met schrik voorzag, alzo, in dat geval, de Franschen, in 't voorjaar, ja zelfs in den winter, zig, zonder tegenstand, van de meeste en beste Havens der Middelandsche Zee zouden kunnen verzekeren, maar dat zy, egter, zig in de volstrekte onmooglykheid bevondt, om de noodige verzekeringen, laat staan voldoende Wisselbrieven, te kunnen bezorgen voor de, door Engeland en deezen Staat, tot onderhoud der Vloote, geëischte som van twee millioenen, honderd en zestig duizend guldens; dewyl de schatten van het Ryk niet alleenlyk wa-

(v) Resol. Staat. Gener. 20 July 1695.

waren uitgeput, en de Gemeente, met geene mogelykheid, meêr konde worden belast, maar de elende zo groot was, dat de Koning geene penningen meêr, op vaste goederen, konde opneemen en, door 't kwaad beleid van hun, die de geldmiddelen bestuurd hadden, van alle geloove ontbloot was; waarom men, ten sterkste, aanhieldt, dat Groot Brittannie en de Staaten een gedeelte van dit onderhoud ten hunnen laste wilden neemen. SCHOONENBERG; die zig, met zeer veel yver, voor zyne Meesters, ten deezen kweet en de Spaanschen gedreigd hadt, met het werkstellig maaken eener ordre van Koning WILLEM, om KALLEMBERG, zo men geen verzekering voor de gelden kreeg, daadlyk te doen vertrekken; was egter te wel overtuigd van de waarheid der Spaansche gezegdens, dan dat hy dezelven niet zou hebben aangehoord en verklaard, 'er opening aan hunne Hoogmogendheden van te zullen doen. Men overwoog, hier op, de zaak, hier te lande, wat nader, en vondt het verblyven der Vloot in de Middelandsche Zee zo noodzaaklyk, dat men, 't gedrag van SCHOONENBERG goedkeurende, zig, dien onverminderd, in geldelyke schikkingen, tot vermindering van den last van Spanje, spoediglyk inliet. (w)

Bl. 296. r. 11. „ *Verscheide* Engelsche Koopvaardyschepen vielen, *in 't najaar*, den Franschen in handen." De onzen schynen, hier in, gelukkiger geweest te zyn. Maar de Zeekusten deezer en nabuurige landen wierden, ook in dit jaar, door de Vyandlyke Kapers; die,

(w) Secr. Resol. van Holl. 8 Nov. 1694. *bl.* 606—612.

die, tot in den mond van de Maze en voor Wyk op Zee, roofden (*x*); zo ontrust, dat men, by Holland, voornam, om, te ſamen met de overige Bondgenooten, de voornoemde kusten, van Vlaanderen af tot het Holſteinſche toe, door middel van eenige kleine Fregatten en Snaauwen, te dekken. Terwyl men, ter algemeene Staatsvergadering, hier over nog handelde, hadt een Duinkerker de ſtoutheid 's Lands nieuwe diep aan te doen, en 'er eene Visſchuit uit te neemen, met welke hy naar binnen kwam. Die Kaper liet een Prinſe Vlag waaien, tot dat hy zig boven de twee laagst liggende ſchepen bevondt, hieldt toen, voor den wind, op dezelven aan, ſleepte één der twee met zig mede, en ſtevende, ſtraks daarop, onverhinderd, weder naar Zee. Men verſtondt toen, zo by Holland als ter Generaliteit, aan de Kollegien ter Admiraliteit van de Maas en van Zeeland te gelasten, de Zeehavenen, van Blankenburg tot aan Katwyk, door een Schip van vyftig ſtuk, vyf Fregatten en twee Snaauwen, en aan die van Amſterdam, West-Vriesland en Friesland, de kust, van Katwyk tot den Ooſter Eems, door een Schip van vier- en- veertig ſtukken, agt Fregatten en drie Snaauwen, te doen dekken; 't geen van goed gevolg was. (*y*) Ook beſlooten de algemeene Staaten, in 't volgende jaar, dat de Kapers, die binnen de tonnen zouden worden

(*x*) Europ. Mercur. Maart en April 1695. *bl.* 184 en 230.
(*y*) Reſol. van Holl. 30 Nov 24 Dec. 1695. bl. 520, 533, 534, 611——613. Reſol. Staat. Gener. 21, 23, 31 Dec. 1695.

den genomen of, op de stranden of langs den vasten wal, gevangen; ten zy zy door onweder daar geraakt waren; met den dood zouden worden gestraft. (z)

Bl. 299. r. 13. „ *De Staaten besllooten geene geschriften van eenigen* Spaansche *Gezant te ontvangen.*" Zy gingen, hier in, naar gewoonte, te samen, met Koning WILLEM; die den Spaansche Gezant, in Engeland, hadt doen aanzeggen, zig van zyn Hof te moeten onthouden, tot zo lange men hem, nopens 't geschil met SCHOONENBERG, voldoening hadt gegeeven. (*a*)

Bl. 299. r. 10. v. o. „ *Mids men* SCHOONENBERG, terstond daar op, t'huis ontboode, *'t geen ik egter* niet vind dat geschiedde." Men vindt hem, integendeel, nog lange jaaren na deeze, in Spanje; maar ik zie, dat hy zig, thans, eenigen tyd buiten Madrid ophieldt, (*b*) als, „ *geauthoriseerd tot het waarneemen der zaaken van den Staat.*"

Bl. 306. r. 12. „ *Geweldige binnenlandsche* beroerten in Amsterdam." Men zie hier over breeder WAGEN., *Amsterd. Geschieden*: 2 D, 6 *St. bl.* 195—223.

Bl. 315. „ HENRIK KASIMIR — *Stadhouder van Friesland* —, stierf." Hy hadt den ouderdom van negen-en-veertig jaaren en

twee

(z) Resol. Staat. Gener. 24 Maart 1696.

(*a*) Brief van den Ambass. VAN DEN BRANDE van *Kloetsherke*. 3 Dec. 1695. M. S.

(*b*) Resol. St. Gen. 9 Jan. en 14 Mei 1696 en myne aanmerk. op WAGEN. D. XVII. *bl.* 50. t. 8.

twee maanden bereikt, en was flegts eenige dagen ziek geweest. Teder en aêmborstig van gestel, maar schrander, werkzaam, zagt en, egter, dapper, in zyn leeven, wierdt hy, by zynen dood, algemeen beklaagd. Behalven den jonge Prinse, zynen Zoon, liet hy verscheiden Dogteren na en eene zwangere Gemalinne; die, op 't laatst van Hooimaand, van eene Prinsesse beviel. (c)

Bl. 315. r. 9. „ *Naauwlyks* twee maanden laater, stierf Prinses ALBERTINA AGNES." Te weeten, op den vier-en-twintigsten van *Bloeimaand*, in den ouderdom van twee-en-zestig jaaren; (d) na dat zy, kort te vooren, uit Dessau, in Friesland was wedergekeerd. De Staaten van Holland hadden, in 't voorgaande jaar, op 't meêrmaal aangedrongen verzoek der algemeene Staaten, humne toestemming gegeeven, tot een jaarlyks pensioen voor deeze Vorstinne, ter somme van twaalf duizend guldens, en dit punt was, kort daar op, ter Generaliteit, in dier voege, tot besluit gebragt; ook droeg Holland, nog ten jaare 1707., ten behoeve der Erfgenaamen van de Vorstin, de noodige zorge, voor de voldoening der gelden, welken, op dit pensioen, onbetaald waren gebleeven. (e) Op den twee-en-twintigsten van Sprokkelmaand deezes zelfden jaars 1695, was haare eenige Dogter,

AMA-

(c) Resol. van Holl. 18 April 1696. bl. 161. en van Staat. Gener. 9 Mey 1697. *bl.* 162. Europ. Mercur. Mey 1696. bl. 248. en July *bl.* 228., 2 April 1696.

(d) Resol. van Holl. 21 July 1696. *bl.* 262. Europ. Mercur. Mei 1696. bl. 324.

(e) Resol. van Holl. 11 Juny 1689. *bl.* 320. en 26 Maart 1695. bl. 127. en der Staat. Gener. 14 April 1689. 26 April 1695, en 25 Mey 1696. en Holl. 16 Jan. 1701. *bl.* 13 en 14.

AMALIA, gehuuwd met den Hertoge van *Saxen Eisenach*, aan de gevolgen eener miskraam, overleden. (*f*) Deeze twee jaaren dan waren zeer noodlottig geweest voor den huize van Nassau.

Bl. 321. r. 10. v. o. „ FRANCOIS MOLLO," lees; „ FRANCISCO MOLLO." (*g*) Hy was een Portugees. De Staaten van Holland waren van hem zo wel voldaan, dat zy, twee jaaren na deezen, hem vrydom van gemeene lasten toestonden. (*h*)

Bl. 336. r. 19. v. o. „ *Hunne Hoog-Mogendheden beslooten*, in Lentemaand, *het* Oktrooi *der* Maatschappye — te verlengen, *voor den tyd van veertig jaaren.*" De reden, waarom tot verlenging van dit Octrooi; 't geen eerst ten jaare 1700 verscheen; reeds op den 5 van Lentemaand des jaars 1696, wierdt besloten, sproot, oogschynlyk, uit de tegenwoordige schaarsheid van penningen in 's Lands kasse en de verpligting, aan welke zig de Oost-Indische Maatschappy onderwierp, om, daadlyk, ter verkryging van het nieuw Oktrooi, aan dezelve kasse te betaalen eene somme van drie millioenen guldens; te weeten, één millioen, tweemaal honderd duizend guldens, terstond, één millioen, in het tweede, en agtmaal honderd duizend guldens, in het derde jaar: Deeze penningen mogten, vry van

(*f*) Resol. van Holl. 24 Maart 1695. bl. 117. en der Staat. Gener. van 17 Maart 1695. *zie ook* Europ. Mercur. van Maart 1695. bl. 156.

(*g*) Resol. Gener. 12 Mey 1696.

(*h*) Resol. van Holl. 18 Sept. 1698. *bl.* 420.

van 's Lands gewoone lasten, door de Maatschappy, worden opgenomen, en moeten wel onderscheiden worden van 't geen, nu en ook voorheen, voor inkoomende en uitgaande regten (van welken ook onze WAGEN. (*i*) gewaagt), zou worden uitgekeerd. Voorts wierden de eerstgemelde gelden, meerendeels, dat is ten beloope van twee en twintigmaal honderd duizend guldens, door de algemeene Staaten, ter hand gesteld aan de Hollandsche en Zeeuwsche Admiraliteiten deezer landen, tot bevordering van de buitengewoone uitrusting ter zee, voor dit jaar, welke op zeven millioen, zeven honderd, twee en dertig duizend guldens, was begroot geworden. (*k*)

Het gaaf verleenen van het bovengemeld Oktrooi, scheen egter, in den beginne, by Holland, eenigen tegenstand te zullen ontmoeten. Men hadt zig, reeds voorheen, by sommige Steden, beklaagd, dat de weeveryen van zyden, katoenen, linnen *enz*:, hier te lande, zeer veel leden, door het invoeren van zyden en andere stoffen uit de Oost-Indien; zelfs hadden hunne Edele Groot-Mogendheden, reeds ten jaare 1643, hier in tragten te voorzien, door te besluiten, dat de Maatschappy voor niet meer dan zestigduizend guldens, aan zyden stoffen, mogt invoeren. (*l*) Ook was, in sommige buitenlandsche Gewesten, met naame in En-

(*i*) Vaderl. Hist. alhier *bl.* 37.

(*k*) Resol. van Holl. 9 Jan. 1694. bl. 6 Jan. 17 en 23 Maart 1696 bl. 12, 135 en 151. en van Staat. Gener. 5. en 17 Maart 1696

(*l*) Resol. van Holl. 19 Dec. 1643.

Engeland, de invoer van Oostersche gemaakte stoffen verboden. (m) Doch de Afgevaardigden van Haarlem bragten, in Lentemaand van den jaare 1694, twee *Requesten* ter tafele hunner Edele Groot Mogendheden, 't eene door de Zyde-Reeders, 't ander door de Koop- en Handwerklieden in lynwaaten en zyden-stoffen, binnen hunne Stad, der Regeeringe aangeboden, en welken die van Haarlem, nu, verzogten, dat de Leden, ten ernstigste, wilden overweegen. Men las in 't Request der Zyde-reeders byzonderlyk: dat de aanhoudende invoer van getwynde zyde, door de Oost-Indische Maatschappy, de inlandsche Reedery; by welke men reekende, dat, omtrend, twintig duizend menschen gewoonlyk hun bestaan vonden; geheellyk stondt te bederven en naar de Oost-Indien overgebragt te worden, alwaar de arbeidsloonen zes of zevenmaal minder waren dan hier: dat, wat de gemaakte zydenstoffen betroffe, dezelven, in 't voorleden jaar 1693, wel drie-en-dertig duizend stuks beloopen hadden: dat, zo men, in plaats van elk zodanig stuk, twee ponden ruuwe zyde; welken men oordeelde, daartoe, gebruikt geweest te zyn; hadt overgevoerd, veele Ingezetenen, ook geduurende den winter en als de meeste andere handwerken stil stonden, met weeven, klossen, verwen, en wat diets meer was, eene somme van vyf tonnen schats, aan arbeids gelden, hadden kunnen verdienen, zonder nu te gewaagen van de winst voor de Zydehande-

(m) Europ. Mercur. van den Jaare 1695. Mey bl. 222.

delaaren, die niet wel bepaald kon worden; dat de ruuwe zyde, hier te lande, thans, schaars was, en dat, dewyl, boven dit alles, gebleeken was, hoe de Maatschappy, in 't voorleeden jaar, die ruuwe zyde, somtyds, duurder dan de, daar af gemaakte, *pelingen*, verkogt hadt, zy derhalven verzogten, dat aan dezelve geen nieuw oktrooi mogte worden verleend, ten zy onder verbod van invoer van zyden stoffen en getwynde zyde.

Het Request der Koop- en Handwerklieden in de meergemelde stoffen en lynwaaten strekte tot het zelve verzoek, ten opzigte van beide deeze Waaren. Zo de Maatschappy; zeiden zy; ten jaare 1693, om van vroegere jaaren niet te gewaagen, zo veele ruuwe zyde, als tot de gemaakte stoffen gebruikt was, hadt ingebragt, zou men dit op omtrend zeventig duizend pond; het pond geschat, tegens negen guldens; hebben mogen bereekenen, en deeze ponden zouden, om, hier te lande, tot stoffen te doen bewerken, weder een' noodzaaklyken aankoop van gelyke zeventig duizend ponden Italiaansche zyde, tot twaalf guldens het pond, veroorzaakt hebben; 't geen, als men er by reekende het, daartoe benoodigde, goud- en zilverdraad, te samen eene som van agtien tonnen schats zou hebben beloopen: ook hadt, bovendien, de bewerking zelve, op meêr dan veertien gelyke tonnen, mogen bereekend worden, door al 't welke wel dertien duizend en vyf honderd menschen, zo mannen als vrouwen en kinderen, aan de kost zouden zyn gekomen: wyders konden, hier te lande, nog ruim agttien honderd menschen; die, te samen, meêr dan vyfmaal honderd duizend

zend guldens, 's jaars, zouden verdienen, hunnes meenings, aan 't werk gesteld worden, zo de Maatschappy honderd duizend pond katoenen gaarens, in plaats van gemaakte lynwaaten, invoerde; om niet te spreeken van de voordeelen, welken dit alles, in de verteering van verw-stoffen, asch, zeep, turf, uit- en ingaande regten en wat diets meer was, geeven zou.

De Staaten van Holland de twee bovengemelde verzoeken in handen der Maatschappy hebbende gesteld, (n) liet deeze niet na, dezelve, spoediglyk, te beantwoorden. Zy beschouwde 't bovengemeld verbod, als niet slegts aanloopende tegen haare oorspronglyke en volgende Oktrooien, maar ook als een middel van haar volstrekt bederf, ten nadeele van den Staat. Haar zoude; droeg zy voor; zo het zelve doorging, byna niets meer open blyven, dan de handel in speceryen en ruuwe zyde, die zeer gering was, en die de Maatschappy niet staande kon houden; weshalven zy genoodzaakt zou zyn, haare, met zo veele kosten gemaakte, sterkten, op *Cormandel*, in *Bengalen* en *Suratte*, te verlaaten, haare Huizen, Komptoiren en Magazynen af te breeken, haare Bedienden te doen t'huis koomen en de verbonden, met de Landsheeren aldaar gemaakt, te breeken; 't geen niet alleenlyk de trouw der Nederlanderen, by de Oostersche volkeren, in veragting zou brengen, maar een middel worden, om andere Natien, in onze plaats, te vestigen, die dan, spoediglyk, den, hier verboden, handel dryven, naar hun land overbrengen

en,

(n) Resol. van Holl. 30 April 1694. bl. 112—116.

en, voorts, door Europa, ja zelf door ons eigen Land, verspreiden zouden. 't Verlaaten van zo veele plaatsen zou ook, noodwendig, eene groote vermindering in de uitrusting van de Schepen der Maatschappy te wege brengen, welke, in dat geval, mooglyk, maar een derde van de gewoone drie honderd vier en dertig duizend gulden, jaarlyks, aan de Admiraliteiten zou kunnen opbrengen en, in verre na niet, die uitkeering aan den Lande, over welke men, mits het groote Oktrooi onveranderd bleeve, thans handelde. (o) Omtrend den invoer van katoenen lynwaaten moest men nog opmerken; dat zy, binnen Haarlem, meest wierden geweeft, gedrukt, opgemaakt en zo naar buitenslands verzonden. De katoenen gaarens voerde de Maatschappy zo veel in, als de tegenwoordige schaarsheid en hooge pryzen in de Indiën toelieten. Wanneer de meeste zyde stoffen verboden wierden, zou niet volgen, dat men, hier te Lande, uit de ruuwe zyde (van welke, egter, de Maatschappy, in den herfst van 1693, een groote menigte hadt ingebragt) een zo aanmerkelyk getal van stoffen, met nut, zou kunnen maaken, als voorgegeeven wierdt, nadien de, hier bewerkte, stoffen, niet zo duurzaam, en egter duurder, zouden vallen; waar door er minder vertier van zyn zou by de Ingezetenen, terwyl Engeland, Frankryk, Denemarken en andere gewesten de Buitenlanders van de Indische stoffen zouden voorzien. Van de getwynde zyde hadt de Maatschappy maar zeer kleine partyen, tot monsters, ingevoerd; doch 't verbod zou

(o) Zie deeze Aanmerk. b. 93.

zou niet kunnen beletten, dat andere Natien dezelve, als van kleine pakkagie zynde, ter sluik zouden invoeren; terwyl er te minder reden voor meergemeld verbod scheen, om dat, daaglyks, eene overgroote menigte, uit Italië en andere Gewesten, onverhinderd wierdt toegelaaten. (p)

De Afgevaardigden van Haarlem, dit stuk hebbende overgenomen, bragten, eerlang, de aanmerkingen der Overlieden van de fabrieken in hunne stad ter kennis van hunne Edele Groot Mogendheden, met verzoek, dat hoogstdezelven geen Oktrooi zouden verleenen, zonder 't bovengemeld verbod of, ten minsten, de zaak, nader, van wederzyde, te hebben overwoogen; ten einde zy Afgevaardigden in staat gesteld mogten worden, het advis hunner Principaalen, op de verlenging van het Oktrooi, in te brengen. Het werk wierdt *Commissoriaal* gemaakt in een groot *Besoigne* tot de zaaken van de zee.; 't geen, kort daar na, voor Rapport uitbragt; dat nuttigst zoude zyn, ter Generaliteit wel wederom te treeden tot verlenging van Oktrooi; maar mits, teffens, Bewindhebberen, ernstiglyk, wierden aangemaand, om, zo veel doenlyk en buiten derzelver nadeel zou kunnen geschieden, het belang der Zydeweevers, Koopluiden en Handwerkers, in agt te neemen, en vervolgens dezelven te gerieven, in 't overbrengen van, voor hun noodige, waaren, met agterlaating van zulke, die hun schadelyk konden zyn. (q) Eenige Leden namen dit Rapport weder

(p) Resol. van Holl. 14 Mey 1694. *bl.* 152—156.
(q) Resol. v. Holl. 27 Mei 1694. *bl.* 191.

der over; ook leverden de Ingezetenen van Haarlem een nader Vertoog in, by 't welk zy het nut van de inlandsche weeveryen en twynderyen ten sterksten aandrongen, als waar door Italie, Vlaandere en Braband, weleer, gebloeid en, met hun verloop, verarmd waren geworden, waarna deeze handwerken den rykdom en de bevolking van Engeland en Frankryk vermeerderd hadden, en ook Spanje; daar sints Karel V, de invoer van gemaakte Stoffen uit de West-Indische Wingewesten was verboden; doen welvaaren, terwyl zy, hier te lande, waren afgenomen, en Haarlem, dat, by d'oprigting der Oost-Indische Maatschappy, veertig duizend getouwen aan den gang hadt, er nu geen tien telde. (r) De zaak bleef, ruim anderhalf jaar, hangen; doch, eindelyk, overeenkomstig het Rapport, in 't begin des jaars 1696, by Holland tot besluit gebragt; zonder dat my blykt, dat één der Leden zig hier tegen verzet heeft. (s) Of, by het, kort daar aan, verleenen van het Oktrooi, ter Generaliteit de bovengemelde aanmaaning gedaan wierdt, is my niet gebleeken, maar wel, dat men, aldaar, op voorstel van Holland, omtrend deezen tyd, besloot, aan 't Engelsch Bewind klagtig te vallen, dat het Parlement, onlangs, hadt gevorderd niet alleenlyk de inkoomende regten op het *Avignonsche* en *Lionsche Taffetas lustrè* ('t geen, thans, te Amsterdam, door Fransche Vlugtelingen

(r) In welk eene agting de *Hollandsche* Lynwaaren voorheen waren, kan men, onder anderen, opmaaken, uit de geschenken, wel eer, ook aan Buitenlandsche Grooten, gedaan, zie myne Aanmerk alhier 4 St. bl. 21. X St bl. 11 en 41.

(s) Resol. van Holl. 6 Jan. 1696 bl. 19 en 20.

gen, met zeer goed gevolg, gemaakt wierdt) tot een derde der waardy van die koopmanschap te verhoogen, als mede de, van hier ingevoerde, zyden stoffen, onder voorwendzel, als was het verboden goed, optehouden, maar dat ook de Britsche Oost-Indische Maatschappy er op uit was, om alle Nederlandsche zyden stoffen te doen verbieden en, daar tegen, ongewerkte zyde, van hier, te doen inkoomen. Doch deeze, schoon zeer gegronde, klagten namen het kwaad niet weg. (*t*)

Bl. 337. r. 2. v. o. Friesland *en* Stad en Lande *hadden* niet bewilligd *in deeze overeenkomst*, veelligt, *om dat deezen Gewesten geen deel toegelegd werdt*, *van 't geen de Maatschappy*, *voor* inkomende *en* uitgaande regten, *opbragt*." Niet slegts deeze twee Gewesten, maar ook Overyssel, verzetteden zig tegen het Besluit, van 't welk hier gesprooken wordt. Zy oordeelden allen, dat hetzelve onwederregtelyk was, als by overstemminge genomen, en Friesland byzonderlyk sloeg het af, om dat men weigerde, aan haare Admiraliteit, gelyk aan die van Holland en Zeeland, een geregt gedeelte te doen toekoomen in de drie millioenen, die de Maatschappy; als ik boven aanteekende; verpligt was geworden aan den Lande uittekeeren, en die geschikt was voor de buitengewoone uitrustingen ter zee, in welke Friesland, voor een zesde, was aangeslagen. (*u*)

Bl.

(*t*) Resol. der Staaten Gen. 2 Feb. 1696. en Resol. Holl. 2 Febr. 1699 bl. 37.
(*u*) Zie alhier *bl.* 93. en Resol. Gener. 5 Maart 1696.

Bl. 348. r. 13. „ *het* Huis *van* Nieuw„ burg". Dit vermaard, nu vervallen, Lusthuis wordt geagt dus genoemd te zyn naar den Paltsgraave van Nieuwburg, die er, ten jaare 1634, den eersten steen aan zou gelegd hebben, toen hy, in den Haage, by FREDRIK HENRIK vertoefde, en laatstgemelde Vorst hetzelve liet bouwen, onder opzigt van den vermaarden *Jacob van Kampen.* (*w*).

Bl 401. r. 2. „ *Doch* hier van *is my vol*„ *strekt* niets voorgekomen" De Graaf van TORCY, opgaave doende van de punten, tusschen BOUFLERS en PORTLAND verhandeld; van welken onze WAGEN. hier spreekt; zegt, ronduit, en zonder dat ik bevinde, dat iemand hem, op goede gronden, tegenspreekt; dat, in dezelven, van het Verdrag van verdeeling der Spaansche monarchie, geen woord gerept wordt. (*x*)

Bl. 436. r. 10. „ *De Staaten* bedankten den Koning van Zweeden, met eenen brief." 't Bleef hier, egter, niet by; 's Konings Gezanten wierden, als middelaars, elk met een gouden *Lampet*, ter waarde van tien duizend guldens, door den Staat beschonken, behalven met de gewoone gouden keetenen en *Medailles*, die ook den overigen Gezanten gegeven wierden; al 't welk op anderhalve tonne schats kwam te staan. (*y*)

Bl.

(*w*) V. DER DOES, Beschryv. van 's Gravenh. *bl.* 56. en Staat der Vereen. Nederl. 6. D. *bl.* 578 en 579.

(*x*) *Memoir*: *de* TORCY. Tom. 2. *p.* 221.

(*y*) Resol. van Holl. 7 Mey 1697. *bl.* 238 en 239.

Bl. 438. r. 10. v. o. „ *De* gemeene schat„ kisten *waren*, *alomme*, ledig." De algemeene Staaten droegen daarom, in 't begin van Wintermaand deezes jaars, den byzonderen voor; om, ter betaalinge der voornaamste en meest krytende schulden, spruitende uit de agterstallen der buitengewoone toerustinge ter Zee, Legerlasten en Magazynen van Leevensmiddelen, zestien millioen en vyf maal honderd duizend guldens op te neemen; zo egter, dat de opneeming voor de toerustinge ter zee; die alleen twaalf millioenen beliep; zou worden gedaan in zes jaaren, alle jaar twee millioenen, die der Legerlasten; die drie millioen beliep; in drie jaaren, elk jaar een millioen, en die der Magazynen; welke van vyftien tonnen schats was; mede in drie jaaren, 't elken jaare vyfmaal honderd duizend guldens. Holland stemde, nog voor 't einde deezes jaars, op de daarbij gevoegde voorwaarwaarden, in deezen eisch. (z)

(z) Resol. van Holl. 6 en 21 Decemb. 1697. bl. 552. 634 en 635.

VERBETERINGEN

VOOR DE

BYVOEGSELS EN AANMERKINGEN

VAN HET

AGTSTE DEEL.

Bl. 1. (*a*) r. 3. v. o. ftraffen *lees* te ftraffen.
Bl. 9. r. 4. v. o. Landen. Die *lees* Landen; die.
Bl. 31. (*u*) r. 8. 's Lands Advokaat. *voeg er by*, om geplaatst te worden by het Kollegie van Gekommitteerde Raaden.
Bl. 41. (*r*) r. 4. zekeren Kaersmaker; *lees* zekeren Nederlander, bygenaamd KAERSMAAKER.
B. 69. (*t*) o. r. da tfy *lees* dat fy.
Bl. 71. r. 4. v. o. noch *lees* nog.
Bl. 72. r. 1. aan dezelve *voeg er by* met betrekking tot het gezag van de Leden en Steden,
Bl. 77. (*f*) o. r. *Voeg, agter de woorden, bl* 399, *deeze*, Hy wierdt, daarna, Penfionaris van Zeeland.
Bl. 79. (*k*) r. 4 Superintendent neffens *lees* Superintendent, neffens.
Bl. 80. r. 15. die wyze die *lees* de wyze der.
Bl. 82. r. 18. Bloeimaand *lees* Zomermaand.
Bl. 83. r. 23. In den jaare 1609, daadlyk *lees* nu en dan, voor een' korten tyd.
Bl. 83. NB. alhier moeten de noten (z) en (*a*) worden verzet; zo, dat (*a*) in (z), en (z) in (*a*), veranderd wordt; ook moet alhier, in den tekst, de (z) agter 't woord *verftondt*, r. 13, en de (*a*), agter 't woord *verplaatzen*, geleezen worden.
Bl. 106 „ Na *lees* Na.
NB. *In 't vierde Stukje*, *bl* 77, r. 3. v. o. *ftaat*, *verkeerdelyk*, Lodewyk *lees* Karel VIII.

U. S.

VAN HET

NEGENDE DEEL.

Bl 3. o. r. *De Noot* (*e*) *moet verplaatst worden op bl.* 4. *r.* 2., *agter 't woord* Hiftorieschryver.
Bl. 4. (*b*) r. . v. o. en 482 *lees* en 484.
Bl. 6. r. 3. v. o. *lees* o. r.

Bl.

Bl. 12. (*a*) r. 5. Zie ſtaat der Vereen. Nederl. 5. D. *bl.* 524. en 7 D. *bl.* 352. Beter leert ons WAGEN. 7 D. *bl.* 514. *Men leeze, in plaats van deeze woorden, de navolgende.* Zie Staat der Vereen: Nederl. 8 D. *bl.* 352; doch beter, in 't 5. D. *bl.* 522. NB. dit 5de Deel is door WAGEN. zelven geſchreeven. Het 8ſte is van een andere hand. Zie *Leeven van* J. WAGEN. *bl.* 18 en 19.

Bl. 21. r. 19. *Coquarde-coq.* lees *Cocquarde cocq.*

Bl. 34. r. 3. v. o. Onze *lees* onzen.

Bl. 37. (*z*) 1599. *voeg er by*, gevoegd in die der Staaten van Holl. *l. c.*

Bl. 44. r. 4. gevaarlyke *lees* zeer hagchelyke.

Bl. 44. (*v*) 4 Deel *lees* 4 Deel *bl.*

Bl. 47. r. 2. v. o. dat met *lees* dat, niet.

Bl. 48. r. 5. nog een voorbeeld *lees* een en ander voorbeeld.

Bl. 48. (*d*) *Lees, in plaats van 't geen er nu ſtaat*; Zie Aanmerk. op bl. 164. r. 5; 216 r. 6. v. o.; 241 r. 14, alhier.

Bl. 51. r. 19. van vyf *lees* vyf.

Bl. 61. r. 7. 't zy in 't Arabisch — geleezen en deezen *men ſchrappe deeze woorden door, en zie myne Aanm. in het* 10 *Stukje bl.* 9. (*v*).

Bl. 69. r. 18. en na *lees* en na dat de Aartshertog.

Bl. 73. r. 14. *Oostbrug* lees *Oostburg.*

Bl. 85. r. 5. laatstleden *men haale dit woord door.*

Bl. 88. r. 12. Biſchops *lees* Biſchop.

Bl. 99. r. 5. zoude *voeg hier agter het teeken* (*y*), *'t geen, twee regelen laager, moet worden weggedaan.*

Bl. 103. r. 11. ten kwaade duidden *voeg hier agter het teken* (*l*), *en ſchrap het uit, twee regelen laager.*

Bl. 98. r. 11 HERBERT MARTENSZ, *voeg er by*, denklyk de Vader van den beroemden Admiraal, MARTEN HERPERTSZ TROMP.

Bl. 107 r. 6. *en* 14. Lentemaand *lees* Grasmaand.

Bl. 115. r. 15. pryſen. *lees* pryſen."

Bl. 115. r. 17. Deel *lees* Stuk.

U. S.

VAN HET

TIENDE DEEL.

Bl. 11. r. 15. gezien *lees* gezien.

Bl. 12. 10. v. o. baart *lees* baard.
Bl. 17. r. 15. te Woerden *lees* naar Woerden.
Bl. 20. r. 19. ende zaaken *lees* ende de saecken.
Bl. 23. r. 16. tegen een en andere nieuwe onheilen voor de deur *lees* tegen een, en nieuwe onheilen voor de deur.
Bl. 36. (*d*) r. 5. conninnatum *lees* concinnatum.
Bl. 39. r. 14. wyl *lees* om dat.
Bl. 42. r. 6. den Koning *lees* de Koning.
Bl. 37. r. 19. houden *lees* behouden.
Bl. 47. r. 24. laatsgemelden *voeg er by*, deezer drie.
Bl. 51. r. 5. mand *lees* maand.
Bl. 52. r. 6. schoonen woorden *lees* schoone woorden.
Bl. 55. r. 1. *In plaatse der, hier voorkoomende, woorden*, en dat, *tot de woorden*, r. 7., na dat, *zou ik, thans, liever aldus leezen:* en ik worde hierin bevestigd, sedert my gebleeken is, dat Caron, al op den 6 en 15 van Slagt- en den 19 van Winter-maand deezes jaars 1615, aan OLDENBARNEVELD hadt geschreeven, ,, dat syn Majesteit soude *inclineeren*, om, by *transactie*, affe handelen de voldoeninge van syn achter- ,, wesen aen den Lande, *met restitutie van de Steden* ,, *en plaatsen van verzeekeringe*" (Secr. Resol. der Staat. Gen. 27 Dec. 1615) Dit denkbeeld van *restitutie*, en dus losfing der verpande Steden, was, dierhalven, toen, reeds in Engeland, en wierdt, meêr en meêr, smaaklyk aan de Staaten, na dat, vervolgens Caron, *enz.*
Bl. 59. r. 9. v. o. Op dit terug geeven *voeg er by*, der Brieven van schadeloosstelling.
Bl. 65. r. 18. Bl. 145. *voeg er by*, r. 4.
Bl. 71. r. 8. doch ed *lees* doch de.
Bl. 80. r. 10. Bl. 28. *lees* Bl. 38.
Bl. 82. r. 12. Bl. 154. *lees* Bl. 254.
Bl. 94. (*r*) r. 17. moordsche kust *lees* Moorsche kust.
Bl. 96. r. 10. v. o. KOUWENHOVEN *lees* KOUWENBERG.
Bl. 107. r. 6. v. o. Dit is een schryf- of drukfout, by WAGEN:,- Want. — *Men haale de pen door dit alles! Niet myn kundige* WAGEN:, *maar ik zelve, dwaalde hier, grovelyk; my niet herinnerende, dat men, in Friesland, aan 't einde der 17e eeuwe, nog* den ouden *styl gebruikte: volgens welken, de* 31 *Mei dezelfde dag is, als de* 1 *Juny, naar den nieuwen gerekend.* Zie *Regist. der Friesche Plaçaat, lett.* St: *bl.* 776.

Bl.

Bl. 117. r. 3. v. o. Breda *lees* Buuren.
Bl. 120 (*a*) r. 10. v. o. *voor de eerste*, lees (*b*) voor *de eerste*.
Bl. 121. r. 14. v. o. obligeren: heeft *lees* obligeren. Heeft.
Bl. 126. r. 6. v. o. *Corleton* lees *Carleton*.

U. S.

VAN HET

ELFDE DEEL.

Bl. 42. r. 2. Liefhebber *lees* LIEFHEBBER.
Bl. 43. r. 12. v. o. verhaalt, is my, in egte stukken, niet gebleeken. (*y*) *lees* verhaalt (*y*) is my, in egte stukken, niet gebleeken.
Bl. 53. r. 9. pond *lees* pond Salpeter.
——— (*e*) r. 3. my voorgekoomene *lees* my, meest, voorgekoomene Afschriften.
Bl. 55. (*g*) *slegte* lees *slechte*.
Bl. 73. r. 17 gewoonlyk *lees* spotsgewyze.
Bl. 82. (*e*) r. 5. het pavillioen *lees* de vlagge.
Bl. 84. (*k*) *bl.* 205. *lees bl.* 207.
Bl. 91. r. 10. meer oorden gekeurd *lees* meer oorbaar hadden gekeurd.
Bl. 91. r. 11 en 12. overbaar had eenkomstig *lees* overeenkomstig.
Bl. 106. r. 3. v. o. Hooimaand *lees* Grasmaand.

U. S.

VAN HET

TWAAFDE DEEL.

Bl. 3. r. 4. v. o. gestord *lees* gestort.
Bl. 4. r. 12 van den Staat, *lees* van den Staat
Bl. 5. r. 4. v. o. door *lees* aan.
Bl. 25. r. 11. uit onze WAGEN. *lees* uit onzen WAGEN.
Bl. 27 (*i*) *In plaats van* (*i*) *moet hier* (*k*) *en, daar* (*k*) *staat*, (*i*) *geleezen worden.*
Bl. 33. r. 4. v. o. Afgevaarden *lees* Afgevaardigden.
Bl. 43. r. 6. die my *lees* die men, by WAGEN.

Bl.

Bl. 44 r. 1. veel *lees* veele.

Bl. 54. r. 1. Graaf Willem *lees* Graave Willem, Stadhouder van Friesland.

Bl. 55. r. 1. KATS *lees*, *overal*, CATS.

Bl. 57. r. 15. hebben *lees* „ hebben."

Bl. 57. r. 8. v. o. BIKKER *lees*, *overal*, BICKER.

Bl. 60. r. 4. v. o. egter *voeg er by* om dit met een woord aantemerken.

Bl. 61. r. 8. den laatsgezegden dag *lees* den eersten van Wynmaand.

Bl. 61. r. 9. vertoefde *voeg er by* eer hy naar Dieren vertrok;

Bl. 61. r. 18 en 19. opgehouden *lees* opgehouden.)

Bl. 61. r. 3. v. o. in de plaats *lees* zo elders, als op de plaats.

Bl. 64. r. 12. KORNELIS *lees* JOHAN.

Bl. 75. r. 15 en 16 geweest was *lees* geweest.

Bl. 81. r. 17. en 18 winter maand *lees* Wintermaand.

——— r. 6. v. o. geleezen wordt *lees* geleezen worden.

——— r. 5. v. o. (*u*). Terwyl; *lees* (*u*): terwyl.

Bl. 82. r. 14. in dien tekst onbepaald blyvende *lees* in dien tekst, onbepaald blyvende.

Bl. 83. r. 1. en 2. mynes agtings ten gedraagen *lees* mynes agtings.

Bl. 84. r. 22. geschreeven Resolutien *lees* oorspronglyk geschreeven Resolutien.

Bl. 95. r. 5. Engelschen Gezanten *lees* Engelsche Gezanten.

Bl. 100. r. 5 *der vlagge*) ende by sich *lees*; *der vlagge*) „ ende hy sich.

Bl. 102. r. 11 en 12. geschil gegeeven *lees* „ geschil gegeeven."

Bl. 102. (*d*) r. 11. *schoeten* lees *schooten*.

Bl. 108 r. 3. veel bloedige gevegten voor, onder eenige weinige schepen, die *lees* onder eenige weinige schepen, veele bloedige gevegten voor, die.

Bl. 108. r. 6. v. o. zou moeten opsteeken, *voeg er by*, zo als 't plan was.

Bl. 108. r. 4. v. o. Hun Hoog Mog. *lees* hunne Hoogmogendheden.

Bl. 116. r. 4 v. o. zeer breede aanspraak *lees* redenvoeringe.

Bl. 116 (*t*) r. 2. en vermeld — bl 36 en 38. AITZEMA *lees* en alleenlyk aangehaald — bl. 36 en 38. Zie ook AITZEMA.

Bl.

Bl. 117. r. 4. dezelve *lees* dit antwoord.

Bl. 118. r. 7. v. o. (misschien, moet er *voor* staan) *lees* (In plaats van 't woordeken *van*, moet er, misschien, *voor* staan.

Bl. 123. r. 4. Stads Boekery van *Gouda*" *voeg er by*, alwaar my dit zeldzaam stuk, nu eerst, in handen valt.

Bl. 124. *staat op den rand* 11 Stuk. *lees* 12 Stuk.

U S.

VAN HET

DERTIENDE DEEL.

Bl. 10. r. 7. v. o. waarlyk *wonderdaadige* lees *roemryke en waarlyk wonderdaadige.*

Bl. 18. r. 19. geheel anders vinde *lees liever* in geheel andere bewoordingen gesteld vinde.

Bl. 20. r. 10. ontvangen; hy klom *lees* ontvangen. Hy klom.

Bl 24. r. 15. ten dienste van Portugal *lees* ten dienste, zo het scheen, van Portugal.

Bl 28. r. 8. Engelsche *lees* Engelschen.

Bl. 32. o. r. Want aan het Hof *lees* (want aan het Hof.

Bl. 33. r. 1. beezig hieldt *lees* beezig.

Bl. 54. r. 12 en op zig zelven *lees* en, op zig zelven.

Bl. 56. r. 10 zyn gevoelen *lees* DE WITTS gevoelen.

Bl. 56. r. 11. zyn voorig gevoelen *lees* zyne eigene begrippen.

Bl. 57. r. 8. v. o. om leiden *lees* omleiden.

Bl. 57. r. 7. v. o. als bezwaarlyker *lees* te bezwaarlyker.

Bl. 58. o. r. eerst Afgezondenen *lees* eersten Afgezondene.

Bl. 59. r. 2. GAMARRA, het *lees* GAMARRA het.

Bl. 59. r. 19. waarom D'ESTRADES wel, in schyn, 't werk moest doen talmen *lees* waarom D'ESTRADES wel den schyn moest geeven, van 't werk, slegts niet ten spoedigsten, door te zetten.

Bl. 59. o. r. BATAILLIER *lees* en zekere BATAILLIER.

Bl. 60. r. 16. om deezen tyd *lees* reeds om deezen tyd.

Bl. 69. r. 6. niet te zeggen *lees* om niet te zeggen.

Bl. 71. r. 17. den Vloot *lees* de Vloot.

Bl.

Bl. 72. r. 5. te schryven *lees* schryven.
Bl. 75. r. 17. bleef *lees* bleef,
Bl. 76. r. 18. overgragt *lees* overgebragt.
Bl. 79. r. 4. v. o. voldoening *lees* voldoening,
Bl. 93. r. 11. v. o. de Heer DE WITT *lees* zyn Vriend, de Heer DE WITT.
Bl. 94. r. 10. Schip *lees* bodem.
Bl. 101. r. 15. nog op 't Eiland *lees*, *voor deeze woorden, tot het woord* verboden, *in regel* 23, *liever aldus*: nog op 't Eiland, nog op de Schepen. Wat het Eiland betreffe, deeze streek; die, zo als men reeds, voor my, heeft opgemerkt, door hunne Schryvers, verkeerdelyk, het Dorp *Brandaris* wordt genaamd, ('t geen slegts de naam is van een', daar zynde, Vuurtoren); was, meestal, door schamele Lieden bewoond, die de vlugt genomen hadden; en, wat de Schepen aangaa, hadt HOLMES op dezelven, 't plunderen, op doodstraffe, verboden.
Bl. 119. r. 19. te ter Veere *lees* te Veere.
Bl. 125. 1. r. uit zig zelven *lees* kwanswys uit zig zelven.
Bl. 129. r. 8. Rhynsche en Moezel *lees* Rhynsche en Moezelsche.
Bl. 133. r 5. *reparer* lees *separer* en, in de note *b*), *separé* voor *reparé*.
Bl. 134. o. r. *se mesme voeu* lees *ce mesme voeu*.
Bl. 134. (*l*) *nous devons* lees *nous puissions*.

U. S.

VAN HET

VEERTIENDE DEEL.

Bl. 2. r. 15. noch *lees* nog.
Bl. 7. r. 7. ingang *lees* invloed.
Bl. 12. r. 6. v. o. *Loostboot* lees *Lootsboot*.
Bl. 27 r. 1. alwaar hy nu lange *lees* alwaar hy, nu, sints lange.
Bl. 28. r. 5. Edelman was, *lees* Edelman, was,
Bl. 28. r. 16. te behandigen *lees* behandigen.
Bl. 42. r. 13. v. o. dat het hem de moed *lees* dat hem de moed.
Bl. 49. r. 1. Staatsleden verdeelde. *Men schrappe dit door.*

Bl.

Bl. 49. r. 9. ,, dat hy (DE GROOT)" zig *lees* ,, dat hy (DE GROOT) zig"
Bl. 54. r. 4. v. o. gevonden *lees* bevonden.
Bl. 55. r. 16. aanvallers was, *voeg er by*, en, nog lange na deezen tyd, leefde en schreef.
Bl. 96. v. o. voorgekoomen stukken *lees* voorgekoomen onuitgegeeven stukken.
Bl. 66. r. 5. doorbooren *voeg er by* doch 't geen ik niet weete, dat geschied is.
Bl. 69. r. 4. RABENHAUPT *lees* CAREL RABENHAUPT.
Bl. 75. r. 7. aanhaalt *lees* als het getuigenis van MUIS aanhaalt.
Bl. 83. r. 4. *Le* lees *Lè*.
Bl. 89. r. 4. KEIGERSBERGEN *voeg er by* en voorts op die van de Heeren.
Bl. 96. r. 3. Bl. 252. r. 6. *lees* Bl. 252. r. 6. v. o.
Bl. 95. (*s*) *voeg by deeze Note*, Zie verder, over 't onder water zetten van Holland, WAGEN. Brieven agter zyn *Leeven. bl.* 141-145.
Bl. 164. r. 13. Nassauw *lees* Nassau.
Bl. 109. r. 7. fcrhyven *lees* schryven.
Bl. 111. r. 10. v. o. byzonderheden *lees* merkwaardigheden.
Bl. 114. r. 13. Staat *lees* van den Staat.
Bl. 117. r. 4. één zyner Brieven *lees* één zyner ongedrukte Brieven.
Bl. 117. r. 18. andre *schrap dit woord door*.
Bl. 118. r. 5. Religie; *lees* Religie,

U. S.

VAN HET

VYFTIENDE DEEL.

Bl. 1 gewoonte *lees* gewoonten.
Bl. 7. o. r. die zig ook buiten 's Lands *lees* die zig, ook buiten 's Lands.
Bl. 13. r. 2. dan (waar van *lees* (dan waar van
Bl. 16. r. 5. v. o. hy *lees* zyne Hoogheid.
Bl. 17. r. 12. des Prinsen van *Nassau*, *voeg er by*, Stadhouder van Friesland.
Bl. 17. r. 5. v. o. dees *lees* de Gezant.
Bl. 17. r. 2. v. o. de Fransche Gezant *lees* GOURVILLE
Bl. 23. r. 21. invielen; *lees* invielen,
Bl. 28. r. 11. vry te houden; *lees* vry te houden,

Bl.